

ગુજરાતી ગ્રાહક

સંગત્વસ્તુ સંવત્સરું સર્વો મર્ગોસિજાનતામ । સમાનો મંદુસ્સમિતિ સ્તમાનો
 સંપાદન મર્ગસ્સુહ સિદ્ધિર્મયમ ॥ સમાને મન્દુસ્સમિ મંદુયેવઃ । સમાનોત્ત બાઝૂનિ
 સ્તમાના દંડયાનિય ॥ સમાનમસ્તુ લો મનોપર્થા ધુસ્તુ સ્ત હાસતિ ॥ મગેદ

નોવાર્ય:—અધ્યોગ એક જ થાઓ, વાણીગ, વિચારમા અને કર્મમાં એકતા રાખો
 તમારા સમગ્રજીવ દર્શન અને કાર્ય સમાન હો, તમારો ઉદ્દેશ સમાન હો, તમારા વિચાર
 સમાન હો, તમારી વૃદ્ધ દાર્ય હતા સમાન હો, એમ તારી શિક્ષા છે તમારી ધન્યતાઓ
 સમાન હો, તમાન હૃદયો એક જ થાઓ, તમારા નન એક જ થાઓ કે જેથી કરીને તમારા ના
 માત્ર એકતા થાય હો । અમિદેવ અમારો આ હિન્ન તમ કરો. ૩૩૧૬.

વર્ષ ૧, અંક ૧.

[નોંધ]

આપાક, મંવન ૧૯૧૬

તન્ત્રી—દમજીવન વિભુવન વિપાહી, સરખેજ

પ્રભુપ્રાર્થના.	...	૧૫
એમે તો બાહ્ય ક્રમ જામ (ન મ. મહાજ્યોતિ.)	...	૩
બાહ્યપુર્વે પ્રાર્થના (સિ. મ. પ્રાર્થજ્યોતિ.)	...	૪
દેવ	...	૫
મંજીવનના મહાજ્યો	(રા. રા. સમર્થકર, દમજીવન વિપાહી)	૭
મંજીવન	(મ. મ. ધર્મવચનવાસી)	૧૨
ધીમહીમહીમહીમ.	...	૧૫

વિજ્ઞાપના.

આ માસિક કાઢવાનો હેતુ આપણા માલમુસામાજની ચારિત્ર, માનસિક, આર્થિક આધ્યાત્મિક વગેરે સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ સાધવી એ જ છે. અને આકાંક્ષાના અમોઘ કર્મ થાય એમ ન હોવાથી વૃદ્ધ હવે ૨૨રેલનો સમાજીક ચુનિતો એકમ પ્રાર્થનાનો મંત્ર મુખ વામાં આવ્યો છે. માટે આ કાર્કમાં સર્વ ચોખ્ખી માલિના કાલજોતને એકમ ધનુ નેત્રએ તથા તે સર્વે કાલજી બંધુઓને આ માસિક કાલ ચિત્તથી વાંચી વિચારવાનો અને તેમ લખેલા વિચારો માથ થાય તો તે પ્રમાણે વ્યવહારમાં ગાલવાને અમારી વિનમિ છે અને પોતે વાચી તેમાથી સંદુબોધ લઈ અન્ય બધુઓને પણ તેના મદક થઈ તેમાથી મદુ દેશ લેવા વિનતિ કરવાની અમારી દરેક મુગ વાચકને વિજ્ઞાપના છે. જો દરેક બધુ આ પ્રમાણે કરે તો અમને આશા છે કે આપણે સમાન ધણાજ યોગ સમયમા કલત દશા મા આવી જશે જે સુખને આમાના વિચાર વાચવા તાન દુર્લભ દોષ તેવાઓને એઓને મદક કરવાથી કાર્ક કાપદો નથી.

માસિકનો આવાગ તેના સવાજમ તથા આદમ ૬૫૨ છે વિચાર કરી સવાજમ ટપાલ ખર્ચ સુદાત કલત એન્જ રૂપિયો રાખવામા આવ્યો છે. પણ આદમ વધશે તો અથવા બીજા ધનિક બધુઓની મદદ મળશે તો માસિકના હદમા તથા લેખોમાં પણ યોગ્ય ફેર શર કરવામા આવશે, માસિક વર્ષિક વૃત્તિથી સામ હનિના વિચારથી કાલવામા આવ્યુ નથી કહ પશુ કાર્ક થવાની વૃત્તિથીજ હાલમા થનનો જોગ આવવો પડે તો આપણામા આવશે અને જો માસિકના આદમ વધશે અને જો માસિકની આર્થિક રિથિતિ માગી દશે તો તેનો વિનિમય સમાજના અગ્રુદય અર્થે કરવામા આવશે. માટે દરેક માલક થનાં બધુએ અમારે નિચેને સગનામે પોતાનુ નામ લેખ તથા સરનામુ સા. અચનથી સખી મોકલવુ અને સવાજમ મોકલવાને પણ મુખુ નહી એવી અમારી વિનતિ છે.

રામશકર હરજીવન ત્રિપાડી.
વ્યવસ્થાપક મુન્દ્ર કાલજી બોડીસ
મુન્દ્ર એન્જ—અમદાવાદ પાએ

गुजर ब्राह्मण.

सहनायचतु । सहनोभुनक्तु । सहवीर्यं कर्त्तव्यम् । तेजस्विना वधीतमस्तु ।
माविद्धिपाचहे ॥

उपनिषद्.

य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु ते मयि सन्तु ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः

उपनिषद्.

अर्थः—(ते) आभाई भग्न (वायेंक तेम वर लेणक) तुं साये न्हाणु करे. आभाई
।ये पोपणु करे. आमे भग्न साये सामर्थ्य संपादन करीये. आभाई अन्वयन करे.
याओ. अने आमे भग्न देप न करीये.

उपनिषद्भां ने धर्म कथा छे ते भावभां हो. ते भावभां हो.

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः

अंक १.

[भासिक]

आषाढ, संवत् १८६५.

प्रभु प्रार्थना.

(वरान्ततिवस.)

हे प्रभु ईश नमोदश अनंत नागी,
हे विश्वनाथ करुणा निधि अत्य धारणी,
हे ब्रह्मनाथ आभने भक्ति शुद्ध आरो,
सो आह्वयो शुभ सहे वर ओं नमो आषा.
सो आह्वयो वरगतयो वर आनपाये,
सो आह्वयो तप करी शुभभां विसर्भे,
सो आह्वयो निवभभां भन राणी न्हाले,
हेने दयानिधि तमे वर ओ न न्हाले,
सो आह्वयो वरगतने शुभ पय देने,
सो आह्वयो विधि निधि, विद्यायी देने,
सो आह्वयो वरगतना शुभभां आशुभ,
यो धनु ओ वर प्रभु शुभ शान्ति योगे.

સૌ આહવાણો ધરમને ધરનાર થાજે,
સૌ આહવાણો હરિતણા શુણગાન ગાજે;
સૌ આહવાણો ઉર વિષે ધરને સુનીતિ,
દેશ નાથ એ વર ગને કર્જે પૂર્ણ પ્રીતિ. ૪

સૌ આહવાણો હળો મળી શુભ પંથ ધારે,
સૌ આહવાણો હિત અહિત ઉરે વિચારે;
એ હેતુ પૂર્ણ કરને પ્રભુ પત્રદારે,
શ્રીવિશ્વનાથ ચઢજે ન અમારી વહારે. ૫

છે આ સમો અર્થ વિચિત્ર ઉરે વિચારો,
ગુપ્ત દુખે મરણ આહવાણ તાત તારો;
આ લોકમાં દુષ્કર્મ થકી દીન ગાજે,
તો કેમ તે મુખદોષ સુખેથી ભાજે. ૬

જાગો પ્રભુ જટ હવે શુભ શાંતિ દેવા,
હૃદિ કેમે મુખદ સત્વ શુદ્ધ લેવા;
ત્રાતા વિના અવર કે અમને ઉગારે,
મંસાર મારગ થકી પ્રભુ કોણ તારે. ૭

દેખો પ્રભુ મરણ આગળ નમ દોડી,
ભયે ન આહવાણ બધા નિજ કાર્ય છોડી,
ધાજે પ્રભુ મરણ આહવાણની પદારે,
ત્રાતા વિના ન જનકો દુખથી ઉગારે. ૮

વહાં હરિ ગજતણી જટ જેમ ધાયા,
પ્રસાદ પાવન કરી જગમાં ગવાયા;
તેવી કૃપા જટ હવે કરવા પધારો,
સૌ આહવાણો ભવ ભમે હરિ પુર્ત તારો. ૯

કણે અનેક થકી ને અતિશે પિરાતા,
તે આહવાણો તમ વડે સુખોં ચાપ ત્રાતા;
ધાજે પ્રભુ ગરુડની કરીને મવારી,
વહારે ચઢો વિહલ વાત સુણી અમારી. ૧૦

જે આહવાણો નમ તપે જગમાં પુનતા,
જે આહવાણો નિયમમાં રહોં મમ ચાતા;
તે આહવાણો અધમ કાર્ય વિષે પચે છે,
મિથ્યા વિવાદ કરતા યુધમાં મચે છે. ૧૧

તે આહાણો તણી મતિ ગતિને સુધારો,
પ્રેમે પ્રભુ કર્મ કૃપા કીરતી વધારો,
દોષ હાલતેજ ઝટ આહાણુ ઝોળખાગે,
સૌ આહાણો તમ કૃપાર્થી નિશુદ્ધ યાગે. ૧૨

સૌ આહાણો સુખ લહો દુખથી મુકાળે,
સૌ આહાણો નિજ તણું શિવ નિત્ય સ્હાળે,
જ્યોતિ નગાવી ઉગા હરિ ધ્યાન ધરો,
સાચા જ આહાણુ થઈ ાળે વિચારો ૧૩

અમે તો આહાણુ કેરાં બાળ.

૧.

(અમે તો બરત બખિના બાળ) એ તા ।

અમે તો આહાણુ ન બાળ,
અમેલે કર્મ ઉપર અતિ બદાન,
સદાએ કર્મ ઉપર અતિ બદાલ
કેશરી કદિ શુ તૃણને બહો । અગ ઊપર પડનાન,
અમે આહાણુના બાળનુ મિ કર્મ વિમુખ બનનાર ?
અમે તો આહાણુ કેરા બાળ

બ્રહ્મચર્યધ્વજ હાથ ધરી અમે ઝોટીનુ ગણુમાય,
પરિપુને અમે છતીને, પડી છતીશુ જગ માન,
અમે તો આહાણુ કેરા બાળ

ત્રિમુખિના દિવ્યજ્ઞાનના લાઇને કઈ આદેશ,
પ્રેરીશુ પછી અવગ જનો પ્રતિ ચૂદ્રાક્ષમદેશ,
અમે તો આહાણુ કેરા બાળ

ઝગઝાવી આહાણુજ્યોતિને, ઝળહળશે અતરિયા,
ઉજવાળા થાતા ત્યા ઝખડે, બ્રહ્મ જ્યોતિમંદિગા
અમે તો આહાણુ કેરા બાળ

બ્રહ્મજ્યોતિ.

પ્રાહ્મણને સમ્બોધન.

૧.

(આધવજ સંદેશો કહેલે સ્થ મને) એ રાગ.

ઋપિ મુનિયોના ઊંચા કુળના વંશજ,
હૃદયે ધરજે ઉત્તતપદ્ અભિમાન જો;
ને તુજ મનને નીચ સ્થળેથી નિવારજે,
સંભારી નિજ પૂર્વજ કેગાં કાર્ય જો. ઋપિ ૧

તુજ પૂર્વજની અલક્ષ્યજ્યોતિ જગાવજે,
ખોલી દેજે જ્ઞાનતણાં સૌ દાર જો;
અન્ય જનોને પણ સાથે તું કર્પજે,
શિખવજે તું ગૂઢજ્ઞાનનો મન્ત્ર જો. ઋપિ ૨

ક્યાં ગયું તે તુજ ગૌરવ આદિકાળનું,
ક્યાં છે તુજ તે અભયર્થનું તેજ જો;
ક્યાં છે ભીષ્મપિતામહ જેવા ક્ષત્રિઓ.
એમ ધારી નવ હારીશ હૃદયે હામ જો. ઋપિ ૩

હમેશાં આગળ ધરજે સાગ્રહ્યને,
કાયર ધર્મ નવ તજ દેજે તુજ યત્ન જો;
સંપત્તિનાનો જેને તું આદર્શને,
કરજે યત્નો થાવા પ્રાહ્મણ પૃથ્વી જો. ઋપિ ૪

હે ઇશ્વર! અમ અંતરને ઊન્નતવા,
દેજે અમમાં પૂર્વજ પ્રતિ અતિ પ્રેમ જો;
અમ જાતીમાં મહત્ત્વ આત્માઓ પ્રેરજે,
જથી થાયે પ્રાહ્મણનો ઉત્કર્ષ જો. ઋપિ ૫

મહાજ્યોતિ.

હેતુ.

હેતુ એ કર્મ માનવું હવત છે, કામ્યકર્મો, નિષ્કામકર્મો, નિલ અને નૈમિત્તિક કર્મો, વ્યાવહારિક તથા પારમાર્થિક કર્મો તેમજ અન્ય સર્વ પ્રકારનાં કર્મો હેતુત્વેન કરવામાં આવે છે. મનુષ્ય માત્ર હરેક કર્મ હેતુથીજ કરે છે, અને હેતુ વિના કર્મ કરનાર મનુષ્ય મૂર્ખ ગણાય છે. સારે જ્યારે સૃષ્ટિના સર્વ કાર્યોનો આ નિયમ છે, તો આ માસિક પત્ર કાઢવામાં પણ અમારો કોઈ એક હેતુ હોવોજ જોઈએ. તેથી આને પ્રથમ આ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવામાં અમારો જે હેતુ છે તે મર્મ બ્રાહ્મણ બંધુ સમક્ષ નિવેદન કરીએ છીએ.

હેતુ જણાવ્યા પહેલાં આપણે આપણી શુન્નરાતતા બ્રાહ્મણોની સામાન્ય સ્થિતિનો યોગ્ય વિચાર કરીએ. આ વિચાર કરવામાં આપણે વેદ શ્રુતિસ્મૃતિના કાળથી હાલના સમય સુધીની વિવિધ સ્થિતિનું ઐતિહાસિક દિગ્દર્શન કરવામાં કાળદોષ કરીશું નહીં. એ સમયની સ્થિતિ વિષે એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે, તે સમયમાં આ આર્યાવર્તમાં બ્રાહ્મણોની સ્થિતિ હતી તેમાંને હાલની સ્થિતિમાં ઘણોજ ફેરફાર થઈ ગયો છે. આ ફેરફાર થવાનાં અનેક કારણો છે. પણ તેમાંનું મુખ્ય કારણ એજ છે કે આપણે ઉત્તરેતર ધર્મથી વિમુખ થતા ચાલ્યા અને તેથી આપણી હાલ જે સ્થિતિ છે તે સ્થિતિ યદ્યપિ કેટલાક કોટો તે એમ પણ કહે છે કે આર્યાવર્તની આ દશા યદ્યપિ તેમાં કારણભૂત બ્રાહ્મણોજ છે. આ આક્ષેપ સસ છે કે નહીં તે આપણે અન્ય પ્રમંજે જોઈશું. પણ અહીં એટલું તો કહેવું જોઈએ કે આ પણ ખીખ ક્રેટલાંક કારણમાંનું એક હશે ખરૂં.

આટલો વિચાર કરી હવે આપણે જોઈએ કે હાલ આપણી મી સ્થિતિ છે. હાલમાં પહેલાંના જેવી વર્ણવ્યવસ્થા રહી નથી તથા પ્રાચીન મમયમાં વર્ણના વ્રાહ્મણો મુદ્ધ એ ભાવના પ્રજામાંથી હવે ઓછી થઈ ગઈ છે, અને જેમ જેમ પ્રકાશ વધતો જાય છે, તેમ તેમ આ ભાવના વધારે ઓછી થતી જાય છે. પ્રાચીન વેદકાળ પછીના યુદ્ધ તથા મુન્દલમાન કાળમાં આપણો દેશ એક પ્રકારની નિકામાં તમસ્માં પડ્યો હતો. પણ આપણા દેશનો પશ્ચિમની પ્રવૃત્તિજન્ય પ્રજા સાથે પ્રારબ્ધવશાત્ સંયોગ થવાથી આપણે આપણી તામસનિકામાંથી કાંઈક જાગૃત થયા હોઈએ એવું આપણને દેશની પ્રવૃત્તિઓ તરફ દૃષ્ટિ ફેરવવાથી જણાયા વિના રહેતું નથી. આ જાગૃતિ પ્રમાણે આપણી શુન્નર ભૂમીમાં પણ બ્રાહ્મણ શાંતિઓ જાગૃત થઈ જણાય છે, અને કેટલીક નહાની નહાની શાંતિઓ તરફથી માસિકપત્રો પણ કાઢવામાં આવે છે, અને મમાજે સ્થાપી અનેક સુધારા કરવા પ્રયાસો આરંભાય છે. પરંતુ અમને એમ લાગે છે કે સમય પ્રમાણે બ્રાહ્મણોએ પણ આગળ વધવું જોઈએ, અને જ્યારે દેશમાં ધર્મ, વર્ણ, જન્મ સર્વનો વિચાર ભિન્ન કરી એક દેશભક્તિમય પ્રજા ઉપજાવવા પ્રયામ થાય છે. ત્યારે આપણે તો હજી ૮૪ શાંતિઓમાજ રમ્યા કરીએ છીએ. માટે આપણે આર્યાવર્તના એક ભાગમાં વસેલા તથા એકજ શુન્નર માતૃભાષા બોલતા સર્વે બ્રાહ્મણ બંધુઓમાં મામાનિક એક તથા બંધુભાવ ઉત્પન્ન થાય, અને તે થયા પછી પૂર્વકાળમાં જેમ બ્રાહ્મણો અન્ય મર્મ વર્ણનું કન્યાણ કરવા પીતે માન મેળવી ધર્મપથે ચાલી ઔતમભોગ આપતા તેજ પ્રમાણે હાલમાં પણ સ્વાશ્રમ, તથા શુન્નરાતતા સ્વાર્થભૂતી આ-

હાણા ઐક્ય સાધી એકત્ર થઈ આખા ગુજરાતમાં વસતા અન્ય સર્વે બંધુઓનું કલ્યાણ કરવા પ્રયાસ કરે એવી શક્તિવાળા તથા તેજવાળા કેમ થાય એજ અમારો હેતુ આ માસિક કાદવાનો છે. અને એ હેતુ સમજી તેમાં ને સર્વે ગુર્જર બ્રાહ્મણ બંધુઓ એકત્ર થશે તો ઇશ્વર આપણને હેતુની શ્રદ્ધાસિદ્ધિ સર્વર આપશેજ એમ અમે માનીએ છીએ.

આ હેતુ જાણ્યા પછી કેટલાક બંધુઓને વખતે લાગશે કે આ હેતુ શક્તિ થાય એવાં ચિહ્ન જણાતા નથી. કારણ કે અત્યારે ધન આદિક સાધનો આપણી પામે યોગ્ય છે, અને બીજા ક્ષત્રિઓ કે ધનિક વૈશ્યો આપણને સહાય આપી શકે એવી તેમની સ્થિતિ પણ નથી, અને તેમનામાં શ્રદ્ધા પણ રહી નથી. તો આ શક્યું સમાધાન એટલાથીજ થાય છે કે, કર્મમાત્રનું ફળ તો થાયજ છે. વળી જ્યારે સંકલ્પમાં બળ રહેલું છે, તો કર્મમાં બળ કેમ ન હોય ? તેમજ વળી શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા આપણને એણે છે કે.

કર્મણ્યે વાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કટાચન ।

માટે આપણો અધિકારજ કર્મ કરવાનો છે અને શ્વેતો ઇશ્વરના પ્રમાદ ઉપરજ છે. આપણે તો.

યત્કરોયિ વદશ્રાસિંયજ્જુહોયિ દદાસિ યત્ ।

યત્તપસ્વસિ કૌન્તેય તત્કુરુષ્વ મર્દપણમ્ ॥

એ આજી પ્રમાણે સર્વ કર્મો ઇશ્વરનેજ અર્પણ કરવાં. તેજ પ્રમાણે આ અમારો હેતુ પણ અમે કર્તવ્ય પરાયણ થઈ ઇશ્વરને મોખી દઈએ છીએ. તેની કૃપાથી એ હેતુ શક્તિ થશે એવી શ્રદ્ધા ગંખીએ છીએ.

બ્રાહ્મણ બધુઓ પોતાના ધર્મકર્મોનુમાર વર્તે તો જુદિબળમાં તેઓ ઘણુંજ કરી શકે એમ છે, પરંતુ ઐક્ય સાધવું તથા બ્રાતૃભાવ વધારવો એ ધીમે ધીમે થાય એમ છે.

ઉપર અમારો હેતુ વિદિત કરી હવે અમે ગુજરાતી ભાષા બોલતા સર્વે જ્ઞાતિઓના બ્રાહ્મણ બધુઓને આ કાર્યમાં અમને સહાય આપવા વિનંતિ કરીએ છીએ, અને ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે, આ કાર્યમાં તે સર્વે બ્રાહ્મણ બધુઓને એકત્ર થવા પ્રેરે.

અસતો મા સદમય ।

તમસોમા જ્યોતિર્ગમય ।

મૃત્યો માંમૃતગમય ।

૬. ૩

સત્તિષ્ઠત જાપ્રત પ્રાપ્યવરાજિ વોધત ।

કવ.

હરિઃ ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

ગુજરાતના બ્રાહ્મણો.

સાંપ્રત કાળમાં આર્યાવર્તમાં અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે. ખાશ્રાત્ય દેખવ-
ણીના સંમેલનથી ધાર્મિક, રાજકીય, સામાજિક, આર્થિક તથા એવા એવા અનેક પ્રકારના
વિવિધ વિષયોમાં નવીન પ્રકારના વિચારોનું શુદ્ધ થવા માંડ્યું છે, અનેક સમાજો પોતાપો-
તાના નહાના નહાના વર્તુલમાં પશુ તેની ઝાંખી દેખવા લાગ્યા છે. આવા સમયમાં આપણા
ગુજરાતના બ્રાહ્મણોની શી સ્થિતિ છે, તેમની પ્રવૃત્તિ કયા કયા માર્ગમાં દોરાઈ છે, તથા
તેમની ઉન્નતિમાં શા ઉપાયોની યોજના આવશ્યક છે, તે બાબતું ઘણું અગત્યનું ચર્ચાપદશે.

ગુજરાતમાં (કચ્છ તથા કાઠિયાવાડ સુદ્ધાંત) સને ૧૮૯૧ ના વસ્તીપત્રક પ્રમાણે
બ્રાહ્મણોની વસ્તી ૫,૬૮,૮૬૮ છે. આ બ્રાહ્મણોની સામાન્ય જન માન્યતા પ્રમાણે ચૌદાશી
જાતિયો મનાય છે; પરંતુ હાલ આમાંની એકેદર ૭૯ જ્ઞાતિઓ મળી આવે છે.
તેમાંની મુખ્ય જ્ઞાતિવાર વસ્તી નીચે પ્રમાણે છે—

અમોઢ ૫,૧૮૩, અતાવાળા ૪૦,૩૩૪, આદિત્ય ૨,૦૪,૬૦૮, બાર્ગવ ૧,૮૮૪,
બોજક ૧,૦૦૮, બોરસદીયા ૧,૫૪૭, ચોવીસા ૧,૪૯૮, દધીય ૧૦૭૩, દસાવાળા ૨૨૮,
શ્રીગોડ ૧૬,૦૫૭, ગાયવાળા ૮૮, ગીરનાગ ૩૪૫૧, ગોમતીવાળા ૨,૬૬૫, ગુગળી ૩,૦૩૮,
હરસોશા ૨૫૬, જાંબુ ૬,૩૩૯, જાસોરા ૨૮૧, કાચડીયા ૩૬૪, કંડોળીયા ૧,૭૪૮,
કપીલ ૩૬૯, ખડાપતા ૩૬૭, ખેડાવાળા ૨૦,૩૪૨, એવાડા ૩૨,૮૫૯, મોઢ ૩૮,૮૯૨,
મોતાળા ૧,૪૫૬, નહિરા ૨,૮૪૫, નાગર ૨૮,૨૫૦, નંદવાણા ૧,૦૪૭, નાપાલ ૩૪૬,
પક્ષેવાળા ૫,૨૬૭, પરજીઆ ૨,૪૬૧, પારેસરીયા ૧૪૭, પુષ્કરણા ૩,૧૩૨, રાજગોર ૨૩,૫૮૪,
રાવળ ૭૦૦, રામકવાળા ૨,૫૪૯, રૂઢેવાળા ૫૨૦, સાચોરા ૨,૦૭૨, સારસ્વત ૯,૦૬૫,
સેવકા ૨૫૧, શ્રીમાળી ૧૪,૭૫૯, સોમપુરા ૮૧૯, તપોદન ૧૯,૦૭૮, ઉદ્યોત ૫૯૫,
ઉનેવાળા, ૫,૫૯૭, વડાદરા ૩,૧૧૩, વાલમ ૪,૨૮૨, વેદાંત ૪૭૨, વ્યાસ ૩,૨૯૯, વાયડા
૫૪, અન્ય બ્રાહ્મણો ૪૮,૬૨૪.

ગુચચળા, સોરઠીયા, સંજેદ્દા, તથા સાર્દારપુરાની વસ્તી આપી નથી.

આ બધા બ્રાહ્મણો દ્રાવિડ સંપ્રદાયના છે. તેઓ મૂળ ગુજરાતમાં ક્યારે, કયે કયે સ્થળેથી
આવીને વસ્યા, મૂળ એકમાંથી અનેક વિભાગમાં ક્યારે અને કયા સંજોગો વચ્ચે વહેંચાઈ
ગયા, તથા તેમાં કન્યા લેવા દેવાનો વ્યવહાર તથા કેટલાકમાં યોજનવ્યવહાર પણ ક્યારે
બધ પડ્યો એ ઐતિહાસિક પ્રશ્નો હોતાં ઈર્ષ એ વિષયના સંશોધકને માટે રહેલા ઈર્ષ, આ
લેખમાં આપણે તેમની હાલ શી સ્થિતિ છે તેનું જ દિશ્વર્શન કરીશું.

આપણને વેદ શાસ્ત્ર તથા પુરાણ ઉપરથી માત્ર મળે છે કે, આર્ય લોકોએ આર્યાવર્તમાં
આવી કેટલાક કાળ પછી વર્ણ અને આશ્રમની વ્યવસ્થા કરી. આ વ્યવસ્થા અનુસાર, ઘણા
કાળ સુધી બ્રાહ્મણો અરણ્યમાં રહી દરેક પ્રકારનું જ્ઞાન-સંપાદન કરતા અને સમાજને તેનો
જ્ઞાન આપતા; તથા તેમના રક્ષણ અને પોષણનો જાર અન્ય વર્ણ ઉપર હતો.

કેટલાક કાળ પછી આમાં કંઈક અવ્યવસ્થા થઈ હશે, જેથી મનુ મહારાજે અમુક
કેમ કરે તેને બ્રાહ્મણ નહીં ગણવો એવા કાયદા ધડ્યા છે.

આ પછી ધીમે ધીમે કાળબળે વર્ણુ તથા આશ્રમનું બંધારણ અવ્યવસ્થિત થવા માંડ્યું. અને તેને પરિણામે ક્ષત્રિય બળ ધટવાથી દેશને પરરાજ્યના હુસરાં તળે ધસવાનું પડ્યું ત્યાર પછી વળી દેશના હુન્નર ઉદ્યોગની પણ ક્ષતિ થઈ, જેને પરિણામે દેશમાં ધણી જ નિર્ધનતા પ્રસરી.

આવાં કારણોને લીધે, તથા બ્રાહ્મણોનો આધાર બાહુધા અન્ય વર્ણુની સ્થિતિ ઉપર હોવાથી, ખીછ વર્ણુ કરતા તેમની સ્થિતિ ઘણી જ દુઃખપ્રદ થઈ પડી.

સમસ્ત પ્રજાના આ દુર્દેવનો વહેંચાતો ભાગ શુદ્ધરાતના બ્રાહ્મણોને પણ મળ્યો. અને તે સ્થિતિમાં તેમની હાલની સ્થિતિ તરફ આપણે આપણી દૃષ્ટિ નાંખીએ.

શુદ્ધરાતના બ્રાહ્મણોમાં કેટલીક માતિઓમાં ભિક્ષુક અને ગૃહસ્થ એવા બે ભાગ હોય છે; જેમાંના પહેલા દાન લે છે તથા યજ્ઞાદિક ક્રિયા કરાવે છે પણ ખીજા કોઈ પણ પ્રકારનું દાન લેતા નથી તથા જેમાં તે લેવાનું હોય એવાં કર્મ પણ કરાવતા નથી; પરંતુ સ્થિતિ બદલાઈ હોવાથી હાલમાં બધાય બ્રાહ્મણોના એવા બે વિભાગ પાડી શકાય.

(૧) પોતાના પોગણુ માટે પોતા ઉપર જ આધાર રાખનારા, તથા

(૨) તેને માટે અન્યના ઉપર આધાર રાખનારા.

(૧.)

આ વિભાગના બ્રાહ્મણો હાલમાં વિવિધ પ્રકારના ધંધા શેઠગારમાં પ્રવૃત્ત થએલા છે. આ ધંધામાં મુખ્ય ખેતી, વહેપાર તથા એવા (નોકરી) હોય છે. એવા પણ ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ. ઉત્તમ સેવા એટલે સાગ હોદ્દાની તથા સારા પગારની નોકરી; સરકારની, રજવાડાની કે ખાનગી.

મધ્યમ એવા એટલે સાધારણ પગાર તથા સાધારણ અધિકારની નોકરી જેવી કે સરકારી કે રજવાડાં કેળવણી વગેરે ખાતાઓની નોકરી, તથા અધમ સેવામાં હલકી, પાણી પાવાની, રસોઈ કરવાની શિપાઈગીરીની આવી આવી નોકરી આવી જાય છે. નોકરીમાં ઘણા ખર્ચ બ્રાહ્મણો કેળવણી ખાતાની નોકરી વધારે પસંદ કરે છે; તથા તે ખાતામાં બ્રાહ્મણોની સંખ્યા વધારે હોય છે.

(૨.)

આ વિભાગમાં આવતા બ્રાહ્મણો બહુધા પોતાની વિદ્યાથી કે કેવળ અભણ હોવા છતાં શક્ત જન્મથી જ બ્રાહ્મણ હોવાના હકથી પોતાનો વ્યવહાર ચલાવી શકે છે.

આમાંના વિદ્વાન બ્રાહ્મણો, કર્મકાંડ કરાવી, પુરોહિત તરીકે, શાસ્ત્રી તરીકે, પુરાણી તરીકે, જ્ઞેશી તરીકે, વૈદ્ય તરીકે કે એવા અન્ય પ્રકારના ઉદ્યોગોથી માન મહિત પોતાનું કાર્ય નિભાવે છે; તથા અભણ વર્ગ સહેર કે ગામડામાં લીખ માગીને, મંદિરોમાં પૂજા કરીને કે એવી વિવિધ રીતે પોતાનું અજ્ઞાન અને નિર્ધન છવન પુરું કરે છે. આ અભણ વર્ગ એ પ્રજા ઉપર એક જાતના ભોગ્દ ૩૫ જ છે.

આમાંના જે બ્રાહ્મણો સારા અધિકારની નોકરી કરી, કે પોતાની સંસ્કૃત વિદ્યાના બળથી પોતાનું વ્યવહાર કાર્ય ચલાવે છે, તેઓની સ્થિતિ એકંદર સાધારણ હોય છે; પરંતુ

બાકીના મહોટા ભાગની સ્થિતિ ઘણી જ નિર્ધન, દુઃખી અને દયાપાત્ર છે. ગુજરાતી આદ્યજ્ઞ સરકારી લશ્કરી નોકરીમાં રહેતા નથી.

હવે આદ્યજ્ઞોની આ સ્થિતિ હોવાનાં સાં કારણો છે, તથા આથી ઉત્તમ સ્થિતિ મેળવવાને સાં સાધનોની આવશ્યકતા છે તેનો આપણે વિચાર કરીશું.

આવી સ્થિતિ થવાનાં અનેક કારણો એકત્ર થયેલાં છે; પરંતુ તથા કારણોનો મુખ્ય ખેમાં જ સમાવેશ થઈ શકે;

(૧) અજ્ઞાન અને (૨) નિર્ધનતા.

આમાંનું બીજું કારણ બહુધા પહેલાને લીધે જ ઉદ્ભવે છે.

હવે આ સ્થિતિમાંથી ઉત્તમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનોનો વિચાર કરતાં પહેલાં આપણે જોઈશું કે આદ્યજ્ઞ એ હાલ પ્રભુનો કેવો ભાગ છે, તેમનામાં શી શક્તિ છે, તથા હાલના અજ્ઞાન અને અધિકારના સમયમાં પણ તેમણે પોતાની વાગસમાં મળેલી શક્તિને વિવિધ દિશાઓમાં જનકલ્યાણાર્થે કેવી રીતે વાપરી છે.

પશ્ચિમ માથેના સમાગમથી આપણા ધાર્મિક, સામાજિક, મનકીય તથા આર્થિક વિચારોમાં બહુ નવીન સંમેલન થયું છે. હવે આ સંમેલન કરનાર કોણ હતા તથા તેમણે શું શું કર્યું છે તેનો આપણે ચોક્કસ વિચાર કરીએ.

ધાર્મિક.—આ વિષયમાં જે સંસ્થાઓએ દેશમાં નવીન વિચાર પ્રેરી દેશકલ્યાણાર્થે સંજીવન ફાગ કર્યું છે, તે જે મસ્જિદો આર્યમંથાન અને રાગદુઃખમીશન છે. આમાંની પહેલી સંસ્થા જેના રૂબ રૂબે આપણે સ્વદેશભક્ત લાક્ષણિકતા અને અન્ય બીજાં જોઈએ છીએ તેનો સ્થાપક એક ગુજરાતનો આદ્યજ્ઞ જ હતો; તેમ જ બીજી સંસ્થાનો સ્થાપક પણ આપણે તેના જીવનચરિત્ર ઉપરથી જાણીએ છીએ કે એક જગાળાનો આદ્યજ્ઞ જ હતો.

સામાજિક.—સમાજની દુઃખપ્રદ સ્થિતિનું જ્ઞાન પણ પ્રથમ આદ્યજ્ઞને જ થયું હતું. તેમની હૃદયની પરોપકારાય સર્તા વિમૂલ્ક: લાભણી સતેજ થઈ તેથી મહાનુકંઠ ખરી દેશનું સાંસારિક જીવન સુધારણાર્થે અચાગ પ્રયત્ન કરનાર જગાળાનો આદિ સુધારક રાગ રાગમો-હનરાય તથા આપણા ઈલાકાના સ્વર્ગસ્થ સુપ્રસિદ્ધ મહાદેવ ગોવિંદ રાગડે, જોગાનાય સારાભાઈ તથા અન્ય ઘણા પણ આદ્યજ્ઞ કુટુંબમાં જ જન્મેલા હતા.

રાજકીય.—આ વિષયમાં આપણે અત્યાર સુધી તદ્દન અજ્ઞાન જ હતા એમ કહીએ તો ચાલે. પરંતુ હોદ્દા કર્તવ્યના આવના પછી તથા જગાળાના ભાગલા પરથી પછીના સમયથી આ વિષયમાં આપણે ઘણું જ અગાડી વધવા મંડ્યા છીએ. અને નવીન વિચારના સ્ફુરણથી આપણી રાષ્ટ્રીય મનાતા જે જે વિભાગ પડ્યા, તે વિભાગમાં પણ ઉદ્ભવ પશના હોદ્દા અગ્રેસર, જેમણે આરંભકાળથી જ પોતાને જે સાધન સત્ત જણ્યાં તે અનુસાર દેશના અબ્યુદય અર્થે ગમે તેવા સંકટો પડે તે સહન કરવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરી પોતાનું જીવન અર્પણ કર્યું છે તે મહાન દૃઢ, ધીર અને સ્થિતપ્રજ્ઞ શીશુલ ભાગ જગાધર તિલક; તથા વિનીત પશના

હોંદુ અગ્રેસર જેમણે પણ સ્વદેશસેવામાં ન જીવન અર્પણ કર્યું છે એવા નરરત ગોપાળ કૃષ્ણ ગોખલે, એ અને પુનાના બ્રાહ્મણ કુળમાં ન જન્મ્યા છે.

આર્થિક કે ઔદ્યોગિક — આ વિષયમાં પણ હાલ આપણા દેશમાં જે ઉદ્યોગથી આપણું કલ્યાણ આપણે માધીયું એમ માની તેની ખીલવણી પાછળ પ્રયાસ કરીએ છીએ તે સુતર કાપડનો ઉદ્યોગ અગ્રિમની ઢબ ઉપર આપણા દેશમાં ઘણી મુશ્કેલીઓ વેળી, વિશાળ બુદ્ધિ ચલાવી તથા સાહસિક થઈ કામચ કરનાર સ્વર્ગસ્થ ગ. બા. રણછોડલાલ છોટલાલ સી. આઈ. ઈ. એક શુનર બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં જ જન્મ્યા હતા.

આ ઉપરથી દરેક સૂક્ષ્મ વિચાર કરનાર મનુષ્યને જાણશે કે હોંદુ પ્રજામાં ખીજ બધી વર્ણ કરતાં બ્રાહ્મણો બુદ્ધિ તથા હૃદયબળમાં પુરાતન કાળથી શ્રેષ્ઠતા ભોગવતા આવ્યા છે, તથા હાલ પણ ભોગવે છે.

સાપ્રત કાળમાં દુનિયાની બધી પ્રજાઓમાં બુદ્ધિબળનું જ મુદ્દ ચાલે છે, ત્યારે આવા સમયમાં હિંદુ પ્રજા તેમનામાં બુદ્ધિની ઉત્કૃષ્ટતા ભોગવતા બ્રાહ્મણો, જેમની ધણી કારણથી ડ.અપ્રદ ગિયતિ થઈ ગઈ છે, તેમને અધિકારમાંથી પ્રકાશમાં લાવવાનો તથા જ્ઞાનબળથી તેમનું હૃદયબળ સતેજ કરવાનો, પ્રયાસ કરતી નથી તેથી મમગત દેશને કેટલું બધું નુકસાન થાય છે તેનો ખ્યાલ દરેક વિચારવંત પુરુષને સહેજમાં આવી શકશે.

ઉપર પ્રમાણે શુનરાતના બ્રાહ્મણોનું બળ, તેમની ગિયતિ, તેમની વ્યવહાર ચલાવવાનું અર્થે વિવિધ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ વગેરેનું નિરીક્ષણ, તથા બ્રાહ્મણોની શક્તિ વિષે થોડો વિચાર કરી, હવે આપણે તેમની હાલ છે તે કરતાં ઉત્તમ સ્થિતિ થી રીતે થઈ શકે તેનો વિચાર કરીએ.

આ વિષે વિચાર કરવો એ વિશાળ બુદ્ધિ અને જ્ઞાનની જરૂરીયાતવાળું હોવાથી તથા મારામાં આની ન્યૂનતા હોવાથી, આ વિષયમાં પ્રવેશ કરવાની હિમ્મત કરવી એ એક નહાતા જ્ઞાત તળાવમાં તરનાર ઉછળતા મહાસાગરમાં તળાવ પડે એવું હોવા છતાં આ પ્રયામમાં હું એવી આશાથી પ્રવૃત્ત છું કે, જેથી અન્ય વિદ્વાન બંધુઓ આ પ્રશ્ન ઉપર વિચાર કરી, ચર્ચા કરી ખગ કાર્ય કરવા તરફ લક્ષ આપી તેમાં પ્રવર્તાય.

આવા પ્રયાસ વાસ્તે આ શહેરમાં થોડા સમય ઉપર એક સભા સ્થપાઈ હતી, તથા તેની એ ત્રણ બેઠકો પણ ધઈ હતી પરંતુ આપણામાં સ્વાસ્થ્ય ઉપર આધાર રાખી કામ કરવાની શક્તિ ન હોવાથી, દરેક વિષયમાં અન્ય ઉપર આધાર રાખવાની ટેવ હોવાથી, ખરી

* " But according to official statements the industry dates from 1851 when the first mill was started at Broach A Hindu gentleman Rao Bahadur Ranchodlal Chotalal, was one of the pioneers of the cotton mill industry of India..... soon after the Oriental and the Manakji Petit mills were started in Bombay " Bose's H. O. Vol. II. p. 286.

§ The Brahman has been intellectually in advance of the rest of the Hind race. " Mr. Sherring in his Hind tribes and castes. "

લાગણી વાંછા તથા નિસ્પૃહી થઈ કાર્ય કરનારના અભાવથી તથા વળી કોઈ આવો મળી આવે તો તેનામાં સમાજના કાર્ય માટે જોઈતા વિશાળ જ્ઞાન તથા સમાજના કલ્યાણાર્થે વ્યક્તિત્વ મત્ત દાખી બહુ મતે કામ કરવાની હઠધની શક્તિની શૂન્યતા હોવાને કીધે એ સમાજ જેવી જન્મી તેવી જ એક પતંગીયાની પેઠે અધકારમાં અદૃશ્ય થઈ ગઈ છે.

આશા છે કે આ સેખથી મૃતસમા મેળવનારા, તથા તેમાં ભાગ લેનારા સદ્ગૃહસ્થોનાં અંતઃકરણમાં પરોક્ષારાય સત્તા વિમૂતયઃ એ જ્ઞાન પ્રકટ થઈ બધુંજોતું અજ્ઞાન દૂર કરવા તથા તેમના દુઃખમાં ભાગ લેવા તૈયાર થઈ કંઈક સંગીન કાર્યનો આરંભ કરશે.

હવે આ સ્થિતિ સુધારણાએ કયા માર્ગમાં પ્રવૃત્તિની જરૂર છે તે મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે અન્ય બધુંજો સમક્ષ વિચારવા તથા ચર્ચાવા મુકું છું.

આગળ મેં જણાવ્યું છે તેમ આ દુઃખપ્રદ સ્થિતિનું કારણ “અજ્ઞાન” એ જ મને લગ્ય છે; અને આ અજ્ઞાન દૂર કરવાનો ઉત્તમ માર્ગ વેદાંત શિવાય આપણને બીજો કયોયી જણશે? આપણા રૂપિ મુનિયો હમેશાં પ્રાર્થના કરતા કે—

અસતોમાસદ્રૂમય, । તમસો માત્સોતિર્ગમય ॥

હવે આ જ્યોતિ મેળવવાને વેદાંત આપણને કોઈ (Know thy self) એનો વચાર એજ પ્રથમ પગલું બોધે છે.

આ શ્રુત અનુમાર, આપણે શુભરાતના બ્રાહ્મણોએ, આપણે દોણ છીએ? કૃષ્ણ છીએ? આપણું બળ શું છે? આપણું તેજ શું છે? આપણામાં શી શક્તિ છે? એના વિચાર કરવા જોઈએ અને એ વિચાર જ ઉત્તતિનો માર્ગ દર્શાવનાર, અજ્ઞાન દૂર કરનાર અને જ્યોતિ પ્રાપ્ત કરનાર પ્રથમ સાધન છે.

આ જ્ઞાન મેળવવાને આપણે સ્વૂળ ભૂમિકા ઉપર, એક મંડળ આપણું જોઈએ, જે પૂરુંજી વિવિધ માર્ગે જુદી જુદી ગતિઓની સંખ્યા, તેમનાં સ્થાન, તેમની સ્થિતિ વગેરેની માહિતી એકત્ર કરે.

આ માહિતી એકત્ર કરનારનું કાર્ય મુકરર કયાં પછી, તથા તે વિષેની માહિતી મેળવ્યા પછી, એક બીજું વિશાળ મંડળ રચાવું જોઈએ. જે ધન ઉપાર્જન વિગેરેની હરેક પ્રકારની જાનનાઓ કરે તથા તમામ વ્યવસ્થા ઉપર દેખરેખ રાખે તથા મદદ કરે, અને આ પાંચ, તથા પાંચ લાખ ઉપરાંત બ્રાહ્મણોને પોતાની ઉચ્ચતિ અર્થે એકત્ર થઈ તન, મન અને ધનથી પ્રયાસ કરવા આમંત્રણ મોકલે. આ આમંત્રણને આવકાર મળ્યા પછી આ મંડળના એક બાજુ બ્રાહ્મણ બાળકોને (બાળક તથા બાળકીઓને) ઉપનયન સંસ્કાર, તથા યોગ્ય વય પછી જ્ઞાનમાર્ગમાં કેવી રીતે ચોજવાં તેનો વિચાર કરવા એક નિહાનસમાજ મેળવવો; જ્યાં સમાસદોએ બાળકોને શિક્ષણ શા વિષયનું આપવું, કેવી પદ્ધતિસર આપવું, સ્થળ કયાં કરવાં, તેમાં શું અર્થ થાય, તેમાં કેવા કાર્ય કરનાર ચોજવા જોઈએ, આનાં સાધન મેળવી શકાય આનો વિચાર કરી, નિર્ણય કરી તેનાં સાધનો મેળવવા તથા કાર્ય શરૂ પ્રયાસ કરવો; અને જેમ જેમ સાધનની અવલોકતા વધતી જાય તેમ તેમ આ કાર્યમાં મેળવવાની જરૂર.

વળી ખીજે એક વિભાગ પાડવો, જે મંડળના સભાસિદ્ધો વચ્ચેના વર્ગના શુદ્ધરથ, તથા ઉત્તરવરથા પ્રાપ્ત કરેલાં બન્ને વર્ગનાં પૃથ્થ માં યુવાન, સાધન વા નિર્ધન, વિધવા વા વિધુર, પુરુષ વા સ્ત્રી, અજ્ઞાન કે જ્ઞાનવાન, દુઃખીને સુખીની મદદ અને સુખીને દુઃખીની સેવા તે જ પ્રમાણે જ્ઞાની અજ્ઞાનીનું, એ બધાને એકત્ર કરી એક ખીજાને કેવી રીતે ઉપયોગમાં લઈ મદદ આપવી તથા તેમનું અજ્ઞાન અને દુઃખ કેમ દૂર કરવું તેનો વિચાર કરવો, તેમાં જોઈતાં સાધનો વિચારી મેળવવા પ્રયાસ કરવો અને ઉપરના મંડળ પ્રમાણે કાર્ય આરંભવું.

ઉક્ત મંડળોની સ્થાપના, તથા તેની માહિતી માટે એક માસિક, આઠસું કર્તવ્ય દાસમાં બમ શ્રેણી એમ મને લાગે છે; પરંતુ એ વિચારે કે અન્ય ઉત્તમ વિચારો પ્રમાણે કાર્ય થવા માંડવું જોઈએ; આદ્ય બધુંજોને ત્વરાથી આ કાર્ય આરંભવા વિનંતિ કરી તથા આ કાર્યનો ત્વરાથી આરંભ થશે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા રાખી આ લેખ સમાપ્ત કરું છું.

સરખેજ,

}

રામદાસે હરહરન ત્રિપાઠી.

પ્રશ્નચર્ય.

માંપ્રતકાળમાં આપણા દેશમાં સર્વ રથજે શારીરિક સંપત્તિનો અભાવ જણાય છે, એટલે કે આપણી શારીરિક સંપત્તિ દિનપરદિન ઘટતી જાય છે, એટલુંજ નહીં પરંતુ તેના તરફ આપણું તન દુર્લક્ષ્ય હોય એમ જણાય છે. આવી સ્થિતિ થવામાં અનેક કારણો એકત્ર થયાં છે પરંતુ તેમાં મુખ્ય કારણો કયાં છે, તથા તે નિવારણાર્થે શા શા ઉપાયની આવશ્યકતા છે તે ઉપર આપણે યોગ્ય વિચાર કરીએ. આપણી શારીરિક સંપત્તિનો આધાર આપણા સ્થૂળશરીરની દૃઢતા તથા આપણી મનોવામનાના પ્રાબલ્ય ઉપર છે. મન અને શરીરનું મામ્ય આપણને આપણા દરેક પ્રસંગમાં જણાયા વગર રહેતું નથી અને મનનો અને શરીરનો

* ઉપરનો લેખ અમે સંવત ૧૯૨૪ ના વસંતના આઠ માસના અંકમાં આપેલા હતા. તેમાં માત્રા પ્રમાણે ફક્ત વડોદરાથી જ ન. બેંગાલોર જણાવેલા એક પત્ર આપેલા હતા, ખીજે કોઈ પણ પત્ર આવેલો નહીં તેથી એ લેખ આદ્યોમાં વંચાયો નથી એમ ધારી અમે આ માસિકમાં મુક્યો છે. તે દિવસથી આજ મુધી ૧ વર્ષ વાટ જોઈ પણ આદ્ય જોને માટે કોઈ વિદ્વાન બધું તરફથી મસિક કાદવામાં આવ્યું નથી. આ વિચાર મેં મારા પિતાને જણાવ્યો જેથી તેમની ઇચ્છા થઈ અને આ માસિક કાદવામાં આવ્યું છે સમગ્ર આદ્યજોને વાંચે ચોક્ક મમય ઉપર “વાત્સલ્ય” નામનું મસિક જાનનગરના વિદ્વા શાસ્ત્રીશ્રી શ્રીમુત હાથીમાઈ દરિયેદર તરફથી નીકળતું હતું. પરંતુ તે કેટલાક મમયથી બંધ થયું હોવાથી તથા એના એક સમવાનુકૂળ મસિકની ખાસ જરૂર હોવાથી અમે આ માસિક કાદવા માંડ્યું છે; અને આદ્ય બધુંજો અનને સદાય કરશે તો ઉક્ત લેખમાં બતાવેલ પ્રમાણે કર્તવ્ય કરવાની અમારી અનિલપા છે.

રનો પરસ્પર ધર્મોજ નિકટ સંબંધ છે એ આપણે સહજજ વિચાર કરવાથી જાણી જાય છે, આટલો વિચાર કરી હવે આપણે આપણા સ્થૂળશરીર વિષે થોડો વિચાર કરીએ. આપણને આપણું સ્થૂળશરીર આપણા પિતા તથા માતા તરફથી મળે છે. માટે તેના પહેલો આધાર પિતાના વીર્ય તથા માતાના રજ ઉપર છે. જે પિતાનું વીર્ય (બીજ) નિર્માણ તથા શક્તિહીન હોય તો દેખીતુંજ છે કે રજ ગમે એવું બળિષ્ઠ હોય તથાપિ પણ તે બનેલા ફળરૂપ શરીર નિર્મળ થવાનું. આ પ્રમાણે આપણા સ્થૂળશરીરનો મુખ્ય આધાર માતૃપિતાના શરીરની સુદૃઢતા ઉપરજ છે. તે પછીનો આધાર જન્મથીજ અપાતી કેળવણી ઉપર છે. માતાના ગર્ભાશયમાં જન્મરથી બીજનો સંચાર થાય છે. સારથીજ જેમ ક્ષેત્રમાં વાવેલા બીજને અમુક પ્રકારનું ખાતર પાણી સંભળ આદિના સંસ્કાર આપવામાં આવે છે તેમ આપણું પડે છે. જે માતા શિક્ષિત હોતી નથી તથા જે મહાન પ્રજ્ઞેત્વચિત્તના કામ માટે તે નિર્માણેલી છે. તે કાર્યની યોગ્યતા તેનામાં નથી હોતી તથા પોતાના કર્તવ્યનું તેને જ્ઞાન નથી હોતું ગર્ભમાં રહેલા આત્માને બહાર આવેલાં મુદ્ધી જે જે સંસ્કાર આપવા જોઈએ તે મર્વથી તે વિમુખ રહે છે. અને તેથી પણ બાળકની શારીરિક સંપત્તિસારી હોઈ શકતી નથી અને તેથી સ્થૂળશરીર મુદ્ધ બની ગયું નથી. આ પ્રમાણેના સંસ્કારો થયા પછી પણ બાળકના જન્મકાળથી તે જ્યાં મુદ્ધી અન્ન ઉપર રહેવા યોગ્ય થતું નથી ત્યાં મુદ્ધી તેને પોતાના પ્રારબ્ધવશાત્ જે માતા પ્રાપ્ત થઈ હોય છે તે જેવા સંસ્કાર પાડે છે, તેવા સંસ્કારમુક્ત થવું પડે છે. અને તે પછી પણ પોતાની શારીરિક સ્થિતિનો આધાર પોતાના ક્ષમાજ તરફથી કે પોતાના દેશના રાજ્ય તરફથી જે પ્રકારની કેળવણી આપવામાં આવે છે તેના ઉપરજ હોય છે. ઉપર પ્રમાણે જોઈએ કે આપણી સ્થૂળશરીરની સંપત્તિનો આધાર (૧) આપણા મનોબળ ઉપર (૨) આપણા પિતાના વીર્ય ઉપર (૩) આપણી જન્મદાતા માતાના રજ તથા તે શિક્ષિતતા કે નિરક્ષગતાને યોગે જે સંસ્કારપાડે તેના ઉપર તથા (૪) આપણા પ્રારબ્ધવશાત્ જે દેશમાં, જે સમાજમાં કે જે રાજ્યમાં જન્મ પામીએ તેના તરફથી અપાતી કેળવણીના ઉપરજ હોય છે. તેમાં વળી જે સમાજમાં આપણો જન્મ થયો હોય તે સમાજના વ્યાવહારિક નિયમાનુસાર આપણા ઉપર સંસ્કાર પડે અને આપણી શારીરિક સંપત્તિ તે સંસ્કાર અનુસાર હોય છે.

સારે હવે આપણે ઉપરનો ચાર કારણોનો વિવેક આપણી હાલની સ્થિતિ વિષે કરીએ તો આપણને સ્પષ્ટ જણાશે કે આપણી શારીરિક સંપત્તિ જે હાલ સાધારણ રીતે જોવામાં આવે છે તે પણ કેઈ આપણા ઉપર ક્ષિત્રની કૃપા જણાય છે તેથીજ રહી છે.

આપણા જુદા પુરોના અનુભવથી તેમજ આપણાં પુરાણ પુસ્તકો ઉપરથી, આપણને માન્ય પડે છે કે, આપણી શારીરિક સંપત્તિ તે સમયમાં હાલની આપણી સ્થિતિ કરતાં ઘણીજ ઉત્કૃષ્ટ હતી અને હજી પણ આપણા આ દિશાના પ્રયાસના ફલશ્વેને લીધે દિનપર-દિન આપણે શારીરસંપત્તિમાં દરિદ્ર થતા જાય છે.

સારે હવે પ્રશ્ન થાય છે કે આનું કારણ શું? આનું કારણ સ્પષ્ટ છે, કે આપણા સમાજનો જે બાહ્યવર્ચ આશ્રમ છે, તેના પાલન તરફ આપણું લક્ષણ નથી. આપણી શારી-

રિક તથા માનસિકસ્થિતિ ઉત્તમ બનાવવાના હેતુથી આપણા પ્રાચીન ઋષિ મુનિઓએ આપણા જીવનના ચાર આશ્રમ બનાવ્યા હતા અને આપણા સમાજને દૃષ્ટ અને સુરક્ષિત બનાવવાને આપણા વર્ણવિભાગ પાંચમાં આવ્યા હતા. પરિસ્થિતિ બદલાવવાને લીધે હાલમાં વર્ણવ્યવસ્થામાં તેમજ આશ્રમ વ્યવસ્થામાં ઘણીજ અવ્યવસ્થા થઈ ગઈ છે.

આટલો વિચાર કર્યા પછી હવે આપણે વિચાર કરીએ કે બ્રહ્મચર્ય એટલે શું ? હાલમાં ઘણે કેટલાં બ્રહ્મચર્યના જુદા જુદા અર્થ કરવામાં આવે છે. કેટલાક વીર્યનું રત્નભન તેમજ બ્રહ્મચર્ય માને છે, સારે કેટલાક વળી શરીરનું બળ એજ એક બ્રહ્મચર્યનું લક્ષણ ગણે છે. પરંતુ જો બ્રહ્મચર્ય શબ્દનો વિવેક આ વ્યાખ્યા અનુસાર કરવામાં આવે તો તો એક વ્યંજનને અથવા એક મનને આપણે બ્રહ્મચારી કહેવો જોઈએ. પરંતુ આપણા શ્રુતિ સ્મૃતિ આદિ ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં બ્રહ્મચર્ય તથા બ્રહ્મચારીની વ્યાખ્યા આથી કાંઈ જુદોજ અર્થ સૂચવતી જણાય છે. વ્રહ્મજન્યરેત્તે રિતિ વ્રહ્મચર્યમ્ બ્રહ્મને અનુસરવું તેજ બ્રહ્મચર્ય. અસ્તિ તાવદિત્યશુદ્ધબુદ્ધમુક્ત્યમાત્ર સર્વજ્ઞ સર્વશક્તિસમાન્વિત વ્રહ્મ જે જણાય છે, જે નિલ છે, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, ગુહ્ય છે, મુક્ત છે, સર્વજ્ઞ છે અને સર્વશક્તિ. માન છે તેજ બ્રહ્મ છે. આને અનુસરે તેજ બ્રહ્મચારી. વેદ છે તેજ બ્રહ્મ છે માટે વેદનું અધ્યયન કરે, તેમા કહેવા ધર્મ પ્રમાણે વર્તે અને શુદ્ધને સાં રહી બ્રહ્મને અનુભવે તેને જ આપણા શાસ્ત્રમાં બ્રહ્મચારી કહેવા છે. અને આ પચાસ યંત્ર તેજ બ્રહ્મચર્યમાં ગણેલું એમ કહેવાય છે, સારે કાંઈ વીર્યનું રત્નભન કે બળ એ બ્રહ્મચર્યનું લક્ષણ નથી પરંતુ શુદ્ધને સાં રહી અદર્શિત ઉપનિષદ ગત ધર્મમાં રહી વેદાધ્યયન કરવું તેજ બ્રહ્મચર્ય કહેવાય છે. તેમજ યોગ માર્ગમા વ્રહ્મચર્ય શુદ્ધિરિત્યેવ સયમઃ શુભ ઈન્દ્રિયોનો મંયમ તેજ બ્રહ્મચર્ય એમ કહેલું છે અને સ્થૂળ શરીરનું તેજ બળ અંશ્વર્ય તે વીર્યને આધીનજ હોય છે માટે જે વીર્યનું રક્ષણ કરે અને પોતાની ઈન્દ્રિયોનો મંયમ કરે તેજ મનુષ્ય પોતાનું સ્થૂળ શરીર સુદૃઢ બનાવી શકે અને ઉચ્ચ પ્રકારની શારીરિક સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે એમ આપણે જોઈએ સારે હવે એ પ્રકારનું ઉચ્ચ જ્ઞાન બ્રહ્મજ્ઞાને મળે તથા તે જ્ઞાન પ્રમાણે રહી શકે એવી અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય તોજ બ્રહ્મજ્ઞાનમાં બ્રહ્મચર્યનો વાગો થાય નહિ તો તે પથે બ્રહ્મજ્ઞ બાળકો આવી શકે એવો સંભવ જણાતો નથી અને ન્યારે બ્રહ્મજ્ઞાન પલ્લુ એ પથમા આરુઢ થઈ શકશે નહીં તેમ જોઈ અન્ય વર્ણુ જેમને બ્રહ્મ આપણે વર્ણુ કાર્યમાત્રમાં બ્રહ્મજ્ઞાન ઉપરજ છે તેમને વિષે તો વાતજ શી કરવી. વસ્તુ સ્થિતિ આમ હોવાથી પ્રત્યેક બ્રહ્મજ્ઞ બધુનું એ ધર્મ કાર્ય છે કે પોતે આ સળધનું જ્ઞાન મેળવે, તે પ્રમાણે સંયમ કરે અને નવીન પ્રજાને તે પથમાં આરુઢ કરવા પ્રયાસ કરે. નહીં તો અત્યારે અનુભવાતાં દુઃખોમાં વધારોજ થયાં કરવાનો અને આપણી વસ્તી જે દિનપરદિન ઓછી થતી જાય છે તે વધારે ઓછી થતી જશે. બ્રહ્મચર્ય ન પાળવાથી અત્યારે આપણા સમાજને કેટલી બધી હાનિ થઈ છે અને હજી પશુ થાય છે એ સર્વ વિચારવત પુરુષોને વિદિતજ છે. કેટલાં બધાં અસ્વા-યુષિ, વીર્યહીન, બળહીન તથા પશુચરિત્યુક્ત સંતાનોનો આપણા સમાજમાં જન્મ થાય છે, અને તેમાનાં કેટલાં બધાં જન્મતાંજ કે તે પછી યોગ સમયમાં મૃત્યુને વશ થાય છે તે જન્મ મરણના મુનિસિપલ રીપોર્ટના દરેક વાચકને વિદિતજ હશે. વળી સમય એવો કઠિન આવતો જાય છે કે ગોંધવારીને લીધે શરીરને સુદૃઢ કરનારો એવો સાત્ત્વિક ખોરાક દેશનાં

બાળકોને બાળકોના પ્રમાણમાં મળી શકે છે, અને આગળે ઉપર અભ્યાસ વગેરેનો તથા જીવનની સ્પર્ધાનો ખોળે એટલો બધો પડે છે કે તેવા પ્રસંગમાં શરીરનો ટકાવ કરવાને બ્રહ્મચર્ય સાચવવાની ધણીજ જરૂર છે અને માટે બાળનમ્ર આદિ ગિવાજ એકદમ નામુદ કરવાની જરૂર છે અને આ વિષયના સરીરના નિયમના તથા બાળ વધારવાના સયમ આદિ વિષયોનું જ્ઞાન આપનાની ધણીજ જરૂર છે. વળી યોગાર્થ મનુષ્યને માટે પણ ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ પંચાત્મા ઉપદેશ જ છે.

યુક્તાહારવિહારસ્ય યુક્ત ચેષ્ટસ્ય કર્મસુ ।

યુક્ત સ્વપ્નાત્ર શ્રોધસ્ય યોગો ભવતિ દુઃખહા ॥ મ. ગી. દ. ૧૭

બાવાર્થ — સર્વે દુ ખને વિનાશ કરનાર યોગ, આહાર તથા વિહારમાં કર્મમાત્રમાં તેમ જ નિદ્રા તથા જાગૃતમાં યતન (મિત) નેના ચીજ થાય છે

‘ધર્મવ્યવસાસી’

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા એ આર્યધર્મનો મહાન ગ્રંથ છે. અન્ય પણ વણા ધર્મ ગ્રંથો છે પણ ગીતા મહાન લોકપ્રિયગ્રંથ સરકૂત સાહિત્યમાં કોઈ પણ નથી એમ કહીએ તો તે ખોટું નથી. આ ગ્રંથ મહાભારતની મધ્યમાં આવેલો છે અને તે શ્રીમદ્ભગવદ્ગુપ્તે અર્જુનને ઉદેશીને દરેક જીવાત્માના ઉત્કર્ષ અર્થે કહેવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથની દરેક પદ્યનાના આચાર્યે ટીકા કરેલી છે અને હુનિયાની ધણી ભાષાઓમાં તેના અનુવાદ થયેલા છે. આપણા દેશમાં તો શુ પણ હાલમાં પશ્ચિમ તરફના જર્મની અને અમેરિકાખંડના યુનાઈટેડ સ્ટેટસ દેશમાં પણ આ ગ્રંથનું અધ્યયન થતું જ થાય છે અને આપણા દેશમાં પણ અજેશ ભ. જોશી, સુધાગંધ, સુદાન્દો, બાળક, શક્તિ, યુવાન સર્વે ગીતાનો પાઠ તથા તેનું અર્થજ્ઞ મનન નિર્દિધ્યામન કરે છે આ ગ્રંથ વિશે ગીતા ॥ ધ્યાનમાં કરેલું છે કે —

ૐ પાર્થાય પ્રતિજ્ઞોષિતા મગરતા નારાયણેન દ્રવ્ય

વ્યાસેન પ્રણિતા પુરાણ મુનિના મય્યે મહાભારતમ્ ॥

અદ્વૈતા મૃતવર્ષિણી મગરતોમષ્ટાદશા ધ્યાયિમી ॥

મરત્વામનુસ દધામિ મગરદ્ગીતે મત્ર દ્વોષિણીમ્ ॥

બાવાર્થ — નારાયણ ભગવાનના મુખથી પાર્થ પ્રતિ બોધાયેલી અને મહાભારતમાં વ્યાસ મુનિથી ગ્રંથજેલી એવી અદ્વાર અધ્યાયની અદ્વૈત સુધા નર્પાવતી ભવનો દેવ કરનારી એવી માતા ભગવદ્ગીતાનું હું ધ્યાન કરું છું

વળી હાલમાં આ ગ્રંથ તરફ લોકોની અભિરુચિ વધતી જતી જણાય છે, અને તેમાંનું તત્ત્વ વ્યવહારના ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે તથા હૃદય બાળ મેળવવામાં પણ તેના ઉપદેશનું મહત્ત્વ યવા માણ્યું છે માટે આ ગ્રંથનું યુગ્મગતી ટીકાસહ ભાષાંતર અને અવકાશાનુમાન આ ભૂમિમાં આપણે વિચિત્ર ધાર્યું છે આપણી યુગરે ભાષામાં પદ્યાત્મક તેમ જ ગદ્યાત્મક

એક ગીતાની ઘણી ભાષણ થયેલા છે અને તેમાં કેટલાક અથ તો સહગત વિદ્વાન અહનિષ્ઠ સાક્ષર મણિવાલ નીલભાઈ તેમ જ પુણ્યપાદ નથુરામ શર્મા આદિ વિદ્વાનોના હાથે લખાયેલા છે. પરંતુ તે બધાં ભાષાંતરો કરતાં અમને કાઠીયાવાડમાં ચર્ચિત થયેલા સ્વામી શ્રી ચિદંધનનાંદ ગિરિ કૃત ભાષા ગીતા ગૂઢાર્થ દીપીકા નામની હિંદી દીકા ધણી જ ઉત્તમ અને સ્વસ્થને બહુ જ સરસ કરતી લાગવાથી અમે તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરી આ નીચે આપીએ છીએ.

॥ ૐ તત્સદ્ શ્રીપરમાત્મને નમઃ ॥

॥ ભગવદ્ગીતા ॥

(અથ શ્રી સ્વામિ ચિદંધનનાંદ ગિરિકૃત ભાષાગીતા ગૂઢાર્થ દીપીકા નામની હિંદી દીકાનું ગુજરાતી ભાષાંતર.)

ૐ શ્રીમણેશાય નમઃ । શ્રીકાશીવિશ્વેશ્વરમધ્યાનમઃ ।

શ્રીગુરુમ્બોનમઃ । શ્રીશંકરાચાર્યેમ્બોનમઃ ॥ શ્રી ॥

॥ શ્લોક ॥

શંકર શંકરાચાર્ય દ્વારાં નારાયણાત્મક ॥

સરસ્વતીં ચ વ્રહ્માણાં પ્રણમામિ પુનઃ પુનઃ ॥ ૧ ॥

પ્રગણિત વ્રહ્મ તત્ત્વં પ્રકૃટ ગુણશાલિનં ।

પ્રણવસ્પોષદેષ્ટારં પ્રણમામ્યનિઝે ગુહ ॥ ૨ ॥

શ્રીકૃષ્ણ ચરણદ્વંદ્વે પ્રણિપત્ય પુનઃ પુનઃ ॥

પાયઃ પ્રત્યક્ષર કુર્વે ગીતા ગૂઢાર્થ દીપિકા ॥ ૩ ॥

અર્થઃ—શ્રી શંકર દેવે સંકરાચાર્ય છે, તેમને તથા નારાયણ દેવ જે વ્યાસ ભગવાન છે તેમને તથા સરસ્વતી દેવિને તથા સરસ્વતીનાં જ્ઞાતી બેલાંને વારંવાર નમસ્કાર કરી છું. ૧ અને જે ગુરુઓએ અમારાં હૃદયને વિષે થલ તરવતો પ્રદાશ કર્યો છે, તથા જે ગુરુ વિષયક વૈશ્યાદિક ઉત્તમ ગુણોએ કરીને પુરૂષ છે, તથા જે ગુરુ અમને અંધાકારીઓને પ્રણવ મંત્રનો ઉપદેશ કરનારા છે, એવા શ્રી ગુરુઓને હું નમસ્કાર કરી છું. ૨ અને આ ગીતા શાસ્ત્રના કર્તા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે, તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની બેઠે અમણે કમળને વારંવાર પ્રણામ કરીને મુમુક્ષુ જાનેને વાસ્તે શ્રીગીતાદ્વારા પ્રત્યેક અંધારોના અંધ નિશ્ચય કરવાને વાસ્તે શ્રી સંકરાચાર્યે કૃત ભાષ્ય, તથા સ્વામી સંકરનાંદ કૃત દીકા, તથા સ્વામી અંબુસુદન કૃત દીકા, તથા નીલકંઠ પંડિત કૃત દીકા, આ ચારેનો ચત્ત લેહને આ ગીતા ગૂઢાર્થ દીપિકા નામની દીકા હિંદુસ્તાની ભાષામાં સ્વામી શ્રી ચિદંધનનાંદગિરિએ કરેલી છે, કે તેમની તે દીકાનું ગુજરાતી ભાષામાં સર્વ મુમુક્ષુ જાનેના હિતને માટે આ ભાષાંતર કર્યું છે.

આ માસિકમાં દરેક વિદ્વાન બંધુને પોતાની વિદ્યાથી ધનિકને પોતાના ધનથી અને બીજા ડોહિયણ અન્ય યક્તિયજ્ઞને પોતાની તે યક્તિ અનુસાર મદદ કરવાની વિનંતિ છે. જે વિદ્વાન બંધુઓ, શાસ્ત્રીઓ, મૈત્રુઓ, અંડર મૈત્રુઓ, કાળ્ય રસિકો, કવિઓ તથા અન્ય લેખકો તથા માસિકોના તંત્રી, સંપાદકો વગેરેને પોતાની વિદ્યાદ્વારા અમને લેખથી મદદ કરવાની ઇચ્છા હોય તેમણે કૃપા કરીને નીચેના નિયમો ખાસ ધ્યાનમાં રાખતા કાળ્ય કે દરેક આવા વિષયમાં અમુક નિયમ કરવાનું જોઈએ જેથી કાંઈ નિયમીત રીતે નિયંત્રી સકાય.

નિયમો.

૧. ચગર સહીના અને તંત્રીની સહીના લેખો માટે તંત્રી જવાબદાર છે, સહીવાળા લેખોને માટે તે લેખકને જવાબદાર છે.

૨. માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કાગળની એક જ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી મોકલવા કૃપા કરવી. અને આ લખાણ જે માસિકમાં લેવામાં નહીં આવે તો અમે તે પાછું મોકલવા બંધાતા નથી.

૩. આ અંક મળ્યા પછી જે માસિકના આદક ન થયું હોય તો કૃપા કરીને અમને એક પત્રથી લખી જણાવવું. જેથી અમે ખામ મહીનાનું માસિક મોકલીએ નહીં. નહીં તો અમે તેમને અમારા વધુ એકના આદક ગણી અને ત્રીજે અંક એક વર્ષના લવાજમ માટે બી. પી. ઓ મોકલેલું તો તે રાખવાની અગર લવાજમ જેમ બને તેમ સત્તર મોકલવા કૃપા કરવી જેથી અમારી આર્થિક સ્થિતિમાં તથા વ્યવસ્થામાં અડચણ આવે નહીં.

— રા. હ. ત્રિ.

વ્યવસ્થાપક — મુર્જર માલ્લખ.

જાહેર ખબર.

અમારી ઓફીસમાંથી અમારી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં નીચેનાં પુસ્તકો નીચે પ્રમાણે કીમતે આપવામાં આવશે. આ માસિકની આદકોને માટે કીમત ઘટાડવામાં આવી છે.

૩. આ પા.

૧ નીતિ સુખોદયન.

૦—૪—૦.

૨ ખાળ સુખોદય.

૦—૬—૦.

૩ મંગળાર્ય-કથર-પ્રાર્થના-માળા.

૦—૪—૦.

૪ ભત્રાદરિકૃત વૈરાગ્ય અને ધર્મોપદેશ.

૧—૦—૦.

૫ ચૈત્રામન.

૦—૮—૦.

૬ શ્રી સત્યનોગયજુનાં રતન, તથા કથા.

૦—૧૨—૦.

‘બુદ્ધનો ત્યાગ.’

- “ હું વર્તું હવે શી રીતે ?
 “ પ્રીતિ નહિં હારે, નહીં છોડે !
 “ ઓ તાત ! પ્રિયા ! ઓ પુત્ર !
 “ ઓ માત ! પ્રજા ! સુખસૂત્ર !
 “ કર વધુ વધુ સદ્ગમ વિચાર,
 “ લગ લગ આ હૃદય વીગમ,
 “ સહ પ્રાણી દુઃખમય બાસે,
 “ જનતા પીડાતી જગ આપે,
 “ તે સહિની પીડા દૂર કરવા,
 “ કલ્યાણ જગતમા ભરવા,
 “ ચદે પ્રસુદ્ધ ગૌતમ આજે,
 “ ચદે તપસ્વી, તપ ગુરુ માટે !
 “ જગના સર્વ આધિ બાધિ
 “ હરવા નવો બુદ્ધિ સાધી
 “ એ તપમા બુદ્ધ તપાશે,
 “ નવો યજ્ઞ વેદિ મણશે
 “ પશુમાત્ર હવે ઉગરશે,
 ‘ મુજ પ્રીતિ એ હોમે પડશે !
 ‘ મુજ પ્રીતિ એકલો હોમાશે !
 “ બીજુ જગત ઝંપી સુખો યાશે
 “ ઓ તાત ! પ્રિયા ! ઓ પુત્ર !
 “ ઓ માત ! પ્રજા ! સુખસૂત્ર !

૨ મુજ હૃદય પ્રીતિના અગ તમે સહ ! અગ સર્વ છો મહારાં !

જન-પદ્મ જનતા કલ્યાણ ચરપર દોમુ અગ સહ-મહારાં ! મુજ ૦

x   x   x   x   x

“ એ નવો મુજ અવતાર ! પ્રિયા ! તે જોઈ દયા દોલ ધરશે !

“ એ દયા ધર્મ રથાપના પરિ ધાનિકો યજ્ઞ ધર લગશે ! મુજ ૦

+   +   +   +   +

“ એ મહાધર્મને કાજ લગ પ્રીતિ સાજ, સુધી મુજ જોસુ,

‘ લોહીય દે જગના આંધ પ્રિયા યજ્ઞ બુદ્ધ હું પણ લગ જોસુ ! મુજ ૦
 સરસ્વતી-ચંદ્ર દયા ૪.

ગુર્જર પ્રાક્ષણ

સંગચ્છદ્યું સંયદ્ધ્યુ સર્વોર્મનાસિદ્ધાન્તામ । સમ્માનો મંદ્રસ્તમિતિ સ્સમ્માની
 સંપાત્તં મનંસ્મદ્ ચિત્તમૈવામ ॥ સમ્માનં મન્ત્રંમુખિ મન્ત્રયેવ । સમ્માનોઽ આરૂંતિ
 સ્સમ્માના હૃદયાનિર ॥ સુ પ્રાતર્મસ્તુ વો મન્ત્રાયથાં ઘુસ્મુસ હાસતિ ॥ મન્ત્રેદે.

ભાવાર્થ:—અધુઓ એકત્ર યાઓ, વાણીમા વિચારમા અને કર્મમા એકતા ગળો
 તમાગ સમાગતુ કર્તવ્ય અને કાર્ય સમ્માન હો, તમારો ઉદ્દેશ સમાન હો, તમારા વિચાર
 સમાન હો, તમારી શૂદ્ધ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ મારી શિક્ષા છે તમારી હૃદયઓ
 સમાન હો, તમારા હૃદયો એકત્ર યાઓ, તમારા મન એકત્ર યાઓ કે જેથી કરીને તમારામા
 ગાઢ એકતા થાય છે । અમિદેવ અમારી આ હૃદય તમ કરો. ૨૦૧૬

વર્ષ ૧, અંક ૨.

[માર્ચિક] અધિકે આવજી, મંથન ૧૯૬૫.

તન્ત્રો—હરજીવન ત્રિભુવન ત્રિપાડી, સરખેજ

અભિમત્રયુ	૧૭
વિતાપના (રા રા પુરુષોત્તમ હરિકૃષ્ણ પ્રતાપીની એ)	૧૮
આદ્યજોતકર્મ. (રા મ આદ્યજી બંધુ)... ..	૧૫
ગાતિમળ. (રા. ૧. રામચક્રે હરજીવન ત્રિપાડી)	૨૪
અનુકરણિક પ્રયત્નો. (ગુર્જર પ્રાક્ષણ—ઓશિસ)	૨૮
વિવિધ વર્તમાન. (ગુર્જર પ્રાક્ષણ—ઓશિસ)	૭૦

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રીની મહીના લેખો માટે તન્ત્રી જવાબદાર છે, સહીવાળાં જેખોને માટે તે લેખકજ જવાબદાર છે.

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કાગળની એકજ બાજુ સાગ અક્ષરથી લખી મોકલવા કૃપા કરવી અને આ લખાણ જો માસિકમા લેવામા નહીં આવે તો અમે તે પાછું મોકલવા બધાતા નથી.

૩ આ અંક મળ્યા પછી જો માસિકના આદક ન થવું હોય તો કૃપા કરીને અમને એક પત્રથી લખી જણાવવું, જેથી અમે ખીજા મહીનાનું માસિક મોકલીએ નહીં. નહીં તો અમે તેમને અમારા વર્ષ એમના આદક ગણી અને ત્રીજો અંક એક વર્ષના લવાજમ માટે વી. પી. થી મોકલીશું તો તે રાખવાની અગર લવાજમ જેમ બને તેમ સત્તર મોકલવા કૃપા કરવી જેથી અમારી આર્થિક વિચિત્રતા તથા બવરચામા અડચણ આવે નહીં.

જા. હ. વિ.

બ્યવસ્થાપક—ગુર્જર પ્રાક્ષણ

બહાર ખર્ચ.

અમારી ઓફીસનાથી અમારી તરફથી પ્રિન્ટ થયેલા નીચેના પુસ્તકો નીચે પ્રમાણે કીમતે આપવામા આવશે આ માગિયા આદકોને માટે કીમત ઘટાડવામા આવી છે.

	૧. આ પા
૧ નીતિ સુખોપચય.	૦—૪—૦
૨ બાળ સુખોપ.	૦—૬—૦
૩ મગની થે કપર પ્રાર્થનાખાળા.	૦—૬—૦
૪ ભત્રીજાનું વેગવચસતક અને જાણતાનું (ના માયકવાડ સંગ્રહ તરફથી લાઘવેગીયો માટે મનુર થયેલ છે.)	૧—૦—૦
૫ શોકસમન	૦—૮—૦
૬ શ્રી સુસનાનપણુતર રતન તથા કથા.	૦—૧૨—૦

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાની સ્વામિ શ્રી ચિદમ્બનાથ ગિરિજીત ગૃથર્થ દીપીકા નામની હોદી દીકાનું ગુજરાતી આપાતર, તેમ જ વેદાન્તા અપૂર્વ ત્રય પારસ ભાગનું ગુજરાતી આપાતર પણ અમારી પાસે તૈયાર છે. આર્થ શીમાનું શબ્દ ગૃથસ્ય છપાવનાર જોઈએ છીએ તે માટે નોંધ લીધેલો બધાંજોને તેનો લાભ આપનાની અનિવાર્ય છે.

આભાર સાથે સ્વીકાર.

જીતમભાયા.	પરેશ બંડુ જ્યેષ્ઠ.	ચંદ્રપ્રગત જેઠ.
શ્રીદિવ્યમિત્ર બાપાદ.	પમન્ત જ્યેષ્ઠ	ગણપચલંબ્રહ આપાદ.
શિક્ષક શુભાદ.	કેલ્લવણી બાપાદ.	ધર્મચંદ્ર.

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

ૐ । સદનાવધતુ । સહનોમુનકુ । સહચીર્ય કરવાનૈહ । તંજસ્તિના ચધીતમસ્તુ
માવિદ્ધિપાવદૈ ॥

ઉપનિષદ્

ય ઉપનિષત્સુ વર્માસ્તે મયિસન્તુ ત મયિસન્તુ ॥

૧૧

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

ઉપનિષદ્

અર્થ—(તે બ્રહ્મ) અમારૂં બનેતુ માટે નિષ્કામ થઈ અમારૂં બનેતુ નાથે પોતાણું
કરી અમે બને અમે આમર્થ્ય અપાદન કરીએ અમારૂં આ મયત કંચુ તેનાથી થાઓ અમે
અમે બને દેવ ન કરીએ

ઉપનિષદ્માં જે ધર્મ કહ્યા છે તે આમા હા ન માગ્યા હા

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

પૃષ્ઠ ૧, અક ૨.

[માસિક] અધિક આનંદ, સંવત ૧૯૬૫.

અભિમંત્રણ.

(૭૬ હરિગિત.)

આનો અર્થ આનંદની મો બાલ્યો મરણ કરી
આનો મમય નહિ આનંદે તમ સ્થાય કરી નીકરી
હવે તમે મળો તમે શુભપદમા વળતે તમે,
ઝીમરી તન મન ધન તમે શુભગર્વમા બળતે તમે

આ પદ આવે તમ મળના અવધી આનંદમા,
વાઓ વિ તારે વીંગ નમે તે બાલ્યોના પદમા
બાલ્યો બાલ્યો મળી મળી મળ મળ એ આનંદે
તેમજિ બાલ્યો એ મને કલમ ના એવો કમ

વિજ્ઞાપના.

શિખિરિણી.

પુરાણા આર્યોના તનુજ બહુ દેખી દિલ બળે,
પડ્યા તે નિદ્રાગા, સ્થિતિ અધમ આગે ચઢ દોસે,
પડ્યું છે વૈરી, બળ કપડ્યો કામી, નહિ શુભ,
નહો ખાતું પ્રીતિ, ગઈ વર્ગો સકળ બધું જનતા.

નહો વિપ્રો જ્ઞાની, નહિ ભૂમિ મળે ક્ષત્રિય ખરા,
નહો ધાર્મિક વૈશ્યો, સુજન મરવા કાર્ય કુશલા,
ગયા સદ્ગુણી જ્ઞાન, હૃદયબળ, વિદ્યા ગઈ બધી
મર્યો આત્મભાગ, જગતદિતકાર્યે નિરવધિ.

અગે ચેતો આર્યો, અધમ અતિ યાચો નહિ ખરે !
ડગડો આખો તો, ઝટ કદિન કામો નિજ સરે,
કરો ધર્મા કર્મો, અતિ સુખમ પયે વિચારતા,
ધરી શાન્તિ શાન્તિ, હરિ વિભવ ભાવે મનન્તા.

ડગડો હુ જોયો, બધો વિપત આવે કદિ ભયે
ખીએના વિધેનાયો, હુ ધીંગલ, નિત્રે જિત મળે,
કરો કર્તવ્યોને, જુગતગ તજી દલિયા સંપત્તિ
પ્રપામે રત્ને છે, હૃદય નિજ પાડો ન નબળું.

બહો વિદ્યા રડી, મૂલિ ધર્મ કરી ક્ષત્રિય ચલ,
સુધારો વ્યાપારે, શર્મગળ મોહર્મનો મહ;
શીખો સારી નીતિ, નીતિ ગતિ દલિદાસ બહુને,
મળે ધર્મે કર્મે હૃદયબળ બજતા ધીરગિને,

મૃદસ્યો નિજ પુત્રો, પશ્ચિમ તજી ઉત્તમ કરો,
દોષે ભૂમિ જોયા, કુલ ભવિષે મતલ અટો,
મળા મળે મને, મક્કલ જન સાથે વગતમે
દોષેના હુ જોને, તમ્મ હનવા દ્રવ્ય ખરચો.

ઉઠો, ઉઠો વિપ્રો, જલદીં તવ છોડી અલમતા,
તમે અધુ, નેતા, સકલ જનના માન કરતા;
હાથો બાનુ પૂર્વે શુભ દદ્ય સાચો સચવતો,
પ્રમારી રસ્મિને, નિજ તનુજ નિદ્રા પ્રહરતો,

ત્યજ્ય બહેમો સર્વે, વ્યમનરૂપો વેરી દૂર કરો,
અયાચક વૃત્તિને ગૃહો શુભ સુખનીત મરો,
સુહૃદ્ધારો નારી, પ્રચલન કરો સિદ્ધિ તણુ,
કુરિવાળો કાદો, હૃદય દિત વાઙ્મી સરવતુ.

(ગજસ.)

ઝહો સંપે, મળો જપે,
અતિશે સુખ એમા ઉ,
હૃદય ખોલો, મમત મેલો,
નિરંતર છત તેમા ઉ.

પુરુષોત્તમ હરિકૃષ્ણ પુરાણી.

બ્રાહ્મણોત્કર્ષ,

(સંવાદ રૂપે.)

પ્રાચીન સમયમાં એક શ્રીક્ષેત્ર નામનું નગર હતું આ નગર એક તીર્થ સ્થાને ગણાતું અને તે સાક્ષમતી નદીને તટે આવેલું હતું આ શહેર બગવાન શ્રીગમચંદ્રએ યત ક્રિયાની અંતમા પવિત્ર એવા બ્રાહ્મણોને દાનમાં આપ્યું હતું. અને તે શહેરમાં હાંદમ, કૌશિક, બારહાજ આદિ ગોત્રના પવિત્ર અને તેજસ્વી બ્રાહ્મણો નિવાસ કરતા હતા. આ શહેરની રચના ધણી જ સુદર બનાવવામા આવી હતી. આશુ આશુ ધાન્ય પાકે એવાં સુદર ખેતરો આવી રહ્યાં હતા. સુદર ફળ તથા પુષ્પથી લગી જેવાં વૃક્ષોની ઘટાયુક્ત વાડીઓ આવી જેલ્લી હતી. અને લોકોના સુખ માટે શહેરની આસપાસ વિશાળ વાવ, કુવા, તળાવ આદિ નવાણો પણ બાંધવામા આયા હતા. વળી વ્યાપાર અર્થે સુદર બજાર તથા ચૌરાં પણ હતાં અને અન્યોઅન્ય સુખમા રહેવાને અદારે વર્ણના મનુષ્યોનો વાસ નગરમા હતો. આ નગરના પવિત્ર બ્રાહ્મણો કર્મકાંડમાં કૃશ્ણ હતા અને તેમને ત્યા ધણી વિદ્યાર્થીઓના વેદાધ્યાયના જન્મધોષ હમેશાં પ્રાતઃકાળમાં થતા કર્ણને અતિ આનંદદ ઉપજવતા હતા, બ્રાહ્મણો

અવં પોતપોતાના ધર્મમાં રહી પોતાનાં કર્મમાં ઉલ્લુક રહેતા, અને ક્ષત્રીઓ તેમનું પોષણ તથા રક્ષણ ધણી જ ઉત્તમ રીતે કરતા હતા. આ નગરમાં વૈશ્યો પણ ધણા જ ધનિક તથા સુખી હતા અને દેશપરદેશ તેઓ વાણિજ્યમાં પ્રખ્યાતિ પામેલા હતા. આ શહેરમાંથી ધણી વસ્તુઓ અન્ય પ્રજાઓના ઉપયોગ માટે પરદેશ મોકલવામાં આવતી અને તેથી પરદેશનું ધન આ નગરમાં પુષ્કળ ઉભરાઈ જતું હતું. ટુંકામાં આ નગરના લોકો સર્વ સમાન સુખ ભોગવતા હતા અને ઈશ્વરે પણ તેમના ઉપર પોતાની કૃપા ખતાવી આજીવન કુદરતી સુંદર નવાજો આદિ ઉપજાવી સુંદરતા રચી હતી. કાળ બળ એ ધણું જ વિચિત્ર છે. તે પ્રમાણે આ નગરનો પણ ઉદયકાળ પૂર્ણ થયો અને અસ્ત થવાનાં ચિહ્ન દેખાવા લાગ્યાં. ક્ષત્રીઓનો વિનાશ થયો. તેથી વૈશ્યો વ્યાપારમાં મંદ પડ્યા. વિદેશીઓના રાજ્યની ધુસરી તળે આ નગર આવી પડ્યું અને આહલ્યો પણ પોતાના ધર્મ કર્મથી વિમુખ થયા જેથી તેમની પરતી ધઈ. આ આહલ્યો પોતાના ધર્મ મુકી અન્ય વર્ણના ધર્મમાં ફેરવા ઉઠાવો કરવા લાગ્યા અને છેવટે તેમની સ્થિતિ અતિ દરીદ્રી અને અધમ ધઈ. આ નગરમાં એક પવિત્ર આહલ્ય રહેતો હતો. તે પોતે ઉત્તમ પ્રદારનું જ્ઞાન મંપાદન કરી આહલ્યના નિત્ય કર્મ કરતો હતો. પ્રાતઃકાળ થતા ઈશ્વરનું સ્મરણ કરી ઉદ્યાન ધઈ શૈવ્ય વિધિથી પરવારી ગંગા સ્વરૂપી સાબરમતીના તટ ઉપર આનંદ સમયે જતો હતો. ત્યાં પોતાનું ખટકર્મ કરી ઘેર આવી વૈશ્વદેવ આદિ દેવકાર્ય કરતો અને પછી સાત્ત્વિક આહાર લઈ ઈશ્વર ભજનમાં બાકીનો કાળક્ષેપ કરતો. તેની સ્ત્રી પણ પવિત્ર અને ધર્મ કાર્યમાં સદા ઉત્સુક રહેતી. તે એક દિવસે સાયંકાળને સમયે સાયંસન્ધ્યા આદિથી પરવારી ભોજન લઈ ઈશ્વરની અપૂર્વ લીલાનો વિચાર કરતો ખેડો હતો તે સમયે તેની પવિત્ર સ્ત્રીએ પોતાના ઘર કાર્યથી પરવારી તેની પાસે બેઠી તેને પ્રશ્ન કર્યો કે, હે સ્વામીનાથ ! આ સમયમાં અન્ય દેશો વિદ્યા, કળા, હુન્નર, ધર્મ અને નીતિમાં અધિક અધિક વધી સુખ શાન્તિ ભોગવે છે, અને આ આર્યપ્રજા તેમાં પણ ઉત્તમ એવા આહલ્યોની સ્થિતિ દિવસે દિવસે દયાપાત થતી જાય છે, તેનું કાળું શું દશે ?

પતિ કહે—આપણા દેશની પડતીનાં અનેક કારણો છે, તેમાં આહલ્યો તો પોતે પોતાને ભૂલી ગયા છે, તેથી તેઓ અધમ સ્થિતિમાં આવતા જાય છે.

પત્ની કહે—પોતે પોતાને ભૂલ્યું તે શું ?

પતિ કહે—એ વિષય એવો ગહન છે, કે તને સમજાશે નહિ માટે એક દૃષ્ટાંતથી બાદશાહ અકબર અને બિરબલનો સંવાદ છે, તે તને જણાવું છું.

પોતે પોતાને ભૂલ્યું.

એક વખતે અકબર બાદશાહ પોતાના પ્રિય પ્રધાન બિરબલને સાથે લેઈને ફરવા જતા હતા, તેવામાં સામેથી લાકડાનો બારો ઉપાડી એક માણસ આવતો હતો, તેના ખભા ઉપર જનોઈ અને કપાળમાં ત્રિપુંડ ધારણ કરેલાં હતાં. તેને જોઈ બાદશાહે બિરબલને પૂછ્યું કે, હે બિરબલ ! આ આવે છે તે તારી રાતિને આહલ્ય જણાય છે, તેની આવી સ્થિતિ થવાનું કારણ શું ?

બિરબલ કહે—હે જહાંપનાહ એ પોતે પોતાને જૂઠ્ઠા ગયો છે, તેથી તેની આવી માહી દસા થઈ છે.

બાદશાહ કહે—શું કોઈ પોતે પોતાને જૂઠ્ઠા કરશે ?

બિરબલ—હાજી, અને તેથી જ તે દુઃખ ભોગવે છે.

બાદશાહ કહે—તો એ વાતની ખાતરી શી ?

બિરબલ કહે—જો માસની મુદત આપે તો પછીથી એ વાતની ખાતરી કરી આપું.

બાદશાહ કહે—બસે જ માસની મુદત આપું છું.

ઉપર પ્રમાણે વાત ચાલ્યા પછી બિરબલે પેલા આદ્યભોજને પોતાને ઘેર એકાંતે બોલાવ્યો, અને પૂછ્યું કે તું મારી જાતનો આદ્યભોજ ચાહને આવી રીતે લાકડાં લાવી વેચવાનું નીચ કામ શા માટે કરે છે ?

આદ્યભોજ કહે—ત્યારે બીજું શું કરે ? નાનપણમાં મારાં માતાપિતા સ્વર્ગવાસી થયાં. પછી હું અથડતો ફરાતો મોટો થયો, અને કુળવાન કુટુંબનો હતો એટલે મને કન્યા મળી તેથી છોકરાંની જન્મળ વળગી. જાતે કંઈ બળેલો નહિ, તેમ વિદ્યા વિના બીજા પણ કોણ આપે ? માટે નિત્ય લાકડાંનો બારો વેચી મારા કુટુંબનું પોષણ કરું છું.

બિરબલ કહે—ત્યારે તું બળેલો કેમ નહ ?

આદ્યભોજ કહે—કોણ બળાવે અને કોણ ગણાવે. એ તો પૈસાનાં કામ છે. ‘વસુ વિના નર પશુ’ વળી આ વખતના કોઈ ક્ષત્રી ગજા કે શ્રીમંતો આદ્યભોજની સંભાળ લેતા નથી તો પૈસા વિના બળુતર ગણુતર ક્યાંથી થાય ?

બિરબલ કહે—તને ગાયત્રી આવડે છે ?

આદ્યભોજ કહે—ગાયત્રી ને બાયત્રી કે સાવત્રી હું તો કોઈ જાણુતો નથી.

બિરબલ કહે—હું તને એક કામ કરું તે તું કરીશ ?

આદ્યભોજ કહે—હા મહારાજ, આપ તો દિવાન છો અને વળી મારી જાતિના છો. આટલી મારી ખબર પૂછો છો, તો તમારું કશું શા માટે ન કરું ? જે કહેશો તે કરીશ. પણ મારાં બાયત્રી છોકરાંને જૂએ મારીને તમારી મજુરી શી રીતે કરું ?

બિરબલ કહે—નિશ્ચિંત રહે. તારા ઘરનું તમામ ખર્ચ હું પૂરું પાડીશ, તો પછી હું કરું તેમ કરીશ ?

આદ્યભોજ કહે—હાજી, હું તૈયાર છું.

એ પ્રમાણે વાત કરીને બિરબલે તે જ વખતે એક સાંજીજીને બોલાવ્યા, અને તેમને પેસે આદ્યભોજ દેખાડીને કહ્યું કે, સાંજી મહારાજ, આ આદ્યભોજને તમારે ત્રણ દિવસમાં અર્થ સાથે ગાયત્રી શીખવવી તથા તેનો જન્મ કેમ કરવો તે બતાવવું. જો એટલી મુદતનાં તેને

બરાબર શિખવશે તો તમને રોજનો રૂ. ૧ આપીશું. એને તમારે ઘેર લઈ જાઓ, ત્યાં એને તથા તમારા ઘરનાં ત્રણ દિવસનાં સીધાં મળશે. માટે ત્રણ દિવસમાં એને તૈયાર કરી મારી પાસે લાવવો. એ પ્રમાણે આજ્ઞા થતાં શાસ્ત્રીજી પેલા આહારજીને પોતાને ઘેર લેઈ ગયા. ત્યાં તેને ગાયત્રી શીખવવા માંડી. બે દિવસમાં મંત્ર કંઈ થયો અને ત્રીજો દિવસે અર્થ સમજાવ્યો. પછી જપ કેમ કરવો તથા સ્નાન આસન વગેરે કેમ કરવાં તે બધું સમજાવ્યું. પછી ચોથે દિવસે તે આહારજીને બિરબલ પાસે લેઈ ગયા.

બિરબલે તેની પરીક્ષા લેઈ શાસ્ત્રીજીને ત્રણને બદલે પાંચ રૂપીઆ દક્ષણાના આપ્યા, એટલે તેઓ આશિર્વાદ આપીને પોતાને ઘેર ગયા. પછી બિરબલે પેલા આહારજીને કહ્યું કે, તારે પોતાને ઘેર જવું નહિ તારે ઘેર હું તારા કુટુંબને માટે રોજ પાકાં શીધાં અને બીજો સામાન મોકલાવીશ. હવે તારે અત્રેથી પાંચ ગાઉપર યમુના નદીને કિનારે સિદ્ધેશ્વર મહાદેવ પાસે એક પર્ણકુટી બંધાવી છે ત્યાં નિવાસ કરવો. એ પર્ણકુટીમાં સર્વ સામગ્રી તૈયાર છે, માટે ત્યાં જઈ પ્રતિદિવસ સવારમાં યમુનાજીમાં સ્નાન કરી આસનપર બેસી ભસ્મ લેપન કરીને ગાયત્રીનો જપ કરવો; અને અન્ન નખાતાં દૂધ, ફળ, મૂળ ને કંદ એવી ચીજો હું મોકલીશ, તેનો આહાર કરીને ગાયત્રી જપ્ય કરજો. મૌનવ્રત રાખજો. કોઈ બોલાયે તો બોલીશ નહિ. માત્ર હાથવડે ઇશારતથી આશિર્વાદ આપજો. આ પ્રમાણે હું ત્યાં આવું ત્યાં સુધી ગાયત્રી જપ્યા કરજો, અને ધરતી, સ્ત્રીની કે છોકરાંની કશી ચિંતા રાખીશ નહિ. મારા આવતા સુધી જો તું એ પ્રમાણે વ્રતીશ તો હું તને ઘર બંધાવી આપીશ તથા ધન ધાન્ય વડે તને રાજ કરીશ.

આહારજીને શાસ્ત્રીજીના સગથી ગાયત્રી જપવાનું મન પણ થયું હતું તેથી બધી વાત કમલ કરીને તે જમના નદીને કાંઠે તૈયાર કરેલી પર્ણકુટીમાં ગયો. પછી ત્યાં બિરબલની આજ્ઞા પ્રમાણે અને શાસ્ત્રીજીના ઉપદેશ પ્રમાણે ગાયત્રીનો જપ કરવા લાગ્યો તથા ફળ, ફલ, મૂળ, કંદ, દૂધ વગેરે માત્વિક પદાર્થોનો આહાર કરવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે આહારજીની સ્થિતિ જોઈ ચોડ દીવસમાં જ “કોઈ મુનિરાજ મૌનવ્રત ધારી પધાર્યા છે” એવી વાતો લોકોમાં ચાલી; અને બે ત્રણ માસમાં તો મુનિનાં દર્શન કરવાને સાર સ્ત્રી પુરુષોનાં ટોળેટોળાં ત્યાં આવવા લાગ્યાં. તેઓ અન્ન, વસ્ત્ર, દ્રવ્ય, ફળ વગેરે અનેક પદાર્થો ભેટ મુકવા લાગ્યાં. પણ તે આહારજીનું અંતઃકરણ એવું નિર્મળ થયું કે તેવી તમામ વસ્તુઓ તે ગરીબોને આપી દે પણ તે કંઈ સંગ્રહ કરતો નહિ. આથી લોકોમાં તેની માનતા અને બાધાઓ થવા લાગી; અને બાધા ફળાશ્રુત થતાં લોકોને વધારે શ્રદ્ધા બેઠી. એમ કરતાં છ માસ થવા આગ્યા. તેવામાં તો મુનિરાજનાં દર્શન કરવાને હજારો લોકોનો મેળો ભરાવા લાગ્યો. અને અનેક પ્રકારની માનતાઓ અને બોટો આવવા લાગી.

ગાયત્રીનો જપ કરતાં આહારજીની બુદ્ધિ નિર્મળ થઈ, અને હું આહારજી હું, અને મારામાં અહતેજ છે, એમ તે પોતે પોતાને ઓળખવા લાગ્યો. એવામાં બાદશાહની સ્વારી એ તરફ દ્રવવાને નીકળી. તેમણે બિરબલને પૂછ્યું કે આ સ્થળે આગળ કંઈ નહોતું, અને હમણું શું છે, કે હજારો માણસો ભરાયા છે ?

ખિરખન કહે—ગરીબ નિવાન એક મુનિરાજ આવ્યા છે. તે બોવતા આવતા નથી, અને જળ આહાર કરી બગતમા જ ને છે, તેમા એવો ચમત્કાર છે કે, લોકો તેમની જે માનતા કરે છે તે જો છે. એમના દર્શનથી વાઙ્મણીઓ ગર્ભવતી થઈ છે, રોગી નિરોગી થયા છે, અને દરિદ્રી ધનાઢ્ય થયા છે.

બાદશાહ કહે—તારે તો આપણે પણ આવે એવા મહાપુરુષના દર્શન કરીએ એમ કહી લોકોને ખસેડી પર્યુકુટી પામે ચ્વારી ચ્વારી ત્યા જઈને જુએ છે, તો લોકોની મેદની મગી છે, અને મુનિરાજ તો જાન નહી મન નાપે છે ત્યા જઈ બાદશાહે અને ખિરખસે પ્રણામ કર્યા અને પામે ખેડા પણ મુનિ તો જોનતા નથી. પછી ખિરખસે વિચાર્યું કે આજ છ માસથમા માટે બાદશાહતા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાનો સમયથયો છે, તેથી આહિભુને કહ્યું કે, જો હું ખિરખચ અને આ બાદશાહ છે, માટે જે માગવું હોય તે માગી લે, અને હવે બોવ

આ વખતે આહિભુનું અન કન્યુ નિર્ભય થએલું તેમા વળી ગાયત્રીનો જાપ કરતા પગ-માત્રાની જ્યોતિનો પ્રકાશ તેમા પડતા જોઈયો કે-હે ખિ બચા હુ આહિભુ છુ, અને મારામા પ્રહાનેજ છે, તો હવે તારૂં જ્ઞાતિવાનું કે આ મન બાદશાહનું બાજ, જળ વગેરે મારે તો આજથી અચ્ચાલ છે. હું તો હવે આગક વિચાર્યાંએને અર્થ માથે ગાયત્રી બણાવીશ, અને તે વડે માટે નિર્વાહ ચલાવીશ તારે માટે થેં પણ કઈ મોકલવું નહિ જે પન્માત્રા મને આ જગતમા મગન કરાવે છે, તે થેં પણ હુ આહિભુ ધર્મ પ્રમાણે આવીશ તો મગન કરાવશે. એમ કહી તે આહિભુ ત્યાંથી ચાલતો ગયો. આ બનાવ જોઈ બાદશાહને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું, અને ખિરખનને કહ્યું કે આ મુનિ શું બોલ્યો અને કેમ આવ્યો ગયો, તે હુ કાઈ સમજ્યો નથી.

ખિરખચ કહે—હે બાદશાહ ૭ માસ ઉપર જે આહિભુ માથે લાકડાનો બારો લેઈને આવતો હતો તે જ આ છે. અને જુઓ હવે એણે પોતાને પોતે ઓળખ્યો, તો તે કૃશિર સિવાય કોઈની અપદા ધરાવતો નથી માટે નિસ્વહી લગવત જગત આપો જાન લાભ એને થયો છે. જ્યાં સુધી એ પોતાને ઓળખતો નહોતો ત્યાં સુધી મહાત્મ કષ્ટવડે લાકડા વેચીને જિવન ગાળતો હતો, પણ હવે જુઓ પોતે પોતાને ઓળખવાથી હજારો લોભ એને નમે છે. અને આપે પણ અત્રે આવી એને પ્રણામ કર્યાં તો પોતે પોતાને જૂલવામા અને પોતે પોતાને ઓળખવામા દેવા પરીણામ આવે છે, તે આ દટાતવી આપની ખાતરી થઈ હશે ?

બાદશાહ કહે—ખિરખચ તારી જુદીને ધન્ય છે પોતે પોતાને જૂલીને જ મોજુસો ન કરવાના કામ કરી અધોગતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

પતિ કહે—કે મતિ આ પ્રમાણે પોતે પોતાને ન ઓળખવાથી જેમ આહિભુ લાકડા વેચી કષ્ટમા કાગ કાડતો હતો, તેમજ હાવમાં પણ ઘણા આહિભુની ફશ થઈ છે.

પત્ની કહે—હે સ્વામીનાથ ! એ વાત ખરી છે પણ આપે કહ્યું હતું કે અમુક દેશની કે અમુક લોકોની મરતી પડતીના અનેક કારણો છે, તો હવે બીજું જે કાઈ કાગલું હોય તે કહો.

પતિ કહે—જેવા જેના મસ્કાર તેવી તેની સ્થિતિ થાય છે.

પત્ની કહે—વળી મસ્કાર તે શું

પતિ કહે—તે વાત હવે કાલે કહીશ આજ તો મમય થયો છે, માટે પ્રજુલું સમજવું કરી શયન કરો.

(અપૂર્ણ)

[આહિભુ બહુ.]

જ્ઞાતિબળ

જ્ઞાતિએ ઘણી વ્યક્તિઓનો સમૂહ છે. અને આ વ્યક્તિઓ અન્યોઅન્ય સુખની અભિલાષાથી અમુક નિયમોનું પાલન કરી વત છે ત્યારે તે જ્ઞાતિ અથવા સમાજ કહેવાય છે હવે આપણે આ વિષય વિચારતા પહેલા યુગ્મી ઉત્પત્તિ, તેમા મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ, તે પછી તેમા વર્ણ વ્યવસ્થા, તે પછી જુના જુના પ્રજોમા વર્વેચાર્જ જલુ અને પછી વિવિધ ઘણી જાતિઓમા વર્વેચાર્જ જલુ આદિ અન્ય પણુ પણુ પ્રજોના વિચાર કરીશુ. અને તે પ્રજોનું પ્રમાણુ આપણુ ધર્મ યથોમાથી લઈશુ

આપણુ ધર્મશાસ્ત્રના વેદ, સ્મૃતિ, પુરાણ, ઇતિહાસ આદિ યથોમા આ જગત્ એક નિર્વિકાર, અદ્વિત, અખલ, સત્ય, સ્વરૂપ એવા મત્વમાથી થયેલુ છે* એમ સ્થગે સ્થગે કરેવામા આવ્યુ છે આ સત્ય સ્વરૂપ વસ્તુને બ્રહ્મ, પન્થહ્મ એતુ નામ આપવામા આવ્યુ છે આ મહત્ત્વમાથી શક્તિ ઉત્પન્ન થઈ, અને તેમાથી એક બિંદુ ઉત્પન્ન થયુ આ બિંદુમાથી લીંગી, લીંગીમાથી વર્તુન તેમાથી ત્રિગોણુ ચતુષ્ગોણુ, પચ્ચગોણુ, પદ્મગોણુ આદિ ભૂમિતિમા બતાવેલી અનેક આકૃતિઓ ઉત્પન્ન થઈ, અને તેમાથી બ્રહ્મા અને તેમાથી શ્રહ, ઉપશ્રહ આદિ મર્વ જગત્ ઉત્પન્ન થયુ એમ આપણુને જણાવવામા આવે છે આ સર્વ જગત્ શન્દશ્રહ એવા અકાર મહાક અને ઉકાર રૂપ ઉચ્ચારમાથી થયુ અને તેમાથી પ્રથમ સન્દગુણમાકાર તે શન્દનો આશ્રય આદાર ઉત્પન્ન થયુ તેમાથી વાયુ, તેમાથી અગ્નિ, તેમાથી જળ અને તેમાથી પૃથ્વી ઉત્પન્ન થઈ પૃથ્વીમા પહેલુ અચેત એવા ધન તત્ત્વોનુ ખનીજ આદિ પ્રદાર્ય યુક્ત પદ ઉત્પન્ન થયુ તે પછી વનસ્પતિ, તે પછી ચન્દ્ર એવા પશુ પક્ષી કીટ આદિ એક જ અલજ, ઉદ્ભિજ્જ અને જન્યુજ એવા સત્ત્વ રૂપો પેદા થયા, અને હેવરે આ સમસ્ત બ્રહ્માની વસ્તુઓના બીજોથી મિશ્રિત એવો મનુષ્યપિંડ ઉત્પન્ન થયો. આ મનુષ્ય પિંડમા પહેલા પુરુષ અને સ્ત્રી બંને એક જ શરીરમા હતા જેમ હાવ પણુ વનસ્પતિમા હોય છે તેમ. વનસ્પતિશાસ્ત્રનો દરેક અભ્યાસી જાણે છે કે, એક જ છોડમા બે નર્મી હોય છે આમાની એક ઉત્પત્તિના સાધનનુ સ્ત્રીનુ કામ રહે છે અને બીજી નર્મી બીજ આપવાનુ પુરુષનુ કામ રહે છે આ પ્રમાણે પ્રથમ મનુષ્યમા પણુ હતુ તે પછી પુરુષ અને સ્ત્રી એ બંનેના ભિન્ન પિંડ બન્યા, અને તે પછી પ્રજા ઉત્પન્ન થઈ આ પ્રજામા મહાન્દ્ર એવા નર્મી મુનિઓ ઉત્પન્ન થયા અને તેમણે મનુષ્ય જીવનમા ચારે પદાર્થ પ્રાપ્ત થાય માટે વર્ણની વ્યવસ્થા કરી આ વર્ણવ્યવસ્થા શરૂઆતમા જન્મથી નહોતી, પણ કર્મ અનુસાર કરવામા આવતી હતી વર્ણ એટલે જ જેમ આપણુ આ સ્થળ એટલે દેખાતું શરીર ગોરુ, સ્વામ, વર્ણવર્ણુ વગેરે રંગ વાણુ હોય છે તેમજ આપણુ સૂક્ષ્મશરીર પણ એક પ્રકારના તગિત તેજથી બનેલુ છે, અને આ શરીરો એક બીજામા જોતપ્રોત નહેલા છે તે બ્રહ્મરૂપક ઉપનિષદમા બતાવેલુ છે આ સૂક્ષ્મશરીરનો વર્ણુ આપણી વાસનાઓ પ્રમાણે થાય છે જ્યારે આપણામા પ્રેમની

* સદેવ સૌમ્યેદમગ્ર આસીદેકમેવા દ્વિતીયમ્. છાન્દોગ્ય.

હે પ્રિય! પ્રથમ આ એકજ જ અદ્વિતિય છે તેજ સત્ હતુ

+ જુઓ બ્રહ્મરૂપક ઉપનિષદ અધ્યાય ૧

અને ભક્તિની લાગણી વિશેષ થાય છે ત્યારે આપણા આ ચેતરફ વર્ટાઈ રહેલા શરીરનો રંગભૂષા આકાશ જેવો થાય છે. તેમજ ક્રોધ કે એવા આદેશની વખતે તેનો રંગ વાદળ જેવો થાય છે. વગેરે સૂક્ષ્મશરીર તથા ગૂઢશરીરના વર્ણુ અનુમાન કાળિ મુનિયો વર્ણુની વ્યવસ્થા કરતા હતા આ વ્યવસ્થા આ પ્રકારનું યોગબળનું જ્ઞાન જવાથી અવ્યવસ્થિત થઈ ગઈ, અને જ્ઞાન જતુ નહેવાથી મનુષ્યોમા પણ વિવિધની વામનાઓ વધી ગઈ, અને આને પાંચામે આપણી હાથની અધમ અવગ્યા થવા પામી. આ વર્ણુવ્યવસ્થા અનુમાન બ્રાહ્મણો સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન મપાદન કરતા, પોતે અવગ્યામા ગહેતા અને ત્યાં આશ્રમે ઠાઠી, બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય આદિ જાતીનાં બાળકોને બણાવતા. ક્ષત્રિય આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા, બળ વધારતા અને અન્ય મર્વે વર્ણુનું રક્ષણ કરતા વૈશ્યો શિક્ષ વ્યાખ્યાનદિતું જ્ઞાન મેળવી ધન સપાદન કરતા અને બ્રાહ્મણો તથા ક્ષત્રિયોનું દ્રવ્યથી પાવન કરતા અને નદ્રો ઉપગેશ્ત વ્રણે વર્ણુની સેવા કરતા. તે સમયમા વર્ણુ પ્રમાણે ગુણથી જ વ્યવસ્થા થતી, અને આ વર્ણુથી ગુણ પારખવાની શક્તિ ધગવના મહાત્ કાળિ મુનિયો હતા. તે પછી દેશમા સર્વત્ર આર્યો વહ્યાર્થ ગયા, અને જેમ જેમ વસ્તીમા વધારો થતો ગયો તેમ તેમ વિવિધ વામનાઓ વધવાથી જ્ઞાન ઓછું થતુ ગયુ, એથી આર્યો બુદ્ધ બુદ્ધ વિભાગમા વહેંચાઈ ગયા આ પ્રમાણે પ્રદેશના વિભાગ પડ્યા પછી દરેક પ્રદેશમાં પણ નહાની નહાની જાતિઓ થઈ ગઈ અને અનેક કારણોથી આપણા ગુરુત્તરતા દરેક વર્ણુની ધણી જ જાતિઓ થઈ ગઈ છે દક્ષિણ દ્વીપુત્તાનમા ગુરુત્તર નેટલી બ્રાહ્મણોની જાતિઓ નથી તેમજ ઉત્તર દ્વીપુત્તાનમા પણ તેજ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોની પેટા જાતિઓ નથી અન્ય વર્ણુ તો પોતપોતાના ઉદ્યોગ અનુસાર વહેંચાઈ ગઈ છે. સુતાનું લાભ કયું તે સુતા કહેવાયા, બુદ્ધારનું કામ કયું તે બુદ્ધ કહેવાયા અને આવા આવા કામ કરનારોની વિવિધ જાતિઓ થઈ, અને કાળ ક્રમે આ જાતિઓ ગુણાનુસાર, કર્મ-નુસાર, થવાને બદલે જન્માનુસાર થઈ ગઈ

ઉપર આપણે જોયુ તેમ સ્પષ્ટની ઉત્પત્તિ પછી મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થઈ અને તે પછી તેમની વર્ણુવ્યવસ્થા થઈ અને તે પછી વિવિધ જાતિઓ ઉત્પન્ન થઈ. હવે હાલમા આપણા દેશમા આવી આવી જાતિઓ હોવાથી શો શો લાભ છે અને શી શી હાનિ છે તે જોઈએ.

મનુષ્યની એકી દરેક ગ્યનામાં ગુણ અને દોષ બન્ને નહેલા હોય છે. પૂર્ણ તો એકપરમાત્મા જ છે, તો તેની કૃતિ સિવાય અન્ય સર્વે કૃતિઓ અપૂર્ણ હોવી જ જોઈએ તેજ પ્રમાણે આ જાતિઓની કૃતિ મનુષ્ય કૃત છે તો તેમા પણ લાભ હાનીનો સમવ જ રહે છે નહાની નહાની જાતિઓ થવાથી લાભ કરતા હાનિ ધણી જ છે એ તો સ્પષ્ટ જ જણાય છે જેમ ક્ષેત્ર વિશાળ હોય, જેમ જાતિનું વર્તુલ મહોદ્દ હોય તેમ એજન થઈ કાર્ય કરી સુખ-મપાદન કરવાતા માધનો વિશેષ મળવાના અને જેમની જાતિઓ ધણી જ નહાની છે તેમને અનેક પ્રકારના દુ સદ્ સહન કરવા પડે છે કન્યા આપવા લેવામા તથા એનાજ અન્ય વ્યાવહારિક રીત રીવાજોમા અનેક કષ્ટ નહાના વર્તુલવાળાઓને હોય છે એ સર્વે બધુઓ જાણે છે. વળી અન્યોઅન્ય સદાય મેળવવામા પણ જો આપણુ ક્ષેત્ર વિશાળ હોય તો આપણને દૂરેક કાર્યમા ધણી જ મહાય મળી ગઈ છે પરંતુ જો વર્તુલ સહચિત હોય છે તો સદાય મેળવવામા અન્યની અપેક્ષા રહે છે, મમાજ કે જાતિ છે એ ધણી વ્યક્તિઓનો મમ્મ

છે. આ સમગ્ર વિશાળ હોય, તથા તે સમગ્રના સભાસદો જ્ઞાની, વિદ્વાન, મુશીલ અને સમર્થ હોય તો આ સમાજની દરેક વ્યક્તિ આ દુઃખ ૩૫ સંસાર સાગરમાં સ્વર્ગ કરતા પણ અધિક સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે એ નિસંદેહ છે. વળી જેમ જેમ જ્ઞાતિનું ક્ષેત્ર સંકુચિત થતુ જાય છે તેમ તેમ રાષ્ટ્રના બધાની સાકળ વધારે ને વધારે ઘટ થતી જાય છે અને આ સાકળથી અનેક દુઃખપ્રદ પ્રસંગો આવે છે અને તેથી જ્ઞાતિમા ઘણું દુઃખ અને અવ્યવસ્થા થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે આપણે જોયું કે હવેના સુખ પ્રાપ્ત કરવાને સર્વ પ્રકારના સાધનો જેમ આપણી જ્ઞાતિનું ક્ષેત્ર વિશાળ હોય તેમ વધાર મળી શકે છે માટે જ્ઞાતિઓના પેટા વિભાગથી લાભ કરતા હાનિ વિશેષ જ હોય છે. અને તે આપણે અનુભવથી પણ જોઈએ જ છે એ જ જ્ઞાતિનું ક્ષેત્ર વિશાળ હોય છે તે લોકો દુઃખ વિરતાવાળી જ્ઞાતિ કરતા ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

જ્ઞાતિઓના વિભાગોથી થતી હાનિ હાનિનો આટલો વિચાર કરી આપણે હવે જ્ઞાતિ બળ, અને આ બળનો જ્ઞાતિની ઉન્નતિમાં કેમ ઉપયોગ કરવો તેનો વિચાર કરીએ.

જેમ મનુષ્યબળ, નબળાબળ આદિ બળ હોય છે, તેમજ જ્ઞાતિબળ એ પણ મહાન બળ છે. જ્ઞાતિનું બળાણ જો મુશ્યવસ્થિત હોય તો તેના બળથી અગણિત પ્રાયશ્ચ થાય છે. જ્ઞાતિના મનુષ્યો જો સમર્થ અને વિદ્વાન હોય તો અન્યોઅન્ય સહાયથી આખી જ્ઞાતિનું કલ્યાણ સાધવાનું ઘણું સહેલ થઈ પડે છે. દરેક સરથા તથા સભાને નિયતિત કરવામાં અમુક પ્રકારના કાયદાનું બળાણ હોય છે તેમજ જ્ઞાતિઓને માટે પણ અમુક પ્રકારના નિયમો હોય છે. આ નિયમો જ્ઞાતિ અમલમાં મુકે અને તે પ્રમાણે દરેક વ્યક્તિ આવે તો તેથી આખી જ્ઞાતિ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પરંતુ હાલમાં ઘણે ખરે ઠેકાણે સાહજી જ્ઞાતિઓના પતનના સદ્ગુહરો નિઃશ્ચ તથા અણસમર્થ હોવાથી અન્યાયથી આવતા હોવાથી ઘણું દુઃખ થાય છે. વળી જ્ઞાતિમાં જથ્થાવાદીનું જ જોડું હોય છે. આ પ્રકારે જથ્થાવાદી છતે અથવા આખી જ્ઞાતિનું તેઓ વહન કરે એ સ્વાભાવિક જ છે, કાણ કે સમાજમાં બહુ મતે જ કામ ચાલે, અને જેનો જયો વરાટે તેના મતનું પ્રમાણ પણ વધારે જ હોય. પરંતુ આ જથ્થાવાદી પુરુષો જો વિદ્વાન, સમર્થ અને સદાયરણી હોય તો તેમના હાથનું સુકળ તેઓ સારે રસ્તે દોરી આખી જ્ઞાતિની સારી વ્યવસ્થા કરે છે જેથી તેમની યોજનાઓ સુખપ્રદ થાય છે. પરંતુ જો આથી અન્ય જોવામાં આવે તો તો સુખની લેરા પણ આશા રહે નહીં. જ્ઞાતિઓના બળાણમાં ત્રણ પ્રકારની વ્યવસ્થા જોવામાં આવે છે.

(૧) પહેલા પ્રકારની વ્યવસ્થામાં આખી જ્ઞાતિ એક શેઠ કે પટેલની ઈચ્છા અનુસાર ચાલે છે. આ યોજના આપણી જુની રાજ્ય પદ્ધતિ પ્રમાણે ચાલે છે, અને જો પટેલ કે શેઠ સુઝ અને દક્ષ હોય તો આ વ્યવસ્થા ઘણી જ રાજપ્રદ હોય. પરંતુ ઘણે ભાગે આવા શેઠ વિદ્વાન નથી હોતા એટલું જ નહીં પણ તદ્દન અજ્ઞાન જ હોય છે, અને પગપૂર્વના સાન ખર્ચને લીધે કે પોતાના ધનને લીધે તેમનું આ પદ આત્મ્ય કરે છે, તેથી તેમના અજ્ઞાન મહાહકા પ્રમાણે આવવાથી તેઓ મુશ્યવસ્થા કરી શકતા નથી.

(૨) બીજા પ્રકારની વ્યવસ્થામાં યોગ જથ્થાવાદી તથા રાજ્ય મનુષ્ય કે એવા બળ

વાળા પુરુષોના મત અનુસાર આપી સાતિની વ્યવસ્થા ચાલે છે. આ વ્યવસ્થામાં જે જથ્થા વગરના તથા ખીમ્મ બળ વગરના હોય છે, તેમનું બળ ગણનામાં લેવાતું નથી અને તેથી તેઓ બડબડ્યા કરે છે, પરંતુ ન છૂટકે તેમને બળિષ્ઠની ઇચ્છા અનુસાર વર્તવું જ પડે છે. આ વ્યવસ્થામાં ઘણે ભાગે સ્પર્ધાનું બળ વધારે હોય છે. અને તેથી અકદરે આ વ્યવસ્થા ઘણી પસંદ કરવા યોગ્ય નથી.

(૩) ત્રીજા પ્રકારની યોજનામાં સાતિની દરેક વ્યક્તિ સમાન ગણાય છે, અને તેને સરખી સત્તા હોય છે, આ વ્યવસ્થામાં એક પ્રકારની શાન્તિ હોય છે, અને જો બધા સરખા વિદ્વાન અને ધનિક હોય તો તે વ્યવસ્થા સારી ચાલે છે. પરંતુ તેમાં પણ આકતરી રીતે તો ધનિક અને બુદ્ધિબળવાળાનો પક્ષ સખળ થાય છે અને તેથી કટલીકવાર અનિષ્ઠ થઈ જાય છે.

ઉપર પ્રમાણે આપણી હાલની સાતિઓની વ્યવસ્થા હોય છે. હવે આ સાતિઓના બળનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરી આપણે આપણો, સાતિનો અને દેશનો ઉત્કર્ષ સાધી શકીએ તેનો વિચાર કરીએ. દેશમાં તેમાં પણ મુખ્યત્વે કરીને બ્રાહ્મણોમાં તો અજ્ઞાન ઘણું જ પ્રવર્તે છે. આ અજ્ઞાન ટળ્યા વિના અને જ્ઞાન રૂપી પ્રકાશ થયા વિના આપણો ઉત્કર્ષ થવાનો નથી. હવે જો દરેક સાતિ પોતાની રિધતિનો વિચાર કરી એક મત ધર્મ કર્તવ્ય કરે તો પોતાનો ઉત્કર્ષ થાય. દરેક સાતિમાં સમગ્ર પુરુષોએ વિચાર કરી પોતાના સમાજ માટે યોજનાઓ કરવી જોઈએ. તેમાં જુદા પુરુષો તથા સ્ત્રીઓને માટે ઈશ્વર સ્તવન આદિ થાય અને તેમાં નિર્ધન હોય તેમનો નિર્વાહ થાય એવી વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. અને આદિક વધનાં માટે દ્રવ્યોપાજ્ઞન આદિની સારી વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. તેમાં જે ધનિક હોય તેમના ધનથી, વિદ્વાન હોય તેની વિદ્યાથી અને અન્ય સાધનો વાળાનાં તે તે સાધનોના બળથી સાતિને સાદાથ મળે અને સર્વે એક મત ધર્મ હળી મળીને આનંદ કરી શકે આવી યોજનાઓ કરવી જોઈએ. આટલી વ્યવસ્થા ઉપરાંત વધારે ઉપયોગી વ્યવસ્થા તો સાતિનાં બાળકો માટે કરવી જોઈએ. બ્રાહ્મણ બાળકો તથા બાળકીઓ સાફ જ્ઞાન મેળવે, ધર્મનીતિના પથે ચાલે અને શરીરે, મને અને હૃદયે બળિષ્ઠ થાય, તો જ તેઓ અન્ય વર્ણને પણ પોતાના સારા જ્ઞાનનો લાભ આપી શકે. આ બ્રાહ્મણ બાળકોને માટે હાલની કેળવણીની પદ્ધતિ તદ્દન નિરુપયોગી છે, અને તેમને શા પ્રકારની કેળવણી આપવી જોઈએ એ વિષય આપણે ઠાઠ અન્ય પ્રસંગે વિચારીશું. હાલ તો આપણે એટલું જ કહેવું યોગ્ય છે કે, આ સાતિનું બળ જો દરેક સાતિના આગેવાનો અને સમગ્ર ગૃહસ્થો સમજે અને પોતાનું જ્ઞાન થયા પછી, પોતાને શું શું જોઈએ, અને તે કેમ પ્રાપ્ત કરવું તેનો વિચાર કરી પ્રયત્નારૂઢ થાય તો આપણા બ્રાહ્મણસમાજનો જરૂર ઉત્કર્ષ સત્વર જ થાય. પરંતુ આ સાતિબળનો સદુપયોગ કરવામાં પહેલી જ્ઞાનની ઘણી જ જરૂર છે, તે પછી કાર્ય કરે એવા સ્વાક્રમી અને અચળ શ્રદ્ધા વાળા નિષ્કામ કર્તવ્યપરાયણ પુરુષોની જરૂર છે. અને તે પછી આ સર્વ કાર્યમાં એકમત રહી કામ કરવાની ઘણી જ જરૂર છે. ઉપરાંત બળ તથા સાધનો ઈશ્વર દરેક બ્રાહ્મણ સાતિને આપે અને દરેક બ્રાહ્મણ સાતિ પોતાનો ઉત્કર્ષ સાધે એવી ઈશ્વરની પ્રેમપૂર્વક પ્રાર્થના કરી આપણે આ વિચાર શ્રેણીને આટલેથી જ પૂર્ણ કરીશું.

રામશંકર હરજીવન ત્રિપાઠી.

આ સંબંધમાં આટલું કામ થયું છે. પરંતુ કામ શિથિલતાથી થતું જણાય છે. તેમજ આટલું કામ કરી એસી રહેવાનું નથી; કારણ કે તેટલાથી કાર્પ સિદ્ધિ થવાની નથી. અમારું માનવું તો એવું છે કે, જ્યાં સુધી કોઈ વિદ્વાન બાઈ જાખી આ વિધવાઓનું અગાન દૂર કરવાના પ્રયાસ નહીં થાય, તેમજ બાળકોનો અટકાવી આવી વિધવાઓની સંખ્યા ઓછી થાય એવા ચાંપતા ઉપાય નહીં લેવાય, તથા બાળકોઓને માટે ધર્મનીતિનું શિક્ષણ મળે એવી યોજનાઓ નહીં થાય ત્યાં સુધી સંગીન મુધારો થવાનો નથી. મોઢા બ્રાહ્મણોને તેમના પ્રયાસમાં દ્વલસિદ્ધિ મળે તથા તેમનું માફ અનુકરણ અન્ય બધુઓ કરે એવી વિચ્છિન્ન કરી અમે ઈશ્વર આવા પ્રયાસોમાં મદાય કરે એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

[ગુર્જર આદ્ય-ઓર્ડિસ.]

વિવિધ વર્તમાન.

મુગ્ધતા “બ્રાહ્મણોદય સમાજ” ના ચતુર્થ વાર્ષિક મહોત્સવની નોંધ લેવામાં અમને ઘણો જ આનંદ થાય છે. આ સભા ચાર વર્ષથી સ્થપાઈ છે. અને મુગ્ધ બ્રાહ્મણોદય આટલા સમયમાં આ સભામાં ૬ માથી ૬૦ મેંબરો થયા છે એ જાણીને ખુશી થવા જેવું છે પરંતુ એટલું પણ કંઈક જોઈએ કે, મુગ્ધતા બ્રાહ્મણોએ આવા કામમાં જોડાવું જોઈએ, અને જુદાની વસ્તીના પ્રમાણમાં સાક્ષી સંખ્યા ઘણી જ ઓછી છે. આ મહાના શા શા ઉદ્દેશો છે, અને તે સિદ્ધ કરવામાં તે કેટલી ફતેહમંદ થઈ છે, તે અમે હાલ તો જાણતા નથી એટલે અમારા બધુઓ સમક્ષ ગ્જુ કરી શકતા નથી. પરંતુ અન્ય પ્રસંગે તે સંબંધી જાણ થયે જાણાવવા ઈચ્છીએ છીએ. પરંતુ સમાજના નામ ઉપરથી જ આનો મો આશય હશે એ સંબંધમાં કંઈ પ્રજ્ઞવાન રહેતું નથી. અમારો તથા આ સમાજનો એક જ આશય છે એમ અમે ધારીએ છીએ. સમાજે જે ઉત્સવ ઉત્સાહથી કર્યો હતો તથા તેમાં અન્ય શ્રીમુગ્ધ બીજા જોડાવાળા મિત્રમંડળ, શ્રી મુગ્ધ શકરસમાજ અને શ્રીઓદિત્ય મિત્રમંડળના ઘણા ખરા સભાસદોએ જોડાઈને એકત્રતા બતાવી છે તે ઘણું જ પ્રયત્ન પાત્ર છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે આવી આવી સમાજને ઘણે સ્થળે સ્થપાય અને કર્તવ્ય પરાયણ રહી દેવ આદિ બ્રાહ્મણ બધુઓમાં જાણતા દુર્ગુણથી દૂર રહી આખા ગુર્જર બ્રાહ્મણસમાજને નિદ્રામાંથી જગાડી તેમને પોતાના કર્તવ્ય પથમાં લાવે. ઓ શાંતિ !

શ્રીઅમદાવાદમેવાગચાંતિબધુઓમાં પણ સ્વર્ગસ્થ પીતામ્બરદાસ હિતેન્દ્ર પત્રના તંત્રી શાંતિ સુધારણાના પ્રયત્નો કરતા રહેતા હતા અને હાલ પણ રા. બા. શ્રીઅમદાવાદ મે. સુસુખરામબાઈ તથા પ્રોફેસર રામપ્રસાદ, રા. ગ. હરિપ્રસાદ પીતામ્બર-વાડા જ્ઞાતિબધુ. રદાસ; બાઈ વજળગમ બાસ-વગેરે સત્યુરોપી શાંતિ સુધારણા અર્થે પ્રયત્ન કરતા રહ્યા છે પ્રજુ તેમના પ્રયત્નો ફળિશુભ કરે, આશા છે કે, તેમના તરફથી બ્રાહ્મણ ઉત્તતિ અર્થે કંઈ જાણવાનું મળશે.

નમનગર આજીવન સમાજ પણ ઘણા વખતથી ઉત્થાન પ્રયત્નો આદરી રહી છે ને શ્રીયુત શાસ્ત્રીજી દ્વારા ભાષના પ્રમુખપણા નીચે તે સભા દિનપર દિન શ્રીમતનગર આ- બળવાન બનો, ને તેમનું અનુકરણ દરેક જાતના માનવ કરતી રહે. એમ જાણ સમાજ. અમે હૃદયથી છીએ. આજીવન ઉદ્યતો સૂર્ય હવે નીકળ્યો છે ને તેના કિરણોનો પ્રકાશ બધે પ્રસરી રહેશે. શ્રીયુત શાસ્ત્રીજી તન્મયી પણ આ- જાણ હાલતિ અથે કોઈ વિશેષ જાણવાનું મળશે એવી આશા છે.

ગુજરાત આજીવન સભા અમદાવાદમાં શેક શ્રીયુત ભાષના પ્રમુખપણા નીચે સ્થપાઈ હતી અને જેના કાર્યમાં વૈદરાજ આપાલાવભાઈ, રેવાશંકર અંબારામ, પીતા- શ્રીઅમદાવાદ ગુ- અમદાસ, નાની ગોવિંદલાલ સમરાંકર વગેરે અમદાવાદના ચોર્માશી જરાત આજીવન સ- આજીવનના આગેવાન પુરોએ આજીવનકર્ષ માટે શુભ પ્રયત્ન આદર્યો હતો તેની વીગતવાર હકીકત અમને મળશે એવી આશા છે, ને તે સભા ફરીને સજીવન થાઓ અને શુભકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાઓ એવી પ્રભુ પ્રાર્થના છે.

વીરંદ્ર બંધુમળી પણ કોઈ જાતના આવતુ જણાય છે. જે જ્ઞાતિમાં મોલીમીટર ભાઈશંકર નાનાભાઈ, શ્રીયુત શાસ્ત્રી બદ્રીનાથ, તર્કવાચસ્પતિ—કવિરાજ શ્રીકૃષ્ણભંધુ ગણપતરામ, રા. સા. રેવાશંકરભાઈ વગેરે નરન્નો હમાતીમાં છે તે મંડળ. જ તેના કિરણોનું ચિહ્ન છે. પ્રભુ તેમને લાલુ આપુય આપો ને આજીવનકર્ષમાં તત્પર રહેવાને તેમના આત્માને પ્રેરે. આ ભાઈઓ પણ જાતે થશે અને આ મમિકદાર આજીવન સમાજને તેમની પ્રવૃત્તિઓની જાણ આપશે એવી અમે આશા ગાપીએ છીએ.

ગુજરાતમાં ખીજ બધા આજીવન બધુઓ કરતાં ઐદિય બધુઓનો સમાજ બળિષ્ઠ છે અને ખીજ આજીવન લગભગ ત્રીજો ભાગ આ જ્ઞાતિથી જ બરેલો ઐદિયબધુઓના છે. આ લગભગ એ લાખ આજીવન પોતાનો ઉત્કર્ષ માધવાને ડેવા પ્રયાગે કરે છે. અને તેના તેઓ કેટલા ફોદમદ થયા છે તે જાણવાની ઇચ્છા ત્રણેક સુર જાનું થાય એ સહજ છે.

બંગાળના આદિ સંસાર સુધારક રાજગપ્તેહનમ્મના નામથી કોણ અજ્ઞાન હશે ? આ મહા પુરો અંગ્રેજી વિદ્યા પ્રાપ્ત કર્યા પછી પોતાના સમાજનું નિરીક્ષણ કર્યું અને તેમાં જે જે દુઃખોલાક રિવાજો તથા ડીઓ છે તેનો વિનાશ કરવાને તેમણે અચાગપ્રયત્ન આ- રંબો આ વિચારોનું વાતાવરણ જેમ સૂર્યનાં કિરણો પ્રાતર ઉદય પછી ત્વરાથી પ્રસરી જાય છે તેમ આપણા આખા દેશમાં પ્રસરી ગયું. અને ધીમે ધીમે તે બળિષ્ઠ થયું. આ વિચારથી જ સંસારસુધાગસમાજ આદિ અનેક સામાન્ય સમાજો તેમજ દરેક જ્ઞાતિઓની સમાજો પણ ધીમે ધીમે પોતપોતાની રિવતિ સુધારવાના પ્રયાગમાં આદર થઈ. આ વિચારના બળથી જ આપણા ગુજરાતમાં પણ સુધારકોનું મંડળ જન્મ પામ્યું અને તે વિચારને લીધે જ તે પુરોગતા સહવાસમાં આવનાર સદગૃહસ્થોએ પણ પોતાથી બનતો પ્રયાસ આ દિશામાં આરંભ્યો. આ પ્રયાગે ઐદિય બધુઓમાંના પણ કેટલાક પુરોગોને આવીલા- ગણી થઈ અને તેમણે પોતાના સમાજના સુધાર અર્થે પ્રયત્નો આરંભ્યા. આમાં સુખ્યવે

નાતભાઈઓની એક બીજા પ્રતિ ફરજો.

હસ્યે વ્યસને ચૈત્રદુર્મિલે રાજ્ય ત્રિભુવે ।

રાજદ્વારે સ્મશાને ચ વસિષ્ઠતિ સત્ત્વમ્ ॥ ~

“પણ હજી નાતની સંસ્થાને કંઈ બળવાન કરવી હોય તો તે આપણા હાથમાં છે પંતુ એની નબળાઈ ઉત્તરોત્તર વધવા દઈશું તો એક એ પેઢી પછી તો એનો પાછો કિદાર કન્વાની વાન છેક જ આસાધ્ય થઈ જશે, માટે નાતનું બળ વધે તે સાફ કે ધો તે માફ એ નિષ દરેક સમજી શાશ્વતે પુષ્ક વિચાર કરવાની જરૂર છે ઘટે તે માફ એ જ સિદ્ધાંત સ્વીકારીએ તો તો કશું કરવાની જરૂર નથી * * * પરંતુ નાતનું મર્યાદા તરીકે બળ વધે તો સાફ એ સિદ્ધાંત સ્વીકારીએ તો તો નાતમાં અમુક વ્યવસ્થા, અમુક નિયમ, અમુક ધોગજી મુજબ વિચાર થાય, તે ઉપરથી દરાવ, અને પછી દરાવ મુજબ અમલ, એવું કંઈક દાખલ થવું જોઈએ વ્યક્તિઓની નિરકુશ મરજી ઉપર થોડો ધણો દાબ મુકવો જોઈએ ~

જે વધારે મમજો તેને માથે વિરેપ ધર્મ પહેલ કાઢવી, લોકોની બત્રીશીએ ચઢવું, જેર મમજીનીના ગોગ થવું દીઠા અને હાસીના વિષય થવું દુ ખી થવું, પોતાના કુટુંબી એને દુ ખી કરવા — નાતના ખર્ચ કિતની ખાતર આ સર્વ વેકનાને તૈયાર આગેનાનો નહીં નીકળે, લા મુખી હાલના વિચાર અને અધાધુધી અને અનીતિ માથા કરવાના.

પરંતુ ધીમે ધીમે કેળવણી અને જાગૃતિ વધતા ગયાં છે, ધર્મ, નીતિ અને ઇતિહાસ, મનુ યાન વધતું જાય છે, પેઢીઓ મુખી મૂંઝાગન થયેલો હિંદુ સમાજ પાછો નવ જીવાન થાય એવા મુશ્કેલી દેખાય છે, વિચારગતો પ્રચાર, વિચાર પ્રમાણે આચાર રચવાની કર્તવ્ય સુદ્ધિ, અને સ્નેહ આરિત, અને સહન શક્તિ વિકસતા જાય છે, અને અપણા પહેલા મુ ધારકોના તેમ જ તેમના સામનાશ્રમેના નીચા આદર્શ, ખોટી પદ્ધતિ અને એક દેશી મિદ્ધાત સહજે ધર્મ, નીતિ અને ઇતિહાસના સનાતન પાયા ઉપર હિંદુ સમાજને સુધારવાના અનેક નહાના મોટા કૃત્યો ઉપાડી લેવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે, બ્રાહ્મણો અપણા જીવનના ધાર્મિક, આર્થિક, માસારિક, રાજકીય, દરેક પાસામાં નરા પ્રકાશ જળકે છે, નરા વિકાસ ગુરુ છે પરિવર્તનુગ બેશી સુકો છે અને તેના મહા વાણુના આશાજનક લે માદક ગોળ જીવાન મગજોમા પ્રસાદ બીજા રાધે છે, જીવાન ઉદયોમા કર્તવ્ય જ્યોત પ્રગટે છે.

(આર્યાવર્તના મહાન પુરુષોના) પગથી વામો અને અર્ધ મબીર કૃત્યો કશિયુગના અધિકારમાં કુખી ગયા હતા, તે પાછા અરજોદયની કિરણ દેખાઓ માફક આપણને જગાડે છે, ઉમડે છે, ધર્મ સ્નેહ, કર્તવ્ય, અને જીવનના માર્ગ પ્રભોધે છે.

બ્રાહ્મણો, આ તમા અમાનાર્તા આદા-વચન આ પ્રકારના છે એ આદા-વચનોને અનુષ્ઠ કરીને જીવો.

गुजरी प्राज्ञा

समंजसं संयच्छु सप्रो मनासिजायताम् । सुमानो मनुस्त्वमिति स्तमानो
 तमानं मनुस्त्वु जित्तमैषाम् ॥ सुमानं मनुस्त्वमिति मनुष्यव । सुमानोऽपि आकृति
 स्तमाना श्रेयसानिव ॥ सुमानमनुष्यो मनुष्याणां सुसु ॥ इति ॥

જાણીએ—અણુઓ એકત્ર થાગે, વાણીમા, વિચારમા અને કર્મમા એકના મળે.
તમારા સમાજનું કર્તવ્ય અત્યે માર્ગ સર્જી દે, તમારો ઉદ્દેશ સમાન હો તમારા વિચાર
સમાન હો, તમારી ગૂઢ કામ્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ મારી શિક્ષા કે તમારી ઇચ્છાઓ
સમાન હો, તમારા હૃદયો એકત્ર થાગે, તમારા મન એકત્ર થા કે જેથી કરીને તમારામા
ગાંઠ એકતા થાય. હો! અભિદેવ આમણો આ ઇચ્છા તૃપ્ત કરા. રમણ

ਪੰਨਾ ੧, ਅੰਕ ੩,

[भासित,]

બીજો ગ્રાવજ, સંવત ૧૯૬૫.

तन्मो—दुरलभत निधुवत निपाठो, सरभेज

संस्कृतान्न (स. स. 'अर्मपथमवासी') ३

4580105

ਸ਼ਲੋਕ (੨) ਦੇ ਸਮਝਾਂਦਰ ਕਰਤਾਵਜ ਨਿਖਾਈ.)... .. ੩੫

अविद्याविग्रह, भन. (२२२ 'ईश्वर') १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११

विष वर्तमान. (मुख्य प्राध्यापक—ओ. वि.) ४६

વિજ્ઞાપના.

આ માસિક કાઢવાનો હેતુ આપણા બ્રાહ્મણસમાજની સાર્વત્રિક, માનસિક, આર્થિક, આધ્યાત્મિક વગેરે સર્વે પ્રમાણની ઉન્નતિ સાધવી એ જ છે અને ઐક્યવિના આમાનું કશું થાય એમ ન હોવાથી પૃથ્વી ઉપર રહેલો સમાજક સ્થિતિનો ઐક્ય પ્રાપ્તિના મંત્ર મુક વામાં આવ્યો છે. માટે આ કાર્યમાં સર્વે ચોખ્ખાં સ્થિતિના બ્રાહ્મણોએ એકત્ર થવું જોઈએ તથા તે સર્વે બ્રાહ્મણ બધુઓને આ માસિક શક્તિ ચિત્તથી વચી વિચારવાનો અને તેમાં લખેલા વિચારો આજ થાય તો તે પ્રમાણે વ્યવહારમાં ચાલવાને અમારી વિનંતિ છે અને પોતે વાચી તેમાંથી સહયોગ લઈ અન્ય બધુઓને પણ તેના આદક થઈ જોમાંથી સદુપદેશ લેવા વિનંતિ કરવાની અમારી દરેક મુગ વાચકને વિજ્ઞાપના છે જે દરેક બધુ આ પ્રમાણે પ્રશે તો અમને આશા છે કે આપણો સમાજ ધણાજ મોડા સમયમાં ઉન્નત રહ્યા માં આવી જશે જે સજ્જનો આમાના વિચાર વાચવા તરફ દુર્લભ હોય તેવાઓને એવીને આદક કરવાથી કાર્ષ્ણ્ય રાખશે નથી.

માસિકનો આધાર તેના લવાજમ તથા આદક ઉપર છે વિચાર કરી લવાજમ ટપાસ ખર્ચ સુદ્ધાંત રૂકા એકજ રૂપિયો રાખવામાં આવ્યો છે પરંતુ આદક વધશે તો અથવા બીજા ધનિક બધુઓની દ મળશે તો માસિકના કદમાં તથા લેખોમાં પણ ચોખ્ખું ફેરાર પ્રવામાં આવશે, માસિક વધિક વૃત્તિથી લાભ દાનિના વિચારથી કાઢવામાં આવ્યું નથી કષ્ટ પણ કાર્ય થવાની ત્રિતીયજ દાલમાં, મનનો ભેગ આપવો પડે તો આપવામાં આવશે અને જે માસિકના દર વધશે અને જે માસિકની આર્થિક રિથિતિ પાત્રી દશે તો તેનો વિનિમય સમાજની અંબુદ્ય અર્થે, ક વામાં આવશે માટે દરેક આદક થનાર બધુએ અમારે નિયમે સરનામે પોતાનું નામ લખ તથા મરનામું સા. અક્ષરથી લખી મોકલવું અને લવાજમ મોકલવાને પણ મુગ નહીં એવી અમારી વિનંતિ છે

નિયમો

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રીની સહીના નેણે માટે ત્રી જવાબદાર છે, સહીતાગ લેખેને માટે તે લેખકજ જવાબદાર છે

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કોમળની એકજ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી મોકલવા રૂપા કરવી અને આ લખાણ જે માસિકમાં લવામાં નહીં આવે તો અમે તે પાછું મોકલવા બધાતા નથી

૩ માસિકનો આ ત્રીજો અક આવેથી લવાજમ મનીઓરથી મોકલવા, વિનંતિ છે જેથી અમારું વ્યવહાર મામ સત્તજ થઈ પડે જે આદક અક વિ પિ થી મગાવે છે તેમને મોકલવામાં આવે છે જેમણે આદક નજ થતું હોય તેમણે રૂપા કરીને પત્રથી જણાવવું અગર પાછું મોકલવું આદક થઈ અકો રાખ્યા પછી લવાજમ ન મોકલવું, અને બ્રાહ્મણના ધર્મદા કાર્યમાં મુગ ન પહોંચાવું એ ધર્મ કાર્યથી ઉલટું મણાવ માટે તે ઉપર દરેક બધુ પ્યાન આપશે એવી આશા છે માસિકનું લવાજમ મોકલવામાં તેમજ અન્ય સર્વે પત્રવ્ય વહારમાં માસિક ઉપર લખાનો નવાર લખનાની રૂપા પ્રવી જેથી અમને લીસ્ટમાંથી નામ જે ગવામાં દર્શત નડે નહીં.

વ્યવસ્થાપક—ગુરુ બ્રાહ્મણ ઓશીસ,

સુરએજ—અમદાવાદ પામે,

ગુર્જર પ્રાશ્ન.

૧. સહનાવવતુ । સહનોમુનેકુ । સહવીર્ય કરવાવહે । તેજસ્વિના વધીતમસ્તુ
માચિદિપાવહે ॥

ઉપનિષદ

ય ઉપનિષત્સુ ધર્માસ્તે મયિસન્તુ તં મયિસન્તુ ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

ઉપનિષદ

અર્થ:—(તે બ્રહ્મા) અમારૂં બનેલું સાથે ન્દાણ કરો. અમારૂં બનેલું સાથે પોપણ
અમે બને સાથે સામર્થ્ય સંપાદન કરીએ. અમારૂં અધ્યયન કરેલું તેજસ્વી થાઓ અમે
અને દેવ ન કરીએ.

ઉપનિષદમાં જે ધર્મ દર્શા છે તે આગમાં હો. તે આગમાં હો.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

પૃષ્ઠ ૧, અંક ૩.

[માસિક.]

બીજી આવણ, સંવત ૧૯૬૫.

માતૃસ્તવન.

(અષ્ટપદી.)

માતા સુસ્નેહ શંકે વહેતે હું કંઈ છું.
છવાગ એક બંનતાં વર્ષો વહેતું શું !
આત્માને પ્રિય જગમાં નવ કાંઈ બીજું,
એતું વહે અનુદર્શ સુનિ યાગવલ્લભ.
કૃષ્ણેયિનો ગણે પ્રજા હદે પદે છું,
સુનિ યાગવલ્લભ વચનો મનમાં રૂપે છું;
તે શબ્દથી હૃદયમાં પ્રગટ્યો પ્રકાશ,
તેથી કંઈ હું તુજ આત્મ મહી નિવાસ ॥

‘છે પુત્ર પ્રિય જગમા નહી આત્મભાટે,
ને આત્મથી જ પ્રિય માત સુપુત્રને છે,
તે મ્નેહથી જ ધર્મથી નવ માસ ગલે,
ઉછેરીયો અર્તીવ કષ્ટ ધરી ઉછરે’ ૩

પાળી સુપ્રેમ થકી યસ મહાન દીધો
ને સ્વાર્થ આત્મજની ઉત્પતિ માહો દીધો,
તે યસતુ ક્ષણ કદાપિ મહાન થાય,
તો કીર્તિ માત તુજ આ જગમા સુહાય ૪

વિદ્યા બણાવો વિધ વિધ પ્રકાર ફેરી,
આપી સ્વધર્મ મહો પ્રિત મ્નેહને અનેરી,
જેથી પયો સતત કર્મ તણા જણાયા,
અમૃત તત્ત્વ પથ શ્રેષ્ઠ ખરે જણાયા ૫

સસારતા સકળ કર્મ સ્વધર્મ માહો,
આત્મોત્પત્તિ પથ વિશે સહધર્મચારી,
આરે પદાર્થ જગના કન્વા મુગ્ધાણ,
ત્હે કીધ માત સુજ તાત તણી સહાય. ૬

સ્નેહી કુટુંબી સૌનું મન્માન કીધું,
રાતિ વિશે યશ લઈ ઘણું માન લીધું,
એવા અનેક જગનાં બહુ કર્મ બીજાં,
જ્યાણુ થાય પરના સહુ ત્હે જ દીધા ૭

‘આ દેહ રે’, કહી પડે, વળી અન્ય થાય,
સનાતન એક જની (સ) બધ કદી ન જાય,
તે બન્ધનથી વળી નમી સહ અણ અગ,
આઃઆત્મ તંત્ર તુજ ચલે મહો યદંત ૮

‘ ધર્મપથ પ્રવાસી ’

૬. નવા ઓરે પુત્રાણા કામાય પુત્રા. પ્રિયા મવન્ત્યાત્મનસ્તુ કામાય પુત્રાઃ પ્રિયા મવન્તિ. વૃ. ઇ. ૧

૭ આપણા ધર્મ ગ્રંથ શ્રુતિ, સ્મૃતિ, પુરાણ કલ્યાદિ પ્રતિપાદક મનુષ્ય જીવનના ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થ

૮. વહુ નિમેશ્યતીતાન્તિ, જન્માનિતવચાર્જુન ।

બ્રાહ્મણોત્કર્ષ.

(સવાલ ૩૫.)

(અનુબધાન પ્રશ્ન ૨૩ થી)

બીજો દિવસે પતિને બોજન કરાવી, પોતાના ગૃહ કાર્યથી પરવારી, પતિને આનંદમાં બેઠેલા જોઈ પતિએ પ્રશ્ન કર્યું

પત્ની—હે પ્રિય પતિ! આજ આપ સરકાર વિષે મને સમજ પાડવા કૃપા કરશે

પતિ—આ નૃદિમા જે જે પદાર્થો, પ્રાણીઓ, અને વનસ્પતિ સૃષ્ટિએ ઉત્પન્ન કર્યા છે, તેઓને શાસ્ત્ર ગુરુદ્વારા તથા ઇશ્વરે આપેલી બુદ્ધિવડે ઉત્તમ સ્થિતિમાં આણવા, તેમાં મનુષ્યોને જ્ઞાન આપણું તે ક્રિયાને મંજૂર કરે છે (સ=ઉત્તમ+કાર=કૃતિ) તે પ્રમાણે મનુષ્ય પ્રાણી ઉત્તમ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થાય અર્થાત્ આ જગતમાં તેનું જીવિત જીવેલા મુખી નિરોગી, સદૃઢ, મતેજ, દીર્ઘાયુ હોય અને ઉત્તમ ગુણ તથા જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થઈ અને નિર્વિઘ્નપણે વ્યાવહારિક અને પારમાર્થિક જીવન સાધે, તેટલા માટે વેદોએ વિવાહાદિ યોગ્ય સરકાર (સમ્પદ નિયમિત આચાર) દર્શાવી આપ્યો છે, અને તે સર્વેનું અપેક્ષાકરણ પ્રત્યેક વેદના ગૃહ્યસૂત્રાદિ ગ્રંથોમાં મારી રીતે કરેલું છે અને તે જ પ્રમાણે પૂર્વના આર્યોના સર્વ કર્મ આચારતા હતા. અને શરીર નિરોગી, સદૃઢ, મતેજ, અને દીર્ઘાયુ રહેતા હતા, તથા ઉત્તમ ગુણ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થઈ નિર્વિઘ્નપણે વ્યાવહારિક અને પારમાર્થિક કર્મો કરી આનંદમાં રહેતા હતા

પત્ની—એવા કર્મો કરવામાં કયું, સમય અને શ્રમનો વ્યય આવા સમયમાં બધા યોગ્યો કેમ અને ?

પતિ—હે મતિ! ગરીબથી તે શ્રીમત સુધી યથાશક્તિ એક સરખી રીતે થઈ શકે એવા તે કર્મો હતા

પત્ની—આણુ છતાં તે સરકારોના લોપ સા માટે થયો હશે ?

પતિ—મુખ્ય કાણુ તો પુરોહિત અને યજ્ઞમાને અરસ પન્સ એક બીજાનું હિત ધન્યવાની અને રક્ષણ કરવાની શ્રદ્ધા છોડી, અને તેથી બેઉ આવી કુર્બંટ સ્થિતિમાં પડી કર્મ બ્રહ્મ થયા

ઉત્તમ સતતિ ઉત્પન્ન કરવાનો હેતુ રાખનાર સર્વે બ્રાહ્મણોએ આ વેદોક્ત સરકારો અવસ્થા કરવા ઉચિત છે સંતતિ ઉત્તમ ઉત્પન્ન કર્યાથી અને તેને સુશિક્ષા, વિદ્યાધ્યયન, બ્રહ્મચર્ય અને મત્સંગ ઇત્યાદિ નિયમિત સદાચરણમાં ગમીને પછી તેનો યથોક્ત કાળે વિવાહ કર્યાથી સ્ત્રી પુરુષ શરીરબળ અને બુદ્ધિબળનો સર્વોત્કૃષ્ટ સદૃઢ થાય છે તે માટે સર્વે બ્રાહ્મણોએ યોગ્ય ધર્મોક્ત પ્રમાણે આચરણ કરીને, સ્ત્રીપુરુષને વેદોક્ત સરકારો વડે અત્યંત લાભ આપવો, એવી વેદ બોધવાની હિતનગ્ન આશા છે

પત્ની—હે સ્વામીનાથ આવી વેદ ભગવાનની આજ્ઞા તથા આવો લાભ છતાં આહ્વાન
તે પ્રમાણે વર્તન કરતા નથી તો શું તેમનો સ્વભાવ ધર્મ પંથમાં ચાલવાનો નહિ હોય ?

પતિ—ના તેમ નથી. આહ્વાનોનો મૂળ સ્વભાવ ભક્તિપુરઃસર ધાર્મિકપણું છે—અને
પરધર્મ વિષે સહન શિલતાવાળો છે.

પત્ની—હે પતિ ! વેદ ભગવાને જે પોદશ સંસ્કારો આહ્વાનદિને માટે કહ્યા છે, તે
આપના જાણવામાં હશે.

પતિ—હા વેદોક્ત મંસ્કાર નામનું પુસ્તક મેં જોયેલું છે, તે પરથી એ સંસ્કારોની
વાત તને કહીશ.

પત્ની—હે પ્રાણપતિ ત્યારે મને પ્રથમ વિવાહસંસ્કારવિધિની વાત કહેા.

પતિ—વેદોક્તવિવાહસંસ્કારવિધિની વાત શ્રવણ કરવામાં તું એક ચિત્ત થજો. જો સાંભળ.

વિવાહસંસ્કારવિધિ.

વિવાહ એટલે ઐત્તિક અને પારલૌકિક સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે સ્ત્રી પુરુષે એકત્ર અને એક
વિચારે રહેવાને યથા વિધિ કરેલો જે દરાવ તે વિવાહ જાણવો.

પત્ની—વિવાહ કયા સ્થળમાં અને કયા સમયમાં થાય ?

પતિ—એ સંસ્કારની યોજના ઘણી ખરી ઘર બહાર મંડપ સ્થાનમાં જ કરવી.
અને તેનો મુખ્ય કાળ ઉત્તરાયણનો શુક્રવસ્ત્ર જાણવો.

પત્ની—ઉત્તરાયણનો કાળ કયો ?

પતિ—ઉત્તરાયણ એટલે મકર મંક્રાંતિથી તે કંકે સંક્રાંતિ લગીનો જ માસનો કાળ. —
જેમાં સૂર્ય મકર જૂતથી ઉત્તરે જાય છે તે, એ જ મહિનામાંના કોઈ પણ એક મહિનામાં પ્રતિ-
પદ્ધતી પૂર્ણિમા લગીનો કોઈ શુભ નક્ષત્ર સુક્ત દિવસ લેઈને તે દિવસે આ સંસ્કાર થાય.

પત્ની—એવાં શુભ નક્ષત્ર કયાં છે ?

પતિ—ઉત્તરા, હસ્ત, ચિત્રા, ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, ઉત્તરભાદ્રપદ, રેવતી, આશ્વિની,
સ્વાતી, મૃગશીર્ષ અને મેઘિણી એ જાણવાં. અને વિવાહ આદિ મર્વે શુભ સંસ્કાર ઉપર
કહેલા નિયુક્ત દિવસે પ્રાતઃકાલેજ કરવા.

પત્ની—વધૂવગની વય કેટલી જોઈએ.

પતિ—વરની વયનું પ્રમાણ વધૂની વય કરતાં દોડીથી બમણી સુધીનું હોવું જોઈએ.
વય આઠમાં આઠી (૨૦) વર્ષની અને વધારેમાં ૨૫ વર્ષની હોવી જોઈએ.

પત્ની—એવું પ્રમાણ ગણવાનું કારણ શું ?

પતિ—આઠ વર્ષની ઉંમરે ઉપવીત મંસ્કાર થાય તે પછી ૧૨ બાર વર્ષ અલગ્યર્થ
પાળે, એટલે આઠમાં આઠાં ૨૦ વર્ષ વડને માટે તો અવસ્ય જોઈએ. અને જો પાંચ વર્ષ
વિશેષ અબ્યાસ કરે તો (૨૫) વર્ષે તે પુરુષ સર્વ અંગે મંપૂર્ણ થાય છે. માટે (૨૬) વર્ષે

પુરુષનું લગ્ન થાય તે સર્વોત્તમ છે, અને ૨૦ વર્ષ થાય તે મધ્યમ છે. એથી ઓછી ઉમરના વરનું લગ્ન કરવું તે તો અધમમાં અધમ છે.

પત્ની—વધૂની ઉમર વિવાહ સમયે કેટલી જોઈએ?

પતિ—સોળ વર્ષ સુંદરી કહેવાય છે, એથી નાની ઉમરની વધુ સર્વ અંગે સંપૂર્ણ હોતી નથી માટે સોળ વર્ષની વધુનું લગ્ન ઉત્તમ ગણાય છે. અને ૧૪ વર્ષની વધુનું મધ્યમ અને તેથી નાનીનું તો અધમમાં અધમ ગણાય છે.

પત્ની—એ પ્રમાણે વર ૨૫ વર્ષનો અને કન્યા ૧૬ વર્ષનીનું લગ્ન ઉત્તમ ગણવામાં કાંઈ શાસ્ત્રનું પ્રમાણ છે ?

પતિ —પંચવિદે તત્તો વર્ષે પુમાન્નારિત્તુ ષોદશે ॥ એટલે પચીસ વર્ષનો વર અને સોળ વર્ષની વધુનો વિવાહ ઉત્તમ છે, એમ સુસુત વગેરેમાં આજ્ઞા છે.

પત્ની—કેટલાક લોકો ૮—૯—૧૦—૧૧ વર્ષની કન્યાનાં લગ્ન તેવડાજ વર સાથે કરે છે. અને તેટલી નાની કન્યાને ગૌરી, ટાણીણી, કન્યા વગેરે નામોથી કન્યાદાન દેવામાં પોતાની મોટાઈ અને ધર્મ માને છે તેનું શું કારણ હશે.

પતિ—મુખ્ય તો પુરોહિત અને યજ્ઞમાનનું અજ્ઞાન, લોભ અને નિર્દયતા એ કારણો છે. પણ કેટલાક લોકો એમ કહે છે કે, આ આર્યદેશમાં મુસલમાનો આવ્યા તેમાંના કેટલાક જુલમી પાદશાહો થયા. તેઓ આર્યલોકોની કુંવારી કન્યાઓનું હરણ કરતા હતા એવા ત્રાસને લીધે નાની નાની દીકરીઓ અને દીકરાઓનાં લગ્ન કરવાની આવશ્યકતા પડેલી, ને તેવા સમયમાં તેવા સંધો પણ જાન્યા હશે. એ મમય એવો હતો કે, મુસલમાનોના હાથમાં અમારી દીકરી જશે એવા ભયથી કેટલાક ક્ષત્રી તથા બ્રાહ્મણો પોતાની પ્રિય દીકરીઓને દૂધ પીતી કરતા કે મારી નાંખતા હતા. તેવા સમયથી બાળ લગ્નનો મોડો ચાલ દેશમાં દાખલ થયો છે. કૃષ્ણની કેટલીક ઉંચા કુળની કન્યાઓનો પણ તે સમયમાં એવા કારણથી જ ઘાત થતો હતો. તેઓ તો જન્મેલી કે પેટમાં રહેલી કન્યાઓનાં ને દીકરાઓનાં લગ્ન કરતા હતા.

(અપૂર્ણ.)

બ્રાહ્મણ.

બ્રાહ્મણ એ શબ્દનો ઉચ્ચાર કેવા વિવિધ વિચારો આપણા હૃદયમાં પ્રદીપ્ત કરે છે ! એ શબ્દનો અર્થ તે શબ્દથી હૃદયુત થતા શુભો અને તે શબ્દ જે સમાજને, જે વ્યક્તિઓને હૃદયેશને વાપરવામાં આવતો તેમનું સ્મરણ, તેમનાં ચરિત્રોનું સ્મરણ અને તેમના પ્રતિ અન્ય સર્વ પ્રજાની ભાવનાઓનું સ્મરણ આ શબ્દ આપણને કરાવે છે. તેની સાથે આ શબ્દથી ઓળખાતા હાલના મમયના આપણા બંધુઓના અસ્તોદયનો વિચાર પણ કેવી ત્વરાથી આપણા હૃદય-પટ પર આવી ખડો થાય છે, અને પ્રાચીન અને અર્વાચીન સમાજની તુલના અને તેથી

અનેક ઐતિહાસિક પ્રશ્નો તથા કર્તવ્ય યુદ્ધિવાળાના અનેક સંસ્કારી વિચારો પણ તરત જ આપણા મનમાં આવ્યા વગર રહેતા નથી. આટલા વિચાર કરી હવે આપણે જોઈએ કે આ શબ્દ પ્રાચીન સમયમાં કેવા અર્થમાં વપરાતો હતો, જે સમાજને આ નામ આપવામાં આવતું હતું તે સમાજ કેવા ગુણેઅલક્ષ્ય હતો, અને તેની પ્રવૃત્તિ કેવાં કર્મ તરફ થતી હતી. તેમના વાસ્તે તે સમયમાં સમાજમાં શી ભાવનાઓ હતી, આ ભાવનાઓ શા કારણથી ક્ષીણ થતી ગઈ, પછીના સમયમાં તેમની પ્રકૃતિની દિશાઓ કયા ક્ષેત્ર તરફ વળી અને તેથી હાલની સ્થિતિ થઈ. અને આ પછી આપણે જોઈશું કે પ્રાચીનસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનો સંભવ છે કે નહીં, અને છે તો તેને વાસ્તે કેવા કેવા પ્રયાસોની આવશ્યકતા છે, અને તે કેમ યોગ્યવા જોઈએ.

આપણને શ્રુતિ સ્મૃતિ, ઈતિહાસ, પુરાણ, નાટક, કાવ્ય આદિ અનેક આપણા ધર્મ શાસ્ત્રના ગ્રંથો ઉપરથી માલૂમ પડે છે કે બ્રાહ્મણ શબ્દ ધણી જ ઉત્તમતાને માટે વપરાતો. આ શબ્દ વ્રહ્મનું ઉપરથી થયેલો છે, અને જે વ્રહ્મ ઈશ્વરને ઓળખે જાણે તેને જ બ્રાહ્મણ કહેવો એમ પ્રમાણ છે. વ્રહ્મ જ્ઞાનન્તિ વ્રાહ્મણાઃ બ્રહ્મને જાણે તેજ બ્રાહ્મણ આવી ઉચ્ચતા વાળાને જ માટે આ શબ્દ વપરાતો હતો. અને એમાં કાંઈ પણ સંદેહ નથી કે આવા પુરુષોને માટે પ્રજામાં મહાન ઉચ્ચ માનની ભાવના હોય. સૃષ્ટિના મહાન નિયમો જાણી તેમના ઉપર પોતાની મત્તા બેસારી ઈશ્વર પદ્મપણ થઈ આ સદિ ઉપર વિચરે તેવા પુરુષોને માટે મૂતાનાં પ્રાણિન શ્રેષ્ઠાઃ પ્રાણિનાં બુદ્ધિ જાંવિનઃ । બુદ્ધિમત્સુનરાઃ શ્રેષ્ઠાનરેષુ વ્રાહ્મણાઃ સ્મૃતાઃ ॥ મહુસ્મૃતિ ૧ । ૧૬ વળી ધર્મે તો વ્રાહ્મણઃ પ્રમુઃ એવી ભાવનાઓ હોય એ સ્વાભાવિક જ છે. હાલમાં પણ આપણી પ્રજામાં તેમજ અન્ય કોઈ પણ પ્રજામાં આવી રીતે વિચરતા પુરુષો માટે ઉચ્ચ ભાવના કયા પુરુષને નહિ હોય ? હશે જ. ત્યારે તે સમયમાં પણ બ્રાહ્મણને માટે જે ભાવના હતી તે તેમનાં જ્ઞાન અને કર્મને લીધે જ હતી, અને આત્યારે પણ ભાવના તો તેની તે જ છે પણ એવા બ્રાહ્મણોનો જ અભાવ છે.

હવે ત્યારે આપણે જોઈએ કે આવા બ્રાહ્મણો પાછળના સમયમાં કેમ થયા નહિ. અને આનાં અનેક કારણોમાં કેટલાકનો વિચાર આપણે કરીશું, અને પછી હાલમાં પણ આવા બ્રાહ્મણો થાય એવો સંભવ છે કે નહિ તેનો આપણે વિચાર કરીશું.

આમ થવાનાં અનેક કારણો છે એ નિઃસંદેહ છે. કેટલાકનું કહેવું એમ છે કે આમ થવાનું કારણ એ છે કે, પાછલા કેટલાક સમયથી આપણા ભારતવર્ષમાં પરધર્મીઓનું રાજ્ય થયું તેથી આ સંબંધમાં બ્રાહ્મણોને આશ્રય મળ્યો નહીં અને તેથી તેઓ પોતાના કર્તવ્યમાં રહી શક્યા વહીં. આ કારણ પણ અક્ષરશઃ સત્ય જણાય છે. વળી ખીજા કેટલાકનું એમ માનવું છે કે, આપણામાં કેટલાક સમય પછી વર્ષ અને આશ્રમની વ્યવસ્થા સારી સ્થિતિમાં જળવાઈ રહી નહીં તેથી આપણી આવી અધમ દશા થઈ. આવાં ઘણાં કારણો આપવામાં આવે છે, અને તે દરેકમાં ઘણું સત્ય હોય છે, પણ મને જે કેટલાક વિચાર ક્યાં પછી કારણો જણાયાં છે તે હવે આપણે જોઈએ, અને તે પછી અન્ય બધુંઓના વિચારથી આમાંનું સત્ય જોવા આપણે સમર્થ થઈશું. આવા બ્રાહ્મણો પાછળના સમયમાં થયા નહીં અને તેને લીધે પહેલાંની આ સમાજને માટેની ઉચ્ચ ભાવનાઓ પ્રજામાંથી નષ્ટ થઈ ગઈ અને થતી જાય છે તેનાં ત્રણ કારણો પ્રતીત થાય છે.

(૧) પહેલુ અને ઘણુ જ અગત્યનું હોય તો એ જ છે કે આપણો સમાજ જે પહેલાં કર્મ અને ગુણ એ બે ઉપર જ બંધાયો હતો તે ધીમે ધીમે જન્મભુક્તિ થઈ ગયો તેથી આપણો સમાજ જે પહેલાં જન્મથી નહીં પણ કર્મ અને ગુણથી યુક્ત થઈ કેટલાક મહાન પુરોગામી યોગ્યો ગ્રહેતો હતો તે આ બળથી વિમુખ ગ્રેહો અને તેથી પોતાનામાંથી આવના અભાવે અને અન્ય વર્ણમાં થતા આવા પુરુષોના અન્ય દિશાઓમાં થતા પ્રયાસને લીધે આપણા બ્રાહ્મણ કહેવાતા મહાજની શક્તિ ક્ષીણ થતી ચાલી અને અંતે આપણી આ સ્થિતિ થઈ. આ વિષયમાં આપણા ધર્મના ગ્રંથોમાં ઘણા દૃષ્ટાંતો મળી આવે છે. વાલ્મીકિ, પરાશર, વિશ્વામિત્ર, જ્ઞાપાવ આદિ ઘણા પ્રાચીન મુનીયો અન્ય વર્ણમાંથી પોતાના કર્મથી ઉચ્ચ વર્ણને પ્રાપ્ત થયા હતા. અને જો તેથી જ વ્યવસ્થા ચાલુ રહી હોત તો અર્વાચીન કપીર, નામદેવ, રોહીદામ તથા અન્ય અમણ્ય મહાન શાસ્ત્રી અને ભક્ત પુરુષો પણ બ્રાહ્મણ વર્ગમાં જ ગણાયા હોત જેથી બ્રાહ્મણ સમાજ બળીક જ ગ્રેહો હોત અને આવના પ્રયાસો પણ તે સમાજને અવલગીને જ થયા હોત.

વળી આપણા ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રંથો ઉપરથી પણ આપણને જણાય છે કે, તે મનયમાં પણ વન્મના જાયતે શુદ્ધઃ સદ્ગુણોદ્ભવઃ યતે । વિદ્યાયાત વિપ્રઃ વાત્સલ્યઃ શ્રોત્રિયઃ સ્વચ્ચતે ॥ જન્મથી દરેક મનુષ્ય નદ્ર જ ગણાતો અને તેને અમુક પ્રકારના સરકાર કરી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરાવવામાં આવે ત્યારે જ તે વિપ્રની જણનામાં ગણાતો આ ઉપરાંત આવા ઘણા દૃષ્ટાંત આપી શકાય પણ આપણને આટલા જ બસ થયો આ ઉપરથી પ્રતીત થાય છે કે, આપણી આ દશા થવામાં તથા પાછલા મનયમાં બ્રાહ્મણની મધ્યા એછી થવામાં તથા સમાજ બળ-હીન થવામાં આપણી જન્મભુક્તિ વ્યવસ્થા જ આડી આવી છે.

(૨) આ પછી બીજી કાણુ એ જણાય છે કે આપણો સમાજ નિરુદ્ધ બની ગયો. અને આ નિરુદ્ધતાને લીધે ધર્મના પાલનમાં શિથિલતા આવી ગઈ આ નિરુદ્ધતાને લીધે અને ધર્મચાળના પાલનમાં ક્ષિણતા જોવાથી મનુ ભગવાને બ્રાહ્મણો ઉપ- કેટલાક અકુશ મુક્યા આપણને આપણા ધર્મગ્રંથ ઉપરથી જણાય છે. જન્મથી બ્રાહ્મણ જ હોય અને તેને અકુશથી ધર્મ પથમાં જ ચલાવવામાં આવે તો તે અવસ્થા ઉત્તમ સ્થિતિએ પહોંચી ચારે પક્ષથી પ્રાપ્ત કરી શકે પરંતુ આ નિરુદ્ધતાને લીધે કાળબળે આપણો સમાજ અસ્થિર બતાવી દીધો, અને અવ્યવસ્થા એટલી બધી થઈ પડી કે અત્યારે સાતિબળ આદિનો ઉપ-યોગ લઈ આવા અકુશ આણુવાનું કોઈને સુઝતું નથી એટલું જ નહીં, પરંતુ એવા પ્રયાસ કનારાઓ ફાવતા પણ નથી. કાળુ કે ઘણા સમયના અધ્યાસથી નિરુદ્ધાપણે વર્તેલાને આવા અકુશ ઘણા આકરા પડે છે. અને આપણે આગળ જણાવી ગયા તેવા કારણોને લીધે આવા નિરુદ્ધ પુરુષોની સંખ્યા પણ ઘણી વધી ગઈ છે, અને વધતી જાય છે આ નિરુદ્ધતા ટાળીને સમાજ ઉપર યોગ્ય અકુશની ઘણી જ જરૂર છે. આવા ઉદ્દેશથી જ પૂજ્યપાદ આદ્ય શક-ગચાર્થ મહારાજે ચાગ મઠ અને તેના ચાર ત્યાગી અન્ધારી આચાર્યોની યોજના કરેલી છે. પરંતુ કાળબળથી અન્ય ધર્મના રાજ્યો થવાથી તેમની મતા પછી નિરુદ્ધ થઈ ગઈ. જો કે કેટલાક ઘણા જ ઉત્તમ પણ હોય છે પણ કહેવું જ જોઈએ કે એવા મહાત્માઓ પણ સંગીન ફેરફાર કરી શકતા નથી તેથી પૂર્ણ નિશ્ચિત્તાં વિરામી. જાય છે. આ નિરુદ્ધતા ન્યાં સુધી ટાળે નહીં ત્યાં સુધી આપણા સમાજનો સંગીન ઉત્કર્ષ આપણે કરી શકવાના નથી.

અને તેથી અન્ય વર્ણોનો ઉત્કર્ષ પણ જોઈએ એવો થવાનો નથી માટે આપણા સમાજના કલ્યાણ ઇચ્છનાર દરેક વિચારવત પુરુષે આ વિષય ધ્યાનમાં લઈ તેને વાસ્તે યોગ્ય ઉપાય લેવા જોઈએ

(૩) આ પછીનું ત્રીજું અને છેલ્લું પણ મહાન અગત્યનું કારણ એ જણાય છે કે, પ્રાચીન સમયમાં જે વર્ગ બ્રાહ્મણના નામથી ઓળખાતો તે વર્ગ હાલના તે જ નામથી ઓળખાતા સમાજના જેવો વિષયાનુગમી નહોતો વિષયાનુગમી એટલે વિષયમાં જ પ્રીતિવાળો આ જરા વધારે સ્પષ્ટ કરીએ વિષય અને રાગ એ બે શબ્દનો અર્થ ઘરોઘર મનનથી એટલે આ શબ્દનો પૂર્ણ અર્થ આપણે સમજી શકીશું વિષય એટલે ઇન્દ્રિયોના માર્ગ ઇન્દ્રિયો જે જે વસ્તુઓ તરફ ખેંચાય છે અને તેમનું ખરૂં કર્તવ્ય મુકી દઈ અવળે માર્ગે વળે છે તે સર્વે વિષય કહેવાય અને રાગ એટલે પ્રીતિ માટે વિષયાનુગમ એટલે ઇન્દ્રિયોના અવળા માર્ગ તરફના વલણ તરફ પ્રીતિ આપણા વેદાંત શાસ્ત્રમાં આપણા શરીરના બે મુખ્ય વિભાગ પા' વામાં આન્યા છે પ્રકૃતિ અને પુરુષ પ્રકૃતિ એટલે સ્થૂળ માયિક પદાર્થોનું બનેલું સ્થૂળ સૂક્ષ્મ કારણ અને મહાકારણ એવા ચાર દેહવાળું પુતળું (ક્ષેત્ર) અને પુરુષ તે આ સર્વથી અલક્ષ્ય સાક્ષીરૂપે વિચરતો આત્મા (ક્ષેત્રજ) ^૧ આત્મા જ પોતાની ઇચ્છાથી જગતરૂપે વિનસી ગયો છે અને આ સર્વ વ્યવહાર રૂપે જણાતું જગત રૂપાય મંદ્રિય રૂપાય જ્ઞાનં દ્રિય, રૂપાય વિષય મન, મુદ્ધિ અને અદા મા આત્મા મહિત આલી રહ્યું છે અને આપણા શરીરમાં રહેલો શરીર આત્મા વિષયોને પાત્ર જ્ઞાનંદ્રિય અને હઠ્ઠા મન સહિત એવે છે ૫ આટલું જાણ્યા પછી હવે આપણે જોઈએ કે ત્યારે આ સર્વ ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગ શું છે બ્રહ્મ શિરામણી કબીર એક બજનમાં કહે છે ૩ —

૧ જુઓ ૧૩ તથા ૧૫ અધ્યાય બી ગી

इदु शरीर कान्तेय क्षेत्र मित्यमि गीयते ।

एत चोपेतित प्राहु क्षेत्रज्ञ ईतित द्विद ॥

૧૩ ૨ મ ગી

અર્થ — હે કુતીના પુત્ર આ શરીરને (તેના ત્રણ ગુણ તથા ચાર દેહ મહિત) ક્ષેત્ર એવું નામ આપવામાં આવે છે અને જે આને જાણે છે તે આત્મા નિવાસ કન્યાગને જ્ઞાન પુરુષો ક્ષેત્રજ એવું નામ આપે છે

૨ હાથ, પગ, ગુદા ઉપર અંતે વાણી

૩ જ્ઞાન, આખ, નાક, જીભ અને ત્વચા (જેથી સ્પર્શ થાય તે ઇન્દ્રિયો)

૪ શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ

૫ ઓત્ર ચક્ષુ સ્પર્શન ચ રસન ગ્રાણમેય ચ ।

અધિષ્ઠાય મનઘાય ત્રિપાનુપસેરતે ॥

૧૧, ૧ મ. ગી.

તે (આત્મા) જ્ઞાન, આખ, ત્વચા, જીભ અને નાકમાં રહી મનથી વિષયોને બોગવે છે

“ સમ બબનકું દીધા કમલ, મુખ હરિભજનકું દીધા. ”

ઉપર વાણીના ઉપયોગ વિષે કહ્યું તે જ પ્રમાણે દરેક ઇન્દ્રિયને જ્ઞાન મેળવવા સાધન રૂપે તેના જ ઉપયોગથી હેન્ટ બ્રહ્મચિંતન કરવાનું કહ્યું છે. અને આ ઇન્દ્રિયોનું દમન કરી ઉધે રસ્તેથી જતી અટકાવી શનૈં શનૈં ઉચ્ચ માર્ગમાં બ્રહ્મચિંતનમાં લાવવાને અને તેથી બ્રહ્મજ્ઞાન પામી ઉપરામ મેળવવાને ઇન્દ્રિય નિયંત્રણ ઉપદેશ આપણા ધર્મશાસ્ત્રમાં રચે રચે કરવામાં આવ્યો છે. શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં પણ અર્જુનને શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા રચે રચે વિષય છતવાનું કહે છે આ વિષય તરફ વૃત્તિ કામ ઇચ્છાથી થાય છે માટે પરમાત્મા અર્જુનને કહે છે કે, આ કામનામના શત્રુને તું યોગ વડે છત, તો જ તું સુખ પામીશ. આ ઇન્દ્રિયો અધ્યાસથી એટલી બળવત્તર થએલી હોય છે કે તે મનુષ્યને મહા બળવાન શત્રુની પેઠે ધણી અધમ દશામાં લાવી મુકે છે. અને જો તેમને છતી તેમનો ઉત્તમ ઉપયોગ કરતાં આવડે તો તેઓ મહાન માર્ગમાં આપણને જવામાં મદાય આપી એક ઉત્તમ જ્ઞાતી મિત્ર જેવો ગુણ આપે છે.^૧ આ વિષય ઉપર કડોપનિદ્માં એક ઉત્તમ મંત્રમાં આ શરીરને રચતી ઉપમા આપી છે. તે મંત્રમાં કહ્યું છે કે — આત્માને રચો (રચના બેસનારો રચનો ધણી) જાણુ, અને શરીરને ચ જ જાણુ. બુદ્ધિને સારથી જાણુ, અને મનને લગામ જાણુ. ઇન્દ્રિયોને અશ્વ (ઘોડા) કહે છે અને વિષયોને તેમને વિષે ગોચર (માર્ગ) કહે છે. વિદ્વાનો દેહ, મન અને ઇન્દ્રિયોથી યુક્ત આત્માને બોક્તા કહે છે. ”^૨

આટલા વિવેચનથી વિષયપુરાણ થુ ને આપણે જાણ્યું હવે આ વિષય તરફ પહેલાં આહાર્યોને રાગ ન હોતો તે તથા હાલનો વધતો જતો રાગ તે વિષે ધોરક વિચાર કરીએ. આગળના પ્રાચીન સમયમાં રૂપિ મુનિયો અરણ્યમાં ગ્હે અને મન વિષયોમાં દોરાય જ નહીં માટે વિષયોથી દુર રહેતા એટલું જ નહીં પણ બોબન, શાંત વગેરેમાં એવા સુદૃઢ વિચાર કરી પોતાનું જીવન આગતા કે વિષય તરફ તેમના મનની વૃત્તિ જ દોરાય નહીં. આહારમાં સાત્ત્વિક એવો ઉત્તમ જ ખોરાક લેતા તેમ જ શૌચમાં પણ આજ તેમ જ આંતર બન્ને પ્રકારનું ઉત્તમ શાંત જાળવતા, તેમ જ આ બન્ને કરના પણ વધારે ઉપયોગી જે મનોભાવ

૧ કો શત્રવઃ સન્ત નિર્જન્દિયાણિ ।

તાન્યેય મિત્રાણિ જિતાન્તં કાનિ ॥

આપણો શત્રુ કાણ થાય છે ? આપણી પોતાની ઇન્દ્રિયા, અને તેને છતી તો તેમના જેવો મિત્ર પણ કાણ છે ?

+ આત્માનં રથિન ચિદ્ધિ શરિર રથમેવતુ ।

બુદ્ધિ તુ સારથિ ચિદ્ધિ મનઃ પ્રપ્રહમેવચ ॥

ઈન્દ્રિયાણિ હવાનાહુ વિષયોસ્તેવુર્ગોચરાન્ ।

આત્મેન્દ્રિય મનોયુક્તં ભોક્તે ત્યાહુર્મતોપિણઃ ॥

ભાવનાનો વિષય તેમાં પણ તેઓ બહુ જ ઉત્તમ રીતે વર્તેલા સદાકાળ જ્ઞાતિ આરદ રહેતા મન જરા પણ અસ્થિતનથી અચ્ચંદ્ર એટલે તેને રાક્ષસે ધીમે ધીમે તેને ઉત્તમ માર્ગમાં જ સતત રહે એવો યોગ સતત સાધતા. તેમ જ ઉપનિષદમાં કહેલા ધર્મ પ્રમાણે ચાલતા અને તેમાંના મત્રોમાં ખતાવેલી ભાવનાઓમય પોતાનું જીવન બતાવવા પ્રયાસ કરતા. આ ભાવનાઓ તેમની સમક્ષ સદા રહે એટલા માટે તે મત્રોનું હમેશાં પઠન અને મનન કરતા. x

ધણી જ અકસોસની વાત છે કે, આપણા સમાજનું આ વિષય તરફ તદ્દન દુર્લક્ષ જ છે એટલું જ નહીં, પણ કંટલાક એકલું ઇંગ્લેન્ડ શિક્ષણ પામેલા અને આપણા ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાનથી તદ્દન અજાત રહેલા બંધુઓ તો તે વિષે કંઈ પણ જોયા, જાણ્યા, વિચાર્યા વિના એકદમ બધું એક્ય કરવાના અને તે પણ વિષયોના રાગ તરફ જ વધારે પ્રવૃત્તિ થાય એવા ઉપાયોથી આપણા સમાજનો ઉત્કર્ષ થશે એનું ઇચ્છે છે. પોતાના રાજીરના સુખના સાધન તરીકે ગમે તેવું અને ગમે તેવી રીતે તૈયાર થયેલ અશૈય્ય એવું ભોજન લેવામાં જ પોતાના સમાજનો ઉત્કર્ષ સમાયો છે એવું તેમના જેવા કેળવાએલા તરફથી મનાય એ ખરેખર આપણી ઉચ્ચ સાહસ્ય તરીકેની ભાવનાઓને હીણપત આપનારું છે નિમંશય છે કે, આપણો સમાજ આત્યારે ઘણો જ વિષયાનુગમી બની ગયો છે. મોટો હોદ્દો મેળવવો, પુષ્કળ ધન મેળવવું, અનેક પ્રકારનાં ધન વગેરેથી ચતાં વિષયનાં સુખો મેળવવાં આથી ઉચ્ચ તેમની જાણસા હોતી નથી, અને હોય છે તો તે કંઈક દેશની બેગાલથી થતી નિઃશયિતા સંબંધમાં પોતાના દેશની નિર્વનતા વગેરેની સ્થિતિનું કંઈક ભાન થાય છે પરંતુ જે સાહસ્ય આપણે આજના બતાવી ગયા તેવા કેમ થયું. અને તેવા ચર્ચ દેશોદયમાં સમાજ ઉદયમાં કેમ ચોળવું આવા વિચાર ભાગ્યે ક્યાંક જોવામાં આવે છે. સાહસ્ય બંધુઓ ન્યાં સુધી આ દૃષ્ટિબિંદુ તરફ દૃષ્ટિ નહીં ગમે અને વિષયના ગમનો ત્યાગ ન્યાં સુધી નહીં કરે ત્યાં સુધી કદી પણ તેઓ પોતાનું વર્ણના દાક્ષણી ગુરુ એ પદ પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી. ઉપર જણાવેલાં ત્રણ કારણોને લીધે જ આપણા સાહસ્ય સમાજની આવી દુર્દશા ચર્ચ છે. અને આપણા હાલના કહેવાતા સાહસ્યોમાંના ઘણાની જો દિનચર્યા આપણે જોઈએ અને તેમની સાંસારિક, વ્યાવહારિક, આર્થિક, અધ્યાત્મિક વગેરે ગિયતિઓનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરીએ તો જરૂર આપણને શંકા થયા વિના રહે જ નહીં કે આ સાહસ્ય તે પૂર્વના કહેવાતા ઋષિ મુનિઓનાં મંતાન હશે કે નહીં ? અને આપણને આ સમાજને પૂર્વ કાળના સાહસ્ય સમાજના જેવી સ્થિતિ એ લાવવાનો પ્રયાસ તે તદ્દન આકાશ પુષ્પવત જ જણાય તો પણ, આવી સ્થિતિમાં પણ સાહસ્યો આ દેશમાં નથી એમ કહી શકાય નહીં. આવી સ્થિતિ હોવા છતાં પણ કોઈ પ્રકારનો આશ્રય ન હોવા છતાં કીર્તિલોભ, દ્રવ્યલોભ આદિ સર્વ પ્રકારના લોભરૂપી એપણાઓનો ત્યાગ કરેલો તથા પૂર્વ કાળના સાહસ્યોમાં બતાવ્યા તેવા ગુણોથી અલંકૃત સાહસ્યો આજે પણ ઓળખવા બેસે તો આ દેશમાં મળી આવે છે. પરંતુ સમાજની આ સ્થિતિ

x આ વિષે જે બંધુને વિશેષ જાણવું હોય તેમણે દરેક વેદના શાંતિપાદનું પઠન તથા મનન કરવું. આ મત્રોમાં અપૂર્વ શક્તિ છે અને તે તેમની ભાવનાઓનું આપણા જીવનમાં ભળી જવું થયેથી આપણે અનુભવીએ છીએ.

હોવાથી અને કાળબળ પ્રબળ હોવાથી તેવા બ્રાહ્મણો એક નિર્જન સ્થાનમાં કે વસ્તીમાં રહેતા હોય તો પણ વસિતથી અત્યંત રહીને પોતે બ્રહ્મચિંતનમાં જ નિમગ્ન રહે છે.

ત્યારે હવે આપણા બ્રાહ્મણ સમાજમાંથી પણ ઉછરતી પ્રજામાંથી આવા બ્રાહ્મણ નિપન્નવવાને આપણે શાં શાં સાધનો જોઈએ તથા તે મેળવી તેવા બનાવવાને શા શા પ્રયાસો આરંભવા જોઈએ તેનો હવે આપણે વિચાર કરીએ. પ્રથમ તો આ વિચારના એક જ બંધુ-ઓએ સમજાવથી એક જ યર્ષ વિચાર કરવા જોઈએ, અને આવા પુરુષોને ખૂણામાંથી કે પર્વતની ટેકરી પરથી ગમે ત્યાંથી જોળી કાઢવા જોઈએ. અને તેમને રહેવાને તથા ખાવા પિવાને કોઈ પ્રકારની અડચણ ન આવે એવી યોજના કરવી જોઈએ. તે પછી તેમને કર્મ-યોગમાં પ્રવૃત્ત થવાનું વિનવવું જોઈએ, અને તેમની ઇચ્છા થાય તો તેમના હાથ તળે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ બાળકોને મુકી તેમને એક આશ્રમ બનાવી આપવો જોઈએ. અને આ આશ્રમમાં સંસ્કારસુક્ત યર્ષ બ્રહ્મચારી વ્રતમાં રિપત બ્રાહ્મણ બાળકો વેદાધ્યાયન તથા હાલના સમયને ઉપયોગી એવા બ્રાહ્મણ થવાને, અન્ય સર્વ વિદ્યા તથા શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરે એવી યોજના કરી આપવી જોઈએ. આ જ પ્રમાણે બ્રાહ્મણ બાલિકાઓને માટે કેવી યોજના થવી જોઈએ એ વિષય આપણે અન્ય પ્રસંગે વિચારીશું. આ વિષયમાં તો બ્રાહ્મણ કહેવાતા આપણા હાલના સમાજમાંથી ઉત્તમ પૂર્વકાળના બ્રાહ્મણ કેમ થાય તેનો વિચાર કરી એવી યોજના કરી, આવો આશ્રમ કાઢવામાં આવે તો જ આપણે તેનાં ફળ જોઈએ ત્યારે પૂર્વકાળની આપણા સમાજ પ્રત્યેની ભાવનાઓ અત્યારે પણ સજીવન થતી જોઈ શકીએ; અને તે દારા-એ જ આપણા દેશની ભાવી પ્રજાની ઉન્નતિ આપણે કરી શકીએ. આ કાર્ય થવામાં સમસ્ત મુન્દર બ્રાહ્મણોએ એક જ થવું જોઈએ. અને આ વિચારમાં કેટલાક બંધુઓ એક જ યશે અને તે કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવા ઉત્સુકતા જણાવશે એવી ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી આ વિષય આપણે આટલેથી મમામ કરીશું.

રામશંકર હરજીવન ત્રિપાઠી.

વિપ્રવિદ્યાર્થી આશ્રમ-એક પત્ર.

મહેરબાન રા. રા. ‘મુન્દર બ્રાહ્મણ’ ના તંત્રી સાહેબ—

નીચેનો પત્ર આપના માસિકમાં ચોગ્ય જણાય તો લેશો ને તે માટેનો આપનો અભિ-પ્રાય જણાવી આભારી કરશે.

આપનું માસિક હું હમેશાં ધ્યાનપૂર્વક વાંચુ છું ને તેમાં ચર્ચાતા વિષયોથી મારા મનમાં પણ બ્રાહ્મણોની ઉન્નતિ માટે ઘણા વિચારો આવે છે ને મને કર્તવ્ય આદર થવા જોઈ છે. આ વિચારોમાંના એક વિચાર મને વખતને અનુકૂળ જણાયાથી અત્રે આપવાની રજા લઉં છું.

આજકાલ સર્વ નાતમાં, જાતમાં, દેશમાં, સમાજોમાં, કોઈ કોઈ ઉદાપોહ મચી રહેલ છે. જૈન લોકો માસિકો કાઢે છે. સભાઓ, કોન્ફરન્સો બરે છે. શાળાઓ, દરિપતાળો જૈન.

કામ લઈ લીધું; ને આપણે આપણી ફરજભાષી વિમુખ થયા તેમાં આપણા આ હાલ થયાઃ માટે બંધુઓ એકલા થઈ આવાં કામ કરવા માંડે નહીં તો આથી પણ અધોગતિ થશે. સુકિતદોજના ઢેડામાં નીતિનાં તથા પ્રભુને ઝોળખવાના ગુણ તથા ઉદ્યોગ પરાયણતા હશે તેટલી પણ બ્રાહ્મણમાં નહીં રહે, અને અતોબ્રજ તતોબ્રજ એટલે લેને ગઈપુત ને ખો આઈ ખસમ જેવું થશે. માટે કર્તવ્ય પરાયણ થાઓ.

આટલો મારો વિચાર બ્રાહ્મણ બંધુઓ આગળ મુકી તેતું શું પગિણામ આવે છે તે જોઈ છું, ને આ કાર્ય મારા મનમાં આવ્યું છે તો વિચાર ને સર્વ વ્યાપીપરમેશ્વર માની આ વિચારો સર્વમાં રમી રહ્યા હશે એમ માની છું કર્તવ્ય આરૂઢ થવાને પુરુષપ્રયત્નમાં જોડાઈ છું. હવડ બીજા ઘણા વિચારો છે, બાલિકાશ્રમ, વનિતા વિશ્રામ વગેરે પણ તે વિચાર એકનો અમલ થતાં શું થાય છે તે જાણવા પછી જણાવવાની રજા લઈશ.

નગીનાવાડી,

તા. ૨૧-૭-૦૮.

} ' કર્તવ્ય. '

આ પત્ર અમને પ્રસિદ્ધ કરતાં આનંદ ઉપજે છે ને તે ચર્ચાવા, તેના ઉપર વિચાર કરવાને કાંઈ વિશેષ દર્શાવવા બ્રાહ્મણ મમરત આગળ રવડુ કરીએ છીએ. દરેક બ્રાહ્મણોની નાત-ભાષી નાતના પ્રમાણમાં પેનસનરોની સંખ્યા બ્રાહ્મણોના શુભ માટેના કાર્યમાં પોતાનો ઉત્તરવરથાનો લાભ આપી કર્તવ્ય પનયણ થાય તો કેવું સાફ ! દોષને પણ આ વિપ-યમાં વિશેષ ચર્ચા યોગ્ય લખી મોકલવી દરો ને તે દુષ્ટમાં લખાઈ હશે તો અમે યોગ્ય જણાયે લઈશું ને તેની પૂર્ણ ચર્ચા થઈ રહ્યા પછી અમારો વિચાર જણાવીશું. અમારો આવો આશ્રમ બ્રહ્મચારીયો માટે જ નહીં પણ પરણેલ કે વગર પરણેલ દરેક બ્રાહ્મણ વિદ્યાર્થી માટે ખુલ્લો મુકવો એવો છે તેમ કેટલીક આખતમાં મળતાપણુ કે જુદાપણુ છે તે આ વિષય પૂર્ણ ચર્ચાઈ રહ્યા પછી લખીશું માટે ગર્વ મમજુ વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને આ માસિકમાં પોતાના વિચારો જણાવવાને નમ્ર પ્રાર્થના કરી વિરમીએ છીએ.

ત'ત્રી.

વિવિધ વર્તમાન.

આજુદ પાસે આવેલા મોગરી ગામથી ગ. ગોર નાથરામ ગરબડે તેમની જાતિના નાપાલ બ્રાહ્મણની હકીકત લખી મોકલી છે. તેમની મોકલેલી હકીકત બોમ્બે ગેઝેટીયરમાં આપેલી હકીકતને મળતી આવે છે. ગ. નાથરામ લખે છે કે - " નાપાલ બ્રાહ્મણને કાંઈ ઝોળખતું નથી."

નાહાનામાં ન-હાની અને દુકામાં ટુંદી ન્યાતના ના-પાલ બ્રાહ્મણોની હકીકત.

આ બ્રાહ્મણો વિષે મગકારી જેઝેડીયગ્મા આપેલી હકીકત નીચે પ્રમાણે છે —“ નાપાય જેમની વસ્તી ૩૪૬ (૧૮૮૬ પ્રમાણે) મનુષ્યોની છે તે ખેડ છજ્જામા મળી આરે છે. તેમનું નામ ખેડ છજ્જામા આવેલા ખોરસદ પાસે આવેલા એક નહાના નાપા નામના ગામમાં પ થી પડેલું છે તેમાના ઘણા ખેડુત છે, અને કહે છે કે તેઓ મળ ઔદિચ્યમાથી જુદા પડેલા છે ”

તેમની હાનની વસ્તી વિષે ન નાથાગમ નીચેનો દહોરો જાણી મોકલે છે,—

દોહડા.

કન્યાઓ પન્ડ્યાવની, રણી જુજમા જુજ,	
વર પન્ડ્યા વણુ છે ધણા, નીચે જતાલુ હુ જ	૧
હસવા જેની વાત છે, સૌ કન્ગો હાસી	
કયાઓ તો નવ છે, વગ છે એકાસી	૨
ઈન્દ્રિય પ્રભે અગ્નિતો, વીપ્ર પુત્ર તો કીન	
નગ્ની આના દાન આશ છે, વળગે ક્યારે દીન ?	૩

ઉપના દોહડામા જતાવેલી હકીકત ઉપર દેખ વિચારવત બધુએ ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ અને નહાના, નહાના વર્તુલ યર્ધ જવાથી નહાના વર્તુલવાગાની શી હુદ્દશા થાય છે તેનો પુતો ખ્યાન આ હકીકત ઉપરથી આવી શકે છે આજ પ્રમાણે બીજી શાંતિઓમા પણ છે, અને આપણી બ્રાહ્મણ શિવાયની અન્ય પણ બીજી શાંતિઓમા પેગ ન્યાતોવાગાની આવી સ્થિતિ છે, આ નાંતિઓ બે એકત્ર યર્ધ જાય અને જેમને બોજનનો વ્યવહાર છે એવી શાંતિઓમા કન્યાતો વ્યવહાર પણ આનુ યર્ધ જાય તો ધણી શાંતિઓનું કલ્યાણ થાય, તેથી શાંતિબળ વધે, મમાનનો ઉત્કર્ષ થાય અને દેશોદય થવામા પણ રણી મહાય મળી તત્ત યર્ધ શકે દરેક વિચારવત બધુ આવી સમારિક સ્થિતિ વાગાઓના કલ્યાણનો વિચાર કરશે જ અને કડી કાર્ય કરવા પણ માગશે જ એવી અમે આશા નખીએ છીએ

કોળીયા બ્રાહ્મણોની વસ્તી વડોદરા રાજ્ય તથા કાઠીયાવાડમા છે એક વખત તેમની વસ્તી અંદાજ હમગની મનાતી પણ હાલ વડતા ઘટતા ૧૭૪૮ ની કોળીયા બ્રાહ્મણ રહી છે કાઠીયાવાડમા જાનાવા પ્રાન્તમા ચાલુ નજીક કોળી ગામ ઉપરથી કોળીયા બ્રાહ્મણ નામ પડેલું છે તેઓનો મુખ્ય ધર્મ કપોળ તથા સોરઠીયા વાણીયાઓમા જન્મ્યાન રહિતો છે

આ બધુઓની કોન્દરન્મ ગોર કલ્યાણજી ગ્તનજની વિધવા બાઈ નહુબાઈએ રૂપિયા દશ હજાર ખર્ચી ગાયરી પુરુષરણુ ગયા ચૈતર શુદ્ધમા માગરોળ બદર (કાઠીયાવાડ) મુકામે કરે તે પ્રસંગે ભરવામા આવી હતી

આ કોન્દરન્મનો ઉદ્દેશ શાંતિ બાધઓને એકત્ર કરવાનો તેમ જ કટલાક ભારે પડતા મીનાગ્નેમા સુધારો વધારો કરવાનો અને કન્યા વિક્રય નાનુદ કરવાનો હતો જે સર્વે હાલે

કામ લઈ લીધું; ને આપણે આપણી દરજ્જામાંથી વિમુખ થયા તેમાં આપણા આ હાલ થયાં માટે બધુઓ એકલા થઈ આવાં કામ કરવા માંડે નહીં તો આથી પણ અધોગતિ થશે. મુક્તિદેજના ઢેરામાં નીતિનાં તથા પ્રભુને ઝોળખવાના શુભ તથા ઉદ્યોગ પરાયણતા હશે તેટલી પણ બ્રાહ્મણમાં નહીં ગહે, અને અતોબ્રહ્મ તતોબ્રહ્મ એટલે લેને ગઈ પુત ને ખો આઇ ખસમ જેવું થશે. માટે કર્તવ્ય પરાયણ થાઓ.

આટલો મારો વિચાર બ્રાહ્મણ બધુઓ આગળ મુકી તેનું શું પરિણામ આવે છે તે જોઈ છું, ને આ કાર્ય મારા મનમાં આવ્યું છે તો વિચાર ને સર્વ વ્યાપીપરમેશ્વર માની આ વિચારો સર્વમાં રમી રહ્યા હશે એમ માની હું કર્તવ્ય આજ્ઞ થવાને પુરુષપ્રયત્નમાં જોડાઈ છું. હવે ખીજ ઘણા વિચારો છે, પાલિકાશ્રમ, વનિતા વિશ્રામ વગેરે પણ તે વિચાર એકનો અમલ થતાં શું થાય છે તે જાણ્યા પછી જાણાવવાની રજા લઈશ.

નગીતાવારી,

તા. ૨૧-૭-૦૯.

‘ કર્તવ્ય. ’

આ પત્ર અમને પ્રસિદ્ધ કરતાં આનંદ ઉપજે છે ને તે સ્વીકારી, તેના ઉપર વિચાર કરવાને કાંઈ વિશેષ દર્શાવવા બ્રાહ્મણ સમરત આગળ રવું કરીએ છીએ. દરેક બ્રાહ્મણોની નાત-માંથી નાતના પ્રમાણમાં પેનસનરોની સંખ્યા બ્રાહ્મણોના શુભ માટેના કાર્યમાં પોતાનો ઉત્તરવચ્ચનો લાભ આપી કર્તવ્ય પરાયણ થાય તો કેવું સાઈ ! કોઈને પણ આ વિષયમાં વિશેષ સ્વીકાર્યો યોગ્ય લખી મોકલવી હશે ને તે દુકામાં લખાઈ હશે તો અમે યોગ્ય જણાયે લઈશું ને તેની પૂર્ણ સ્વીકારી થઈ રહ્યા પછી અમારો વિચાર જાણાવીશું. અમારો આવો આશ્રમ બ્રહ્મચારીયો માટે જ નહીં પણ પરણેલ કે વગર પરણેલ દરેક બ્રાહ્મણ વિદ્યાર્થી માટે ખુલ્લો મુકવો એવો છે તેમ ડેટલીક બાળ્યતમાં મળતાપણું કે જુદાપણું છે તે આ વિષય પૂર્ણ સ્વીકારી રહ્યા પછી લખીશું માટે સર્વ સમજી વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને આ માસિકમાં પોતાના વિચારો જણાવવાને નમ્ર પ્રાર્થના કરી વિરમીએ છીએ.

તત્ત્વી.

વિવિધ વર્તમાન.

આજુદ પાસે આવેલા મોગરી ગામથી ગ. ગોર નાથારામ ગણડે તેમની માતિનાં નાપાલ બ્રાહ્મણની હકીકત લખી મોકલી છે. તેમની મોકલેલી હકીકત બોમ્બે ગેઝેટીયરમાં આપેલી હકીકતને મળતી આવે છે. ગ. નાથારામ લખે છે કે-“ નાપાલ બ્રાહ્મણને કોઈ ઝોળખતું નથી.”

નાહાનામાં ન-હાની અને દુકામાં દુકી ન્યાતના નાપાલ બ્રાહ્મણની હકીકત.

કામ લઈ લીધું; ને આપણે આપણી દરજ્જામાંથી વિમુખ થયા તેમાં આપણા આ હાલ થયાં
 માટે બધુઓ એકાદ યાદ આવાં કામ કરવા મોકી નહીં તો આથી પણ અધોગતિ થશે.
 મુક્તિદેશના દેશમાં નીતિનાં તથા પ્રભુને ઓળખવાના ગુણ તથા ઉદ્યોગ પરાયણતા હશે
 તેટલી પણ પ્રાણીમાં નહીં મળે, અને અતોષિત તતોષિત એટલે લેને ગર્હિત ને ખો આપ
 ખસમ જેવું થશે, માટે કર્તવ્ય પરાયણ થાઓ.

આટલો મારો વિચાર પ્રાણી બધુઓ આગળ મુકી તેનું શું પરિણામ આવે છે તે
 જોઈ છું, ને આ કાર્ય માગ મનમાં આવ્યું છે તો વિચાર ને સર્વ વ્યાપીપરમેશ્વર માત્રી
 આ વિચારો સર્વમાં સ્થિત રહ્યા હશે એમ માની હું કર્તવ્ય આદર થવાને પુરુષપ્રયત્નમાં
 જોડાઈ છું. હવે બીજા ઘણા વિચારો છે, પ્રાણીશાસ્ત્ર, વનિતા વિશ્રામ વગેરે પણ તે વિચાર
 એકનો અમલ થતાં શું થાય છે તે જાણવા પછી જાણવવાની રજા લઈશ.

નગીતાવાણી,

તા. ૨૧-૭-૦૮.

‘ કર્તવ્ય. ’

હીંદુસ્તાનમાં હાલ આખી દુનિયા સમક્ષ પ્રગમમાં નવું જીવન આવના માંડુ છે. અને જે પુરુષોને ધરે વિચાર અને નિરિહા કરવાની શક્તિ આપી છે તેઓ આ દેશમાં ચાલતી અનેક પ્રવૃત્તિઓ અને તેમાં વપરાતી શક્તિઓ તેના સાધનો અને તેના માર્ગો જોઈ તથા વિચારી શકે છે. X

પગલુ પ્રાપ્તું જીવન ન્યાં સુધી આતુર્વચર્યની પ્રાચીન વ્યવસ્થા ખરાબર સજીવન નહીં ચાલે ત્યાં સુધી પ્રજા ધવાતું નથી. પ્રજામાં જીવનમાં આરે વર્ણની ઉત્પત્તિની જરૂર છે. બ્રાહ્મણના જીવનમાં અધ્યાત્મિક જ્ઞાન, વિદ્યા અને ઉચ્ચ ઝોજસ મેળવવાના પ્રયાસો સજીવન થવા જોઈએ. X

ક્ષત્રિયના જીવનમાં નૈતિક અને શાંતિકાંક્ષા, કિર્તિ લોભ અને યુદ્ધ વસ્તિ પ્રેમ અને કુસમતા, તેજ, નતિઅભિમાન ઐશ્વર્ય અને હૃદયનું બળ સજીવન થવા જોઈએ વૈશ્ય જીવનમાં ઉદ્યોગ, સાહસ, કરકસર ચપલતા વ્યાપારગી-કુશળતા ઐશ્વર્ય અને કાવિકવનું ઉત્તમ ઝોજ સજીવન કરવા જોઈએ. અને શૂદ્ર જીવનમાં સાદાઈ ઉદ્યોગીપણું, પ્રમાણિકપણું ધાર્મિક શ્રદ્ધા અને પ્રજા જીવને માટે સેવા કરવાની ઉચ્ચતા સજીવન થવા જોઈએ જ્યારે આતુર્વચર્યનો નાશ ચાલે ત્યારે પ્રજા વર્ણમંડલ ચપલ જાય છે અને તેથી પ્રજામાં સંક્રાંતિ (મેજસેન) ચપલ જાય છે. આપણા દેશમાં ક્ષાત્રજા અને વૈશ્યજાનો લોપ થયો. ક્રાંતિ બ્રાહ્મણ અને શૂદ્રની આપણી પ્રજા ટકી શકી છે. અને બ્રાહ્મણ પણુ ધીમે ધીમે પોતાની શક્તિ ખોવા લાગ્યા અને તેમનો ચ્ચાજ પણુ શૂદ્ર સમાજને ગળતો થવા લાગ્યો છે. X

માટે આપણે સત્ય યુગ લાવવાને પ્રથમ બ્રાહ્મણને સજીવન કરવું જોઈએ, અને આ બ્રાહ્મણને બહેળો વિસ્તાર થવો જોઈએ, શરણ કે બ્રાહ્મણ તેજ બીજાં સર્વ તેજનું આધાર (આધારનુસ્થાન) છે અને સત્ય યુગમાં તેનો વિસ્તાર પ્રજા દોષ છે અને પ્રજાનું જીવન તેના હાથમાં જાય છે X
બ્રાહ્મણમાં ધર્મ, જ્ઞાન, - વિદ્યા અને નીતિ એ ઉચ્ચ પ્રારે અને બધા પ્રમાણમાં હોવા જ જોઈએ. X

‘કર્મયોગિન’

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

સંગચ્છવ્યં સંવદ્ધવ્યં સંયો મનાસિજ્ઞાનતામ । સમ્માનો મંત્રસ્તમિતિ સ્તમ્મા ની ।
સમાનં મનસ્મદ્ ચિત્તમેવામ ॥ સમ્માનં મન્ત્રમ્મમિ મન્ત્રયેવઃ ॥ સમ્માનોઽ આર્કતિ
સ્તમ્માના હૃદયાનિવઃ ॥ સ્તુ સ્તાનમસ્તુ ઘો મનોયથા વસ્તુસ હાસતિ ॥ કાવેરે.

ભાવાર્થ:—અંધુઓ! એકત્ર યાઓ; વાણીમાં, વિચારમાં અને કર્મમાં એકતા રાખો.
તમારા સમાજનું કર્તવ્ય અને કાર્ય સમાન હો, તમારા ઉદ્દેશ સમાન હો, તમારા વિચાર
સમાન હો, તમારી ગૃહ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ મારી શિક્ષા છે. તમારી ઇચ્છાઓ
સમાન હો, તમારા હૃદયો એકત્ર યાઓ, તમારાં મન એકત્ર યાઓ કેળવી કરીને તમારામાં
એક-એકતા થાય. હો! આમિદેવ અમારી આ ઇચ્છા વૃદ્ધ કરે. ૩૦૧૬.

વર્ષ ૧; અંક ૪.

[માસિક]

સાદપદ, સંવત ૧૯૬૫.

તત્ત્વો—હરજીવન ત્રિભુવન ત્રિભાસી. સરખેજ.

સંસારચાત્રા (રા. રા. ' અભ્યગ્રોતિ ')... ૪૬

માહાઓતકર્ષ... ૫૧

આત્મજી અને ભીખ. (રા. રા. ગોવિંદરામ ગણપતરામ બંદુ ખી. એ.)... ૫૪

આપણી સ્થિતિ અને તે વિશે વિચાર. (રા. રા. ચંદુલાલ ગાધવલાલ ત્રિવેદી)... ૫૮

વિવિધ વર્તમાન. (ગુર્જર બ્રાહ્મણ—એદિય.)... ૫૯

ધોમદ ભગવદ્ ગીતા... ૬૦

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રીની સહીના લેખો માટે તંત્રી જવાબદાર છે. લેખોને માટે તે લેખકજ્ઞ જવાબદાર છે.

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કાગળની એકજ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી લેવા કૃપા કરવી અને આ લખાણ જે માસિકમાં લેવામાં નહીં આવે તો અને તે મોકલવા બંધાતા નથી.

૩ માસિકનો આ ચોથો અંક આવેથી લવાજમ મનીઝાઈરથી મોકલવા વિનંતિ નથી અમારું વ્યવહાર કામ સંરેખ થઇ પડે. જે આદક અંક ત્રિ. પિ. ચી. મુલાવે છે. મોકલવામાં આવે છે. જેમણે આદક નજર થવું હોય તેમણે કૃપા કરીને પત્રથી અગર પાછું મોકલવું આદક થઈ અંકો રાખ્યા પછી લવાજમ ન મોકલવું અને ધર્માદ્ય કાર્યમાં નુકસાન પહોંચાડવું એ ધર્મ કાર્યથી હલકું ગણાય માટે તે ઉપર ખ્યાન આપશે એવી આશા છે. માસિકનું લવાજમ મોકલવામાં તેમજ અન્ય સર્વ વહાવમાં માસિક ઉપર લખાતો નેપર લખવાની કૃપા કરવી નથી અને ને લીટમાંથી ખેંચવામાં દરકત નહીં નહીં.

વ્યવસ્થાપક—ગુરુ બાલકૃષ્ણ અમદાવાદ

સરખેજ—અમદાવાદ પાસે

લઘુભારત.

આ ભારત મહાભારતના આદર્શરૂપ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ સ્પષ્ટ દસ્તાવેજરૂપે ભારતનો ઇતિહાસ પ્રલક્ષ કરનાર અને ભારતવાસીઓને અનેક સેષ પૂર્વે સ્થિતિનું બાન કરાવી ઉત્તતિનો માર્ગ દર્શાવનાર છે. પૂર્વાપર કાવ્યરૂપે આવા અનુદાતને મોટી ખોટ હતી તે પૂરવાનો આ પ્રયત્ન છે; જે તે વાંચેથી પ્રતીત થશે અને મહાભારતની મહત્તાથી વિદ્વાનો સુવિદિત છે, એટલે વિરોધ નજીવવાની નહીં માટે આ ગ્રંથના સુગમતા માટે પાડેલા બાગમાં સમાવેલા પર્વ તથા પ્રત્યેક ભાગની નીચે પ્રમાણે જણાવું છું:—

૧. ભાગ ૧ લો:—આદિપર્વ. કી. ૩. ૨-૦-૦, પો. વી. પી. સાથે ૩.
૨. ભાગ ૨ જે:—વનપર્વ. કી. ૩. ૧-૪-૦, પો. વી. પી. સાથે ૩. ૧-૭-૦.
૩. ભાગ ૩ જે:—વિરાટકથાગ પર્વ. કી. ૩. ૧-૧૪-૦, પો. વી. પી. સાથે ૩.
૪. ભાગ ૪ થો:—ભીષ્મ પર્વથી સ્ત્રી પર્વ સુધી પર્વ ૬. કી. ૩. ૨-૮-૦, પો. વી. સાથે ૩. ૨-૧૩-૦.
૫. ભાગ ૫ મો:—શાંતિ પર્વથી સ્વર્ગરાહુલ સુધી પર્વ ૭. કી. ૩. ૧-૭-૦, પો. વી. સાથે ૩. ૧-૧૩-૦.

ઉપર પ્રમાણે પાંચ ભાગમાં ૧૮ પર્વ છે. પાંચ ભાગ સામટા મળાવનારને આદક આમાં, અને બીજાં ધોરણના અભ્યાસીઓ તથા કી. ૧૫) અંદરના મહેતાજીઓને કીર્તિમાં મળે; પણ પો. વી. પી. નહીં ગણાશે. ઇચ્છા હોય તેમણે ચોખે અક્ષર નામ કામ નજીવવા.

આર ભાગ ૬, ૭, ૮ માં કનામ લાખ્યેરીઓ માટે મંજુર થયા છે. પાંચમો અસિદ્ધ થાય છે, તે પણ મંજુર થવા આશા છે; કેમકે ભારતનો ખરો તત્ત્વાર્થ તેમાં અમદાવાદ—રાયપુર } (કવિ) ગણપતરામ રાજારામ લાક }
દુનગાનની ખાદી } પ્રતાપ નાદક આદિના કર્તા.

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

ૐ । સહનાવવતુ । સહનૌમુનકુ । સહવીર્યં કરવાવહે । તેજસિના વધીતમસ્તુ
માવિદિપાવહે ॥

ય ઉપનિષત્સુ ધર્માસ્તે મયિસન્તુ તે મયિસન્તુ ॥

ઉપનિષદ્.

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

ઉપનિષદ્.

અર્થ:—(તે બ્રહ્મ) અમારૂં બનેલું સાથે નક્ષણ દરેકે. અમારૂં બનેલું માથે પોપણ દરેકે. અમે બને નાથે નામર્થ મપાદન કરીએ. અમારૂં અધ્યયન કરેલું તેજસી થાઓ અને અમે બને દેવ ન કરીએ

ઉપનિષદ્મા ને ધર્મ કહ્યા છે તે માનમા હો તે માનમા હો

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

વર્ષ ૧, અંક ૪.

[માસિક.]

ભાદ્રપદ, સંવત ૧૯૬૫.

સંસારયાત્રા.

(લાવણી.)

મેં જોયું સધળે ફરી, ચક્ષુ સ્થિર કરી

કે ખમય ભાસ્યું (૨)

આ જગત તિમિર મહી ડુબી, અંધ બની ધાતુ ૧

આત્માવસ્થાને ગમતો,

હું આનંદે વિચરતો,

તણુ માત્ર હું બને ગણતો,

હવેથી બધા ત્યા દન્તો.

તે મયો દિન મૌ આજ, ઘુસરી પૂર્વે માથે ચિંતાની;

વિદ્યા મથવાને માટે, બાવની ગમત મદ ત્યજવાની ૨

તો પણ આનંદે બળતો,
પોપટજી પેઠ હું પડતો,
ગુરુજીને ધાકથી ગણતો,
હું મસ્ત બનીને ફરતો.

તે ગયા દિન સૌ આજ, છું સરી પડી પેટ ભરવાની;
દ્રવ્યોપાર્જનને માટે, જ્ઞાનની મોજ સહુ ત્યજવાની. ૩

તે છતાં ધિગજને ધરતો,
હું હગ્નિને તિશદિન સ્મરતો;
મતોયે સુખને ગણતો,
મંસારનાવમા ફરતો.

તે છુડ્યુ નાવ, હું છુડ્યો સમુદ્રની માંહે;
સુગર ચક્ષુ ઉઘડતા વાર, દીઠું મેં ત્યાહે. ૪

મસારી સાગર તરવા,
જીવન આનંદી કરવા,
પ્રીતિ કેમ ધ્વજને ધગવા,
એ ઉત્તમ માર્ગ વિચરવા.

મેં જાણ્યું તેથી આજ, દુઃખ સૌ નાસે,
જો હોય પ્રીતિનો મન્ત્ર, આપણી પાસે ૫

તે માટે યુગ્મમા ફરજો,
ઉત્તમ માર્ગ વિચરજો,
સ્વૈચ્છિક સદ્ગુણ એકતા ધરજો,
જીવ એક દેહ દ્વય કરજો.

કરી ઐક્ય, યુગ્મ યજ્ઞ પછી સમુદ્રે ધાજો,
આ વિચિત્ર ભવ સંસાર, ત્વરિત તરી જાજો. ૬

બ્રાહ્મણોત્કર્ષ.

(સંવાદ ૩૫.)

(અનુસન્ધાન પૃષ્ઠ ૩૭ થી.)

પત્ની—ભાણુ ઈન્દ્રિય સરકારનું રાજ આપ્યાને એક સૈકું થયું છે. તેમણે સતી થવાનો અને કન્યાઓને દૂધ પીતી (મારી નાંખવાનો) કમકમાટ ઉપજે તેવો ચાલ બંધ કર્યો છે, એટલે રાજનો કે કોઈ વાતનો એ બાબતમાં બળાટકાર નથી, તો પછી હવે એવી નાની નાની ઉમરવાળાં વધુવરને લોકો શા માટે વગવે છે ?

પતિ—સાતમે આઠમે વર્ષ ભરતખંડમાં સુસલમાનેતુ રાજ્ય રહ્યું તેટલી લાંબી મુદતનો અધ્યાસ થતાં લોકો અજ્ઞાની થયા. અને તેવા સમયમાં ગ્યાએલાં પુસ્તકો પર શ્રદ્ધા રાખી, ધનની લાલચે, કુળવાતમાં ખપવા સહ પોતાના પ્રિયબાળકોનાં બાળલસ કરીને તેમને મહા કષ્ટમાં ફાળાતાં જુએ છે એ શોચનીય વાત છે.

પત્ની—આણું અચાન અને નિર્દયપણું હવે ક્યા મુધી રહેશે ?

પતિ—હાલમાં દેશમાં ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહાર સંબંધી જાગૃતિ આવી છે, તેથી પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાથી બ્રાહ્મણો ૧૬ વર્ષની વધુ અને ૨૫ વર્ષના વગનાં લગ્ન કરવામાં ધર્મ, નીતિ કે વ્યવહાર સંબંધી હરકત નથી, એમ સમજતા નહિ થાય ત્યાંમુધી.

પત્ની—વધુ વર કેવા કુળનાં જોઈએ ?

પતિ—વધુ વરનાં પરસ્પર કુળ જેમ દુઃ સંબંધનાં હોય તેમ વધારે સારૂ, પિતૃ-ગોત્રનાં કે માતાપિતાની ૬ પેઢીની અંદરનાં પરસ્પર સગપણવાળાં વધુવર હોવાં ન જોઈએ.

પત્ની—કુળવાતને કન્યા દેવી એમ લોકો કહે છે તો કુળવાત કોને કહેવો ?

પતિ—જે વેદોક્ત સંસ્કાર કરે, વેદ વગેરે વિદ્યા બળે, તપસરી હોય, દ્રવ્યવાન એટલે ખાતો પીતો હોય, સસવાદી હોય, શીલવ્રતવાળો હોય, જેના કુટુંબમાં કન્યાવિક્રય થયો ન હોય તેવા વરને કુળવાન જાણવો. અને એવા ગુણને લીધે જ કેટલાંક કુટુંબ કુળવાનમાં ગણાય છે. પણ એવાં લક્ષણો જેમનામાં ન હોય તે તો નામના જ કુળવાન સમજવા.

પત્ની—વધુવર ક્યા સ્થાનમાંથી પસંદ કરવાં ?

પતિ—વધુવર બેઉ દર દેશનાં હોય તેમ વધારે ઉત્તમ જાણવાં.

પત્ની—વધુવરનાં લક્ષણ કેવાં જોઈએ ?

પતિ—વધુવરનાં લક્ષણો સમાન જોઈએ. ઉભય જ્ઞાનવાન હોવાં જોઈએ. વિદ્યાવાન, વધુએ વિદ્યાન વર કરવો. અર્થાત્ સમાન શુષ્ઠ, સમાન શીલ સ્વભાવનાં, સમાન બુદ્ધિ અને સમાન આચાર, એવાં સર્વે સમાન લક્ષણનાં વધુ વર હોવાં જોઈએ. અદિસક, સત્યપ્રિય

અને હિતકર બોલનારાં, નમ્ર, કૃતમ્, દયાળુ, નિરહંકારી, નિર્મલસરી, ઉત્તમ બુદ્ધિમાન, દેશ સુધારણાર્થે વિદ્યા શીખવવામાં અને મહુપદેશ કરવામાં સમર્થ અને ઉત્સુક, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, શોક, દ્રેષ, કપટ અને ખોટી સ્પર્ધા ઇત્યાદિ દુર્ગુણરહિત એવાં જિતેન્દ્રિય વધુવર બ્રાહ્મણમાં જોઈએ. એવી આર્યલોકની વર્ણવ્યવસ્થા છે કે, સમાન શુણ્યકર્મનાં વધુવરનો પરસ્પર વિવાહ થવો જોઈએ.

પત્ની—વધુવરનાં શરીર અને પ્રકૃતિમાન વિષે શાસ્ત્રમાં શું કહ્યું છે ?

પતિ—સમૃદ્ધિવાળાં હોય તોપણ દશ કુળ વળ કરવાનાં છે તે સાંભળો :

- ૧ હીનક્રિય એટલે જેના કુળમાં ક્રિયા રહિત પુરુષ હોય તે.
- ૨ નિષ્પુરુષ એટલે જેના કુળમાં પુરુષાર્થ પુરુષ ન હોય તે.
- ૩ નિશ્ચન્દ્રી એટલે જેના કુળમાં વેદ વગેરે વિદ્યા ન હોય તે.
- ૪ જેના કુળમાં શરીરપર મોટા મોટા વાળ હોય તે.
- ૫ જેના કુળમાં ખવાશીનો રોગ હોય તે.
- ૬ જેના કુળમાં ક્ષય કે દમનો રોગ હોય તે.
- ૭ જેના કુળમાં આમવાતનો રોગ હોય તે.
- ૮ જેના કુળમાં મૃગીનો રોગ હોય તે.
- ૯ જેના કુળમાં સ્વેત કુષ્ઠ (સફેદ કોઠ) હોય તે.
- ૧૦ જેના કુળમાં ગળત કુષ્ઠ (ગળત કોઠ) હોય તે.

એવા દશ દોષ જેના કુળમાં હોય તે કુળનો ત્યાગ કરવો. અર્થાત્ જેનાં માતા પિતા એવા રોગથી યુક્ત હોય તેનો ત્યાગ કરવો. વળી સ્વેત વર્ણ (કોઠ જેવી સફેદ જેની ચામડી) અને સ્વેત કેશ (જેના વાળ સફેદ) એવાં વર કન્યાને વળવાં, તથા અધિ-કાંગી એટલે જેનું શરીર વચ્ચે ઊંચું, બહુ, રોગનુ બરેહું અને અત્યત વાળવાળુ, કે તદન વાળ વિનાનુ હોય એવી કન્યાને તથા અત્યત ખડવાદ કરનારી, પીળાં નેત્રવાળી કન્યા હોય તેને પણ વળ કરવી.

અર્થાત્ સ્ત્રીનું શરીર પુરુષની ખાંધ, બરોબર ઉંચું અને પુરુષના સ્થૂળથી કાંઈક નીચું હોવું જોઈએ એવી રીતે સમાન લક્ષણુ યુક્ત યોગ્યતા જોઈને વધુવરે વિવાહ થયોકત કાળે કરવો.

પત્ની—વધૂના અભ્યંતર લક્ષણુની પરીક્ષા કરવાનો શાસ્ત્રમાં કાંઈ વિધિ હોય તો કૃપા કરી કહો.

પતિ—હે સતિ ! તે દેવી પરીક્ષાનો વિધિ શાસ્ત્રમાં છે, તે સાંભળ.

૧ વર્ષમાં બે વાર ધાન્ય પાકે એવા ખેતરની, ૨ ગૌશાળાની, ૩ યગકુંડની, ૪ પૂજાર્થી સદાતર રહેનારી જમીનની, ૫ ઘૂતસ્થાનની (જુગાર રમવાની જગાની), ૬ વાંઝણી

જમીનની (જેમાં બીજ નાંખેલું ઉગે નહિ તેની), ૭ ચતુષ્પથની (ચાર રસ્તાના ચક્રવાની), અને ૮ શ્વશાનભૂમિની એવી આઠ જમીની આઠ પ્રકારની મૃતિકા આણીને તેના જુદા જુદા આઠ પિંડ સમાન આકૃતિના કરવા; તે પછી તે સર્વ પિંડ હાથમાં લેધને વધૂની આગળ મૂકવા તે સમયે—

ૐ ઋતમગ્રે પ્રથમં જજ્ઞ ઋતે સત્ય પ્રતિષ્ઠિતં ।

યદિયં કુમાર્યમિમાતા તદિયમિહ પ્રતિવચતાં યત્ સત્યં તદ્દૃશ્યતામ્ ॥

આ મંત્ર બોલવો, અને પછી વધૂનું નામ સીતા હોય તો ૩૦ હીતે એક મેકં મૂઢાળ એમ બોલવું અને બીજું કાંઈ નામ હોય તો તે પણ તે જ પ્રમાણે સીતાની જગાએ બદલીને બોલવું. પછી વધૂએ તે પિંડમાંથી એક પિંડ ઉચકવો. તે ઉચકેલા પિંડ ઉપર જે આઠ પ્રકારની માટી દહી તેમાંના પેહેલા ચાર પ્રકારની માટીમાંથી એક જાતની માટીનો જે તે હોય, તો તે વધૂને વરવી. પણ પાછલી ચાર પ્રકારની માટીમાંની કાંઈ માટીનો તે હોય તો તે વધૂ વળ કરવી.

જે પ્રત્યેક મૃતિકાપિંડ ગૃહણ કરવામાં જે જુદું જુદું રજા દર્શાવેલું છે, તે નીચે પ્રમાણે છે:—

૧ ખેતની માટીનો પિંડ લે તો તે વધૂને સંતતિ યાય અને તે સંતતિ ધાન્ય મંપજ યાય. ૨ કહોળની માટીનો પિંડ લે તો તે વધૂ ગાય ઢોળની ધણીઆણી યાય. ૩ યવકુંડની માટીનો પિંડ લે તો તે વધૂ બહરતેજને પ્રાપ્ત યાય. ૪ પાણીથી સફાતર રહેતારી જમીનની માટીનો પિંડ લે, તો તે સર્વ સંપત્તિમાન યાય. ૫ જુગાર રથાનની માટીનો પિંડ લે તો તે વ્યભિચારીણી યાય. ૬ ચક્રવાની માટીનો પિંડ લે તો તે સ્વચ્છંદી અને દુર્વ્યસની નીવડે. ૭ જે વાઝણી જમીનની માટીનો પિંડ લે, તો તે વાંઝણી અને દુર્ભાગ્ય રહે. ૮ જે શ્વશાનની માટીનો પિંડ લે તો તે પતિહની એટલે પતિનો નાશ કરનારી વિધવા યાય.

જાતી—હે સ્વામીશ્વર! આપે જે વધૂવરનાં વધ, કુંજ, સ્થાન, હારણ, ઈતીર અને પ્રકૃતિમાન વગેરેનું વર્ણન કર્યું, તેવાં સર્વ ગુણસંપન્ન વધૂવર આ સમયમાં મળે ?

પતિ—હે પ્રાણપ્રિયા! બ્યારે આર્યલોકો ઉત્તમ સ્થિતિમાં હતા, અને ધર્મ, નીતિ તથા વ્યવહારમાં કુશળ હતા, તેવા સમયમાં જ એ નિયમો ઘડાએલા છે; અને તે સમયે એવાં શુભગુણસંપન્ન વધૂવરને જોઈ વિચારીને જ તેમનો વિવાહ થતો હતો; અને તેવાં અનેક વધૂવરો વિવાહ કરી આનંદમાં કાળ ગાળી એહિકે અને આશુખિક સુખ સંપાદન કરતાં.

(અપૂર્ણ.)

આહ્વાન અને લીખ.

હાલના વખતમાં આર્યોવર્તની પડતી આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે. પડતીનાં કારણ અનેક છે. દારિદ્ર્યે દેશમાં વાસ પૂર્વો છે. તેની મદદગાર સહચરી ભીખ પણ પોતાનો વાવટો ચોમેર ફરકાવી રહી છે. “ ઉલટી વર્ણુ અદાર વેરાગીને વેશે ”—આ કૃષ્ણારામ મહારાજના શબ્દો ઉપરની વાતને પ્રુષ્ટિ આપતા જણાય છે. લોકો પોતાના જીવનનો આધાર ખીબ પર જેમ જેમ રાખતા જાય છે, તેમ તેમ ભીખનું પ્રાપ્ત્ય વધે છે, અને દારિદ્ર્યમાં અદકે ઉમેરણ થાય છે, અને દેશ અવનતિની પરાકાષ્ટાએ પહોંચતો જાય છે. આ પરિણામ સ્વાભાવિક છે.

જ્યારે આર્યોનો દેશ આ સ્થિતિએ પહોંચ્યો છે, ત્યારે તેમના નેતા—બ્રાહ્મણો તરફ આપણે લગાર દૃષ્ટિ કરીશું. તેઓ તો ભીખને પોતાની કુળદેવી ગણતા હોય તેમ જણાય છે. “ બ્રાહ્મણનો કુળ ધર્મ છે, તેમાં ભીખતાં શી લાજ ! ”—આ સૂત્રને શ્રુતિ રૂપ ગણતા હોય તેમ તેઓ જણાય છે. અયાચક્રતની ઉત્તમતા અવિવાદિત છે. સુદામાજી એના અવતારરૂપ છે. એમના મુખમાંથી યાચનિંદાના પ્રસંગે નીકળતા શબ્દો “ નથી માગતાં પ્રત્યવાય ” સાખીત કરી આપે છે કે, જે કે ભીખ ન માગવી તે સાઈ છે, પણ માગવામાં કંઈ પણ હોપરૂપ દૃષ્ટિએ પડતું નથી. ત્યારે શું બ્રાહ્મણોને ઈશ્વરે ભીખ માગવા જ સરળવ્યા છે ? જેણે પોતાની વિદ્યા, તપ અને જ્ઞાનથી આર્યોમાં અગ્રપદ મેળવ્યું છે; પ્રત્યેક વર્ણુને સુમાર્ગે અધાવવાને જેણે દુનિયાને આશ્ચર્ય કરે તેવા પ્રાચીન સમયથી મુનિયમો બાંધ્યા છે, તે બ્રાહ્મણો શું “ બાઈ કલાણી રૂડો વાર ” એ જ પોતાની આજીવિકાનો રસ્તો ગણે છે ? ભીખ માગવી એ જ પોતાનો કુળધર્મ ગણવો તે શું ચોખ્ય છે ? આ બાબતમાં સત્યતા કેટલી છે ? આ વાતનો આપણે નિર્ણય કરવો જોઈએ.

પૂર્વકાળમાં બ્રાહ્મણો નેતા—ગુરુ હોવાને લીધે સમસ્ત પ્રજા તન્મયથી પૂર્ણ માન પામતા હતા. રાજાઓ પણ તેમને અધીન રહેતા હતા, જે કે આર્ય પ્રજામાં તેમની સ્થિતિ અને દરજ્જો આ હતા; પણ ઇજ્ઞાના બ્રાહ્મણવર્ગ માથે સરખાવતાં આપણને માલુમ પડે છે કે, તેમણે વનવાસ તથા ગરીબાઈ ગ્રહણ કરી અયોગ્ય લાભ મેળવ્યો નથી. તેમણે નિઃસ્વાર્થપણે આર્યપ્રજાને મદદ કરવી તે જ પોતાનું કર્તવ્ય ગણ્યું હોય તેમ જણાય છે. એ સમયમાં આપણે તેમનાં મુખ્ય છ કર્મ—બણવું, બજાવવું; યગ કરવા, કરાવવા; દાન લેવું અને આપવું જોઈએ. હવે આપણે જોઈએ કે આ છ કર્મમાંથી કયાં કયાં કર્મ બિજાને બ્રાહ્મણનો કુલધર્મ પ્રતિપાદન કરે છે.

બણવું—આ કર્મ અહમ્મર્ય પાળી, ગુરુને ઘેર રહી કરવાનું છે. જે ઋષિ ૧૦,૦૦૦ વિદ્યાર્થીને બણાવે અને તેમનું પાલન પોપણ કરે તેમને કુલપતિ કહેવામાં આવતા. જે આ પ્રમાણે હોય તો વિદ્યાર્થીના પાલનપોષણનો જુગ્મો ગુરુને માથે પડે છે, અને વિદ્યાર્થીને બિજા માગવાની જરૂર રહેતી નથી; પણ જે ગુરુ ગરીબ હોય તો વિદ્યાર્થીએ ગુરુને બોમ્મરૂપ ન થઈ પડાય માટે બિજા માગવાની છે. હવે હાલના સમય તરફ દૃષ્ટિ કરતાં ગુરુને ઘેર નહીં બણવાનો ત્યાગ નીકળી ગયો છે; એટલે ગુરુને અગવડતામાં મૂકવાનું કંઈ પણ રહ્યું નથી. ત્યારે ગુરુને અગવડ બોગવવાની નહીં નથી તો બિજા નિષ્પ્રયોજન છે.

પણ આપણે આમ હોવા છતાં ન્હાના આહ્વાનના બાળકોને “વિદ્યાર્થીના આશીર્વાદ” કહેતા વખતે ગોઠૈયામાં જમી આવતા અને વિદ્યાર્થીના નામને બદલામ કરતા જોઈએ છીએ. આથી વધારે શોકજનક તો એ જ છે કે, જેઓ પોતાને વિદ્યાર્થી કહાવે છે તેઓ સ્વાર્થી બિદ્યાર્થી જ હોય છે, અને વિદ્યાદેવીનું આરાધન કોઈ પણ વખત કરતા ન હોવાને લીધે તેમના અભ્યાસમાં આમળા જેવું મીઠું જ લેવાય છે. આમ થવામાં ભૂલ જો ગણીએ તો બાળકોનાં માતૃપિતાની છે; કારણ કે, તે પોતાના બાળક પર ન્હાનપણમાં આવા નહારાં સંસ્કાર પાડે છે. પગિલાગે તેઓ હુઆ, બૂહા, ઢોંગી, આળસુ, બટકેલ, આહત્વ વગરના આહ્વાન થાય છે. આ પ્રમાણે જોતાં હાલના વખતમાં બાળવાને બિદ્યા કરવાની જરૂર છે નહિ, અને જે કરવામાં આવે તેમાં મોટેભાગે ખોટી, બહુવાનું ખોટું બહાનું કહાડી માળા-પની કમાણીના સમાધાન રૂપ હોય છે.

ખીનું કર્મ બહુવધાનું તે છે. આ કર્મમાં તો બિદ્યા માગવાની છે જ નહિ. આ કર્મ પરથી બિદ્યાનું પ્રતિપાદન થઈ શકતું નથી. યુરુદ્ધક્ષિણા તે કોઈ બિદ્યા નથી.

“નાહિવિદ્યાવિક્રય શાસનશતેનાપિ કરોમિ”

એટલે—“હું મોનો પમાર મજશે તોપણ વિદ્યાનો વિક્રય નહીં કરું.” પર્યતંત્રમંતુ આ વાક્ય કુલપતિના ધર્મ બતાવી આપે છે કે, આહ્વાનો આ રસ્તે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાને ઇચ્છતા જ નહોતા, તો પછી આ કર્મને બિદ્યા સાથે કોઈ પણ સંબંધે જ કેમ ?

ત્રીનું કર્મ યત્ન કરવા રૂપ છે. આ કર્મને પણ બિદ્યા સાથે કોઈ પણ સંબંધ સંબંધ વતો નથી, તો તે વિષે પણ વિવેચન કરવા જેવું કોઈ પણ છે જ નહિ.

ચોથું યત્ન કરાવવારૂપ જે કર્મ છે તેમાં આપણે લગ્નાદિક ક્રિયાઓ કરાવવાનો પણ સમાવેશ કરીશું. આ પ્રમાણે કર્મ કમવતાં જે કોઈ મેળવવામાં આવે છે તેને બિદ્યારૂપ ગણી શકાય જ નહિ. આ પ્રમાણે છે, તોપણ આવી ક્રિયામાં આપણા ગોર મહારાજને યજ્ઞ માન રાજનની પાસેથી પૈસા કહડાવવાને કનડતા જણાય છે. “યજ્ઞમાનોથી યીશ કરીને દાનું લેતા” એ જો કે બીખ નથી, તોપણ બીખ કરતાં અતિ નાસદાયક આચરણ છે; તો આ નિન્દકર્મનો પણ ત્યાગ કરવો ઉચિત છે.

દાન લેવા રૂપ પાંચમું કર્મ છે. અચુક ક્રિયાઓ આહ્વાનો કરાવતા ત્યારે આપવામાં આવતાં દાન વિષે તો આપણે કહી ગયા છીએ, માટે તે વિષે કોઈ પણ વિવેચન કરવાની જરૂર રહેતી નથી. કોઈ પણ પ્રસંગ વિના દાન આપવામાં આવતું તે પર આપણે વિચાર ચલાવવાનો છે. આ પ્રમાણે આપવામાં આવતા દાનના બે વિભાગ પાડીશું: આહ્વાનને ઘેર ખોલાવીને આદર સત્કાર સહિત જે આપવામાં આવે છે તે, અને ઘેર ઘેર બટકી ચાચના કરી લેવામાં આવે છે તે. પહેલાંના વખતમાં જ્યારે આહ્વાનો તપાદિક કરતા, વનવાસ સેવતા, વિદ્યા બહુવધા વગેરે પરોપકારના કામમાં પોતાનું હૃવન ગાળતા, ત્યારે લોકો તેમને આદર સત્કાર સાથે ખોલાવીને દાનાદિક આપે તો તેમાં કોઈ નવાઈ જેવું નથી. કુલપતિ વગેરેના ધર્મ વિચારીએ તો જણાય છે કે, જે તેમને દ્રવ્ય મળતું તે પણ ખીજાઓના ઉપયોગ માટે તેમનાથી વપરાતું. વળી તપાદિકથી યુગ્યનો સંચય પણ સારો કરતા હતા, તેમજ આત્મબળ

સારી પેઠે વધારતા હોવાને લીધે, જે લોકો દાન આપતા તેમનું પણ પોતાના પુણ્યનો ભાગ આપી જ્ઞાન સમજાવી, કલ્યાણ કરી સારો બદલો વાળી આપતા હતા. ન્યાં લગી યોગ્ય બદલો ન વાળી શકાય ત્યાં લગી કાંઈ પણ લેવાની તેઓ ના પાડતા એમ માલમ પડે છે. યાત્રવલ્ક્ય અને જનકના સંવાદરૂપ નીચેની શ્રુતિ પણ આ વાતને ટેકો આપે છે.

હસ્તૃષમૃદ્ સહસ્રં દદામીતિ હોવાચ જનકો વૈદેહઃ

સ હોવાચ યાજ્ઞવલ્ક્યઃ પિતા મેડમન્યત નાનનુશિષ્ય હરેતિ ॥

ભાવાર્થ:—જનક વૈદેહે કહ્યું: હજાર ઉત્તમ હાથી જેવી ગાયો આપીશ. યાત્રવલ્ક્યે ઉત્તર આપ્યો—મારા પિતાનું કહેવું એ પ્રમાણે છે કે, બરાબર ઉપદેશ આપ્યા વિના કંઈ પણ લેવું નહિ.

બુ. ઉ.

આ પ્રમાણે સામે માણસ રાજપુત્રીથી દાન આપે તો તેમાં પણ વિવેક રાખવાનો સચવાય છે.

હવે ખીજે પ્રકાર જે વાચના કરી લેવાનો છે. આપણે વિચાર કરી જોઈશું તો તે અધમ જ માલુમ પડશે. પૂર્વના દાખલા પરથી આપણને જણાશે કે કોઈ વખતે વાચના કરી આદરણો જે જોઈએ તે મેળવતા, પણ એમ ક્યારેય કાંઈ પણ કાર્ય પરત્વે કરવામાં આવતું હોય તેમ જણાય છે. યોગ્ય આપી શકે તેવા પુરુષ પાસે વાચના કરવામાં આવતી. દ્રોણાચાર્ય આપ્યા ગામમાં ભટકી ગાય લીધા વિના પાછા ફરે છે; કારણ કે, જે પોતે કોઈ માણસની ગાય લે તો તે માણસને ગાય વિના અગવડ ભોગવવી પડે. વ્યાસ નાગયજ્ઞ તો યોગ્ય પુરુષ જોઈ કાઢવો એ પણ મુશ્કેલ છે, તેમ દ્રોણાચાર્યના દ્વાનંતથી સચવતા જણાય છે. સદાધ્યાથી, બાળમિત્ર, વચનથી બધાયસો દુપદ રાજા ન્યારે આચાર્ય તેની પાસે જાય છે ત્યારે તિરસ્કારપૂર્વકે કાઢી મૂકે છે, અને પરિણામમાં પરસ્પરનો વિનાશ થાય છે. જે યોગ્ય પુરુષ જોઈ કાઢવો આટલું બધું મુશ્કેલ છે, તો વાચના કરીને લેવું કીક નથી. બિદ્યા માગવી સામાન્ય રીતે પણ જોતાં નિંદવા યોગ્ય જ કંઈ ગણવું જોઈએ. તેટલાજ માટે સુદામાજી વાચકનાં ચિહ્ન વગેરે ગણાવે છે, તે કહે છે કે:—

“જેડવા પાણી દીન બોલવી વાણી, થાય વદન પીણું વરણ;

એ ચિહ્ન છે જાચક તથા, જાચવાથી રૂંડું મરણ.”

વળી જાચકપણું કેવું નિંદ્ય છે, અને મહત્વને હાનિ પહોંચાડનાર છે તે નીચેના શ્લોકો પરથી જણાશે:—

યાચનાં હિ પુરુષસ્ય મહત્ત્વ નાશયત્યલિલમેવ તથા હિ ।

સચ ઇવ મગવાનપિ વિષ્ણુર્વામનો મવતિ યાચિતુમિચ્છન્ ॥

અનુસરતિ કારિકપોલ શ્રમરઃ શ્રવણેન તાઙ્ઘ્યમાનોડપિ ।

ગણયતિ ન તિસ્ત્કાર દાનાન્ધવિલોચનો નીચઃ ॥

દ્વારે દ્વારે પરેપામાવિરલ્મટાતિ દ્વારપાલૈઃ કરાલૈઃ—

દ્વિત્રેયો યોડપ્પાહતઃ સમ્પ્રણતિ ગણયતિ સ્વાપમાનં તુ નૈવ ।

ક્ષન્તુ શન્કોતિ નાન્ય સ્વદશમિતરાગારમપ્યાશ્રયન્ત

શ્રામ્યત્યાત્મોદારયે કથમદ્રહ શુના નો સમો વાચકઃ સ્વાત્ ॥

અર્થઃ—માયના કરવાથી માણસના મનના મદત્વનો નાશ થાય છે. જેમકે વિશ્વ ભગવાને જ્યારે વાચનાની ઇચ્છા કરે ત્યારે તે પણ એમદમ વામન થઈ ગયા.

શ્રમરને કાન વડે તાડન કરવામાં આવે છે, તોપણ હાથીના ગંડરથળ પાછળ ભમ્યા કરે છે, તે જ પ્રમાણે દાનથી આવ થઈ ગઈ છે આખો જેની તેવો નીચ માણસ તિરસ્કારને પણ ગણ્યો નથી.

દૂર દારપાળે જોવાયેવો તાડન કરાયેવો પાગકે ઘેરે ઘેર ભટકે છે, પણ ગણુગણ્ય ક્યો કરે છે અને પોતાના અપમાનને મહન કરે છે, બીજાને પારકે બાળે પોતાની પેટે આશ્રય મળતો હોય તે પણ મહન કરેતો નથી, અને પોતાના ઉદરને ખાતર અમથી યાત્રી જતો એવો વાચક, અરેરે ! શું કુતરા જેવો નથી ?

ઉપગ્ના સ્લોકોના ભાવ જોતા બિશ્વા માગવી અતિ નિન્દ્ય કર્મ છે તો તેનો ત્યાગ કરવો લયિત જ છે. પણ જ્યારે બિશ્વા સત્તાવણીના ઉપમા ફગ્વાઈ જાય છે ત્યારે તેને માટે શું કહેવું ? તે સુમતું નથી. માનાણુ વગેરેને જે મતાવણી કંવામાં આવે છે તે બિશ્વાના અતિ નિન્દ્ય સ્વરૂપને બતાવે છે.

હવે આપણે છેલ્લા કર્મ વિષે કાંઈ પણ બોલવાનું નથી, કાન્ય કે દાન આપવું તેમાં બિશ્વા લેવા સબન્ધી કાંઈ કહેવાનું હોઈ શકે જ નહિ

આ પ્રમાણે આપણે બ્રાહ્મણના બધા કર્મ તપાસી જોયા. એના સાર રૂપ એ જ જણાય છે કે બિશ્વા માગવી એ અતિ નિન્દ્ય કર્મ છે. આપણે એ વિષે ભક્ત કવિ નરભોરામના નીચેના છપ્પા મૂકી આ બાબત સમાપ્ત કરીશું—

‘કાંઈ કહેજે એમ, હાથ તો શિદને ધનિયે;
હાથ ધર્ય હવામ, નહિં તો પેટ ન ભરિયે.
ધનિયે નહિં જો હાથ, નવજાં દેમ કરાય;
હાથ ધર્યાં પરતાપ, યાદ કે તડકે જાય.
જે હાથ ધર્યાં વણુ મહેનતે, હવણું તે તો હીક છે,
જન નરજો તો નિશ્ચય કર્યું, હાથ ધર્યાંમાં ધિક્ક છે.
વગર મહેનતે ખાય, પારકા માગી મેવા,
વગર મહેનતે ખાય, હરાયા સાંઠો જેવા.
હવે પારકું ખાઈ, એહ અવતાર ન સારો,
જોતો નથી વિચારો, લાભ લૂંટાયે મારો.
જે માલ પારકો ખાઈને, મૂર્ખ હૈયે હરખાય છે;
કહે નરજો લાભ બધો ખુજે, નાગો શું લૂંટાય છે.

ગોવિંદરામ ગણપતરામ ભટ્ટ.

આપણી સ્થિતિ અને તે વિષે વિચાર.

પ્રવૃત્તિના ભણતારા સર્વત્ર સમગ્રાય છે દરેક જ્ઞાતિ પોતાનો ઉદ્ય કરવા માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન આદરે છે. દેશોદ્ધયની યુગ સર્વત્ર ફેલાઈ ગઈ છે. દુકામાં આપણે હાલ પ્રવૃત્તિના વાતાવરણમાં છીએ હવે પોતાની ઉદ્યમયી જગ્યા નથી એમ કહીએ તો પણ ચાલે. જ્ઞાતિમાં ઘણા દુર્દશા ઉત્પન્ન કરનાર ચાલે—અધમ, દૂર ચાલે, જોઈ ક્યા સુધ પુરુષનું હૃદય શોકની લાગણીથી ઉભયગઈ નહિ જતું હોય ? તથાપિ ઘણાકનો શોક તો શકત જળ વિનાનો જ છે. જ્ઞાતિમાં ખરાબ ચાલ છે એમ જોઈ તેઓ દીલગીર તો થાય છે પરંતુ “ હમે શું કરી શકવાના હતા, હમારા મતાનુયાયી કંઈ બધા નથી ” એવી લાગણીથી શાત ચિત્તે બેસી રહે છે અને પ્રયત્ન કરતા નથી. આવી આપણી ખરાબ સ્થિતિ જોઈ જ્ઞાતિના ગૃહસ્થોને અને સંસ્કાર પામેલા પુરુષોને પટે છે કે તેમણે જ્ઞાતિની ઉન્નતિ માટે પોતાના પ્રયત્ન આદરવા. જ્ઞાતિની ઉન્નતિમાં આપણુ શ્રેય છે, તેની ઉચ્ચ સ્થિતિમાં આપણુ બળ છે.

આવી સ્થિતિ જોઈ મારી અલ્પમતિ પ્રમાણે નીચે પ્રમાણે ડરવુ યોગ્ય લાગે છે

(૧) બહુધા ઠરીને આપણા જ્ઞાતિના લોકો મધ્યેનો મોટો ભાગ પુરુષાર્થ સાધવામાં પ્રબળ નથી એમ માઈ માનવું છે. તે સળધી દેશ કળાનુસાર વિચાર કરતા અનુમાનથી આપણી જ્ઞાતિની હાલત માટે અને તેમાંથી સડો કાઢી નાખવા માટે સુધારા આવશ્યક છે.

(૨) કેળવણીની અગત્ય અતિશય છે, પરંતુ આપણામાંનો મોટો ભાગ સાધનહીન હોવાથી જોઈ કેળવણી આપી શકતો નથી ઘણામાં ઘણુ તો ગુજરાતી સાત ચોપડીઓ ભણાવે છે. હાલમાં તો અગ્રેજી ભાષાની અગત્ય ઘણી છે અને તે ભાષાથી મગજમાં ઉત્તમ મંસ્કાર પડે છે માટે આપણી જ્ઞાતિના ગરીબ બાળકો નિર્વિધને અગ્રેજી કેળવણી લે તેને માટે ફંડ ઉઘાડવા પ્રયત્ન કરવો.

(૩) મરણ સમયે, લગ્ન સમયે, અને અનેક મંગલોત્સવ વખતે અવધિત અને ખીન જરૂરી ખર્ચ કાઢી નાખવો અને તેવા સમયે જ્ઞાતિ ફંડમાં યથાકિત રકમ ભગવી જ્ઞાતિ ભોજન ફંડત એક જ વખત પેટમાં ટકરો પણ જોએએ શંકથી કેળવણી લીધી હશે તેઓ ફંડમાં નાણા ભગનારાઓનો અહર્નિશ ઉપકાર માનશે અને તેમનું આપણુ જીવન ઉન્નત દિશાએ પહોંચશે

(૪) સ્ત્રી કેળવણી ઉત્તેજન અપાવવું જોઈએ આજની બાળાઓ તે ભવિષ્યની માતાઓ છે. તેઓ જે અભણ હશે, તેમના ઉપર સારા સરકાર પડ્યા નહિ હોય અને તેઓ જગત પ્રવૃત્તિથી અબણ્યા રહ્યા હશે, તો તેમની સતતિ પણ તેવા જ પ્રકારની ભુદ્ર-નિર્મોલ્ય અને નીતિહીન થશે. માટે બંધુઓ ! ભવિષ્યની પ્રજાની સુધારણાએ, તમારો ભવિષ્યનો વંશ દેહિ પ્યમાન થાય તેને માટે, છેવટે દેશની હાલત સુધારવા માટે તમારી ફગજ છે કે, સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવી. ગૃહમાં માબાપોએ સ્ત્રીઓ ઉપર નૈતિક અને ધાર્મિક સંસ્કારો પાડવા જોઈ તેમનું જીવન પણ સાફ રહે. તેઓને ગૃહકાર્યનો અનુભવ અપાવવો અથવા આપવો, બાળકોની માવજત કેવી રીતે કરવી તે શીખવાડવું.

(૫) સૌથી વધારે અનિષ્ટકારક બાળકમનો રીવાજ કાઢી નાંખવો. મારા કેળવણી પામેલા બંધુઓને સચતા કંઈ છું કે તેઓએ પોતાના ગૃહથી જ, નિર્ભયે આગામી શરૂ કરવો જોઈએ. કારણ કે “Example is better than precept” હાલમાં વિદ્યાવસ્થા અને ગૃહ-સ્થાવ્રમ બે જોગાં થઈ ગયાં છે. તેથી એક પણ ધર્મ સારી રીતે પરિપૂર્ણ કરી શકતો નથી, માટે બાળકમનો ચાલ દૂર કરી જ્ઞાતિની ઉન્નતિ માટે એક રીતે બંધુઓ અને ગૃહસ્થો રસ્તો ખુલ્લો કરશે એમ આ લખનારની નમ્ર ઇચ્છા છે.

(૬) બની શકે તો આપણી સમાજનું કોન્ફરન્સ બોલાવવું અને શા શા ઉપાયો આપણી સમાજના સુધારણાએ યોગ્યતા તે વિષે સર્વિતર વિવાદ ચલાવવો અને સમસ્ત મંડળને જે યોગ્ય લાગે તે પ્રમાણે વર્તન ચલાવવું.

(૭) અંતિમે, આપણે આપણા સ્વાર્થને કોરાણે મુકી જ્ઞાતિહિતાર્થે બનતા પ્રયત્ન કરવા ખરાબ ચાલ દૂર કરાવવામાં પુષ્ટિ આપવી, વિદ્વદ્ધર્મને સમજાવી આપણા મતાનુયાયી કરવા, દરેક બંધુ તરફ સહભાવ રાખી જોઈતી મદદ આપવા પ્રયત્ન કરવો અને સર્વ શક્તિમાન પ્રજા આપણા ચત્નો દ્વલિભૂત કરે અને જ્ઞાતિ સુધારણા નિર્વિઘ્ને આગળ વધારે એવી હમેશાં પ્રાર્થના કરવી.

અંકુશ ભાવવલાસ ત્રિવેદી.

વિવિધ વર્તમાન.

એક ભાવતગર નિવાસી વિદ્વાન બંધુએ એક પત્રદ્વારા પોતાના નિએ મુનબ વિચારો “ગુર્જર બ્રાહ્મણમાં” પ્રકટ કરવાને લખી મોકલવા શ્રમ લીધો છે. ભાવતગરથી એક તે અત્રે ઉપકાં સાથે આપું છું:—
સુરા બંધુનો પત્ર.

૧. “બ્રાહ્મણ” પૃ. ૩૯ મે નિરંકુશતા વિષે છે. ખરેખરો અંકુશ માત્ર ધર્મનો જ છે, ને ધર્મને માટે જે શ્રદ્ધા જોઈએ તે જ્ઞાન અને શિષ્ટાચરણ ઉપર આધાર રાખે છે. અને એ બંનેનું સાધન કેળવણી છે. એ કેળવણી તે માત્ર આર્થિક નહિ, પણ બાળપણથી જ સંધ્યા વંદનાદિક છોકરાઓ પાસે કમગવના તેમનાં માળાપોતા આગ્રહની છે. ને જે વડિલો પોતે સંધ્યા વંદનાદિક કરવાનો નિયમ રાખે અને તે છોકરાઓના જોવામાં આવે તો જ તેઓ અનુકરણ કરે એ સામાન્ય રીતે જ બાળકનો સ્વભાવ છે. હાલ તો અંકુશ જે છે ને થોડો ઘણો મનાય છે, તે જ્ઞાતિજન્યધારણુનો જ છે, ને તે અંકુશ હીક છે. તે દરમ્યાન જ જ્ઞાતિદારાએ જ શ્રી શંકરાચાર્ય મહારાજને, એ અંકુશનું અધિપત્ય અખ્યારીથી સોંપાય તો વ્હેલે મોડે જ્ઞાતિનું બંધારણ હીલું ચલાવો સંભવ આવે, ત્યારે શ્રી શંકરાચાર્ય મહારાજનો અંકુશ વધારે દૃઢ થએલો કાયમ ચવાની આવશ્યકતા છે.

દક્ષિણમાં શ્રી શૃંગેરી મઠના શંકરાચાર્ય મહારાજની સ્વામીમાં તે તે વિભાગના પ્રતિષ્ઠિત બ્રાહ્મણો અવાર નવાર હાજર રહી યાને હાજરી આપીને સામાન્ય વર્ગ ઉપર જે છાપ પાડે છે, તેવું આ ભાગમાં કંઈ જોવામાં આવતું નથી. માટે આ ભાગમાં વૈષ્ણવો અને જૈનો સારે પ્રસંગે તેમના આચાર્યોની પધ્ધતિઓ કરે છે, ને ઘાટો પરિચય રાખે છે, તેવું યથા તુરૂજ અનુકરણ કરી શ્રી શંકરાચાર્ય મહારાજ સાથે બ્રાહ્મણોનો પરિચય વધારવાની આવશ્યકતા છે. અને તેમ થવાને સારૂ જ્યારે વિદ્યાર્થીઆશ્રમની શરૂઆત થાય ત્યારે તેમના હસ્તક થઈ તેમ જ દેખરેખ રહેવાથી એ વાતને અનુકૂળતા થવા સંભવ છે.

૨. લેખકના ઉત્સાહથી ઉભગતો “ વિપ્ર વિદ્યાર્થી ” આશ્રમ વિધેનો પંત્ર વાંચીને ધણો આનંદ થાય છે વસ્તુ માત્ર પોતપોતાના સમયની રાહ જુએ છે.

હાલમાં આપણે ઘણી બાબતોનો સાક્ષાત્ અનુભવ લેઈએ છીએ તેની વાતો જ યોઈ વર્ષો પહેલાં દેવતાઈ જેવી ગણાતી હતી ને કેટલીક તો અશક્ય જ મનાતી હતી.

એવા આશ્રમની વાત હાલનો સમય જોતાં કેવળ અરણ્યરૂઢન જેવી જ લાગે છે, ધરણુ પ્રથમ તો નાણુનો વાધો છે. ને બીજે વાધો એ આશ્રમમાં રહેવા બાળકોનો જ છે. જેન કોમમાં ઘણા ઘટસ્થો છે, ને તેમાંના ઘણા બહુ ધનાઢ્ય છે, ત્યારે બ્રાહ્મણમાં ગણાતી બિશુક જ છે, ને યોગીક ઘટસ્થો છે. તેમાં જેન જેવા બહુ ધનાઢ્ય તો કદાચ કોઈ હોય તો હોય. અને સાર્વજનિક કાર્ય પરત્વે ગમે તેટલે છેટે વસનારા જેનોતું ઐક્ય છે, ને બ્રાહ્મણમાં તો એવા ઐક્યની વાત જ ન હોય. અને પ્રેતાત્ર જન્મવું નિષિદ્ધ છે, તે વાત સૌ જાણે છે, છતાં તેવા વગ બંધ કરવામાં બે સુગાર મુશ્કેલી આવે છે, તદુપરાંત બંધ થાય તો તેનાં બચતાં નાણાં કે કોઈ પણ નિયમિત જાગતી રકમ એવો આશ્રમ કે કોઈ શ્રેયાર્થ કાર્યમાં સઘળા બ્રાહ્મણો આપે એ વાત શંકાશીલ જોવામાં આવે છે.

દશ વર્ષની નજીકની આસપાસની ઉમરવાળાં બાળકોને એવા આશ્રમમાં સાચવવાની સરળતા થાય ખરી. પણ તેથી ઘણી વધારે ઉમર સુધી ઘેર રહેલાંને સંબંધમાં આવનાર સામાન્ય વર્ગની ચિત્ર વિચિત્ર રીત બાતની છાપો પડ્યા પછી તો તેમને એવા આશ્રમમાં રાખવાં શરૂ થવાથી તેમને સાચવવાની મુશ્કેલીઓ બે સુમાર છે. અને એટલી ન્હાની ઉમરથી બાળકોને એવા આશ્રમમાં મોકલવાનું હાલનાં માબાપોનું મનોબળ નથી જ એમ કહીએ તો ચાલે તેવું છે.

ઉપર પ્રમાણે લખી, એ ગૃહસ્થે પોતાનું નામ જણાવવા ના પાડી છે એ જ તેમની નમ્રતા અને ઉદાગતાનાં ચિન્હ છે.

તેમણે જે બાબતોની સૂચના કરી છે તેનો ખુલાસો અમે નીચે આપીએ છીએ.

૧. આમાં તેમણે જે વિચારો જમાવ્યો છે તે વાતને અમે મજાતા છીએ.

આપણા ધર્મશાસ્ત્રમાં ચાર પ્રકારના દંડ વર્ણવેલા છે. ગન્યદંડ, આચાર્યદંડ, પ્રાતિદંડ, યમદંડ આમાંનો યમદંડ તો સર્વ કોઈને મમય આવે લાગુ પડે છે. બાકી ધર્મના પાઠનમાં રાન્યદંડ પરંધર્મી ગન્ય હોવાને લીધે પ્રવર્તેલો નથી. અને આ કારણને લીધે આચાર્યદંડ

પણ નિર્બળ છે. ફક્ત એક ગાતિદંડ રહ્યો છે, અને તેનું બળ પણ અનેક કારણોને લીધે ઘટી નામનું જ રહ્યું છે. કારણ કે અગાનનું અંધારું સર્વત્ર ફેલાઈ રહ્યું છે એટલે અગાની ગાતિ પરોણાનું બળ કેવા પ્રકારનું હોય તે સદજ જ સમજાય એવું છે. અને શ્રીમત શારદા પીકના શંકરાચાર્ય મહારાજ પોતાની મહાનુશાસન પત્રિકામાં પણ જણાવે છે કે “ધર્મ વિષયમાં દંડનો અધિકાર મુખ્યત્વે કરીને આચાર્યનો છે. પરંતુ તે રાજવલ્લખી હોવા થકી અને હાલના સમ્રાટ બિજધર્મી હોવા થકી અપ્રાપ્ત છે. બાકી આચાર્ય અને ગાતિ એઓનો સંયુક્ત દંડ રહ્યો. પરંતુ તે વિષયમાં ગાતિએ પણ ઔદાસીન્ય સ્વીકારેલું હોવાથી આચાર્યદંડ પ્રદત્ત થવાનું સાધન નિર્મલ થયું.”

૨. આ બાબતમાં તે બધુંની જણાવેલી અડચણો અક્ષરશઃ અમને સત્ય જણાય છે. અને તે પત્રના અંતમાં દીકા કરતાં જ અમે આ વિષય આગળ ઉપર ચર્ચાશું એમ જણાવ્યું છે. સમય જોતાં તથા શેઢાની જગતિ જોતાં આવે આશ્રમ થવો એ તદ્દન અરૂપ્ય રૂઢન જેવું જ છે એવું અમને લાગતું નથી ફક્ત આવે પ્રયામ કરનાર કાર્યવાહકો ઉત્તમ પ્રકારનાની જ ખામી છે. જો આ ખામી પૂર્ણ થાય તો નિ સંદેહ આશ્રમ તેમ જ બોર્ડિંગ બન્ને યોગ્ય સમયમાં જ સંભવિત થાય. અને આશા છે કે બધું “કર્તવ્ય” ઉક્ત વિદ્વાન બધુંની અનુભવપૂર્વક લખેલી અડચણોનો વિચાર કરે અને કાર્ય થતાં પહેલાં તેમની વિવિધ સ્થિતિઓ ઉપર પુરતું લક્ષ આપશે.

આ નામનું એક બોર્ડિંગ હાઉસ અમદાવાદમાં ખોલવામાં આવ્યું છે, અને તેને ખુદલું મુકવાની ક્રીયા તા. ૨૮-૮-૦૬ ને રાજ રા. બા. મનસુખરામ મૂળ-શ્રીચુત્ આત્મારામ જીના પ્રમુખપદ નીચે કરવામાં આવી હતી. મહાન સારંગપુરમાં મનસુખરામ ત્ર. બજારોવિદ વૈદની ખડકીમાં રાખવામાં આવ્યું છે, અને ત્યાં ગમે તે વાડી મેવાડા વિ. લાઈનનો અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થિને રાખવાનો દરાવ કરવામાં આવ્યો છે. આ સંસ્થા સ્થાપવામાં રા. બા. મનસુખરામ મુજબ એ રૂ. ૨૦૦૦ ની રકમ આપેલી છે માટે તેમનો ત્રવાડી મેવાડસમાજે અંત કરણ પૂર્વક ઉપકાર માનવો જોઈએ. ખેદની વાત છે કે આવાં કામમાં બ્રાહ્મણો યોગ્ય ઉત્સાહ બતાવતા નથી.

આ બોર્ડિંગમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ધણી જ ઓછી છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે આ સંખ્યામાં પુરતો વધારો થશે, અને ત્રવાડી મેવાડ બાળકો આ સંસ્થાનો યોગ્ય લાભ લઈ પોતાના સમાજનો ઉત્કર્ષ સાધવામાં સાધન રૂપ થઈ પડશે.

આ મંડળ સ્થપાયલું છે; અને તે પોતાની ગાતિનો ઐક્યદારા ઉત્કર્ષ માધવા પ્રયત્ન શીલ છે. એવું તેમની હીલચાલ સંખધી આવતા રીપોર્ટ ઉપરથી જાણાય છે, છત્તર એમને સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા આપે એવી બ્રાહ્મણ મંડળ. અમે તેમને માટે શુભ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

આ નામનું એક મંડળ પરોપકાર પરાયણ સ્વામી શ્રી બીહુ અખંડાનંદજીના સંકલ્પથી લગભગ બે ત્રણ વર્ષ થયાં મુબઈમાં સ્થાપવામાં આવ્યું છે. આ સરવૃ સાહિત્ય મંડળનો આશય કેટલો ઉચ્ચ અને ઉપકારી છે, તે તે મંડળના નામથી વર્ધક મંડળ. જ સ્પષ્ટ થઈ શકે એમ છે. આપણો દેશ ધણો જ નિર્ધન છે, અને તેવા દેશમાં જ્ઞાન વધારી સુખ પ્રાપ્તિ કરવાના સાધન રૂપ જે વાંચન છે, તે જ્યાં સુધી થોડા પૈસામાં મળી ન શકે ત્યાં સુધી તેનો બહોળો પ્રચાર થઈ શકે નહિ. આથી જનહિતકારી પ્રસિદ્ધ ધર્મ, જ્ઞાન અને નીતિનાં પુસ્તકો પાટલ દીમતે વેચાય તો તેનો લાભ સામાન્ય વર્ગના લોકો પણ લઈ શકે, આવા હિદેશથી આ મંડળ સ્થપાયું છે. સ્વામીજી પોતે તેમના “સમ્તા વાંચનની સચના” નામના લેખમાં જણાવે છે કે, “આ મંડળના સભામંદો કાંઈ પૈસાવાળા કે નામીયા માણસો નથી, તેમ જ તેમનો હાલનો આશય પણ વિશેષ કરીને શારીરિક અને માનસિક મહેનતથી જ સિદ્ધ થઈ શકે તેવા હોવાથી યત્ન પૂર્વક શ્રીમંત સંજ્ઞાનોની મામેલગિરી મેળવવાનું હાલ તુરંત જાણું ઉપયોગી ધાનવામાં આવ્યું નથી.

પુસ્તકો છપાવવાથી માંડીને વેચી આપવા સુધીનું મર્વ કામ કોન્ટ્રાક્ટથી કે કમીશનથી પણ તે બાબતના અતુલની મારફતે કરાવી શકાય, પણ વિલાયતની પેઠે એવું કામ કદે એવા માણસો અહીં જોઈતા મળે તેમ ન હોવાથી તેમ જ અતુલવધી જણાયકી ખીજ પણ અડચણોને લીધે એ પ્રકાર હાલ તુરંત માટે ઉપયોગી જણાયો નથી; તેથી કરીને આ મંડળની મુનસફી પર જે જે પુસ્તકોની વ્યવસ્થા મેળાયકી છે, તથા સોંપાય તે માટે માણસ અને સ્થળની સમ્પત્તિ તેની જરૂર રહે ત્યાં સુધીને માટે આ મંડળે પોતાના હાથ નીચે જ કરી છે, અને તે સ્થળ આ મિત્રમંડળના કાર્યાલય (ઓફીસ) તરીકે અથવા “સમ્તા સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય” એ નામથી ઓળખાશે.

પુસ્તકોની સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થા એટલે કે પુસ્તકો શુદ્ધ કરવાં, પ્રુફ જેવાં, છપાવવાં, પૂઠા બંધાવવાં, અને તેવાર થએથી તેની જાળવણી કરવી, પ્રસિદ્ધિ આપવી અને વેચાણ કરવું ઇત્યાદિ સર્વ પ્રકારનું કામ આ કાર્યાલયમાં જ આ મંડળના સભામંદોની નિષ્કામ ભૂતિ મહેનત અને દેખરેખ નીચે દેવામાં આવે છે. અને તેથી કરીને તે સર્વ વ્યવસ્થા સ્વભાવિક રીતે જ થોડા ખર્ચમાં, વખતસર અને ઉત્તમ પ્રકારની થઈ શકે છે. આ કાર્યાલય મારફતે બજાવવામાં આવતા કામકાજનો રિપોર્ટ તેમ જ હિસાબ પણ આ મિત્ર મંડળ તરફથી જ વખતે પ્રસિદ્ધ કરતા રહેવાનો નિયમ રાખવામાં આવેલો છે. સસ્તાં પુસ્તકો ફેલાવવાના ઉત્સાહી સંજ્ઞાનેને દરેક રીતે નિયંત્રણ મળજાય તેટલા સાડ તેઓને જે કાંઈ પ્રતિફલતા આ બાબતમાં દેખાતી હશે, તે વિશે બનતો ખુલાસો કરી તેઓને અતુલ પડતો માર્ગ દર્શાવી આપવામાં આવશે.”

આ ઉપરથી આ મંડળ ટાણું છે, તે શું કામ કરે છે, અને તે કેવી રીતે કામ કરે છે તે આપણી જાણમાં આવે છે. વળી આ મંડળ પાસે સસ્તાં સાહિત્યવર્ધકકર્મ એ નામ એક રૂ. ૬૦૦ નું ફંડ છે. જેમાંથી તેઓ પુસ્તકો છપાવે છે, અને પૈસા વસુલ થયે

ફંદમાં મોપી દે છે. આ પ્રમાણે કામ કરતાં આ મંડળે સગભગ એ વર્તી હુંક મુક્તમાં લાખેક પુસ્તકોનો દેવાનો ગુજરાતી ભાષા જાણતી પ્રજામાં કરી દીધો છે. તેમના છપાવેલાં પુસ્તકો ધર્મોદ્ધાર તરીકે આપવાના કામમાં પણ પુષ્કળ સેવાગા આવે છે. પરંતુ જેમ દેવમાં અન્ય કાર્યમાં પણ લોકોની મદાય જોઈએ તેવી મળતી નથી તેમ જ આ મંડળના કાર્ય વિશે પણ છે. આ મંડળ તરફથી બહાર પડેલાં પુસ્તકોની ખીજ આશ્ચર્ય બહાર પડી છે. અને તેમાં નીચેના પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે.

૧. શ્રીમદ્ ભાગવતનો અંગ્રેજી સ્કંધ મૂળ સહિત ગુજરાતી ભાષાતર. ૦—૬—૬
૨. શ્રીમદ્ ભાગવતનો દશમ સ્કંધ ગુજરાતી ભાષાતર. સામા પૂંઠાના. ૦—૬—૦
મોનેરી પૂંઠાના. ૦—૧૨—૦
૩. શ્રીમદ્ યોગવાસિષ્ઠ નામાયણનાં વૈગય અને મુમુક્ષુ પ્રકરણ.
પાકા પૂંઠાના. ૦—૭—૦
મોનેરી પૂંઠાના. ૦—૮—૦
૪. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા મરલ ગુજરાતી અર્થ સહિત. સાદું પૂંઠું. ૦—૨—૦
પાકું પૂંઠું. ૦—૩—૦
મોનેરી પૂંઠું. ૦—૪—૦

ઉપર પ્રમાણે પુસ્તકો બહાર પડી ચુક્યા છે, અને બીજા પણ બહાર પડશે. અમારા મુગ વાચકોને આગે આ મંડળને સર્વ પ્રકારની સહાય આપવાનું તથા તેમના ઉત્તમ પ્રયાસનો લાભ લેવાનું અને જોઈ મળેથી મળેથી લાભ આપવાનું સમયીએ છીએ. આવા આવા કાર્યને મદાય આપવી એ દરેક આર્યવંશીનો ધર્મ છે. અને આમે છત્રીએ છીએ કે સ્વામીજી જેવા અન્ય ઘણા પરોપકારી પુરુષો આ દેશના ઉત્થર્ણના મતાવધિ ઉપાયોગા યોગ્ય. આ પુસ્તકો તથા મંડળ મંજૂરી માહીતી “મસ્તુ સાહિત્ય વર્ષિક મિત્રમંડળ ટે. પીકેટ રોડ, મુંબઈ નં. ૨” એ સિરનામેથી મળશે.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.

(અનુસંધાન ૫૪ ૧૬ થી.)

આ લોક વિશે મહાન્ તપ, બળ, તેજ અને શક્તિવડે સપત્ત તથા બધી વિદ્યાઓના મયુક્ત, તથા અપૂર્ણ સર્વજ્ઞોના બ્રહ્મણ ૩૫ તથા સાક્ષાત્ નારાયણ ૩૫, તથા પરમ કૃપાળુ એવા જે શ્રી વ્યાસ ભગવાન્ છે, તે વ્યાસ ભગવાન્ આગળ ઉત્પત્ત થવાના અધિકારીઓની શુદ્ધિની ‘તા જોઈને તે અધિકારી જનોને માટે ધર્મોદ્ધાર સર્વે પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિ કલવવાને વારતે, પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિના સાધનોને કહેનારા વેદોના જાંડાનાં, ઝગ, યજુષ, સામ, અથર્વણુ શ્રીમા પ્રાગ કરીને આર પ્રકારના વિભાગ કરતા લખા. તથા તે ઝગાદિ ચારે વેદોને વિષે.

રહેલાં જે અતર્યાદિક અનેક શાખાઓ છે, તે શાખાઓ વિષે એક એક શાખાને પોતાની પૈલ, વૈશંપાયનાદિક સિધ્ધ પ્રસિધ્ધદ્વારા પ્રધારતા ગયા. એ પ્રકારે ઋગ્ગાદિ વેદોના પ્રવૃત્ત થવાથી પણ તે વેદોના અર્થ ધણા સ્પષ્ટ છે, તથા અત્યંત મૂઠ છે, તથા અત્યંત દુર્વિગ્રેષ્ય (દુષ્ટ) કરીને બળાય એવું છે. એટલા માટે તે વેદોના અર્થને બાલુવામાં જે અધિકારી પુરુષોની શુદ્ધિ સમર્થ નથી એવા અધિકારી પુરુષ હિર અનુચ્છે કરીને તે શ્રી વેદવ્યાસ ભગવાન તે અધિકારીને માટે ધર્માદિક સર્વ પુરુષાર્થોની પ્રાપ્તિ કરવાને વારંતે તે ધર્માદિક સર્વ પુરુષાર્થોનાં સાધનોને કહેનારી તથા શત સહસ્ર (એક લાખ) શ્લોકવડે, સુક્ત એક મહાભારત નામે સંહિતાને રચતા હવા. અને જેમ બધાં નક્ષત્રોની માળાઓના મધ્યને વિષે ચંદ્ર મંડળ રહેલું છે, તે પ્રમાણે તે ભારતસંહિતાના મધ્યમાં તે શ્રી વ્યાસ ભગવાન કેવળ, સુમુક્ષુ બનેને માટે, કાર્ય પ્રપંચ સંહિત અનાદિ અવિદ્યાની નિવૃત્તિદ્વારા વિદેહ દેવલ્યરૂપ ફળની પ્રાપ્તિ વારંતે. જીવ બ્રહ્મા અભેદને પ્રતિપાદન કરનારી તથા શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન અને અર્જુનના સંવાદ રૂપ તથા અદૈત રૂપ અમૃતનો વર્ણન વરસાવનારી તથા સમશત (સાતસો) શ્લોક રૂપ ગીતા ઉપનિષદ નામે બ્રહ્મવિદ્યાની રચાપના કરતા હવા.

અગ્રાન સંહિત સર્વ પ્રપંચના અભાવ રૂપ, તથા સત્યચિદ આનંદ સ્વરૂપ, તથા જીવાથી અભિન્ન, અદ્વિતિય બ્રહ્મરૂપ મોક્ષ જ આ ગીતા રૂપ બ્રહ્મવિદ્યાનું પરમ પ્રાયોગન છે. તે અદ્વિતીય બ્રહ્મરૂપ મોક્ષને શાસ્ત્રોને વિષે વિષ્ણુનું પરમ પદ કહ્યું છે. અને તે અદ્વિતીય બ્રહ્મરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ વારંતે સંહિતા આદિ કાળને વિષે સર્વજ ઈશ્વરે કર્મ, ઉપાસના, અને જ્ઞાન એ ત્રણ કાર્યોએ કરીને ઋગ્ગાદિ વેદ ઉત્પન્ન કર્યા છે. અને આ અષ્ટાદશ (અગ્રહ) અધ્યાય રૂપ ભગવદ્ગીતા પણ ઋગ્ગાદિ વેદ રૂપ છે; તેટલા માટે આ ભગવદ્ગીતા પણ ૭ ૭ અધ્યાય રૂપ ત્રણ પટકો (છંદા) વડે અનુક્રમ પ્રમાણે કર્મ ઉપાસના અને જ્ઞાન એ ત્રણ કાર્ય રૂપ છે. તેમાં ૭ અધ્યાય રૂપ પ્રથમ પટક વિષે તો કર્મનિષ્ઠા કહેલી છે, અને ૭ અધ્યાય રૂપ બીજા પટકમાં તો ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા રૂપ ઉપાસના ક્યાર કરી છે, અને ૭ અધ્યાય રૂપ ત્રીજા પટકમાં તો જ્ઞાનનિષ્ઠા કહેલી છે. તેમાં મહેષેના પટકમાં કહેલી જે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા છે, તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ વિષે તથા જ્ઞાનનિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ વિષે પ્રતિષ્ઠાપક ને પાપ રૂપ વિગ્ર છે, તે સર્વ વિદ્યોને નાશ કરનારી છે, તેથી તે ભગવદ્ ભક્તિ નિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠા વિષે તથા જ્ઞાનનિષ્ઠા વિષે બેઢને વિષે રહેલી છે. એ દારણથી તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠા (કર્મમાં ભળેલી) શુદ્ધ જ્ઞાનનિષ્ઠા એ બેઢ વડે કરીને ત્રણપટકની છે. માટે આ ગીતાના પ્રથમ પટકાર વિષે રહેલી તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠા કહેવાય છે. અને બીજા પટકાર વિષે રહેલી તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા શુદ્ધ કહેવાય છે. અને ત્રિજા પટક વિષે રહેલી તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા જ્ઞાનનિષ્ઠા કહેવાય છે. તેમાં કર્મનિષ્ઠા સાથે ભળેલી ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠાનું નામ કર્મનિષ્ઠા છે, અને જ્ઞાનનિષ્ઠા સાથે ભળેલી ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠાનું નામ જ્ઞાનનિષ્ઠા છે, અને કેવળ ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠાનું નામ શુદ્ધ છે.

આ માસિકમાં દરેક વિદ્વાનઅંધુને પોતાની વિદ્યાથી ધનિકને પોતાના ધનથી અને બીજા કાંઈ પણ અન્ય શક્તિવાળાને પોતાની તે શક્તિ અનુસાર મદદ કરવાની વિનંતિ છે. જે વિદ્વાનઅંધુઓ, શાસ્ત્રીઓ, ઐશ્વર્યુએટા, કાબ્ય રસિકો, કવિયો તથા અન્ય લેખકો તથા માસિકાની તરી. સંપાદકો વગેરેને પોતાની વિદ્યાદ્વારા અગને લેખથી મદદ કરવાની ઇચ્છા હોય તેમણે કૃપા કરીને આ પત્રના નિયમો ખાસ ધ્યાનમાં રાખેલા કારણ કે દરેક આવા વિધવામાં અંધુક નિયમ કરવાના બેઠાએ નથી કાર્ય નિયમોને રીતે નિયમો શકાય.

લવાજમની પહોંચ.

૪૫૬	સા. સા. સંકરલાલ બુદ્ધાખીલાલ દવે	અમદાવાદ	૩. ૨
૧૭૮	લક્ષ્મીભાઈ બાપુરામ	આમોદ	
૧૭૯	મુગજીભાઈ માધવરામ	"	
૫૭૬	ગીરધર રામચંદર, જાની	અમદાવાદ	
૬૧૧	રાવાભાઈ જયરાંદર	વાસણા કચીયા	
૧૫૪	સા. સા. ગણપતરામ ગારીચંદર શાસ્ત્રી	સુરત	
૧૦૧૫	સા. સા. રેવારાંદર ગણપતરામ ભટ્ટ બાગવેલ	કરાંચી	
૩૩૫	ઉત્તમરામ વિદ્યારામ	વીરમગામ	
૩૪૫	ઈશ્વરલાલ નવનીતલાલ પટેલ	ગોતા	
૧૦૪૩	અમૃતસીંહ ઉમેદરામ	મુખાઈ	
૧૭૩	બુદ્ધર વિદ્યારામ	વડવાણ કેમ્પ	
૪૦૩	શ્રીભોવન વિકૃલ દવે	બાવનગર	
૧૨૭	મગનલાલ તાપીચંદર	ભરૂચ	
૩૬૫	ગીરજારાંદર જ્યેષ્ઠકર પન્થેકર દેસાઈ	બાવનગર	
૫	મગનલાલ નરસીંહરામ ત્રિપાઠી	સરખેલ	
૭૩	મદાસંકર પ્રાણજીવન ત્રિપાઠી	અ. કે. વાળીયા	
૧૨	સોમનાથ કુબેર ત્રિપાઠી	સરખેલ	
૧૦૧૪	નારણજી અમરજી આચાર્ય દાકતર સાહેબ	કરાંચી	
૬૯	બાણજી જગન્નાથ	અમદાવાદ	
૫૪૮	ગીરીચંદર માધવજી	ધુળ	
૪૧૮	મોહનલાલ મણીલાલ	"	
૧૪૨	દાકતર સાહેબ પુરપોતમ દયાચંદર	દારકાં	
૭૫	દરીલાલ પ્રાણજીવન ત્રિપાઠી	પેટલાદ	
૩૮૪	દયારામ અંબારામ બંદ	બાવનગર	
૬૧૯	દેશવંદાલ મગનલાલ ત્રિવેદી સર્વાધિકારી	શારદામહા	
૪૨૦	વજેશ્વર ગોવિંદરામ મચડે	"	
૫૩	પ્રાણશંકર દત્તસુખરામ ત્રાપી	અમદાવાદ	
૧૨૭	ખંડુભાઈ નાગરજી દેસાઈ	વડોદરા	

રહેલા જે ઐતરેયાદિક અનેક શાખાઓ છે, તે શાખાઓ વિષે એક એક શાખાને પોતાના પૈત્ર, વૈશ્વપાપનાદિ શિષ્ય પ્રશિષ્યદ્વારા વધાવતા ગયા એ પ્રકારે ઋગ્વાદિ વેદોના પ્રવૃત્ત થવાથી પણ તે વેદોના અર્થ ધણા સ્પષ્ટ છે, તથા અત્યંત ગૂઢ છે, તથા અત્યંત દુર્વિશેષ (દુ ખે કરીને જણાય એવું) છે એટલા માટે તે વેદોના અર્થને જણવાના જે અધિકારી પુરોહિતોની બુદ્ધિ સમર્થ નથી એવા અધિકારી પુરુષ ઉપર અનુચ્છ કરીને તે શ્રી વેદભાસ ભગવાન તે અધિકારીને માટે ધર્માદિત્ત મર્વ પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિ કરવાને વારતે તે ધર્માદિક મર્વ પુરુષાર્થના સાધનોને કહેનારી તથા શત મહસ્ત્ર (એક લાખ) શ્લોકવડે સુત્ર એક મહાભારત નામે સહિતાને ન્યતા હવા અને જેન બધા નક્ષત્રોની માળાઓના મધ્યને વિષે ચંદ્ર મણ ગ્રહેણ છે, તે પ્રમાણે તે ભારતસહિતાના મધ્યમા તે શ્રી વ્યાસ ભગવાન કેવળ સુસુતુ જનોને માટે, કાર્ય પ્રપચ સહિત અનાદિ અવિવાતી નિવૃત્તિદ્વારા વિદેહ દેવવ્યરૂપ કૃણની પ્રાપ્તિ વળે છેવ અક્ષના અભેદને પ્રતિપાદન કરનારી તથા શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન અને અર્જુનના સર્વાદ રૂપ તથા અર્જુન અમૃતનો વર્ષાદ વસાવનારી તથા સમશત (માત્રો) શ્લોક રૂપ ગીતા ઉપનિષદ નામે અક્ષવિવાતી આપના વ્રતા હવા

આજ્ઞાન મહિત સવ પ્રપચના અભાવ રૂપ, તથા સતચિદ્ આનંદ સ્વરૂપ, તથા છવોથી અભિજ્ઞ, અર્જુનિય અક્ષરૂપ મોક્ષ ન આ ગીતા રૂપ અક્ષવિવાતુ પરમ પ્રાપ્ત્યર્થને એ તે અદ્વિતીય અક્ષરૂપ મોક્ષને શાસ્ત્રોને વિષે વિષ્ણુનુ પરમ પદ કહ્યું છે અને તે અદ્વિતીય અક્ષરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ વારતે સ્થિતા આદિ જાળને વિષે સર્વજ્ઞ ઈશ્વરે કર્મ, ઉપાસના અને જ્ઞાન એ ત્રણ કાર્યો કરીને ઋગ્વાદિ વેદ ઉત્પન્ન કર્યા છે અને આ અગ્રહરા (અનંદ) અધ્યાયરૂપ ભગવદ્ગીતા પણ ઋગ્વાદિ વેદ રૂપ છે, તેટલા માટે આ ભગવદ્ગીતા પણ જી અધ્યાય રૂપ ત્રણ પટકો (ઇકકા) વડે અનુક્રમ પ્રમાણે કર્મ ઉપાસના અને જ્ઞાન એ ત્રણ કાર્યો છે તેમા જી અધ્યાય રૂપ પ્રથમ પટક વિરે તે કર્મનિષ્ઠા મરી છે, અને જી અધ્યાય રૂપ બીજા પટકમા તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા રૂપ ઉપાસના કથન કરી છે અને જી અધ્યાય રૂપ ત્રીજા પટકમા તે જ્ઞાનનિષ્ઠા કહેલી છે તેમા મધ્યેના પટકમા ગ્રહેલી જે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા છે, તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ વિષે તથા જ્ઞાનનિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ વિરે પ્રતિબંધક જે પાપ રૂપ વિન છે, તે સર્વ વિષ્ણુને નાશ કરનારી છે, તેથી તે ભગવદ્ ભક્તિ નિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠા વિષે તથા જ્ઞાનનિષ્ઠા વિષે બેઠને વિરે રહેલી છે એ કારણથી તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠા (કર્મમા ભજેથી) શુદ્ધ જ્ઞાન મિથા એ બેદો વડે કરીને ત્રણપટક ની છે. માટે આ ગીતાના પ્રથમ પટકાર વિષે ગ્રહેલી તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠા કહેવાય છે અને બીજા પટકાર વિષે ગ્રહેલી તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા શુદ્ધ કહેવાય છે અને ત્રીજા પટક વિષે રહેલી તે ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા જ્ઞાનનિષ્ઠા કહેવાય છે તેમા કર્મનિષ્ઠા સાથે મળેલી ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા નામ કર્મનિષ્ઠા છે, અને જ્ઞાનનિષ્ઠા સાથે મળેલી ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા નામ જ્ઞાનનિષ્ઠા છે અને દેવજ ભગવદ્ ભક્તિનિષ્ઠા નામ શુદ્ધ છે

ગુજરાતી શાસ્ત્ર

સંગઠ્યું સર્વદ્યું સંતો મનાસિજાનતામ્ । સુમાનો મનુસ્સમિતિ સ્તમાન
સમાન મનસ્સહ ચિત્તમેવામ ॥ સુમાન મનુસ્સમિ મન્યયથઃ । સુમાનો વાક્ય
સ્તમાનો દુદ્યાનિયઃ ॥ સુમાનમસ્તુ યો મનાયથા યસ્મૃમ્ દાસતિ ॥ કવચે

શાસ્ત્રીયઃ—અધુઓ! એક વાચો; પાણીમાં, વિચારમાં અને કર્મમાં એકતા રાખે
તમારી સમાજનું કલ્યાણ અને કાર્ય સંપન્ન હો; તમારો હેતુ, સમાન હો, તમારા વિચાર
સમાન હો, તમારી શ્રદ્ધ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ તમારી શિક્ષા છે. તમારી કમ્પાએ
સમાન હો, તમારા હૃદયો એક વાચો, તમારાં મન એક વાચો કે જેથી કરીને તમારામ
ગાદી એકતા થાય હો! આશિષેવ અમારી આ સંજ્ઞા તૃપ્ત કરો. સંવત્ ૧૯૬૫

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રીની સહીના લેખો માટે તન્ત્રી જવાબદાર છે, સહીવાળા લેખોને માટે તે લેખકજ જવાબદાર છે.

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કામગીરી એકજ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી મોકલવા કૃપા કરવી અને આ લખાણુ જો માસિકમા લેવામાં નહીં આવે તો અમે તે પાછું મોકલવા બંધાતા નથી.

૩ માસિકનો આ પાચમો અંક આવેથી લવાજમ મનીઝોઈરથી મોકલવા વિનંતિ છે જેથી અમારું વ્યવહાર કામ સરળ થઈ પડે. જે આઠક અક રિ. પિ થી મંગાવે છે તેમને મોકલવામાં આવે છે. જેમણે આઠક નજ થવું હોય તેમણે કૃપા કરીતે પત્રથી જણાવવું અગર પાછું મોકલવું આઠક ધર્ષ અકો રાખ્યા પછી લવાજમ ન મોકલવું અને આદાણના ધર્માદ્ય કાર્યમા તુકસાન પહોંચાડવું એ ધર્મ કાર્યથી હલકુ ગણાય માટે તે ઉપર દેવેક નંદુ ધ્યાન આપશે એવી આશા છે. માસિકનું લવાજમ મોકલવામા તેમજ અન્ય સર્વે પત્રવ્યવહારમાં માસિક ઉપર લખાતો નમ્બર લખવાની કૃપા કરવી જેથી અમને હીરટમાંથી નામ જોગવામા હરકત નડે નહીં એક બે મહીના વાટ જોતા જોના લવાજમની માસિકમાં પહેલિ ન આવી હોય તેણે લખી જણાવવું.

વ્યવસ્થાપક—ચાર્લ્સ બ્રાહ્મણ ઓશીસ,
સરખેજ—અમદાવાદ પાસે.

લઘુભારત.

આવગત મહાભારતના આદ્યંશ ધર્મ, અયે, કામ અને મોક્ષ સ્વરૂપ સુક્ષ્માન્તરૂપનામલકવત ભારતનો ઇતિહાસ પ્રસ્તુત કરનાર અને ભારતવાસીઓને અનેક બોધદાયી હોઈ પૂર્વે જિયતિનુ બાન કનવી ઉત્તતિનો માર્ગ દર્શાવનાર છે. પૂર્વાપર કામરૂપઆવા અથની ચુલ્લતને ગોળી ખોટ હતી તે પૂર્વાનો આ પ્રયત્ન છે, જે, તે વાચેથી પ્રતીત થશે કેસથી અને મહાભારતની મહત્તાથી વિદાનો સુવિદિત છે, એટલે વિશેષ જણાવવાની જરૂર નથી. ને આ અથના સુગમતા માટે પાડેલા ભાગમા સમાવેલાં પર્વ તથા પ્રત્યેક ભાગની કીમત નીચે પ્રમાણે જણાવુ છુ:—

૧ ભાગ ૧ ભા —આદિમભાગ કી. રૂ. ૨-૦-૦, પો. વી. પી. સાથે રૂ. ૨-૪-૦

૨ ભાગ ૨ ભા —વનપર્વ કી રૂ. ૧-૪-૦, પો. વી. પી. સાથે રૂ. ૧-૭-૦.

૩ ભાગ ૩ ભા —વિરાટકોયમ પર્વ. કી. રૂ. ૧-૪-૦, પો. વી. પી. સાથે રૂ. ૨-૦-૦

૪ ભાગ ૪ ભા —ભીષ્મ પર્વથી સ્ત્રી પર્વ સુધી પર્વ રૂ. ૨-૮-૦ પો. વી. પી. સાથે રૂ. ૩-૧૩-૦

૫ ભાગ ૫ ભા —સાંતિ પર્વથી વ્યગ્રગિરિનુ સુખી પર્વ ૭ કી. રૂ. ૧-૮-૦ પો. વી. પી. સાથે રૂ. ૨-૧૩-૦.

ઉપર પ્રમાણે પાંચ ભાગમા ૧૮ પર્વ છે કાચ બીજા સામગ્ર અગાધના ને આદ્ય રૂપિ આમા અને ઉત્તિ ધોરણના અભ્યાસીઓ તથા (૨. ૧૫) અદરના મહેતાઓને પેહી કીમતમા મગશે, પણ પો. વી. પી. માદ ગણુએ ઇચ્છા હોય તેમણે જોખે અક્ષરે પોત નામ કામ જણાવવા.

મારે ભાગ કે. આ. માં કનામ લાકાચરીઓ માટે મંજુર થયા છે માટે અગિય થય છે, તે પણ મંજુર થયા આયા છે, કેમકે ભારતનો ખર્ચ તત્વાર્થ નોના છે

અમદાવાદ—ગણુર

દુર્ગમની ખાંડી.

(કવિ) ગણુપતરામ રામરામ ભાઈ

પ્રતાપ નાટક આદિના કર્તા

गुर्जर ब्राह्मण.

१। सहनाववतु । सहनोमुनक्तु । सहवीर्यं करवावहे । तेजस्विना वधीतमस्तु
माविद्धिवावहे ॥

य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयिसन्तु ते मयिसन्तु ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः

उपनिषद्

उपनिषद्

अर्थः—(ते ब्रह्म) अर्थात् अनेतुं भाषे स्थाप्य करे। अर्थात् अनेतुं भाषे पोषण
करे। अर्थात् अने साधे सामर्थ्य संपादन करीये। अर्थात् अध्ययन करेहुं तेजस्वी धार्म्य अने
अर्थात् अने देव न करीये।

उपनिषद्भां के धर्म कला छे ते भाशनां हो। ते भाशनां हो।

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः

वर्ष १, अंक ५.

[भासिक.]

आश्विन संवत् १८६५.

भागीरथी स्तोत्र.

(वसन्ततिलका,)

भागीरथी । भव विषे भटकी समुं हुं,

पुण्योदके पुनित गात्र-यत्रा मयुं हुं;

तारा तार तनताप सह समधी,

मारा मेनोम मनमांथी दूरे हठाधी.

दे छे प्रति दिन दिले कइ दिव्य शान्ति,

भागे न बेधी मम मानस करी शान्ति;

कान्ताकटाक्ष कुतर हृद न आवे,

तारा तेरे तरल लोभ-जरी न फावे.

જોઈ કુમાડી કલુષિ કુચિચાર દોષ,
અન્યોપ્રતિ પ્રિયમ દ્વેષ જનિત રોષ,
સર્વે દિસે ગ્રાલિતગર્વ સમાન નષ્ટ,
અતર્વદિર્ મલિન શુદ્ધ થતા સમસ્ત. ૨

આ મદ મદ સુમારિ સુગંધી ગાય,
પક્ષી સમૂહ સુસોદધી ગાન ગય,
તે ગાન સાન મૂલધી મનને હુલાવે,
ને દિવ્ય ધ્વનીજ તણુ માન મને કરાવે ૪

ઝમ્પો પળે રવિ સુરશિમ સહસ્ર સાયે,
માગીરવી જલ્લ મહીં રમતા નિરાતે,
તે રમ્ય વિંચ મુજ અતર માહી પેઠુ,
ને દિવ્ય જ્ઞાન જલ્લકાર્થી પ્રકાશી કીધુ. ૬

હરદ્વાર. }
જેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૧ સવત્ ૧૯૬૪ } 'બ્રહ્મજ્યોતિ'.

કહો તે બ્રાહ્મણ જ્ઞાનો ?

- ૧ જ્ઞાન અને મધ્યાદિક કર્મો, દ્વાદશદ્રષ્ટિ કે દાનો,
અધાટ વેચાણ એ મૈ આપ્યા, કહો તે બ્રાહ્મણ જ્ઞાનો ? ૧
- ૨ શુશ્રવણ કે ગાયત્રીના, કરે નહિં જે ગાનો,
અદ્વા નહિ સનાતન ઊપર, કહો તે બ્રાહ્મણ જ્ઞાનો ? ૨
- ૩ કક્ષાને જે ફૂગી મારે, અનુસ્વાર કે કાનો,
ઝોળખાણુ નહિ બ્રહ્મ અક્ષરની, કહો તે બ્રાહ્મણ જ્ઞાનો ? ૩
- ૪ આદર સત્કાર કરે ન કાનો, ન પોપાય મહેમાનો,
એકલપેટા રોજ મહે છે, કહો તે બ્રાહ્મણ જ્ઞાનો ? ૪
- ૫ હમ્મેશા હોટેલે જાયે, બિસ્કુટ પાઉં કાનો,
હોશ ધરીને હાથ ધરે છે, કહો તે બ્રાહ્મણ જ્ઞાનો ? ૫
- ૬ અનિષ્ટ કૃત્ય દિગે છે જેના, ધિક્કારે વિદ્વાનો,
તેઓની સોખત જઈને કરશે, કહો તે બ્રાહ્મણ જ્ઞાનો ? ૬

પત્નીનું પોષણ કરવાનો, વળે ન કાંઈ દાનો;
પિયરમાં રહી પેટ ભરે છે, કહો તે બ્રાહ્મણ શાનો? ૭
ગૌવિક્રમ કે કન્યાવિક્રમ, ધન સમ વેચે જ્ઞાનો;
અધર્મ ને અન્યાયનો ચારી, કહો તે બ્રાહ્મણ શાનો? ૮
રંગ પાણી કે ચિરંજીવે, મેળવિયો પરવાનો;
એમ ધારીને અમલ કરે છે, કહો તે બ્રાહ્મણ શાનો? ૯
વિનય વિવેક વિદ્યા પર પ્રીતિ, ન હોય શિષ્યે આનો;
ભિક્ષા શક્તિમાં છે પૂરો, કહો તે બ્રાહ્મણ શાનો? ૧૦
કહણ વચનથી કહિએ પણ, ન ચઢે પાવને પાનો,
ધર્મતણો જે મર્મ ન જાણે, કહો તે બ્રાહ્મણ શાનો? ૧૧
દેવળરામ કહે કર જોડી, મહેર કરીને માનો
માને નહિ તેને કેમ કહિએ, શુભ બ્રાહ્મણ તે શાનો? ૧૨

દેવળરામ દયારામ બાવળાકર.

મનુષ્યજીવન.

મનુષ્ય સૃષ્ટિમાં એક પ્રાણી છે, અને અન્ય સર્વ જગતનો તે નેતા અને ભોક્તા છે. આ સૃષ્ટિ પહેલાં ક્યારે અને કેમ ઉત્પન્ન થઈ અને તેમાં મનુષ્યો ક્યારે ઉત્પન્ન થયાં આ પ્રશ્ન આપણા વિષય બહાનનો હોવાથી આપણે અત્ર તેની ચર્ચા કરીશું નહિ. આપણે ફક્ત એટલું જ કહીશું કે કદાચે મર્વ જગત ઉત્પન્ન કર્યા પછી તે સંવેનો ભોક્તા અને માતા એવો મનુષ્ય ઉત્પન્ન કર્યો, અને તે પછી આ સૃષ્ટિ મનુષ્યોથી ઉભરાતી ચાલી. આ મનુષ્યો સૃષ્ટિમાં ક્રમે ક્રમે પથરાતાં ચાલ્યાં, અન્ય અન્ય દેશોમાં વસ્યાં અને છેવટે દેશો, પ્રજાઓ અને રાજ્યો સ્થાપ્યાં.

આ ક્રમ પ્રમાણે મનુષ્ય પ્રાણીનો વિકાસ થયો, અને જેમ જેમ જરૂરીઆતો વધતી ચાલી તેમ તેમ તેવા માધનો પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયાસો આરંભાયા. મનુષ્યની જરૂરીઆતોની દૃષ્ટિ પણ અત્યંત આબોધે નથી અને આવે એવો સંબંધ પણ જણાતો નથી. યોગ્ય વર્ષો ઉપર મનુષ્ય જીવનની જરૂરીઆતો જુદા પ્રકારની હતી. તેમાં કાળ બળ ફેરફાર થયો, જ્યારે મનુષ્યો એક દેશથી બીજો દેશ પડે ચાલીને જતા ત્યારે પણ તેમનું જીવન વ્યતીત થતું, તે પછી ગાડીઓ થઈ, તે પછી અગ્નિના બળથી ચાલતી ગાડીઓ થઈ, અને તેથી પણ મનુષ્યની જરૂરીઆતોનો અત્યંત આબોધ નહિ. અગ્નિના બળ કરતાં વિદ્યુત્તંત્ર બળ વધારે છે માટે તે બળથી ચલાવાય તો યોગ્ય સમયમાં ઘણે દૂર જઈ શકાય અને આથી પણ વિમાન-દ્વારા અત્યંત સમયમાં તેટલે જ દૂર જઈ શકાય. આવા આવા વિચારોથી મનુષ્યો તેવાં સા-નો પ્રેરણવાને પ્રયાસ કર્યા કરે છે, અને મનુષ્યજીવન સુખમય, આનંદમય બનાવવાને જોરો પ્રકારના વિચારો, તરંગો અને પ્રયાસો કરે છે.

આવા તરંગો અને આવા પ્રયાસો કઈ આ' યુગમાં જ' થાય છે એવું નથી. દરેક પ્રજામાં આવા વિચારો રહ્યે છે, અને પ્રયાસો આરંભાય છે તે આપણે ઇતિહાસના નિદર્શનથી જાણી શકીએ છીએ. ત્યારે શું આ પ્રયાસો અને તરંગો મિથ્યા છે ? અને તેવા પ્રયાસો શું થવા ન જોઈએ ? આ પ્રશ્નોનો વિચાર કરતાં પહેલાં આપણે મનુષ્યજીવન વિશે થોડાંક વિચાર કરીએ. આ શબ્દ મનુષ્ય અને જીવન એવા બે શબ્દોનો બનેલો છે પરંતુ આ બે શબ્દો એક બીજાથી જુદા પડે તેમ નથી તેમજ તે શબ્દ કાંઈ પદાર્થ વાચક પણ નથી. જીવન એ મનુષ્યથી જુદું નથી. જીવન વગર મનુષ્ય સંભવે જ નહીં. મનુષ્ય જીવન એ એક ટુંક સમયની રચિતિ છે. મનુષ્ય બાળ સ્વરૂપે જન્મે છે, જરૂર પામે છે, યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અનેક વિચારોના ફેરફારોમાંથી પસાર થાય છે, જરૂર જીર્ણવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે અને છેવટે મૃત્યુને વશ થાય છે, આ સર્વે મનુષ્યનું જીવન કહેવાય છે. ત્યારે હવે આ અદ્ય સમયમાં શું કરવું, આ અદ્ય જીવન કેવી રીતે વ્યતીત કરવું કે જેથી આપણું જીવન સફળ થાય તેવા અનેક પ્રશ્નો ઉદ્ભવેલા થાય છે.

આ વિષય ઉપર આપણા પ્રાચીન ઋષિ મુનિઓએ અનેક વિચારો કર્યા છે, અને જીવન સફળ કરવાના બે માર્ગો બતાવ્યા છે. ૧ પ્રવૃત્તિમાર્ગ અને ૨ નિવૃત્તિમાર્ગ.

૧. જે મનુષ્યોએ હૃદયની શાન્તિ પ્રાપ્ત કરી નથી, જેમની ઇચ્છાઓ અનેકધા હોય છે અને જેમની વાગ્જીનાઓ પ્રતિદિન વધતી જાય છે તેવા મનુષ્યોને મારે ઉત્તમ પ્રકારના સંસ્કાર યુક્ત કર્મો પ્રતિપાદન કરેલાં છે જેમાં એવો પ્રવૃત્તિમાર્ગ બતાવ્યો છે. આ માર્ગમાં પ્રવર્તનારા મનુષ્યોને મારે કર્મ યોગ અને યજ્ઞ એ મહાન સાધનો બતાવેલાં છે, અને જે મનુષ્યો શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલાં કર્મો પ્રમાણે શ્રદ્ધાથી ચાલી કર્મપથમાં આરંભ થાય છે તે લોકો અતે ચિત્ત શુદ્ધિ પ્રાપ્ત થતાં જ્ઞાનરૂપી ઉપરામ શાન્તિ પ્રાપ્ત કરે છે.

૨. બીજા જે મનુષ્યો સાંમારિક વાગ્જીનાઓથી તૃપ્ત થયેલા છે, અને સંસારનાં મુખો ક્ષણિક અને ઉપાધિ યુક્ત દુઃખ પ્રતિપાદક જાણે છે તેમને મારે મંસારથી વિગ્ત રહી નિવૃત્તિ માર્ગ બતાવેલો છે. આ માર્ગમાં આરંભ થનારા મનુષ્યો ફક્ત વિચારથી જ મનનો અમની-ભાવ કરી શકે છે અને તેઓ સંસારમાં વિચરતાં છતાં પણ વિગ્ત જેવા રહી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ સાધી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. આપણા દેશમાં નિવૃત્તિમાર્ગનો એવો ઉલ્લેખ અર્થ યજ્ઞ યોગે છે કે એ માર્ગવાળાએ તો મંસારમાંથી નાશી જવું, જંગલમાં રહેવું અને રાખ ચોળવી. પરંતુ ગીતા આદિ વેદાંત ગ્રંથોના વિચારકોને સ્પષ્ટ જણાય છે કે આ ભાવના તદ્દન અસંભવ છે. સંસારમાં રહેવું પણ મનની વૃત્તિ વિરક્ત કરવાની છે અને તે પ્રકારે જ આ અમની વ્યવસ્થામાં રહી પોતાનું કલ્યાણ કરવાનું આ માર્ગમાં બતાવેલું છે. x

ઉપર પ્રમાણે આ મનુષ્ય જીવનમાં મોક્ષ પ્રાપ્તિ સાધવાના બે માર્ગ આપણા ધર્મશાસ્ત્રોમાં બતાવેલા છે.

હાલમાં પાશ્ચિમાત્ય પ્રજાઓ મનુષ્ય જીવનનાં સવાલો ગઈવા લાગી છે, અને તેને ઉત્તર અને મુખ્યમય બનાવવાને અનેક પ્રવૃત્તિ માર્ગો પદ્ધતિ પ્રયાસો આદરે છે. આપણા દેશમાં તો હાલ અધિકાર છે. નથી પ્રવૃત્તિ માર્ગ સધાતો કે નથી નિવૃત્તિમાર્ગ સાધવામાં આવતો.

આટલો વિચાર કરી હવે આપણે આગળ ઉપન્યેસા પ્રશ્નોનો વિચાર કરીએ. આ પ્રવૃત્તિ માર્ગના તરંગો વિચારો અને પ્રયાસો થવા યોગ્ય છે કે નહિ? વસ્તુતઃ તો આ તરંગો અને પ્રયાસો મિથ્યા જ છે. ઇચ્છાઓ મને એટલી સિદ્ધ થતી હોય છતાં પણ અંતે દુઃખ રૂપ જ છે એમાં કાઈ પણ સંશય નથી. જ્યાં સુધી ઇચ્છાઓનો ક્ષય થયો નથી ત્યાં સુધી મનુષ્યના હૃદયમાં કાઈ પણ પ્રકારની શાન્તિ વસવાની નથી; અને જ્યારે શાન્તિનો વાસો થશે ત્યારે મિથ્યા સંકલ્પો ઉઠવાનો સંભવ પણ રહેવાનો નથી. ત્યારે જો આ તરંગો અને પ્રયાસો મિથ્યા છે તો તે શું કામ થવા જોઈએ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપણે આપણા પ્રવૃત્તિ માર્ગના વિવેચનમાં ચર્ચા દીધો છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યનું હૃદય સંકલ્પ વિકલ્પોથી મુક્ત થયું નથી હોતું ત્યાં સુધી તે અચલ મનને સ્થિર કરવાને માટે ઉત્તમ અને શુદ્ધ સંકલ્પોના આદોયનમાં યોગ્યું જ જોઈએ. અને જ્યારે આવા શુદ્ધ સંકલ્પોથી અનેક દુઃખ વેડી પર કલ્યાણ કર્યો ત્યારે જ તે શાન્ત થઈ શકશે, અને જ્યાં સુધી મન શાન્ત નહિ થાય ત્યાં સુધી શાન્તિ અને સુખની પ્રાપ્તિ થવાની નથી. આ કાળજીને લીધે આવા મનુષ્યોના તરંગો અને પ્રયાસો એ હાનિકર્તા નથી પણ જરૂરીયાતનાજા હોઈ કલ્યાણકર્તા જ છે. રક્ત એટલું જ જોતું જોઈએ કે આ મન સત્ય શુદ્ધ અને પરકલ્યાણના જ સંકલ્પો કરે છે, પણ અન્ય પ્રાણીઓને દુઃખ ધાય તથા પોતાને તેથી મિથ્યા દેખીતું નુખ ધાય એવા સંકલ્પો તથા પ્રયાસો કરે નહિ.

ઉપર પ્રમાણે મનુષ્યજીવન સફલ થવાને બધે માર્ગની જરૂર છે. અને તેનો વિચાર કરીને જ આપણા ઋષિઓએ વર્ણ અને આશ્રમની વ્યવસ્થા કરી છે. મનુષ્યજીવનના ચાર વિભાગ પાડી, દરેક વિભાગમાં કરવાનાં કર્મો મુકરૂં કર્યા છે. આ યોજના અતિ ઉત્તમ છે એમ કેટલાક પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પણ હાલમાં કહે છે. આ વ્યવસ્થા અનુસાર આર્ય સંતાનને ઉપનયન મંત્રકાર પછી બાર કે સોળ વર્ષ સુધી વેદાધ્યયન સર્વ વિદ્યાઓનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સાડ કરવાનું કલ્પિ છે, અને આ ઉત્તમ રીતે થઈ શકે માટે ઉત્તમ ગુરૂને ત્યા રહેવાનું અને બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળવાનું બતાવેલું છે. આટલા વર્ષે આ વ્રતમાં રહી જો અધ્યયન કરે તો તેને કાઈ પણ કઠિન વિદ્યા અપ્રાપ્ત ન રહે પરંતુ આ આશ્રમ હાલમાં આપણા દેશમાં તો બહુધા લુપ્ત થયેલો જ જણાય છે.

આ પછીના આશ્રમમાં દ્રવ્યોપાર્જન અને ગ્રન્થેત્પતિ અને તેની સાથે બીજા નિત્ય નૈમિત્તિક અનેક કર્મો કરવાનાં પ્રતિપાદન કરેલા છે. આ ગૃહસ્થાશ્રમ બીજા સર્વ આશ્રમોનું આશ્રવસ્થાન હોવાથી ઉત્કૃષ્ટ ગણવામાં આવ્યો છે. આ આશ્રમની વ્યવસ્થા દેશમાં બાગી

+ સર્વેવામપિ ચૈતેષા વેદસ્મૃતિ વિધાનતઃ ।

ગૃહસ્થ સ્વયતે શ્રેષ્ઠઃ સ ક્રી નેતાન્ વિમર્ચિહિ ॥

અર્થ.—આ બધા (આશ્રમો) માં વેદ અને સ્મૃતિમાં કલ્પા પ્રમાણે વર્તેલા ગૃહસ્થ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે, કારણ કે તે બીજા ત્રણેને આશ્રવ આપે છે.

પૂટી સ્થિતિમાં પણ સજીવન રહેલી જણાય છે; જે કે તે આશ્રમ પણ ધણાં દુઃખોથી ભરેલો હાલમાં યદ્યપિડયો છે અને પ્રતિદિન વધારે દુઃખોથી અંધિત થતો જાય છે.

આ પછીનો ત્રીજો વાનપ્રસ્થઃ આશ્રમ તો હાલમાં રહ્યો જ નથી. અને ચતુર્થ સંન્યાસ આશ્રમનું જોર વધતું જણાય છે. સંન્યાસીઓની સંખ્યા હાલમાં વધતી જણાય છે, પરંતુ તેમાંના ઘણા કર્મબદ્ધ હોય છે, અને ગૃહસ્થો ઉપર યોગદર્શન જ છે. દેશમાં સાધુ, આખી, બાવાઓ અને સંન્યાસીઓ ઘણા પડ્યા છે, પણ આમાંના ઘણા ખગ તો નામધારી જ હોય છે. જે આમાં ઘણાક મનુષ્યો જીવનનો ઉચ્ચ ઉદ્દેશ સમજે અને પોતાનું જીવન પરાપકાર પરાયણ કરે તો દેશનાં ધણાં સાર્વજનિક કામોમાં ઘણી જ સહાય્ય મળે. પરંતુ આ કામ બગીચા પ્રયત્ન જેવું છે, અને તે કરવાને કોઈ ઉત્સુક પણ જણાતા નથી. મનુષ્યજીવન વિષે આદ્યો વિચાર કરી હવે આપણે જરા ખીજ બાજુએ દ્રષ્ટિ ફેરવીએ. આ દુનિયામાં ઘણા પ્રકારનાં મનુષ્યો મળી આવે છે. આ મંસાગને એક વિદ્યાને એક મુંદરબગીચાની ઉપમા આપી છે. અને જેમ એક બગીચામાં ઘાસ, પાન, પુષ્પો ફળો અને કાંટાવાળાં વૃક્ષો હોય છે તેમ તે જ વિદ્યાન કહે છે કે, આ સંસાર રૂપી ઉદ્યાનમાં પણ કેટલાક લોકો ઘાસ અને પાલ્લડાં જેવા હોય છે. જેઓ પોતે કોઈને સુવાસ પણ નથી આપતા તેમ જ કોઈને દુઃખ દઈ તેનું લોહી પણ નથી ચૂસતા. કેટલાક વળી કાંટાવાળાં વૃક્ષો જેવા હોય છે. આ પ્રકારના મનુષ્યો પોતાના મિથ્યા સુખને માટે કે કિંવા વિના કારણ જ અન્યનું લોહી જ ચૂસવામાં પોતાનું જીવન વ્યતીત કરે છે, ત્યારે કેટલાક મનુષ્યો પુષ્પો અને ફળો જેવા અન્યને સુખ અને આહલાદ જ આપનારા હોય છે. તેવા પોતાના સહવાસમાં આવનાર દરેક મનુષ્યને લાભ જ આપે છે. પણ આવા મનુષ્યોને પુષ્પો તથા ફળોની પેઠે અન્યતા કલ્યાણ અર્થે પોતાનો ભોગ આપવો પડે છે. પોતાના સુખનો મહાન યત્ન કરવો પડે છે. આવી વિવિધ રીતે મનુષ્યો પોતાનું જીવન વ્યતીત કરે છે. ત્યારે હવે આપણે આપણા બ્રાહ્મણ મહાજ તરફ જોઈએ. આપણા સમાજ એ પહેલા બધાં પુષ્પો અને ફળો સમાન જીવન ગાળના મહાન પુરુષોનો બનેલો હતો, અને તેમના જીવનથી મને મનુષ્યોને સુખ પ્રાપ્ત થતું, અને અન્યતા સુખ અર્થે તેઓ પોતાનાં મિથ્યા સુખનો યત્ન કરતા. પ્રિય બ્રાહ્મણ બધુઓ ! હાલમાં કોઈ આવા આપણમાંથી થાય એવો સંભવ છે? પોતાનો યત્ન કરી અનેક સાંસારિક વાસનાઓનો ત્યાગ કરી જગતના કલ્યાણ અર્થે પોતાનું જીવન અર્પણ કરે એવા બ્રહ્મચારીઓ, ગૃહસ્થો, સંન્યાસીઓ આપણા સમાજમાં જણાય છે? અથવા જણાય એવો સંભવ છે ખરો? !

હરિ ૐ શુભ્ર મવતુ । કત્યાણ મસ્તુ ।

ધર્મપથ પ્રવાસી.

હરિદ્વારઋષિકુળઆશ્રમ.

હરિદ્વાર એ આર્યાવર્તનું પુરાણ તીર્થ સ્થળ છે. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ પોતાના પ્રિય ભક્ત ઉદ્ધવજીને યાદવાસ્થળી થયા પછી આ સ્થળમાં રહી 'બ્રહ્મચિંતન' કરવાનું કહ્યું હતું. પુરાણોમાં આ તીર્થ માયાપુરીને નામે પ્રખ્યાત છે અને તે મોક્ષદાયિની સાત પુરીમાં ગણાય છે. આ સ્થળથી ધૃષ્ટિર પરાયણ ધ્યાનમાં લીન થવાને યોગ્ય સ્થળ હિમાલયમાં જવાય છે. આ સ્થળ પંજાબના એક ખૂણામાં અને હિમાલયની તલેટીમાં આવેલું છે. ત્યાં દર વર્ષે યાત્રાળુઓનાં ટોળેટોળાં જાય છે, અને પતિતપાવની ગંગા માતામાં સ્નાન કરી પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે. ધૃષ્ટિરે પણ આ સ્થળ સુંદર અને રમણીય બતાવવાને પોતાની અદ્ભૂત શક્તિનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કર્યો હોય એમ જણાય છે. હિમાલયમાંથી પવિત્ર ગંગા ગંગોત્રીમાંથી નીકળી કૂદતી કૂદતી ઉપરથી આવી આ સ્થળે મેદાનમાં પધરાય છે. એક બાજુ ભવ્ય હિમાલયનાં શિખરો અને શૃંગો દેદિધ્યમાન થઈ રહે છે, આકાશ નિર્ભળ ધવળ જણાય છે અને અનેક વૃક્ષો તથા વેલીયો યુક્ત હિમગિરિમાંથી સ્વચ્છ શ્વેત જળયુક્ત ખળખળ કરતી ગંગા ઉપરથી નીચે વહે છે. આતું રમણીય સ્થળ જોઈ નિરીશ્વરવાદીના અંતરમાં પણ અનેક ચમત્કૃતિઓ થયા વગર રહે નહિ. તે સ્થળમાં અમે પણ ગયા વર્ષના વૈશાખ માસમાં ગયા હતા. આપણા શુજરાતના લોકો દાક્ષીની યાત્રાએ ધણા જાય છે. પરંતુ આ સ્થળમાં અમે શુજરાતના લોકો દીકા નહિ. ફક્ત એક કાઠિયાવાડી કુટુંબ અમારી દષ્ટિએ પડ્યું હતું. રોશનપરથી ઉતરી શહેર બે ત્રણ માર્ગલ દૂર હોવાથી અમે બાહુતી ગાડીઓ કરી શહેરમાં ગયા. ત્યાં પહોંચ્યા પછી બાઝે મકાન શોધવા માંડ્યાં, પરંતુ તરતમાં જ ત્યાં દશમીનો મેળો ભરાવાનો હોવાથી માણસ દીક રોજનો રૂપીયો દરેક સ્થળે બાહુ પડ્યું માણુમ પડ્યું; આથી અમે ધર્મશાળાની શોધ કરવા માંડી. સુરજભલ મારવાડીની ધર્મશાળાઓ હિંદુસ્તાનમાં બાગ્યે જ કોઈ યાત્રાના સ્થળમાં નહિ હોય. આ શેઠની ધર્મશાળામાં દરેક પ્રકારની સમવડ હોય છે, અને તેમણે સાખો રૂપિયા ધર્મશાળા ખંધાવવામાં ખર્ચ્યા હશે એમ જણાય છે. હરિદ્વારમાં પણ આ શેઠની એક ગંજવર ધર્મશાળા છે. પરંતુ અમે તપાસ કરી તે વખતે ધર્મશાળામાં જગ્યા નહિ હોવાથી અમે વિલાસપુરના મહારાજાની ધર્મશાળામાં ઉતારો કર્યો. આ ધર્મશાળા પાંચ માળની ગંજવર ખંધવામાં આવી છે. તેની અગાસી ઉપરથી હિમાલયનો તથા ગંગાજીનો દેખાવ ધણે જ ભવ્ય અને સુંદર લાગે છે. સ્નાન દર્શન આદિ તીર્થયાત્રાની ક્રિયા પૂર્ણ થયા પછી અમે શહેરનું નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું. હરની પેડી નામની ખાંધલા ધાટ ઉપર સાયકાળે બસુ આનંદ જનક દેખાવ થાય છે. આજુબાજુ આવેલાં મંદિરોમાં આરતીના ઘટનાદ અને જપધોષ થતા હોય છે, ત્યારે ગંગાના કાંઠા ઉપર કેટલાક સંધ્યા કરતા, કેટલાક ગપાટા મારતા અને કેટલાક જીપ મારતા આમ તેમ બેઠા હોય છે કે ફરતા હોય છે. કોઈ બાજુ ઉપર કથા ચાલતી હોય છે, જ્યાં ભાવિક ભડો બેસી હરિકીર્તન ગ્રવણ કરે છે, ત્યારે બીજા કેટલાક ચાલતાં વ્યાખ્યાનો સાંભળવામાં સંથાય છે, અમે પણ એક પંડિત વ્યાખ્યાન કરતા હતા ત્યાં ગયા, અને ત્યાં એક હિંદોમાં હાપેલી પત્રિકા મળી જેમાં હરિદ્વાર ઋષિકુળ આશ્રમના વાર્ષિક મહોત્સવની જાહેરખબર હતી. આ જાહેરખબર વાંચ્યા પછી બીજે દિવસે સાંજે ચાર વાગે અમે આ આશ્રમની મુલાકાત લેવા અને તેના વાર્ષિક સમારંભના આનંદમાં ભાગ લેવા નીકળ્યા. સ્થળ કેટલું દૂર છે તેની

પુછપરછ કરવા માંડી, અને કેટલેક દૂર ગયા પછી, હજુ વધારે દૂર છે એમ માલુમ પડતાં એક બાહુતી ગાડી કરી આશ્રમમાં પહોંચ્યા. રસ્તા ઉપર બને બાજુએ વાવડા ટાંગી દીધા હતા અને સમારંભનો આનંદ પેસતાં જ અને અનુભવવા માંડ્યો. યોગ સમય પછી બનત શરૂ થયાં. અને તે પછી પંડિતજવાલાપ્રસાદમિત્રનું શ્રદ્ધાર્થ ઉપર આખ્યાન શરૂ થયું. આખ્યાન યદ્ય રહ્યા પછી ત્યાં ફરતાં નાણાં ભરાવા લાગ્યાં અને યોગ સમયમાં તે રૂપેયાના બે ત્રણ નહાના નહાના ટગલા યદ્ય ગયા. આ પ્રસંગ ચાલતો હતો એટલામાં કાંઈક અંદર અંદર તકરાર ચાલતી હોય એમ જણાવું અને પંડિત ગંગાપ્રસાદમિત્ર એકદમ ઉભા યદ્ય પોતાનો કાંઈ પણ વાંક નથી એમ પ્રતિષ્ઠાન કરવા મંડી ગયા. આ પછી મંડળના સેક્રેટરીએ ઉભા યદ્ય બને બાજુના પંડિતોને શાંત કરી પાછું કામ આગળ ચાલતું કયું અને યોડીવાર વળી બનત થયા પછી એક આશ્રમના શ્રદ્ધાચારીએ સંસ્કૃતમાં સુંદર વ્યાખ્યાન કયું. આ પછી યોગ સમયમાં સમારંભનું તે દિવસનું કામ સંપૂર્ણ થયું અને સભા વિસર્જન યદ્ય. બીજા દિવસે એજા ભરાવાનો હોવાથી રોજનપર બીડ ઉપર બીડ થવા માંડી અને હરિદ્વારમાં ભ્યાં નોંધે એ ત્યાં યાત્રાગુઓની દંડ નમેલી માલુમ પડે. અમારી ધર્મશાળામાં પણ ઉભા રહેવાનો માગ પણ બને નહીં એટલી બીડ યદ્ય ગઈ. અને ગંગાના કિનારા ઉપર તેમજ રસ્તામાં પણ યાત્રાગુઓએ પોતાના બિહાનાં પાથરી દીધાં હતાં. ઘાટ ઉપર તો માગજ ન મળે, અને ગંગામાં સ્નાનની તકમાર ચાલી રહી. આટલી બધી બીડ હતી કયાંય પણ આપણે ચાહ્યાં નેવામાં આવે છે એવી તકરાર કે લગઈ જણાઈ નહિ. પંચમળ આપું જણે ઉલટી ન આવ્યું હોય એવું જણાતું હતું. યાત્રાગુઓની મેટી સંખ્યા નિર્ધન જણાતી હતી. પરંતુ તેમનાં હૃદયમાં શ્રદ્ધા અને ભક્તિનો ઉત્તમ વાસો જણાતો હતો. ગંગાસ્નાન માટે જ તેઓ આવેલાં જણાતાં હતાં, અને સ્નાન કરી રોટલી શાક વેચાતાં લઈ ખાઈ ખાઈને રસ્તે પડતાં હતાં. ત્રણ દિવસ સુધી આવી જ બીડ ચાલુ રહી. અને લાખો મનુષ્યોએ તેટલા અરસામાં ગંગામાં સ્નાન કરી ધર્મસ્તવન કયું હશે. આ નેવાથી અમને પંચમળી લોકે શાંત અને ધર્મિષ્ઠ જણાયા, અને નહાતાં નહાતાં બાળકો લઈને આવેલી સ્ત્રીઓની ગંગામૈયા ઉપરની ભક્તિ નોંધે અમે ચકિત યદ્ય ગયા. સાયકાળે આમાની ઘણી સ્ત્રીઓ પંચમળી તથા હિંદી બાપામાં મધુર, કોમળ અને ધીમા, સ્વરથી બનત ગાતી હતી, અને આ બનતની ધુન ઘણી રાત્રિ જતાં સુધી કાપત રહેતી હતી. તેમનામાં આપણા નેવો કોઈ પ્રકારનો વટાગ માલુમ પડતો નહોતો. એક ચૂલા ઉપર વારા ફરતી રોટલા કરી જતા અને ખાઈ લેતા અને કેટલાક તો શાક રોટલા પણ દુકાનેથી લઈને જ ખાઈ લેતા. ગંગા માતાના જળથી ચયેલી રસોઈ તેઓ પાક ગણતા અને કેટલાક તો અમારે ચૂલે પણ રસોઈ ચતી હોય ત્યારે “અમને પણ રોટલા ઘડવાયો” એવી માગણી કરતા આવતા હતા. ત્રણ દિવસમાં પાછું હરિદ્વાર ખાલી યદ્ય ગયું અને ‘એ ત્રણ દિવસ પછી અમે પણ આ મુક્તિપુરીને પ્રણામ કરી રૂપસત લીધી. આવા પવિત્ર સ્થળમાં શહેરથી બે ત્રણ માઈલ દૂર ભ્યાં શહેરના લોકોનો પરિચય પણ ન હોય એવા સ્થળમાં શ્રીસનાતનધર્મમહા-મંડળ તરફથી ગંગા નદીના કિનારા ઉપર હરિદ્વારમંચિકુળઆશ્રમ ઉઘાડવામાં આવ્યો છે. આ આશ્રમમાં ઉપનયન સંસ્કાર કરેલાં શ્રદ્ધાળુબાળકોને રાખવામાં આવે છે અને તેમની પાસે આપણા ધર્મશાસ્ત્રમાં કલા પ્રમાણે શ્રદ્ધાર્થ આશ્રમના ધર્મ પળાવવામાં આવે છે. અમે આ આશ્રમની મુલાકાત લીધી તે વખતે ત્યાં, બત્રીશ, શ્રદ્ધાચારીઓ હતા. તેમના અંગ ઉપર

એક પીળું કૌપિન, હાથમાં એક દડ તથા કમંડળ અને પગમાં લાકડાની પાદુકાઓ હતી. તેમને વેદાધ્યયન કરાવવામાં આવે છે. આ આશ્રમના ધાગ ઘણા સખત છે અને ત્યાં વિદ્યાર્થીને સખતા પહેલાં તેનાં વાલી પાસેથી સખત કબૂલાતો કરાવવામાં આવે છે.

આશ્રમને માટે મકાન વિશાળ અને સુંદર છે. મહોટાં વિશાળ ખેતરોમાં મકાનો બાંધવામાં આવ્યાં છે અને એક ખેતરમાં અગ્નિકુંડ સખવામાં આવ્યો છે, જ્યાં બ્રહ્મચારીઓ હમેશાં પ્રાતરુ અને સાંયહોમ કરે છે. મકાન, સ્થળ વગેરેની વ્યવસ્થા બહુ જ ઉત્તમ છે, પરંતુ કાર્યની વ્યવસ્થામાં કાંઈક બરોબર વ્યવસ્થા ચાલતી હોય એવું અમને જણાયું નહિ. પડિતો અંદર અંદર લદતા હોય એમ જણાયું, અને મતભેદ પડે તો બહુ મતે કામ ન કરતાં એક બીજામાં ખેંચાખેંચ કરી કામ બગાડે એવી સ્થિતિ આપણા બ્રાહ્મણોની સર્વે સ્થળે જોવામાં આવે છે તેવી અહીંયાં પણ અમને માલુમ પડી હતી.

આ સ્થળમાં આ આશ્રમ શિવાય આર્ય સમાજ તરફથી ગુરુકુળઆશ્રમ પણ કાઢવામાં આવ્યો છે. આ આશ્રમ પણ ગંગાના કિનારા ઉપર છે, અને ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ ઘણા જથ્થામાં છે. તેમ જ ત્યાં આત્મભોગ આપી કાર્ય કરનારાની પણ ખોટ નથી તેમ ધન પણ ત્યાં જરૂરીઆત પ્રમાણે મળતું રહે છે. આ આશ્રમની વ્યવસ્થા ઘણી સારી ચાલે છે. અને ત્યાંની શિક્ષણક્રમ પણ હાલના જમાનાને અનુકૂળ સખવામાં આવ્યો છે. આ આશ્રમની સુલાકાત અમારાથી સમય ન હોવાથી લેવાઈ નહોતી માટે તે સંબંધે અમે આથી વિશેષ હકીકત આ લેખમાં આપી શકતા નથી.

આવો એક આશ્રમ આપણા ગુજરાતમાં નર્મદાને કિનારે કે બીજે કોઈ સ્થળે થાય અને તે શિક્ષણ સંબંધમાં પણ આધુનિક સ્થિતિને અનુકૂળ અને સુઅવસ્થિત થાય તો આપણા સમાજને કેટલો બધો લાભ થાય. આવા આશ્રમોમાં આપણા દેશના લોકો પોતાનાં સંતાનોને મોકલવામાં પણ ઘણો જ આંચકો ખાય છે એ ખરેખર ઘણું જ શોચનીય છે. આવો કાંઈક પ્રયાસ આપણે અહીંયાં પણ વહેલો મોડો થશે એવી આશા રાખી અમે હૃદયની પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે, એ કાર્ય સત્વર થાઓ । ॐ શાંતિ : શાંતિ : શાંતિ : ।

રામરાંકર હરજીવન ત્રિપાઠી.

આહ્વાણાત્કર્ષ.

(સંવાદ ૩૫.)

(અનુસન્ધાન પૃષ્ઠ ૫૩ થી.)

પત્ની—ધન્ય છે તે સમયને અને તે સમયના આહ્વાણને કે તેઓ કેવા ભાગ્યશાળી અને પરાક્રમી હશે.

પતિ—તે સમયના આહ્વાણો અને તેમની સ્ત્રીઓ દીર્ઘાયુ, બળવાન, તેજસ્વી, વિદ્વાન, સત્યવાદી, શિક્ષત્રત પાળનાનાં, ધર્મી અને પરાક્રમી હતાં કે જેઓ પોતાનાં નામો કરી ગયાં છે.

પત્ની—તેમાંના યોદ્ધાં નામો બળશૂબની મને ઇચ્છા છે; કેમકે મહાપુરુષોના શુભ શુભો અને ચરિત્રોનું જ્ઞાન મેળવતાં આપણે તેનું અનુકરણ કરવામાં સમર્થ થઈએ છીએ.

પતિ—વિશ્વામિત્ર, વ્યાસ, શુકદેવ, વામદેવ, દુર્વાસા, પરશુરામ, નારદ, વસિષ્ઠ, વમદમ્ભિ, ભગદાત્ત, ગૌતમ, અત્રિ, દ્વૈપિત્ય, કર્ણપ, અશ્વત્થામા, શુક્રાચાર્ય, દ્રોણાચાર્ય, માર્કેડેય, સનત્કુમારો, યાજ્ઞવલ્ક્ય, દેવસ, મંડનમિત્ર, અગત્ય વગેરે અનેક પુરુષો આહ્વાણોમાં પરાક્રમી, સદ્ગુણી, પદપકારી વિદ્વાન અને જ્ઞાની થઈ ગયા છે.

પત્ની—હે પતિ! આહ્વાણ પુરુષો એવા પરાક્રમી થઈ ગયા તેવી જ તેમની સ્ત્રીઓ હશે કે શી રીતે ?

પતિ—તેમની સ્ત્રીઓ પણ મહાસતિઓ, પતિસેવામાં, તપમા અને વિદ્યા, નીતિ અને ધર્મમાં કુશળ થઈ ગઈ છે.

પત્ની—તે મહાસતિઓનાં નામ કહેવા કૃપા કરો.

પતિ—સાંભળ; અરૂંધતી, અહલ્યા, અનસયા, સરસ્વતી, સાવિત્રી, ગાર્ગી, રેણુકા, મૈત્રેયી, દેવદુતિ, કાલ્યાણી, ઇલા, સતીનર્મદા વગેરે અનેક ઋષિપત્નિઓ મહા તેજસ્વી, પતિવ્રતા અને સંસાર વ્યવહાર અને ધર્મમાં કુશળ હતી.

પત્ની—આર્ય શોકે ઉત્તમ રિચિતિમાં હતા ત્યારે આહ્વાણોમા વધુવરના લક્ષણો તથા ઉમર જેઈ વિવાહ કરતા તેમ અન્ય વર્ણમાં લગ્ન થતાં કે શી રીતે ?

પતિ—ક્ષત્રિયકન્યા પુખ્ત ઉમરે સ્વયંવરમાં પોતાને યોગ્ય લાગે તેવા વરને વરતી, અને વૈશ્ય તથા શૂદ્રમાં મોટી ઉમર થાય ત્યારે જ વધુવરનાં લગ્ન થતાં, તેથી ભરતખંડમાં ચારે વર્ણનાં માણસો સુખ યાન્તિ ભોગવતાં તેઓ બળ, શુદ્ધિ અને પરાક્રમવાળાં હતાં.

પત્ની—માતા પિતા દ્રવ્યના ભોભયી કે દ્હાવો લેવા વગેરે ખીલ લાલચમાં પડી પોતાની કુમળી વયની કન્યાઓનાં બાળલગ્ન તથા કળેશ કરે છે, તેથી કન્યાઓને અનેક પ્રકારનાં સંકટો સોસવાં પડે છે, તે જેઈ માફ હલ્ય કપે છે; તે પ્રમાણે લાલમાં ખીલ સ્ત્રીઓને થતું હશે કે નહિ ?

પતિ—ઘણી ખરી સ્ત્રીઓ તો લાલમાં અજાન દશામાં છે, અને ભણીને જે વિચાર કરવા વાળી થઈ, તેમાંની કેટલીક સ્ત્રી જાતીની ઉન્નતિ માટે પ્રયત્ન કરે છે, પણ એટલી જુજ સંખ્યાથી શું બની શકે ?

પત્ની—હે સ્વામિનાથ ! એવી વિદ્વાન, વિવેકી, કુલીન, શુભ શુભ સંપન્ન બાઈઓ લાલમાં એકઠી મળીને સ્ત્રીજાતીના કલ્યાણને માટે કંઈ વિચાર કરે છે ?

પતિ—હા મુંબઈ, અમદાવાદ વગેરે સ્થળે એવાં સ્ત્રીમંડળો મળીને સ્ત્રીઓના હિતના વિચારો કરે છે. અને સંવત ૧૯૦૨ માં સૌ માવિત્રી બાઈના પ્રમુખપણામાં એક સ્ત્રીમંડળ મળ્યું હતું, અને તેમાં કન્યાવિક્રય વગેરે બાબતો પર માણેકબાઈ વગેરે સંજ્ઞા મંડળે પોતાના વિચારો જણાવ્યા હતા.

પત્ની—એ વિચારો આપ મને જણાવવાની કૃપા કરો.

પતિ—સામાજ માણેકબાઈ બોલ્યા કે સદ્યુષ્ટી બહેનો આજનો વિષય શરૂ કરતાં આપ સર્વને નિવેદન કરવાતું કે “કન્યાવિક્રય” એટલે દીકરીના દામ લેવાનો જે પાપી ચાલ આપણી આર્ય કોમની કેટલીક પવિત્ર યાત્રિઓમાં દાખલ થયો છે, તે ઘણો દુઃખદાયક છે. તેના પરિણામે આપણે અને આપણી પ્રજાને કેટલા સંકટો મોસવાં પડે છે, તે ચાલ દૂર કરી આપણી પુત્રીઓ અને નિર્દોષ બાળાઓનો મંસાર શાથી સુધરે એ વિષય આપ સર્વના જણવામાં હશે, તથાપિ તેને અગે અને નોક કહીશ.

કન્યાવિક્રયની શરૂઆત.

આ શરૂઆત આશરે બસો વગમ થયાં થએલી જણાવવામાં આવે છે કેટલીક યાત્રિ અને કુટુંબો કન્યાવિક્રયના પાપી ચાલથી મુક્ત હશે.

પણ સામઠી રીતે જોઈશું તો ઉચ્ચ ગણાતી યાત્રિઓના મોટા શહેરોમાં અને સુધરેલા ગ્રામોમાં પણ એ ધોળ પાપે પ્રવેશ કર્યો છે. તેની કમંકથા જ્યાં ત્યાં આપણા સામાજિક વામાં આવે છે. જેમ દુરિયાદ વગર અપરાધની તપાસ થતી નથી, તેમ આવા કાળોં કર્મો અરમપરસની સમજૂતી અને યાત્રિઓએ સત્તા અબાધથી પસાર થાય છે એટલું જ નહિ, પણ તે વિષે ઘટતો પ્રતિબંધ ન હોવાથી કન્યાવિક્રય જેવા ગુનાહને ઉદિ રૂપે ચલાવી લેવામાં આવે છે. એ આર્ય જેની ઉત્તમ અને ભક્તિમાન પ્રજા માટે શુ ખેંચાતું નથી ?

કહે છે કે અરોત્રના કોઈએ દીકરી દેઈ પૈસા કઠાવ્યાથી તે વાત સરનામાં ગઈ, અને સગરે બદોબસત કરાવ્યો હતો, પણ જે લોકોના મન દૃઢ નહિ તેને સગરે શુ કરે ? અને શાએ ? પણ શુ કરે ? કારણ કે, જ્યારે સગરે વચ્ચે પડી કાયદો બાંધે ત્યારે લોકો છાના પૈસા લેવા લાગ્યા. માટે બાપણોઈથી ઉપદેશની આવા કુચાલ બધ કંવાને માટે ધણી જરૂર છે. સ્ત્રીસમાજમાં જે આ વિષયની ચર્ચા ચાલુ રહેશે તો એ સુધારો થતા વાન લાગશે નહિ, કેમકે સ્ત્રીઓનાં દીલ ધણી નમ્ર અને ધર્મ સુસ્ત હોય છે.

દીકરીના દામ લેવા પાસી, સુસવમાન અને અંગ્રેજો પણ હાગમ ગણે છે, અને તેઓ દીકરીના ઘરનું અન્ન જળ કે એક પાઈની વસ્તુને સ્પર્શ સુદ્ધા કરતા નથી. પણ હાલના આપણા આર્યો નરાધમ બની ઇંગ્લેન્ડના પણ ડર સમ્પતા નથી અને “બિવાહિતા ગ્વાડ” કહી ધર્મોભાનો બહારથી ડાળ ધાલી, હજારે રૂપિયા છુપી રીતે જે લે એ ધોડુ પાપ છે ?

વગ સાક સિત્તે વર્ષની વયનો હોય, આજ નહિ તો કાલે મરી જવાની અણી ઉપર હોય, તેમ છતાં ગમર બાદકોને તેની સાથે પરણાવી દેવામાં આવે છે, એ શુ બાળકોએ ઉપર ઓછો જુલમ જુલમ છે ? આપણે અન્ય કોઈ પાસેથી પોપાક, રીતબાત, ખાનપાન અને મોજશોખના કેટલાંક શુભો લીધા, કે જે બાળ્ય રીતે કહીએ તો શુભ નહિ પણ ફરેણ છે. પરંતુ આ ફરેણ ગિલાનના દાઈ ભતનો સુધારો ન કર્યો.

ધણી બાબતમાં આપણે શાસ્ત્રના આધારને વળગીએ છીએ, પણ કહો વાર કયા શાસ્ત્રમાં દીકરીના દોકડા લેવા જણાવેલું છે? એવું કોઈ બતાવશે કે દીકરીના પૈસા લેઈ પોતાનો જ સ્વાર્થ જોવો? શાસ્ત્રમાં તો આવાં ધન લોભી મનુષ્યને અધમ કહી માતા પિતાના દરજ્જા પરથી ઉતારી કસાઈની ઉપમા આપી છે; અને એ પ્રમાણે વેચાતી આણેલી કન્યા ધર્મપત્ની ગણાય નહિ, એમ પણ જણાવ્યું છે. માટે કુમળી કળાને હાથે કરી કુવામાં ઉતારતાં ઈશ્વરનો ઇર રાખવો જોઈએ. શાસ્ત્ર તો કહે છે કે—

જ્ઞાતિમ્પો દ્રાવિણંદસ્વા કન્યા યથૈવ શક્તિઃ

કન્યા પ્રદાનં સ્વાચ્છં દાદામુરો ધર્મ લક્ષ્યતે ॥

સારાંશ—જે જ્ઞાતિના ઇચ્છાનુસાર દ્રવ્ય લેઈ બીજાને દીકરી દે તે કન્યાવિક્રય અને આમુરી વિવાહ કહેવાય છે.

મનુ મહાનંજ આવા વિવાહનો નિષેધ કરતાં કહે છે કે—

ક્રવક્રિયા ચ યા કન્યા પાત્રી સા ન વિધિયતે ॥

એટલે જે પૈસા આપી વેચાતી લીધી છે, તે વિધિપૂર્વક સ્ત્રી જ ગણાતી નથી.

આદદીત ન શૂદ્રોઽપિશુલ્કં દુહિતરં દદન ।

શુલ્કદિ શુલ્કન્ કુલને છન્નં દુહિતૃં વિક્રયમ્ ॥

અર્થાત—શુદ્રે પણ દીકરીને પરણાવી ધન ન લેવું જોઈએ.

સગપણમાં ઉડી સ્વાર્થ વૃત્તિ.

દીકરી દેઈ રોકડા દામ લેવા એમાં જ કન્યાવિક્રય કયો એમ કંઈ નથી; પણ આંધળા થઈ ધનવાન જોઈ દીકરી દેવી અને મનમાં એવી ઇચ્છા રાખવી કે “સારાં પંકાતાં સગાં છે” તો કોઈ વખતે દામ આવશે; એ શું કન્યાદાન કહેવાય? જ્યાં ઉડી સ્વાર્થ વૃત્તિ છે, ત્યાં કન્યાતુ ખડું સુખ શું? અને તેનો જન્મારો કેમ સુધરે, એ વિષય પર પૂરતું ધ્યાન આપાતું નથી. દીકરી પહેરતી ઓઢતી ધાય, લૂગડે દાગીને સુખી ધાય, આપણાં કુટુંબીઓનો આગળ પાછળ સમાસ ધાય કે આપણા વેપાર ધંધાને મદદ મળે, એવી ઇચ્છા એ પણ ઉડી સ્વાર્થ વૃત્તિ છે, એક તરેહની લાલચ છે; મધહાળ છે, લોભ છે અને તેથી ઘણી વાર જૂલ થવાનો સંભવ રહે છે. પણ હાથે કરી નાણાં ગણી લેઈ જે દીકરી દે તે તો શાની તપાસ કરે? વગનાં વય, ગુણ, વિદ્યા, આચરણ, ઉદ્યોગ ઇત્યાદિ શું તે તપાસી શકે? આથી અનીતિ વધે છે, અને તેનો ભોગ, બિચારી બાળ કન્યા જ થઈ પડે છે; પણ જ્યારે એ બાળા સ્ત્રીરૂપ ઉંમરમાં આવે છે, અને સાડું નરશું સમજવાની શક્તિ ધરાવે છે, ત્યારે પોતાનાં માખાપને કસાઈથી પણ વધારે કઠોર ઘાગણીનાં માની સર્વે પાપતુ મૂળ તેમને જ ગણે છે.

(અપૂર્ણ.)

વિવિધ વર્તમાન.

આ મહામંડળ સનાતન ધર્માવલંબી ભારતવાસી વિદ્વાન પંડિતો અને સુમ સંજ્ઞનોના પ્રયાસથી સ્થપાયું છે, અને તેનું કામ દેશમાં ધાર્મિક જીવન સજીવન કરવું એ છે. કેટલાંક વર્ષથી સ્થપાયેલું આ મંડળ દેશમાં ધાર્મિક વિચાર ફેલાવવામાં તથા બીજાં પણ અન્ય ઘણી યોજનાઓ કરવામાં પ્રયત્ન શીલ રહે છે. આ મંડળને સ્થપાયે લગભગ સાતેક વર્ષ થયાં છે. અને તેના ઉદ્દેશ સંબંધમાં તેના કાર્યવાહકો જણાવે છે કે “ ભારતધર્મમંડળના તરફથી એક મહા વિદ્યાલય પ્રથમ કાશીમાં સ્થાપન કરવામાં આવશે તથા એક ઉપદેશકશાલા સ્થાપન કરવામાં આવશે; તે પછી જે પ્રમાણે હરિદ્વારમાં ઋષિકુલબ્રહ્મચારી આશ્રમ સ્થાપન થયું છે, તે પ્રમાણે દરેક પ્રાન્તમાં બ્રહ્મચર્યાશ્રમ તથા અનાથાલય ખોલવામાં આવશે; એવાં સત્કાર્યો કરીને ભારતધર્મમહામંડળ ભારતવાસિઓના ઐક્ય તથા પરસ્પરમાં પ્રેમ વધારીને ભારતનો ઉદ્ધાર કરવા માહે છે. ”

ઉપરોક્ત હેતુપૂર્વક આ મંડળ દેશમાં ધર્મકાર્ય કર્યા કરે છે; અને હાલમાં તેમના તરફથી આ મંડળની એક શાખા મુંબઈમાં ખોલવામાં આવી છે, અને તેનું નામ શ્રી મહારાષ્ટ્ર ગુર્જર ધર્મ મંડળ રાખવામાં આવ્યું છે. આ મંડળ પહેલા ભારતવર્ષમાં તે મંડળ તરફથી પાંચ પ્રાન્તમાં મંડળો સ્થપાઈ ચૂક્યાં છે. પંજાબમાં શ્રીપંજાબધર્મમંડળ, બંગાળામાં શ્રીબંગધર્મમંડળ, સન્થાનમાં શ્રીસન્થાનધર્મમંડળ, બ્રહ્મવર્ત પ્રદેશમાં શ્રીબ્રહ્મવર્તધર્મમંડળ અને દરબંગામાં શ્રીદરબંગાધર્મમંડળ. આ મંડળોની સ્થાપના લાહોર, કલકત્તા, અજમેર, દરબંગા અને મયુરાં શહેરમાં થઈ ગઈ છે. ઉપરની દરેક શાખાઓ તરફથી પોતપોતાના પ્રાન્તનાં ધર્મમંડળો સ્થાપવાની તથા આશ્રમો અનાથાલયો અને પાઠશાળાઓ વગેરે ખોલવાની યોજનાઓ ચાલી ગઈ છે. આપણા પ્રાન્ત માટે જે મંડળ સ્થાપવામાં આવ્યું છે, તેનું કાર્યાલય મુંબઈમાં ચેત્ર શુક્લ, ૧૦ ત્રીને શુભ દિવસે ૭૭-૭૮ એપ્રિલે સ્ટ્રીટમાં ખોલવામાં આવ્યું છે, જે સ્થળેથી તે મંડળ સંબંધી દરેક પ્રકારની માહિતી મળી શકશે. આ કાર્યાલયના કર્તા તરિકે એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણની યોજના થઈ છે, અને તેમના તરફથી એક સનાતન ધર્મો એ નામનું માસિક પત્ર પણ કાઢવામાં આવે છે. આ માસિક પત્ર તે મંડળની સાથે સંબંધ ધરાવનારા દરેકને વિના મુલ્યે આપવામાં આવે છે. આ સમાના સાધાન્ય મમ્મ પામેથી દર વર્ષે રૂ. ૧ લેવામાં આવે છે, અને તેવા સભાસદો આપણા પ્રાન્તમાં લગભગ દોઢ હજાર થઈ ચૂક્યા છે. આ મંડળ તરફથી યોગ સમયમાં મુંબઈમાં “ શ્રીમહામંડળબ્રહ્મચારીઆશ્રમ ” નામનો આશ્રમ ખોલવામાં આવશે. તેને માટે જોઈતી મગવડ પણ થઈ ગઈ છે અને તેની યોજના પણ ઘડાઈ ગઈ છે. શુભ સુદર્ત જોઈ આ કાર્યને આરંભ થશે. આ આશ્રમ જેવી યોજનાવાળું એક વિદ્યાલય વડોદરામાં શ્રી ગંગનાથ ભારતીય સર્વ વિદ્યાલય નામનું સ્થાપિત થયું છે. તેના સ્થાપન કર્તા ધર્મોત્સાહી શ્રીમાર્ પંડિત કેશવ ગણેશ દેસ પાંડે બી. એ. મહાશય છે. તેઓ આ મહા મંડળની શાખા

સમાના મંત્રી છે. આ વિધાયવતુ કામ ઘણા ઉત્તમાદથી આવે છે, અને તેને ભાગ્ય ધર્મ મંડળ તરફથી પૂરતી મહાય મળવી જોઈએ.

આ જ્ઞાતિના આહવાણી વસ્તી ફક્ત સુરત જિલ્લામાં જ છે. તેમની સંસાર મોતા નામના સુરતથી મોળ માહલિ દૂર આવેલા ગામડા ઉપરથી પડેલી છે. મોતા ત્રી મોતાળા આ- સિવાય ફક્ત બીજા બે જ મગસ અને જોડપાડ નામનાં ગામના આહવાણી હકીકત. તેમની જ્ઞાતિ મળી આવે છે. આ બે ગામ પણ સુરત જિલ્લામાં જ આવેલાં છે. એમ કહેવાય છે કે ગમચંદ્રજીના વખતમાં આ આહવાણીને હનુમાનજી કોલાપુરમાંથી ગુજરાતમાં લાવ્યા હતા; અને એમ માલૂમ પડે છે કે, મોતાળા, જાંબુ અને કાવી આહવાણી મળી એક જ જ્ઞાતિના હશે, અને તેઓ એક જ વખતે દક્ષિણમાંથી ગુજરાતમાં આવી વસેલા હશે. જાંબુ આહવાણી અને મોતાળા આહવાણી વચ્ચે આજથી મો વર્ષ ઉપર કન્યા વ્યવહાર ચાલતો હતો. આ સંબંધમાં વૃદ્ધ લોકો એવી વાતો કહે છે કે, આજથી મો વર્ષ ઉપર મ-મમાં એક મોતાળા આહવાણી ત્રીનુ નામ જાંબુડી હતું અને તે જાંબુ આહવાણી પુત્રી હશે તેથી જ તેનું એ નામ પડેલું હશે. આ ઉપરથી જણાય છે કે આહવાણીમાં ભાણા વ્યવહાર અને કન્યા વ્યવહાર અમુક કારણોથી સમય જતાં બંધ પડેલો હશે. પંતુ મૂળમાં તો આવો વ્યવહાર ચાલતો જ હશે.

આ આહવાણી દક્ષિણમાંથી જ આવ્યા હશે એવું તેમના કેટલાક યક્ષ પ્રમંજના દક્ષિણના આહવાણીને મગતા ત્રિવાળે ઉપરથી જણાય છે તેમ જ જાંબુ આહવાણીમાં અને મોતાળામાં આ ત્રિવાળે સંખ્યા જ માલૂમ પડે છે. વળી આ આહવાણીની કુળ દેવી પણ કોલાપુર મહાલક્ષ્મી દેવી છે. આ આહવાણી મુમયમાન ગજાઓના વખતમાં દક્ષિણ માથો ગુજરાતમાં આવી વસ્યા હશે, એવું અનુમાન ઘણા વિદ્વાનો કરે છે. તેઓની ઉત્પત્તિ વિષે એવી દંતકથા આવે છે કે લંકામાં રાવણનો નાશ કરીને ગમચંદ્રજી નાશિક પાસે પંચવટીમાં આવ્યા, નાશિકથી તેઓ ગુજરાતમાં યજ્ઞને પેંદ ગયા; ત્યાંથી સરમ પાસે તેમણે સિદ્ધનાથ મહાદેવની ગ્યપના કરી. અહીંયાં એક રાક્ષસ રહેતો હતો તેનો ગમચંદ્રજીએ નાશ કર્યો; જ્યાં આ રાક્ષસનું સિર પડ્યું તે ગ્યજનુ નામ મગસ પડ્યું અને જે સ્થાનમાં તેનું ઉર પડ્યું તેનું નામ ઉર પાટલુ પડ્યું જેને હાલ જોડપાડ કહેવામાં આવે છે, અને જ્યાં એના હાથ પડ્યા તે સ્થાનને હાંદીમ કહેવામાં આવ્યું. આ જલગ્રક્ષસ હોવાથી તેણે ગમચંદ્રજીને હેરાન કરવા માંડ્યા. આથી ગમચંદ્રજીએ આહવાણીને બોલાવ્યા તેમણે તેમને આ પ્રદેગથી દૂર જવાનું કહ્યું. આથી તે દૂર ગયા એટલે જલગ્રક્ષસથી તેઓ મુક્ત થયા. આ ગ્યજે તેમણે યજ્ઞ કર્યો અને તેમાં જોડેલા આહવાણી હનુમાનજી કોલાપુરથી આવ્યા. આ ગ્યજનુ નામ તેમણે મુક્તિ પુરી પાડ્યું, તેનું હાલ મોતા એવું અપભ્રંશ નામ ધર્ષ ગયું. આ જ્ઞાતિના આહવાણી ગુજરાતના બીજા આહવાણી કરતાં વિદ્યા વગેરેમાં શ્રેષ્ઠતા બોમ્બે છે. તેઓના પુરોહિતો વિદ્વાન હોય છે. તેમનામાંના કેટલાક શ્રગ્ધાની માનપાતવાળી નોકરી કરે છે, અને કેટલાક મુશ્કાતમાં વહેપારીઓની પેદીઓમાં સરાશી વગેરેનો ધંધો કરે છે.

વાચમ તપોધન આહ્લણુ જ્ઞાતિનો મેળાવડો વાલમ સુકામે મળ્યો હતો તે પ્રસંગે થયેલ
 જામડાનું દિગ્દર્શન ક્રમતા અમને અતિ આનંદ થાય છે. આમ સ્થળે
 વાલમ તપોધન સ્થળે આવી રીતે આહ્લણુ મમાજ મગતા રહે છે એજ ઉત્તરિનુ
 આહ્લણુ વિદ્યાત્ત- ચિહ્ન છે. તે પ્રમગે આહ્લણુ વિદ્યોત્તેજક મરળ સ્થાપવામાં આવ્યું
 જક મંડળ. હવે, આ પ્રસંગે શ્રીયુત્ ગિરજશંકર નિરર્ભયરામે ઉક્ત જ્ઞાતિમા
 તેમની પ્રાચીન મમયની ઉચ્ચસ્થિતિ અને હાલની અધોગતિ એ
 વિષય ઉપર અસરકારક ભાષણ આપ્યું હતું તથા શ્રીયુત્ હાહાભાઈ મમાગમે જ્ઞાતિને સારો
 ઉપદેશ આપ્યો હતો. આ મરળનો ઉદ્દેશ તપોધન આહ્લણુને અને બને તો અન્ય આહ્લ
 હોને ધાર્મિક અને વ્યાવહારિક કેળવણી આપવાનો છે. ઉક્ત મંડળ સ્થાપન થયા પછી એક
 વાચમ તપોધન આહ્લણુની વેદશાળા સ્થાપન કરવામાં આવી છે અને તેના નિભાવ માટે
 એક ફંડ જોલવામાં આવ્યું છે. તે પ્રસંગે વાલમ ગામના કૃષ્ણમદિરમાં એક સભા મળી
 હતી ને ત્યાં શ્રીયુત્ ગિરજશંકર નિ-ભેનમે “ અમારી અધોગતિ ” ઉપર અસરકારક ભાષણ
 કર્યું હતું. તેમણે પ્રાચીન મમયના આહ્લણુની અને આધુનિક મમયના આહ્લણુની સરખા
 મણી કરીને બતાવ્યું હતું કે, આગળના આહ્લણુ પોતે વિદ્યાવિનોદમાં પોતાનો કાળ નિર્ગ-
 મન કરતા ત્યારે આજ વિદ્યાના અભાવને લીધે લોકોને કાળમાં ને ઈર્ષ્યા કરવામાં પોતાનો
 મમય ઘણાંઓ નિર્ગમન કરે છે, વગેરે મતવચનુ વિદ્યાના અભાવથી આહ્લણુની પડતીનું
 કાળુ બતાવ્યું હતું. જે કાળુ ખરૂં જ છે. છેવટે પ્રમુખે ધાર્મિક તથા વ્યાવહારિક કેળ-
 વણી માટેના વાચમ તપોધન આહ્લણુના પ્રયાસ માટે અભિનંદન આપ્યું હતું ને પડિત
 રેવાશંકર દેવ આપતા જણાવ્યું કે કેવળ વેદ ભણવા તેજ સુખ્ય કર્તવ્ય છે એમ ન
 જણતા તે પ્રમાણે આચાર્યવિદ્યા સુધારવા એજ મનુષ્ય જન્મનું કર્તવ્ય છે. આ રીતે સભાનુ
 વામ નિર્ણયને મગાસ થયું હતું.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.

(અનુસન્ધાન ૪૪ ૬૪ થી.)

એ પ્રકારે આ ભગવદ્ગીતા ત્રગાદિ વેદોની ખેડે ત્રણ કાઠ રૂપ છે.

આ ગીતાના પ્રથમ પદ્ધતરૂપ કર્મકાંડ વિષે કર્મોના તથા તે કર્મોના ત્યાગના નિરૂપણ
 રૂપ માર્ગે કરીને અનેક પ્રકારની સુક્તિવડે સ્વ (જીવ) પદના અર્થરૂપ કુટસ્થ (નિર્વિકાર
 આત્મા) શુદ્ધ આત્માનુ નિરૂપણ કર્યું છે. અને બીજા પદ્ધતરૂપ ઉપાસના કાંડ વિષે ભગવદ્
 ભક્તિ નિષાના વર્ણનરૂપ માર્ગવડે તત્ત્વ (પરમાત્મા) પદાર્થરૂપ પરમાત્મા દેવનું નિરૂપણ કર્યું
 છે. અને ત્રીજા પદ્ધતરૂપ જ્ઞાનકાંડ વિષે તે ગ્રાધિલ તત્ત્વ (તે તું) પદાર્થનું અભેદરૂપે
 મહાવાક્યનો અર્થ નિરૂપણ કર્યો છે.

એ પ્રકારે ત્રણ પદ્ધતરૂપ ત્રણ કાંડોનો પન્સપર મખંધ સભવે છે. અને પૂર્વ પૂર્વ
 અધ્યાયના અર્થનો ઉત્તર ઉત્તર અધ્યાયના અર્થો સાથે જે જે પ્રકારનો સખંધ સભવે છે
 તે તે મખંધ તે તે અધ્યાયના નિરૂપણ કાળ વિષે કહેવાશે.

આ વિશ્વમા અસંખ્ય 'જન્મુઓ' બધા છે, પણ તે મરમા 'નર' નો એટલે
મનુષ્યો જન્મ એ દર્શન છે જન્મુઓ તો માત્ર જન્મે છે અને મરે છે, પણ નર
મનુષ્ય જોતાના આત્માને ઉદ્દિષ્ટ સ્થાન તરફ વિવેક બુદ્ધિ અને દૃઢતા પુર મર દોરી રાકે
છે નીતિમા રાખી-અલાવી શકે છે વળી નર' એટલે જે મનુષ્ય જાતિ તેમા સ્ત્રી
પુરુષ વર્ગમા જન્મ પામવો એ અવિનિબીજ્ય કૃપા છે ઉત્પન્ન થયેલી ભાવ
નાઓને સંપ્રવૃત્તિ અને પોષવાનું કાર્ય સ્ત્રી વર્ગનું છે, પણ નવીન ભાવનાઓ ગોપી
કાંઠવાનું તમ બહુમી પુરુષ વર્ગનું જ છે પણ પુરુષવર્ગમા પણ સંપન્ન આ કામને
મારે જોજોતો અવકાશ હોતો નથી જે વર્તે જનસમાજે આ કામ ખામ કરીને બોધ્ય
છે અને સામાજિક વ્યવસ્થા દ્વારા જોડતી કુ સદ પણ આપી છે એ વર્ગમા અર્થાત
બુદ્ધિશાળી 'વિપ્ર' વર્ગમા જન્મ મેળવવો એ સુવિશેષ ભાગ્ય છે વળી 'વિપ્ર' પણ
દરેક મરમા હોય છે પણ વૈદિક ધર્મના વિપ્ર હોવું એ તો આપણા બ્રાહ્મણોત્તર
મદ્દભાગ્ય છે બ્રહ્મણોમા પણ બ્રહ્મણ ધુ (માત્ર બ્રાહ્મણ કુળમા જન્મેના એટલું જ)
ધણા હોય છે બ્રાહ્મણ દોઈ નિહાળ હોવું એ જ ખા. ભાગ્યની વાત છે વળી એ
વિદ્વાત પણ અને વિદ્યોતી બની શકે છે પણ વિદ્વાન હોઈ આત્મ-અનાત્મનો
વિવેક જરૂરો વિવેક મરી મારો અનુભવ-બ્રહ્માતુભવ-ગત કરવો બ્રહ્મરૂપે સારી રીતે
સ્થિત થવ, આપતા મનનાજન્ય મોહાચરણી મત્તાગ્રાથી મુક્તિ મેળવી, એ તો સેક્ટો
જનમકાંટિના મુકુન્દનું કા છે એમ મમજવું

કટનાં પ્રશ્ન ક ને ક આ વિદ્યાથી ગો લાભ? આપુ હિન્દુસ્થાન આજ પર્વન્ત
આ મગજબિલ્મ પાળા દોડી દોડીને નહ યઈ ગયું તથાપિ હજી એની એ અર્થ
થાને છે! આનો ઉત્તર કે બ્રહ્મ વિદ્યાએ તો હિન્દુસ્થાનને અંતેક સંકટોમાથી તાર્યું છે,
અને પાછોતો જન્મ આપ્યો છે ન્યા મુખી એનો સર્વ દેહાધ્યામાવ રહેા ત્યા મુખી
જ એની ચાતી હી અને આજ પણ એની મૃતવર દશામા પપુ કાઈ સૈતન્ય
અત્યન્ત-તુ હોય તોએ એ બ્રહ્મવિદ્યાનો જ પ્રભાવ છે 'બ્રહ્મવિદ્યા' એટલે આત્મમય
ધણા ખા. શ્રી અન્નાસીઓમા કે યુનિવર્સિટીના તાઈકેટમા જે એ નામે ઓગળાવું
કાંઈ આપણે જોઈએ છીએ એ નહિ પણ જે પ્રાચીન મહર્ષિઓમા હવું અને જેણે
સગરત દિ હિન્દુસ્થાનમા આપ ભાવના વિસ્તારી, જે મુદ્દેવમા હવું અને જેને અશોકના
સમ્માન્યને જન્મ આપ્યો, જેણે સંસ્કૃત અગવાનમા પ્રકટ યઈ, રામાતુજ રામાનન્દ,
કબીર, નાનક તમદામ તુમ તમ આદિમા હવળી એક તરફ શીખપ્રગ્નને અને બીજી
તરફ મહારાષ્ટ્રની પ્રગ્નને અંત્ય આપી જીવન આપી, ઉત્થાન આપ્યું એ એકેષિક
સત્ત્વના નામ જ 'બ્રહ્મવિદ્યા' છે

'વર્મન્ત શાંશુન સવત ૧૯૫૮ વર્ષ ૧ મ્ચ ૨'

ધી યુનિવર્સિટી ઓફ ઈન્ડિયા—અમદાવાદ.

ગુજીર બ્રાહ્મણ.

સંગંઢધુ સંવંધુ સવો મનાસિજાનતામ । સમાનો મત્સસમિતિ સ્સમાની
સમોનં મનંસ્મદુ ત્તિત્તમૈવામ ॥ સમાન મન્ત્રમ્મિ મન્ત્રવર । સમાનોઽ આર્કોતે
સ્સમાના દંદયાનિદ ॥ સ્સાનર્મન્તુ વૌ મવોયર્થાસ્સુસ હામતિ ॥ ક્લવેદ

ભાવાર્થ:—મધુઓ! અત્ર માએ વાળીમા, વિચાન્મા અને કર્મમા એકતા ગમે।
તમાગ સમાનુ ઈત્ય અને કાર્ય સમાન હો, તમારો ઉદ્દેશ સમાન હો, તમારા વિચાર
સમાન હો. તમગી ગત કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ માની શિક્ષા છે તમાગી ઇચ્છાઓ
સમાન હો, તમાગ સ્વભાવ એના માઓ તમાગ મા એકત થાઓ કે એથી કમીને તમારામા
ગાઠ એકતા થાય હો । અશિદેન અમાની આ ઇચ્છા તમે કરો ૩૦૧૬

વર્ષ ૨, અંક ૬.

[ગાસિક.]

કાર્તિક સંવત ૧૯૬૬.

તત્ત્વા—હજીવત ત્રિભુવન ત્રિપાઠી, મરખેજ

કથિ- પ્રાચીના	(કથિ નવમ્સયમ નગમમ ભદ્ર.)	...	...	૮૧
અમિતકન.	(ન ગ પુરષોત્તમ દગ્ધિભુ પુતાણી)	.	.	૮૪
સુવંદ્ર બ્રાહ્મણ કોન્દન્ન	(ન ન નમસંકર હજીવત ત્રિપાઠી)	..	...	૮૫
મવેશભક્તિ.	(રા ૧ ધમધ્ય પ્રાણી)	.	...	૮૮
શ્રીકૃતોત્કર્ષ	.	.	...	૯૦
ગીમદ બગનદ ગીતા	.	.	...	૯૪

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રીની સહીના લેખો માટે તંત્રી જવાબદાર છે, સહીના લેખોને માટે તે લેખકજ જવાબદાર છે.

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કામગીરી એકજ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી મોકલવા કૃપા કરવી. અને આ લખાણ જે માસિકમાં લેવામાં નહીં આવે તો અમે તે પાછું મોકલવા બંધાતા નથી.

૩ માસિકનો આ છઠ્ઠો અંક આવેથી લવાજમ મનીઓફરથી મોકલવા વિનંતિ છે. જેથી અમારું વ્યવહાર કામ સરળ થઈ પડે, જે આદક અંક વિ. પિ. થી મંગાવે છે તેમને મોકલવામાં આવે છે. જેમણે આદક નજર ચૂંટી લેય તેમણે કૃપા કરીને પત્રથી જણાવવું. અગર પાછું મોકલવું આદક થઈ અઢા રાખ્યા પછી લવાજમ ન મોકલવું, અને આદકની ધરના કાર્યમાં નુકસાન પહોંચાડવું એ ધર્મ કાર્યથી કલેડ ગણાય માટે તે ઉપર દરેક બંધુ પ્યાન આપશે એવી આશા છે. માસિકનું લવાજમ મોકલવામાં તેમજ અન્ય સર્વ પત્રવ્યવહારમાં માસિક ઉપર લખાતો નંબર લખવાની કૃપા કરવી જેથી અમને લીસ્ટમાંથી નામ જોળવામાં હરકત નડે નહીં. એક બે મહીના વાટ જોતાં જેના લવાજમની માસિકમાં પહોંચે ન અવી હોય તેણે લખી જણાવવું.

વ્યવસ્થાપક—શુભ્ર બ્રાહ્મણ ઓપીસ,
સરખેજ—અમદાવાદ પાસે.

લઘુભારત.

આભારત મહાભારતના આદર્શરૂપે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ સ્વરૂપે સુગાનક, હૃદયમલકવલ ભારતનો ઇતિહાસ પ્રલક્ષ કરનારૂં અને ભારતવાસીઓને અનેક બોધદાયી હોય પૂર્વ રચિતવું જાન કરાવી ઉત્તરિનો માર્ગ દર્શાવનારૂં છે. પૂર્વોપર કાવ્યરૂપે આવા અંથની શુભરસતને મોટી ખાટ હતી તે પૂરવાનો આ પ્રયત્ન છે; જે, તે ધર્મથી પ્રેરિત થશે, કર્તાથી અને મહાભારતની મહત્તાથી વિદ્યોતે સુવિદિત છે, એટલે વિશેષ જણાવવાની જરૂર નથી. માટે આ અંથના શુભતા માટે પ્રાર્થના ભાગમાં સમાવેલાં પર્વ તથા પ્રત્યેક ભાગની કૃતિની વિષે પ્રમાણે જણાવું છું:—

૧. ભાગ ૧ ભાગ—આદિસભાપર્વ. કી. ૩. ૨-૦-૦. પો. વી. પી. સાથે ૩. ૨-૪-૦.
૨. ભાગ ૨ ભાગ—વનપર્વ. કી. ૩. ૧-૪-૦. પો. વી. પી. સાથે ૩. ૧-૭-૦.
૩. ભાગ ૩ ભાગ—વિરાટઉદયોગ પર્વ. કી. ૩. ૧-૧૪-૦. પો. વી. પી. સાથે ૩. ૨-૨-૦.
૪. ભાગ ૪ ભાગ—ભીષ્મ પર્વથી કૌરવ પર્વ સુધી પર્વ ૬. કી. ૩. ૨-૮-૦. પો. વી. પી. સાથે ૩. ૨-૧૩-૦.
૫. ભાગ ૫ ભાગ—શાંતિ પર્વથી સ્વર્ગારોહણ સુધી પર્વ ૭. કી. ૩. ૧-૮-૦. પો. વી. પી. સાથે ૩. ૧-૧૩-૦.

ઉપર પ્રમાણે પાંચ ભાગમાં ૧૮ પર્વ છે. પાંચ ભાગ સામટા મંગાવનારને આદક રૂપિયામાં, અને હાથ ધારણના અભ્યાસીઓ તથા ૩. ૧૫) અંદરના મહેતાજીએને પોથી કીમતમાં મળશે; પણ પો. વી. પી. જન્મ અણુશી. ઇચ્છા હોય તેમણે જોખે અંદર પોતાના નામ કામ જણાવવાં.

આર ભાગ કે. આ. માં ૬નામ લાઇબ્રેરીઓ માટે મજુર થયા છે. પાંચનો કાલ પ્રસિદ્ધ થાય છે, તે પણ મજુર થયા આશા છે; કેમકે ભારતનો ખરો તત્વાર્થ તેમાં છે.

અમદાવાદ-રાયપુર.

હરમાનની ખડકી.

(કવિ) ગણપતરામ રાજરામ ભટ્ટ,

પ્રતાપ નાટક આદિના કર્તા.

ગુર્જર વ્રાહ્મણ.

ॐ । સહનાવવતુ । સહનોમુનકુ । સહવીર્યં કરવાવહે । તેજસ્વિના વધીતમસ્તુ
માવિદ્વિષાવહે ॥

य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयिसन्तु ते मयिसन्तु ॥

उपनिषद्

ॐ शान्ति शान्ति शान्ति

उपनिषद्

અર્થ:—(તે બ્રહ્મ) અમારૂં બનેનું માથે રક્ષણ કરે. અમારૂં બનેનું સાથે પોષણ કરે. અમે બને માથે સામર્થ્ય સપાદન કરીએ. અમારૂં અધ્યયન કરેલું તેજસ્વી થાઓ અને અમે બને દેવ ન કરીએ.

ઉપનિષદમાં જે ધર્મ કહ્યા છે તે આત્મા હો. તે આત્મા હો.

ॐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

વર્ષ ૧, અંક ૬.

[માસિક.]

કાર્તિક સંવત ૧૯૬૬.

ईश्वरप्रार्थना.

દોહરો.

ઉન્નતિ ભારતવર્ષની કરવા જગદાધાર,

શ્રુદ્ધેવો ભારતતણા મત્વર હવે સુધાર.

હરિગીત છંદ.

જે ધાર ક્ષત્રિયવર્ગને દેનાર ભારતમા હતા,

જે વૈશ્યને વ્યાપાર માર્ગે જતાવનારા પશ્ય હતા,

જે શૂદ્રને સેવાદિ ધર્મનું ગાળ દેનારા હતા,

શ્રુદ્ધ એવા આજ રે રે દૃષ્ટિએ નથિ આવતા ।

આથી અધોગતિ હે પ્રભો ! આ દેશની અહિં છે યધ,

વાલી બધી લોકો તણી સાથે જ છે બિડી ગર્ધ,

ચળકાટ જે જોવાય છે તે રીઝવાનો નહીં,
છે દીપ હોલાવા સમય જેવોજ રે રે એ અહીં ! ૩

શ્રુતિ સ્મૃતિ તથા અંગ્રેયો સ્વામી સદ્ધર્મ દાખી જેમણે,
પ્રકટી પુરાણો માન આપ્યું તું પ્રજાને એમણે;
રાજા પ્રજાના પૂજ્ય થઈ શુરુપદ ધરીને તેમણે,
ઉત્તર કર્યો તો દેશ આર્થાવર્ત આદિયા એમણે. ૪

નેતા હતા નૃપતા પ્રવીણસુ નીતિદર્શક આહવાણો,
શીખાડનારા સુદ્ધકેરિ કળા સહીને શ્રમ ધણો,
શુભરાજનીતિ સુધર્મ નૃપતા રનેહથી નૃપને અહીં,
શીખાડતા દિનશ્રેષ્ઠ, ઉત્તરિ દેશની યાવા સહી. ૫

રે ! તેમની માહી દશા વિપરીત આદિ એવી થઈ,
મેરું બને જ્યમ કાકરો ખેર થઈ વિખરણ જઈ;
તેથી જ આવનતિ થઈ ખરે, ભૂદેવતત્ત્વ જતે અરે !
ક્યાથી જ ઉત્તરિ હોય, જ્યાં નિર્માલ્ય તે નજરે તરે ! ૬

અગ્રેસરો જેઓ હતા, વશજ અરે તેના ખરે,
પામ્યા અધમતા આજ નિજનો ધર્મ વિસર્વાથી અરે !
નમતા નૃપો સામા જઈ વંશજ અરે તેઓતણા,
દાસત્વ શૂદ્રતણુ કરે છે, દામણા યદને ધણા. ૭

કોની તમા નવ રાખતા, તેના તત્ત્વજ લોભે વહી,
મોભે સુઠી નિજ ધર્મ, હાથ ધરેછ સહુ આગળ સહી;
માનાર્થમાં “મહારાજ” કહેવાતા તત્ત્વજ તેઓતણા-
કહેવાય છે મહારાજ મસ્કરીમાં પડી હલકા ધણા. ૮

પૂર્વજતણી વિસરી મહત્તા, રે ! ખતા ખાતે છતે,
માની મહત્તા ભીખમાં, દોડે છે દિન ઉર હર્ષતે !
વર્ણન કરૂં વિસ્તારિશુ વિષ્ણો તણી પડતીતણું ?
વિદ્વાન “ભટ્ટ” મટી જન્યા ભટ્ટ સદર થઈ હું શું બાલું ? ૯

ભણવું ભણાવવું બુદ્ધિ ભણવું પારકું ધન એ વિષે,
નિષ્ઠા થઈ વાડવ તણી, રે રે અહીં એવું દિસે;
કરવા શુભમ કરાવવા તે મારો મૂકી આ સમે,
શૂદ્રત્વ પામીને દિન્ને, નિજ આયુ ધૂળ વિષે ધમે. ૧૦

દેવાં અને લેવાં સુઘન, સુધર્મ તે નિજ પરહરી,
 લેવાં જ સમન્ધા અધમ * પણ, ઘેંખો ને તે માંહે ધરી;
 પદ્મર્મ આમ દ્વિજોતણાં વામાં વહાં હું શું કહું !
 સંધ્યાદિ પણ શીકધ, ગયાં, લક્ષણ ન બ્રાહ્મણનું લહું. ૧૧

આથી જ હે વિશ્વેશ ! પરમ ઉચ્ચેશ દેશ વિષે થવા, ^૧
 કરુણાનિધે ! કળિનું તિમિર દેશેયિ દૂર જઈ થવા;
 બાવી સુધારો બ્રાહ્મણોનું એયિ ગુણ આશે ધણો,
 યાશે જ ઉત્તતિ દેશની, ઉત્કર્ષ યાતાં તેતણે. ૧૨

હજિ ધર્મકર્મ કરાવવા જન બ્રાહ્મણોને દેશમાં,
 માને છ કંઈપણ ને નમે છે, સત્તધારીવેશમાં + ;
 ત્યાંસધિમાં તેમાં સુધારો ને યશે તો હે હરી,
 યાશે પ્રજનો એય, નહિ તો બાજિ અર્થ જશે ફરી. ૧૩

વ્યાખ્યા પછી વિધ નહિ વળે, યદ્ય રાખ માણુ નવ યગે,
 અટકાવ આગળથી કર્યે આરોમ્યતા આવી વસે,
 છે તેમ બ્રાહ્મણને વિષે, માટે સુમહેર કરી ધણી,
 પ્રેશે સુધારો તે વિષે, વિશ્વેશ આ અરજ સુણી. ૧૪

આ વર્ષમાં ઉત્કર્ષ બ્રાહ્મણનો થવાને આદરી,
 પ્રેશે સુમતિ તેઓ વિષે, સદ્ગુણિ અર્પા શ્રીહરી !
 મંડાણુ નિજ કલ્યાણનું તેઓ કરે એવુકરો,
 ઉત્સાહ શુભ ઉત્કર્ષનો એઓ વિષે ભગવન બરો. ૧૫

આલસ્ય, ઈર્ષ્યા, દ્વેષ તેમ ક્રસંપ પરનિંદા હરી,
 ઉદ્ધોગ મમતા મિત્રતાની જલ્દિ વિપ્રોમાં કરી,
 સંપેયિ કાર્ય સુધારવા તત્પર સદા તેઓ રહે,
 કરજો કૃપાળુ તેમ, ગણપત એમ કર જોડી કહે. ૧૬

ગ. રા. ભટ્ટ.

પ્રતાપ નાટક, લઘુભારતાદિના કંતો.

૧

અભિનંદન.

(મન્દાકીન્તા.)

પૃથ્વી પાણી પવન અગ્ની વ્યોમ જ્ઞેની વિભૂતિ,
 વ્યાપી સત્તા સકલ જગમા સન્વિવિદાનંદ મૂર્તિ
 ધર્મ ગ્લાનિ પ્રસર સમયે માનવીરૂપ ધારી,
 ત્રાતા નેતા સુભગ પથમા, શુદ્ધ હો શ્રી મુરારિ

(શુષિત આભિની.)

અમલ વિમલ ચાએ,
 સકલ જગ હવાએ, કીર્તિ આર્યો તણી રે,
 સન્વ સુખ પમાએ, કર્મ પથે ચરતા,
 જનની ચરણુ નામી,
 રમગણુ શરણુ ગમી, બ્રહ્મમયો કર્તા
 અવિચલ પદ લાધે આત્મ બુદ્ધિ પ્રદારો.
 પ્રીતિ નિરમળ પીતા,
 હૃદય રસ ભીંજતા, પ્રેમો યુગ્મો ચરતા
 ગદન જગ સમુદ્રે, રનેહો, સગે તરતા
 વ્રણુ વિપ્રમય તીક્ષ્ણો
 ભવ અહિંસાનેથી, ઉરમા જે પડતા,
 ગિરવો રેઝ કન્તા, પ્રેમ પીયૂષ સાંચી
 ધોર પરમ પવિત્રો,
 પ્રિય શર્ણસમ મિત્રો, અર્પો અન્યોન્ય બોધે,
 સરલ શુચિ ચરિત્રો, મમ આનંદ રેલે,
 વિનંદ રજ્જનિશાસે,
 રવિસમ ઉત્કર્ષે, નિલ પાશ્વે રહતા,
 નિજ હૃદય સમારે, બધુ સર્વે ગણુતા
 હવનપય બરેલા,
 જળધર સુખદાયી, વર્ષા તર્પા ક્ષિતિમા,
 ચિત્તગ જન કરતા, શરય સપત્તિ સાધો,
 મમ સુભગ જનેતા
 મર્ત્ય અતિ દિવાળી આત્માનો માન અર્પો,
 હલિત ચિત્રગણોમા, શાન્તિ બકિત જ ગોપો,

(ઉપગતિ. *)

શક્તિ વિકાસો નરવીરહસ્તમાં,
જ્યોતિ શુરો સુકવિ અંતરાત્મમાં;
શાંતિ સુધારો પ્રસારો ધરામાં,
સત્ય પ્રકારો જન સંસદીમાં.

(ગઝલ.)

મહો ધૈર્ય, લહો એક્ય,
અમરપદ પામવા ચલ,
મહો આસ્થા, યશે સુકિત,
સુપસ પન્થોકમાં રલ.

પુરુષોત્તમ હરિકૃષ્ણ પુરાણી.

ગુર્જર બ્રાહ્મણ કોન્ફરન્સ.

હાલમાં દેશમાં અનેક પ્રકારની જાગૃતી જોવામા આવે છે. લોકો સમાજો, સમાજો, મંડળો વગેરે સ્થાપે છે; કોન્ફરન્સો, કોમિસો, મેળાવડાઓ મેળવે છે, અને આ પશ્ચિમનાં અનુકરણીય સાધનો દ્વારા દેશનો ઉદય કરવા પ્રયત્ન કરે છે. આ બધાં સાધનો આપણા દેશમાં કાંઈ તદ્દન નવીન નથી. પહેલાં પણ આ જ પ્રમાણે પંચાયતો ગામડે ગામડે હતી; અને હાલમાં પણ ગામડાઓમાં, શહેરોમાં, પોળોમાં, જાતિઓમાં તથા અન્ય ઘણે સ્થળે આવી પંચાયતો હોય છે. આ સંસ્થાઓનો ઉદ્દેશ એક જ યર્ષ એક બીજાના વિચાર જાણી, સત્યત્વ સંશોધન કરી ઘણે મતે એક જ યર્ષ કોઈ પણ કાર્ય કરવાનો હોય છે; અને આવી રીતે એક વિચાર અને એક કાર્યમાં બધા સામેલ થાય એટલે તે કામ ત્વરાથી અને સારી રીતે થાય એ સ્વાભાવિક છે.

આ પ્રમાણે આવાં આવાં સાધનોની ઉપયોગીતા તથા આવશ્યકતા વિષે વિચાર કરી હવે આપણે આવી સંસ્થાઓ અને તેને લગતાં અન્ય સાધનો દ્વારા આપણા સમાજનો ઉત્કર્ષ શી રીતે સાધી શકીએ તેનો વિચાર કરીશું.

આપણો સમાજ “ ગુર્જર બ્રાહ્મણ ” એ નામથી અન્ય દેશોમાં જાણીતો છે. આ સમાજનું નામ “ ગુર્જર ” એ કારણથી આપેલું છે એક તો એ શબ્દ સંસ્કૃત વ્યાદિ કાર્કયો તથા નાટકોમાં ગુજરાતમાં વસતા લોકોને માટે ઘણા સમયથી વપરાતો આવ્યો છે, અને બીજું કારણ એ છે કે એ શબ્દથી એ દેશની ભાષા બોલનારા સર્વે લોકોનો એમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. તે પ્રમાણે ગુર્જર બ્રાહ્મણ સમાજમાં ગુજરાતમાં વસતા તેમ જ અર્ધે કચ્છ, કાઠિયાવાડ દેશોમાં વસતા પણ ગુજરાતી માત્ર બાષામાં બોલતા તથા લખતા સર્વે બ્રાહ્મણો આ સમાજમાં આવી જાય છે.

* પહેલી બે લાંબી ઇત્રવંશ તથા બીજી બે ઇત્રવંશ છે.

ઉપર પ્રમાણે આપણે ગુજરાતી ભાષા બોલતા; સર્વે આદિયોને “કુર્નર આદિય સં-
માજ” ના સભાસદ ગણીશું. આપણા સમાજના મુખ્ય ત્રણ વિભાગ પાડી શકાય: ૧ ગુજ-
રાત, ૨ કાઠીયાવાડ, ૩ કચ્છ, આ સમાજમાં સર્વે જનતા આદિયો આવી જાય છે. ૧૯૦૧
ના વસ્તીપત્રક પ્રમાણે હિંદુસ્તાનમાં મુખ્ય બે જનતા આદિયો છે. ૧ પંચગૌડ અને ૨
પંચદ્રાવીડ. ૧ આ વિભાગના પાંચ પેટા વિભાગ છે. અને તેમાં સારસ્વત કે મીશ્રી, ગૌડ,
કનોજ કે કાનકુબ્જ, મૈથિલ અને ઉત્કલ નામના આદિયોનો સમાવેશ થાય છે. ૨ ખીજ
વિભાગમાં દ્રાવિડ અથવા તામીલ, અંધ્ર અથવા તેલેણ, કણ્ઠિટી, મહારાષ્ટ્રી અને ગુર્નર એ
પાંચ જનતા આદિયોનો સમાવેશ થાય છે. આમાંના ગુર્નર આદિયોની ૯૧ પેટા જનતા છે,
અને તેમાં પણ અનાવલાના બે વિભાગ છે; ઐદિચોના ૨૯ પેટા વિભાગ છે; ભાર્ગવના
ચાર છે; ખેડાવાળના ત્રણ છે; મેવાડના પાંચ છે, મોઢના નવ છે; નાગરોના સત્તર વિભાગ
છે; શ્રીગોડના દશ છે; શ્રીમાળીના પાંચ અને અન્ય બીજી જાતિઓના પણ પેટા વિભાગો
છે. આખા હિંદુસ્તાનમાં ગુજરાત તેની વિવિધ નાતો અને જાતિઓ માટે પ્રખ્યાત છે. આદિ
યોની નાતો પણ ગુજરાત જોટલી અન્ય કોઈ પણ દેશમાં જણાતી નથી. આનું મુખ્ય કારણ
એ જણાય છે કે, આપણા દેશમાં આવી વસેલા ઘણા ખરા લોકો પર મુલકમાંથી આવી
આવીને વસેલા છે. આ નાતોમાં કેટલીક નાતો વચ્ચે ભોજન વ્યવહાર નથી અને પેટા
નાતોમાં પરસ્પર કન્યા વ્યવહાર પણ નથી હોતો. આ આદિયોમાં દશ હજાર ઉપરની વસ્તી
વાળી જાતિઓ નવ છે. તેમનાં વસ્તીના પ્રમાણમાં નામ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ ઐદિચોની વસ્તી ખીજ બધા આદિયો કરતા વધારે છે. ૨ તેમનાથી ઉતરતી
વસ્તી અનાવિલ આદિયોની છે. જેમનો મોટો ભાગ મુગત તરફ આવેલો છે. ૩ આ પછી
મોઢ આવે છે અને ૪ થે નંબર મેવાડ આવે છે. ૫ મે નંબર નાગર આવે છે; તે પછી
૬ ખેડાવાળ તે પછી ૭ ગજગોર તે પછી ૮ તપોદત અને તે પછી ૯ મા શ્રીમાળી આવે
છે. બાકીના આદિયોની વસ્તી દશ હજારથી ઓછી છે.

આમાં નાગરો તેમની વિદ્વતા, રાજ્ય કાર્યભારની કુશળતા અને સુધારા આદિ માટે
પ્રખ્યાત છે. તેઓ દેશમાં દરેકમાં યેઠ પદ ભોગવે છે; તેમનામાં સંપૂર્ણ અન્ય સર્વ વર્ણ
કર્તાં ઉત્તમ છે; અને તેમને માટે કાંઈ ખાસ સુધારાની જરૂર અન્ય વર્ણ માટે છે એટલી
નથી. બાકીના બધા આદિયોની સ્થિતિ એકંદરે ઘણી જ દુઃખી છે. આનું મુખ્ય કારણ
નિર્ધનતા અને અજ્ઞાન એ જ છે. દેશમાં મોંઘવારી વધતી જાય છે, અને જીવનની સ્પર્ધા
દિનપ્રતિદિન વધારે કઠિન થતી જાય છે, તેવા સમયમાં જે સમાજનો મોટો ભાગ અજ્ઞાનના
અધિકારમાં ધ્રુમતો હોય તેનાં દુઃખ અને તેની નિર્ધનતા વિષે શું કહેવું ?

હવે આપણે આ દુઃખ ઓછું કરવાના ઉપાયો તરફ વળીએ.

દુઃખનો નાશ થવાનાં ચિદ્વનમાં પ્રથમ આપણે ૧ શુભ વિચાર અને ૨ શુભ પ્રયત્ન
એ જ જોઈએ છીએ. તો તે પ્રમાણે આપણા સમાજમાં એક યાવ અને શુભ વિચારથી
પ્રયત્ન આરંભાય તો આપણા સમાજની ભાષી પ્રજા આપણા પ્રયત્નોનું સુખપ્રદ શુભ ફળ
ઓમવે, અને દેશોદયમાં પણ ઉપયોગી થાય.

હવે ત્યારે આ શુભ વિચાર અને શુભ પ્રયત્નનો આરંભ થવા માટે ઘણી વ્યક્તિ-
ઓનો એક મત અને તેમનો એક ઉદ્દેશ થવો જોઈએ, આપણા સમાજ દેશમાં ધણે ધણે

સ્થળે પયસાર્થ ગયો છે, માટે આ સમાજના વિચારો જાણવાને માટે, તેમાંના સારા સારા સમજી ગૃહસ્થોએ એક સ્થળે એકત્ર થઈ પોતાની સ્થિતિનો અને તેને ઉત્તર કરવાનો વિચાર કરવો જોઈએ. આવી રીતે એકત્ર થવું તેનું નામ સમાજ કે કોન્ફરન્સ.

આ પ્રમાણે કોન્ફરન્સની અગત્ય વિષે વિચાર કરી, હવે આપણે આ કેવી રીતે બસવું તથા ક્યાં બસવું જોઈએ તેનો વિચાર કરીએ; તેમાં ક્યાં બસવું એ સવાલનો નિર્ણય પહેલાં કરીએ. બધી પ્રકારની અનુકૂળતા જોતાં તથા બધી બાજુનો વિચાર કરતાં અમદાવાદ આને માટે ઉત્તમ સ્થળ લાગુ પડે છે. ગુજરાતનું આ શહેર પાટનગર છે. તે ઉદ્યોગનું સ્થાન છે, અને કચ્છ કાઠીયાવાડ તથા ગુજરાતની મધ્યમાં આવી બધા વિભાગના લોકોને અનુકૂળ થઈ પડે એવું છે. આ શહેરમાં ચોર્યાશી બ્રાહ્મણોની એક સભા સ્થપાવી જોઈએ. આ સભા એક મધ્યસ્થ મહા તરીકે કામ કરે, અને અન્ય તાલુકાઓના આવી રાખ્યા સભાઓ સ્થપાય ને સભાઓ પોતાપોતાના તાલુકામાં ઉપરોક્ત સભાના નિયમો પ્રમાણે કામ કરે અને તે કાર્યની માહિતી પત્રદ્વારા મળેને આપે ઉપર પ્રમાણેનું કામ થાય તે પછી બીજા વિચારો કરવાનું નક્કી કરે.

આ પ્રમાણે સ્થળ નક્કી કર્યા પછી હવે આપણે કોન્ફરન્સ કેવી રીતે અને કેવા બધા-રણ ઉપર મેળવવી તેનો વિચાર કરીએ. આપણો સમાજ ગુજરાતમાં છ વિભાગમાં વહેંચાયેલો છે. અમદાવાદ (અને તેમાંના ગામડાં) ૨ ખેડ, ૩ પંચમહાલ, ૪ ભરૂચ, ૫ સુરત, અને ૬ વડોદરા. આ ઉપરાંત કચ્છ તથા કાઠીયાવાડના પ્રદેશમાં પણ તેમની વસ્તી ઓછી નથી. માટે આ દરેક વિભાગમાંથી પ્રતિનિધિઓની ચુંટણી કરી ત્યાંના લોકો મોકલે તેમને આપણે, ડેલીગેટો ગણવા. તેમને કોઈ પણ પ્રશ્ન ચર્ચવાની તથા તેમનો અભિપ્રાય આપવાની સત્તા આપવી. આ દરેક વિભાગમાંથી કેટલાક સભામંદો કાપમના નીમવા અને એક કાપ-મની મંડળી નીમવી. વિદ્વાન તથા સમજી આશરે બસો એક ડેલીગેટો એકઠા કરવા અને પ્રેક્ષક તરીકે ગમે તેને આવવાની છૂટ આપવી. જેવી રીતે કોંગ્રેસ તથા અન્ય કોન્ફરન્સોનું બંધારણ હોય છે તેવું આ કોન્ફરન્સનું પણ બંધારણ બાંધવું. ડેલીગેટમ દરેક પ્રાન્તવાર, શહેરવાર તેમજ જાતિવાર ગણવું. એટલે દરેક પ્રાન્ત અને દરેક જાતિ આમાં આવી જ જાય. જાતિનું સ્થળ અને તેની વસ્તી એનું પ્રમાણ ધ્યાનમાં લેવું. આ કોન્ફરન્સ બરાબ પછી તેણે આખા સમાજને જાણ કરી એમ સાધવા પ્રયાસ કરવો. સમસ્ત બ્રાહ્મણોનો ઇતિહાસ એકત્ર કરવો અને બ્રાહ્મણોમાં નિર્ધનતા અને અગાન છે તે ટાળવા માટે પ્રયત્નશીલ થવું. સ્થળે સ્થળે સંસ્થાઓ સ્થાપવી અને ધનિક બ્રાહ્મણોના ધનના ભંડાર દુ.ખી સુધાત્રીની ઉત્તરિ અર્થે વપરાય એવી યોજનાઓ કરી નવીન પ્રકારની સમસ્ત દુનિયાનું કલ્યાણ કરી શકે એવી બ્રાહ્મકેળવણી આપવાની સંસ્થાઓ સ્થાપિત કરવી. આટલું કામ કોન્ફરન્સ કરે તો સમાજ સત્વર ઉત્તર જતી જાય. આલું બંધારણ આપણા સમાજ માટે થશે જ એવી શ્રદ્ધા રાખી આટલેથી આ વિષય સમાપ્ત કરીએ.

રામશંકર હરજીવન ત્રિપાડી.

x આને માટે એક વિદ્વાન બધું પ્રયાસ કરે છે. સભા લગભગ સ્થપાય જેવી જ છે; ફક્ત એક શુભ દિવસે તેનું બંધારણ નક્કી કરી રાજ કરવાનું જ બાકી છે. આશા છે કે આ કામ પણ સત્વર જ શકીય થઈ જશે.

સ્વદેશભક્તિ.

ભક્તિએ આપણા ધર્મ ગ્રંથોમાં મોક્ષ મેળવવાના ઉત્તમ સાધન તરીકે ગણાઈ છે; અને જ્ઞાન અને ભક્તિ એ બેનો અન્યોઅન્ય સંબંધ ઘણો જ નિકટ છે એ પણ સર્વ સ્થળે ખતાવવામાં આવ્યું છે. ભક્તિનું સ્વરૂપ ખતાવતાં નારદજી એમનાં ભક્તિસૂત્રોમાં કહે છે કે સા પરમપ્રેમસ્વરૂપા । તેનું સ્વરૂપ પ્રેમ રૂપ જ છે.

ભક્તિના અનેક પ્રકાર છે; અને આ દરેક પ્રકારની ભક્તિ માટે આપણો આર્થાવર્ત પ્રાચીન સમયથી ઘણો જ પ્રખ્યાત છે. આ દેશમાં માતૃભક્ત, પિતૃભક્ત, સ્વદેશભક્ત, વીર-ભક્ત એવા અનેક ભક્ત પુરૂષોની સંખ્યા અન્ય દેશો કરતાં કાંઈ પણ રીતે ઓછી હતી તેમ નથી. આપણા સમાજનો કે આપણા દેશનો ઉદય એ આપણા સમાજની વ્યક્તિઓનાં હૃદયમાં વસતી ભક્તિ ઉપર જ આધાર રાખે છે. જ્ઞાન હોય પરંતુ કર્તવ્ય પથમાં આરૂઢ થવામાં તો ભક્તિ વિના એકલું જ્ઞાન કાંઈ કરી શકતું નથી. અત્યારે પણ આપણા દેશમાં જ્ઞાનવાન પુરૂષોની કાંઈ ખોટ નથી. મહા સમર્થ જ્ઞાની અને સાધન યુક્ત અસંખ્ય પુરૂષો પડ્યા છે, પરંતુ તેમના હૃદયમાં સ્વદેશ વાસ્તે કે સ્વજન માટે ભક્તિ રૂપી અગ્નિની જ્વાલા પ્રકટ થએલી જણાતી નથી. ભક્તિ એ સુક્તિપુરીનું દાર છે, અને જે આ દારે આવીને ઉભો રહે છે તેને જરૂર અંદરની જ્યોતિ પોતામય બનાવી એક રૂપ જ કરી દે છે.

આ ભક્તિની જ્યોતિનો પ્રકાશ જ્યારે સ્વદેશના પ્રદેશ ઉપર પડે છે, ત્યારે તે દેશમાં વસતા લોકોનું કલ્યાણ એક નિમિષ માત્રમાં જ થઈ જાય છે. આવો જ પ્રકાશ આપણા ભારતવર્ષ ઉપર હાલ ગળ્ય કરતી અતુર, કાર્યકુશળ અને ગજનીતિસુ પ્રજાના પ્રદેશમાં હાલમાં કેટલાંક વર્ગોથી પડેલો જણાય છે; અને આ પ્રકાશના પ્રભાવથી જે જે કિરણો તેમનાં પથમાં પડે છે તે કિરણોની જ્યોતિથી ઉદ્બુદ્ધ થતા ઉત્તમ ગુણોથી તેઓ જગતમાં ઘણા પ્રદેશો ઉપર સામ્રાજ્ય સ્થાપી શક્યા છે; અને તેને ટકાવી શક્યા છે. આ સ્વદેશભક્તિની જ્વાલાઓ સર્વત્ર ભળકતી હાલતમાં જણાય છે, અને તેનો પ્રકાશ દેશમાં વસતી તમામ આલમ ઉપર પડ્યા માંડ્યો છે. આ પ્રકાશ તે એક ઝગઝગતા વિદ્યુતના ગોળા સમાન છે. એ ગોળાને હસ્તમાં ઉત્તમ રીતે ફેરવવા અને તેનો સફળયોગ કરવાને સમર્થ નેતાઓ જો-પ્રએ નહિતો તે પ્રકાશનો ગોળો તેના સ્તંભમાં જે આવે તેને ભરમવત્ કરવાને સમર્થ છે.

આ ભક્તિ પ્રકાશની જ્વાલાઓ હાલમાં આપણા ભારતવર્ષમાં, આપણી આર્યોની માતાના પ્રદેશમાં પ્રસરવા માંડી છે, અને આર્યજૂનિનાં સંતાનોના હૃદયમાં સ્વદેશપ્રેમરૂપે પ્રકટવા માંડી છે; અને તેમના અનેક પ્રવૃત્તિપથોમાં તેનો પ્રકાશ દૃષ્ટિગોચર થવા માંડ્યો છે. સ્વદેશની ભક્તિ હોવી એ દરેક સંપૂર્ણ સંતાનનો ધર્મ છે; અને આ જ્વાલાઓને આપણા પથમાં પ્રકાશ આપનારી રૂઝી બનાવવી એ પણ દરેક આર્ય ધર્મોવત્ જૂનો ધર્મ છે. આ જ્વાલાઓને જે ઉત્તમ પથમાં ન વાળી તો તેઓ જેમ અર્જુનથી કૃષ્ણ પરમાત્માનો પ્રકાશ જોઈ ન શકાયો તેમ આપણા દેશાત્કર્ષ સાધનાનું પુરૂષોને મોંઘનપ્રવચ્ચિત્તવનોમે । એવું બાવવાળા બનાવી દેશે. પ્રવાહ હમેશાં વહેતો નથી, પરંતુ જ્યારે પ્રવાહપૂર જોડમાં વહે છે ત્યારે એ પ્રવાહનો સાબ લઈ પોતાનું કાર્ય સાધિત કરતું એ જ મદાન કુશળ નેતાઓનો ।

ધર્મ છે; અને તેમની દક્ષતા અને ચાતુરીનું ફલ છે. આ પ્રવાહને વાળતાં જોને આવડે તે નેતા થવાને યોગ્ય નથી. સ્વદેશ એ કાંઈ એક પૃથ્વી તત્વનો બનેલો, પાંચ તત્વથી રચીત થયેલો જમીનનો દુકડો નથી; પણ તે તો આપણું જીવન છે. તે પ્રદેશની હવા આપણો પ્રાણમય કાશ પોષે છે; તે જમીનના પરમાણુથી બનેલું અન્ન આપણું સ્થૂલ શરીર બનાવે છે; અને તે દેશનાં સૂક્ષ્મ તત્વો આપણી ભાવનાઓ આપણું માનસ શરીર બનાવે છે. આજ આપણો સ્વદેશ છે; અને તે જ આપણું જીવન છે. માટે દરેક સ્વદેશ વત્સલ પુરૂષનો ધર્મ છે કે તેણે તે જ વાતાવરણમાં અને તે જ પ્રકાશમાં વસતાં તે જ દેવીનાં સંતાનો પ્રત્યે આત્માય શખવો; અને સર્વે એક જ ધર્મ, એક વિચાર અને એક આચાર અન્યોઅન્ય સહાયથી અન્યોઅન્યનો ઉત્કર્ષ, અન્યોઅન્યનું કલ્યાણ સાધવું સ્વદેશ ભક્તિ વગરનો પુરૂષ એ પુરૂષ જ નથી. એ તો પશુ સમાન છે.

જોના હૃદયમાં પોતાના દેશનો, પોતાના બહુઓનો. પોતાના દેશમાં વસના સર્વત્રનો પ્રેમ નથી તે શુદ્ધ હૃદયનો પુરૂષ જીવતો છતો પાપાણુ વત જ છે, જડ છે, ચૈતન્યના અંશથી શૂન્ય છે. આ ભક્તિનો પ્રકાશ સર્વત્ર દેખાય છે, પરંતુ આપણા પ્રાન્તમાં આપણા મમાજમાં શું આપણે તેનો પ્રકાશ નથી દેખતા? શું આપણે એવા હતભાગી છીએ કે આ ભક્તિદેવીએ આપણા મુલકમાં આપણા સમાજમાં તેનાં ગ્રમી નથી મોકલ્યાં? ના! ના! તેમ તો નથી જ! પ્રકાશ તો જણાય છે જ, સર્વત્ર જણાય છે. અત્ર પણ જણાય છે. પણ અત્ર તે જાણો જ છે. એ પ્રકાશ ઝળહળતો કરવાને કાંઈ પ્રવાહી વસ્તુની અપેક્ષા છે. પરંતુ આપણા મમાજમાં તો નિશ્ચય આ પ્રકાશ ઘણો જ જાણો છે, અને તેને ઉદ્બુદત કરવાની સામગ્રીની ઘણી જ જરૂર છે. પણ આ પ્રકાશ જોવાને માન રૂપી દિવ્ય ચક્ષુ આપણા સમાજની ઘણી વ્યક્તિઓનો ક્યાં કુટયાં છે? અકુરો કુટે એવા ચિન્હ જણાય છે. શ્રી હરિ આવો પ્રકાશ! આવી ભક્તિ, આવી સ્વદેશ વત્સલતા આપણા સમાજમાં પ્રેરે એવી હૃદયના હંડા પટમાંથી પ્રાર્થના કરી અંમે આ ઉર્મીને આટલેથી સમાવીએ છીએ.

હરિ: ૐ શાન્તિ : શાન્તિ : શાન્તિ :

ધર્મપથ પ્રવાસી.

આદ્યોત્કર્ષ.

(સંવાદ-રૂપે.)

(અનુસંધાન ૫૪ ૭૬ ચો.)

ધર્મશ્રી ઇચ્છાને આધીન થયું.

ધર્મશ્રી ઇચ્છાને આધીન થઈ કર્મચોગે જ બને તે ચોનદેથી સહેલું, એવી શક્તિ આપણી જીઓમાં કવચિત જ હોય છે. એટલે કન્યાવિક્રયથી ફસાઈ પડેલી અબળાઓ ધીર વીર થઈ કાંઈ પણ સહાયારની હદ ન ઓળંગી અણુ ભક્તિમાં ચિત્ત રાખી સુખી થાય, એ

આશા પણ એાછી છે, કેમકે આપણી બહેનોને ધર્મનું અને નીતિનું જોઈતું શિક્ષણ મળતું નથી એટલે કન્યાવિક્રયથી પીગતી અમળાઓ પોતાના કંઈક દિવસો કેવી રીતે સહેલાઈથી પૂરા કરે તે સમગ્ર રામશે

એવી દુ ખણી અને અભણ અમળાઓ મે જોઈ છે, કે જેના દુ ખની કલ્પના કરતા પણ આપણને કમકમાટી છૂટે માટે સુનીતિના રક્ષણ અર્થે આ ચાલ આટકાવવો જોઈએ

સામસામુ અને ત્રેખડ

એ પણ એક જાતનો કન્યાવિક્રય જ કહેવાય, કારણ દીકરી દેઈ ધન લેવું અથવા તો દીકરી દેઈ પોતાના દીનના માટે વહુ લાવવી એ પણ અન્યાય જ છે આથી પણ દીકરી જોના લાભ ખરાબ જળવાતા નથી વળી આવા ત્રેખડવાળા સગપણોથી ઘણા કલેશ થાય છે, તે મે નજરે જોયા છે, અને તમોને પણ એવો કડવો અનુભવ જાણવામા આવ્યો હશે આવા સબધથી સુશીન, સુધડ અને ત્રેખડવાળેની કન્યાનું મૂર્ખ વર સાથે પાતું પડે છે, અને તેઓ સસાર ખગરે છે ઠાઈ નાના ગામની હોય અને તેનામા ઠાઈ જાતના સારા ગુણ ન હોય અને તે સારી કન્યાને સારું મેળવેલ હોય એટલે તેને આખો દહાડો ટાકી ટાકી મેણા મારીને કેવળ ભાત વિનાની ગાડી જેવી જરી મેલે છે, અને કહે કે, “ તારા સાદામા મારી સારી દીનરી દરિયે ડાળા ! કુલે ઉતારી ! તુ જૂત જેવી અમારા માથામા ક્યા ભાગી ! ” વગેરે કહીને તે બિચારીને ઘડી જ પવાવારો આવવા દેતા નથી, તેથી પણ વખતે તેનો છોડો અનીતિથી આવે છે

કન્યાવિક્રયથી અંદર અંદર સગપણ અને અડચણો

આ છુગ રિવાજથી સગાવ અને સપિટના સબધો પણ ખરાબ જળવાતા નથી, અર્થાત્ તે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ છે એટલું જ નહિ, પણ વૈદ્યશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે દૃષ્ટિના સબધમા હાનિમાન ગણાય છે વળી તે એટલું લોખંડ વિરુદ્ધ છે કે, તેથી સગપણની એકાએક સમજ પ તી નથી એક તરફથી એક એકનો માત્રો તો બીજી તરફથી ભાણેજ, એક તરફ કાકા તો બીજી તં ૪ ભત્રિજો અને એક મગપણે સાળો તો બીજો સગપણે બનેવી ગણાય છે ! આ બધો ગોટાળો ત્રેખડ જેવા સ્વાર્થી સબધથી વધારે થાય છે, માટે પોતાના અગત લાભ સારૂ ઠાઈ પણ જાતનો સબધ બાધવો એ યોગ્ય નથી

ઠાઈ નિર્ધન કુટુંબમાં આ પાંચ પુત્રો ટોચ તેઓને સસાર માડવાનો વારો આવતો નથી, અને તેથી ઘણા વશોનો નાશ થયો છે જે માતિમા કન્યાની અછત છે તે માતિમાંના થીમ તો જુદ વયના હતા ઘણા પૈસા ખર્ચા દાણિક સુખની ઇચ્છાએ બાળાઓનો ભવ બોલે છે, કેમકે તેઓ જુદ હોવાથી બિચારી બાળાઓ તરણાવરધામાં જ વિધવાઓ થાય છે, અને આખો અવતાર દુ ખે પાપે પૂરા કરે છે લાયક વરને કન્યા મળતી નથી, તેથી વસ્તીનું પ્રમાણ ઘટે છે, અને નીતિનો પણ ભંગ થાય છે

ખર્ચાળ અને ધોતાળ રૂઢી.

હાન આપણા દેશમા આ જોઈએ ત્યા લાટકોટની લાતસા વધતી જણાય છે, પણ પોતાની રથીતિ, રીતિ તથા આવક નવકનો વિચાર કરી વર્તનારા ખડ જ ધોડા હશે

આ જાતની કેળવણીના અભાવે આપણો દેશ દિનપ્રતિદિન કંઠગી અને કંઠગી સ્થિતિમાં આવતો જાય છે. દાખલા તરીકે કહેવું જોઈએ કે કન્યાવિક્રયની કંઠગી રીતિ દાખલ થવાનું મૂળ પણ કેટલેક અંશે વિચાર કરી જોતાં તે જ માલુમ પડશે. લોક કરજ કરીને જેમ મિથ્યા મોજ શોખ ભોગવવાને તૈયાર થાય છે, તેમ કોઈ ધર્મમાં કે દેશસેવાનાં કામ માટે આતુરતા કિંવા કાળજી ધરાવતાં હોય તો કેવું સાઈ ? પરંતુ તેવા વિચાર હોય તે તો કરજ જ કેમ કરે ? પણ આ ધમ્મા તો માત્ર નાતો જમાડવાની, નાણાં નચાવવાની અને ગળ ઉપરાંત અર્થ કરવાની છે. એ કામને માટે જોઈતા નાણાં ખર્ચવા કેટલાક લોકો કન્યાવિક્રય કરે છે, અને તેમ કરી પોતે નાતમાં નાક રાખ્યું માને છે; પણ એ સમજ કેવળ ઉલટી અને બુદ્ધિથી વિરુદ્ધ છે. જે રિવાજને તેઓ “લાજ” કે વ્યવહાર માને છે, તે વ્યવહાર નહિ, પણ ન હાજતો કલંકિત વેપાર છે. અને તેથી તેની દીકરીનું જ નહિ, પણ તેની સાત પેઢીનું સત્યાનાશ વળે છે. વળી આપણા જુદા પુરૂષો તો એટલે સુધી જણાવે છે કે, “દીકરીના દામ એ મીઠાનું ખાતર છે અને તે લેનારની દશ પેઢીને તેનું પાપ ભોગવવું પડે છે, માટે દીકરા દીકરીમાં બેઠ નહિ રાખી દીકરીનું પણ સાઈ થાય તે પ્રમાણે નિર્મળ બુદ્ધિથી લાયક ઠેકાણું જોઈ સંબંધ બાંધી આપવો; કેમકે જોને “માખાપ ન સંભાળે તેને ટ્રાણ પાળે ?”

બ્રાહ્મણોની શ્રેષ્ઠતા.

જૂના કાળમાં બ્રાહ્મણો સર્વોત્તમ કાર્યો કરવાથી શ્રેષ્ઠ મનાઈ ગયા, તેઓમાંના જ જો કેટલાકો ધર્મને માગે લોપી અધર્મ તરફ વળ્યા તો બીજા માટે શું પૂછવું ? માટે બ્રાહ્મણો એ જ પોતાની શ્રેષ્ઠતા તરફ નજર કરી ઉત્તમ માર્ગ ચાલવા મનજૂત પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. હાલ જોઈશું તો કેટલાકો પોતાની કુશળતા, દેખાડવાને મોટાં શાસ્ત્રોની વાતો કરે છે, અને ધર્મ પાળે છે ખરા, પણ તેમને આપણે પૂછશું કે “દીકરીના દામ લેવા એ કયા શાસ્ત્રમાં છે ? તેનો સીધો જવાબ નહિ વાળે, ત્યારે બિચારું ધન લોભી માખાપ, અરે! એવાં પૂર્વનાં લેણદારને માખાપ પણ કેમ કહેવાય ? એ તો લેણિયાત કહેવાને યોગ્ય. તે શું ઉત્તર વાળી શકે ? માટે બ્રાહ્મણોએ પણ પોતાની દરજ્જા સંભાળવી જોઈએ.

કદાચ કોઈ કન્યાનો ખાપ તદ્દન ગરીબ હોય તો વર પાસેથી માંગવાનો ખરચ લે છે, તથાપિ એમ કરવું એ પણ દીક નથી. માત્ર કોઈ ખરચ કર્યા વિના વર અને કન્યાને (જેને) જમાડી વિદાય કરવાં એ સાઈ, પણ માંગવાનો ખર્ચ લેવો એ વાજબી નથી.

કન્યાવિક્રયનો એક દાખલો.

એક દાખનાર જણાવે છે કે, દયાળુ ખ્રિસ્તી રાજ્ય સ્થાપન થવાથી હિંદુસ્તાનમાં મુસામી ધર્મો બંધ થયો છે, પરંતુ ઉચ્ચ વર્ણમાં અપત્તી કેટલીક માતોમાં છોકરીઓનાં વેચાણ હવે થાય છે, એ કેટલું ખેદ કરવા જેવું છે ? મુજરાત, કાઠીયાવાડ તથા કચ્છ પ્રાંતમાં વસતા કેટલાક પોતાની છોકરીઓ ગમે તેવા જુદા અને મૂર્ખ પતિને પરણાવી મરણ પ્રમાણે પૈસા લે છે, તેના દાખલા જગ જાહેર છે, છતાં પોતાની ભગિનીઓની દાઝ હૈયે ધરી, તે વિષે સતિના આગેવાનોને સમજાવી મોક્ષસ હદ બંધાવી જાહેર હિંમત બતાવવા કોઈ બાધઓ નથી નીકળતા, એ ખેદ કરવા જેવું છે. હિંદુઓની પડતીનાં કારણો “બાગદાસ”

અટકાવવા પ્રયત્ન ચાલુ છે, ત્યારે બાળાઓને વૃદ્ધ પતિ/સાથે પ્રાપ્ત કાર્મિક અટકાવ કરતું નથી. દરેક જ્ઞાતિમાં કેટલીક બાળવિધવાઓ વૃદ્ધ પતિઓને લીધે જ થવા પામી છે. છોકરી વેચનાર માબાપને તે જન્મ વર મોટો મળે તેમ પ્રેસા વધારે મળે એવી ઇચ્છા રજા કરે છે, પણ તેના પગિણામે બિચારી બાળાને વહેલું વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

કેટલીક જ્ઞાતિઓમાં એક કન્યાના પ્રાગૃથી સાત ઠેકાણે વેવિશાળ થવાના/દાખના બન્યા છે તેમાં એક તાલે દાખરો બનેલો છે કે, એક કન્યાનું પ્રથમ વેવિશાળ બે વર્ષની ઉંમરે પાંચ વર્ષના વર સાથે થયું, ત્યારથી તે બાઈના માતા પિતાને એ પુત્ર વેધારનો લખ લાગ્યો હતો, અને તે કેટલીક દલ સુધી વધાર્યો હતો તે એ બાઈની જુદી જુદી વયે કન્યામાં આવેલી સગાઈ અને તે વેળાએ તેના માબાપે મેળવેલી રકમમાં નીચલા આકાશ ઉપરથી ધ્યાનમાં આવશે

કન્યાની ઉંમર	વરની ઉંમર	કિંમત રૂપીઆ
૨	૫	૫૦૦
૪	૧૩	૭૦૦
૫	૧૮	૮૦૦
૮	૩૦	૧૫૦૦
૧૧	૪૦	૨૦૦૦
૧૩	૪૮	૨૫૦૦
૧૫	૬૦	૩૫૦૦

એ રીતે કન્યાની ઉંમરની શરૂઆતથી તે સોળ વર્ષની થઈ ત્યાં સુધીમાં સાત જણ સાથે સગાઈ થઈ ને છેવટે સાઠ વર્ષના જુદા સાથે ઘરવાસ ભોગવી આખરે પાંચુ વિધવા પણ ભોગવે છે। બાળીઓ વેચનાર ઘાતકી પિતાઓ પોતાની વિધવા બાળાઓને કશી મદદ કરતા નથી ધણીની થોડી વણી પુછ હોય તો તેમાં અને ન હોય તો દગણા દણા પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે તેમજ વળી કેટલીક અગ્નિતપાને લીધે કુસંગતે કિતરી જઈ કંડુબને કસક લગાડે છે આ કેટલો બધો અધર્મ !।

વરવિક્રય.

હવે વરવિક્રયને માટે કહેવાનું કે જેમ કન્યાનો બાપ કન્યાના નાણા લે છે, તેવી જ રીતે કેટલીક નાતોમાં વરનો બાપ પણ નાણા કઢાવે છે, ત્યારે જેણે અને જેટલું કન્યાવિક્રયથી પાપ અને દુષ્કર્મ છે, તેણે અને તેટલું જ પાપ અને કષ્ટ વરના વેચાણથી થાય છે ક્રમકે તેથી પણ વધુ વખતે અનિતિ અનાચાર વધે છે, અને તેમાં એમ બને છે કે, કદાચ એક, બે અને ત્રણ સ્ત્રીઓ હતા પણ તેને કુળવાન મણી મો માઝ્યાં નાણાં દેઈ પોતાની દામ્પતીને તેની સાથે જ પરણાવે છે। ૫ છુને વળી ફરી નાણા તેવાને માટે ત્રણ તેનો ધણી સ્ત્રીને ઘેર તેમનો નથી, તેથી કદાચ કન્યાનો બાપ ગરીબ હોય તો પણ પુત્રીના બાપી સુખને માટે બિચારાને ગમે તેમ કરી તેનું મન વધુ પડે છે. આવા રીતોના બંધનથી મુક્ત મોક્ષ પડે છે

એક વખત અમે ડાકર તરફ ગયા હતાં ત્યાં એક કન્યાની મા ધણી જ ગરીબ હતી તે જો જમાધને અમુક રકમ આપે તો જ દોકરી સાસરે જાય આવા સંકટમાં તે આવી પડેલી હતી એટલું જ નહિ પણ બંને મા દોકરીનું પોષણ કેવી રીતે થાય તેની પણ મુશ્કેલી હતી એ તેને કહ્યું કે “તમે જ્ઞાતિનો કેઈ સમજી અને સહૃદયોને આ વાત કહો કે તમારો જમાધ દોકરીને તેડે.” જવાબ એવો મળ્યો કે “આખી જ્ઞાતિમાં ચાલ જ આવો છે.” કે સારી રકમ દેવી જ જોઈએ, પણ મારી પાસે તે નહિ હોવાથી હું લાચાર છું. શું આ બનાવ ઓછો હું ખચકાર કે ?

વળી જો બીજા વર અને ત્રીજા વર હોય અને તે સ્ત્રીઓ મરી ગઈ હોય તો તેને ધણી સાફ સ્વયં કહેવાય. તેથી તેને ધણી નાણાં દેવા પડે છે, કારણ કે તે “નિવડ્યો વર” ગણાય છે જો જો નિવડ્યા વરસાળ અને બિચારી ગુજરાતી પ્રજાના બપોડા. આવા કુલીન તથા નિવડ્યા વરને પાસે પડેલી કન્યા કપાત કમ્પતી ગાય છે કે —

ગરબો.

પાપિ પિતાને હવે શું બાકું, કાંઈ ન બાકું બાન રે,
કુલીન ધનનો વગ જોઈ મને દીધું કન્યાદાન રે ૧
બાળપણમાં વિખ પાછને, માહિ હોત તો સાર રે
આ અવસર નહિ બગતે આવું, કુલ કલેન્દ્ર માર રે ૨
પારધી કરતા પણ નિર્ધનતા

આ પાપ કર્મ કરનાર માખાપને એક સસ્કૃત પડિત પારધી માથે સમજાવતા અતિ અદર્શ કહી જણાવે છે કે —

પારધય (શ્રેષ્ઠ) મનુષ્યાણાં કન્યાવિક્રય કારિણામ્ ॥

તેનિર્દય પરશ્વેવ પુત્રાદિયુ દયાપણ ॥ ૧ ॥

અર્થાત—કન્યાવિક્રય કરનાર મનુષ્ય કરતા પારધી હજાર વણે સારો કેમકે તે બીજા પ્રાણીઓ મારે નિર્ધનતા વાપરે છે, પરંતુ પોતાના સંતાનની તેને દયા હોય છે પારધી તો એકદમ પ્રાણુ લે છે અને કન્યાવિક્રય કરનાર તો તેને રિખાવી રિખાવી મારે છે

(અપૂર્ણ.)

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા.

(અનુસન્ધાન પૃષ્ઠ ૮૦ થી.)

એ સંયમની પ્રાપ્તિ વાસતે પણ પ્રથમ યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ એ આઠનો ઉપયોગ થાય છે. અને તે અધિકારી પુરુષને ઈશ્વરના પ્રણિધાનથી એ સમાધિ શીઘ્ર જ પ્રાપ્ત થાય છે.

એ સમાધિવડે કરીને તે અધિકારી પુરુષના મનનો નાશ થાય છે, તથા વાસના ક્ષય થાય છે. અને તત્ત્વજ્ઞાન, મનોનાશ અને વાસનાક્ષય એ ત્રણેનો એક કાળમાં અભ્યાસ કરવાથી તે અધિકારી પુરુષને જીવનમુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

એ જીવનમુક્તિની પ્રાપ્તિને શ્રુતિ વિષે વિદ્વાનમન્યાસનું કથન કર્યું છે, અને પહેલાં સવિકલ્પ સમાધિવડે કરીને નિરોધને પ્રાપ્ત થયેલ જે ચિત્ત છે, તે નિરુદ્ધ ચિત્તમાં ત્રણ ભૂમિકાવાળી નિર્વિકલ્પસમાધિ ઉત્પન્ન થાય છે.

તેમાં પ્રથમ ભૂમિકા વિષે તો એ વિદ્વાન પુરુષ પોતાની ઇચ્છાથી ઉત્થાનને પામે છે. અને બીજી ભૂમિકા વિષે એ વિદ્વાન પુરુષ બીજા કોઈએ બોધ કર્યો હોય ત્યારે ઉત્થાનને પ્રાપ્ત થાય છે. અને તૃતીય ભૂમિકા વિષે તો તે વિદ્વાન પુરુષ પોતાની ઇચ્છાએ કરીને તથા બીજા કોઈનાથી પણ ઉત્થાનને પામતો નથી, પણ સર્વ કાળને વિષે બ્રહ્મકાદૃશિમાં રહે છે. એવા નિર્વિકલ્પ સમાધિવાળા પુરુષને જ શાસ્ત્રને વિષે બ્રાહ્મણ, બ્રહ્મવિદિષ્ઠ, શુશ્રીતાત, સ્થિતપ્રજ, વિષ્ણુભક્ત, અતિવર્ણાશ્રમી, જીવનમુક્ત તથા આત્મગતિ કહે છે.

એવા જીવનમુક્તપુરુષ કૃતકૃત્યભાવને પ્રાપ્ત થયા છે. તેથી શાસ્ત્ર પણ તે જીવનમુક્તપુરુષથી નિવૃત્ત હોય છે.

તાત્પર્ય એ કે તે જીવનમુક્તપુરુષ ઉપર શાસ્ત્રનો કોઈ પણ નિધિ નિષેધ નથી.

॥ કિંવા ॥

યસ્યેદેવે પરમાક્તિ ર્યયાદેવે તથા મુતૌ ।

તસ્યેતે કથિતાઘર્તાઃ પ્રકાશતે મહાત્મનઃ ॥

અર્થ:—જે જે અધિકારી પુરુષની પરમાત્મા દેવ વિષે પરમભક્તિ હોય તેવી જ શુરુ વિષે ભક્તિ હોય, તે અધિકારી પુરુષની શુદ્ધિ વિષે જ આ શાસ્ત્ર પ્રતિપાદિત અર્થ પ્રકાશમાન થાય છે.

એ શ્રુતિ પ્રમાણે શરીર, મન, વાણી કૃત ભગવત્ભક્તિનો સર્વ અવસ્થાઓને વિષે ઉપયોગ સિદ્ધ થાય છે. તેમાં પૂર્વ પૂર્વ ભૂમિકા વિષે કરેલી તે ભગવદ્ભક્તિ ઉત્તર ઉત્તર ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ કરે છે. તે ભગવદ્ભક્તિ વિના વિધેતાની બાહ્યતાથી ફક્તની પ્રાપ્તિ થવી અત્યંત દુર્લભ છે. આ વાર્તા પૂર્વાચ્છાદેન તેને જ દિવ્યતે ઘણોપિ સઃ ॥ એક જન્મનાં મિત્રઃ ॥ ઇત્યાદિ ભગવાનનાં વચનોથી જ સિદ્ધ થાય છે, અથવા પૂર્વ પૂર્વ જન્મો વિષે ઉત્પન્ન થએલા જે સંસ્કાર છે, તે સંસ્કાર અચિંત્ય સંક્રિતવાળા છે. તે પૂર્વ સંસ્કારોના પ્રભાવથી જે કોઈ

પુરુષ આકાશરૂપાતની રીતે પુર્વે જ કૃતકૃત્યભાવને પામે છે. તે પુરુષને માટે પણ શાસ્ત્રનો આરંભ કરવો પરવડે નહિ, અને કેટલાક જોને માટે પૂર્વ સિદ્ધિસાધનોના અભ્યાસથી ભગવત્ કૃપા અત્યંત દુર્વિશેષ છે તેમને તે ભક્તિની, જરૂર છે. એ પ્રકારે પૂર્વ ભૂમિકાના સિદ્ધિ યથાથી પણ ઉત્તર ઉત્તર ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ વાસ્તે, આ અધિકારી પુરુષ ભગવદ્ભક્તિને અવશ્ય કરીને કરે. તે ભગવદ્ભક્તિ વિના જીવની કલ્પના થાય છે, તેમ જીવનસુકિત, દશા વિશે તે ભગવત્ભક્તિના જીવની કલ્પના થાય નહિ; પણ તે જીવનસુકિત વિદ્યાનુ પુરુષ વિશે જ અદ્વૈત, અદ્ભિત્ય આદિક ધર્મ સ્વભાવજૂત યદને રહેલા છે, તેમ તે ભગવદ્ભક્તિ પણ સ્વભાવજૂત યદને રહી છે. આ વાર્તા તેજા જ્ઞાની નિલયટ્કત્ત એકમત્તિ વિશિષ્ટને એવડે કહેલી છે. માટે તે જીવનસુકિત વિદ્યાનુ પુરુષ પણ મુખ્ય ગ્રેમ ભક્ત કહેવાશે. ઇત્યાદિ, સર્વ મોક્ષનાં સાધનો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને આ ગીતા શાસ્ત્ર વિશે કથન કરેલાં છે.

ભગવાને આ ગીતા શાસ્ત્ર વિશે કથન કરેલાં છે તે મોક્ષનાં સાધન જોઈને શ્રીમત્ શંકરાચાર્યજીએ તથા સ્વામી શંકરાનંદે તથા સ્વામી મધુસુદનજીએ તથા નીલકંઠ પઠિતે ઘણા ઉત્સાહપૂર્વક આ ગીતા શાસ્ત્ર ઉપર સંસ્કૃત ટીકા કરી છે. તે સંસ્કૃત ટીકાઓ વડે જો કે વ્યાકરણાદિક માધન સંપન્ન મુમુક્ષુજનોને આ ગીતાશાસ્ત્રના અર્થનો ભોધ થઈ જાય છે, તો પણ તે સંસ્કૃત ટીકાઓથી વ્યાકરણાદિક સાધનોથી રહિત કેવળ જીવરાતી ભાષાના જાણુનાગ મુમુક્ષુજનોને આ ગીતા શાસ્ત્રના અર્થનો ભોધ થઈ શકે નહિ. માટે તે મુમુક્ષુજનોને વાસ્તે આ ગીતા શાસ્ત્રના અર્થનો ભોધ કરાવવાને વાગ્તે તે સંસ્કૃત ટીકાઓના અભિપ્રાય-વાળી આ ગીતા ગૃહાર્થદીપિકા નામે પ્રાકૃત ટીકાનો આરંભ હુ જીવરાતી ભાષામાં કરું છું. નિષ્કામ કામેળું જ અનુકાન છે, તેને જ શાસ્ત્ર વિશે મોક્ષનું મૂળ રૂપ કરીને કહેણ છે. અને શોક મોહાદિ પાપરૂપ અસુરતા મોક્ષની પ્રાપ્તિ વિશે પ્રતિબંધ કરે છે; કેમકે તે શોક મોહાદિક અસુરોની પ્રાપ્તિ વડે એ પુરુષ પોતાના વર્ણોદ્ભવના ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તથા શાસ્ત્રનિષિદ્ધકર્મ વિશે પ્રવૃત્ત થાય છે. તથા જીવની ઇચ્છા પૂર્વક અહંકાર સહિત નાના પ્રકારની ક્રિયાને કરે છે. એ પ્રકારે શોક મોહાદિક પાપરૂપ અસુરો વડે નિત્ય ભરેલો તે પુરુષ મોક્ષરૂપ પુરુષાર્થને ન પામીને જન્મ મરણ આદિ અનેક દુઃખોને પામે છે. એ દુઃખ સ્વભાવથી જ સર્વ પ્રાણીઓને દેવતા વિષય છે. માટે તે દુઃખની નિવૃત્તિ વાગ્તે તે દુઃખોનાં સાધન રૂપ શોક મોહાદિક અવશ્ય કરીને ત્યાગ કરવાને લાયક છે. અને આ અનાદિ સંસાર વિશે અનેક જન્મોએ કરીને તે શોક મોહાદિક દુઃખનાં કારણ દહતાને પામ્યાં છે, માટે તે શોક મોહાદિકનો ત્યાગ કરવો અત્યંત કઠણ છે. અને તે શોક મોહાદિકની નિવૃત્તિ વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય નહિ, તેથી અમારા શોક મોહાદિક કયા ઉપાય વડે નાશ પામશે એ પ્રકારની ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છાવાળા જ મુમુક્ષુ જન છે, તેમને ભોધ કરવાને વાસ્તે, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન આ ગીતા શાસ્ત્રને કહેતા હતા. તે ગીતા શાસ્ત્રમાં મહોચ્ચાનન્દ શોચસ્ત્વ ઇત્યાદિક, શોક કરીને શોક મોહાદિક અસુરોની નિવૃત્તિના ઉપાયનો ઉપદેશ કરીને આપણા વર્ણોદ્ભવના ધર્મોના અનુકાનથી તમે મોક્ષ રૂપ પુરુષાર્થને પામો. એ પ્રકારનો જ ભગવાનનો ઉપદેશ છે તે ઉપદેશ સર્વ મુમુક્ષુ જનોને માટે સાધારણ છે. કેવળ એક અર્જુનને માટે તે ઉપદેશ નથી.

શંકા—કોઈ કહેશે કે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો જો કદાપિ સર્વ મુમુક્ષુ જનોને માટે સાધા-

રણુ જ ઉપદેશ હોય તો આ ગીતા, શાસ્ત્ર વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના તથા અર્જુનના સવાદ રૂપ આખ્યાયિકા શા માટે ગમી છે ?

તેનું સમાધાન—એ છે કે, જોવા ઉપનિષદોના ઉપદેશ સર્વ મુમુક્ષુ જનોને માટે સાધન રણુ થએલા છતાં પણ તે ઉપનિષદો વિષે જે જનક યાસુવર્ધ્યાદિનો સવાદ રૂપ આખ્યાયિકા છે, તે આખ્યાયિકા તે તે ઉપનિષદરૂપ અક્ષવિધાની સ્તુતિ વાસતે છે. તેમ આ ગીતા શાસ્ત્ર વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન એને અર્જુનના સવાદ રૂપ આખ્યાયિકા છે. તે આખ્યાયિકા પણ આ ગીતા રૂપ અક્ષવિધાની સ્તુતિ વાસતે છે. તે સ્તુતિનો આ પ્રકાર છે, કે સર્વ લોકો વિષે પ્રસિદ્ધ છે મહાન ભાવ જેનો એવા જે અર્જુન છે, તે અર્જુન રાજ, યુરુ, પુત્ર, મિત્ર, આદિક પદાર્થો વિષે હું એમનો છુ એ મારા છે, એ પ્રકારની બુદ્ધિ કરીને સ્નેહને પામતો હવે તે સ્નેહે જીને ઉત્પન્ન થયો જે શોક મોહ, તેણે કરીને નાશ પામ્યા છે વિવેક વિજ્ઞાન જેનાં એવો તે, અર્જુન પૂર્વ સ્વભાવ વડે ક્ષત્રીઓના ધર્મરૂપ યુદ્ધ વિષે તૈયાર થએલો પણ તે શોક મોહના પ્રભાવથી તે ધર્મ યુદ્ધથી ઉપગમ (શાંતિ) પામતો હવે તથા સન્યાસીઓના ધર્મરૂપ જે બિહારાસિ વડે જીવન છે, તે બિહારા જીવનદિક ધર્મ જે કે ક્ષત્રિય ગજાએને શાસ્ત્રે કરીને નિષિદ્ધ છે, તથાપિ તે અર્જુન શોક મોહના વશમા તે બિહારા જીવનરૂપ પર ધર્મને કળા સાદ પ્રવૃત્ત થતો હવે એ પ્રકારે તે અર્જુન તે શોક મોહના વશમા મહાન અનર્થ વિષે મગ્ન થતો હવે એવા અર્જુન શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ઉપદેશથી આ ગીતા રૂપ અક્ષવિધાને પામીને તે શોક મોહથી નિવૃત્ત થઈને જીને પોતાના યુદ્ધ રૂપ ધર્મને વિષે પ્રવૃત્ત થતા હવા તેથી જીને તે અર્જુન કૃતકૃત્ય ભાવને પામતા હવા

એવા મહાન પ્રયોજનની પ્રાપ્તિ કરનારી આ ગીતારૂપ અક્ષવિધા છે, તે અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે. એ પ્રકારે આ ગીતા રૂપ અક્ષવિધાની સ્તુતિ કરવાને માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન એને અર્જુનના સવાદરૂપ આખ્યાયિકા આ ગીતા શાસ્ત્ર વિષે રહેલી છે. તેથી અર્જુન શબ્દ વડે આ ગીતા શાસ્ત્રના ઉપદેશના અધિકારી માત્ર કહેવા છે એ કારણથી જ યુદ્ધરૂપ સ્વધર્મ વિષે પડેલા અર્જુનની ધમ્મજા થએલી પણ તે યુદ્ધ રૂપ સ્વધર્મથી નિવૃત્તિના કારણરૂપ શોક, મોહવાળા વચનોએ કરીને અર્જુને શોક મોહ દેખાડ્યા છે. એ વાત આગળ કહેવાશે

ત્યારે યુદ્ધરૂપ સ્વધર્મ વિષે વિવેક વિના પણ અર્જુનને શા કારણથી પ્રવૃત્તિ થઈ પડતી ? તે વાત જાણવાની ધમ્મજા થતા દૃષ્ટાંતુ પાઠવાનીક ધત્યાદિ વચને કરીને જણાવ છે કે, પરંતુ સેનાની ચેષ્ટા જ તે પ્રવૃત્તિ વિષે નિમિત્ત કહેલું છે તે અર્થની સિદ્ધિને માટે 'પર્મજેષ્ઠે ધત્યાદિ' શ્લોક કરીને કૃતગણ્ધર્વ પ્રશ્ન સંજ્ઞા તત્ત્વ એને કૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચ 'આં વૈશંપાયનંતું વચન જનમેજય તદ્દ છે ત્યાં પ્રથમ પાંડવોના જયનાં એને પ્રકારના કારણોત્તુ શ્રવણ કરીને પોતાના પુત્રોના નાજ્યથી શ્રદ્ધ થવાના બપથી બપથીત થએલા તે કૃતરાષ્ટ્ર પોતાના પુત્રોના જયની ધમ્મજા કરતા સંજ્ઞાને પ્રજ્ઞતા લાખ્યા

ધમાવલંબી શ્રીમાનોને વિનતિ

સ્વામિ શ્રી ચિદ્દાનંદગિરિ કૃત નૂતન દીપામ નામની પ્રિંટો અપૂર્વ રીકાવાળી

૧ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા ત્રીકા સહિત ગુજરાતી બ્રાજમંત્રવાદ છે તથા

૨ પારસ ભાગ વેદાન્તના અપૂર્વ ગ્રંથનું ગુજરાતી બ્રાજમંત્ર તૈયાર છે

જોઈ શ્રીમાન સખી શુદ્ધ ઉપન્ના જોઈ પણ પુરતમ્નુ પરમાર્થ પ્રિયર્થપ્રસન્ન હયાવવા તથા બંધાવવાનું અર્થ આપના બદલ આવશે તો વિના મૂલ્યે 'શુદ્ધ બ્રાહ્મણ' મારીટની એટ તરીકે તેનો લાભ આદરને આપવાની અભિનામ છે વિશેષ મુનામા માટે લખે

તની 'શુદ્ધ બ્રાહ્મણ'—સર્વેન્નર.

આ માસિકમા દરેક વિદ્વાનમંડુને પોતાની વિદ્યાથી ધનિકને પોતાના ધનથી અને ખીજ કોણ પણ અન્ય શક્તિવાળાને પોતાની તે શક્તિ અતુમાર મદદ કરવાની વિનતિ છે જે વિદ્વાનમંડુઓ, ચાત્રીઓ, ગ્રંથપુષ્પો, કાવ્ય રમિયા, કવિયો તથા અન્ય લેખકો તથા માસિકના તની સપ્તાહમે વગેરેને પોતાની વિદ્યાદ્વારા અમને લેખથી મદદ કરવાની કૃપા હોય તેમણે કૃપા કરીને આ પત્રના નિયમો ખામ ધ્યાનમાં રાખવા કારણ કે દરેક આવા ભવિષ્યમાં અમુક નિયમ કરવાજ નોગએ જોઈ હાથ નિયમીત રીતે નિયમી સકાય

જનમમાનનું દિત સામા રહ્યું છે, તેમનું અદિત સાથી ધવાનો બધ ગહે છે, જનન્ય વધારને ઉપકાર થઈ પડે એવા બંધારણો કયા છે અને મનુષ્ય જીવન ઉત્કૃષ્ટ થિયતિનું મ થઈ શકે એવા અનેક પ્રકારના સામાજિક પ્રયોગો ચર્ચા માટે, અને સુધિમા નહેલા ગૂઢ તત્ત્વો સોધવા અને તેવી સોધને પગિણામે ઉચિત જણાયેલા નિયમો મેળવવા રૂથવા માટે પુર્વે આપણા દેશમાં વિદ્વાનો, તત્ત્વજોધો, સાસ્ત્રવેત્તાઓ વગેરેના મંડળો મળવા પ્રયાન હતો x x

કાળના બળવાન વેગ સાથે એ દેશોનોને આપણો નિમ્ન મળ્ય થતા જે અસ્થાઓ આપણા દેશમાં પાછી કોન્ફુઝિયો, પિપિટો, ગમેલન આદિ રૂપ સંજ્ઞન થવા માડી છે અને સામાજિક કુપરોગી વિરોધો ચર્ચાવા માટે અનેક પ્રયોગો મંડળો ઉદ્ભવતા જાય છે x x x

સુરુષોત્તમ વિશ્રામ માવજી.

ખીજ સાહિત્ય પરિષદની સ્થાપના કમિટિના પ્રમુખ

જય જય ગરવી ગુજરાત.

(સાંવળી.)

જય જય ગરવી ગુજરાત!

જય જય ગરવી ગુજરાત,

દીપે આરણ્ય પદ્માત,

ધ્વજ પ્રકાશશે અંગળળળ કર્ણળી પ્રેમ શૌર્ય અંકાક,

તું ભણુવ ભણુવ નિજ સંતતિ સહને પ્રેમ ભક્તિની રીત.

ઉંચી તુજ સુંદર માત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

ઉત્તરમાં અંબા માત,

પુસ્તમાં ટાળી માત,

છે દક્ષિણ દિશામાં કરન્ત રક્ષા, કુન્તેશ્વર મહાદેવ,

ને સોમનાથ ને દ્વારકેશ એ, પશ્ચિમ કેશ દેવ—

છે સાહાય્યમાં સાક્ષાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

નદી તાપી નર્મદા જોય,

મહીને ખીણ પણ જોય,

વળી જોય મુબરના જુદા રમણને, રત્નાગર સાગર,

પર્વત ઉપરથી વીર પુર્વજો, દે આશિષ જય કર—

સંધે સોયે સહ જાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

તે અણહિલવાડના રંગ,

તે મિલરાજ જયસિંહ,

તે રંગ ચુકી પણ અધિક સંરસ રંગ, થંશે સત્વરે માત,

શુભે શકત દીસે મન્મોહ શોભશે, વીતી ગઈ છે રાત—

જનને દુઃખે નર્મદા સાથ,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

નર્મદાસંકર.

ગુજરાત વ્રાહ્મણ.

સર્ગચ્છદ્ધં સંવદ્યુ સંવોર્મનાસિજાનતામ્ । સુમાનો મહસ્તમિતિ સ્તમાની
 માને મનસ્મહ ચિત્તમૈવામ્ ॥ સુમાન મન્મથમિ મન્મથય ॥ સુમાનોતુ આર્કુતિ
 સમાના હૃદયાનિવ ॥ સુમાનમસ્તુ યો મનોયથા ધુસ્તુમ્ હાસતિ ॥ ઋગ્વેદ

ભાવાર્થ:—અધુઓ! એકત્ર યાઓ, વાણીમાં, વિચારમાં અને કર્મમાં એમના રાખો
 મારા સમાજનું કર્તવ્ય અને કાર્ય સમતલ હો, તમારો હિંસ મમાન હો, તમારા વિચાર
 માન હો. તમારી શૂદ્ધ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ માગે શિક્ષા છે તમારી ઇચ્છાઓ
 માન હો, તમારા હૃદયો એકત્ર યાઓ તમારા મન એકત્ર યાઓ કે જેથી કરીને તમારામાં
 શ્રદ્ધ એકતા થાય. હૈ! અમિદેવ અમારી આ ઇચ્છા નૂત કરો. ૩૦૬

૧૧, એક ૭.

[માર્ચિક.]

માર્ગશિર્ષ સંવત ૧૯૬૬.

તન્ત્રો—હરશ્વન ત્રિભુવન ત્રિપાદી. સરખેજ

જાતકની સાપ્તરશ્મિતિ	...	(૨ ૨ ગગનલાલ જીવન પુરોહિત)	૫૬
જાતકના લક્ષણ	...	(૪ મુ. કમુખ)	૨૮
જાતકના વ્રાહ્મણસમાજની સાતમી કોળી	...		૧૦૦
જાતકના	...		૧૦૨
અન્ય વર્તમાન	...		૧૦૭

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રીની સહીના લેખો માટે તત્તી જવાબદાર છે, સહીના લેખોને માટે તે લેખકજ જવાબદાર છે.

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કાગળની એકજ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી મોકલવા કૃપા કરવી. અને આ લખાણ જે માસિકમાં લેવામાં નહીં આવે તો અને તે પાછું મોકલવા બધાતા નથી.

૩ માસિકનો આ સાતમો અક આવેથી લવાજમ મનીઓફરથી મોકલવા વિનંતિ છે જેથી અમારૂં વ્યવહાર કામ સરળ થઈ પડે જે ગ્રાહક અક વિ. પિ. થી મળાવે છે તેમને મોકલવામાં આવે છે જેમણે ગ્રાહક નજર થતું હોય તેમણે કૃપા કરીને પત્રથી જણાવવું અગર પાછું મોકલવું ગ્રાહક થઈ અમે રાખ્યા પછી લવાજમ ન મોકલવું, અને બાકીના હર્મણ કાર્યમાં નુકસાન પહોચાડવું એ હર્મ કાર્યથી હલકું ગણાય માટે તે ઉપર દરેક બધું બ્યાન આપશે એવી આશા છે માસિકનું લવાજમ મોકલવામાં તેમજ અન્ય સર્વે પત્રવ્યવહારમાં માસિક ઉપર લખાતો નવર લખવાની કૃપા કરવી જેથી અમને લીસ્ટમાંથી નામ જોગવામાં હરકત નડે નહીં એક બે મહીના વાટ જોતા જોના લવાજમની ખાસીકમાં પહોંચ ન આવી હોય તેણે લખી જણાવવું

વ્યવસ્થાપક—ચૂર્નર બાલજી આંશીસ,
સરખેજ—અમદાવાદ પાસે.

લવાજમની પહેાંચ.

૧૨૨૮	૨૯	૩૯	અભાસ કર ચામગજી શુકત	મિલપુર	૧—૦—૦
૭૮	"	"	લક્ષ્મણાઈ જગજીવનદાસ ત્રિપાઠી	બકોડા	"
૧૫૨	"	"	ગણપતરામ અનુપરામ ત્રવાડી	સુરત	"
૫૦	"	"	ગણપતરામ છવગમ ત્રિપાઠી	ઉમરકોટ	"
૪૫૬	"	"	પુરપોતમ જગજીવન બટ	જુજનગર	"
૪૫૭	"	"	સિવજી પુરપોતમ ધારક	"	"
૧૮૬	"	"	દલપતરામ પ્રભાસકર	સુડીપરણી	"
૧૮૮	"	"	રવિશંકર કશ્યાપ કર જોષી	કેરાળુ	"
૨૧૩	"	"	રામચંદ્ર માધવરામ બટ	મુંબાઈ	"
૪૪૧	"	"	ગણપત રામ ન સિંહરામ	જુજનગર	"

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

ૐ । સહનાવચતુ । સહનૌમુનકુ । સહવીર્યં કરવાવહે । તેજસ્વિના વધીતમસ્તુ
માવિદ્વિપાવહે

ઉપનિષદ્.

ય ઉપનિષત્સુ ધર્મોસ્તે મયિસન્તુ તે મયિસન્તુ ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

ઉપનિષદ્.

અર્થઃ—(તે બ્રહ્મ) અમારૂં બનેતું સાથે રક્ષણ કરે. અમારૂં બનેતું માથે પોષણ કરે. અમે બને માથે સામર્થ્ય મંપાદન કરીએ. અમારૂં અધ્યયન કરેલું તેજસ્વી થાઓ અને અમે બને દેવ ન કરીએ.

ઉપનિષદ્માં જે ધર્મ કહ્યા છે તે આત્મા હો તે આગમાં હો.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

વર્ષ ૧, અંક ૭.

[માસિક.]

માર્ગશિર્ષ સંવત્ ૧૯૬૬.

બ્રહ્મ વર્ગની સાંપ્રત સ્થિતિ.

યે પાણિનિ પ્રમૃત્તયો મુલ્લજાઃ સ્વચુદ્ધયા
શાસ્ત્રામ્બુદેરિહરિ પારગતા અમૂવન્ ॥
વિદ્યા વિવર્જિત તદીય સુતા દ્વિદાનીમ્
સીદન્ત્યતોઽધિકતરં કિમુક્તમસ્તિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—જે પાણિની પ્રખ્યાત બ્રાહ્મણ (જેમણે વ્યાકરણ સર્વથી ઉત્તમ ગણાય છે તે) પોતાની બુદ્ધિએ કરીને શાસ્ત્ર રૂપી સમુદ્રને પાર ઉતરી ગયા. આજ વિદ્યાથી હોન એજ પાણિ-
આદિ મહર્ષિઓના પુત્રો નાશ થઈ રહ્યા છે એનાથી વધારે ખીલું શું કદ હોઈ શકે? ૧

યે બ્રાહ્મણા इह पुराह्यति मानभाज—

આસંસ્તૈર્વ નિઠ્ઠતિમ્પ્રતિપચમાનાઃ ॥

સ્વોકત્ય નૈતાનિક વૃદ્ધિ મહો દ્વિદાનીમ્.

જીવન્ત્યતોઽધિકતરં કિમુક્તમસ્તિ ॥ ૨ ॥

ખાળાને મનને યુરા વિવચથી, સદ્ધર્મ માંહી રહે,
પૂરો તેહ પવિત્ર આદ્ય સદા, સત્કર્મમાં જે વહે. ૩

ધારે ધ્યાન સદાય બ્રહ્મ પદ્મું, જે જ્ઞાનને મેળવી,
ભાગી બાહ્ય ઉપાધી બ્રહ્મ સ્મરતો, તે ચિત્તને હેરવી;
આદ્યાંતર નિર્બી સદા સ્વરૂપને, તન્મય થઇને રહે,
પૂરો તેહ પવિત્ર આદ્ય સદા, સત્કર્મમાં જે વહે. ૪

આનંદે દ્રવ્યો સદા સ્વરૂપમાં, શુદ્ધો વિવિધિ દર્શા,
આનંદે દ્રવ્યો સદા સ્વરૂપમાં, કૃત્તવ્ય દેના રહ્યા;
આનંદે દ્રવ્યો સદા સ્વરૂપમાં, અદ્વત્તવ યાદી રહે,
પૂરો તેહ પવિત્ર આદ્ય સદા, સત્કર્મમાં જે વહે. ૫

જ. મૂ. કણભા.

ઐહિર્ય આદ્ય સમાજની સાતમી કોગ્રેસ.

આ કોગ્રેસ ગયા અક્ટોબર મહિનામાં ઉત્તર શુનૈરતમાં આદ્યસમા મુકામે મળી હતી. તે વખતે સમાજના પ્રતિનિધિઓને લેવાને ગામ તરફથી સામૈયું કરવામાં આવ્યું હતું, અને આદ્યસમાના ઐહિર્ય ખંધુઓએ પોતાના સમાજના ઉત્કર્ષના કામમાં ધણો જ ઉત્સાહ બતાવ્યો હતો, તે માટે અમે તેમને આત્મકરણ પૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ. સમાજના પ્રમુખ રા. દામોદર સાંકળેશ્વરને નીમવામાં આવ્યા હતા. તે પછી ચોગ્ય ગૃહસ્થોની સખનેદર કમિટી નીમ્યા બાદ બીજી બેઠકમાં નીચેના દરોવા પસાર કર્યા હતા જે દરોવા અન્વ શાંતિ-આને પણ ધણા જ ઉપયોગી જણાતાં અમે અત્રે આપીએ છીએ. સમય નિયંત્રિતો છે અને સર્વે શાંતિઓ આ પ્રમાણે સમજ પોતાનો ઉત્કર્ષ સાધી ઐક્ય બનાવી પોતાના દેશના ઉદ્ધારમાં સદાય દરે એવું અમે આત્મકરણ પૂર્વક ધન્યજીએ છીએ.

(૧) સમાજના આવનાર પ્રતીનીધીઓ પાસેથી રૂ. ૨ નું લવાજમ લેવું. (૨) પ્રત્યેક સમાજમાં સાદું ભોજન કરવું અને રચનાક મંડળ મીટ ભોજન કરે તો પણ પ્રતીનીધી-

૧. આત્મા વા ચરે દ્રવ્યઃ ॥ અયમત્તમા વદા ॥

૨. આત્મદ બ્રહ્મણો વિદ્વાન ન વિમેતિ કુતશ્ચન ॥

૩. તરતિ શોકમત્તમવિત્ ॥

૪. ક્ષીયતે વાસ્ય કર્માણિ ॥ અત્યત દુઃખ નિવૃત્ત્યા કૃત કૃત્યતા ॥ સામ્ય મ્નન.

૫. બ્રહ્મવિદૂ મદૈષ્વ મયતિ ॥ મુડકાપનિપદ.

ઐએ સાદું જ ભોજન લેવું. (૩) આ સમાજ ઠરાવે છે કે હાલની કુલીનતાના વંશપરંપરાના જુદા બરેલા વિચારોથી અહીંત યામ છે, માટે વિચાર સુધારવા પ્રયત્ન કરવો. (૪) આ સમાજ ઠરાવે છે કે આપણી ગાંતિમાં વિદ્યાવૃદ્ધિનાં સાધનો વધારવાની આવશ્યકતા છે. વિદ્યા વૃદ્ધિ વગર અભ્યન્તર અને બાહ્ય ઉન્નતિ થવી અસંભવીત છે, આટલા માટે વિદ્યાવૃદ્ધિ કરવા માટે પ્રત્યેક સ્થળે જાતે અને ગાંતિ મમત્રે યોગ્ય પ્રબંધ કરવો. સમાજ આથી મુચ્ચના કરે છે કે દરેક સ્થળે શુભાશુભ પ્રસંગે પ્રત્યેક આસામી પાસેથી સ્થાન અને વ્યક્તીની સ્થિતિ અનુસાર અમુક રકમ લેવાનો ઠરાવ કરવો. આવી વસુલ થયેલી રકમની શું વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, આનો વારસીક હેવાલ પ્રત્યેક સમાજ ભગતા પહેલાં એક માસ પૂર્વે મોકલી આપવો. દરેક સ્થળના શાસ્ત્રીય અને વ્યાવહારીક જ્ઞાન લેનારાઓ પણ કોણ છે અને તેને જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરવામાં શું શુ સાધનો કે સાધનભાવ છે, તેનો હેવાલ સમાજમાં રજુ થઈ શકે તો કરવા પ્રયત્ન કરવો અને આવા હેવાલ પરથી સમાજને યોગ્ય લાગે તેવા પ્રકારનો આશ્રય આપવા તત્જવીજ કરવી. (૫) ઉચ્ચ કેળવણી, શાસ્ત્રીય અને વ્યાવહારીક જ્ઞાન લેનારાઓ હેવટની પરીક્ષામાં ઉત્તીરણ થયા હોય તેનું જ્ઞાતસાહન કરવું. (૬) યજ્ઞોપવીત થયા બાદ આપણા પ્રત્યેક બાળકે બે વરસમાં નીત્ય કર્મ શીખી લેવા અતી આવશ્યક છે. તે સમાજ આગ્રહ પૂર્વક પ્રત્યેક બંધુઓના મન ઉપર આમ હસાવે છે કે આપણા દરેક બાળકે સંધ્યા તો બંધી જ લેવી જોઈએ આટલું છતાં સમાજમાં ભાગ લેનારાઓનાં બાળકો તો સંધ્યા કીન નહીં જ રહેવાં જોઈએ. ૭) આગલા સમાજમાં એક સ્ત્રી હમાત છતાં ખીછ ન કરવા તથા ત્રીસ વરસની ઉમ્મરની અંદરના મૃત્યુની ઉત્તર કીવામાં સમાજમાં ભાગ લેનારાઓએ ભાગ ન લેવા જે ઠરાવ કર્યો છે, તેને આ સમાજ પુનઃ પુષ્ટી આપે છે. (૮) આ સમાજ કરજ કરીને કારજ વરા કરવાની પદ્ધતીને ગાંતિ અને વ્યક્તીને હાનીકારક સમજે છે માટે તે બંધ કરવા સર્વે બંધુઓને આગ્રહ પૂર્વક વીનંતી કરે છે. શુભાશુભ પ્રસંગે ગાંતિભોજન કરવાની પદ્ધતી શરૂઆતમાં ધર્મ સંગ્રહણે દાખલ થઈ છે. પણ તે અધર્મ રૂપ ભારતી હોય તો તેનો તત્કાલ અંત લાવવો એ આપણી ફરજ છે. (૯) આ સમાજ ઠરાવે છે કે સાતુવેદ પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત કરાવનાર, બળ પુદ્ધિ વધારનાર આ લોક પર લોક હીત સાધવાના કારણે જીવત બ્રહ્મચર્ય પાલણ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે માટે પુત્રનું લગ્ન બનેતાં સુધી યોગ્ય ઉમ્મરે કરવું. (૧૦) બ્રહ્મ સમાજ ઠરાવે છે કે રજુકાળ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં ગૃહસ્થાશ્રમનાં સુખમાં પડવું એ ધર્મ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે. આમ થવાથી રજુ શાંતી અને ગર્ભાધાન સંસ્કારનો ભોપ થઈ હીજત્વનો નાશ થાય છે માટે આ બાબત યોગ્ય પ્રબંધ કરવો. (૧૧) વિદેશી ખાંડમાં ધર્મગ્રહ કરનારાં તત્વો છે, એવું સમાજમાં જાહેર ચતાં આ સમાજ આપણા સર્વે બંધુઓને વિદેશી ખાંડ ન વાપરવા આગ્રહ કરે છે. (૧૨) નાણાંની સવડ કરી સમાજ ઉદ્દેશો આપણા બંધુઓમાં કાયમના જાગૃત કરે એતદર્થે ઉપદેશકો તૈયાર કરવાના અને જુદા જુદા પ્રદેશોમાં ભાપણ કરવા સધી કરી આપવાનો વખત આવી લાગ્યો છે, એમ આ સમાજનું માનવું છે. (૧૩) સમાજમાં ભરાએલાં, ભરાતાં, વસુલ થયેલાં અને વસુલ થવાનાં રહી ગયેલાં નાણાંની સુવ્યવસ્થા થવા તરફ દીડ કરવાની જરૂર છે. આ તરફ દીડનો ખરડો તથા મહીનામાં તૈયાર કરાવી વ્યવસ્થાપક મંડળ પાસે મુકવો. ગ. ગ. હામરલાલ દેવશંકર તથા ગીર-ખરલાલ જયકૃષ્ણ તથા ગીરજશંકર કાશીરામ તથા અબાલાલ કેવળરામ અને રજુહાડલાલ

ગંગારામની કમીટી નીમવામાં આવે છે અને તેમને તે સંબંધી યોગ્ય પગલાં બરવા સત્તા આપવામાં આવે છે. (૧૪) આ સમાજનું કામ સુવ્યવસ્થિત ચાલવા આપણા સમુદાયનાં મોટાં ગામો તથા નાનાં ગામોમાં ન્યા યો ધરથી ઓછી વસ્તી ન હોય ત્યાં સમાજની ચાલુ શાખાઓ, સ્થાપવી અને પ્રત્યેક વરસે, સમાજ ને ગૃહસ્થે હાજર હોય તેની ચાલુ શાખા ગણી તેઓને પોતામાં બીજા બાઇઓને વધારવાની સત્તા આપવી. આવી શાખા સ્થપાય તેના નેતા તરફથી એક પ્રમુખ પુરુષનું નામ અને આપવામાં આવશે, કે જેથી તેમને સમાજની મુખ્ય વ્યવસ્થાપક સભા તરફથી પ્રસંગોપાતઃ સુચના કરવાનું અનુકુળ થાય. (૧૫) આ સમાજની સુવ્યવસ્થા સાફ અને સમાજ મળે તે દરમિયાન એક વરસ કામ કરવા સાફ ચોક્કસ ગૃહસ્થોનું વ્યવસ્થાપક મંડળ નીમવામાં આવે છે અને તેઓ ગેરહાજર રહેલા યોગ્ય ગૃહસ્થોને પુછાવી પોતામાં દાખલ કરવા સત્તા આપવામાં આવે છે. (૧૬) આપણી શાંતિના હિતચિંતક મી. બાપુજી જગન્નાથભાઈ તરફથી આવેલો પત્ર સમાજમાં, વાંચતાં અમને હર્ષ થાય છે અને દરમાસે રૂ. ૧૫ મળે એવી રકમ આપવા માટે તથા તેઓ પોતે ઔદિચ્ય હિતવર્ધક ઉપદેશક ફંડ સ્થાપવા અને એક ઉપદેશક ગણવા તૈયાર હોવા માટે સમાજ તરફથી તેમનો ઉપકાર માનવાનો પ્રમુખ દર્શાવ કરે છે. (૧૭) સ્વવરણાશ્રમનું ખંડન અને અન્યેક પંથોના પ્રવેશથી અધોગતી છે, માટે તે અધોગતીના માર્ગમાંથી બચવાને ; સમાજ બલા મણુ કરે છે. (૧૮) વડવાણુ ખાતે બીજા બ્રાહ્મણ સમાજમાં સ્થપાયેલું અને ત્યાર બાદ પ્રત્યેક સમાજમાં ઉત્સાહ પૂર્વક સર્વ બાઇઓએ વધાવી લીધેલું વિદ્યાવૃદ્ધિ ફંડ પુનઃ શરૂ કરવું અને તેનો યોગ્ય વીનીયોગ કરવાનું ચાલુ કરવાની અતી આવશ્યકતા છે એમ સમાજ દર્શાવે છે.

બાદ સભા બરખાસ્ત થઈ હતી.

બ્રાહ્મણોત્કર્ષ.

(સંવાદ રૂપે.)

(અનુસન્ધાન ૫૪ ૯૩ થી.)

કંકુને કન્યા,

શાસ્ત્રોમાં લમ આઠ પ્રકારના કલાં છે, પણ વરે અમુક આપવું એવું તો એકકે લમમાં નથી અને તેમ નથી માટે જ એમ કહેવાય છે કે “કંકુને કન્યા” અને તેથી જ કન્યાનું અગ્રવા વરનું વેચાણ કરવું એ છેક જ હલકું છે. * * * સુધરેલી અને કુળવાએલી કામમાં પણ વરનાં નાણાં, આપવાં પડે છે. જો કોઈ ગરીબ ગૃહસ્થને તણુ ચાર દીકરીઓ હોય તો તેના બિચારાના ભોગ મળે છે, તેથી વખતે બિચારી સદગુણી અને કુળવાએલી કન્યાને નિરાશામાં સંસાર પુરે કરવો પડે છે માટે એ સર્વ યુરા રિવાજો નાશ પામે તેવા ઉપાય થવા જોઈએ.

૧. એ 'બાલ સાવિત્રીબાઈએ જણાવ્યું કે * * * કન્યા વિકૃતનો, ચાલ અત્યંત નહારો છે, તે વિષે સુશિક્ષીત લોકોમાં કશો મતભેદ નથી. આપણું શાસ્ત્રો અને આપણા લોકો એ ચાલને નિંદે છે એ યોગ્ય જ છે. દક્ષિણ તરફના આર્ય અનુભવ ઉપરથી હું કહીશ, કે ત્યાં એ ચાલ બહુ જુન છે, અને ક્વચિત્ જ તે અમાન લોકોમાં ઉદાહરણ રૂપે દેખાય છે. કોંઈકમાં કોંઈકમાં બાલકો દરિદ્રાવસ્થામાં છે. તેઓ મોટી કન્યા કરી, ઉમ્મરના પ્રમાણમાં નાણાં લે છે, અને વરની યોગ્યતા વિષે કશી કાળજી ગણતા નથી તેઓ. ધનના લોભે કાલે તે જગ્યાએ કન્યા આપે છે એ ધણી જ અધમતા છે.

માતાપિતાએ બાળપણમાં કન્યાનું સંરક્ષણ કરવું અને મોટી થાય ત્યારે કુળ, શીલ, વિદ્યા, સંપત્તિ, કીર્તિ, વગેરે ગુણ સુકત વર જોઈ, દીકરીને પરણાવવી, એ તેઓનો ધર્મ છે. તેને બદલે કેવળ પોતાના પેટ ત-૪ નજર કરી વિદ્યા વિન્યાદિ ગુણોના તથા ઉમ્મરનો મહોટો, તથાવત છતાં તેનો સંબંધ બાંધવો, એ તો એક પ્રકારનો કન્યાવિક્રય થયો. પ્રત્યક્ષ દ્રવ્ય લેઈ દીકરી લેવી એ પ્રકાર હાલ સાન ગૃહસ્થોમાં બહુશ રૂઢ નથી, પરંતુ તેનો એક પ્રકાર તો રૂઢ જ યથા ગયો છે. કન્યા દશ કે બાર વર્ષની થતાં તેને પચાસ કે સાઠ વર્ષની ઉમ્મરના વરને આપવી એ એક જાતનો વિક્રય જ કહેવાય. આપણા લોકોની માન્યતા પ્રમાણે કન્યા એ ગાય છે. જેને ઘેર તેને આપીશું તેને ત્યાં જશે, પણ તેને કયે ઘેર મોકલવી તે સમજવાનું મહા જોખમ ભર્યું કામ માખાપના હસ્તકમા છે.

પુરુષનું વય પચાસ ઉપરાંત અને કદી સાઠ વર્ષનું હોય છે, કિં' બહુના તે મરણુ યોગ્ય, છતાં જો જગીરદાર, કિં'વા શાહુકાર, કિં'વા ઇતર રીતિએ શ્રીમત હોય છે તો માતાપિતા બીજું કશું જોતાં નથી. આવા અનેક વિવાહ થવાનું આપણે દર વરસે સાંભળીએ છીએ. આ કળેડાનું પરિણામ બહુધા અવળું જ આવે છે. ક્વચિત્ કોઈ એવી ભાગ્યવાન સ્ત્રી હશે કે જે એવા વિવાહથી સુખી થઈ હોય; પરંતુ ઘણું કરી જુદું વયના વરથી દ્રવ્ય છતાં અનેક આપત્તિ, કષ્ટ, કલેશ વગેરે સ્ત્રીઓને શાસનું પડે છે. કોઈ કહેશે કે સમાન વય છતાં વર જુદું થાય છે કે નહિ ? તો કહેવું જોઈએ કે તેમ બને છે, પણ યોગે અંશે અને તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાને આધીન; પણ માણસે બનતા સુધી યોજના સારી જ કરવી જોઈએ. સાઈ કરવા જતાં જો સાઈ થતું નથી તો નહાઈ કરવાથી સાઈ કેમ થાય ? વાસ્તે વરના ગુણ, વિદ્યા વગેરે જોવા સાથે ઉમ્મર પણ જોવી જ જોઈએ.

પુરુષે આજીવન વર્ષની ઉમ્મર થયા પછી લગ્ન કરવા જ નહિ જોઈએ, પરંતુ તે તેની પોતાની ખુશીની વાત છે એ કહેવાની અગત્ય અમો સ્ત્રીઓને નથી. તથાપિ વય ૪૦ વરસની થઈ કે તેને દશ બાર વર્ષની કન્યા દેવી નહિ, એવું કહેવાનો અમો સ્ત્રીઓનો હક્ક છે. કન્યાઓની માતા જ નિમ્મલ કરશે તો એ ચાલ બંધ પડવા સંભવ છે. કિં' બહુના જુદું વર સાથે લગ્ન કરવાનું તેના પિતાએ ઇચ્છ્યા છતાં માતાના આગ્રહથી તે લગ્ન ફાક થવાના બનાવો બનેલા છે. દીકરીનું હિત કરવાનો પિતાનો જે ધર્મ છે, તે કરતાં માતાનો ધર્મ અધિક છે, એમ કું'માનું ધું વાસ્તે. આપણે સ્ત્રીઓએ આ વિષય વધારે અગત્યનો સમજી વિચાર કરવો જોઈએ.

પૈસા લેઈ પુત્રી પરણાવવી તે જોટલું ધાતક તેટલું જ પૈસા ન લેવા છતાં તેણીનો પુત્ર વર સાથે વિવાહ કરવો એ પણ ધાતક છે.

આ અનાચારનો અટકાવ થવા સભાઓ અને વર્તમાન પત્રોમાં બ્યારે ત્યારે મસ્કરી, નિંદા, વિટંબના, એવા અનેક પ્રકારે ચાલુ છે, તથાપિ એ કુદ્ધ ચાલનો જોવો જોઈએ તેવો અટકાવ થયો નથી, માટે એ બાબતના પ્રયત્નમાં આપણે સ્ત્રીઓએ પણ સારી રીતે મદદ કરવી જોઈએ કે જ્યાં તેનો નાશ થાય.

સુરદાસ સ્વામીએ લ'બાણથી વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે “કોઈ પણ ધર્મના પુસ્તકમાં કન્યાવિક્રય કરવાનું કહ્યું નથી, માટે એ ચાલ નાબુદ કરવો જોઈએ. મતુ મહારાજે તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે કે કદાચ કન્યા રજસ્વલા થાય અને તેને માટે યોગ્ય વર ન મળે તો પણ લગ્ન કરવાની ઉતાવળ કરવી નહિ. આપણા લોકો રજેદશીન થયાને કન્યાકાળની હદ સમજી નહારે ઠેકાણે આખો મીઝી લગ્ન કરે છે, એ બહુ ખોટું અને શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે. કલકત્તામાં એક કન્યાને ધન લેઈ અયોગ્ય ઠેકાણે પરણાવી દેવાથી તે બાપડીએ આપવાત ક્યો, તે આપણે વર્તમાન પત્રોથી જાણ્યું છે માટે એ પુરા ચાલનો નાશ કરવા આજે થએલું બાપણ સ્તુતિપાત્ર છે.

પત્ની—આવી વિદ્વાન અને સુવિચારવાળી સ્ત્રીઓ આપણા દેશમાં વધે તો સંસાર મુધારામાં કેટલો વધારો થાય ? ઇશ્વર હવે આપણા દેશ પર કૃપા કરે અને સ્ત્રીઓનું અજ્ઞાન દૂર થાય એ પ્રાર્થના કરું છું.

પતિ—ઇશ્વર કૃપાથી દેશમાં જગૃતિ આવી છે એટલે હવે સ્ત્રી કેળવણીમાં મુધારો વધારો થતાં સંસાર વ્યવહાર અને ધર્મ નીતિના વિષયમાં સ્ત્રીઓ પણ કુશળ થશે.

પત્ની—માણેક બાઈએ કંકુને કન્યાના વિષયમાં કહ્યું કે: શાસ્ત્રમાં લગ્ન આઠ પ્રકારનાં હતાં છે પણ તેનો ક્રમ જણાવ્યો નથી માટે તે વિગતવાર સમજાવવાની કૃપા કરશો.

પતિ—બ્રાહ્મ, દૈવ, આર્ય, પ્રાજ્ઞપત્ય, આસુર, ગાંધર્વ, રાક્ષસ અને પૈશાચ, એ પ્રમાણે આઠ પ્રકારના વિવાહ છે.

પત્ની—તે પ્રત્યેક વિવાહમાં શો ભેદ છે ?

પતિ—(૧) યોગ્ય વરને સત્કાર પૂર્વક બોલાવી અલંકાર સુકત કન્યાનું, કન્યાકાનના વિધિવટ દાન કરવું તે બ્રાહ્મ વિવાહ છે.

(૨) યજ્ઞમાં ઋત્વિજનું કર્મ કરનારા બ્રાહ્મણને અલંકાર સુકત કન્યા અર્પણ કરવી તે દૈવ વિવાહ છે.

(૩) વર પાસેથી એક અથવા બે ગોમિથુન (ગાવ અને બેલ) લેઈ તેને કન્યાનું દાન કરવું તે આર્ય વિવાહ છે. એ ગોમિથુન લેવાં તે નિહિત નથી; કારણ કન્યાની પૂજા (સત્કાર) માટે લેવાં એમ કહ્યું છે તેથી કન્યાનો વિશ્વ થતો નથી.

(૪) તારે આ સ્ત્રીની સાથે જ રહી શુદ્ધચાત્રમ ધર્મનું પાલન કરવું અને એ સ્ત્રી જીવતી હોય ત્યાં સુધી બીજો વિવાહ અથવા સંન્યાસ આશ્રમ લેવો નહિ, એમ કહી કન્યા દેવી તે પ્રાજ્ઞપત્ય વિવાહ.

(૫) જાત વાળાને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે દ્રવ્ય દેઈ વિવાહ કરવો તે આસુર.

(૬) વર અને કન્યાની ઇચ્છાએ પરસ્પરનો સંયોગ થાય તે ગાંધર્વ.

(૭) યુદ્ધાદિક કરી બલાત્કારે કન્યા હરણ કરવું તે રાક્ષસ વિવાહ.

(૮) ચોરી કરી કન્યા હરણ કરવું તે પૈશાચ્ય વિવાહ.

એ રીતે આઠ વિવાહ છે. તેમાં પ્રથમના ચાર (બ્રાહ્મ, દૈવ, આર્ય અને પ્રજ્ઞપત્ય) માં પ્રથમ પ્રથમનો એટલે પ્રાજ્ઞપત્ય કરતાં આર્ય, તે કરતાં દૈવ, અને તે થકી પણ બ્રાહ્મ શ્રેષ્ઠ એ રીતે સમજવું. પાછલા ચાર (આસુર, ગાંધર્વ, રાક્ષસ, અને પૈશાચ્ય) માં ઉત્તરોત્તર એટલે આસુરથી ગાંધર્વ, તે થકી રાક્ષસ અને તે કરતા પણ પૈશાચ્ય નિંદ્ય છે. એમ સમજવું. એ આઠ વિવાહમાં બ્રાહ્મ અને દૈવ એ બે બ્રાહ્મણને માટે શ્રેષ્ઠ છે.

પત્ની—શાસ્ત્રની આદા, દેશ, કાળ, પાક, પાત્ર, દ્રવ્ય, યજ્ઞ અને સંપત્તિનો વિચાર કરીને સત્ર વગેરે સંસ્કારો તથા વર્ણ અને આશ્રમની વ્યવસ્થા યોગ્ય રીતે ચલાવવાનું કોણ કામ છે ?

પતિ—હે સતિ ધર્મરાજ, આચાર્યો, શાંતિના આગેવાનો, અને પુરોહિતોનું એ કામ છે.

પત્ની—એવું છે તો ઇંગ્રેજ સરકાર પોતાની પ્રજાને ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહારનું જ્ઞાન કેમ આપતી નથી ?

પતિ—ઇંગ્રેજ સરકારનો ધર્મ, બાપા અને દેશ જુદાં હોવાથી, તથા ભરતખંડના લોકોમાં ધર્મ અને રીતભાત જુદાં હોવાથી તેઓ સર્વને સામાન્ય કેળવણી આપે છે, તેથી ધર્મ, નીતિ કે વ્યવહાર સંબંધી સંપૂર્ણ જ્ઞાન લોકોને મળતું નથી.

પત્ની—ત્યારે દેશી રાજાઓ પોતાની દેશની પ્રજાને ધર્મ નીતિ અને વ્યવહારનું જ્ઞાન આપે છે કે નહિ ?

પતિ—ધણ ખરા રાજાઓ તો પોતા પોતાના રાજ્યભારમાં અને વૈભવમાં રમ્યા પમ્યા છે. બાકી કેટલાક ગાયકવાડ સરકાર અને નાના વગેરેના જુજ રાજાઓ પોતાની પ્રજાના કલ્યાણને માટે કાળજી ધરાવે છે. તેમણે સત્ર વગેરે બાળતોના સંબંધમાં કાયદા ધડયા છે. બાળ સત્ર અટકાવ્યાં છે પણ એથી આખા ભરતખંડના લોકોને લાભ મળે નહિ.

પત્ની—ત્યારે આચાર્યો, પુરોહિતોને શાંતિના આગેવાનો કે સમાજો એ કામ ઉપાડે તો શાય કે નહિ.

પતિ—યાય પણ આચાર્યો આત્મભોગ આપવા તૈયાર નથી. તેઓ મત મતાંતર અને મોજ શોખમાં પડી દ્રવ્ય હરણ કરવા તથા પુજવાને પ્રયત્ન કરે છે, તે છોડી દે તો તેઓ દેશનું કલ્યાણ કરી શકે ખરા. પુરોહિતો તો કેવળ મિથ્યા અને દ્વેષાનુના જ લોકી છે. “વર મરો કે કન્યા મરો પણ ગોસ્તું તરભાણું બરો” આ કહેવત પ્રમાણે પુરોહિતો નિજ સ્વાર્થમાં રમ્યા પમ્યા રહે છે. તે સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી પોતાના નામ પ્રમાણે કામ કરે તો યજ્ઞમાનોનું હિત થાય. હવે જાતીના આગેવાનો રહ્યા તે તો પોતાની વડાઈ કાયમ રાખવામાં અને રાગ દેષમાં રમ્યા પમ્યા છે, તેઓ કંઈ કરે એમ જણાતું નથી. પણ જો પ્રમાણીક અને પરોપકારી એવા તેજસ્વી પુરુષો એકત્ર યાય, અને ગુર્જર બ્રાહ્મણનું એક મંડળ સ્થાપી કામ કરે તો બ્રાહ્મણોનો ઉદ્ધાર થાય.

પત્ની—ત્યારે તેવાં મંડળો સ્થાપવાં જોઈએ.

પતિ—તે વાત સૌના મનમાં છે પણ આ વખતના બ્રાહ્મણ “દેહાંતી પાંચશેરી” જેવા છે, તેથી વાદ વિવાદ અને ચડસા ચડસી કરી એકત્ર થતા નથી.

પત્ની—આપ કહો છો કે દેશમાં જગૃતિ આવી છે તો તે કેવા પ્રકારની જગૃતિ છે.

પતિ—એ જગૃતિ ક્યાં ધસડી જશે તે કંઈ કહેવાતું નથી કેમકે કેટલાક બ્રાહ્મણો છેક જુના વિચારના છે, કેટલાક નવા ને જુના મિશ્ર વિચારના છે અને કેટલાક તો નહિ નવામાં ને નહિ જુનામાં એ વિચારના છે, ને કેટલાક તો પરદેશીનું તેજ સાફ અને પોતાનું તે બધું નકામું આવી સમજવાળા છે.

પત્ની—ત્યારે એ જગૃતિ શા કામની.

પતિ—એમાંથી ધર્મણ ધર્મ ઈશ્વર કૃપાથી કંઈક સત્વ નીકળશે તો બ્રાહ્મણોનો ઉદય થશે.

પત્ની—એવું શું સત્વ નીકળશે કે બ્રાહ્મણોનો ઉદય થશે.

પતિ—દેશકાળ અને ધર્મનો વિચાર કરીને જુનામાંથી જે સાફ હોય તે રાખવું, અને નકામું હોય તે કાઢી નાખવું તથા નવામાંથી જે ઉપયોગી હોય તે દાખલ કરવું. આવા વિચારવાળા અને બળ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમમાં પુરક એવા બ્રાહ્મણોની સંખ્યા વધશે ત્યારે જ તેવું મંડળ સ્થપાઈ બ્રાહ્મણનું શ્રેય કરશે.

વિવિધ વર્તમાન.

૨૮. ૨૯. બવદીય ગણપતરામ શામળભાઈ તરફથી અમને આ માસિકમાં નીચેની હકીકત પ્રગટ થવા મળી છે.

જેવી રીતે ભારત વર્ષની સર્વ કામ વેદ વિદ્યાથી વિમુખ થવાથી અગાનાંધકારમાં પડી દુઃખી થઈ ગઈ છે તેવી જ રીતે તપોધન બ્રાહ્મણુ જ્ઞાતિની દશા છે. અરે! આવી દશા છે એટલું જ નહિ પરંતુ ઉપરોક્ત બ્રાહ્મણને તો પોતે બ્રાહ્મણુ છે કે કેમ તે પણ ખબર નથી. તેઓને માટે તપોધન શબ્દ છે કે તપોદન શબ્દ છે તેની પણ તેમને ખબર નથી.

આવી દશામાંથી મુક્ત કરી તેમને યોગ્ય પંથ ઉપર લાવવા ખંભાતમાં એક ખંભાત તપોધન બ્રાહ્મણુ વિદ્યોત્તેજક મંડળ સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે. તે સવત ૧૯૬૫ ના જેઠ સુદ ૧ થી સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે, તેના તરફથી બાળકોને તથા મોટાઓને વેદોક્ત સંધ્યા વંદન અમિહોત્ર રૂદ્રી ઈત્યાદિ શીખવવાને એક ખંભાત તપોધન બ્રાહ્મણુ વેદશાળા જ્ઞાતિના મહાનમાં સ્થાપવામાં આવી છે જ્યાં ચોવીસ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે. તેમણે સંધ્યા અમિહોત્ર, દેવ પુંજ અને અષ્ટાધ્યાયી રૂદ્રીના પાંચ અધ્યાય મોઢે કર્યા છે, વળી શુજરાતી શાળામાં બહુતા વિદ્યાર્થીઓ યદિ પહેલેથી તે ચોથા નામ સુધી રાખે તો તેમને રોકાણરથીપ આપવામાં આવે છે. તેમના પાસ થયા પછી તેમને આગલા ધોરણમાં ચાલતાં પુસ્તકો મંડળ તરફથી આપવામાં આવે છે. શાળાના વિદ્યાર્થીઓની વસ્તુત્વ શક્તિ વધારવાને અને જ્ઞાતિમાં જ્ઞાન પ્રચારાર્થે દર માસે એક સભા બરવામાં આવે છે જેમાં વિદ્યાર્થીઓ તથા અન્ય વિદ્વાનો આવી બાયલો આપે છે. દર માસે એક હવન શાળાના વિદ્યાર્થીઓ તરફથી કરવામાં આવે છે. એક નાનું પુસ્તકાલય પણ કાઢવામાં આવ્યું છે જેમાં સારા સારા પુસ્તકો તથા પત્રો રાખવામાં આવે છે જેનો લાભ વિદ્યાર્થીઓ લે છે મંડળના પ્રમુખ મુંબાઈના રોઠ ગિરિનંદશંકર વિજયશંકર છે તેમની દાનમાં ઘણી ઉદાર વૃત્તિ છે. સેક્રેટરી મહાશય ગણપતરામ સામળભાઈ છે અને કોષાધ્યક્ષ મહાશય મંગળદાસ મોતીરામ છે. પુસ્તકાધ્યક્ષ તરીકે મહાશય રેવાશંકર મનસુખરામ છે. શાળાના હેડ ગુરૂ તરીકે પુન્ય શાસ્ત્રી અંબાલાલ હગનધાલ છે અને શિક્ષક તરીકે શાસ્ત્રી બાળકૃષ્ણ છે. આ બન્ને શાસ્ત્રીઓ આ જ્ઞાતિની ઉન્નતિ અર્થે અનેક પ્રકારના પ્રયાસો કરે છે. મંડળના માનાધિકારી ઉપદેશક મહાશય ગિરિનંદશંકર નિર્મયરામ છે. તે યથાવકાશ તપોધન બ્રાહ્મણુ જ્ઞાતિના અન્ય ગામેમાં બાળકુ કરે છે. તેમના વ્યાખ્યાનોના પ્રભાવે અને તે તે જ્ઞાતિ જનોના હૃદયોને લીધે જેટાણામાં તથા તથા તાલુકા વિશનગર તામે વાલમ ગામેમાં વિદ્યોત્તેજક મંડળો તથા શાળાઓ સ્થાપન થયા છે. ઉક્ત મહાશય “તપોધન બ્રાહ્મણુ અને તેમની ઉન્નતિ” નામક પુસ્તક લખે છે જે યોગ્ય સમયમાં બહાર પડશે. આ મંડળની વાર્ષિક ઉપજ રૂ. ૨૦૦ ની છે અને

રિયર કોષમાં રૂ. ૫૦૦૦ ની રકમ કરવાનો પ્રયાસ મંડળની વ્યવસ્થાપકો કરી રહ્યા છે. આ મંડળનો ઉદ્દેશ તપોધન આદ્ય શાંતિમાં ઐક્ય કરવાનો તથા વિદ્યા પ્રચાર કરવાનો છે. આ મંડળની એપ્રિલ ખંભાત કોલમ પાડમાં છે.

આ બાપણોનો કેટલોક ભાગ આપણા સમાજને ધણો જ ઉપયોગી જણાતાં અને અત્રે આપીએ છીએ, આશા છે કે દરેક બંધુ આ ઉપર વિચાર કરશે. વડોદરાના રાજ- ગયા અકટોબરની તા. ૨૯ મીની સાંજે વડોદરાનાં રાજમહેલમાં હાઈ- મહેલમાં પેટાન્યા- માંની પેટા જતોના એકીકરણ સંબંધે બાપણ હોવાથી શ્રીમંત મહા- તો ભેગી કરવા રાજ સાહેબ, અમલદારો, સરદારો અને શાસ્ત્રી મંડળ હાજર હતાં. વિષે ભાષણ. પછી શ્રેષ્ઠ પોતાનું બાપણ શરૂ કરતાં જણાવ્યું કે, આજનું 'બાપણ' શી

મહારાજ સાહેબની હાંદની સામાન્ય ઉત્પત્તિ કરવાની મજબુત ઇચ્છાને જ આભારી છે. નાની નાની જતો એકત્ર કરવાથી મોટી જતોને બળ મળી તેમની ઉપયોગીતામાં અને મહત્ત્વમાં કેટલો વધારો થાય તે હું આજે જણાવીશ. ન્યાતોના પેટા ભેદ સચાઅ નથી. તે છેલ્લાં પાંચ દસ સદીમાં જ થયા છે. હાંદમાં કુલ ૩૫૦૦ થી ૪૦૦૦ ન્યાતો છે. તેના પેટા ન્યાતોનો સમાવેશ કરીએ તો દસેક હજાર થાય. ઘણી પેટા ન્યાતોમાં જોજન વ્યવહાર તો હોય છે, પરંતુ એકીકરણનો મુખ્ય ભાગ લગ્ન સંબંધ ચાલુ કરવો એ છે.

ઈ. સ. પૂર્વે ૩૦૦ વરસ ઉપર માત્ર સાત જ જતો હતી એવી તે વખતે લખાયાં પ્રસ્તુતકાથી માહિતી મળે છે. પેટા ભેદ તે વેળા નહોતા. ગમાયણ-મહાભારત જ્ઞેતાં પણ ચાર વર્ષ હોવાનું અને તેમાં પણ ઉંચ વર્ષ નીચ વર્ષની સ્ત્રી પરણી શકતા હોવાનું જણાય છે. કાળાદાસ કવીના ગ્રંથોમાં પણ જતોના પેટા ભેદનું કાંઈ વર્ણન જણાતું નથી. એટલે આવી રિયતિ ઈ. સ. ૫૦૦-૬૦૦ સુધી હતી અને તે બાણ કવીના કાળ સુધી ચાલુ હોઈ તે પછી જતોનાં બંધનો દૃઢ થતા જવાથી ભેદ પડવાની પણ શરૂઆત થઈ, કનોજના રાજા જયસીંહે કનોજના આદ્યજની શુદ્ધતા આનેવારી કરી કાયમ કરી. અઘાપિ પણ વધુ આને વારીનાં કુંડળ કન્યા જલદી મેળવી શકે છે. આવો કુંડળ ભેદનો રીવાજ અહીંના પાટીદારો અને બગલાના હજમોના સંબંધમાં પણ માલમ પડે છે. પેટા ભેદને લીધે વારંવાર અક- ચણો ઉત્પન્ન થઈ ટૂંટા બપેડા પણ થાય છે. પેટા ભેદો એકત્ર થવાને ધર્મશાસ્ત્રની ખીલ- કુલ હરકત નથી જલણોની જુદી જુદી પેટા જતોઓમાં લગ્ન સંબંધ કરવાની શંકરાચાર્યે પરવાનગી આપી છે. છતાં લાખા વખતથી ભેદના પડેલા અભ્યાસને લીધે તે છોડી શકાયા નથી. મમય બદલાવો જતો હોવાથી હવે તે ભેદો એકત્ર થવાની જરૂર છે, વગેરે કહી પો- તાનું બાપણ સમાપ્ત થયું હતું. પછી શ્રીમંતની ઇચ્છાથી વે. શા. સં. અમૃતરામ શા- સ્ત્રીએ મરાઠીમાં બાપણ કરતાં જણાવ્યું કે, આ પ્રસંગે શી સગર મહારાજ સાહેબે કૃપાવંત થઈ મને આ વિષય ઉપર બોલવાને જે આજ્ઞા કરી તેથી હું આભારી થયો છું. આદ્ય જતોમાં જે અવાંતર પેટાભેદ ઘણા થયા છે તે સાંપ્રત વર્ધમાન રિયતિ ઉપર છે, એમ કહેવાને હરકત નથી. એ પેટાભેદ થવાનાં કારણો દેશ દેશના જુદા જુદા આચારો છે. વળી

એક કુટુંબ પોતાના દેશથી અવિદ્યા વગેરે કારણને માટે બીજા દેશમાં ગયું હોય અને ત્યાંના ભોક્તાના આચારવિચાર સાથે મળી જાય તો પછી લાંબી મુદતે પોતાના દેશીઓથી જુદું પડે. આવાજ કારણે પેટાભેદ વધવાનાં હોવાં જોઈએ.

મહાભારતમાં જે જે સ્થળે બ્રાહ્મણ વિષે બોલવામાં આવેલું છે ત્યાં જુદા જુદા ભેદ પાડી બોલવામાં આવેલું નથી. વળી પ્રથમના વ્યાખ્યાનકારે જણાવ્યું છે કે, પ્રથમના વર્ણ-તર્માં બ્રાહ્મણો ચારે વર્ણની કન્યાઓ પરણતા વગેરે પરંતુ સંપ્રત આ કળિયુગમાં તે બાબતનો કલિવર્ણ્ય પ્રકરણમાં નિષેધ કરેલો છે. 'બ્રાહ્મણોએ બ્રાહ્મણની અને ક્ષત્રીઓએ ક્ષત્રિ-પત્ની જ કન્યા પરણવી, નહિ તો વર્ણનો સંસ્કાર થાય. ઉદાહરણાર્થે બ્રાહ્મણે જીજ્ઞાસુ અને ક્ષત્રીયના ક્ષેત્રથી ઉત્પન્ન થયેલી સંતતિને આપણાથી બ્રાહ્મણ ન કહેવાય તેમ ક્ષત્રીય પણ ન કહેવાય. અનુસ્મૃતિમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મિત્ર જાતીની સંતતિ ૫-૬ પેઢી સુધી ચાલે તો તે આખરે ક્ષેત્રની જાતિ થાય. એવી ઉલટી રીતે બિચારથી ઉત્પત્તિ થાય તેમાં જાતેઓ બદલાઈ જાય છે.

વળી એ સિવાય કલિવર્ણ્ય પ્રકરણમાં બીજા ધણા વિધિ નિષેધ બતાવ્યા છે. આ કારણનો આધાર કેટલાંક પુરાણ વચનો છે. પુરાણના સમયમાં જેવી લોકસ્થિતિ હતી તેને અનુસરી એવા વિધિનિષેધ થયેલા છે. દાખલા તરીકે સૌરાષ્ટ્ર મગધેષુ ચ બ્રહ્માદિમાં જઈ આવનારને ફરી સંસ્કાર કરવા જણાવ્યું છે. તે સમયમાં ત્યાં જઈ આવનારને પોતાના આચાર તથા ધર્મ સાચવવા મુશ્કેલ હતા માટે એમ જણાવેલું છે હાલ તો કોઈ ચારે તો રેલ્વે મારફતે મુસાફરી કરી પોતાના આચાર સંભાળી શકે તો તેને ફરી સંસ્કાર રવાનું કારણ બનતું નથી. આવી જ રીતે સમયને અનુસરી ધટતા ફેરફાર થાય તે વિનંતે મુખાવહ છે.

વળી આપણા મૂળ જાતીકારોએ જે જે સ્થળે બ્રાહ્મણોના આચારો બતાવ્યા છે ત્યાં કલુષસ્થને માટે જુદા અને દેશસ્થને માટે જુદા તથા નાગરોને માટે જુદા એમ ભેદ બતાવેલો નથી. સર્વ ઠેકાણે બ્રાહ્મણ જાતિના એક જ રીતના આચાર બતાવેલા છે, તો આજે મવાંતર પેટાભેદ દક્ષિણાઓમાં તેમ જ ગુજરાતીઓમાં વધી ગયા છે. તે શાસ્ત્રસંમત થી અશાસ્ત્રીય છે, એમ જણાઈ આવે છે. ઇશ્વરકૃપાથી આપણો દેશ રેલ્વે, ધાપખાનાં ગેરે ઉપયોગી સાધનોથી સંપન્ન થયો છે, તેથી આપણે ઘણું અંશે જુદા જુદા દેશના આચારવિચારોના માહિતગાર થયા છીએ, 'તો તે વિષે દેશકાળાનુસાર સારાસાર વિચાર રવો યોગ્ય છે. આવા અનેક પેટાભેદ વધી ગયા છે, તેનો પાછો સમારોપ થાય તો વેને સુખ' અને એકમતા થશે.

૨૧. સા. કારનીટકરનું સાપણ.

૨૧. સા. કારનીટકરે જણાવ્યું કે, જાતિભેદ તોડવાનો અશ્ર લાંબા સમયથી ચાલે છે.

પ્રતિભાસમાજ, આર્યસમાજ, પ્રાર્થનાસમાજ વગેરે તે બેઠે તોડવાને ધણાં વરસોથી પ્રયત્નો કરે છે. પ્રશ્ન મહત્વનો હોવાથી આ વિચારવાનું લોકોએ સમાર્થનકારક નિર્ણય આણવો અગત્યનો છે. આપણને આપણા દેશની એકતા કરવાની જરૂર હોય જણાયાથી આ બેઠે તોમાં અડચણ કરતા જણાયા છે. જુદી જુદી જાતોમાં રાષ્ટ્રીયવ્યવહાર ચાલુ થયા સિવાય દેશનો એક જીવ થવો ધણો મુશ્કેલ છે. રા. સા. રાનડે કહે છે કે, સુધારણા ખરી અને ટકાઉ થવાને માટે તે જાણી ખુલ્લે બુદ્ધિપુરસ્કાર થવી જોઈએ. પેટાબેદનો નાશ થવામાં સાચો અતુલ નથી એમ કેટલાક કહે છે, પણ જે રીતે પ્રથમ બાપા અને પછી વ્યાકરણ તેમ પ્રથમ વ્યવહાર અને પછી વ્યવહારશાસ્ત્ર કાલમાન પ્રમાણે શાસ્ત્ર પણ બદલાવાં જોઈએ. જે પ્રમાણમાં શિક્ષણ અને સુસંસ્કારો વધશે તે પ્રમાણે સુધારણાની પણ આપોઆપ જરૂર જણાશે વિધવાવિવાહ સંબંધે કાયદો થયાથી માર્ગમાથી તે અડચણ દૂર થઈ છે. સુધારણાના કારે કાયદાથી સંપ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ, અને તેમ કરવું ઉપયોગી પણ નથી.

શ્રી મહારાજ સાહેબનું ભાષણ.

આ પછી મહારાજ સાહેબે ભાષણ આપતાં જણાવ્યું કે, રા. બા. વૈદ્યનું ભાષણ પેટ ન્યાતોને એકત્ર કરવી ઈષ્ટ છે કે નહિ તે વિષે હવે. તેમાં મુખ્ય ન્યાતોનો પ્રશ્ન નહોતો પડતો અમૃતરામ શાસ્ત્રીએ અને રા. કારનીટકરે એ વિષે પોતાની અતુલ જાણ જણાવી છે કોઈ પણ સુધારણા પોલીસની સંપ્રાપ્તિ કે લશ્કરી સહાયથી થવી અશક્ય હોય છે. રા. બા. વૈદ્યનો પણ તેવો મત હોય તેમ લાગતું નથી, એટલું જ નહીં પણ કોઈ પણ સમજી માણસ તેવું પ્રતિપાદન પણ કરશે નહિ. સંપ્રાપ્તિ સુધારણા થશે એવું કહેનારને દુનિયાનો અનુભવ નથી એમ જ કહેવું જોઈએ. વ્યાપ્તિવસ્થા અને જુદાવસ્થાએ જેમ માણસના આયુષ્યક્રમમાં સ્થિત્યંતરો થયા કરે છે, તેવાં સમાજના આયુષ્યક્રમમાં પણ થાય છે. તેથી જ સમાજની ભિન્ન ભિન્ન પરિસ્થિતિને અનુસરીને જ સુધારણાના ઉપાય યોગ્ય જોઈએ. આ વાત Persuasion દષ્ટાંતોથી સમજવીને કિંવા Convictionથી એટલે સત્યતા બદલ મનની ખાત્રી કરી આપીને કરવી જોઈએ. તે કામમાં સંપ્રાપ્તિ ઉપયોગી નથી હું રાજની નાતાથી અહીં બોલતો નથી, પણ આ સંબંધી મારો મત સંવેદે જણાવવાનો મારો હેતુ છે. લોકો અતુલ થયા પછી સુધારણા કરીશું એવું બોલવું વ્યર્થ છે. શંકરાચાર્ય અને ગૌતમ-બુદ્ધ જેવા વિચારશીલ માણસોએ જે સુધારણા કરી છે તે પોતાના જ્ઞાનસામર્થ્યથી કરી છે. પોતાના બુદ્ધિસામર્થ્યથી તેમણે સમાજ પર પોતાનું વર્ણન બેસાડી અને લોકમત અતુલ કરી લઈ ધારેલો ફેરફાર કર્યો. સમાજમાં સુધારો ફેલાવવાનો પ્રયત્ન કરનારાઓ લોકોનાં વર્તનને ને તેમની અડચણોને જાણનારા હોવા જોઈએ. સુધારણા સર્વ સમતિથી થાય તેવું તો જોઈએ છીએ, પણ તેમ થવું દુર્લભ હોય છે. આને અંતિશયપાલ્મિટ આગળ પણ માન-origens એટલે બોલી સંખ્યાવાળા લોકોનું શું કરવું? તે પ્રશ્ન ખરો છે. અમારા લોકોમાં આત્માધારકપણું અને તેની ગૌરવ જોઈએ તે પ્રમાણે છે કે નહિ, તેનો હજી સંશય જ છે. ધર્મશુદ્ધિ શંકરાચાર્ય પણ જે આપણાથી ઉલટું બોલે તો આપણે તેમનું સાબળીએ નહિ એવી આપણી સ્થિતિ છે. જે સ્થિતિ ધર્મશુદ્ધિ તે જ સ્થિતિ ઇતર સત્તાધિકારીની સમજવી.

જાપાનની લોકસ્થિતિ આપણાથી ઘણી જુદી છે. ત્યાંના લોકો અત્યંત રાજબક્ષે છે. સામાજિક જાળમાં પશુ તે રાજ્યનો હુકમ માથે ચઢાવે છે. આગેવાનો ઉપર તેમનો વિશ્વાસ હોય છે. સુધારણા ફેલાવવી તે ધર્મશાસ્ત્રના આધારે કે સુક્તિવાદથી અને તે બે માર્ગોમાંથી ઉત્તમ કયો તેનો વિચાર આવશ્યક છે. કેવળ એક જ રસ્તે જવું ઠીક નથી એમ લાગે છે. આ સંબંધમાં સર્વેએ સહનશીલતા રાખવી જોઈએ. જોને માર્ગ ખરાબ લાગે તેને તે છોડવા અને સારો લાગે તે પકડવા દેવો જોઈએ. મતભેદથી જો અંદર અંદર જ કાત્યાવન કરવા માટે તો તો કંઈ પણ સુધારણા થઈ શકે નહીં. રાજ્યને ઉપલા બે માર્ગોને બરપૂર સ્વતંત્રતા આપવી જોઈએ. તેણે એવી જ્ઞાતિ રાખ્યાથી સુધારણાનું કામ ઘણું જ સુલભ થશે એમ મને લાગે છે. કોંગ્રેસ વગેરે જુની સંસ્થાઓ દ્વારા પ્રતિનિધિની સંસ્થાની માગણીની હીલચાલ ચાલુ છે; પરંતુ તે સંબંધમાં આપણે કેટલા લાયક છીએ—આપણામાં કેટલી પાત્રતા છે, એનો પણ આપણે જરૂર વિચાર કરવો જોઈએ. આપણા અંદર અંદરના સર્વ-વ્યવહારનાં મૂળ શુદ્ધ હોવા સિવાય પ્રતિનિધિ (representative) સભાની ઇચ્છા કરવી બરું છે. હાલ જ્ઞાતિ વડે કરીને સમાજ ઉપર કેવો જુલમ થઈ રહ્યો છે તેનો વિચાર થું આપણે કરવાનો નથી ? બેઠાં એ જ સમાજ જુદાંજુદાં પાયો થઈ પડ્યો છે. તેવી સમાજનું કલ્યાણ થવું ઘણું મુશ્કેલ છે. સર્વેએ પેલતપોતામાં એકીકરણ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો સિવાય કોઈ પણ હીલચાલ ક્ષણરૂપ થનાર નથી. એકીકરણના કામે કાયદા કરતાં સમજવટનો માર્ગ જ વધુ શ્રેયસ્કર હોવાનું હમણાં કહ્યું જ છે. રોમન અને ઇસ્લામી સામરાજ્યોમાં સમાધાની ફેલાવેલી સુધારણાનું કેવું ખરાબ પરિણામ આવ્યું છે તે જ તે સામરાજ્યના ઇતિહાસ પરથી ગમે તેને સમજાઈ આવે તેવું છે. એકાદ સુધારણા કદાચ તેમને ના પસંદ હોય તો તમે તે ન સ્વીકારશો, પણ લોકોમાં તે ફેલાવનારના માર્ગમાં તો તમે અટકાવ ન જ કરશો. મતભેદ હોવાથી સહનશીલતાથી વર્તવાની લોકને પ્રવૃત્તિ થશે, અને તેથી સામાજિક સુધારણાના સંબંધમાં એક મોટી અડચણ દૂર થવા સરખું થશે. પેટા જાતિનું એકીકરણ કરવા સરખી સામાજિક સુધારણા કરવાના સંબંધે મેં મારા વિચાર તમારા આગળ દર્શાવ્યા છે, તેના તમે માંતપણથી વિચાર કરશો એટલું જ માફ કહેવું છે.

ગયા અક્ટોબર માસમાં કાઠીયાવાડમાં આવેલા ચૂડા સુકામે કેટલાક ગામના શ્રીમાળા બંધુઓ એકત્ર થયા હતા. તે પ્રસંગે એક વિગતિ પત્રિકા વહેંચ-
શ્રીમાળા બંધુઓ- વામાં આવી હતી. જ્યાં નીચે પ્રમાણે વિગતિ કરવામાં આવી હતી.
ના પ્રયાસો.

શ્રીમાળા બંધુઓને વિગતિ.

આપણા યજુર્વેદી શાખાવાળા શ્રીમાળા બંધુઓને વિગતિ. હાલમાં સમય બદલાતો જાય છે. મુદ્દમ દિશ્વથી અવલોકતાં દરેક જાતિ બંધુને જરૂર જણાયે કે, આપણે માણસે અને પૈસે પમાતા જમણે છીએ; જેથી સમસ્ત જાતિના શ્રેયની ખાતર નીચેની જાળ ઉપર દરેક મા-
લિખણ વિચાર કરવા કૃપા કરશે, અને સૌ મળી કોઈ ધોરણ ઉપર આવવાનું બની શકે
સારા એવા ભરેભગી રવાના પરમાર્થ બ્રહ્મથી જ આ પત્ર રૂપે જાતિ બંધુઓને વિગતિ

અમે કરીએ છીએ, તે ઉપર નજર રાખી કાર્ય કરવામાં શ્રી મહાલક્ષ્મીજી આપણને સહાય થાઓ! તથાસ્તુ.

વાણીઆ જેવી સમૃદ્ધિવાન શ્રાવિ પશુ સમયને અનુસરી નાતમાં સુધારા કરવા બંડી પડી છે, જીવાહાર ગંગાસીઆએ પણ સમજી નહીં થોડા રસ્તા લેવા મહેલા છે, અને ઈશ્વરે આપેલી લાખોની જગીરોને લીધે જેમને કશી ખામી, ખોટ, કે ન્યૂનતા નથી એવા રાજાઓ પણ રાજ દેશવમાં રહેવા છતાં, ખરચ ખુટણમાં કમીપણ કરવા શીરતાઓ ખાંધવા લાગ્યા છે, જેના અહેવાલો વર્તમાનપત્રો દ્વારા આપને વિદિત હશે, તે પશુ શ્રાવિ એ ખાખતમાં કાંઈ વિચાર ન કરે તો તેના આપણો જ પ્રભાક આપણે માનવાનો છે.

આપણી શ્રીમાળી શ્રાવિમા (સામવેદી અને યજુર્વેદી બન્ને શાખાના) સુધારો થવા માટે વહવાણ અને જામનગર ખાતે ઉત્સાહી જનોએ પ્રેરણા કમવાથી આપણી શ્રાવિની કોન્ડર-સો ભરવામાં આવી હતી; પરંતુ તેમાંથી માત્ર ખર્ચ થવા ઉપરાંત કાંઈ સંગીન ફળની પ્રાપ્તિ જોવામાં આવી નથી, એટલે હવે બીજી શ્રાવિઓના દાખવા જોઈને અમને એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો છે કે, કોન્ડર-સો ભરીને શ્રાવિના પૈસા ખર્ચીને બ્યર્થ શ્રમ કરવામાં કાંઈ શાયરો નથી, જેથી એક બીજાઓના આવી રીતે પત્રદ્વારએ મત મેળવી જો બની શકે તો સુધારા ઉપર આવીએ, જેમાં આમલ કોઈને નથી, વાસ્તે હાલ નીચેની ખાખતો ઉપર મહેરબાની કરીને આપ સૌ પોત પોતાના ગામના શ્રાવિલાઓ ભેળા થઈ એક સંધે નજર વિચાર કરી ધ્યાન આપશો, એવી નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

આટલી વિશિષ્ટ કરી નાતના ૧ પરણેતર ખાખતના ૨ કન્યાવિક્રમ ખાતના ૩ અધરણી ખાખત તથા ૪ મરણ ખાખતના રિવાજોમાં ફેરફાર કરવાની સૂચનાઓ થઈ હતી, પરંતુ બધા મહોટા શહેરના તમામ પક્ષના માણસો નહિ હોવાથી કેટલુંક પોતપોતાને ગામજઈ બધાને પુછીને પંદર વીસ દીવસની અંદર જવાબ લખવા જામનગરના બ્રાહ્મણોનો ફરાવ થયો. પાટણ દ્રાગદા હળવદ વગેરેના બ્રાહ્મણોએ આ ફરાવો સર્વેને કબુલ હોય તો તે પ્રમાણે વર્તવા કબુલત આપી હતી.

૪૫૪	ધનજીભાઈ રાનેશ્વર	શુભ	૩.૧૧.૦૦
૪૬૩	વિસનજી રાખવજી	"	"
૧૨૭૫	મોતીરામ નારાજી	કોળીવાદ	"
૩૮૫	મગનલાલ નરસિંહરામ ભટ્ટ એલ. સી. ઇ.	ભાવનગર	"
૩૦૪	નરહરિશંકર પ્રાણ્યંકર	મુંબાઈ	"
૪૧૧	નર્મદાશંકર ચિંતામણી	"	"
૧૮૯	મણિશંકર વિઠ્ઠલ	ભડિયાદ	"
૧૦૯	શિવલાલ ગણપતરામ બ્યાસ	વીરભગામ	"
૪૫	સુનીલાલ મુગજીભાઈ	"	"
૫૫૯	મોતીરામ દલપતરામ ભટ્ટ	સુરત	"
૧૦	સોમનાથ નથુરામ ત્રિપાઠી	સરખેજ	"
૫૨	જોશલાલ નથુરામ ત્રિપાઠી	"	"
૪૮	સુનીલાલ દેવશંકર	બદરખા	"
૪૪૨	જીવજીરામ મકનજી ભટ્ટ	શુભ	"
૪૦	ભોગીલાલ કૃપાશંકર ત્રિપાઠી	ડાંગરવા	"
૧૩૦૮	ભતી ઉમયાશંકર એમ	ભાવનગર	"
૧૧૪૪	માધવલાલ મકનજી ભટ્ટ	મુંબાઈ	"
૭૬	શિવશંકર વિશ્વનાથ ત્રિપાઠી	અંકરેશ્વર	"
૬૧	પ્રાણજીવન નારાયણ ત્રિપાઠી	પૂના	"
૮૮	ડાહ્યાશંકર દલપતરામ	સેવાલીયા	"
૧૨૦૧	પુરષોત્તમ મયુરભાઈ બ્યાસ	વડોદરા	"
૧૨૬૧	સુનીલાલ મુગટરામ	અમદાવાદ	"
	હરિલલ અમ્બારામ ત્રવાડી	દેત્રોજ	"
	જલેરીલાલ હરગોવિંદ	રાણપુર	"
	પરસોત્તમ વેણીરામ	કુકવાલ	"
	નર્મદાશંકર મુગટરામ	દેત્રોજ	"
૨૧૬	પુરષોત્તમ હરિકૃષ્ણ પુરાણી બી. એ.	અમદાવાદ	"
	મણિલાલ આત્મારામ પંડયે બી. એ.	ભરચ	"
	હાજી પ્રભાશંકર નવચંકર	શુભ	"

ગુજરાતના બ્રાહ્મણો એકત્ર કરવાના સંબંધમાં સફળ

સાક્ષર શિરોમણી મણીલાલ નલુભાઈ દિવેદી.

આપણે આપીવર્તે મુશ્કેલી બધી દશામાંથી આજ અતિ હીનદશા બોગવે છે એમ સર્વે કૃષ્ણ બોલે છે. આવી દશા થવાનાં અનેક કારણો કહેવામાં આવે છે બાલકમ, ધર્મ-અંશ, પરદેશીય દુરાચારનું અનુકરણ આદિ અનેકાનેક કારણોની યોગનાઓ સંમળામ છે; અનેક અનેક ઉપાયો તે તે કારણ દૂર કરવા સારુ કહેવામાં આવે છે. આમાના એકે ઉપાયનો પ્રયોગ આજ 'ધર્મ' વિનયી થયો હોય એમ મારા જણવામાં નથી, એવા પ્રયોગ નિષ્ફલ થાય છે તેનું મૂલ નિદાન શું છે ? પણ સમયથી આ પ્રશ્ન વિશે વિચાર કરતાં એ સર્વનું મુખ્ય અને ગૂઢ કારણ જે બેદરમત નીતિમાં આપણે આજ આવી પડ્યા છીએ તેજ હાલે છે. જ્યાં જોઈએ ત્યાં ધર્મ પથ મતના ભેદ, નાતનાતનાભેદ, ગામગામના ભેદ, વર્ગ વર્ગના ભેદ, એમ ભેદને લીધે જે અક્ય-અભેદ-જોઈએ, 'માણસ માણસનો પ્રેમ જોઈએ, આપણા આર્ય ધર્મના તત્ત્વરૂપે જે સિદ્ધ છે, તે સપાતો નથી; તેથીજ કામ પણ કામ સિદ્ધ થતું નથી, સ્વાતંત્ર્ય આવતું નથી, અને દેશોન્નતિ બનતી નથી. જે પ્રેમભાવ એકતાઈ મૂલ ખીજે છે, સમાનવૃત્તિનો પિતા છે તે, નાતજાત કુલવર્ગ આદિનાં સંકેતમય બંધનોમાં શુદ્ધ ચર્મ ગેહલા હૃદયમાં હૃદય પામતો નથી. તેવો આવ 'હૃદય પામ્યા વિના' 'હું અને મારું' સાચવવાની સ્વાર્થચિંતા, ટળતી નથી. મમત્ર ગતુષ્કવર્ગને માટે સ્વાર્થનું ક્ષવાતું બોન આવતું નથી, અને પરોપકાર, પરમાર્થ, દેશોન્નતિ, ઇલાહિની વાર્તાઓનો આદિને અર્થ વાંચી વિશ્વાસમાંવર્માજ આવી રહે છે.

x x x x

કોઈ પ્રાચીન મતાનુયાયી પ્રશ્ન કરે કે શાંતિઓ ખોટી છે ? નિરુપયોગી છે ? હું હું હું કે તેમનો ઉદ્દેશ મૂલ બહુ સારો હતો. મંડવ નાનાં નાનાં હોવાથી કોઈપણ સજીવિ સહચાર સદાજે સાચવી શકાતાં, યોગ માણુસમા પ્રેમ પણ સારો જામતો, પરંતુ હાલની દશામાં તો એ બધા હેતુ ઉપા યજ ગયા છે મૂલની રાજ્યવ્યવસ્થા જાદલાઈ, પંથ અને પટલાઈથી યતા ઇનસાફિનો સમય ગયો, વિતા કેળવણી આદિનો ક્રમ બદલાયો, તેમાં જે અમત આગળ હતા તે હાલ પોછળ પડી ગયા, અસલ પાછળ દરે તે હાલ આગળ આવી ગયા—પ્રત્યેક શાંતિમાં આવી અવ્યવસ્થા યજ મજ, શાંતિ એ તો નામ માત્રજ રહ્યું. શાંતિ શાંતિમાં પણ વિચાર આચાર ઇલાહિના પધ્ધતિપણા ઓછાપણાને લીધે અનેક ટોળાઓ યજ મજ, અને પ્રેમને જદે દેષ તથા કંધિયાં, સહચારનો અમલ કરવાને જદેયોગક જથાવા-જાઓના મનસ્વી વિચારનો અમલ, અને તેથી વિરોધ, ભેદ, તડ, પક્ષ, એ પ્રસંગ કંઠા-મથા. જેની આંખોને સંકેતમય વૃત્તિનાં અભિમાનનો પડદો બધાયો ન હોય તેને તો રહે-નુંજ પડે કે શાંતિભેદ બહુ હાનિકારક છે, વિપત્ર છે.

x x

ગુજીર બ્રાહ્મણ.

સંગઠ્યં સંવદ્યું સંયો મનાસિજાનતામ । સુમાનો મંપ્રસ્સર્મિતિ સ્તમાન
સમાનં મર્મસ્તુહ ચિત્તમૈવામ ॥ સુમાનં મન્નમ્પ્રભિ મન્નયવ । સુમાનીય બ્રાહ્મ
સ્તમાના હૃદયાનિય ॥ સુમાનમસ્તુ યો મન્નાય ધ્યાયસ્તુ હાસતિ ॥ કૃગ્વેદ.

બાધાર્થ:—અધુઓ! એકન યાઓ, વાણીમા, વિચારમા અને કર્મમા એકતા ગળે
તમારા સમાનવૃત્તિ અને કાર્ય સમા । હો, તમારા ઉદ્દેશ સમાન હો, તમારા વિચાર
સમાન હો તમારી ગૃહ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ આરી શિક્ષા છે. તમારી ઇચ્છા
સમાન હો, તમારા હૃદયો એકન યાઓ, તમારા મન એકન યાઓ કન્યા કરીને તમાનમ
ગૃહ એકતા યાય. હો! અગ્નિદેવ અમારી આ ઇચ્છા તૃપ્ત કરો.

વર્ષ ૧, એક ૮.

[મારિક.]

પૌષ સંવત

તન્ત્રી—હરજીવન ત્રિભુવન ત્રિપાઠી. સરખેજ

કવિતા.	...	..	(ગ ન મહાનંદ બંદ.)	...	૧૧૩
આપણા સમાજનું સ્ત્રી અંગ...	...	..	(રા ન. રામચંદ્ર હરજીવન ત્રિપાઠી.)	...	૧૧૪
અર્ધગર્ભ.	...	...	(રા. ગ ધર્મપથ પ્રવાસી.)	...	૧૧૮
આજીવનકાં.	...	...	..	...	૧૨૧
કન્યાચાર્યની પધરામણી.	...	..	(રા. રા મણિલાલ છબારામ બંદ.)	...	૧૨૧
શિવિયં વર્તમાન.	...	...	..	...	૧૨૮

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રીની સહીના લેખો માટે તન્ત્રી જવાબદાર છે, સહીવાળા લેખોને માટે તે લેખકજ જવાબદાર છે.

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કાગળની એકજ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી મોકલના કૃપા કરવી અને આ લખાણ જો માસિકમાં લેવામાં નહીં આવે તો અને તે પાછું મોકલના બંધાતા નથી.

૩ માસિકને આ આદમો અંક આવેથી લવાજમ મનીઓફર્સથી મોકલવા વિનંતિ છે. જેથી અમારું વ્યવહાર કામ સરળ થઈ પડે. જે આદક અંક વિ. પિ. થી મંગાવે છે તેમને મોકલવામાં આવે છે. જેમણે આદક નજર થવું હોય તેમણે કૃપા કરીને પત્રથી જણાવવું અગર પાછું મોકલવું આદક થઈ અંકો રાખ્યા પછી લવાજમ ન મોકલવું, અને જાણણી પર્માણ કાર્યમાં નુકસાન પહોંચાવવું એ મર્મ કાર્યથી ઉઠવું ગણાય માટે તે ઉપર દરેક બંધુધ્યાન આપશે એવી આશા છે. માસિકનું લવાજમ મોકલવામાં તેમજ અન્ય સર્વ પત્રવ્યવહારમાં માસિક ઉપર લખાતો નંબર લખવાની કૃપા કરવી જેથી અમને સીરકમાંથી નાન જોગવામાં હરકત નડે નહીં. એક બે મહીના વાટ જોતાં જતા લવાજમની માસિકમાં પહેલે ન અવી હોય તેણે લખી જણાવવું. પત્ર વ્યવહાર મનીઓફર્સ વગેરે નીચેને શીરનામે કરશે.

વ્યવસ્થાપક—મુન્શર બ્રાહ્મણની ઓફીસ,
પખાલીની પોળ—અમદાવાદ.

આવતા અંકથી વી. પી.

મહા મારાથી જે આદકોનું લવાજમ વસુલ થયું નહીં હોય તેમને અનુક્રમે ઘોડે, ઘોડે દર માસે લવાજમ વસુલ કરવા માસિક વી. પી. દ્વારા મોકલાવવામાં આવશે. તે સ્વીકારવાને નમ્ર વિનંતિ છે. આશા છે કે જે આદકોએ લવાજમ ના બધું હોય તેઓ મ. એ. દ્વારા લવાજમ મોકલી વી. પી. ની કડાકેમાંથી ઘોડે અંશે પેલું અમને સુખા કરી આ બારી કરશે. એજ નમ્ર વિનંતિ છે.

વ્યવસ્થાપક.

भारतवर्षीय ब्राह्मण महापरिषद्‌में विचारणीय विषय लाहोर.

- ૧ કિન ઉપાયો સે બ્રાહ્મણ સ્વતંત્ર વૃત્તિકા અંચલમ્બન કર સકતે હ.
- ૨ સાત્વિક દાન. ૩ સંસ્કૃત તથા હિન્દી ભાષા કા પ્રચાર. ૪ સંસ્કૃતમહાવિદ્યાલય જૌર. આયુર્વેદિક વિદ્યાલય કા સ્થાપન કરના. ૫ બ્રાહ્મણ માધ્યમ જૌર વ્રજ ચર્ય. ૬ બ્રાહ્મણ વર્ણમે સમંતાકા મંચ ઉત્પન્ન કરના જૌર વિદ્યાહાદિ સમ્બંધ પર વિચાર. ૭ બ્રાહ્મણોકે અંદર પ્રચલિત પ્રતિયોકે નિવારણ કરનકા યત્ન. ૮ ત્રિવાદમરણાદિ સંસ્કારો પર પ્રચલિત પ્રતિયો તથા તસસંસ્કરો જ્ય પર વિચાર. ૯ બ્રાહ્મણ મહા પુરુષોકે જીવન ચરિત્રોકા લિખના. ૧૦ બ્રાહ્મણ બનાયો તથા વિષવાઓ કી રક્ષા. ૧૧ પ્રાચીન પુસ્તકોકા અનુસંધાન તથા રક્ષા.

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

ૐ । સહનાવયતુ । સહનૌમુનકુ । સહધીર્યં કરવાવહે । તેજસિના યધીતમસ્તુ
માધિદ્રિપાવહે

ય ઉપનિષત્તુ ધર્માસ્તે મયિસન્તુ તે મયિસન્તુ ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

ઉપનિષદ્.

ઉપનિષદ્.

અર્થઃ—(તે બ્રહ્મા) અમારું બનેનું સાથે રક્ષણ કરે. અમારું બનેનું સાથે પોષણ
રે. અમે બને સાથે સામર્થ્ય સંપાદન કરીએ. અમારું અધ્યયન કરેલું તેજસ્વી થાઓ અમે
બને બને દેવ ન કરીએ.

ઉપનિષદ્માં જે ધર્મ કહ્યા છે તે આરામાં હો તે આરામાંહે.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

પૃષ્ઠ ૧, અંક ૮.

[માર્ચિક,]

પૌષ સંવત્ ૧૯૬૬.

સવૈયાની ચાલ.

ઉચ્ચ જ્ઞાતિના જન અત્રાને દોરાર્ધ પેટાની પેર,
સુખ સંસાર તણા અમૃતમાં નાણીને ઘોળે છે એર;
સાથે બેસી ભોજન લેતાં લેશ નહિ જ્યાં બાધ નડે,
શુદ્ધ જોત સાખા પ્રવરોમાં દોષ કરો ન આવી ઓરે.

સાત પેઢીથી સાથે રહેતાં એક કુટુંબી રૂપ બને,
પુત્ર પુત્રીમાં રતેહ યજ્ઞ ઉદિ મરતાં આપે હોય કને;
તોપણ લગ્ન તણી બાળતમાં હરકંત મોટી, એક બણે,
પડિત અન્યનો પુત્ર તથાપિ કન્યા લાયક ના જ મણે.

બોળા કાઢી, ખુણેથી કો જ્ઞાતિ, તણો વર ધાટ, વનો,
જેના ઘરમાં ચાર પેઢીથી નહિ વિધા નહી હોય વનો;
વિત વધુ વય ગણશે નહિ ને વિવાહ કરવા વાટ જુએ,
શુશ્રુષિવત્ પત્નિની સરખી પુત્રી સ્વ રમને નાખી કને.

સ્નેહ લક્ષ્મ આ ક્ષમ કરી યાશે જન્મારો જાશે શી પેર,
અભાગિયાને પાલવ પડતાં દીકરી રડતી આવે ઘેર;
વળી કદાપિ યાવ વિરોધી નિલ જગાવે જન્મરો ક્લેશ,
રસ્તા વચ્ચે સદ કરે ને શરમ ધરે નહિ ઉરમાં લેશ.

માત પિતાએ પાળી પોથી જીછેરી કરી યત્ન ધણું,
સીતા દમયતી સમ કરવા દાન દીધે છે જ્ઞાન તણું;
તોપણુ માતી બંધનતી જન્મરી બેડીમાં દેહ ધરી,
તે તોડીને મુક્ત થવા તે યત્ન કરે નહિ એહ જરી.

વળી મળે નહિ સમ વય વર તો ધરડાને લાવીને ઘેર,
પરણાવે કન્યા રૂપવંતી બાપ અધને વાળે વેર;
તાત તણો કેા નીચો વર વય વિત્ત વપુ વિનયે પૂરો,
વિધાએ વખાણુનો સધળે ધર્મ ધ્યાન ધૃતિમાં શરો.

લક્ષ્મ તણી બાળતમાં તેને વામ હસ્તથી દૂર કરે,
કોમળ બાળા મુખ વિશે બનિ અગાનીને ઝેર ધરે;
સદગુણુ ધર્મ શોભીતા તેમ જ શાન્ત સુકોમળ બાળ મળે,
હૈયા શયદી સમ અધડાતી બાળા જ્વાળા પેઠ બળે.

એવીને શોધીને બાંધે બાપ બનીને અધ જ શો,
સંસારે સમ રખવાને મુખ મળે ન કેા દી સંશય શો;
વળિ વર ઝાઝાને કન્યાની છત નહિ લાં માબાપ કુટીલ
કન્યાને વેચી ધર બરવા વિપ્ર ધર્મ નવ કરતા દીલ

જોય શાંતિમાં આ દૃષ્ટાન્તો અવર નવર બહુ આવી મળે
આહ્વાનુ ચંદન વૃક્ષ મૂળેથી અન્ય વૃક્ષ પેહેલું શળે;
તો પણુ તેનો ઉપાય કરવા વિચાર ઉરમાં નવ ધારે,
ઉભું છે તે પડશે પળમાં નિષ્કૃતિ નહિ રહેશે લારે.

ચાર વર્ણમાં શિર આહ્વાનુ છે હસ્ત ઉદરને પાદ ખીજ,
ખીજ રહેતાં નહિ શોભે આ આર્ય જૂમિની એક પ્રજ;
આહ્વાનુ વર્ગ વિશે 'જેરો તો ચોરાશીથી ચાર ગણા,
વર્ગ બન્યા બહુ આડા અવળા રૂળ ચડી વળી આઠ ગણા.'

વર કન્યાની શોધ કહોને કેમ કરી કરશે કોપી,
ધર્મ શાસ્ત્રની આગાઓને વિપ્ર વરોએ ન્યાં લોપી;
કૂળ તણું નથી મળ જોળતા બોણુને કુલીન ગણે,
કુળ તારે એવા બાળકને અગાની સદ્ નીચ બણે.

કંઈક યાતિતું નામ હવે તો નિશાન સહ જાવા બેઠું,
ફૂળ તણી તો વાત કંઈ થું ઊંચું પશુ પડિયું હેઠું;
નહિ નખવાનું ઝાઝા દોડા માટે મારા બધું વરે,
વિપ્ર વર્ગની ઉંજતિ કરવા પાણી પેલી પાળ કરે.

રૈમ્વ યાતિની ચાર સહસ્રની વસિત આજે બે જ રહી,
ચોડા દિનમાં તે પશુ જાશે જેમ દાળથી વારિ વહી:
નખુર નગરે ત્રીશ વર્ષ પર ત્રણસે નાગર દાર હતાં,
તે પશુ એક રાતે આવ્યાં છે રાખે જો પ્રભુ તેમ છતાં.

રાજનગરમાં મેવાડાનાં ગૃહની ગણતી કોઈ ગણે,
ત્રીશ વર્ષમાં અડધાં દેખે ક્ષય યઈ જતાં એમ બણે;
વિસનગરમાં વાતો યાતી ગામડિયા સૌ આવી રહ્યા,
શેહેર વિશે જાહે પશુ તેમાં વાઠા આઠ્યા જાય વહ્યા.

ગીરપરાની ગણતી છે ક્યાં આંગણિયે ગણવા લાગ્યા,
પ્રજોરાતું નામ રહ્યું છે સંખ્યામાં બહુ તે ભાગ્યા;
એક લક્ષ અનાવિલ ગણાતા જહોળી નાત સહુ,
સહસ્ર આણિસે આવી અડી છે તેમાં પડી છે ફાટ બહુ.

નામ કરાડા કોઈ ન જાણે બાણે ખપતા બ્રાહ્મણ જેહ,
વરને તોટે વાટ ઉડી ગઈ મોઢ વિશે જઈ બળિયા એહ:
ચોરાશી મેવાડમાં જો જોત્ર ગમન કરવાનું થાય,
વર કન્યા પરણાવે નહિ તો નામ નાતનું ચારસુ જાય.

બટ મેવાડ ભણ્યા ગણ્યા પશુ ફૂળ તણી ખોટાઈ ઘણી,
કન્યાને પરણાવતી વખતે માત કહેશે શીદ જણી;
કોટ બહાર કન્યા જાએ તો ફૂળ કલંકિત યઈ જાશે,
એક ઉપર બીજી દેવામાં દુષ્ટ પિતા નહિ રામભાશે.

સુખ કન્યાનું કમન કરી ખેળે ભડે પશુ આકાશ કહાં,
બહુ પક્ષ બની બાળકીને એ નાખે ઊડો ફૂપ જહાં;
ઔઢીયો અન્યાયી બનીને, ઝેરી - જોને ચાર કરે,
ગામડિયા નિર્વશી જવાથી દૂર ચવા વિચાર કરે.

બાવીસે' ધરની એ યાતિ પંદરસે'માં ગણતી થાય,
પર ગામી આવીને વસતાં જો કે એમાં ભરતી થાય;
શેહેર વિશે સંખ્યા છે મોટી ભોજનથી ધોવાતી જાય,
ફળવણી પામેલા જન સહુ સમય વિચારી બહુ અકળાય.

ગોમતીવાળા વર છે જાઝા કન્યાનું નહિ નામ નિશાન,
 વંશ આપણો રહેશે કે નહિ વિચારતાં ભૂલે છે જ્ઞાન;
 શ્રીગોડ જ્ઞાતિના સહુ કહે છે જ્ઞાતિ અમારી તૂટી જાય,
 વડોદરામાં નામ રહ્યું છે અન્ય સ્થળે એ ઓછી યાય.

ખડાયતામાં ખોટ પડી ગઈ, મોઢ તરાની ગણતી યાય,
 તો ઝટ માણુમ પડશે તેમાં સંખ્યામાં તે ઘટતા જાય;
 રોઢવાળ રોઢ સમ રખડે વાંઝા રહી નિર્વંશી યાય,
 રવાળ ને ખીજા પ્રાક્ષણતાં ગુજરાતે ધર ઘટતાં જાય.

મહુધા નટપુર ને ઉમરેઠે આણંદમાં છે ખેડવાળ,
 અન્ય સ્થળે ઉજડ યઈ ચાલ્યાં તેની કોણુ લહે સંભાળ;
 આમ સર્વ જ્ઞાતીમા અવળું થાવા બેઠું વિપ્ર વરે,
 વિચારી ને વાત સંકળ તે ઉપાય એનો સઘ કરો.

આપણને જણાય છે કે પુરુષ અને પ્રકૃતિ, શિવ અને શક્તિ, દેવ અને દેવી એ સર્વે સ્ત્રી પુરુષ રૂપી યુગ્મ વિના આ સંસાર ચક્રનું વહન અસંભવિત છે. પુરુષ અને સ્ત્રી એ બન્ને એક જ રચનાં ચક્ર (પૈંડા) છે; એક જ પક્ષીની બે પાંખો છે, એક જ માર્ગના સહધર્મચારી પથિકો છે. આ એક જ શરીરનાં બન્ને સ્ત્રી પુરુષ રૂપી અંગો પૂર્ણ વિકસિત હોય ત્યારે જ આ સંસારમાં સુખનો સંચાર થાય. સ્ત્રીમાં ભક્તિ સત્વ હૃદયબળ પ્રાધાન્ય મોગવે છે; ત્યારે પુરુષમાં જ્ઞાન સત્વ બુદ્ધિબળનું પ્રાધાન્ય હોય છે. જ્યારે જ્ઞાન અને ભક્તિનું સામ્ય થાય અને કર્મમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થવાય ત્યારે જ ધારેલા સંકલ્પોની સિદ્ધિ થાય. આ પ્રમાણે પુરુષ અને સ્ત્રીનો સંબંધ અને સમાનતાનો આપણા ધર્મશાસ્ત્રના આધારે આપણે વિચાર કર્યો હવે આપણે જોઈએ કે હાલમાં આપણાં બન્ને અંગોનો કેવો વિકાસ થયો છે, અને તેમાં ખાસ કરીને સ્ત્રી અંગના વિકાસ તરફ આપણે બરાબર દૃષ્ટિ ફેરવીએ.

એ વાત તો નિર્વિવાદિત છે કે આપણા સમાજનું પુરુષ અંગ અન્ય પૂર્વ તેમ જ પશ્ચિમ સર્વે દેશોના કેળવાયલા સમાજના પુરુષ અંગ જેવું વિકસિત થયું નથી, પણ અજ્ઞાનતાના અંધકારમાં, હુદ્દ લાલસાઓના કીચકમાં તથા મમત્વના મદમાં ધૂમ્મા ફરે છે; અને તેમાં ક્યાંક ક્યાંક પ્રકાશનાં કિરણોનું તે જ મંદ મંદ પડતું હોય એવો આભાસ જણાય છે. જ્યારે આપણા સમાજના બળિષ્ઠ અંગની સ્થિતિ ઉપર પ્રમાણેની છે, ત્યારે પછી આ બળ ઉપર આધારભૂત એવા શક્તિ સ્વરૂપ સ્ત્રી અંગની સ્થિતિની તો વાત જ શી કરવી? આપણા સમાજમાં આપણી પ્રાચીન ઉચ્ચ—

સ્ત્રિયો દેવ્યો મૃદશ્ચિયઃ ।

યત્રનાર્યસ્તુ પૂજ્યનો રમાન્તેતત્ર દેવતાઃ

બાવનાઓ વ્યવહારમાં ફેટલા ન્યુન પ્રમાણમાં વ્યવહરતી જણાય છે! અને તે બાવનાઓ પૂર્ણ પ્રકાશમાં આગી સજીવન કરવાના પ્રયાસ પણ ફેટલા બધા આદ્ય જણાય છે? શું. મૈત્રેયિ, ગાર્ગી, સુલબા, સાવિત્રી, લીલાવતી અરૂંધતી આદિ ઉત્પન્ન કરનાર સમાજની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય ફક્ત નિર્માલ્ય, નિઃસત્વ અલ્પાણુપિ પ્રત્નૈત્પત્તિ અગ્રાન દશામાં ઉત્પન્ન કરવી અને બોજનાદિ તથા વાસણ માંજવા આદિ હુદ્દ કામમાં રોકાઈ રહી હુદ્દ નીંદા કુચલી આદિમાં જીવન વ્યતીત કરવું એ જ હશે? શું તેમણે પુરુષે દેશાત્કર્ય આદિ અનેક ઉમદા કર્તવ્યા-રૂઢ પથના આદેશો લીધા હોય તેમાં તેને બળ, ઉત્સાહ આપી કાર્યમાં સહાય આપી શકાય એવી ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત કરી પણ સહધર્મચારી થવાને યોગ્ય થવું ન જોઈએ? અને એવી રીતે જીવનના સમસ્ત પ્રદેશમાં તેમણે પુરુષોને પૂર્ણ સહાય આપી શકવા સમર્થ થવું ન જોઈએ શું? જો સમાજમાં અને જો દેશમાં સ્ત્રીઓને આવી ઉત્તમ દશામાં આજીવવાના પ્રયાસ કરવામાં આવે છે; તે સમાજ અને તે દેશનો ઉત્કર્ષ નિસંદેહ એક નિમિષ માત્રમાં જ થઈ જાય છે. હાલમાં આપણા તેમ જ અન્ય ઘણા દેશમાં સ્ત્રીઓના કર્તવ્યનું ક્ષેત્ર ફેટલું છે તેનો નિર્ણય કરવાને ઘણા વિચારો કરવામાં આવે છે તથા વિવિધ વિચારો દર્શાવવામાં આવે છે. આ વિષયમાં પુરુષ અને સ્ત્રીઓના કર્તવ્યમાં ભેદ પાડવો એ કોઈ પણ રીતે અપરકર નથી. સ્ત્રી તેમ જ પુરુષમાં ધૃત્યરે ફેટલીક સામાન્ય અને ફેટલીક વિવિધ શક્તિઓ મુકી છે. આ

શક્તિઓના વિભાગ પાડવાને બદલે તેમનો વિકાસ થાય એવી અતુકળતા આપવાથી જ સુખ અનુભવી શકાય.

સમાન હક એ શબ્દ આજે ચોતરફ વપરાતો જણાય છે. સ્ત્રીઓને સમાન હક આપવા જોઈએ એમ કેટલાકનું કહેવું છે; અને તેને માટે પશ્ચિમના દેશોમાં તો સ્ત્રીઓ યુદ્ધ મચાવવા પણ મંડી પડી છે. પરંતુ આપણા આર્ય ધર્મનો પાયો નાંખનાર રૂપિ મુનિયોએ આ વિષય ઉપર જે વિચાર જણાવ્યા છે તે અમને તો સર્વોત્કૃષ્ટ લાગે છે. આર્ય પુરૂષોએ સ્ત્રીઓને સમાનતા બક્ષી છે. પરંતુ તે સમાનતા એવી રીતે કે પુરૂષ અને સ્ત્રી એ બન્ને ધધને એક જ અંગ બને છે. માટે બંનેએ એક જ અન્યોઅન્ય સાહાય્યથી ધર્મ, અર્થ અને કામ પ્રાપ્ત કરવાં. પરંતુ સ્ત્રીએ પુરૂષ સાથે, તેમ જ પુરૂષે સ્ત્રી સાથે યુદ્ધ કરવું નહિ. પુરૂષ રક્ષક અને સ્ત્રીએ પુરૂષનું બળ. આ પ્રકારે આ સવાલનો નિર્ણય આપણા પ્રાચીન મહાન પુરૂષોએ કરેલો છે. પરંતુ આપણે હાલમાં તેમના તરફ આપણા સમાજમાં જે પ્રકારની વર્તણૂક ચલાવવામાં આવે છે તે ખરેખર આપણા સમાજને ઘણું જ હીણપદ આપે એવી છે, અને મહાન કર્મના આઘાત પ્રત્યાપાતના નિયમ પ્રમાણે આપણે તે કર્મનું મહાન આધારે દુષોત્પાદક ફળ જોઈએ છીએ. બાળકીનો જન્મ થાય ત્યારથી જ આપણે તેને એક દુષ્કર્મનું મૂળ સમજીએ છીએ અને તેથી આપણને પુત્રોત્પત્તિના આનંદથી કાંઈકે ઓછો પણ આનંદ થવાને બદલે ઉલટો ખેડ થાય છે. આ ભાવનાને નષ્ટ જ કરવી જોઈએ. કારણ કે બાળકીના ઉછેરમાં તથા તે પછીના તેના વિકાસમાં આ ભાવના ઘણી જ વિચ્છેદક માલુમ પડે છે.

(અપૂર્ણ.)

રામશંકર હરજીવન ત્રિપાઠી.

અલ્પચર્ય.

(અનુસન્ધાન ૫૯ ૧૫)

ઉપર પ્રમાણે આપણે જોઈ ગયા કે અલ્પચર્ય એ જીવનના વિકાસની દરેક દિશામાં જરૂરનું છે; માટે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પદાર્થ પ્રાપ્ત કરવાને પહેલા આ અમમાં અલ્પચર્ય વિના ચાલે એમજ નથી.

આપણી શરીર સંપત્તિનો વિચાર, અલ્પચર્યનો અર્થ અને તેની જરૂર આદિ વિષે આપણે વિચાર કર્યો. હવે આપણે આ અલ્પચર્ય હાલના સમયમાં કેવી રીતે પાળી શકીએ, તથા તેનો લાભ સમાજની અવ્યવસ્થિત સ્થિતિમાં કેવી રીતે લઈ શકીએ તેનો વિચાર કરીએ.

એ વાત તો સ્પષ્ટ છે કે વેદકાળમાં જે પ્રમાણે રૂપિ આશ્રમોમાં રહી બ્રાહ્મણબાજો વેદાભ્યાસ કરી અલ્પચર્ય પાળતા હતા તે રીતી હાલમાં પાછી તુરતજ પ્રચલિત થાય એવો

સંભવ નથી. કારણ કે હાલના સમયમાં પ્રથમ તો એવા અહ્યનિષ્ઠ તત્ત્વવેત્તા તેમજ કર્તવ્ય પગલણુ આહ્વાણો જણાતા નથી; તેમજ રહેવાને તેવાં અરણ્યો કે આશ્રમો તેમજ ત્યાં રહેવા વગેરેમાં જોઈતા દ્રવ્યનુ દાન કરનાર શ્રીમાન દાનવીર નૃપતિયો કે ધનાઢ્ય વ્યાપારીયો પણ નથી. વળી કોઈ ધ્યાનનિષ્ઠ થયેલા એવા તત્ત્વચિંતક આહ્વાણને કોઈ જોળી કહાડે તેમજ કોઈ શ્રીમાન આશ્રમ બનાવી આપી સર્વ પ્રકારની દૈવ્યની સગવડ કરી આપે તોપણ આહ્વાણોનાં સંતાનો માટે એક પ્રકારનો એવો અંધ મોહ જણાય છે કે આવા આશ્રમમાં તેમને મોકલે કે કેમ એ પણ એક કહીન પ્રશ્ન છે. કોઈક ચોડા ધણા નીકળે ખરા પરંતુ તેથી ખરું કાર્ય થાય નહિ અને અનાથ આહ્વાણ બાળકોને આવા સ્થળમાં રાખવાથી કંઈ સંગીન ફાયદો થાયજ એવું અનુભવ ઉપરથી જણાતું નથી. અહ્યયર્થ, ધર્મ, આશ્રમ આવા આવા વિવિધ વિષયો ઉપર ઘણાં પુસ્તકો લખાય છે, ઘણા લેખો વિચારાય છે; તેમજ ઘણાં ભાષણો પણ થાય છે પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ ઉપર બતાવી એ પ્રમાણે હોતાં તે પ્રયત્નોથી સમાજમાં કોઈ પણ પ્રકારની સંગીન કર્તવ્યશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતી નથી. આ પ્રમાણે જોતાં આપણને સહજજ પ્રશ્ન થાય છે કે શું ત્યારે આવા આવા પ્રયત્નો બધા નિર્થકજ થતા હશે ? તેનું ફળ કોઈ પણ થતું નહિ હોય ? ત્યારે કેટલાક પુરૂષો કહે છે તેમ આ કસિયુગ હોતાં કોઈ પ્રકારના પ્રયાસજ ન કરતા એન બેસી રહેવું એ શું યોગ્ય હશે ? પરંતુ આ બધા પ્રશ્નો ઉત્તર એટલેજ છે કે જગત્ત્રિયંતા એ આ સહિમા કર્મનો એક મહાન નિયમ એવો મુક્યો છે કે કોઈ પણ પ્રકારનું કર્મ ફલ વિનાનું હોતું જ નથી. વિચાર છે તે એક મહાનશક્તિ છે અને તેના બળની જગજાહેર સમુદ્ર અને ઈંટાડા તેમજ એવી ઘણી વાતો કહેવામાં આવે છે; જેમાં સંકલ્પની પ્રબળતા અને તેની સિદ્ધિ માટે તન, મન, ધનના ભોગે કરવામાં આવતો પ્રયાસ એજ આપણને આપણા કર્તવ્યમાં આરંભ રહેવામાં હૃદય બળ આપે છે. સંકલ્પની પ્રબળતા મહાન સાધનો મેળવી શકે છે; અને બ્યારે કર્મપરાયણ પુરૂષોને સાધન મળે છે ત્યારે ગમે તેવું મહાન કાર્ય પણ તેઓ હાથમાં સિદ્ધ કરી શકે છે. પરંતુ સાધન મળવામાં કેટલોક મમય જોઈએ છીએ અને આવી રીતે કેટલાક કાર્યમાં સંકલ્પ તથા પ્રયત્ન ઉપરાંત નમય તથા ઈશ્વર કૃપાની જરૂર હોય છે. માટે કર્તા પુરૂષે સર્વેનો વિચાર કરી ધૈર્ય તથા ઉત્સાહ રાખવો જોઈએ અને બ્યારે સમય આવે છે ત્યારે જ ઈશ્વરની કૃપાથી કાર્ય સત્વર સિદ્ધ થઈ જાય છે. માટે અહ્યયર્થ આદિ આશ્રમો ઉત્તમ પાથાપર ઉપરિચિત કરવામાં ઈશ્વર કૃપા થવાને કેટલોક સમય જોઈએ એવું જણાય છે.

ત્યારે હવે પ્રશ્ન થાય છે કે આવો આશ્રમ યતાં સુધી તથા તેમાં ઈશ્વરકૃપા મળતાં સુધી આપણે શાન બેસી રહેવું કે તે યતાં સુધીમાં પણ પ્રયાસથી આપણે કોઈક કરી શકીએ એમ છે ? વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે તદ્દન નિરાશાદર્શી થવાની જરૂર નથી કારણ કે આ વિષયમાં કંઈપણ પ્રયાસ થાય તો ચોડા ધણો પણ લાભ નજ થાય એવું નથી. ત્યારે હવે આપણે વિચારીએ કે આ લાભ કેવી રીતે થાય એવો છે; અને તેને માટે આપણે કેવા પ્રયાસ આદરવા જોઈએ. હાલમાં કેળવણીનો પ્રકાર એવો વિચિત્ર ગામે છે કે તદ્દન નિરાશોમાં અપાતી કેળવણી ઉપર આપણે આધાર રાખીએ તો આપણા આહ્વાણ-જનમાં કોઈપણ પ્રકારની ઉન્નતતા ન આવી શકે, પરંતુ આ સ્થિતિમાં પણ આપણે કોઈક

કરી શકીએ છીએ તેનું કારણ એટલું જ છે કે આપણું જીવન, સમાજ વગેરે સર્વે ધર્મ સાથે અનેક પ્રકારથી ગ્રંથિત થયેલું છે. ત્યારે હાલમાં આપણે આપણાં બાળકોને ઉત્તમ બનાવવાને ધરની કેળવણી ઉપર આધાર રાખવો જોઈએ. માટે દરેક સમજી માબાપે બાળકોના ઉપર ધરમાં ઉત્તમ દેખરેખ રાખવી જોઈએ અને તેમનું જીવન ઉત્તમ થાય તેને માટે વિચાર કરી તેમને તે વિચાર આચારમાં બાવ થાય એવી ટેવો પાડતાં શિખવવું જોઈએ. બાળકને નહાનપણથીજ નિત્ય કર્મમાં પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય એવી ટેવ પાડવી જોઈએ. અને તેમને બાળ અવસ્થાથીજ ખરાબ વિચાર તથા ખરાબ સંગથી દૂર રાખવાં જોઈએ. વળી કેટલેક સ્થળે સારી દેખરેખ નીચે રહી અધ્યયન કરવાને બોર્ડિંગ હાઉસો હોય છે તો તેવે સ્થળે તપાસ કરી બાળકોને અધ્યયન માટે મુકવાં અને નહાનપણથી લગ્નરૂપી યજ્ઞમાં તેમનો થતો પશુ જેવો વધ અટકાવવો જોઈએ. બ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી કેટલીક અડચણો જણાય તો છોકરા કરતાં વયમાં ૬ થી ૮ વર્ષ નહાની કન્યાની સાથે સગપણ કરી મુકવું અને જ્યારે યુવક ૨૦ કે બાવીસ વર્ષનો થાય તથા અધ્યયન પુરું કરે ત્યારેજ તેના લગ્ન કરવાં. આથી પણ અલ્પવયસ્કો લાભ કેટલેક અંશે આપણે લઈ શકીએ એમ છે. હાલમાં આપણા સમાજમાં ગામડામાં તેમજ શહેરોમાં વિચાર તથા આચારનું વાતાવરણ એવું ખરાબ ધઇ ગયેલું જણાય છે કે જે બાળકને ઉત્તરસ્થિતિમાં આણવું હોય તેવા બાળકને આ વાતાવરણથી સત્વર જ દૂર કરવું જોઈએ. સમાજમાં ઘણા યુવાન પુરૂષો તથા યુવાન સ્ત્રીઓ વિષયાંધ જોવામાં આવે છે અને તેથી તેમનું જીવન ધર્મભ્રષ્ટ તથા વિવેકહીન થાય છે. ઘણી દીલગીરીની વાત તો એ છે ને આવી વ્યક્તિઓનો સમૂહ બળવાન હોય છે. આવી આસુરી વ્યક્તિઓને પ્રજા સાત્વિક થવી કેવી રીતે સંભવે. અને તેમનાજ વાતાવરણમાં ઉછરતી યોડાં ઘણાં દેવી અંશવાળાં માબાપોનાં સંતાનો પણ દેવી કેવી રીતે યર્ષ શકે આવી સ્થિતિ સર્વત્ર જોવામાં આવે છે. જ્યાં લગી પ્રજા, દેવી ગુણાલંકૃત ન હોય ત્યાં સુધી સંસારમાં સુખ નજ યર્ષ શકે અને આપણા આલણ સમાજ તો સમસ્ત દેવીજ હોવો જોઈએ. આવી દિવ્યતા પ્રાપ્ત કરવાને આપણા રૂપિ મુનિયોએ આપણે અલ્પવયસ્કી સમર્થ સાધન બતાવ્યું છે. તેનું પુરું અનુસરણ તો એવા ઉત્તમ આલણોથી વ્યવસ્થિત થતા અભ્રમે સિવાય અન્ય અશક્ય છે; પરંતુ આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેમ તેનો લાભ આપણા હાલના જીવનમાં પણ આપણે લઈ શકીએ એમ છે પણ તેમાં બહુધા કુટુંબના નેતા પિતા ઉપરજ છે. આલણ બહુઓ પોતાનાં બાલકોને આ ઉત્તમ અને પ્રથમ આશ્રમનો લાભ નેટલો અને એટલો આખી પોતાની પ્રજાને દેવી બનાવી તેથી પોતાનો ગૃહસ્થાશ્રમ સફલ કરશે અને તેથી સમાજને અને આખી સદિને ઉપકૃત કરશે એવી શ્રદ્ધા રાખી આ વિષય અમે આટલેથી સમાપ્ત કરીશું.

ધર્મપથ પ્રવાસી.

બ્રાહ્મણોત્કર્ષ.

(સંવાદ ૩૫.)

(અનુસન્ધાન પૃષ્ઠ ૧૦૬ થી.)

પત્ની—આપ સોળ વર્ષની કન્યા અને ૨૫ વર્ષનો વર વરવા યોગ્ય ગણો છો પણ પરણતાં પહેલાં ત્હી રજસ્વળા થાય તો પ્રાપ્તિ લાગે અને ૨૫ વર્ષ સુધી જીવાનો સંયમ રાખી શકે નહિ તેનું શું કર્યું?

પતિ—અહ્યર્થ પાળવાની અને મન ઇન્દ્રિયોને જીતવાની વિધાનો લોપ થવાથી એવો ભય રહે છે. રજસ્વળા થવાથી કુંવારી કન્યાને પ્રાપ્તિ લાગે એ ડાહ્યા માણ્યો માનતા નથી. કેટલાક અણુસમજીઓ કટિપત શ્લોકો સાંભળ્યા બાકે છે, પણ આશ્વાસન ત્રણ શું કહે છે તે સાંભળો.

પચત્રિન્નાતિ મેદ્રે પુમાન્ નારીપોઢપમદ્દકે ॥

પચીશ વર્ષ પુરુષ એવી સંજ્ઞા થાય છે ત્યાં સુધી વિર્યપાત થવો ન જોઈએ અને સ્ત્રીએ સોળ વર્ષ સુધી અહ્યર્થ પાળવું જોઈએ.

પત્ની—એટલી લાંબી સુદૃઢ સુધી અહ્યર્થ પાળનારા સ્ત્રી અને પુરુષરત્નો આપણા દેશમાં થયાં છે?

પતિ—સતી સાવિત્રી અને ગાર્ગી એ ઘણી મોટી ઉમ્મર સુધી અહ્યર્થ પાળ્યું હતું, તેમા ગાર્ગીએ તો પાત્રવલ્લભ સાથે અહ્યર્થવિધા વિશે વાદ કર્યો હતો તથા અરૂધતી, અન-ચ્છા, સરસ્વતી વગેરે ઘણી સ્ત્રીઓ અહ્યર્થ પાળી વિધા બણીને મ્હોટી ઉમ્મરે પરણેલી છે. તેમાં સરસ્વતી જે પડિતા હતાં તેમણે શ્રીશંકરનામી સાથે ધર્મ સંબંધી સવાદ કર્યો હતો. તે પરથી સમજાય છે કે હાલ અમાની બ્રાહ્મણો ૮-૯-૧૦-૧૨ વર્ષની કન્યાઓનાં લગ્ન કરે છે, તેમ આગળના કોઈ બ્રાહ્મણો કરતા નહિ. પુરુષોમાં ઓછામાં ઓછાં બાર અને વધારેમાં વધારે ૨૫ વર્ષ અહ્યર્થ પાળતા, અને એવી વિશેષ જન્મ પર્યંત અહ્યર્થ પાળતા તે પિતામહ અને ૩૦ વર્ષ અહ્યર્થ પાળતા તે પિતા કહેવાતા.

પત્ની—સારા વર મળવા માટે કન્યાઓ કંઈ ઇષ્ટ ચિંતન કરે છે?

પતિ—હા તેઓ ધૈર્યશક્તિ શક્તિ જે ગૌરી તેનું તથા ગાયત્રી વગેરે મંત્રો કરે છે, અને ગૌરમા પામે સારા વર મળે છે.

પત્ની—ત્યારે તો ગૌરી પ્રસન્ન થતાં હશે?

પતિ—પ્રસન્ન તો થાય, પણ એટલી નાની ઉમ્મરમાં તેઓને તેનાં માખાપ એ વ્રત કમળે છે કે, તેનો મહિમા કન્યા કંઈ સમજતી નથી, અને રેણું ફેટવું વગેરે વ્રત ભગ થાય તેનાં કાર્યો કરે છે. તેથી તેમને દેવી પ્રસન્ન થતા નથી, એટલે સારા વર મળતો નથી તથા વિધવાપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

પત્ની—કન્યા પોતે વર પસંદ કરે છે કે શી રીતે ? અને સારો વર મેળવવા પોતાના વડિલોને કંઈ સૂચના કરે છે કે શી રીતે ?

પતિ—વરે વધૂને અને વધૂએ વરને પસંદ કરીને પુષ્પ ઉમ્મરે જ લગ્ન કરવાં જોઈએ. અને પસંદ કરીને તેમણે માતાપિતાની આજ્ઞા મેળવવી જોઈએ. એવી આર્ય લોકોની નીતિ અને રીતિ લગ્નમાં હતી.

પત્ની—ત્યારે હાલમાં તેમાંનું કંઈ જોવામાં આવે છે ?

પતિ—સાપ ગયા ને લીટા રહ્યા એ કહેવત પ્રમાણ હાલમાં તો બેંગ ગીત ગાય છે, પણ તે પરથી જણાય છે કે, પહેલાં કન્યાઓ જ વરને જોઈ પસંદ કરી માતાપિતાને વિનંતિ કરતી કે, મારે માટે આ વર જો જો.

પત્ની—એ વાતનું કંઈ દટાંત છે ?

પતિ—હા સાબજો. વધૂવન્ની વાતો.

ધોળ.

સોનાની ગેડી રે, રૂપલા દૂલો રે, ગમચંદ્ર રમવાને મંચર્યા,
સોનાનું એડું રે, રૂપલા ઉઠાણી રે, સીતાવેલ પાણીડાં મંચર્યા;
રાણડી ન પહોંચે રે, ઘડલો ન દૂભે રે, દૂવાને કડિ ઉભાં રહ્યાં,
કોણ હું રે, કોણ હું રે, કોણ રાયનો બેટોરે, કોણ તાઈ નામરે,
કોણ તાઈ ગામ રે, કઈ રે નગરીનો ગરાશીયો ?

હું હું રે, હું હું રે, દશરથનો બેટો રે, ગમચંદ્ર નામરે,
અયોધ્યા નગરીનો ગગશીયો, હજીએ હું બ્રાજ કુવારડો;
કોણ હું રે, કોણ હું રે, કોણ રાયની બેટી રે, કોણ તાઈ નામ રે,
કોણ તાઈ ગામ રે, કઈ રે નગરીની ગરાશીયો ?

હું હું રે, હું હું રે, જનકરાયની બેટી રે, સીતાવેલ નામ રે,
જનકપુરીની ગરાશીયો; હજીએ હું બ્રાજ કુવારડી.
સાત સોપારી રે, પાતનાં બીંધાં રે, લગન નિરધારી વહેલા આવજો.

ઉપરના ગીતથી જણાય છે કે, વરકન્યાને એકત્રિ મળવાનો અને અરસપરસ લગ્ન સંબંધમાં જોડાવાનો અધિકાર હશે. વળી કન્યા વરની પરીક્ષાની અને પોતાને કેવો વર જોઈએ તેની વાત વડિલોને જણાવે છે તે સંબંધનું ધોળ આ પ્રમાણે છે.—

ધોળ.

લાડકડી ચઢિરે કમાડ સુંદર વરને નીરખવા રે,
દાહજ એ વર જો જો એણે મારાં દિલ વર્યાં રે. ૧

દાદા મોરા મોહું કે મોહાવું, મોહતી લગ્ન થઈ રે,
ગેડી દડે રમતો મેં દોડો દુલ્હે મારાં મન વશ્યાં રે. ૨
બહુતો તો ભટની નિશાળે, અક્ષરે મારાં મન મોહ્યાં રે,
ઝીલતો તો સરોવર પાળ અંબોડે મારાં મન વશ્યાં રે. ૩
જમતો તો સાળ ને દાળ અતુરધએ મારાં મન મોહ્યાં રે,
ધોડીલો ખેલાવતો દોડો પેગડે મારાં દિલ વશ્યાં રે. ૪

ઉપર પ્રમાણે કન્યા વરની પરીક્ષા કરી તે વરને વરવા વડિલોને વિનંતિ કરે છે. વળી તે કેવા વરને વરવા ઇચ્છતી નથી તે પણ વડિલોને જણાવે છે.—

ધોળ.

છેક ઊંચો તે વર નવ જોશો દાદા, ઊંચો તો તોરણ આંખશે;
છેક ઠીંગણો વર નવ જોશો દાદા, ઠીંગણો તે ઠેમે આવશે.
છેક કાળો વર નવ જોશો દાદા, કાળો તે કુટુંબ લગ્નવશે,
છેક ધોળો તે વર નવ જોશો દાદા, ધોળો તે આપ વખાણશે.
કાઈ મરખ વર નવ જોશો દાદા, મરખ વર દુઃખ આપશે,
એક કંડે પાતળાંયો, ને મુખડે શામળિયે તે મારી સૈયરે વખાણીયો.
એક પાણી ભરતાં પાણીઆરીએ વખાણ્યો, ઘણેરે વખાણ્યો મારી બાબીએ

આ ગીતોથી સમજાય છે કે વડૂની ઉમ્મર મોટી હોવી જોઈએ, અને તે પણ વરની પરીક્ષા એટલી ઉમ્મરે જ કરી શકે. કન્યાને લગ્નમાં વરમા રૂપ, માતા વિત્ત, પિતા વિદ્યા, બાઈઓ કુળ અને બીજાં માણસ નિષ્ઠાજ ઇચ્છે છે.

પત્ની—વર સારી કન્યાને માટે કંઈ ઇષ્ટ ચિંતન કરે છે ?

પતિ—હા. તે પણ ગૌરી પાસે સ્તુતિ કરીને માગે છે કે,—

પત્ની મનોરમાં દેહી મનોવ્રતાનુ સારિણી
તારિણી દુર્ગત્સાર સાગરત્વ કુલોદ્ભવાં ॥૧॥

જગદંબા જે ઉચ્ચરીશક્તિ તેની પાસે વર માગે છે કે મનને આનંદ પમાડે એવી પત્ની મને આપે. વળી તે પત્ની મારા મનની વૃત્તિ પ્રમાણે ચાલનારી અને આ સંસાર રૂપી મોટા સાગરમાંથી મને મારા કુળ સહિત તારી તેનો પ્રભાવ વધારે તેવી આપે.

આ પ્રમાણે વર પણ ઉત્તમ વધૂને માટે ઇષ્ટ ચિંતન કરે છે.

પત્ની—વરકન્યાનાં માતાપિતા વગ્ન્યાનાં મળતા મેહ તથા મુહૂર્ત જોઈને લગ્ન કરે છે કે શી રીતે ?

આ પ્રકારે એક બ્રાહ્મણ જાતિને જ વિચારતાં એમ સિદ્ધ થાય છે કે બ્રાહ્મણો માત્ર, એટલે કે વર્ણવ્યવસ્થા અદ્યપિ પોતાના આત્મા વિચારથી સાચવી રહ્યા હોય એવા બ્રાહ્મણો માત્રને, પ્રાચીન સ્થિતિ ઉપર આવવામાં કશો પણ સાચનો બાધ નથી કે બહુના એક વડનગરા અને પ્રન્નો । નાગરો મિનાય બીજા નાગરો તો ઈતર બ્રાહ્મણોનું અતોન્ક પણ પ્રસિદ્ધ થીતે લે છે બ્રાહ્મણ મત્રને એમ જાનન્યાદિ વ્યવહારમાં શાસ્ત્રનો બાધ નથી, તો જોને આત્મિક ખપે છે તેવા બ્રાહ્મણો મન્યા વ્યવહાર ન કરે એ તો કેવલ કૃષોન કરિપત આત્મા જેવું જ, માત્ર બધનની હાનિને ખગેખરી હાનિ રૂપે ખતાવવા જેવું જ કહેવાય । જ્ઞાતિના બધનથી બહુ બહુ હાનિઓ થઈ છે થાય છે, ને થશે આપણે પોતે નેમ આપો દેશ નિર્માલ્ય અને નિ સત્ત તથા ધર્મ બ્રટ ધર્મ પશુવત્ બની જશે ઉચિત છે - આ સમયે વિચારવાનું પુરુષોએ પોતપોતાની મુનિની ઉત્પત્તિ અને મ્થિતિનો તર્ક કરી જોવો, અને જેમ જેમ પ્રાચીન વર્ણવ્યવસ્થા ઉપર અવાય તેવો માર્ગ યોજવો બ્રાહ્મણોને સંબધે એ આજ પર્વતમાં જે વિચાર મેલો ને આ લેખ દ્વા । પ્રખટ કમો છે પ તુ આ બધી ચર્ચાથી હું સર્વને એમ સમજાવવા ઈચ્છુ છુ કે નાગર અને બ્રાહ્મણ બાહ્ય અને આભ્યતર, શૂદ્રમ્થ, અને બિશુમ્થ, ગમે તે હોય પણ વર્ણાશ્રમ ધર્માતુમાર બ્રાહ્મણ સાચવી હેના બ્રાહ્મણ માત્રને અન્નાદ્ય તથા કન્યા આચાર નેત્રમાં શાસ્ત્રનો મો અતિય નથી ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર બાદિ જાતિવાળા પણ પેતના વગા વિષે એવા જ તર્ક કરી જુએ તો તેમને પણ જગપ્રતાના, વાણીઆના, પાટીદાર ના રૂતા ના, જુદા ના અનેકાનેક વર્ગ તોળી નાખી ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર, એ વિભાગ ઉપર આવવામાં કશો શાસ્ત્રનો અતિય નડે એમ મને ભામતું નથી

વર્ણુ વ્યવસ્થા થયા પી વર્ણુઓ પ રપ સંબધ ક વો ા નહિ એ પ્રશ્ન રૂપે રૂપે વલો નિષક છે મૂલ્ જાસ્તિ કવ શાસ્ત્રા એ ન્યાયે એ વાત ઉપર હાન ચર્ચા ક વી. એ ગાધર્વ નગર રચના માન જ મહેવાય વણુ વ્યવસ્થા નો દેશ માત્રમાં પ્રમાતરે રહે છે જ વર્ણુ વર્ણુમાં પણ મામને લઈને આચારને લઈને, વ્યવહારને લઈને, કુનાદિ મ્થિતિને લઈને, અમુક વર્ગ બધાયના છે છે જ, ને તે યોગ્ય છે પણ તે વર્ગની બહારનાથી અમરગઈ જવાય એવો વર્ણુમાં પગી મરેતો જ્ઞાતિ જો તો દેશો ઉધો વાગના જ ધર્મ પયો છે જેને દેશહિત લાગતું હોય, પોતાના સબધીઓનું કુ બ દીનમાં કાગતું હોય, ને પોતાના પુત્ર પુત્રી આદિને યોગ્ય શપ્ત ન મળવાથી અતઃ મૂઠ અર્પણાર્થકે લેદના લેદની પદ્ધતી હોય, તેમજે આ નર્ચા વિચારી જોઈ, એટલા મા । પ્રશ્નનો ઉત્તર કરવું કે —

વર્ણુશ્રમ બ્રહ્મણ માત્રને એક થવામાં શાસ્ત્રનો શો બાધ છે ?
હું કહું છુ કસો બાધ નથી, જે ને કલ્પના અો કુ । મદ્યથી બાધ માનવો હેલ તે કારણુ આપ્તા વિના પણ બાધ માન્યા કરે એમાં કોઈ લાજ હાનિ નથી

વાચી વિચારીને હમજો, ઉચુ મુશો, પગવાડે વાત મરશો એથી અધિક કાઈ મ્થી સકશો ? હલ્ય છે ? એમ કદી અનુભવો છે ? ધર્મ ગમને છે ? જે વાત માનતા હો તે કદી ખતાવો, એક દષ્ટાન્તથી દશ બીજા તમાન ચરો, સો ખસો વિ લા વાત ઉપાદશે તો જતે દહાડે ધારણા સિદ્ધ થશે સીઓ, પુ લીઓ, પતિઓ, ધર્મનુ અભિમાન રાખના ।, જ્ઞાતિના અભિ માનમાં ઉત્તમતા સમજના ।, એવા સર્વને મારી મત્ર વિનતિ છે કે તેમજે નિષ્પક્ષપાતથી આ વિષય ચર્ચેવો

સ્વ. મ. ન. દ્વિવેદી.

ગુજીર વ્રાહ્મણ

સર્ગચ્છદ્યું સંયદ્યું સહોમનાસિજાનનામ્ । સમાનો મધુરસમિતિ સ્સમાની
સમાનં મનસ્મદ્ ચિત્તમૈયામ ॥ સમાનં મનસ્મિતિ મન્ત્રયયઃ । સમાનીચ આકંતિ
સ્સમાના હૃદયોનિવ ॥ સમાનર્મસ્તુ યો મનોયથાવસ્તુ સ્સ હાસતિ ॥ કવચેદ.

અર્થ:—અધુઓ! એકત્ર યાઓ, વાપ્તીમા, રિયાઝમાં અને ઈર્મમા એકતા રાખો.
તમારા સમાજનું કર્તવ્ય અને કાર્ય સમોન હો, તમારો ઉદ્દેશ સમાન હો, તમારો વિચાર
સમાન હો. તમારી શ્રદ્ધા કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ માની શિદ્ધા છે તમારી છત્રાઓ
સમાન હો, તમારા હૃદયો એકત્ર યાઓ, તમારા મન એકત્ર યાઓ કે જેથી કરીને તમારો
માર એકતા યાય છે! અસિદ્ધેવ અમારી આ છત્રા તુમ કમે. ૧૦૧૬.

૧૧ ૧, એક ૯.

[માસિક.]

માસ સંવત ૧૯૬૬.

તપ્તી—હરણન ત્રિભુવન ત્રિપાદી. સરખેજ

વિતા. ...	(૧ ના મહાનદ બડ)	..	...	૫૪
સાહ્યોને વિનંતિ.	(સાહ્ય)	..	...	૧૩૭
૧મ. ...	(૨ ના પ્રમુખ પ્રનાની)	..	...	૧૩૭
૧મ અને તેમા તથા બુના વિચારની પ્રગતિ	...	...	...	૧૪૦
વિધિ વર્તમાન ...	...	...	...	૧૪૩
મુશ્કાલી આજ્ઞાઓ.	...	...	...	૧૪૪

અવધાન: 'ગુજીર વ્રાહ્મણ' ની એકિસ પખાવીની પોશ—અમદાવાદ.

વાષિકે લવાજમ દયાલ ખર્ચ સુદાત રૂ ૧. અગાઉથી.

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રીની સહીના લેખો માટે તન્ત્રી જવાબદાર છે, સહીવાળા મેળોને માટે તે શેખરજી જવાબદાર છે.

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કામગીરી એક જ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી મોકલવા કૃપા કરવી અને આ લખાણને માસિકમાં લેવામાં નહીં આવે તો અને તે પાછું મોકલવા બંધાતા નથી.

૩ માસિકનો આ નવમો અંક આવેથી લવાજમ મનીઓફરથી મોકલવા વિનંતિ છે. જેથી આમાં વ્યવહાર કામ સંજ્ઞ થઈ પડે જે આદર અંક વિ. પિ થી મળાવે છે તેમને મોકલવામાં આવે છે જેમણે આદર ન જાય તો તેમણે કૃપા કરીને પત્રથી જણાવવું અગર પાછું મોકલવું આદર થઈ અંક રાખ્યા પછી લવાજમ ન મોકલવું, અને બાકીના ધર્મદા કાર્યમાં નુકસાન પહોંચાડવું એ ધર્મ કાર્યથી ઉલટું ગણાય માટે તે ઉપર દરેક બંધુ પિયન આપશે એવી આશા છે આદરને તેમનું ગીરનામું બંધુ હોય તો અમને ખબર આપી જેથી માસિક રખડી પાછું ન મળતા તેમને મળી શકે માસિકનું લવાજમ મોકલવામાં તેમજ અન્ય સર્વ પત્રવ્યવહારમાં માસિક ઉપર લખાતો નવજ લખવાની કૃપા કરવી જેથી અમને લીરટમાંથી નામ જોગવામાં દરકત નડે નહીં એક બે મહીના વાટ જોતાં જેના લવાજમની માસિકમાં પહોંચ ન આવી હોય તેણે લખી જણાવવું પત્ર વ્યવહાર મનીઓફર વગેરે તીચેને શી નામે કરે.

વ્યવસ્થાપક—ચુર્નુ બ્રાહ્મણની ઓફીસ,
પખાવીની પોળ—અમદાવાદ.

આવતા અંકથી વી. પી.

આપુ માસથી જે આદરનું લવાજમ વસુલ થયું નહીં હોય તેમને અતુકમે ઘોડે ઘોડે દર મામે લવાજમ વસુલ કરવા માસિક વી. પી. દ્વારા મોકલોવવાનું શરૂ કર્યું છે. તે સીકાવાને નમ્ર વિનંતિ છે આશા છે જે આદરને લવાજમ ના બંધુ હોય તેઓ મ. ઓ. હાન લવાજમ મોકલી વી. પી. ની કમડુટમાંથી ઘોડે અંગે પણ અમને સુક્ત કરી આપારી કરે. એ નમ્ર વિનંતિ છે

‘ વ્યવસ્થાપક. ’

મોઢ સજ્ઞા ધારક સમસ્ત બ્રાહ્મણ, વાણિયા, ધાંચી આદિને ખુશખબર.

મોઢ જ્ઞાતિ અમરતનો મેળાવો મોઢનામાં આવતા મહા શુદ્ધ પ થી થવાનો છે. તે પ્રસંગે મવ બંધુઓને ત્યા જવાની વિનંતિ કરાયા આવે છે. તે પ્રસંગે ધર્મારણ્ય ક્ષેત્રમાં આવેલા સર્વે તિર્થોના ઇર્ષ્યાદાર યજ્ઞ છે તેનો ઉત્સવ ઉત્સાહ પૂર્વક મહોદી ધામધુમથી થશે. અને ત્યા મહાદેવ, સહસ્ત્રચંદી, વિન્નુયાગ આદિ યજ્ઞો મોળ સમાજથી કરનામાં આ વરો ધર્મારણ્યના ઇર્ષ્યાદાર માટે પાટણવાસી વકીલ પરીખ નયુબાઈએ જે પત્રીસ વર્ષથી અમાગ પ્રયાન કર્યો છે તેનું ફળ આવું ઉત્તમ આવેલું જોઈ તેમની સાથે સર્વે પાટણની વણિક જ્ઞાતિ તન્ત્રી સર્વે જાતના મોઢને આગ્રહણ પત્રિકા મોકલવામાં આવી છે તે પ્રમાણે સર્વે બંધુઓ ત્યા જઈ સમાજના આનંદમાં ભાગ લઈ ગરદેપથી દુર નહીં પોતાપોતાના કલ્યાણનો પવિત્ર ક્ષેત્રમાં વિચાર કરે એવી અને આશા મળીએ છીએ. હવે ૧૭ મું બવત.

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

ૐ । સહનાવવતુ । સહનૌમુનકુ । સહવીર્યં કરવાવહૈ । તેજસ્વિનાવધીતમસ્તુ
માવિદ્વિપાવહૈ

ય ઉપનિષત્સુ ધર્માસ્તે મયિસન્તુ તે મયિસન્તુ ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ.

ઉપનિષદ્.

અર્થઃ—(તે બ્રહ્મ) અમારું બળેનું સાથે સ્થાયી કરે. અમારું બળેનું માથે પોપણ
ગે, અમે બળે સાથે મામર્થ સંપાદન કરીએ. અમારું અધ્યયન કરેલું તેજસ્વી થાએ. અને
મમે બળે દેવાન કરીએ.

ઉપનિષદ્માં જે ધર્મ કહ્યા છે તે માગમા હો તે માગમાહો.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિ શાન્તિ

૧૧, એક ૯.

[માસિક.]

માધ સંવત ૧૯૬૬.

સવૈયાની ચાલ.

(અનુસન્ધાન પૃષ્ઠ ૧૧૧ થી)

વસિષ્ઠ વાલ્મિકિ જમદગ્નિને જાતમ માલવના જાયા,
આજ તમારી ગતી વિચારો મમત તણી ત્રાશે માયા;
દક્ષિણ દેશ વિશે જોશો તો કોકણ દેશ અને કરાડ,
પર વસનારામાં નથિ રે'તી લગ્ન બાળતે એકે આડ.

વિરાળ મોટું ક્ષેત્ર તેમને વર કન્યાને નથી બંદુ દુઃખ,
સહુએ સાથે મગિને બેસે એક સુખી તો સહુને સુખ,
સંપ તેમનો દેખો નજરે એક બિજાને આપે સદાપ,
સામાને સુખી દેખીને જો કંઈ ઉરમાં થર બરાપ

ચોરાશીની ચાર કરો તો ચાર કદાપી થારો એક,
એક થરો તો ગ્હે એકલા બ્રાહ્મણની એ રાખો ટક,

હીખ જશે ને કીક યશે સહુ બીક વગરના યાશે સર્વ,
ને ઉત્સાહી હવે બનીને દેશા છોડી મિથ્યા ગર્વ.

તકા તમોને ત્રાસં ખતાવે લેશ નકે નથિ એમાં યાર,
સંપ કરીને એક યશે તો યઈ જશે સુખીયો સંસાર;
તાણી તૂશી લગ્ન થવામાં કામનીયો બહુ કલેશ સહે,
ઉરની બ્યાળા મગઠ મગેથી જખરા તાપે દેહ દહે.

વૃદ્ધ વરોને પરણાવેલી રાડી કરતી નિત્ય રૂદન,
અણબોને આપેલી પણ બાળી નાખે કોમળ તન;
એના શાપ તણું ફળ આજે અવની આર્ય તણીમાં સર્વ,
બોગવતા નજરે દેખીને કોણુ ધરે કહો મિથ્યા ગર્વ.

વર કન્યાની સંખ્યા સરખી ઇશ્વર ઉપજાને છે નિત્ય,
એક પુરૂષને બે ત્રણ બૈરી કેશો એ તે ક્યાંની રીત્ય;
વૃદ્ધ થએલી અબળા ને કદી અન્ય પતિની કરશે વાત,
ખળબળશે સંસાર સકળ ને સર્વ બાજુથી પડશે લાત.

જદ્દ થએલો પતિ પણ પોતે પરવરશે મન ધારિ ઉમંગ,
નાણુક મુઝ મનોહર બાળાની આશાનો કરવા ભંગ;
ન્યાય નહિ પતિ પિતા વિચારે નાખે એને આગ્રિ કાળ,
શાણમાં ખપતા ખખ જેવા ને કે રહતું રેશે બાળ.

આ સધળાનું મૂળ વર્ણના વિભાગને કહેવાતું ફળ,
સાલે છે અવળું સવળું તે વિગ્રવર્ગને જાણે શળ;
સર્વ વિભાગો એક બને તો થાય સ્વયંવરની શુભ રીત,
કોમળ અંગી યુવતી સરવે દેશે ઉરથી આશિષ નિત્ય.

સમવય સમરસ સમભાવોનાં દર્પણે જોર ધરી આનંદ,
હરશે હરશે આર્ય ભૂમિ પર ભજશે નિત્ય પ્રભુ સુખકંદ;
કાઈ કહેશે જ્ઞાતિ ચક્રી-તો નીતિ રીત બલી સચવાય,
પણ જાણે નહિ ચાર મળેથી જ્ઞાતિજનો સૌ બક્તા જાય.

એકી તણા જ આપાડો જ્ઞાતી તાલિખાજે ત્યાં અથડાય,
ધંધો ત્યાગી ધ્યાન ધરે એ ક્યારે કુસ્તીખાજ ભરાય;
સગાતણાં જુથવાળા કંઈ તો બોલે બોલ ધરી અભિમાન,
નીતિ રીત તણી વાતોને સણી સહના કુટંગા કાન.

દક્ષિણમાં નીતિ નથી રહિને ગુજરાતે શું આવી અડી,
અમરતકી તકરાર કથામાં બહુની બુદ્ધિ ચૂલ પડી;
ચાતિ બંધન રૂંધન જખરું શુભગાવીને મારે માર,
ત્યાં પડાવી તોફાની સહુ એક બીજા પર 'રાખે ખાર.

માટે મારા વિપ્ર બંધુઓ એક થઇને આણે અંત,
લઢાઈ જગડા બૂસી નાખી વળગી ધંધે બનો નયિત;
લાગણી સહુની એક યશે ને સુધરશે ધરનો વ્યવહાર,
ભાર તમારો વધશે સધળે ભૂખ દુઃખનો નહિ રહે માર.

ઉદર ભાંજીને વિપય તણું સુખ સર્વ પ્રાણિમાં સરખું જોય,
ત્રેમલક્ષ્મીની પવિત્ર, અંથી મનુષ્ય પ્રાણિમાં ઉંચી હોય,
તે નવ થઈ તો વિપ્ર વર્ગનું કહો શી રીતે રે'શે માન,
અર્થ દાનમાં દાનજ મોડું જે જન ગણુતા કન્યાદાન.

દાન વિશે શું માન રહ્યું જ્યાં દુઃખ તણું દેવાશે દાન,
માતપિતાને દાન નહિ ને દાન તણું ધારે અભિમાન;
વળી જુઓ ચાતી ભોજનનો ગરીબ માથે રે'છે ભાર,
હોય પાસ તો કરે નિગાને નહિ તો વેગાશે ધરખાર.

ભોજન ચાતિને દેવામાં હું નયિ ગણુતો કંઈએ પાપ,
પણ ધરખારી ગરીબ હોય તો ભોજન સાથે દેશે શાપ;
ભોજનનો વ્યવહાર ભલે રે' પણ મન ગમતા ભેળા થાય,
હમે રમેને રહે ઉમંગી નહિ તટા કે બંધન થાય.

બંધનમાથી ચક્રત થવાને વિનતિ જો કદી ઊર ધરો,
જીવ્હા રસનો સ્વાદ છાંયેને એક થવાને યત્ન કરો;
આશિય ભેશે અખગાની ને માતપિતા પણ નિર્ભય થાય,
યુત્રી પેટ પડ્યાથી જરીએ માત તોફાની નહિ અકળાય.

વંશ વધે વળી વિપ્ર વર્ગનો સ્વર્ગ મમાણું લે સહુ સુખ,
કન્યાદાન તણું ફળ મળશે રહેશે ઉજળાં સહુનાં સુખ;
ચાતી બંધનથી કુળવતા કરે કચેચ ને મોટા થાય,
હલકાને ચડતો દેખીને ઊર વિશે ખાલી અકળાય.

સરખો જો કદી નીચો નમશે અધિકો જાતે રાજ થાય,
પટલાઈમાં જો ભાગ પડે તો અવસર આળે અવજો જાય;

અન્નોઅન્ને કરે ખોદણી છિદ્ર શોધવાં તત્પર થાય,
એક બિજની લાતો ખાતો જન્મારો એજે વહિ જાય.

જ્ઞાતિ તણે ઉદ્ધાર ચર્વામાં અડચણ મોટી આવી પડે,
પટેલીઆની પટલાઈ જતાં સવળામાં પણ સે'જ નડે;
ઉંચી આશાઓ યુવકોની જ્ઞાતિ બંધનથી બગડે,
હિમ્મતહારી જાય વિચારા ઊંચા ચઢને હેઠ પડે.

કેળવણી પામેલા જન સહુ કાયર જ્ઞાતિ બંધનથી,
સવળું પગહું ભરવામાં પણ જાણે છે કે સુખ નથી,
આવી બેડીમા પગ ધાલી જીવનમાં શું સુખ રહ્યું,
વિપ્ર બંધુઓ વાત વિચારો દુઃખ હવે ક્યમ જાય સહ્યું.

સમજી ચઢને ભૂલ કરે છે શણ સમી પીડા ભારી,
વેદો છે ને વેદાવીને અળખાને નાખો મારી;
પ્રાકાશ મધળા એક ચર્વામાં શાસ્ત્ર તણે નહિ બાધ નડે,
એક હૃદય ધારે મોઢોતુ વિપત સમયમાં બહાર જડે.

બહેળા થાતો મન પણ બહેળું દુઃખમાં દુક થઈ જાય,
દુઃખ કદાપી આવી પડતાં શોધી પણ જડશે નહિ સહાય;
ચોગશીની એક યાય તો નજળો તે પણ સખળો થાય,
એક બિજનો આશ્રય મળતા સુખમાં સહુના દા'લ જાય.

વિચાર કરવાને વિનતી આ વિપ્ર વરોને કરી પ્રણામ,
મૂકી છે તે ભર ઉતારો બંધુ અમાગ મતિના ધામ;
વિચાર કરવા એક ચઢને પ્રલ્લ સમામાં કરો દરાવ,
મમત સહુના છોડી દધને એસો સધળા એક જ નાવ.

સુખનો કીનારો સામે છે, હાથ ધરી જે યત્ન કરાય;
શાન્ત સમયમાં સધળું જનશે, યત્નકારીને ઈશ સહાય.
સમજીને જાણુ શું દહિયે સારરૂપ આ કર્યુ કયન,
જ્ઞાતિબંધનની પીડાને નિર્મૂળ કરવા ધારો મન.

બ્રાહ્મણોને વિનંતિ.

વિદ્યાયામર્થકામે ચ યસ્ય ન પ્રથિતં મનઃ

દાને તપસિ શૌર્યે ચ માતૃહૃદ્યાર એવ સઃ ॥

ભણો ખંધુઓ ! કૃતનિશ્ચય થઈને ભણો:—

હવે એવો સમય આવી પહોંચ્યો છે કે જ્યારે આપણે આપણી મરણપ્રાય ધોર નિદ્રામાંથી જાગત યદ્દેશ કાળ અને સ્થિતિ શું છે તે જોવું જોઈએ. આપણી આગળ પાછળ ચાલી રહેલી પ્રવૃત્તિની પરિસ્થિતિ આપણને ક્યારનીએ જાગવી રહી છે એમ કોણ નહિ કહે ? ક્ષત્રિય-રજપૂતોમાં કેળવણી અને સુધારાઓને માટે હિલચાલ થઈ રહી છે, વૈશ્યો-વાણીઆઓ, આ અર્થે પ્રધાન કાળનો પરિસ્થિતિને મોખ્ય થઈ લાભ લઈ રહ્યા છે અને શુદ્રો-મજૂર આદિ વર્ગો વાતાવરણને ધમધમાવી રહેલા ઉદ્યોગનાં ક્ષેત્રોમાં કાડીઓની માફક કામે લાગી ગયા છે, ત્યારે આપણે બ્રાહ્મણ જ માત્ર એકલા આપણા પૂર્વજોની મોટાઈના ગુમાનમાં ઝોળામાં જાડોજલાલી માની મૂક થઈ બેસી રહ્યા છીએ. પૂર્વજોની મોટાઈનો દાખલો લઈ આપણે મોટા થવાનું છે, કંઈ જાપના કુવામાં છુડી મરવાનું નથી ! પૂર્વજોની જ મોટાઈનું આપણે ગુમાન રાખીએ છીએ તે મોટાઈનો લવલેશ આપણામાં છે કે નહિ ? તે આપણે પ્રથમ જોવું જોઈએ.

આપણા-બ્રાહ્મણોના પૂર્વજોની મોટાઈ વિદ્યામાં, ધર્મચારમાં, શીલમાં અને કર્તવ્ય પગલણમાં હતી. આમાંનું એકે વાનું આપણી પાસે રહ્યું નથી. વિદ્યાભ્યાસ, જે બ્રાહ્મણનું પહેલું ને સહચી વધુ અગત્યનું કર્તવ્ય હતું તે તો આપણે ખીલકુલ નેવે જ મુકી બેઠા છીએ. ખીલકુલ પછી વણીના કરતાં આપણામાં અત્યારે ઝોઝીવિદ્યા છે. બ્રાહ્મણેતર વર્ણોમાં વસ્તીના પ્રમાણમાં જેટલા લોકો લખી વાંચી જાણતા હશે તેટલા બ્રાહ્મણ, તેમની વસ્તીના પ્રમાણમાં લખી વાંચી જાણતા નથી. બ્રાહ્મણોને આ શું જોઈ નીચું નેવરાવનાર છે ? અંગ્રેજ અને યુનિવર્સિટીની કેળવણીમાં ખીલ વર્ણો જેટલો ઉત્સાહ ધરાવે છે તેટલો ઉત્સાહ આપણે ધરાવીએ છીએ ? અમદાવાદમાં બ્રાહ્મણોનાં ચાર પાંચ હજાર ઘર છે છતાં કેટલા ગેજ્યુએટ છે તે કોઈ ખતાવશે ? અમદાવાદ જેવા શહેરમાં રહેવા છતાં પણ જ્યારે બ્રાહ્મણોના છોકરા બંધ્યા નથી ત્યારે ગુજરાતનાં ગામડાંમાંના બ્રાહ્મણોના છોકરા ક્યાંથી બંધ્યા હશે ? શ્રાવકાની વસ્તી હિંદુસ્થાનને મુકાબલે ગુજરાતમાં સહચી વધારે છે, છતાં છેલ્લા વસ્તીપત્રક ઉપરથી જણાય છે કે તેમનામાં કેળવણીઓની સંખ્યા બ્રાહ્મણોના કરતાં ઘણી વધારે છે. આપણે બ્રાહ્મણો જેમની પહેલી ફરજ બહુવું અને બહુવડું એ છે, તે જ્યારે આ પ્રમાણે પછાત પડીએ ત્યારે આપણા પૂર્વજોની વિદ્યાનું અભિમાન રાખવું તે જોડુ જ ને ?

આપણામાં સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ ક્યાં છે ? અમદાવાદમાં કયો બ્રાહ્મણ શાસ્ત્રી એવો છે કે જે કોઈ પણ શાસ્ત્રના સવાલોનો ઉત્તર આપી શકે ? આગલા મહર્ષિઓની વિદ્યા તો

મુદ્ધ, પણ પાછલા જમાનાના કવિઓ, લેખકો અને સંસ્કૃત બાપાનાં વાદવિવાદ ચલાવે એવા વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓની વિદ્વતાની તુલના કરનારો બ્રાહ્મણ પણ અત્યારે ક્યાં છે ? બ્રાહ્મણ ધર્મને અનુવર્તનારા યોગિય કે અગ્નિહોત્રી પણ - ગુજરાતમાં છે ? બ્યારે આગલી વિદ્વતા કે ધર્મ મહત્તાનો લવલેશ પણ રહ્યો નથી ત્યારે હાલના બ્રાહ્મણોમાં શું બ્રાહ્મણત્વ છે તે કોઈ બતાવશે ? હાલ પ્રબળને જ્ઞાન થવા માંડ્યું છે અને આગળ જેમ આંધળે બહેરૂં ચાંદ્યું જતું હતું તેવું ચાલે એમ નથી. હાલ તો ક્ષત્રિય અને વાણીઆના છોકરાઓ પણ બ્રાહ્મણની અશુદ્ધિ સુધારે ને ચરણ પડતું હોય તો પુરતી કરી આપે એવા ચવા છે. એમ પણ સાંભળવામાં છે કે એક ઠેકાણે વાણીઆના વરે એક ગૌર મહાગજની અશુદ્ધ ક્રિયા કર્મ દાવતાં ધૂળ કાઢી નાખી હતી અને સાંજનાંમાં બ્રાહ્મણોનાં મોઢાં તેથી ગંધા પડી ગયાં હતાં. આવી સ્થિતિએ પહેલ્યા છતાં પણ આપણે ઋષિ મુનિઓના વંશજો છીએ, એવું અભિમાન રાખવું અને છોકરાને અગડ બગડે શીખવી માત્ર ઝોળી ફેરવાવ્યા દરવી તે શુ આપણા અજ્ઞાનની અને કાળને નહિ પારખી શકવાની પરાકાષ્ટા નથી કે ?

પ્રાણીઓમાં માણસો અને માણસોમાં બ્રાહ્મણો ઉત્તમ ગણાયા છે તે યાદ રાખજો કે, કૃત્તવણીને લીધે જ ગણાયા છે. ભગવાન મનુ કહે છે કે, વ્રજાગ્રજે ધામળાદ બ્રાહ્મણત્વના-જ્ઞાનના ધાતુથી જ બ્રાહ્મણોની શ્રેષ્ઠતા છે. જગત બ્રાહ્મણનું છે એટલે કે જગત જ્ઞાનવાળુ છે અને જ્ઞાનવાળો જ જગતનો પ્રભુ છે. પૂર્વ કાળના બ્રાહ્મણો વિદ્યા બળવાળા હતા એટલે તેઓ જગતના પ્રભુ અને ગજના રાજ ગણાતા. મો વર્ષના ક્ષત્રિયનો પણ નાની વયનો છતાં દસ વર્ષનો બ્રાહ્મણ પિતા ગણાતો હતો. આ મહત્તા જ્ઞાનની છે, બ્રાહ્મણના કુળમાં જન્મીને લાડ ઝાપટનાજોગી નથી. આપણા પૂર્વજો જેમના ચારિત્ર્ય (character) ની મહત્તા બહુ જ મોટી હતી અને મનુ ભગવાન પણ કહે છે કે, સ્વ સ્વ ચરિત્રં શિક્ષેન્ન પૃથિવ્યા સર્વ માનવાઃ પૃથ્વી ઉપરના મર્થ મનુષ્યોએ બ્રાહ્મણોની પાસેથી પોતપોતાનો સદાચાર શીખવો, તે પૂર્વજોના ચારિત્ર્યનો અંશે બ્યારે આપણામાં રહ્યો નથી ત્યારે આપણને કાણ મોટા ગણશે ? આપણે આપણા મનથી-શુમાન રાખી મોટા છીએ એમ માનીએ તેમાં શો માત્ર ? જ માણસ પોતે પોતાના દોષો નોઈ પોતાનો મેળ સુધરે છે તે જ માણસની મહત્તા વધે છે, તેમ આપણે પણ આપણી મહત્તા વધારવી હોય તો હાલના અજ્ઞાનને ખેંચેરી નાંખી કૃત્તવણી લેવાને તરત્પ થવું જોઈએ. ઘેર ઘેર બટકીને ભિક્ષા માગવી અને કુદ્ર મનુષ્યોના તિરસ્કાર સહન કરવા એ શું આપણું બ્રાહ્મણત્વ કહેવાય ? પાંચ માત્ર વર્ષનો છોકરો થયો એટલે ભિક્ષાપાત્ર આપી તેને ગામમાં ભિક્ષા લેવાને ફેરવીએ અને તે ઘેર ઘેરથી અપમાન પામે, તેનામાં પછી સ્વાભિમાન ક્યાંથી રહે ? અને આવા નિરંતર અપમાન સહન કરી કરીને જડ થઈ ગયેલા તથા દૈન્યમાં ધૂષી ગયેલા બ્રાહ્મણને જગતમાં માન પણ પડી ક્યાંથી મળે ? માન મેળવવાને માટે તો વિદ્યા, કર્મ, ઉન્નમર, સંબંધી વર્ગ, અને ધન જોઈએ છીએ. બ્રાહ્મણોમાં આમાંનું એકે વાતું નથી તો પછી તેમને ક્યાંથી માન મળે ?

બધુઓ ! મોટાઈ, માન, આખર, વિશ્વ અને બીજું બધુએ, જ્ઞાનને આશ્રયે રહેલું છે અને જ્ઞાનથી જ આપણા પૂર્વજો મોટા હતા. આપણે પડી ગયા છીએ તે પણ જ્ઞાન વગર જ. જ્ઞાન વગર આપણે કેવી રીતે આપણી શ્રેષ્ઠતા સાચવી શકીશું તે તો વિચારો !

આગલા જમાનામાં પણ જ્ઞાનથી જે શ્રાદ્ધશુભી શ્રેષ્ઠતા હતી-મનુ કહે છે કે વિપ્રાણો જ્ઞાન તો જષ્ઠય-આશ્રમેનું મોટાપણું જ્ઞાનથી છે. આગળ કેળવાયલા જ્ઞાનીઓને જ જ્ઞાન મળતું હતું અજ્ઞાનીઓને નહિ. બલેશા ન હોય તે તો યથા વિપ્રાસનધીયાનઃ મામ વિપ્રતિ-માત્ર નામનો જ શ્રાદ્ધશુ કહેવાતો. યજ્ઞ, શ્રાદ્ધ અને દાનાદિકમાંથી પણ અજ્ઞાની શ્રાદ્ધશુનો તો બાહ્યકાર જ કરવામાં આવતો. અવિદ્વાનનું કોઈ કાળમાં કે કોઈ દેશમાં કશું જ્ઞાન હોતું જ નથી. દરેક પ્રજામાં અને દરેક દેશો જ્ઞાનવાળાને જ જ્ઞાન મળે છે માટે આપણે શ્રાદ્ધશુએ હાલ આપણે જે અધભાવસ્થામાં-અજ્ઞાનમાં પડ્યા છીએ તેમાંથી બહાર નિકળવું હોય, આ પશ્ચાત્ત્ત્વની સ્થિતિને પ્રાપ્ત થવું હોય અને દુનિયાની સુધરતી જતી પ્રજાઓમાં આપણું નામ રાખવું હોય તો કમ્મર બાંધીને કેળવણીની માછળ પરવું જોઈએ. કેળવણી વગર ધન મળવાનું નથી, ધન વગર કામનાઓની તૃપ્તિ થવાની નથી, અને કામનાઓની તૃપ્તિ વગર મોક્ષપથ મેળવી શકાવાનો નથી માટે બધુંજ, જે પુરુષાર્થો સાધવાની ઇચ્છા હોય તો તે કેળવણીનો આશ્રમ કરો અને શ્રાદ્ધશુ નામને શોભે તેવી મર્મ સાખા યુક્ત વિદ્યા સંપાદન કરો.

વિદ્યાની મહત્તા દર્શાવવાને સાદિત્યમાં ઘણું લખાયું છે અને દરેક માણસ હાલ તેની મહત્તા જોઈ રહ્યું છે, તેમ છતાં આપણી ઉંઘ ઉડતી નથી એ બાકુ જ મોટું આશ્ચર્ય છે. કેળવણી ખાતું આખું શ્રાદ્ધશુને માટે જ છે એમ કહીએ તો ચાલે. બાળ્યું અને બહુવાયું એ આપણું કર્તવ્ય છે અને તે જ ને આપણે હાથ કરીએ તો આ જમાનામાં આપણે માનવેર આશ્રવિકા ચલાવવાને શક્તિમાન થઈએ. કેળવણી ખાતાના શિક્ષકોની કેટલી જગ્યાઓ ખીજ વર્ણના લોકોએ હાથ કરી છે તે જુઓ ! શ્રાદ્ધશુ જે સર્વ વર્ણોના શુર છે તેમનાં છોકરાં હાલ કંઈ વર્ણના શુરોના હાથ નીચે કેળવણી લે છે તે જુઓ અને આપણે જે હક અને ધર્મ છે, તે હાથ કરવાને તત્પર થાઓ કે જેથી બિજાનું પાત્ર અને પતરાશું દૂર નાંખી દેવાય. બિજા કોઈ પણ લોકમાં અને કોઈ પણ જમાનામાં આશ્રવિકાનો ઉચો માર્ગ ગણાયો નથી અને ગણારો પણ નહિ જ. પ્રાણી માત્ર સારીરિક કિંવા માનસિક બળથી આશ્રવિકા કરે છે ત્યારે આપણે જુદી અને બળવાળા પ્રાણી-અરે માણસ અને તે પણ વળી શ્રાદ્ધશુ, ઘેર પણ જે તિરસ્કારને સહન કરતાં નથી તે તિરસ્કારને સહન કરી અત્યંત દૈન્યથી પારકાની ઉપર બિજાદેહી કરીને આશ્રવિકા ચલાવીએ અને તેને વળી વ-આણતા જઈએ એ આપણી મૂઢતાનો અવધિ જ કે ખીજું કંઈ?

તિરસ્કાર સહન કરવા, જૂને મરવું અને ધન હીણ અધમ જીવન ગાળવું, એ કોઈ પણ રીતે ધર્મ્ય નથી. અત્યારે આખી દુનિયાં આશ્રવિકાના મહા કલેશમાં પડી છે અને જેઓ દેશકાળને યોગ્ય માર્ગ લે છે તેઓ આજના સમયમાં સુખથી આશ્રવિકા ચલાવી શકે છે માટે આજના દેશકાળને બંધ બેસતા થઈ આપણે પણ આપણને ઉચિત કેળવણીના અને પ્રવૃત્તિના માર્ગ લેવા એ જ ધર્મ્ય છે. મહા ભારતમાં આપત ધર્મ પ્રકરણમાં દેશકાળ અને સ્થિતિને અનુસરતા માર્ગો અદ્ય હાથ કરવામાં અધર્મ થતો નથી એમ જુદી જુદી અનેક બાબતોમાં બતાવ્યું છે, તેમજ ધર્મશાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે આગળ વામદેવ, અને વિશ્વમિત્ર જેવા-

ઓએ-શ્રાનમાંસ જેવી અબક્ષ્ય વસ્તુઓને પણ પ્રાણ સંગ્રહણાર્થે મહણ કરી હતી તેમ છતાં તેમને પાપ લાગ્યું ન હતું. અત્યારે દુનિયાની પ્રજાઓ વચ્ચે પ્રાણ રક્ષણને માટે આપદ ધર્મને આશ્રય લેવા જેવો જ જીવન કલહ-struggle for existence ચાલી ગયો છે માટે પ્રગતિનો માર્ગ લેવામાં અજાનથી ભરેલી જીતી રૂઢિઓને પણ રહેવાનું કારણ નથી. જ્ઞાનનો આશ્રય લઈ દેશ કાળ અને પરિસ્થિતિનો વિચાર કરી જે ધર્મ સાંપ્રતમાં પ્રાપ્ત થતો હોય તે તે મહણ કરી આપણે આપણી આર્થ પરંપરા સચવાય તેમ આગળ વધવું ઘટે છે. આપણે આપણને પોતાને ભુલી જવું યુક્ત નથી. આપણે આપણા પોતાના સ્વરૂપમાં રહી દેશ કાળ અને પરિસ્થિતિને યોગ્ય જે પણ કર્તવ્ય હોય તે કરવાને તત્પર થવાનું છે. આગળ પણ સમયે સમય ધર્મોમાં ફેરફાર થતો અને મનુષ્યો દેશકાળ અને સ્થિતિને જોઈ નવા ધર્મ નિર્માણ કરતા અને તે પ્રમાણે ચાલતા. કહે છે કે—યજ્ઞેઽધ્યર્ચુરિવશસિ મનુર્મન્વન્તરે સદા પ્રતિ મન્વન્તર ચૈવ સ્મૃતિરન્યા વિધાયતે જેમ યજ્ઞમાં નવો અધ્વર્યુ થાય છે તેમ પ્રત્યેક મન્વન્તરમાં નવા નવા મનુ (પ્રજાની વ્યવસ્થા કરનારા) થાય છે, અને પ્રતિ મન્વન્તરમાં (કાળમાં) ખીજી સ્મૃતિઓ—(જીવન જોગવવાના કાયદા) કરવી પડે છે. વળી મનુ પણ કહે છે કે—અન્યે કૃતયુગે ધર્મોષ્ઠેતયા દ્વાપરેઽપરે । અન્યે કલ્પિયુગ તૃત્યા યુગહ્રાસાનુરૂપતઃ મનુષ્યોના ધર્મો સતયુગમાં જુદા, દ્વાપરમાં જુદા અને કલ્પયુગમાં જુદા હોય છે. યુગો-મમય કાળ-ના ફેરફાર પ્રમાણે ધર્મોમાં પણ હપ્તેશાં ફેરફાર થાય છે, માટે લાવના દેશકાળને લઈ નવો યુગ શરૂ થયેલો ગણી વિદ્વાનોએ તેને યોગ્ય ધર્મોની યોજના કરવી જોઈએ. આજણો વગર ખીજી વર્ણોથી તે કાર્ય થવાનું નથી. મનુસ્મૃતિ પછી થયેલી પાંચસર વગેરે સ્મૃતિઓ પણ બતાવી આપે છે કે કાળે કરીને આગલા જમાનામાં પણ મનુષ્યોના કર્તવ્ય પ્રમાણે ધર્મો-ધારા અને કાનૂનો ફરતા હતા. આપણી ભાષા તેજ ભાષા, આપણાં શાસ્ત્રોએજ શાસ્ત્રો અને આપણે ખજોલો તેજ જીવનને યોગ્ય માર્ગ ખીજી પ્રજાએ ખજોલો તે જીવનને યોગ્ય માર્ગ નહિ એમ કહેવાય નહિ. મનુષ્ય માનને ધરિરે જુદા આપેલી છે અને જે દાર્ઢ વિવિધ જ્ઞાનથી જુદાને ખીલવી વિદ્વાન બને છે તે સર્વ જગતને પૂજનીય અને ઉપકારક છે. આપણા ધર્મશાસ્ત્રકારોએ પણ કંદારવે કહેલું જ છે કે, ગમે તેની પાસેથી પણ વિદ્યા મહણ કરવી અને જ્ઞાનથી ઉત્તર થવું.

બાપુઓ ! વિદ્યાનું માહાત્મ્ય ખુબ મોટું છે અને તેના આશ્રયથી જ મનુષ્ય મોટો થઈ શકે છે માટે આપણે આજણોએ તો ખાસ કરીને તેનોજ આશ્રય લેવો જોઈએ. કેળવણીથી જ આપણે ઉત્તરતાવર્યાને પ્રાપ્ત કરી સકીશું માટે કેળવણીની પાછળ પડો સ્કુલો હાઈ-સ્કુલો અને કોલેજો આજણુ વિચાર્યોઆથી અને આજણુ શિક્ષકોથી શા માટે ખાલી રહેવી જોઈએ ? કોઈ કહેશે કે ધનના અભાવે ? તો તેને અમો એટલો જ ઉત્તર આપીશું કે જેને બજાવાની હોશ છે ખત છે અને પ્રજા નિશ્ચય છે તેને ધન અને સાધન મળી આવતા વાર લાગતી નથી. અત્યારે હિંદમાં જેઓ મહા પુરુષો ગણાય છે એવા ધણા મહા પુરુષોના ચરિત્રો જોશો તો તેઓ ગરીબીમાંથી સંકટ વેકીને જ બજોલા જણાશે. આપણી હાઇકોર્ટના આગલા ન્યાયાધીશ જસ્ટીસ. મિ. નાનાભાઈ હન્દાસ મ્યુનિસીપાલિટીને દીવે લેશન કરી ભણ્યા હતા. મિ. ભાઈશંકર નાનાભાઈ જેઓ અમુકવાદના-આખા ઈલાકામાં એકા ગણતા સોલીસીટર છે

તેઓ ગરીબીમાંથી લોકોને બહુલીને બહુલા દતા અને ઉમ્મર લાયક થતાં નોકરી કરતા, આજીવિકા ચલાવતા અને બહુતા રહ્યા દતા. અત્યારે પણ મુંબઈ પુના અને પીળ ભાગોમાં ધણાય દક્ષિણી બ્રાહ્મણનાં છોકરાંઓ મધુકરી કરીને બહો છે, યુનિવર્સીટીની ઉચી ઉચી ટીપીઓ મેળવી જુદાં જુદાં ખાતામાં હોદ્દાઓ મંપાદન કરે છે. યાદ રાખો કે નિશ્ચયની ખામીને લીધે જ મનુષ્ય અસંકત ગણાયલો છે. જ્યાં નિશ્ચય છે ત્યાં દાર્ઘ્ય થયા વગર રહેતું જ નથી. આપણામાં એક સામાન્ય કહેવત છે તે ખોટી નથી કે, 'મન પેથરમાંથી પણ માર્ગ દરે છે' તેમ બધુઓ. તમે જો પાકા નિશ્ચયથી વિદ્યાભ્યાસની ધ્વજા સંપૂર્ણ અને તમાગમાંથી ઉત્પન્ન થતી પ્રગ્નને બહુવાના નિશ્ચયવાળી ઉત્પન્ન કરશો તો તેમણે ધન કે માધનતરી ટાંચ કદી પણ પડશે નહિ, કૃત નિશ્ચય થાવ ને બહો !

(બ્રાહ્મણ.)

લખ.

સિંહરથ વર્ષ પુરૂં થઈ જવાથી હવે લક્ષ્મી ધામધુમે સર્વત્ર થતી જોવામાં આવે છે. કન્યાનાં માબાપો પોતાની લાડીલી કન્યાઓને માટે યોગ્ય વર શોધવાને વારતે આમ તેમ દોડા દોડ કરતાં જણાય છે, અને વરનાં માબાપો પણ પોતાને યોગ્ય કન્યા માટે દ્વંદ્વ મારતાં જોવામાં આવે છે. આવે પ્રસંગે આપણે લક્ષ્મી એ શું છે અને બ્રાહ્મણોમાં લક્ષ્મી કેવી રીતે થવાં જોઈએ તે વિશે જાણ વિચાર કરીએ. આ વિચાર કરવાનો હેતુ એટલો જ છે કે તેથી વર કન્યાનાં માબાપો તે વિચાર જાણી જો તે આજી લાગે તો તેમાંના વિચારો અમલમાં મુકી શકે અને તે દ્વારા પોતાનાં સંતાનોને સુખનો માર્ગ ખતાવી શકે. લક્ષ્મી એ શું છે એ વિશે વિચાર કરતા પહેલાં આપણે જરા હાલમાં આપણા સમાજમાં જે પ્રચલિત રૂઢી છે તેનું અવલોકન કરીએ. આપણા સમાજનું સદ્ગત દૃષ્ટિથી અવલોકન કરનારને જણાયા વિના રહેશે જ નહિ કે તેમાં થતાં લક્ષ્મીનાં સેંકડે ૯૦ ટકા લક્ષ્મી કોઈ પણ પ્રકારના વિવેક અથવા વિચાર વિનાનાં હોય છે. જો તરફનો સમાજ વિદ્યા-કેળવણીના અભાવને લીધે વિવેક વગરનો હોય છે, અને 'દેટલેક કંકાણે હુરૂં' ચોડા ઘણો કેળવાયલો હોય છે તો ત્યાં ઘરમાં અશિક્ષિત સ્ત્રીના ચલણને લીધે પોતાના પુત્રના કે પોતાની પુત્રીના લક્ષ્મી સંબંધમાં તે બિચારાનું ચાલતું નથી. આવા આવા કારણોને લીધે આપણા સમાજમાં ઘણે ભાગે જે લગ્નો થાય છે તે વિવેક વિનાનાં જ હોય છે. વિવેક વિનાનાં લગ્નોમાં સુખ તો હોય જ ક્યારે ? કારણ કે જ્યાં સ્ત્રી પુરૂષમાં અન્યોન્ય અમુક પ્રકારની સમાનતાના ગુણ હોય જ નહિ, અને લક્ષ્મી પ્રસંગે તેનો વિચાર જ કરવામાં આવે નહિ ત્યાં તે જોડામાં આખા જીવન કાળમાં સુખ ક્યાંથી સંભવે ? હાલમાં આપણા સમાજમાં લક્ષ્મી સંબંધમાં ઘણી જ અવ્યવસ્થા ચાલે છે. સમાજમાં નહાની નહાની શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ ઘણી જ નાતો યઈ ગઈ છે અને તેથી કન્યા તેમ જ વર પમદ કરવામાં આપણા સમાજનું ક્ષેત્ર વિરાળ હોવા છતાં અગાનતાને લીધે અને અંધ રૂઢી શાસ્ત્રને લીધે ઘણું જ સંકુચિત થઈ ગયું છે. પાંચ લાખ બ્રાહ્મણના સમા-

જામાં હક પેટા ન્યાયો છે; આ પેટા ન્યાયોમાં પણ અનેક તરેહના ન્યાયો પડેલા છે તેમાં પ્રાતિક બેદ, કુળાકુળનો બેદ વિભાગોનો બેદ આવા આવા ધણા બેદ પડવાથી આપણા સમાજનાં શિક્ષિત કુટુંબોને પોતાનાં સંતાનોના સુખને વાસ્તે ધણા જ યોગ્ય અવકાશ રહે છે. આવાં આવાં કારણને લીધે આપણા સમાજમાં લગ્ન એ ઉત્તમ સાત્વિક યગ વેદી ઉપર થતાં નથી પરંતુ હાલતો યત્ર વેદી ઉપર ઉત્તમ પુત્રીઓનો તથા પુત્રોનો વધ કરવામાં આવે છે એમ કહીએ તો તેમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. આ પ્રમાણે થાય છે એનું એક કારણ એ છે કે આપણા સમાજનો ધણો ભાગ શિક્ષિત નથી, તેથી તેઓ પોતાનાં સંતાનોના લગ્નમાં વિવેક વાપરી શકતા નથી, અને ખાકીના ચોરા જે વિવેક વાપરી શકે, એવા છે તેમને રૂઢી અનુસાર ક્ષેત્ર બહુ સંકુચિત હોવાથી મને કમને પોતાનાં ઉત્તમ સંતાનોનો સંભાર ચક્રમાં વહન કરવામાં વધ કરવો પડે છે એટલે કે તેમને સદાને માટે દુઃખાવહ જીવન ગાળવાના પથમાં નાંખવાં પડે છે. હાલનાં આપણા સમાજનાં લગ્નમાં આવાં કંટો માલુમ પડે છે. આવી સ્થિતિવાળાંનાં દૃષ્ટાંત તથા દાખલા જોવા ખેસીએ તો અસંખ્ય મળી આવે છે. સેંકડો બે-લામાં ભાગ્યે જ એક સાફ જોડું મળી આવે છે કારણ કે વગતુ સ્થિતિ આપણે ઉપર જણાવી તેવી હોય છે. આવાં કાળજીને લીધે આપણા સમાજમાં બાળલગ્ન, કન્યાદા, વૃદ્ધ વર બાલવિધવા વરવિક્રય, કન્યાવિક્રય આદિનાં કંટોત્પાદક ધણા દાખલાઓ મળી આવે છે અને તેથી આપણા સમાજની સ્થિતિ ખરેખર ધણી જ દુષ્પી છે. ઉપર પ્રમાણે આપણને આપણા સમાજની ખરી સ્થિતિનું ભાન થયું અને હવે આપણે તેમાંથી ઉગરવાના શા શા ઉપાય લેવા જોઈએ તો આપણી સ્થિતિ સુધરે તેનો વિચાર કરીએ. રોગીને રોગ તપાસતાં વૈદ્ય રોગ કેવો છે તેની પરિક્ષા કરે છે, અને કુશળ વૈદ્ય જે રોગ કદ સાધ્ય હોય અથવા સહજ સાધ્ય હોય તેને માટે પ્રયાસ કરે છે, પરંતુ બ્યારે રોગ કદ સાધ્ય પણ હોય નહિ ત્યારે તો ઔષધ જાન્યવિત્તોય વૈદ્યો નાગવગો દરિઃ । એ ન્યાયે દેહધી જીવાત્મા મુક્ત થાય ત્યાં સુધી દ્રક્ત રામ નામનો જપ કરવાની જ સલાહ આપે છે. આપણા સમાજનો રોગ કેવો છે તે વિચારતાં, એમ જણાય છે કે આપણો રોગ મહજ સાધ્ય નથી તેમ જ અસાધ્ય પણ નથી જ કદ સાધ્ય છે, માટે જો આપણા સમાજના શિક્ષિત નેતાઓ કર્તવ્ય પરાયણ યર્ષ હૃદયની સમાજ પ્રેમ રૂપી ભક્તિ પ્રદક્ષિ કરી એકત્ર યર્ષ વિચાર કરી, અમુક નિશ્ચય પર આવી તેને આચારમાં મુકવા તથા મુકાવવા પ્રયત્ન આરંભે તો નિઃસંદેહ આપણો કદ સાધ્ય રોગ સહજ સાધ્ય યર્ષ જાય. હવે આપણે જોઈએ કે આને માટે આપણે ઔષધ રૂપ શા ઉપાય લેવા જોઈએ. ઉપાયને માટે આપણે ક્યાંય દૂર, જવું પડે એમ છે જ નહિ તેમ કોઈનું અનુસરણ કે કોઈની સલાહ લેવા પણ જવું પડે એમ નથી. આપણા પૂર્વજો આપણને ઉત્તમ માર્ગ બતાવી ગયા છે, તે માર્ગ શોધી તે પ્રમાણે વર્તન કરીશું એટલે આપણે સુખી થઈશું. દ્રક્ત તેમાં એટલું જ કરવાનું છે કે, આપણે તેમનાં વાક્યોમાંથી શોધક બુદ્ધિથી આપણી બુદ્ધિ ગ્રહણ કરી શકે તથા અંમત થઈ શકે તેવાં વાક્યો શોધી તથા વિચારી કાઢવાં અને તદ્દનુસાર વર્તન કરવું. આપણાં શાસ્ત્ર અનેક છે, અને તેમનું પૂર મહાસાગર સમાન છે માટે સમયાનુકૂળ ઉપયોગી ઉપદેશો શોધવામાં પણ ઉત્તમ સહ આદક બુદ્ધિની જરૂર પડે છે. અંધશ્રદ્ધાથી જોઈએ તો તેમાં પણ વખતે ગોથાં ખાઈએ એવું છે. આટલો વિચાર કરી હવે આપણે લગ્ન એટલું શં ? શાલજ સમાજમાં લગ્ન કેવાં હોવાં જોઈએ ? અને તેવાં લગ્ન

થવામાં આપણે કેવાં સાધનો એકત્ર કરવાં જોઈએ તેનો વિચાર કરીએ. આપણા ધર્મ શા-
 અમાં વિવાદના ધણા પ્રકાર બતાવવામાં આવ્યા છે અને, વિવાદ સંસ્કાર એ એક ધણો જ
 મહાન અગત્યનો સંસ્કાર ગણવામાં આવ્યો છે. વિવાદ સંસ્કારનો અર્થ એટલો જ છે કે
 આ લોકોનું અને પરલોકોનું સુખ પ્રાપ્ત કરવામાં સ્ત્રી પુરુષે અન્યોન્યની, સહાય માટે ઉત્તમ
 રીતીએ વિધિપૂર્વક એક વચનની અર્થીથી જોડાવું. આ વિધિ કરવામાં આપણા પૂર્વજોએ
 વિચાર કરી એક પ્રકારની ક્રિયા કરવાની હસવી છે. તે અનુસાર હાલમાં સામ ગયા ને લીસોટા
 રહ્યા તે પ્રમાણે આપણે આંતર રહસ્યથી રહિત ફક્ત બાહ્યપ્રચારની ક્રિયા કરીએ છીએ.
 આ વિવાદના જે જે પ્રકાર બતાવવામાં આવ્યા છે તેમાં આપણા સમાજને માટે બ્રાહ્મ
 વિવાદ જ યોગ્ય છે. આ વિવાદમાં કન્યાએ અથવા કન્યાનાં માળાપે પોતાની કન્યાને
 યોગ્ય ઐશ્વર્ય યુક્ત વગ શોધીને તેને રૂડી પ્રકારે પોતાની સંપત્તિ અનુસાર વસ્ત્ર અલં-
 કાર આપી પોતાની કન્યાનું દાન આપવું. આ પ્રકારનો વિધિ આ વિવાદમાં કરવાનો હશે
 છે. આવો વિવાદ આપણા સમાજમાં પ્રવર્તે તો જ આપણે સુખી થઈએ, હવે આ પ્રકાર-
 ના વિવાદમાં આપણે શાં શાં સાધનો જોઈએ તેનો વિચાર કરીએ. પહેલાં તો કન્યાને ઉત્તમ
 પ્રકારની વિદ્યા આપવી જોઈએ, કે જેથી લક્ષ કાળ સમયે તે અમુક હલ સુધીની શારીરિક
 શક્તિ, ને માનસિક શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે, અને તેનામાં મલાસલ વસ્તુ તેમ જ શ્રેય, અશ્રેય
 વસ્તુ સમજવા જેટલો વિવેક આવવો જોઈએ. આ પ્રકારની કેળવણી આપવા માટે તેની
 વયમા પછુ ફેરફાર થવો જોઈએ. આ પ્રકારે કન્યા યોગ્ય થાય તેને માટે તેના કરતાં
 અધિક ગાનવાળો અને અધિક શક્તિવાળો પતિ પસંદ કરવો જોઈએ. આ પતિ પસંદ કર-
 વામાં હાલ આપણને આપણી ધણી નહાની નહાની ગાતિઓના વર્તુલને લીધે ધણી જ
 આચરણો નડે છે, અને તેમાં વળી કુળાકુળના બેદથી પણ આપણા સમાજને ઝોળી હાની
 થતી નથી. કુળ છે તેની ઉત્તમતા ક્ષમં અને ગુણને અવલંબીને જ રહે છે. જે કુળવાન
 દહેવાતા કુટુંબમાં કુટુંબ અથવા અગ્નિનાતા માલમ પર તે કુળ ઉત્તમમાંથી અધમ થયું કહેવાય છે
 એમ આપણું શાસ્ત્ર કહે છે. જે બ્રાહ્મણ વિદ્યા વિનાનો હોય તેને લોકકાના દાથીની ઉપમા
 મનુ મહારાજ એમની સ્મૃતિમાં આપે છે. આ પ્રકારે ન્યારે આપણે આપણા સમાજનું
 કુળવાનપણું જન્મતું કાઠી નાંખી ગયું છે જ સખીયું ત્યારે યોગ્ય જોડાં બની શકશે.
 ન્યાં સુધી ગાતિઓના પેટા વિભાગ ગખીયું ત્યાં સુધી પણ યોગ્ય જોડાં બનવાં એ વાત
 સુસ્પષ્ટ પડશે. માટે પ્રથમ તો ગુણથી કુળ અને આચાર વિચાર યુક્ત સમસ્ત બ્રાહ્મણ એક
 નહીં થાય ત્યાં સુધી આપણા સમાજનો ગૃહસ્થાશ્રમ જોતો આધાર બ્રાહ્મ વિવાદ ઉપર છે
 તે કદી પણ સુધરવાનો નથી. આ બધામાંથી આપણું શ્રેષ્ઠ વિશાળ થાય એ હાલ તો
 સંભવિત નથી; અને ન્યારે તે સંભવિત ન થાય ત્યારે યોગ્ય વર કન્યા ન મળવાથી દેવ
 વિવાદ આપણા સમાજમાં ક્યાંથી થાય? કોઈ સદ્ગૃહસ્થ પોતાની કન્યાની વય મહોટી કરે
 અને પછી તેને સારા પ્રકારની કેળવણી આપી યોગ્ય વરની શોધ કરે તો પોતાની ગાતિ
 ધણી નહાની હોતાં તથા તેમાંની વ્યક્તિઓ અગ્નિના અધિકારમાં બગતી હોવાથી તથા
 પ્રયત્નિત રૂઢીને માન આપ્યા વિના સમાજમાં રહેવાય એવું ન હોવાથી તે બીચારને પોતાની
 ઉત્તમ કન્યાને માટે એક રસોઈ કરનાર કે માગવા જનાર કે કોઈએવો ઉદર પોવણુનો ધંધો
 કરનાર તથા કાળા અક્ષરને કુટી માટે એવો તથા વયમાં પણ નહાનો હોય એવો વર પસંદ કરવો

પડે, આ કેટલું બધું રોચનીય છે ! આપણા ધ્યાનશુ સમાજનો ઉત્કર્ષ આવા સંયોગોમાં કેવી રીતે થાય એવો છે ? આ વિષયના વિચારો આપણે આટલેથી જ થોભાવીશું અને છેવટે સમસ્ત ધ્યાનશુ બંધુઓને વિગ્રહિત કરીશું કે આ વર્ષમાં આપણા સમાજમાં જે લઘુ થાય તેમાં તેઓ કૃપા કરીને પોતાનાં સંતાનોનો વધ થતો અટકાવશે અને તેમનાં લઘુ કરવામાં યોગ્યાયોગ્યતા વિગેરેનો વિચાર કરી તેઓ લઘુ થવાથી ઐહિક તેમ જ પારલૌકિક સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે તેવા માર્ગમાં તેમને મુકવાં જો પોતાનો ધર્મ સમજશે અને તેથી આપણા સમાજનું કલ્યાણ કરશે હવે હૃદય શાંતિ : શાંતિ : શાંતિ

ધર્મપથ પ્રવાસી.

ધર્મ અને તેમાં નવા જુના વિચારની પ્રવૃત્તિ.

આપણામાં ધર્મનો બહુ વ્યાપક અર્થ થાય છે તોપણ આત્મારે ધર્મ સંબંધીની અને આચાર વ્યવહાર સંબંધીની બાબતોને લોકો બહુધા ધર્મ કહે છે. સંસાર, વ્યવહાર અને ધર્મ સંબંધીની બાબતો ધર્મને નામે સમજમાં ચાલતી રહેવાને લીધે ધણીક હાનિ થયેલી પણ કહેવાય છે. ધર્મ જે વ્યાપક અર્થમાં હાલ સમજાય છે તેની અત્યારે કેવી ગિચ્છિત છે તે જોઈએ. હિંદુ—આર્ય પ્રજા, જે આતિ પ્રાચીન વેદને પોતાના ધર્મનું મૂળ સમજે છે અને વેદો કલ્પિતો ધર્મ મૂળમ્ એમ છેક મનુ ભગવાનના સમયથી કહેવાતું આવ્યું છે તે વેદનો ધર્મ પાળનારી હિંદુસ્તાનના હાલ લગભગ વીસ કરોડ પ્રજા છે તેમ છતાં તેઓ ‘ધર્મથી એક છે’ એમ કહી શકાય એવું નથી. વેદને પોતાનો ધર્મ માનનારી આટલી મોટી પ્રજા જે ધર્મના ઐશ્વર્યમાં બંધાયેલી હોય તો તે સંહિતિથી પોતાનું કેટલું કલ્યાણ કરે તે અત્યારે કોઈ વિચારી શકે છે ? હા. નામદાર ચિટ્લિશ સંગ્રહના રાજ્યકાળથી જે નવી ટેળવણીનો લોકમાં પ્રસાર થવા માંડ્યો છે તેથી ધર્મક્રમથી કેટલું શ્રેય થાય તેનો વિચાર કરવા ઘણા સમર્થ થવા લાગ્યા છે, અને આવા વિચાર કરનારોએ જ નવા વિચારના ગણુઈ જુના વિચારવાળાઓની ટીકાને પાત્ર થઈ રહ્યા છે. એક અબણુ ધ્યાનશુથી માંડીને મોટા વિદ્વાન અને આચાર્ય સુધી બધા જ જોએ સામાન્ય રીતે લોકના મોટા સમૂહના શુરુ છે તેઓ ખજુસે માર્ગે ચાલ્યા જવામાં એવા રૂઢ ચરિત્ર થઈ ગયા છે કે તેમને પોતાની પરંપરાથી જુદો કોઈ પણ વિચાર સંભળવો પણ ગોઠતો નથી. સંસ્કારની પરંપરાની અસર મનુષ્યના મન ઉપર બહુ મોટી છે. નજીવાનો પ્રચાર આજુ પાછો હોય તો આખા પણ નકામી થાય છે. સંસ્કાર પરંપરાથી મનની એવી માનનીયતા થઈ શકે છે કે સત્ય પણ અસત્ય અને અસત્ય પણ સત્ય લાગે. પૂર્વે આગલા સંસ્કારની પરંપરાથી હજારો સ્ત્રીઓને સત્ત ચંદનું અને હજારો નાનુક બાળાઓ ઉછળતી આગમાં ઝંપલાવી દેતી હતી. વીર ધવલ વાધેલો મરી ગયો ત્યારે રાજમહેલમાં દાસદાસીઓ અને ચાકર નકરોમાં સ્વામીની પાછળ બળી મરવાના શિક્ષણની પરંપરાની એવા હાપ પડેલી હતી કે સહિ તેની ચિત્તામાં પડવાને તૈયાર થયાં હતાં અને લશ્કરને બોલાવી પ્રધાનને તેમનું વારણ કરવું પડ્યું હતું, અર્થાત્ આવી શિક્ષણ પરંપરાથી જુના

ચિંતારવાળાઓ એવા સુસ્ત થઈ ગયેલા છે કે તેમને પોતાની બાપા પોતાના ધર્મ અને માતાનું જ સર્વ સાંકે લાગે છે અને ખીજાઓનું સોંકે પણ ખોટું જણાય છે. આ એક તરફી શેક્ષણ પણ જો મોટા સમૂહમાં એક હોત તો ઠીક પણ તેમ નથી વેદના છત્ર નીચે અને દેવી વિરુદ્ધ પણ અનેક ધર્મપંથ ઉભા થઈ ગયા છે અને સહ પોતપોતાના મત તરફ તેનાં માનાં ખેંચી ગયા છે અને હજી ખેંચતા જાય છે. વેદ છત્રની નીચે પણ ધર્મમંડપ હાલની ઝગમગમાં રહ્યું નથી. હિંદુસ્તાનની વીસ કરોડ હિંદુ પ્રજા આ પ્રમાણે જુદા જુદા મતપંથમાં વહેંચાઈ ગઈ છે અને તેમના ગુરુઓ-બ્રાહ્મણ હો કે આચાર્ય હો તે સહ પોતપોતાના મતમાં જુની પદ્ધતિએ એવા સુસ્ત થઈ ગયા છે કે, સારાસારનો તુરત વિચાર કરાવી દેનાર પરદેશી જ્ઞાન-વિદ્યા તેમને સ્પર્શતી નથી અને હજી પણ હજારો માણસો જોને આપણે જુના વિચારના અને જુની શિક્ષણ પદ્ધતિએ ભણેલા કહીશું તેઓ કૃપમંડુકની સ્થિતિમાં છે અને હજારો બધકે લાખો લોકોને તેઓ અધ પરંપરામાં ગાડરીયા પ્રવાહની માફક હાકે જાય છે. વેદ ધર્મ મતમતાંતરોમાં છિન્ન ભિન્ન થઈ ગયો છે અને દુર્ભાગ્યે દરેક મતમતાંતરવાળાઓની લગામો જુના વિચારવાળા ગુરુઓ વગેરેના હાથમાં છે એટલે ઘણાક અજ્ઞાન લોકો, ભૂખે મરતા લોકો અને લાલસુ લોકો પર ધર્મમાં વટલી નઈ આ આર્યાવર્તમાં આર્યાવર્તની પ્રજાથી જ, આર્યોથી ખીલકુલ જુદુ એવું નવુ લોક મંડળ ઉત્પન્ન થતું જાય છે.

બ્રિટિશ સરકારે અપક્ષપાતે પ્રવર્તાવેલી કેળવણીથી બહુને પોતાની પ્રાચીન અર્વાચીન સ્થિતિનું હવ્તામસકતી માફક દર્શન કરનારા કેળવાયલા માણસો સત્ય શું છે? કર્તવ્ય શું છે? અને કયે માગે કલ્યાણ છે તે સમજવા લાગ્યા છે પરંતુ તેમના કહેવાને કોઈ સાંભળતું નથી. અરે સાંભળતું નથી એટલું જ નહિ પરંતુ તેમને લેખવતું પણ નથી અને સામાનાસ્તિક કદી નિંદે છે. વળી હાલ માત્ર થયેલી પ્રવૃત્તિ એટલી બધી વ્યવસાયવાળી છે કે તેઓ પોતાની અવગણના સહન કરી લોકોપદેરા કરવાને અવકાશ પણ મેળવી શકતા નથી. નવા અને જુના વિચારવાળાઓ વચ્ચે અત્યારે એક મત નથી અને જ્યાં સુધી એક ખીજા પ્રતિની ગેરસમજુતી દર થશે નહિ ત્યાં સુધી તેમના મન એક થઈ પણ શકશે નહિ. નવા જુના વિચારવાળાઓ જ્યારે આપણેને સિદ્ધાંતે પોતપોતાની તરફનું યોડું છોડી દઈ એક નહિ થાય ત્યાં સુધી ધર્મનું ઐક્ય કદી પણ અપાતું નથી. એક જ પક્ષમાં દોષ છે એમ અમારું કહેવું નથી. જુના વિચારવાળાઓ એમ માનતા જણાય છે કે, અંગ્રેજી ભણેલાઓમાં કંઈ તત્ત્વ નથી, તેઓ નાસ્તિક છે તથા જુના તરફ અનાદર રાખે છે: નવા વિચારવાળા એમ માનતા જણાય છે કે, જુના વિચારવાળા કુવાના દેડકા, પોતાનું જ સાર એમ પાકી ગ્રાંતિ-વાળાને ભદ્રભદ્રો છે. નવા જુના વિચારવાળાનો એક ખીજા માટેનો આલો અભિપ્રાય ધણે ભલે ખરો છે પરંતુ એકમાં બધા જ તેવા નથી. ચીંતોમોહીકલ હિલચાલે અંગ્રેજીની મારફતે અંગ્રેજી ભણેલાઓને એમ સમજાવ્યું છે કે આપણા જુનામાં ધણું જાણવા જેવું અને ધર્મ તથા સંસ્કાર-વ્યવહારમાં બહુ જ ઉચું જ્ઞાન છે. જુના વિચારવાળાઓમાંના ધણા વળી હવે એમ ધણું સમજવા લાગ્યા છે કે અંગ્રેજી ભણેલાઓમાં પણ ધર્મ અને જુના ઉપર આદરશુદ્ધિવાળા ધણા બાહોશ માણસો છે અને આપણામાં ગતિનુગતિક જેવું ધણું આવે છે તે સુધરવું જોઈએ.

આગળ અસાનને લીધે અનેક ધીર્તાઓ ચાલતા અને હાલ કેળવણી પ્રસરવા માંડી છે ત્યારે નવા જુનાઓ વચ્ચે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનો મત બેદ હોવાથી ધીર્તાઓ ચાલે છે. પશ્ચિમ તરફના વિચારકો અને રાજદારીઓ પૂર્વ તરફની પ્રજાઓ ઉપર ‘‘ સ્વાર્થાધિતા ’’ નો એક આરોપ મુકે છે તે બહુ મોટે ભાગે ખરો લાગ્યા વગર રહેતો નથી. આપણે અહીં હિંદુસ્તાનમાં જ નહિ પરંતુ ઇગિનથી માંડીને ચીન સુધીની એશિયાટીક પ્રજાઓમાં સ્વાર્થાધિતા ધણી લોકોપકારક બાબતોને બગાડે છે અને સંપ થવા દેતી નથી. યુરોપીય પ્રજાઓ ધર્મ, રાજ્ય, વ્યાપાર અને વ્યવહારની બાબતોમાં જેવી એક સંપ થઈ શકે છે તેવી આપણી એશિયાટીક પ્રજાઓ એક થઈ શકતી નથી. જપાન જે નવા વિચારના સંપ્રદાયથી સુધારા વધારામાં આગળ વધ્યું છે ત્યાં પણ મોટી મોટી કંપનીઓની મારફતે વ્યાપારી અને બીજા સાહસનાં મોટાં કાર્યો હજી બરોબર થઈ શક્યા નથી, અર્થાત્ એશિયાટીક પ્રજાઓમાં અને તેમાં પણ ખાસ કરીને આપણામાં સ્વાર્થાધિતા એવી પરાકાષ્ટાએ પહોંચેલી છે કે આપણે એક પૈના આપણા સ્વાર્થને માટે સામાનો હનુરોનો લાભ બગાડવા અથવા આશ્ચર્યકારક એક ક્ષુદ્ર ચલને માટે દેશનું અને ધર્મનું નાવ ઉધું પાડવાને માટે વાગ લગાડતા નથી. ધર્મમાં, રાજ્યમાં, વ્યાપારમાં અને સંસારના બીજા વ્યવહારોમાં ધણેલી ઉચક પાથલોના દત્તિહાસનું અવલોકન કરતાં જણાય છે કે, એક નાના જેવા સ્વાર્થને માટે આપણામાંની ધણી વ્યક્તિઓએ પૂર્વે ધર્મને, રાજ્યને, વ્યાપારને અને વ્યવહારને ન પુરાય તેવા ગેરલાભ કરેલા છે. આપણામાં જણાતા આવા દોષો દૂર કરવાનો અને આરિચ્ચવાળા થવાનો આપણે ચલ કરવાનો છે. જે પ્રજામાં આરિચ્ચ નથી તે પ્રજા નાશ પામે છે અને આપણે જે અધમાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા છીએ તે પણ આરિચ્ચ વગર જ થયા છીએ. એક અંશુક તરેહનું દૃઢ આરિચ્ચ એક વચન, વચન પ્રમાણે જ પ્રવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિને એક સરખી ખંતથી પાર ઉતાવળો ઉત્સાહ વગેરે ગણીને જે કાર્ય કરવામાં આવે તો તે ચરિતાર્થને પામ્યા વગર રહે જ નહિ. હિંમ બિન થઈ ગયેલું ધર્મક્રમ માધવાને માટે પણ ઉપર પ્રમાણેની ખંત અને એક સરખી ચીવટ ગણવાની જરૂર છે. મતભેદ તો જગતમાં બધે જ હોય છે પરંતુ જાહેર લોક સેવા બજાવતાં તે મતભેદને દૂર કરવાની અને જે મત બહુ મતે પ્રવર્તાવવા યોગ્ય દર્શા હોય તેને તન મન અને ધનથી ઉત્તેજાન આપવાની આપણામાં હેતુ અને ખંત નથી. એક સંપીથી કંઈવા એક બીજાને સહાય કરતા રહેવાથી જ કાર્ય થાય છે અને વિરુદ્ધ અભિપ્રાયને પણ સહન કરી જવાની સહનશીલતા જોઈએ છીએ તે આપણામાં રહેતી નથી તેથી લોક અને ધર્મ બધું અવ્યવસ્થિત સ્થિતિએ ગયા કરે છે.

આવેના ધર્મમાં પણ હાલ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અનેક મતભેદ ઉત્પન્ન થયેલા છે. નવા વિચારવાળા જુનાની દરકાર કરતા નથી તેમ જુના વિચારવાળાઓ પોતાને રચિત અને ચાલી આવતી પદ્ધતિએ કામ કર્યે જાય છે એટલે એકંદરે એ પરિણામ આવતું જાય છે કે, લોકો સ્વાર્થને લઈ નવી કેળવણીમાં અને નવી જ પ્રવૃત્તિ તથા નીતિ રીતિમાં આગળ વધતા જાય છે અને જુનું બધું જ એની મેલે એમું થતું જાય છે. એની મેલે વસ્તુ તરેહવાર સ્થિતિએ પહોંચી જાય એ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. લોક મંડળને દોરનું એ લોકોમાંના આર્થવાનો અને ભણેલાઓનું કર્તવ્ય છે. દરેક પ્રજામાં અને દરેક સમયે આગેવાનોએ તથા ભણેલાઓએ પ્રજા મંડળને વિચાર પુરઃસર માર્ગ કહી આપેલો છે. હાલ પણ પ્રજા મંડળ જે

નવા જુના વિચારોમાં ગ્રંથવાઈ ગયેલું છે અને સહ પોતપોતાને અનુકૂળ માર્ગ લે છે એમ નહિ થવા દેતાં આગેવાનો અને બહેલાઓએ ગ્રંથવાઈ ગયેલી. વસ્તુ સ્થિતિને સુધારી અનુકૂળ માર્ગ કાઢી આપવો જાણ્યો.

આ માર્ગ કેમ નીકળે.

નવા અને જુના વિચારના વિદ્વાનોએ પ્રથમ તો એક ખીજની ઉપર આદર, અને માન યુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ. એ તો સ્વાભાવિક જ છે કે, ન્યાં સુધી અમુક વ્યક્તિ કે વસ્તુ ઉપર આપણને માન હોતુ નથી ત્યાં સુધી તેના કસાણુ માટે પ્રવૃત્તિ જ થતી નથી. ન્યારે માન અને આદર યુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે જ તેની તરફ શ્રેયાત્મક વૃત્તિઓનો પ્રવાહ વહેતો થાય છે માટે જુના અને નવા વિચારના માણસોએ પ્રથમ તો એક ખીજનો સહવાસ કરી આદર યુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ. બેકમાં માન યુદ્ધિ ઉત્પન્ન થયા પછી બેઉ એ સાથે મળીને આર્યોના ધર્મનાં મૂળ તત્ત્વ શાં છે અને આગળ જણાવી ગયા તેમ દેશ કાળ અને પરિસ્થિતિને તે મૂળ તત્ત્વો હાલ કેવી રીતે અનુકૂળ આવી શકે છે તે વિચારી કાઢવું જોઈએ. આ કાળ અને આખું જગત પરિવર્તન શીઘ્ર છે. દોઢ પણુ વસ્તુ પછી તે સહજ હોય કે નિર્જીવ હોય તોપણુ તે એકને એક સ્વરૂપે કદી પણુ રહી શકતી નથી. ક્ષણે ક્ષણે જગત બદલાતું અને નવું સ્વરૂપ લેતું જ રહે છે પરંતુ સ્થૂક દૃષ્ટિએ તે દેખાતું કે સમજી શકાતું નથી. આગળના ઋષિ મુનિઓ કે જમણે આજુથી બારીકમાં બારીક બાબતો ઉપર વિચાર કરેલા છે તે ઋષિ મુનિઓ જગતને પરિવર્તન શીઘ્ર જાણ્યા હતાં પણુ તેને એક સ્થિતિમાં બાંધી રાખવાના કાયદાઓ કરે એ માનવામાં આવે તેવું નથી. અમે તો એમ કહીએ છીએ કે ઋષિ મુનિઓએ તેમ કયું જ નથી અને તેમણે તેમ કયું છે એમ કહેવું એ પણુ તેમના ઉપર જણાવ્યું તેવા મોટા જ્ઞાનને દૂપણુ દેવા બરોબર છે. ઋષિ મુનિઓએ મનુષ્યના જીવન અને એવને માટે એવો અહોભા અને સ્થિતિ સ્થાપક માર્ગ બહોલો છે કે જેમાં ધર્મને દરેક કાળતુ વાહન માર્ગ કરી શકે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થોના સાધનમાં આડે આવેએતું કશું પણુ વિધાન તેમણે કરેલું નથી, અને એવા ડહાયા તથા ત્રિકાળ જ્ઞાનીઓ પ્રગ્નને આગળ વધવામાં વાધો આવે એવું વિધાન કશું એ પણુ અમારી અકલ્પમાં ઉતરી શકતુ નથી માટે દેશ કાળ અને પરિસ્થિતિને યોગ્ય માર્ગ, મૂળતત્ત્વો ધ્યાનમાં રાખીને પ્રજા મંડળની પ્રગતિ માટે ખણી આપવો અને પોતાના મતબોદ દૂર કરવા એ નવા તેમ જ જુના વિચારના આગેવાનો અને બહેલાઓનું હાલ મુખ્ય અને અતિ અગત્યનું કર્તવ્ય છે.

વિવિધ વર્તમાન.

અમે આ માસિકના ખીજ અંકમાં ઔદિચ્ય બંધુઓના પ્રયત્નો વિષે કાંઈક લખીએ આખી હતી અને અમને આનંદ થાય છે કે અમદાવાદના ઔદિચ્ય બંધુઓએ પાણું ત્રીસ વર્ષનું માસિક ઉદીચ્ય હિતેચ્છુ પુનઃ જન્યત કયું છે. પરંતુ એમ પણુ કહેવું જ જોઈએ કે આટલા આટલા પ્રયાસો છતાં હજુ પણુ ઉદીચ્ય બંધુઓ વધારે આગળ પડી કોઈ પણુ સંજીન સુધારો કરી શક્યા નથી. હાલમાં દેશમાં એક મંકારના

લવાજમની પહોંચ.

૨૭૫	મ. મ.	મોતીનમ નાગેયજી	કેળીયાદ	૧
૭૩૯	"	નાથુશંકર આત્માનામ જોડી.	નુત	
૨૧૫	"	મણીલાલ શામળભાઈ દિવેદી એમ એ.	અમદાવાદ	
૧૦૨૦	"	શંકરલાલ દેવશંકર દવે.	ગોધરા	
૬૨	"	મોહનલાલ કુલશંકર જોશી.	અમદાવાદ	
૨૧૭	"	મહાનંદ ભાઈશંકર ભટ્ટ.	"	
૩૦૨	"	વસતલાલ છવણલાલ ભટ્ટ	મુળાઈ	
૧૮૩	"	વગેલ જમીનચત્રમ ન બેનમ તથાગી.	વાગ ૧	
૧૩૦૨	"	રાજાનામ મયાનામ.	જોશીયાદ	
૧૨૮૧	"	શંકરલાલ જયશંકર શાલી.	નડીયાદ	
૧૧૩૧	"	નવાગી ધર્મશંકર પંચાનંદ.	ચાનગ	
૪૮૯	"	મણીલાલ પુરુષોત્તમનામ યાગી.	અમદાવાદ	
૪૮૦	"	મોતીલાલ મગનલાલ.	ગોમતીપુ.	
૪૫૨	"	શીવશંકર જગજીવન.	ભુજ	
૪૪૫	"	વકીલ જ્ઞાનલાલ નંદુભાઈ.	"	
૮૭૮	"	શ્રીમત્ મહાનામ જેઠાજી મયાઈ બહાદુર.	"	
૯૮૦	"	શ્રીમત્ કુમારજી જોશી.	"	
૫૯	"	દવસુખામ આત્માનામ.	રાણપુર	
૪૭૩	"	શિવશંકર જ્ઞાનદેવ મેઘનાથ.	અંજર	
૧૦૬૮	"	વવજી જ્ઞાનામ.	"	
૧૬૧	"	મોતીલાલ મહાશંકર.	બરવાળા	
૩૮૯	"	ભાઈશંકર ઉમયાશંકર.	ભાવનગર	
૧૩૨૫	"	જગમ હરજીવન મહેતા.	મુળાઈ.	
૬૮	"	હનિલાલ છોટલાલ જાની.	"	

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

સંગચ્છદ્યં સંવદ્યં સંજ્ઞો મનાસિજાનતામ્ । સુમાનો મંત્રસ્સમિતિ સ્તમાની
સંમાને મનસ્સુદ્ધ ચિત્તમૈવામ્ ॥ સુમાને મન્ત્રમુખિ મન્ત્રયેવઃ । સુમાનોઽ આકૂંતિ
સ્સમાના હૃદયાનિવઃ ॥ સુમાનમંસ્તુ યો મનોયર્થાવસ્સુ સુ હાસતિ ॥ જગવેદ :

જાણાર્ય:—બધુઓ! એકત્ર થાઓ, વાણીમાં, વિચારમાં અને કર્મમાં એકતા રાખો
તમારા સમાજનું કર્તવ્ય અને કાર્ય સમાન હો, તમારો ઉદ્દેશ સમાન હો, તમારા વિચાર
સમાન હો. તમારી ગૃહ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ મારી શિક્ષા છે. તમારી ઇચ્છાઓ
સમાન હો, તમારા હૃદયો એકત્ર થાઓ, તમારા મન એકત્ર થાઓ કે જેથી કરીને તમારામાં
ગાઠ એકતા થાય. હે! અમિદેવ અમારી આ હિત તૃપ્ત કરે! ૧૩૨૬.

વર્ષ ૧, અંક ૧૦.

[માસિક.]

ફાલ્ગુન સંવત ૧૯૬૬.

તન્ત્રો—હરણન ત્રિભુવન ત્રિપાઠી. સરખેજ.

પશ્ચિમ હિંદુસ્થાનના નગરચુક્ર	શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય	...	...	...	...	...	...	...	૫૪.
આલ્મોડાને વિનંતિ.	(આલ્મોડા)	...	...	...	...	...	...	...	૧૪૫
સુવક મંડળોનું કર્મક્ષેત્ર	સમસ્તક હરણન ત્રિપાઠી.	...	...	...	...	...	...	...	૧૪૬
આલ્મોડાનું...	...	...	...	...	...	...	...	...	૧૪૭
મેદિરા.	...	...	...	...	...	...	...	...	૧૪૮
વિવિધ વર્તમાન....	...	...	...	...	...	...	...	...	૧૪૯

વ્યવસ્થાપક ' ગુર્જર બ્રાહ્મણ ' ની ઓફિસ પખાલીની યોગ—અમદાવાદ

વાર્ષિક લવાજમ દરપાલ ખર્ચ સુદાંત રૂ ૧. અગાઉથી.

ગુનિમન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લિમિટેડ—અમદાવાદ

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્ત્રની સહીના લેખો માટે તંત્રી જવાબદાર છે, સહીના લેખોને માટે તે લેખકજ જવાબદાર છે.

૨ માસિક માટે મોકલેલું લખાણ કામગીની એકજ બાબુ સાગર અક્ષરથી લખી મેલવા કૃપા કરવી અને આ લખાણુ જો માસિકમાં લેવામાં નહીં આવે તો અને તે પ મોકલવા અંકાત નથી.

૩ માસિકનો આ દશમો અંક આવેથી લવાજમ મનીઝોર્ડરથી મોકલવા વિનંતિ નથી અમારું વ્યવહાર કામ સરળ થઈ પડે. જે આહક અંક નિ. વિ. થી મંગાવે છે તે મોકલવામાં આવે છે. જેમણે આહક નજ થવું હોય તેમણે કૃપા કરને પત્રથી જણાવ અગર પાછું મોકલવું આહક થઈ અંકો રાખ્યા પછી લવાજમ ન મોકલવું, અને બ્રાહ્મણ ધર્મદા કાર્યમાં તુકસાન પહોંચાડવું એ ધર્મ કાર્યથી હલકું ગણાય માટે તે ઉપર દરેક બધાન આપશે એવી આશા છે આહકોએ તેમનું શીરનાયું બાદ્યું હોય તો અમને ખબર આપવી જેથી માસીક રખડી પાછું ન મળતાં તેમને મળી રહે માસિકનું લવાજમ મોકલવામાં તેમજ અન્ય સર્વે પત્રવ્યવહારમાં માસિક ઉપર લખાતો નંબર લખવાની કૃપા કરવી અમને લીરટમાથી નામ જોળવામાં દગલ નડે નહીં. એક જો મહીના વાટ જો જોના લવાજમની માસીકમાં પહોંચ ન આવી હોય તેણે લખી જણાવવું. પત્ર વ્યવહાર મન ઝોર્ડર વગેરે નીચેને શીરનામે કરે.

વ્યવસ્થાપક—શુભર બ્રાહ્મણની ઓફીસ,
પંખાનીની પોળ—અમદાવાદ.

આવતા અંકથી વી. પી.

ચાલુ માસથી જે આહકોનું લવાજમ વસુલ થયું નહીં હોય તેમને આતુકે યોડે યોડે માસે લવાજમ વસુલ કરવા માસીક વી. પી. દ્વારા મોકલાવવાનું શરૂ કર્યું છે. તે સીક રવાને નમ્ર વિનંતિ છે. આશા છે કે જે આહકોએ લવાજમ ના ભર્યું હોય તેઓ મ. એ કામ લવાજમ મોકલી વી. પી. ની કડાકટમાથી યોડે અંશે પણ અમને ચુકત કરી આ બારી કરશે. એજ નમ્ર વિનંતિ છે. વી. પી. મીકરી પહોંચ ઉપર સહી કરતી વખતે માસીક ઉપરનો નંબર લખવાને નમ્ર વિનંતિ છે.

‘ વ્યવસ્થાપક, ’

લવાજમની પહોંચ.

૨૩૯ રા. રા.	ધનસુખરામ ઉત્તમગમ.	ખરચ	૧-૦-૦
૧૧૮૧	વસન્તરાય નરભેરામ.	મુબાઈ	”
૬૬	દયાશંકર કરણાશંકર	નીકોચ	”
૪૯૭	રેવાશંકર બાણુજી જોસી.	વડોદરા	”
૧૧૪	શુકલ જોડાલાલ ઘેલાભાઈ.	વીરમગામ	”
૧૦૪	ધર્મલાલ દેવશંકર વડીલ.	”	”
૧૧૭૪	પંડ્યા જોશંકર રાજગમ.	મુંબાઈ	”
૧૧૭૭	સુનીલાલ અંબાદામ.	મુંબાઈ	”
૧૧૮૮	દેવે વિશ્વનાથ હરિશંકર.	મુંબાઈ	”
૧૧૯૦	હરિલાલ વડીલ.	મધનપુર	”
૧૧૯૩	દયાશંકર જી.	દેરા	”
૧૧૯૯	માધવગમ દવિનાર	અંબાઈ	”

ગુર્જર વ્રાહ્મણ.

ૐ । સહનાવધતુ । સહનૌમુનક્તુ । સહવીર્યં કરવાવહૈ । તેજસ્વિનાવધીતમસ્તુ
માવિદ્વિપાવહૈ

ય ઉપનિષત્સુ ધર્મોસ્તે મયિસન્તુ તે મયિસન્તુ ॥

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

ઉપનિષદ્.

ઉપનિષદ્.

અર્થ:—(તે બ્રહ્મ) અમારું બનેલું સાચે રક્ષણ કરે. અમારું બનેલું સાચે પોષણ કરે. અમે બને સાચે સામર્થ્ય સપાદન કરીએ. અમારું અધ્યયન કરેલું તેજસ્વી થાઓ અને અમે બને દેવ ન કરીએ.

ઉપનિષદ્મા જે ધર્મ કહ્યા છે તે મારામા હો તે માનના હો.

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

પૃથ્થ ૧, અંક ૧૦.

[માસિક.]

ફાલ્ગુન સંવત ૧૯૬૬.

પશ્ચિમ હિંદુસ્થાનના જગદ્ગુરુ શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય.

પૌષ માસના અંકમા વચન આપ્યા પ્રમાણે, શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય ત્રી માધવતીર્યે સ્વામીએ ગુજરાતના તેમના પ્રવાસમા કેવા કેવા કાર્યો બજાવ્યા છે તે, અને તે પ્રસંગોને લઈ ઉપસ્થિત થયેલી ચર્ચાઓ વગેરેનું આ માસિકના પ્રમાણમા સંક્ષેપે નીચે પ્રમાણે દિગ્દર્શન થાય છે.

પશ્ચિમ હિંદના બહુ મોટા અને વિશાળ પ્રદેશનો ચારે વર્ષેનો એક જગત્ગુરુ-શંકરાચાર્ય છે એવું લોક જાણતા હતા, પરંતુ તેમના પરિચયમા ન હતા એટલે આગળ બનાવ કરી શંકરાચાર્યો દેશમા ફરી પોતાની આઝ્મિકા ઉપજાવી કાઢતા હતા. જગત્ગુરુ—શ્રીમત્ શાસ્ત્ર સંસ્કર શંકરાચાર્યે ગુજરાતના કેટલાક સહેરોમા જઈ શાસ્ત્રપીઠના વિકાસ સંકરાચાર્યે તરીકે લોકોને જાગૃત કર્યા હતા પરંતુ તેઓ પૃથ્થ દિશાઓ કરે તે પૂર્વ તેમને દેહ પચતત્વને પામવાથી શાસ્ત્રપીઠની ગાદી ખાલી પડી હતી. આટલું જોઈને એમને અને આવળ તથા પત્ર વ્યવહાર વગેરેની પ્રતિષ્ઠા યથેચ્છે હેમુક પદવીધરે અમુક રીતે રહેલું પ્રતાપી આચાર્યની નિમણુક કરવાનો પ્રશ્ન ગુજરાતની પ્રજાને ઉભા કર્યો. તે માટે બહુ પડપાડા હતા જેમાંથી

લોકોએ વધુ મતે પસંદ કરી શ્રી ગાયકવાડ સરકારને તેમને ગાદી આપવાની જાહેરાત કરી હતી. વડોદરાના મહારાજ શ્રી સર શયાજીરાવ બહાદુરે તે બાદ શ્રીમાધવતીર્થ સ્વામીની દારકાં પીઠના શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય તરીકે યોજના કરી તેમનો સત્કાર કર્યો હતો. આ જ તે આપણા સર્વેના ગુરુ શ્રીમત શંકરાચાર્ય શ્રીમાધવતીર્થ સ્વામી છે જેઓ અઢી મહિના થયા અમદાવાદમાં મુકામ રાખી લોકોને સ્માર્ત ધર્મને ઉપદેશ આપે છે.

શંકરાચાર્ય શ્રીમત્ માધવતીર્થ સ્વામીએ પીઠારૂઢ થયા પછી અંધ પડી ગયેલો ધર્મે-પદેશ આપુ કર્યો છે, અને ગુજરાતના નાના મોટા તમામ લોક તેમના ઉપદેશથી જાગૃત થઈ ધર્મ સંબંધીની ચર્ચાઓ કરવા લાગ્યા છે. શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને પુરાણોક્ત ધર્મનો જાહેરમાં ઉપદેશ થવા માંડતાં, લોકો સભ્ય વસ્તુ શી છે તેનાથી જાણીતા થતાં અને નવા સાંપ્રદાયિકો, જેમની ક્રિયાઓમાંનું કેટલુંક સાસ્ત્રોથી અવનતું પોતાને રચતું પણ પરંપરાની વિરુદ્ધ એવું ક્રિયામાણ કે ધર્તીંગ ઉપરું થવા માંડતાં ચમકી ઉઠ્યા અને કેટલેક ઠેકાણે તેને લગતી ગરમાગરમ ચર્ચાઓ થવા માંડી. યોડી ઘણી થઈને શાંત પણ પડી ગઈ છે. આર્થ સમાજ, સ્વામીનારાયણ અને પુષ્ટિ માર્ગોએ લગતી આ ચર્ચાઓ હતી અને છે. કાઠીઆવાડમાંના પ્રવાસ દરમિયાન આર્યસમાજીઓ મહારાજશ્રીની સામે થયા હતા, મુંબાઈના પ્રવાસ દરમિયાન મહારાજશ્રીએ દેશકાલની ઉપર નિંદા પહોંચાડી પરદેશગમનનો નિર્ણય આપ્યો હતો અને મિ. આરભાયા વજેરેને પ્રાયશ્ચિત કરાવરાવી પાવન કર્યા હતા તે ઉપરથી જુના વિચારના બ્રાહ્મણો અને જીજ્ઞાસુ મહારાજશ્રીની સામે દીકાઓ કરવા મંડી પડ્યા હતા. તે બાદ સ્વામીનારાયણવાળાઓએ પોતાને અવૈદિક કહેવાના આપેલ નીચે ચર્ચા ઉભી કરી હતી અને કેટલાક સુધી તેઓ એ વાત ખેંચી ગયા હતા તેમ છતાં આખરે પોતાનામાં જે પણ કંઈ અવૈદિક જેવું હોય તે કાઠી નાંખવાના ફરાવ સાથે તેમને મહારાજશ્રી સાથે સમાધાન થયું હતું. તે પછી નંદુઆરના પુષ્ટિમાર્ગી વાણીઆઓએ પોતાના મોટે-બ્રાહ્મણોને 'બ્રહ્મસંબંધ' લેવાની દરજ પાડવા માંડતાં બ્રાહ્મણોએ મહારાજને 'શું કરવું?' એવા અર્થની અરજ કરવાથી મહારાજ તેમને સ્માર્ત ધર્મ પ્રમાણે નિર્ણય આપ્યો હતો અને વણિકોને સમજાવવા તેમના વૈષ્ણવાચાર્ય શ્રીમદ્ દેવકીનેદનાચાર્યને જણાવ્યું હતું પરંતુ તેમ થયું નહિ અને 'સાચું તે આચાર્યશ્રીના માણસે સ્માર્ત ધર્મ વિરુદ્ધ એક ચોપાનીઉં કાઢ્યું જેની ઉપર મહારાજશ્રી શંકરાચાર્યના માણસે પુષ્ટિમાર્ગે કષિપત છે એવું ચોપાનીઉં કાઢ્યું અને હાલ પુષ્ટિમાર્ગવાળાઓ એ ચોપાનીઆ ઉપર રાતાપિળા ચર્ચ જઈ સભાઓધાન તેમ જ વર્તમાનપત્રોધારા સ્માર્ત ધર્મ અને તેના પ્રભુ આચાર્ય શ્રીમત શંકરાચાર્યને ઉખાડી નાંખવાના બગીરેસ પ્રયત્નો કરવા લાગ્યા છે. આ ચર્ચાઓ દરમિયાન ચોપાનીયાં કાઢનારાઓએ, બોલનારાઓએ, ચર્ચાપત્રો અને ખખરપત્રો લખનારાઓએ તેમજ સહયો વધારે મુખાધનાં વર્તમાનપત્રોએ પક્ષાપક્ષીમાં તણાઈ જઈ ચર્ચાનાં બીજોને છુંદી નાંખી અથડિત કાલાહલ ઉત્પન્ન કર્યો છે. નેચું છે ત્યાં સુધી તો કેટલાંક પ્રતિષ્ઠિત પત્રોએ ખાસ દેખાડી કરી નાખવાનો પણ પાન કરેલો હતો અને અધાપિ

૧૧૮૮ "

૧૧૮૯ "

૧૧૯૦ "

૧૧૯૧ "

૧૧૯૨ "

૧૧૯૩ "

૧૧૯૪ "

૧૧૯૫ "

૧૧૯૬ "

૧૧૯૭ "

૧૧૯૮ "

૧૧૯૯ "

૧૨૦૦ "

૧૨૦૧ "

૧૨૦૨ "

૧૨૦૩ "

૧૨૦૪ "

૧૨૦૫ "

૧૨૦૬ "

૧૨૦૭ "

૧૨૦૮ "

૧૨૦૯ "

૧૨૧૦ "

૧૨૧૧ "

૧૨૧૨ "

૧૨૧૩ "

૧૨૧૪ "

૧૨૧૫ "

૧૨૧૬ "

૧૨૧૭ "

૧૨૧૮ "

૧૨૧૯ "

૧૨૨૦ "

૧૨૨૧ "

૧૨૨૨ "

૧૨૨૩ "

૧૨૨૪ "

૧૨૨૫ "

૧૨૨૬ "

૧૨૨૭ "

૧૨૨૮ "

૧૨૨૯ "

૧૨૩૦ "

૧૨૩૧ "

૧૨૩૨ "

૧૨૩૩ "

૧૨૩૪ "

૧૨૩૫ "

૧૨૩૬ "

૧૨૩૭ "

૧૨૩૮ "

૧૨૩૯ "

૧૨૪૦ "

૧૨૪૧ "

૧૨૪૨ "

૧૨૪૩ "

૧૨૪૪ "

૧૨૪૫ "

૧૨૪૬ "

૧૨૪૭ "

૧૨૪૮ "

૧૨૪૯ "

૧૨૫૦ "

૧૨૫૧ "

૧૨૫૨ "

૧૨૫૩ "

૧૨૫૪ "

૧૨૫૫ "

૧૨૫૬ "

૧૨૫૭ "

૧૨૫૮ "

૧૨૫૯ "

૧૨૬૦ "

૧૨૬૧ "

૧૨૬૨ "

૧૨૬૩ "

૧૨૬૪ "

૧૨૬૫ "

૧૨૬૬ "

૧૨૬૭ "

૧૨૬૮ "

૧૨૬૯ "

૧૨૭૦ "

૧૨૭૧ "

૧૨૭૨ "

૧૨૭૩ "

૧૨૭૪ "

૧૨૭૫ "

૧૨૭૬ "

૧૨૭૭ "

૧૨૭૮ "

૧૨૭૯ "

૧૨૮૦ "

૧૨૮૧ "

૧૨૮૨ "

૧૨૮૩ "

૧૨૮૪ "

૧૨૮૫ "

૧૨૮૬ "

૧૨૮૭ "

૧૨૮૮ "

૧૨૮૯ "

૧૨૯૦ "

૧૨૯૧ "

૧૨૯૨ "

૧૨૯૩ "

૧૨૯૪ "

૧૨૯૫ "

૧૨૯૬ "

૧૨૯૭ "

૧૨૯૮ "

૧૨૯૯ "

૧૩૦૦ "

૧૩૦૧ "

૧૩૦૨ "

૧૩૦૩ "

૧૩૦૪ "

૧૩૦૫ "

૧૩૦૬ "

૧૩૦૭ "

૧૩૦૮ "

૧૩૦૯ "

૧૩૧૦ "

૧૩૧૧ "

૧૩૧૨ "

૧૩૧૩ "

૧૩૧૪ "

૧૩૧૫ "

૧૩૧૬ "

૧૩૧૭ "

૧૩૧૮ "

૧૩૧૯ "

૧૩૨૦ "

૧૩૨૧ "

૧૩૨૨ "

૧૩૨૩ "

૧૩૨૪ "

૧૩૨૫ "

૧૩૨૬ "

૧૩૨૭ "

૧૩૨૮ "

૧૩૨૯ "

૧૩૩૦ "

૧૩૩૧ "

૧૩૩૨ "

૧૩૩૩ "

૧૩૩૪ "

૧૩૩૫ "

૧૩૩૬ "

૧૩૩૭ "

૧૩૩૮ "

૧૩૩૯ "

૧૩૪૦ "

૧૩૪૧ "

૧૩૪૨ "

૧૩૪૩ "

૧૩૪૪ "

૧૩૪૫ "

૧૩૪૬ "

૧૩૪૭ "

૧૩૪૮ "

૧૩૪૯ "

૧૩૫૦ "

૧૩૫૧ "

૧૩૫૨ "

૧૩૫૩ "

૧૩૫૪ "

૧૩૫૫ "

૧૩૫૬ "

૧૩૫૭ "

૧૩૫૮ "

૧૩૫૯ "

૧૩૬૦ "

૧૩૬૧ "

૧૩૬૨ "

૧૩૬૩ "

૧૩૬૪ "

૧૩૬૫ "

૧૩૬૬ "

૧૩૬૭ "

૧૩૬૮ "

૧૩૬૯ "

૧૩૭૦ "

૧૩૭૧ "

૧૩૭૨ "

૧૩૭૩ "

૧૩૭૪ "

૧૩૭૫ "

૧૩૭૬ "

૧૩૭૭ "

૧૩૭૮ "

૧૩૭૯ "

૧૩૮૦ "

૧૩૮૧ "

૧૩૮૨ "

૧૩૮૩ "

૧૩૮૪ "

૧૩૮૫ "

૧૩૮૬ "

૧૩૮૭ "

૧૩૮૮ "

૧૩૮૯ "

૧૩૯૦ "

૧૩૯૧ "

૧૩૯૨ "

૧૩૯૩ "

૧૩૯૪ "

૧૩૯૫ "

૧૩૯૬ "

૧૩૯૭ "

૧૩૯૮ "

૧૩૯૯ "

૧૪૦૦ "

૧૪૦૧ "

૧૪૦૨ "

૧૪૦૩ "

૧૪૦૪ "

૧૪૦૫ "

૧૪૦૬ "

૧૪૦૭ "

૧૪૦૮ "

૧૪૦૯ "

૧૪૧૦ "

૧૪૧૧ "

૧૪૧૨ "

૧૪૧૩ "

૧૪૧૪ "

૧૪૧૫ "

૧૪૧૬ "

૧૪૧૭ "

૧૪૧૮ "

૧૪૧૯ "

૧૪૨૦ "

૧૪૨૧ "

૧૪૨૨ "

૧૪૨૩ "

૧૪૨૪ "

૧૪૨૫ "

૧૪૨૬ "

૧૪૨૭ "

૧૪૨૮ "

૧૪૨૯ "

૧૪૩૦ "

૧૪૩૧ "

૧૪૩૨ "

૧૪૩૩ "

૧૪૩૪ "

૧૪૩૫ "

૧૪૩૬ "

૧૪૩૭ "

૧૪૩૮ "

૧૪૩૯ "

૧૪૪૦ "

૧૪૪૧ "

૧૪૪૨ "

૧૪૪૩ "

૧૪૪૪ "

૧૪૪૫ "

૧૪૪૬ "

૧૪૪૭ "

૧૪૪૮ "

૧૪૪૯ "

૧૪૫૦ "

૧૪૫૧ "

૧૪૫૨ "

૧૪૫૩ "

૧૪૫૪ "

૧૪૫૫ "

૧૪૫૬ "

૧૪૫૭ "

૧૪૫૮ "

૧૪૫૯ "

ધર્મ છે કે તેઓ કોઇ પણ ધર્મ ઉપર કિંવા કોઈ પણ આચાર્ય ઉપર કશો આક્ષેપ કરતા નથી. કામનો વાધ કરનારાઓ તેમની ઉપર અધઠિત આક્ષેપો કરે છે તેનો પણ મહારાજ શ્રી ઉત્તર આપતા નથી અને સ્માર્ત ધર્મિઓ તકરાર ન થવા દેવાને તેમ નહિ કરવાની તેમને હમ્મેશા વિનંતિ કર્યા કરે છે. જાહેર વ્યાખ્યાનો દરમીયાન મહારાજશ્રીએ જાહેર મેલ'જ કરી કરીને :જથ્થાજથ્થુ' છે કે, તેમની સામે જે ભાંડણ ચલાવવામાં આવે છે તે ખોટું છે અને તેમની તરફથી શાસ્ત્રમાં હોય તેથી જુદુ કે કોઈની લાગણી 'દુખાય તેવું થયું હોય તો તે ખતાવવું, છતાં કોઇ પણ માણસ હજી બહાર આવ્યો નથી. ગમે તેટલો ઉદાપોહ થાઓ, ગમે તેટલાં પત્રોને પોતાને વચ રાખી ચર્ચાઓ ચલાવો અને ગમે તેટલાં નાણાંથી કે લામવગથી પત્ત કરો પરંતુ ખરૂં તે ખોટું ઘનતાર નથી અને ખોટું છે તે ખરૂં ગણવાનું પણ નથી. સર્વ કાળમાં સત્ય સત્ય જ છે અને સત્યનો જ પરિણામે જય છે, એ નિશ્ચયથી નિખાલસ મને શંકરાચાર્ય તરફથી યથાધર્મ ઉપદેશ થયા કરે છે, અને થતો જાય છે.

મદ્યપાન નિષેધ ઉપર ધણીક યુરોપિયન વિદ્વાનો ઇંગ્લંડથી આહિ' આવીને લોકોને ઉપદેશ કરે છે અને શહેરે શહેરમાં મિતપાન મજબીની સભાઓ ઉભી થઈ છે અને ચાલુ ભાષણો થયા કરે છે છતાં જે અમર ઉપજતી નથી તે અસર શ્રીમત શંકરાચાર્યે થાણા છાત્રામાં અને સુરત છાત્રામાં ઉપદેશ મારતે ઉપજતી હતી. થાણા છાત્રાના માછીમારો અને સુરત તરફના ગુરુ લોકો દારુ અને તાડીના અથંગ ઉદાવનારા ગણાય છે, તેઓએ પણ મહાગજશ્રીની આજ્ઞાને મરતક ઉપર ચઢાવી પાન પ્રતિબંધ કર્યો હતો અને હજારો લોકોએ દારૂ અને તાડીને અડવાનું પણ છોડી દીધું હતું. મહારાજશ્રીના ઉપદેશની અને આજ્ઞાની બીજી મોટી અસર અમુક અમુક ન્યાતોમાંના કુચાલો તોડવામાં કામ આવી છે અને અમદાવાદમાં હાલ-ગયા મહિનામાં થયેલાં તેમનાં ચાર જાહેર વ્યાખ્યાનોથી ગજબ-કિતનું જોષએ તેવું પ્રતિપાદન થયું છે અને લોકોને ખાતરી થઈ છે કે, સુખ્યવસ્થા એજ ધર્મ ને ઉત્કર્ષક તત્ત્વ આર્યોનાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં સર્વત્ર ઉપદેશાયલું છે.

મહારાજશ્રી શંકરાચાર્ય તરફથી દાદરમાં એક પાઠશાળા શરૂ કરાયેલી છે અને તેમાં મહારાજ પોતે માસિક મોટી રકમ આપે જાય છે તથા તેના મકાનને માટે પણ ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. સંન્યાસીઓ, બ્રાહ્મણો, વિદ્વાનો અને ગરીબોને મહારાજ તરફથી મોટી ઉદારતાથી ભોજન અને બીજી સહાય આપવામાં આવે છે તેમ છતાં પણ કેટલાકને એવો બદ્ધભાવ કરતાં સાંભળ્યા છે કે તેમને અમુક જાતની ધામધુમ શા માટે જોષએ? અમે કહીએ છીએ કે મહારાજ કંઈ ધામધુમ જેવું રાખતા નથી. મહાત્માયમાં આચાર્યને માટે જે મળ્નેપચારની વ્યવસ્થા છે તેટલું પણ મહારાજશ્રી પાસે નથી. એક બહુ મોટા અને વિશાળ પ્રદેશના આચાર્યને તેની પદવીને લઈ જે કંઈ માણુમો, અને હાથમાં રાખવો પડે તે હાથ મહારાજની પાસે છે એવું કોણ કહેશે? કોઈ પણ સમજી અને વિચારવાળો માણુસ કમુલ કરશે કે અમુક હોદ્દો અથવા અમુક પદવીને લઈ દરેક તલારૂ વ્યક્તિને અમુક જાતનો હાથ ગપવો જ પડે છે. દરેક પ્રજામાં અને સર્વત્ર અમુક પદવીધરે અમુક રીતે રહેવું

એવો સામાન્ય રિવાજ હોય છે અને એવા રિવાજને લઇને રાખેલો સાજા દાઢમાં ગણાતો નથી. ચાર સારા માણસમાં જીવે બેસવું હોય ત્યારે સારો પોશાક પહેરવો એ દાઢી માણુ રીતે ઠાઠ કહેવાતો નથી. એ તો એક જાતનો વિવેક છે.

દેશ અને પ્રજાનાં રક્ષણ અને સુવ્યવસ્થા માટે અન્યોન્ય સહાયક બે મુખ્ય સંસ્થાઓની સર્વત્ર જરૂર છે. એક જ્ઞાન-બળવાન દંડ દેનારી સંસ્થા કે જે દેશ ને પ્રજા ઉપરના બળને શારીરિક બળથી મારી હલાવે છે તે રાજ્ય અને બીજી દેશ અને પ્રજાને વ્યવસ્થામાં રાખનારી સંસ્થા તે ધર્મ છે. જ્ઞાતરાજ્ય ને ધર્મરાજ્ય વગર પ્રજાનું સંરક્ષણ અને નિયમન થઇ શકતું નથી. જ્ઞાન સંસ્થા રાજ્ય અત્યારે આપણને બહુ સાઈ મળી આવેલું છે. બહાન રતા હુમલાની કે દેશમાંના ઉચ્છૃંખલોની ઉદ્ધતાઈની બીક દેશને કે પ્રજાને નથી. શાસ્ત્રોમાં જેવું 'રામ રાજ્ય' છે તેવું હિંદમાં હાલ પ્રત્યક્ષ ઇતિહાસ રાજ્ય છે અને તેના અભલામાં દેશ અને પ્રજા સર્વ રીતે સુરક્ષિત છે. દેશ અને પ્રજાની આવી સ્થિતિમાં તેને જે બીજી સંસ્થાની જરૂર છે તે ધર્મરાજ્ય છે અને તે જેમજે તેવું સાઝ નહિ હોવાથી પ્રજામાં ધાર્મિક, સાંસારિક અને નૈતિક બગાડો આતંકલેશ કરાવતા રહેલા છે. કેળવણી વધવા માંડી છે અને પ્રજા પોતાનું યેથ શામાં છે તે કંઈક સમજવા લાગી છે તે સમયે ધર્મરાજ્યની લગામો જે સારા આચાર્યોના હાથમાં અપાય અથવા હોય તો દેશ સર્વ રીતે સુખી બને. પશ્ચિમ હિંદુસ્થાનના મુખ્ય અને વડા આચાર્ય શ્રીમત ચંકરાચાર્ય છે અને સુભાગ્યે તે ગાદી શ્રી માધવતીર્ય જેવા વચોટક અને અસલી અભ્યાસ પદ્ધતિએ શાસ્ત્ર શીખેલા બાહ્યોશ સ્વામીના હાથમાં છે એટલે હમણાં સમજે ન સમજે કંઈક આતંકોભ જેવું કેટલાક સોડો કરશે તોપણ અમને આશા છે કે, પરિણામે સત્ય ધર્મ શું છે અને કર્તવ્યતા ક્યાં રહેલી છે તે સમજી સર્વે ઠેકાણે આવશે અને ધર્મરાજ્ય સંસ્થા જે અસાત અને સ્વાર્થાગ્રીને લીધે સુચાર્ધ ગઈ છે તે સુવ્યવસ્થિત થઈ પ્રજાને યથાર્થ ધર્મમાં પ્રવર્તાવશે.

બ્રાહ્મણોને વિનંતિ.

એક થાઓ, બધુઓ ! એક થાઓ, એકતતામાં જ બળ છે.

સૃજીર્મણસ્વર્માપર્જેઘ્યન્તે મત્તદાતિનઃ

હિંદુસ્થાનની વસ્તીનો ચોથો ભાગ બ્રાહ્મણોનો છે, કાસ્મિરથી રામેશ્વર અને સિંધુના પ્રદેશથી ઈરાવતીના પ્રદેશ સુધી સર્વે બ્રાહ્મણો ફેલાયેલા છે. મોટામાં મોટું બળ તે બુદ્ધિ-બળ છે અને આપણા પૂર્વજોની આજ્ઞાને અનુસરી આપણે ભિખારી થઇ જવા છતાં પણ એ બળને જાળવી રહેલા છીએ. બુદ્ધિબળનો પ્રભાવ કેવો અને કેટલો છે તે જુઓ. મહા-

ભારતના યુદ્ધ પ્રસંગે કૌરવો તેમજ પાંડવો યાદવોની સહાય માગવા ગયા હતા. યાદવોના વડા શ્રીકૃષ્ણે, બેઉ પોતાના સંબંધીઓ હોવાથી તેમને જણાવ્યું કે, “તમને બેઉને અમારે સહાય આપવાની છે, તેમાં એક તરફ આપું લશ્કર છે અને બીજી તરફ હું એકલો છું— વળી હું હથિયાર પકડનાર નથી; માટે તમને જે રુચે તે તમે માગી લ્યો.” દુર્યોધને યાદવોનું લશ્કર જે બહુ મોટું અને બળવાન હતું તે માગી લીધું ત્યારે યુધિષ્ઠિરે હથિયાર નહિ પકડવાની પ્રતિજ્ઞાવાળા એવા એકલા શ્રીકૃષ્ણને માગી લીધા. આ ઉપરથી ધૃતરાષ્ટ્રની સાથે રાજનીતિ સંબંધી વિચાર ચર્ચા વિદુરે કહ્યું કે:—

ધનુર્ધરીતણું બાણ, પ્રાણ લે એક પ્રાણી તો,
ઉઘી વાળે ધરા આખી, બુદ્ધિમાનની યુક્તિ તો.

અર્થાત્ બુદ્ધિબળ છે એજ સર્વોપરિ બળ છે અને એ બળ પરંપરાએ આદ્યોમાં રહેલું છે. આ બળ નકામું પડી ગયું તેનું કારણ બીજું કંઈ જ નહિ પરંતુ આપણાંમાંના કુસંપ અને ગુણિભેદ છે. આપણો ધન અભેદનો, સખનો અને એકત્રતાનો ઉપદેશ કરે છે માટે ભેદ, કુસંપ અને છિન્નભિન્નતા કાઢી નાંખી એકત્ર થવાનો આપણે માટે હવે વખત આવી લાગ્યો છે. હુનિયાંની પ્રજાઓની અને પ્રજાઓમાંનાં મંડળોની એકત્ર થવાની પ્રવૃત્તિ આપણને પણ એકત્ર થવાનો જ બોધ આપે છે માટે નાના નાના કુલક ભેદો કાઢી નાંખી આદ્યો વર્ણ તમામ એક થાઓ અને આપણાંમાં રહેલા સર્વોપરિ બુદ્ધિબળને ખીલવી જીવનકલહના ઝડપમાં જ્ય મેળવવાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ કરો. આપણે માટે બહુ મોટું, એક આખા ખંડ—(યુરોપખંડ) જેવડું વિશાળ ક્ષેત્ર છે, તે શા માટે પ્રાંત પ્રાંતના બાગમાં ને અમુક અમુક દેશ અને ગામને લીધે પડેલી નાતોનાં નાનાં નાનાં કુળોમાં ગોંધાધ રહેવું ?

બંધુઓ, વિશાળતાથી જ મન વિશાળ થાય છે, મોટા મોટાના સંગથી જ મોટી મોટી મોટાઈઓ મેળવી શકાય છે, અને નાના મંડળમાં ઝાઝા મોટા હોતા નથી. આખા હિંદુ-સ્થાનના આદ્યો એક થાય એ તો સોનાથી એ સાર ને ઇષ્ટવા યોગ્ય છે પરંતુ ગુણિ-ભેદ જુના ચર્ધ ગયા છે, આચાર વિચાર જુદા પડી ગયા છે અને એકત્રતાની સાંભળ જે એક બાપા-સંસ્કૃત-તે નીકળી જઈ પ્રાંત પ્રાંતની બાપાઓ બોલાતી ચર્ધ એકવાણી વ્યાપાર બંધ પડી ગયો છે એટલે આપું હિંદ એકદમ એકત્ર ચર્ધ જાય તે તો હમણાં બની શકે તેમ નથી પરંતુ પ્રાંત પ્રાંતના આદ્યો તેમાં પણ પંક્તિ પંક્તિવાળા આદ્યો જેમની બાપા, આચાર વિચાર અને સહજ સહવાસ એક હોય એવા આદ્યોની નાતોએ પ્રથમ એક થવા માંડી ઉપર્યુક્ત મોટી એકત્રતાનો આરંભ કરવો ઘટે છે.

એક પંક્તિએ જમનારા આપણે ઘણા બંધુઓ ગામને નામે પડેલી નાતોનાં નાનાં નાનાં મંડળોમાં છિન્નભિન્ન ચર્ધ ગયેલા છીએ, તે જો એકત્ર થઈએ તો આપણું ક્ષેત્ર બહુ વિશાળ થાય અને તેમાંથી વર કન્યાની મોટા અનુકળતા આપણને મળ્યા વગર રહે નહિ. શુણ, વય, રૂપ, અને રીતભાતથી તમ અને પ્રકાશની માફક એક બાળકથી અત્યંત વિરૂદ્ધ સ્વભાવનાં કેટલાં બધાં ભેડાં વર્ષો વર્ષો ન છૂટે એવી લક્ષ્યો ગાંધી જોડી દે-

વાર્મા-લાકડે માંદકું વળગાડ્યા જેવી રીતથી પદ્મણવી દેવામાં આવે છે તેનો વિચાર કરો. અસમ વય એજ માત્ર કળેકું એમ ન ધારતા, અસમ ગુણ, રૂપ, અને રીતભાતનાં વર કન્યા પરણે એ પણ કળેકાં જ કહેવાય. વયના કળેકામાં તો તેઓ કદાપિ એક બીજાને આવી મળે છે પરંતુ પાછલી ભાતનાં કળેકાંમાં તો કદી પણ મેળ આતો નથી અને તેમનો આખો જનમારો જેને જોશીઓ ખડારટકું કહે છે તેમાં જાય છે. અસમ જોડાં જોડાવાનું અને આહલ્ય સંસાર કનિષ્ઠ પ્રકારનો રહેવાનું કાગ્યુ નાની નાની નાતો, કુલાભિમાન ને પંક્તિવાળા આહલ્યોની સાથે લગ્ન સંબંધ નહિ કરવાનો ચાલ વગેરે છે. કન્યા નહિ; મેળવી શકનાર એકાદ અકળાયલા વાંદાનો આ બળાપો છે એમ ધારતા નહિ; આ તો તમને સન્માર્ગ બતાવનાર એક તૃતીયાશ્રમીનો સદુપદેશ છે અને આશા છે કે તમે તેની ઉપર તિથા પહોચાડશો.

જોજન વ્યવહાર વાળા નાતો એક બીજાની સાથે કન્યા વ્યવહાર કરે તેમાં ધર્મનો, કે બીજો દરો બાધ નથી. જે રૂઢિ પડેલી છે તે અમુક વખતને લઇ પડેલી છે અને હાલ એ વખત રહેલો નથી. સારા ગારા બણેલા અને સમાન આચાર વિચાર વાળા જુદી જુદી નાતના માણસો આવો વ્યવહાર કંવાની પહેલ કરે તો તેમાં કોઈ વાધો કાઢે તેમ નથી. આરંભમાં એવો સુધારો કે નવો દિવાજ નહિ આરંભવો જોઈએ કે જેથી લોકોને મોટા ભાગ ઉશ્કેરાઇ જાય અને જેને ધર્મ કે શાસ્ત્ર ટેકો આપી શકે નહિ. લગભગ પચીસ વર્ષ થયાં જોજન વ્યવહાર ત્યાં કન્યા વ્યવહાર કંવાનો ઉપદેશ કંવામાં આવે છે અને વાણી-આઓ તથા બીજાઓમાં કંઈક કંઈક તેનાં પગરણ થવા પણ માંડ્યાં છે છતાં હજી પણ તેનો જોઈએ તેવો છૂટથી વ્યવહાર થવા માંડ્યો નથી. સુધારો અને નવા દિવાજો ચાલુ કરવા એ કામ બણેલા, હોદાવાળા, ધનવાન અને વજ વાળાઓનું છે, કારણ કે નવી વાત નહિ મહન કરી શકનારોની સામે તેમજ દ્રેપથી ઉશ્કેરાઇ ગયેલાઓની સામે એવાં કામમાં કેટલીક નાની નાની લગાઇઓ લકવી પડે છે. અસમ જોડાંમાંથી જે ચાલુ કલેશના ભડકા નીકળ્યા કરે છે તેવું આમાં કંઈ જ થશે નહિ. લગ્ન સંબંધને માટે બહોળું ક્ષેત્ર હોય તો કેવા લાભ થાય તે બીજો કોઈ પ્રયોગ લખવત્રુ ગળી હાલ તુરંત તો આપ બંધુઓને એટલું જ જણાવીશ કે નાતો નાતોમાં, અને પંક્તિવાળા નાતોમાં એકત્રતાના વિચારો પ્રવર્તાવો અને જે કારી નહારા રીવાજોમાં આપણા સંસાર સખડે છે તેનો ઉદ્ધાર કરવા સમ સંજોગોવાળા બધા બંધુઓ એકત્ર થવા માંડો. ઔદિચ્ય, મોદ, મેવાડ, ખેડવાળ, કે રાયકવાળ એવી એવી મંડળાત્મક નાતોનાં જુદાં જુદાં મંડળો કે ચોપાનીઓ કરતાં પંક્તિ વ્યવહાર વાળા મર્વ એક છીએ એવા અભિપ્રાયને લોકમાં પ્રવર્તવાનારી હિલચાલોનો આરંભ કરો કે જેથી મિત્રો! આ હિલચાલ થઈ ગયેલા બધા એકવાર પાછા એકત્ર મળે. |

યુવક મંડળોનું કર્મક્ષેત્ર.

હાલમાં ઘણે સ્થળે યુવક મંડળોની સ્થાપના થતી આપણા સંમળવામાં આવેછે; અને આવાં મંડળોનાં શાં શાં કર્તવ્યો છે તે વિષયની ચર્ચા પણ ઘણે સ્થળે થતી આપણા જ્ઞે-
વામાં આવે છે. તો તેવે મગ્યે યુવક મંડળોની શી શી શક્તિ હોઈ શકે અને તેમનું કર્મ
ક્ષેત્ર કેટલું હોઈ શકે એ વિચાર બહુજ ઉપયોગી છે. આજનો 'યુવક' એ કાલનો
નેતા છે એ વાત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. ભાવી પ્રજાનો આધાર આજના યુવકો ઉપરજ છે. સ્થુળ
શરીરનો પૂર્ણ વિકાસ થાય અને સત્યાસત્ય, શ્રેય અશ્રેયાદિ વિષયનો વિવેક યથા શકે આટલું
જ્ઞાન પ્રત્યેક યુવકમાં હોવું જોઈએ. જે યુવકે આટલું પ્રાપ્ત કર્યું હોય તેને જ આવાં મંડ-
ળોના સભાસદ થવાનો અધિકાર હોવો જોઈએ કદાચ કે તે વિના મંડળનું શ્રેય શેમાં છે
અને તે કેમ સિદ્ધ થઈ શકે તે મગજનું કહિન યથા પડે છે. ઘણાં મંડળોમાં આવા સભા-
સદો નથી હોતા તેથી ઘણીવાર મંડળો પડી ભાંગે છે અને જો યાજ્ઞતા હોય છે તો કોઈપણ
પ્રકારનું સંગીન કાર્ય કરી શકતા નથી. હાલમાં આપણા સમાજમાં જે વર્ગ પડેલા છે,
એક જાતિના જુદા આગેવાન તદ્દન એકતરફી જુની રૂઝી શાસ્ત્રાનુયાયિનો વર્ગ અને બીજો
નવિન યોદ્ધા કર્તવ્યના ભાનવાળો પણ ઉત્કૃષ્ટ અને સ્વેચ્છાચારિ વર્ગ આ
જે વર્ગ પરસ્પર વિરોધી હોય છે પહેલા વર્ગના સોઢા કાંઈ સંગીન સુધારો કરતા નથી.
કાંઈ સુધારો એકદમ થાયજ નહિ એમ કહી બેસી ગે છે, બ્યારે નવિન વર્ગ એકદમ સુ-
ધારા કરવાના આવેશમાં પ્રવર્તે છે પરંતુ તેમને પહેલા વર્ગના ઘણા વખતના કાર્યના
સુકાનીઓ તેમના પ્રયત્નમાં દાવવા દેતા નથી. આથી આ બે વર્ગ એક બીજાની નિંદા કરે
છે અને મમાજમાં કોઈ પ્રકારનો સંગીન સુધારો થતો નથી. આવે પ્રસંગે યુવક મંડળે
પહેલાં તો પોતાની શક્તિનો વિચાર કરવો જોઈએ. મંડળનું બળ તેના સભાસદ ઉપર જ
હોય છે માટે સારા સભાસદને જ મંડળમાં ગણવા પોતાના ઉદ્દેશ પાર પાડે એમ ન હોય
તેવા સભાસદોને મંડળમાં દાખલ કરવા નહિ. આ સભાસદો સંગીન વિચારના તથા આચા-
રના હોવા જોઈએ. મનસ્યેક્તં ચચસ્યેકં કર્મણ્યેકં મહાત્મનામ્. આ આદર્શ તેમની સમક્ષ
હમેશાં રહેવો જોઈએ. મંડળોને જે ઉદ્દેશ હોય તે પ્રમાણે જ દરેક સભાસદે વર્તવું જોઈએ.
એવો એક પણ સભાસદ હોવો ન જોઈએ કે જેનું વર્તન આથી વિરુદ્ધ હોય. આ શિવાય
દરેક કાર્ય કરવામાં પુખ્તવિચાર સહનશીલતા અને ધૈર્ય રાખવું જોઈએ. જાતિમાં કોઈ સુ-
ધારો કરવો હોય તે થવા દેવામાં આપણને જુદામંડળો દરેક કરવું હોય કે આડે આવતું
હોય તો શાંત રહેવું. ઉતાવળ કરવી નહિ. તેમને સમજાવવા, નવિનોને સમજાવી પોતાના
મતમાં મેળવવા અને આમાં ઉત્સાહને ધૈર્ય રાખવું. મનુષ્યને નહાનપણથી જ અનુકરણની
રુચિ હોય છે અને એ બુલવું નહિ કે અનુકરણ એ જનસ્વભાવ છે માટે આપણા મંડ-
ળોનું બળ પણ ઉત્તમ આદર્શ સમાજ સમક્ષ મુકવામાં જ છે. આપણા મંડળોના સ-
ભાસદો સમાજ સમક્ષ ઉત્તમ આચાર વિચારનું વર્તન મુકવે તો જરૂર સમાજ તેનું અનુક-
રણ કર્યો શિવાય રહેશેજ નહિ. આ પ્રમાણે ધૈર્યથી કર્યો જવાથી નવિન વિચારોનાં મંડળો
બળવત્તર બની શકશે અને પછી પોતાની ઇચ્છાનુસાર સમાજમાં સુધારો સદંત્રમાં યથાશ-
કરો. હાલમાં ઘણાં મંડળો આ પ્રમાણે કરતાં નથી યુવકો ઉતાવળ કરે છે અને તેથી ઘણી

વાર અવિવેકમાં પડી જઈ કામ બગાડી દે છે. દરેક સભાસદે તથા મંડળે આ તંત્ર આસ વિચારવી તથા તેને વર્તનમાં સુકવી જોઈએ. આવા પ્રસંગોનાં દર્શન આપણને ધણી-વાર મળે છે. ઉપર પ્રમાણે યુવક મંડળોએ પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. તેમનું કર્મક્ષેત્ર સમાજ છે. આ સમાજમાં જીવનના ઉત્તમ વિચારો આચાર દ્વારાએ સુકવા. વિદ્યા, સંપત્તિ, કાર્યક્ષમતા સમાજસેવા આવા આવા ઉત્તમ વિચારોને મંડળો તરફથી આચારમાં સુકાતા દેખી સમાજના અન્ય ગૃહસ્થો પણ જરૂર ખેંચાયા વિના નહિં જ રહે અને આવી વિચાર અને આચારની એકતાથી જ નવિન વિચારનું મંડળ વધતું જશે અને વૃદ્ધો પણ તે વિચારનું ઉત્તમ પરિણામ જ્યારે જોશે ત્યારે તેમનામાં પણ વિચાર ઉત્પન્ન થશે અને તેઓ મંડળોના કાર્યમાં આડા આવવાને બદલે તેવા કામમાં ઉત્સાહથી બજશે. યુવકમંડળોનું ક્ષેત્ર ધણુંજ વિશાળ છે. ઉપર પ્રમાણે તેમનું ક્ષેત્ર આપણે ગાંધિમાં સારા રિવાજોનું પાલન અને દુષ્ટ રિવાજોનું નિકેદન કરવાનું જોઈએ. પરંતુ તે ઉપરાંત તેમનું કર્મક્ષેત્ર ખરેખર અને ધણું જ ઉપયોગી તો નવિન પ્રજા જ છે. આપણાથી નહાતા સમાજનાં બાળકો કેમ ઉત્તમ થાય. વિદ્યા પ્રાપ્ત કરે. ધર્મ આચરે અને નીતિ ઉદ્યોગ દ્વારા ધર્મ, અર્થ કામ કેમ પ્રાપ્ત કરે એનો વિચાર કરી તેમને તે માર્ગ દોરવા એ પણ યુવકમંડળોનું જ કર્તવ્ય છે. પોતાના ઉત્તમ આચાર વિચારથી વૃદ્ધોને પોતાના મતમાં લાવવા તે તો સહેલ છે, પરંતુ નવિન પ્રજાને પણ ઉત્તમ માર્ગ દોરવી અને અન્ય માર્ગ દોરાઈ ન જાય તેની મંબાજ રાખવી એ ધણુંજ ઉપયોગી તેમજ કઠિન છે. યુવકમંડળો સમાજમાં કેવા ઉત્તમ સંગીન સુધારા કરી શકે છે તે તેમની યોગ્યતા ઉપરજ આધાર રાખે છે. જો દરેક મંડળ ઉત્તમ રીતે વર્તે અને ગાંધિ સુધારણાએ કર્તવ્ય નિષ્ઠ થાય તો જરૂર આવાં આવાં મંડળો પોતાના સમાજને યોગ્ય સમયમાં ઉત્તમ બનાવી શકે. આવાં આવાં મંડળોની સંખ્યા વધતી જાય છે તેમજ જો આ સંખ્યામાં યોગ્યતાનો તથા મંગીનતાનો પણ વધારો થતો જાય તો સત્વર ધાર્મિક કામ સિદ્ધ થાય. યુવકો ઉપરના વિચારો ઉપર લક્ષ આપશે અને તે પ્રમાણે આચારમાં વર્તશે એવી ધ્વજાથી આ લેખ સમાપ્ત કરીએ છીએ.

ર.મશાંકર હરજીવન ત્રિપાઠી.

આલોચનાત્કર્ષ.

(સંવાદરૂપે.)

અનુસંધાન ૧. ૧૨૬ થી.

પત્ની—આપ (૧૧) વર્ષની કન્યાને અને (૨૫) વર્ષના વરને વરવાને યોગ્ય ગણો છો, પણ આ સમયમાં તેવા મતના કોઈ વિદ્વાનને સમજી શકાય છે? અને છે તો તેમનો શોભત છે? તથા એટલી મોટી ઉંમરે લાલમાં ચારે વર્ણમાં કોઈ વર કન્યાને પરણાવે છે? કે શી રીતે તેનો ઉત્તર કૃપા કરીને આપશો.

પતિ—હા એવા વિદ્વાન પુરુષો મારા મતને મળતા છે. અને ચારે વર્ણમાં કેટલાક મોટી ઉંમરે લગ્ન કરનારા પણ છે.

પત્ની—તેવો કોઈ દાખલો આપી સમજાવશો ?

પતિ—ધ્યાન દેઇને સાંભળો.

જુનાગઢના વિદ્વાન શુક્લ આહારોપકર્મ રજુછોડછએ “બ્યવહાર દર્શન” નામનો વૈદિક ધર્મનો એક ગ્રંથ લખેલો છે, તે ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૧૭ માં માં તેઓ લખે છે કે “દીર્ઘકાળની પરીક્ષાથી વિદ્વાન, બુદ્ધિમાન અને અનુભવીઓએ આ સમય (શુણ્ય કર્મ પ્રાપ્તિની અવધી) ધાતુની ઉત્પત્તિ અને જરૂરના કાલ પર્યંતનો સાતુકૂલ ગણ્યો છે. તે એટલે બહુધા પુરૂષની (૨૫) વર્ષની વય થયે આમ નિશ્ચય થઈ શકે છે કે “આ પુરૂષ વિશેષે કરીને અમુક શુણ્ય સંપન્ન સ્થાયી છે, અને રહેશે.” અને એજ પ્રકારે સ્ત્રીની પરીક્ષાની અવધ ૧૬ વર્ષે પર્યંતની માની છે. આ સમયનેજ મૌવનાવસ્થા સ્વયંવી આ મૌવનાવસ્થાથી તે ધાતુક્ષીણતા આરંભની વયમાંના સમયને તો ઉભય સ્ત્રી પુરૂષની “સંપૂર્ણતા” અર્થાત્ પરિપક્વાવસ્થા—પુષ્પતા કહેલ છે.

આટલા માટે પુરૂષની (૨૫) વર્ષની અને સ્ત્રીની (૧૬) વર્ષની વયેજ શુદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થએજ તેમની પરીક્ષા કરીને એ સમયના શુણ્ય કર્મ સ્વભાવાનુસાર “વર્ણ—પદવી” નિયત કરવી જોઈએ. ઉપરાંત સામા ધણીની ઈચ્છા ઉપર આ વય વિત્યા પછી પણ અનુકૂલ સમયે પરીક્ષા કરી “ઉપાધિ” અર્પવા અડચણ નથી. કિંતુ આ વય પહેલાં તો નહિજ. કારણ કે વિદ્યા-શુણ્ય-કર્મ અને વીર્ય તથા શરીરની આરોગ્યતા સંપાદન કરવાનો એજ મુખ્ય પ્રાયશિક કાલ છે. એજ મૂળ પાથો છે, અને તેટલા માટે પુરૂષોત્તુ ૨૫ અને સ્ત્રીતુ ૧૬ વર્ષતુ વય પ્રાપ્ત થતાં પહેલાં વિવાહ થવો, અથવા કોઇ અયોગ્ય રીતે વીર્યનો ક્ષય થવો—એ સદિ નિયમથી સર્વથા વિરૂદ્ધ છે—અન્યાય અનીતિ છે—મહા પાપ છે—જન્માવધિ દુઃખી અને કલેશનો હેતુ છે. અધોગતિ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે.

પુરૂષનો ૨૫ વરસની ઉંમરનો સમય અને સ્ત્રીનો ૧૬ વર્ષનો સમય, જે ઉંમરમાં પ્રકૃતિ, ધાતુ, વિદ્યા, કળા, શુણ્યકર્મ, તેજ અને ઉત્સાહ યથાયોગ્ય રીતે સંપાદન થઈ શકે, તે કાળ એટલે અવસ્થાને “બ્રહ્મચર્યાશ્રમ” કહે છે. મતલબ એ ઉંમર પહેલાં વર કન્યાનાં લગ્ન કરવાંજ નહિ. ઉપરના વૈદિક મત પ્રમાણે ખીજા સમજી વિદ્વાનો વગેરે પણ વતે છે.

પત્ની—આપે કહ્યા તેવા વિદ્વાનો અને સમજી લોકો જેઓ બાળલગ્ન કરતા નથી તેવા હાલમાં છે ?

પતિ—આહારોપકર્મ કેટલાક નાગર ગ્રંથરચો. ખેડવાળ તથા કાઠીઆવાડ વગેરેના આહારો પોતાની કન્યાઓને મોટી કરે છે. ક્ષત્રિય રાજાઓ બ્રહ્મક્ષત્રીઓ પણ વરકન્યાને મોટી ઉંમરે પરણાવે છે. કેટલાક સમજી વૈશ્યો ને શૂદ્રા પણ બાળલગ્ન કરતા નથી.

પત્ની—એ બધા વૈદિક ધર્મના અને બાળકોના કલ્યાણના વિચારથી કન્યાઓને મોટી કરતા હશે ?

પતિ—નાગર ગ્રંથરચો તથા ખીજા સમજી આહારોપકર્મ દ્વારા વગેરે તો વૈદિક ધર્મના

બાળકોના કલ્યાણના વિચારથીજ કન્યાઓને મોટી ઉમ્મરે પરણાવે છે. પણ તેમાંના તથા બીજા લોકો તો દીકરીના દામ લેવાની લાલચમાં લપટાઈને કન્યાઓને વેચવાના વિચારથી મોટી કરે છે. ઘણાકે કન્યાઓને મોટી કરી હજારો રૂપિયા લે છે એટલે તેઓ રાક્ષસ વિવાહ કરે છે. તેમાં વરની ઉમ્મરનો કંઈ વિચાર કરતાજ નથી. તેમ શુણ કે કર્મ પણ જોતાજ નથી. તેવાઓને માટે મેં તમને આગળ સમજાવ્યાં છે, એટલે વિશેષ વાત કહેતો નથી.

પત્ની—આપે આ “શુન્દર પ્રાહ્લણ” માસીકદ્વારા પ્રાહ્લણાદિમાં સુવિચારનું બળ વધારવા વિચાર જણાવ્યો હતો. પણ વર્તમાનપત્રો ચોપાનીયાં અને બાપણો અને સમાજને દેશમાં અનેક થયાં છે, અને થાય છે, પણ હજી સુવિચારનું બળ વધ્યું નહિ તો ક્યારે વધશે ?

પતિ—પત્રો ચોપાનીયાં, બાપણો અને સમાજને વડેજ વિચારનું બળ વધી દેશમાં આટલી જગૃતિ આવી છે, અને લોકો કુલકર્ણના જેવી ધોર નિદ્રામાંથી આટલા કંઈક જાગૃત થયા છે. વળી તમારા જેવી સ્ત્રીઓ પણ સાગસાર વિચાર કરવાને શક્તિમાન થઈ છે. એ વિચાર બળનોજ મહીમા છે.

પત્ની—આપ વિચારબળનાં આટલાં બધાં વખાણ કરો છો પણ તે વાત મારા મુમ્જવામાં બરાબર આવતી નથી.

પતિ—એ વિષયમાં મેં કેટલીક વારો માંભળી છે તે તમને સંભળાવું છું માટે ધ્યાન દેધને સાંભળો.

વાર્તા ૧ લી.

એક વખતે ભરતખંડના ઇન્દ્રિય ગજ્જઓના મંત્રીઓની સભા મળી હતી, તેમાં એક શાણા પ્રધાને પ્રશ્ન કર્યું કે આપણા ભરતખંડના ઘણા ગજ્જઓ અલ્પાયુ થાય છે. અને કોઈ વિરસોજ ૪૦ કે ૫૦ વર્ષની ઉમ્મરે ભોગવે છે—પણ કાચુલના બાદશાહો દીર્ઘાયુ થાય છે, તેનું કારણ શું ? આ પ્રશ્નનું ઉત્તર કોઈ પ્રધાન આપી શક્યો નહિ. ત્યારે બધાએ મળીને નિશ્ચય કર્યો કે આપણે એ વાતનો ખુલાસો કાચુલ જઈ ત્યાંના બાદશાહ પાસેથી મેળવવો. પછી તેઓ પોતપોતાના રાજની રજ મેળવીને કાચુલ ગયા. ત્યાંના બાદશાહને ખબર આપી કે આપની મુલાકાત સારૂ ભરતખંડના રાજ્યઓના મંત્રીઓ આવ્યા છે. તે સાંભળી બાદશાહે તેઓને કચેરીમાં બોલાવ્યા અને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે તે મંત્રીઓએ જણાવ્યું કે અમારા દેશના રાજ્યો અલ્પાયુથી થાય છે, અને આ કાચુલની ગાદીએ બેસનારા બાદશાહો દીર્ઘાયુ થાય છે તેનું કારણ અમારા સમજવામાં આવ્યું નહિ તેથી અમે આપની પાસે તેનો ખુલાસો સેવા આપ્યા છીએ. તે સાંભળી બાદશાહે કહ્યું કે હાલ તમે આસુક ઉતારો છે, ત્યાં રહો અને રસોઈ ખાણી કરી જાઓ. તમારા પ્રશ્નનું ઉત્તર અવકાશે આપીશું. એમ કહી બધા મંત્રીઓને ઉતારે મોકલ્યા. ત્યાં જઈ બોજન કરી તે દિવસે તેમણે આરામ લીધો. ઉતારાના મદાનને સાત માળ હતા તેમાં સાતમે માળે હાપ રહે દેકણે કાચુ હતું. બીજે દિવસે બાદશાહની સવારી મંત્રીઓને ઉનારે આવી અને બધા મંત્રીઓને એકઠા કરી બાદશાહે શરમાવ્યું કે તમારે જો જોઈએ તે મંગાવી લેવું કોઈ વારતે મંગરાવું નહિ. પણ મારી એક આજ્ઞા તમારે માનવી પાડશે તે એ કે “આ ધાબાની

ઉત્તર બાજુએ છેલ્લે માળે જુઓ પેલી મોટી શીલા જડેલી છે. તે દ્વાદીને તેના દુકડે દુકડા નહિ થાય, ત્યાં સુધી તમને તમારા પ્રશ્નનું ઉત્તર મળશે નહિ. તેમજ એટલી સુદૃઢ સુધી તમારામાંથી કોઇને બહાર નીકળવાની રજા પણ મળશે નહિ. એમ કહી કોટવાળને આજ્ઞા આપી કે “આ જગા પર ચોક્કી પહેરો રાખો કે કાંઈ મંત્રી અંદરથી બહાર નીકળવા પામે નહિ. એમને ખાવા પીવાનું જે જોઈએ તે તમારે પહોંચાડવું” આ પ્રમાણે આજ્ઞા આપીને પાદશાહની સત્તારી રવાને થઈ. કોટવાલ પણ આજ્ઞા પ્રમાણે ચોક્કી પહેરણ સુધી ચાલતો થયો. પછી પેલા મંત્રીઓએ પેલી શીલાપર નજર કરી તો તે સાતમે માળે ધાખામાં સંજ્ઞાદેશોએ તે તે ઘણી જાડી તથા લાંબી પહોળી ને મજબુત હતી. તે જોઈને બધાના હાંન ગગડી ગયા, ને વિચારવા લાગ્યા કે આ શીલાના એની મેજે દડકા થાય ને ટૂટી પડે તે વાત બને નહિ, આ તો કંઈ કપટ છે. આ તો આપણે જીવતા મુલા. હવે આમાંથી મોત સિવાય છૂટાય એમ લાગતું નથી. પછી બધા પોકે પોકે રૂદ્ધ કરવા લાગ્યા. ત્યારે તેમાંથી એક વૃદ્ધ અને ડાહ્યા મંત્રી બોલ્યો કે વિપત્તિનું આપણે ધીરજ છે, અને ધીરજની પરીક્ષા સંકટમાં જ થાય છે માટે ધૈર્ય ધારણ કરી શક્તિ રાખો અને બધા મળી એ બાબતમાં કંઈ વિચાર કરો, એ પ્રમાણે મૌને સમજાવી શાંત કર્યા. પછી તેઓ વાળુ કરી ગમે એકલા મળી વિચાર કરવા લાગ્યા કે હવે આપણે શું કરવું ? આ બંધીખાનામાંથી છટવાનો કંઈ ઉપાય સૂઝતો નથી. ત્યારે એક મંત્રી બોલ્યો, કે “કલ્પાંતે બગવાન પ્રભુ” સંકટમાં સજીવિને ઇશ્વરિતન સિવાય બીજા ઉપાય નથી માટે આપણે બધા રાત્રી દિવસ એકજ ચર્ચ ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરો અને એ સંકલ્પ કરો કે હે પ્રભુ “આ શીલા ટૂટી પડે અને એના ચુરેચુર ચર્ચ જાઓ. આ પ્રમાણે આપણે સંકલ્પ કે વિચારનું બળ વધારીશું તો વિશ્વનું પાત્રન કરનારા વિષ્ણુ પ્રસન્ન થશે અને આપણો સંકલ્પ સિદ્ધ થશે. પણ તમે ગમરાશો નહિ કેમકે “દુઃખનું આપણ દહાડા” માટે આ દિવસો પણ ચાલ્યા જશે. ખરા અંતઃકરણથી આ ઉપાય કરો. આવિચાર સૌને ગમ્યો. પછી પ્રતિદિન શીલાની તંદર નજર કરીને બધા મંત્રીવરો ખરા અંતઃકરણથી આંખમાં આંસુ લાવી પ્રભુ પામે પ્રેમભક્તિ વડે પ્રાર્થના કરી. “શીલા ટૂટી પડે ને તેના ટૂકડા થાઓ” એ વિચારના સંકલ્પો કરવા લાગ્યા. કેટલીકવાર તો તે પ્રાર્થનામાં નેત્રમાં આંસુ સાથે બધાના શરીરનાં રૂવાં ખડાં થતાં, કંઈ કંડાઈ જતો અને આ સંસારનું બાન ભૂલી જતા. આ પ્રમાણે વિચારનું બળ દીવસે દીવસે વધતું ગયું. છેવટે પ્રભુ પ્રસન્ન થયા, અને છ માસ પુરા થવા આવ્યા કે એકદમ પ્રહલાને માટે જેમ સ્તંભ શટયો હતો તેમ આ મંત્રીઓને માટે ઇશ્વર કૃપાથી એકદમ કડેડટ ચર્ચ પેલી શીલા તૂટીને ધાખાનો તે ભાગ ગગડી પડ્યો, તથા શીલાના ટુકડે ટુકડા ચર્ચ ગયા. આવો વિચાર બળનો ને ઇશ્વર કૃપાનો મહીમા જોઈને તે આસ્તિક મંત્રીઓને મોહું આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું અને પ્રેમવડે પ્રભુને સાદાં દંડવત્ કરી તેઓ અત્યંત આભાર માનવા લાગ્યા. આ બળર પાદશાહને થતાં કોટવાળને આજ્ઞા આપી કે સૌ મંત્રીઓને કચેરીમાં તેડી આવો. પછી કોટવાળ બધા મંત્રીઓને પાદશાહની હજીરમાં તેડી આવ્યો. તેમને આસન આપી પાદશાહે કહ્યું કે હે મુલાના પ્યારાઓ તમે સુખશાન્તિમાં છો. પ્રધાનો બોલ્યા કે ઇશ્વરની અને આપની કૃપાથી હવે અમને આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે. ત્યારે પાદશાહે પૂછ્યું કે હવે તમારી શી ઇચ્છા છે ? મંત્રીઓ

મોઢેશ્વરથી ઉત્તરે ગમ ધનુષ્યનું સ્થાન છે. અને દશાને દામોદરકુંડ છે.

બૌદ્ધરાજના રસ્તામાં હેડબાનું વન છે ગામથી પશ્ચિમે કાલકા માતાનું સ્થાન છે તેમાં માતા છે. તે દિશામાં “ધર્મશ્વરી” આ નામે વાવ્ય છે જેનું રીપેર ક્યું નથી તે વાવ્યની પશ્ચિમે ગમકુંડ છે, તે કુંડની ઉત્તરે ગમચંદ્રજીની ચેરીના બે છોડ ઉભા છે. ગમકુંડ ઉપર શ્રીરામચંદ્રજીની કચેરી ને તેના પર દેડું છે. તે દેરા પાછળ, છાયાકુંડમાં પાણીનું બાબકું મીઠા પાણીનું છે. એવું મીઠું પાણી ખીજું નથી. કુંડની પાછળ પુષ્કણી (સુવર્ણ) નદી છે, તેનું પાણી ખાઈ છે. ધર્મશ્વરી વાવથી ઉત્તરમાં બાંધેલું તળાવ છે, તેનું પાણી પણ ખાઈ છે. તે તળાવની ઉત્તરે પાંડવેલું સ્થાન છે તે મસીદને આકારે છે. મોઢેરામાં પાણીની તળી છે. ગાન વાવ્યની ઉત્તરે નવો કુવો ખોદાવ્યો છે, તેનું પાણી બાબજી પછી પીવા જેવું છે. શ્રી-મન્ ગાયકવાડ સરકાર પોતે તથા કડી પ્રાંતના મુખ્યાશ્રી ખામેરાવજી આ કામમાં ધણી મદદ આપે છે. તથા દેખરેખ ગમે છે તેનો લાભ લેઈ વહીવટી નયુભાઈ ગીરધર બે એક વિદ્યાર્થી આશ્રમની સ્થાપના ત્યાં કરશે તો દેવળોના છોડોદાર કન્યાં પણ ઉત્તમ લાભ થશે અને મોઢેરા યાત્રાનું અને વિદ્યાનું એક ઉત્તમ સ્થાન થશે.

વિવિધ વર્તમાન.

અમને પચીમ ત્રીમ ગૃહસ્થોની સહીઓ સાથે જણાવવામાં આવે છે કે, કપડવંજ મોઢ ચાતુવેદી બ્રાહ્મણોમાં સ્માર્ત અને સ્વામીનારાયણવાળાઓ વચ્ચે કપડવંજની મોઢ જે તડ અને વાધા પડ્યા હતા તેનું તે એક પક્ષના ભાઈઓએ નાંતનું સમાધાન. મળી સમાધાન ક્યું છે. બ્રાહ્મણો જે પૂર્વ બધા એકજ હતા તે કોઈ ગામ ગામને નામે અને કોઈ અભિમાની તડોને નામે જુદી જુદી નાતોમાં છિન્નભિન્ન થઇ ગયેલા છે. નાતો નાતોમાં હવે તડો પડે અને ભિન્નભાવ વધે એ કોઈ પણ રીતે સારું નથી. ઈશ્વર સંપન્ને અદૈત્યમતિ આપે અને એકવાર તમામ મોઢ પછી વળી ઐહિચ અને મોઢ અને પછી પંકિતવાળાઓ બધા એક થાય એમ અમે ઈચ્છીએ છીએ. કપડવંજની મોઢ ચાતુવેદી ગાંધિને સુધારા કરવા માટે શ્રીમત શંકરગાયક ૨૫-૨૭ શાસ્ત્રાતુસાર નિયમો કરી આપ્યા છે તે તેઓ હવે સર્વોત્તમતે ગાંધિમાં પ્રવર્તાવે અને કપડવંજના મોઢ બંધુઓમાં સુધારો થઈ ઐચ વધે અને ઉન્નતિ થાય. મતમતાતરોમાં વહેંચાઈ જવાનો આ વખત નથી.

કેળવણીના પ્રસારે અને વર્તમાનપત્રોના ઉત્તરને બ્રાહ્મણ વર્ણમાં પણ હવે જામતિ આવવા પાડી છે અને ઠેકઠેકાણે ઉપર્યુક્ત નામનાં મંડળો વગેરે બ્રહ્મ ભિન્ન મંડળ. નિકળવા માંડ્યાં છે તે ખુશી થવા જેવી વાત છે. શહેરોમાં તેમજ નાનાં નાનાં ગામડાંમાં પણ બ્રાહ્મણ વર્ગમાં આવાં મંડળો નિકળ્યાં છે અને નિકળતાં જાય છે તે ઉપરથી હવે એટલી તો ખાત્રી થાય છે કે, બ્રાહ્મણ બધાઓ

પોતાની સ્થિતિ સમજવા લાગ્યા છે અને ઉદ્ધર્ષના મોગનું શોધન કરવાની મતિ સર્વત્ર ઉત્પન્ન થઈ છે, 'વાંકાનેર હિતવર્ધક' નાટક મંડળીના મેનેજર મિ. ચ્યંબકલાલે 'બ્રહ્મ મિત્ર મંડળ'ની સભામાં કે જે સભાનો હેવાલ અમને પહોંચાડવામાં આવ્યો છે તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે બ્રાહ્મણોએ આરંભ ચરપણું કાઢી નાંખી કાર્યને પાર ઉતારવાના નિશ્ચયવાળા થવું ઘટે છે. નીતિશાસ્ત્ર આપણને ઠોકરી ઠોકરીને સમજાવે છે કે, આરંભ કરેલા કાર્યને પાર ઉતારવામાંજ ચરત્વ છે. આશા છે કે દરેક ગામ અને શહેરના બ્રાહ્મણો પોતે સ્થાપેલાં પોતાની ઉન્નતિનાં મંડળોને પોતાના આશય પ્રમાણે પાર ઉતારવામાં આજના જેવાને જેવા હમ્મેશ ઉત્સાહી રહેશે.

એક થવાની, સંસાર સુધારો કરવાની અને કેળવણીમાં આગળ વધવાની હિમાયત કરનારાઓની સુભાગ્યે બ્રાહ્મણ વર્ગમાં દમણાં બહુજ વૃદ્ધિ થઈ છે ને અમારી ઉપર ગામ ગામથી તેને લગતી ધણીક દકીકતો મોક્ષવામાં આપે છે તે સર્વનો ઉપકાર માની અમે જણાવવાની રજા લઈએ છીએ કે, મામિકનુ કદ નાનું હોવાથી અમે તે સર્વ હેવાલ મંપૂર્ણ પ્રકટ કરી શકતા નથી તોપણ સુન્નતમાં સર્વત્ર બ્રાહ્મણોના જે જાત્રિતિ આવી છે તે જાણી અમારું હૃદય ઉભરાઈ જાય છે. પંક્તિવાળા બ્રાહ્મણોએ હવે મત્વ રજા એક થઈ જવું જોઈએ એવા આશયના દગલાખંધ પત્રો અને લેખો અમને મળતા જાય છે. ધણાઓની ઈચ્છા છે તો તે કાર્ય અવસ્ય થશેજ કાંઈ કે સંકલ્પનુ બળ બહુ મોટું છે.

મૈસુર રાજ્યમાં આવેલ શ્રીગુંગેરી મહત્ત્વા શ્રીમન્ જગદ્ગુરુ શ્રી શંકરાચાર્ય મહારાજને દ્રાવનકોરમાં આવેલ કલાદી ગામમાં મ્હોટી ધામધૂમથી રૂપેયા પાંચ આદિ શ્રીમન્ શંકરાચાર્ય મહારાજની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા હાલમાં કરેલ છે. જે પ્રસંગે, નેપાલ, કાસ્મીર, જમ્મુ, બનારસ, દ્રાવનકોર, મહીસોર, વડોદરા, જયપુર, શ્રીરામપુર, થીભારત મહા મન્દિર વગેરે મહારાજો તથા સંસ્થાઓ તરફથી તેમના અધિકારીઓ સાથે મારી બેઠ પોપાક તથા આભાર પત્રિકાઓ મોકલવામાં આવેલ હતી. શ્રીગુંગેરીમહંતી પીઠ આહોજલાલીમાં છે ને હાલના શંકરાચાર્ય મહારાજના તપો-બળ, વિદ્યા, કાર્યદક્ષતા, સમયોચિત સુધારા વગેરીથી તેમાં વધારો થતો રહે છે. તે મહં તજે એક લાખ રૂપિયાની વાર્ષિક આવકની જગીર ચાલે છે જેના આશ્રયતજે શ્રીગુંગેરીમહં તરફથી જગપ્રસિદ્ધ પુસ્તકાલય, વિશાળ મંસ્કૃત પાઠશાળાઓ, વિદ્યાલયો, અનાથ આશ્રમો, સ્વામીઓના આશ્રમો, ધર્મશાળાઓ, સદાવ્રતો વગેરે ચાલે છે ને વિદ્યાને સાફ ઉત્તેજન અપાય છે ને મૈસુર રાજ્યની કેટલીક કોલેજોમાં સંસ્કૃત સ્કોલરોને સ્કોલરશીપો અપાય છે, આવા ઉત્તમ મહંતી દકીકત તથા આજ પર્વતનું દિગ્દર્શન હવે પછી આપવાની અભિલાષા છે.

મધુ માસનો આરંભ થવાનાં સુચિંદ જણાય છે. શીત ઋતુની કઠોરતા તથા મધુર તાપથી સહજ શીકાર પર આવી પીણું પડતું વસંત લક્ષ્મીનું વસંત, તથા વૃક્ષલતા વનકુંજના પ્રજુલ્લ પત્ર પુંજથી વૃદ્ધિ પામી વિપુલ થયેલું વસંત શોભાનું સ્તરીર મંદ પવનના સમારંભથી શિથિલ થયેલી

માધવી ગતિ રૂપરૂપ મધુ માસનો પ્રસવ સ્વયં છે । શીત અને ઉષ્ણ કાલ મધ્યેના સમ-
કાલ પશુ પક્ષી, મનુષ્ય વગેરે સૃષ્ટિને શો આનંદ, પેદા કરે છે । પાકેલી શેરડીના કાળા રાતા
દંડની કમાન ઉપર બાધેલી શુશુકુણ્ણટ કરતા મત મધુકરની પશુ છે વૃક્ષના વૃત્તના પક્ષવ
રૂપ બાણ ચક્રાવર્તી માર્થે શાન્ત અંદ્રપ્રભા વિલાસ વડે । પોતાનું પ્રચંડ સાહસ પ્રકાશતો લલિત
લલનાકુલવદન કમલને અનુસંધાન કરતો મહાલતો, નાચતો, આનંદ વર્તાવતો રતિ પતિ પશુ
સહજ આવી પહોંચે છે. ધન્ય છે આર્ય જૂમિ । તારા બાલક જ વિવિધ આનંદ સુખ પ્રતિ
બાર માસે બાવીસ વખત લે છે । અથવા ક્યાં કેવલ શીતલતામાં ફરી રહેલા મંદ મતિ નરકતિ
દેશ । કે ક્યાં કેવલ પ્રચંડ ગ્વિ કિરણદંડથી દુઃસહ દુઃખે બળી ગયેલા શિથિલ પ્રદેશ । ઉભય
રસ સહજ અનુભવતાં કોમલ હૃદયરસ પીતાં તારાં બાલક કે તુંજ સુખી કરે । ને તેમ
પશુ ઋતુગળ વસંત સંતને પશુ અનંત દિગત દેખાડે જોમાં શી નવાઈ । । એ ઋતુગળને
કોણ કેમ વધાવશે ? કેમ મલશે ? આર્ય જૂમિ । તારાં બાલકોએ એ પ્રસંગ વ્યર્થ જવા
દીધો નથી. આ વખતનો તેમણે યથાર્થ ઉપયોગ કર્યો છે. સત્યરૂપને મોક્ષ માર્ગ સુધી પહોં-
ચાડનાર ઉત્તગયન સમયમાં યજ્ઞયાગાદિક સમૃદ્ધિ સંપાદન કરી ધર્મસ્ત પુરૂષો પુણ્ય સંપાદન
કરે છે, અર્થ કામની પ્રાપ્તિ આ સંસારમા પશુ સાધે છે, કામ મોક્ષતા પ્રતોદમાં પડેલા પશુ
આ વખતનો ઉપયોગ કર્યા વિના રહેતા નથી. ઋતુગળને વધાવવા માટે તે લોક નવા પુણ્ય
પક્ષવાદિક ભેગાં કરી લાવે છે ને વસંતના શુદ્ધ કામદેવની મૂર્તિ બનાવી આખંડ પ્રેમના
વિન્યાયે તે પુષ્પાદિ વડે તેની સપ્રેમ પૂજા સજ્જેડ કરે છે. તે પૂજી યજ્ઞ યાગાદિ યથા-
શક્તિ કરી સર્વ આનંદમાં નિમગ્ન થાય છે. કામ મૂર્તિનું વિસર્જન થતા સુધી સુવારથા રૂઢ
દેવપતિ પોતાના સમાન મિત્ર વર્ગ સાથે અખીલ, શુભાલ, કેશર વગેરેથી અન્યોન્ય મી
વિનોદ કરીને પૂજા સમારંભને સવિશેષ શોભાવે છે.

પશુ બહો પરિવર્ત । આર્ય જૂમિ । તારા બાલક આર્ય મડીને જેમ જેમ આત્ય
થતાં ગયા, જેમ નિર્ધન થતાં ગયાં, જેમ ધર્મહીન થતા ગયાં તેમ તેમ કામ મૂર્તિને બદલે
કચરાની ખીમત્સ મૂર્તિ આવી બેઠી. અખીલ, શુભાલ બદલે રસ્તાની ધૂલ ઉડવા લાગી કેશર
કિંશુરને બદલે બાલકડી પુલી મુકવા માંડી, સાંજ પડ્યે યજ્ઞને બદલે મારામારી કરી આણેલાં
લાકડાંના બડકા ઉડવા લાગ્યા તથા સર્વ સમારંભમાં આનંદ મુક્ત મદનોત્તેજ્ઞક શૃંગારમય
પ્રેમગાનને બદલે દેવલ ખીમત્સ તથા અધર્મ મુક્ત બાપણનો પ્રચાર પ્રચંડ રીતે જગત યઈ
રહ્યો । । કોઈ કહે છે કે મૂલની યજ્ઞ વેદીમાં દોઈ બી બલી સુવેલી તે સતી મનાઈ ગઈ
તેથી છેની પૂજા કરવા માટે સાજ પડતાં લાકડાં સજગાવે છે । । એમ હોય તો અસ્તુ ।
પશુ અમે તો ખીમત્સ ગીત અને ધર્માધર્મે બળેલા લોકકામા આ વાતનો અંશ પશુ જોઈ
શકતા નથી । આવા સમારંભ છે તે કાંઈ વેદવિહિત યોગ જ છે. તથાપિ પશુ રૂઢિએ કરીને
ઋતુના આગમન પરત્વે યઈ આવેલા હોય છે. અને એને વસંતોત્સવહોલીકોત્સવ વગેરે
નામથી ગ્રંથ ગ્રંથાંતરમાં વર્ણવેલો જોયો છે.

સ્વ. મ. ન.

૧૨૦૬	રા રા	કેશવલાલ દુર્ગાશંકર જોશી	વડવાણ	૧-૦-૦
૧૨૨૯	"	છગનલાલ માણિકજી શુક્લ	નડીયાદ	"
૧૩૧૨	"	તપોધન બ્રાહ્મણ વિદ્યોત્તેજક મંડળ	અ ભાત	"
૧૩૦૭	"	ગોબાસમ હામિતગમ વકીલ	આહમદનગર	"
૧૨૮૫	"	કેશવગમ પુરોહિતમ વૈદ	બારડોલી	"
૧૨૧૫	"	નરભેગમ પ્રભાશંકર પંડ્યા બી એ.	સાંઈ પેટ	"
૧૧૫૭	"	દેવે કમ્પાણીજી જોશી	અંજી	"
૧૨૧૭	"	છગનલાલ હરિનાથ પંડ્યા બી એ.	ગુનામઠ	"
૪૬	"	હરિલાલ મથુરાદાસ	આદખેડા	"
૧૨૭૮	"	નરોત્તમ વશ્વનાથ	સારંગ	"
૧૨૮૦	"	નાગમણીજી યજ્ઞેશ્વર	સુમંદા	"
૧૩૨૩	"	ગીરધરલાલ વિઠ્ઠલજી ભટ્ટ	ચૂલ	"
૫૮	"	આત્માગમ ગગારામ	સરખેજ	"
૩૮૮	"	બાલકૃષ્ણ જડુસાહ	મેતા	"
૧૦૭૬	"	મોહનલાલ દોલતરામ	બાપડ	"
૩૬૦	"	ગમગોવિંદ લાલભાઈ	ધંધુકા	"
૧૦૬૭	"	ગૌરીશંકર લક્ષ્મીશંકર પંડ્યા	રાજકોટ	"
૧૩૧૦	"	ગંભાશંકર જયરાંકર ધોળકીયા	ધોસજી	"
૧૩૪૯	"	મોહનલાલ પરભુગમ	મેદાસણ	"
૧૨૪૧	"	મલીનાન છોટાનાથ બી. એ. બા એ. ભો	ગરોહ	"
૧૨૬૦	"	પ્રો ધણાભાઈ પુરોહિત એમ એ એલ એલ. બી વડો રા		"
૧૨૮૭	"	દુર્ગાશંકર ભાઈશંકર રાવળ	વાલમ	"
૧૩૧૩	"	પંચોળી દેવરાંકર નામેશ્વર	ચાણુરગા	"
૧૩૨૦	"	બાસ ભાઈશંકર રામકૃષ્ણ	ચાણુરમા	"
૧૩૨૧	"	જયરાંકર પીતાંબર ત્રિવેદી એન સી. ઈ	દેવગામ	"
૧૩૨૨	"	કેશવલાલ પોપટભાઈ વૈદનજી	સુડા	"
૧૩૨૪	"	સુમરાંકર હરજીવન મહેતા	વણુમળી	"
૧૩૨૬	"	નાગરદાસ નરસિંહગમ બાસ	હમગવતી	"
૧૩૨૮	"	ચતુર્ભુજ માણિકેશ્વર ભટ્ટ	આહમદનગર	"
૧૩૩૯	"	મગનલાલ દલસુખરામ	સુવર	"
૧૩૪૧	"	સુનીલાલ હરિદત્ત જોડ	દાવડ	"
૧૩૪૪	"	ગોતીરામ છુપતગમ	પાક્ષા	"
૧૩૪૫	"	કાળાદાસ કામેર	"	"
૧૩૪૬	"	હરિલાલ ત્રિભોવનદાસ	બાકેલાલ	"
૧૩૪૭	"	માણિકલાલ હામિતરામ	"	"
૧૩૪૮	"	કાળીદાસ દેવદત્ત	બીલોડા	"
૧૩૫૦	"	હરજીવન કાળીદાસ	મેદાસણ	"
૧૩૫૨	"	લાલજી ભવાનીશંકર પુસણી	ચાયગઢ	"
૧૩૫૪	"	ભુલાભાઈ જાગેવજી	"	"
૧૩૫૫	"	ભોગીલાલ લીલાધર દાકતર સાહેબ	"	"

“ छारी. ”

(राग काफ़ी, ताल दीपचन्दी..)

शाम कैसी खेलत होरी होरी, अचरज खूब बनोरी,
कोइ जन भेद लहोरी. शाम कैसी० (टेक.)

तन रंगभूमि बनी अर्था सुंदर, बालन बाग लहोरी,
नाही अनेक गहरी जहां शोभत, खेले तहां सांवरोरी;
संग वृषभानकिशोरी. शाम कैसी० १

पांच सखी मिल पांच रंग भर, देत बहोर बहोरी,
राधिका केकर डारे शाम पर, सब तन दीन भिगोरी,
शाममन मोद भयोरी. शाम कैसी० २

होरीमें मोद मानकर शामने, राधिकाकेप धरोरी,
मिल सखियने संग फाग मचायो, खेलत मगन भयोरी,
आप सुत्र भूल गयोरी. शाम कैसी० ३

खेलत खेलत जान न पायो, दीर्घ काल गयोरी,
वन वन फिरत मिले जंत्र सतगुरु, सखियन संग बिछोरी;
शाम ब्रह्मानंद मिलोरी, शाम कैसी० ४

ગુજીર બ્રાહ્મણ.

સંગેછછ્યં સંવંદ્ધ્યં સંચો મેનાસિજાનતામ્ । સમ્માનો મંત્રસ્સમિંતિ સ્સમ્માનો
સંમાનં મનેસ્સદ્ધિત્તમૈવામ્ ॥ સમ્માનં મન્વંમ્મમિ મન્નપંચવઃ । સમ્માનોઽથ આર્કંતિ
સ્સમ્માના હંદયાનિવઃ ॥ સમ્માનમંસ્તુ વો મનોવધાપુસ્સુસ હાસતિ ॥ જ્ઞાનેદ.

ભાવાર્થ:—અધુઓ! એકત્ર યાઓ, વાણીમાં, વિચારમાં અને કર્મમાં એકતા રાખો
તમારા સમાજનું કર્તવ્ય અને કાર્ય સમાન હો, તમારો હોદ્દા સમાન હો, તમારા વિચાર
સમાન હો, તમારી ગૂઢ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ મારી શિક્ષા છે. તમારી છત્તાઓ
સમાન હો, તમારા હૃદયો એકત્ર યાઓ, તમારાં મન એકત્ર યાઓ કે જેથી કરીને તમારામાં
માદ એકતા યાપ્ત હો! અમિદેવ અમારી આ છત્તા તમ કરો. ૩૨૧૬.

પૃષ્ઠ ૧, અંક ૧૧.

[માસિક.]

ચૈત્ર સંવત ૧૯૬૬.

તાન્ત્રી—હરજીવન ત્રિજીવન ત્રિપાઠી. સરજેજ.

ઔદિચ્ય ટાળક સમાનનો દ્યમો-મેળાવડો (રા. રા. મહિલાવ હાસામ.)...	૫૪.
બાલોએને વિવંતિ. ... .. (બાલો.)...	૧૬૧
મહં એટલે અક્ષિત મમહિતુ હિત	૧૬૫
વિવિધ વર્તમાન... ..	૧૭૧
અક્ષરોદક	૧૭૫

અવરથાપક 'ગુજર બ્રાહ્મણ' ની ઓફિસ. પંખાલીની પેશા—અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ ટપાલ ખર્ચ સુદાંત રૂ ૧. અગાઉથી.

સુનિયત પ્રિન્ટર-પ્રેસ કંપની લિમિટેડ—અમદાવાદ

સરખેજ તથા અમદાવાદ.

સરખેજ તથા અમદાવાદના મોઢકોને વિનંતિ કરવાના માટે છે કે, હવે વર્ષ પૂરું થવડ આવડું હોવાથી તેમજે કૃપા કરીને તેમનું લવાજમ પહેલાંજુ નેથી વર્ષ આખર પહેલાં અમારો હિસાબ ચોખ્ખો થઈ જાય, અને અમારી સગવડ સચવાય. માસિક પહેલાંજારને પહેાંચ લઈ લવાજમ આપવાની કૃપા કરશેજી. બહાર ગામને વી, પી, મોઢલવા આહુ છે તે સ્વીકારવ નમ્રુ લવનંતી છે.

લવાજમની પહેાંચ.

૧૨૩૪ રા. રા.	સમસકર ઈશ્વરલાલ વ્યાસ.	દારકાં.	૧-૦-૧
૮૧૨ "	મણીલાલ નેચકર ત્રિપાઠી.	બીલાચીયા	"
૮૭૫ "	ગણાભાઈ મંછરામ વેધ પ્રીલીમોરા.	મુખાઈ	"
૧૩૬૧ "	નિત્યારામ મોતીરામ ચોરવાળા	હાલક	"
૧૫ "	ચોઆભાઈ નરસિંહરામ ખટ્ટા.	સરખેજ	"
૧૩૭૪ "	જોશી મહામુખરામ મંગળાસ.	અમદાવાદ	"
૧૨૫૧ "	ભાઈચંકર પંતજીભાઈ.	બાંબાળીયા	"
૩૧૫ "	સતમુખરામ વલ્લભામ.	મુખાઈ	"
૩૦૭ "	કૃષ્ણલાલ રામચોવિંદ.	"	"
૮૭ "	લાલચંકર ધીરધરલાલ તવાડી.	અમદાવાદ	"
૬૮૩ "	કુંગરભાઈ અભેરામ ત્રિપાઠી.	ચોર તરોદરા	"
૨૪૨ "	મુનશી રાકોરલાલ અમનલાલ પંડીત.	બોરચ	"
૪૦૯ "	પ્રાગજી પ્રાણજીવન વ્યાસ.	મુખાઈ	"
૧૩૫૯ "	મણીલાલ ધુલાપ્રીદાસ વ્યાસ.	ઝીંઝવાડા	"
૭૪૧ "	ગણેશ્વતરામ ભવતીચંકર.	પેડલાદ	"
૧૪૬ "	રેવાસંકર પ્રણેષામ ભટ.	વડોદરા	"
૮૩૩ "	વૈકુંઠભાઈ રામજીભાઈ તવાડી.	મુખાઈ	"
૧૦૨૪ "	અચૂતરામ દેવવરામ ભટ.	રહિર	"
૮૪૬ "	રામરામ હીરજીભાઈ ત્રિવેદી.	મુખાઈ	"
૧૧૧૨ "	નર્મદાસંકર ગુલાબરાય ત્રિપાઠી.	બાંબક	"
૯૨૫ "	ઉત્તમરામ ધીરજીરામ રાકોરખી.એ.એલ.એલ.ખી.	મુખાઈ	"
૧૦૦૨ "	ઉત્તમરામ કયાણજી શુક્લ.ખી.એ.એલ.એલ.ખી.	તલસાડ	"
૯૯૪ "	દેસવંયાલ ધીરધરલાલ ત્રિવેદી.	રાંગસોટ	"
૮૪૭ "	પ્રમાસંકર પ્રાગજીભાઈ રાંગગોર.	બાવનગર	"
૧૧૩૩ "	મગનલાલ ચોવિંદરામ તવાડી.	"	"
૧૧૪૧ "	લખાણુ ઈંદજી.	પોરબંકર	"
૧૦૭૭ "	માવજી ચોવિંદજી રોડ.	મુખાઈ	"
૧૦૧૬ "	સાત્તી ધીરજીસંકર ભટ્ટરામ.	રુલવ	"
૧૦૦૮ "	ઈન્દલાલ મોતીચંકર ભટ.		
૧૦૧૯ "	મદરાજ ખી એમદાસજી.		

ગુજરાતી વાંચન.

ૐ । સહનાવવતુ । સહનોમનકુ । સહવીર્યં કરવાવહે । તેજસિનાવધીતમસ્તુ
માવિદ્વિષાવહે

ય ઉપનિષદ્સુ ધર્મોસ્તે મયિસન્તુ તે મયિસન્તુ ॥

સ્વીકાર

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

ઉપનિષદ.

અર્થ:—(તે પ્રકાર) અમારુ બનેલુ સાથે ગુણુ કરે. અમારુ બનેલુ માથે પોણુ
કરે. અમે બને સાથે સામર્થ્ય મળા ન ખરીએ અમારુ અધ્યયન કરુ તેનરસી થાઓ અને
અમે બને દે. ન કરીએ

ઉપનિષદમા જે ધર્મ કહ્યા છે તે માગમા દે. તે માગમા દે.

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

વર્ષ ૧, અક ૧૧.

[માસિક.]

ચૈત્ર સંવત ૧૯૧૬.

ઔદિચ્ય ટોળક સમાજનો દશમે-મેળાવડો.

મદાવને ન ચલુ મુહદમચુપેતાર્થ કન્યા

મિતરુ કાર્ય માથે લીધા પછી તેમા સુજનો આગમ કરતા નથી

(નિસિદ્ધાસ)

ઔદિચ્ય ટોળક સમાજનો દશમે વાર્ષિક મેળાવડો-ગેનરેસ-હોલિકા પછી ઉમરેક
મુખમે થયે હતો બધુ જ્ઞાતિઓના બીજ સમાજને કરતા, શ્રી ટોળક સમાજનુ કાર્ય બહુ જ
નિયમિત રીતે થાય છે એમ જણાવવુ અને બુદ્ધી જવાતુ નથી, ગરબુ , આપણી સ્વભાવ
રૂપ બની ગયેલી અનિયમિતતામા નિયમિતતાનો પ્રવેશ થાય એ પણ આનંદ પામવા
જેલુજ છે મેળાવડાની ગોઠવણ ઉમરેના સૂતરમાના વિશાળ મદિરમા કરવામા આવી હતી
અને પ્રાદેશીઓની એવી રીતેક ભરી સજ્જન ક્રવામા આવી હતી કે જેને માટે ઉમરેકા
તમજબંધી કાર્ય કન્યાઓને ધન્યવાન ન આપવે પડે પકિત પ્રહારવાળા બીજ જ્ઞાતિઓના

ઉત્સાહી સખ્યોને પણ ખાસ આમંત્રણ કરી કરીને જોલાવવામાં આવ્યા હતા. પ્રાદીપાઓને આવકાર દેવા તેમજ તેમને માટે રાખેલી મુખ્ય રૂપ ગોઠવણ-સોઈ બહુ જ અનુરૂપ હતાં એટલું ફરી ફરીને કહી આપણે હવે મેળાવડાના કાંઈ ઉપર આવીએ.

પ્રથમ દિવસે ખાર વાગે સભા મંડપ સખ્યોથી આલંકૃત થતાં વાંત જ ઉમરેકની સન્માન કારણી સભાના પ્રમુખ રા. મોતીલાલ છોટાલાલ વ્યાસે બહુ વિવેક ભર્યાં શંષ્ટોમાં સર્વેને આવકાર આપ્યો હતો અને બાળકોએ મંગળાચરણનાં આયતોથી મંડપના વાતાવરણને આનંદ આપનારું બનાવી મુકું હતું. તે પછી સભાજનોએ સર્વાનુમતે શ્રી બાળયોગીને મેળાવડાનું પ્રમુખ સ્થાન આપ્યું હતું. પ્રમુખે યોગ્ય શંષ્ટોમાં વિવેક કરી સખ્યોને સભાના કાર્યનો આરંભ કરવાની વિનંતિ કર્યા પછી રા. જોડાલાલનાં પુત્રીએ “બ્રહ્મચર્ય” જેવા ઉપ-યુક્ત વિષય ઉપર એક અસરકારક નિબંધ વાંચ્યો હતો. બ્રહ્મચર્યના નિબંધનમાં ધર્મશાસ્ત્રકારોએ શાની ઉપર લક્ષ રાખી તેની મહત્તાને મહાર્થતા આપેલી છે તે બહુ રૂપ રીતે દર્શાવવામાં આવ્યાથી વિવેચકોએ તેમના નિબંધનાં વખાણ કર્યાં હતાં. સ્ત્રીઓ આપણી સભાઓની રંગભૂમિઓ ઉપર આવી સુબોધક નિબંધોનું વાચન કરે અથવા ભાષણ આપે, એ આપણને જનકરાયની સભા અને ગાર્ગી જેવી પૂર્વની વિદ્વત્તી આર્ય સ્ત્રીઓનું રમરણ કરાવી બહુ મોટો આનંદ આપે અને ઉત્તમ ભવિષ્ય દેખાડે એમાં શું આશ્ચર્ય છે? પાંચ દસ વર્ષ થયાં આ શુભારંભ થયેલો છે અને ‘સેવાસદન’ ની દિલ્લિઆલ ચાલુ થયા પછી તો મુખાધી માંડીને કમ્પ કાઢીઆવાડ સુધી સર્વત્ર સ્ત્રીઓમાં રવદેશ દિતની લાગણી જન્યત થયેલી જોવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓ આપણી વચ્ચે ઉભી રહે અને આપણી સાથે આપણા પોતાના શ્રેયના પ્રશ્નો ઉપર ઉદાપોદ કરવા લાગે, એ દિવસોને આપણે આપણાં અહો ભાગ્ય માનવાં જોઈએ. સંસાર નાવનો ખરેખરો મુકાની સ્ત્રી છે અને તે જ જ્યારે આપણા સંસાર નાવનું મુકાન હાથમાં લેશે ત્યારે જ આપણા શ્રેય થશે એ નિર્વિવાદ વાત છે. સ્ત્રીઓને પાછળ ન રાખો પરંતુ આગળ પાડો અને તેમને હાથે જ આપણા શુદ્ધચાત્રમને અને સંસારને શોભા આપવા દો કે જેથી ભવિષ્યમાં થનારી પ્રજા ઉત્પત્તિને શિખરે ચડે. રા. જોડાલાલનાં પુત્રીએ વાંચેલા નિબંધની આ નોંધ પુરી કરતા પહેલાં કહેવા દો કે, પુરુષોની માફક શા માટે મેળાવડાઓમાં વિદ્વત્તી સ્ત્રીઓને ખાસ આમંત્રણ કરવામાં ન આવે? સ્ત્રી અને પુરુષ એવો જ્યાં ભિન્ન ભાવ છે, ત્યાં કદી પણ એકમની સરિતા વહેવાની નથી. કર્મકાંડનાં કાર્યોમાં જ સ્ત્રીઓ આપણી સાથે ખેશીને દેવ કર્મ અને પિતૃકર્મને લગતી ધરને બળવે છે તે સ્ત્રીઓને આપણી સાથે બેસારીને જ આપણે આપણા અને આપણી પ્રજાના ભવિષ્યના મુકામના મુકાવાના છે. જોઈએ. માટે જેવી છુટથી આવા મેળાવડાઓમાં પુરુષોને આમંત્રવામાં આવે છે તેવી જ છુટથી સ્ત્રીઓને પણ આમંત્રવી જોઈએ છીએ. આવતા મેળાવડામાં અમારા બંધુઓ વધુ સ્ત્રી તત્વને ઉમેરી અમારી આ સદીઓને પૂર્ણ કરશે એવી આશા છે.

શક્તિના આવા જાહેર મેળાવડાઓમાં સ્ત્રીઓને આમંત્રવાથી ખીન્ને એ પણ એક કામદો થશે કે ગામ ગામના વતનીઓનો પરિચય ધારો થશે અને ગામ ગામની સ્ત્રીઓ એક ખીજના પરિચયમાં આવવાથી ઘણું શીખી શક્તિના ઉદ્દર્ધમાં ઘણું બળ ઉમેરવાને શક્તિમાન થશે. કાર્ય પત્રિકા પ્રમાણે તે પછી સભાનું બીજું કામ કરવામાં આવ્યું હતું. રાધિઓજન

પછી ટોળક મંડળના તરફોએ એકઠા થઈ પોતાનામાં લખાયેલા સારા સારા નિબંધો પ્રમુખ શ્રી બાળયોગી સન્મુખ રજુ કરી ઉપયુક્ત નિબંધ લખનારાઓને તેમને હાથે પારિતોષિક અપાવ્યાં હતાં. રાત્રિએ ભગવતી સભાને તરુણ વર્ગે પોતાનાં બાપણો અને ગાયનોથી બહુ વિનોદજનક બતાવી હતી. જેમ સ્ત્રીઓને આવા મેળાવટામાં વધુ ભાગ આપવાની અમે આગળ બલભચુ કરી તેમ તરુણ વર્ગને પણ આવા મેળાવટાઓમાં ઉત્તેજન આપવાની વધુ જરૂર હોવાનું બાર દહને જણાવીએ છીએ, કારણ કે ભવિષ્યના ટોળક મંડળના નેતા તેઓ જ થવાના છે અને તેમને જ પોતાનાં મુખ દુઃખનો નિર્ણય કરવાનો છે.

ખીજે દિવસે કેટલાક વધુ પ્રતિનિધિઓ આવ્યા હતા અને સભાના કામમાં વધુ ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થયો હતો. ઉમરેકની વેદશાળાનાં બાળકોની પરીક્ષા લઈ તેમને ધનાઓ આપવામાં આવ્યા પછી સભામાં 'વિદેશગમન' અને 'કન્યાની વય' એ બે બહુ જ અગત્યના વિષયો ઉપર વ્યાખ્યાન થયાં હતાં. શાસ્ત્ર તેમ જ વ્યવહાર ઉભય દૃષ્ટિબિંદુઓથી આ પ્રશ્નો ઉપર વિચાર આપવામાં આવ્યા હતા. મૂળ વ્યાખ્યાન કરતાંને અનુમેદન આપનારા વિવેચકોએ પણ સભાના વાતાવરણને ઉભય બહુ જ ઉપયોગી પ્રત્યેના ઉપયુક્ત અને ખાત્રી કરાવનારા વાદવિવાદોથી ધમધમાવી મુક્યું હતું અને તેની એ અસર થઈ હતી કે સભાએ વિદેશગમન અને કન્યાની વય વધારવાના બન્ને મુદ્દાઓને પોતાનું અનુમેદન આપ્યું હતું.

લગભગ પચાસ વર્ષ થયાં વિદેશગમનનો પ્રશ્ન આપણી વચ્ચે ચર્ચા છે તે છતાં જુના વિચારના બહુ જોરદાર બળ આગળ, દેશ, જ્ઞાતિ અને વ્યક્તિને લાભપ્રદ આ પ્રશ્નનો હજી પણ ખુબો નિર્ણય થઈ જતો નથી, એ દિલ્લગીર થવા જેવું છે. જે આયો આગળ વધવામાં જ પોતાનો પુરુષાર્થ માનતા હતા ને આયોએ આપણને એક દેશમાં ગોંધાઈ રહી કુવાના દેડકાની રિયતિએ જવાનું કહ્યું હોય, એમ કોઈ પણ વિચારકની ભુદ્ધિ કમુલ કરી શકશે નહિ. શાસ્ત્ર અને વ્યવહાર કોઈ પણ રીતે વિદેશગમનને એક મહા પાપ કહી શકે તેમ નથી, તો શા માટે ચોક્કસ પરોક્ષતિને નહિ સહન કરનારા દ્વેષીજાઓથી ડરી જઈ મોટાં મોટાં જ્ઞાતિ મંડળોએ પ્રત્નના અભ્યુદયના મોટા માગેમાં આડે આવવું તે અમે સમજી શકતા નથી? વિદેશગમનની આ દેશને હાલ બહુ જ અગત્ય છે અને મનુ ભગવાન તથા બીજા શાસ્ત્રકારો ખુબે ખુબી રીતે કહે છે કે કોઈની પણ પાસેથી કોઈ પણ ઉપાયે અને કોઈ પણ રીતે વિદ્યા ભણવી. યુરોપ અત્યારે વિવિધ વિદ્યાઓની પાઠશાળા જેવું છે તો શા માટે ત્યાં જઈ આપણને અનુકૂળ વિદ્યા ગ્રહણ કરવી નહિ? અર્થાત્ કરવી જ. ખુબા દિસે પોતાનું શ્રેય કરતાં કોઈથી ડરવું નહિ. જગતની પ્રજાઓ વચ્ચે ઉચી વિદ્યાઓની હાલ જે સ્પર્ધા ચાલી છે તેમાં આપણા બ્રાહ્મણ તરુણોએ પણ ઉત્સાહથી ભાગ લેવો અને ભારત આદિ અનાદિ કાળથી જે માન મર્ત્યો ધરાવે છે તે ખતરી સાચવવો.

કન્યાની ઉમ્મર વધારવા બાબત ચાલેલી ચર્ચામાં વિવિધ સૂચનાઓ થઈ હતી જેની ઉપર વિચાર ચલાવી સભાએ ચૈદ વર્ષથી વધુ તરફ પોતાની પસંદગી બતાવી છે. ધર્મ શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે કે કન્યાને સમજાણી થયા પછી જ પરણાવવી. વિવાહના મંત્રા અને વિધાનો ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તે બાળકને માટે નહિ પરંતુ સમજી માણસને

માટે નિમત્ત થયેલી વસ્તુઓ છે. સમ્પત્તી જેને આર્થ વિવાહમાં બંધુ મોટી અને અગત્યની જગ્યા આપવામાં આવેલી છે તે સમ્પત્તીના મત્રો ગુ હસ અગિયાર વર્ષની છોકરીને માટે નિમત્ત થયેલા છે એમ કોઈ પણ વિદ્વાન કહી શકે ? નહિ જ. સ્વામિના આખા ગૃહસ્થાશ્રમની ગણે પોતાને હાથ લેવાની જે કચુલીયાતો કન્યાને ઉત્તમ મત્રોમાં આપવી પડે છે તે ગુ એક બાળક કન્યા આપે ? અને આપે તો તેને આર્થ મહર્ષિઓ જેવા ડાહ્યા વિદ્વાનો બંધનકારક ગણે ? કદી નહિ. એક ઉમ્મર લાપક થયેલી સ્ત્રી (કન્યા) ને માટે જ એ મત્રોમાંની કચુલાતોની યોજના છે. કન્યા મોટી થઈ જવા સંબંધી કિંવા કન્યાને રમે-દર્શન થઈ જવા સંબંધી જે કટલાક અજ્ઞાન મૂલક વહેમે લોકોમાં અને ઐરામાં ચાલે છે તે હવે ઉન્મૂલ થવા જ ઘટે છે. પોતાને જન્મભગ બંધનકારક કેવાં વચનોથી પોતે બંધાય છે તે નહિ સમજનારી એક બાળક કન્યાને નહિ છુટ્ટી શકે એવી લગનની ગાંઠમાં ગાંડી દેવી અને પોતે નહિ સમજવા છતાં અપાયલાં કહેવાતાં વચનને માટે તેને બંધાયેલી ગણી આપો ભવ તેને એક જાતના ગણદૂતમાં સજડતી રાખવી, એ કોઈ પણ રીતે ન્યાય નથી માટે કયાઓને મોટી ઉમ્મરે પગલાવવા તરફ સભાએ જે સંમતિ આપી છે તેને અમે બહુ મોટા આનંદથી વધારી લઈએ છીએ. બાળ લગ્ન અને કન્યા વિકૃત સંબંધે પણ સભાએ બહુ જ ધ્યાનથી યોગ્ય અને બીજી રીતિઓએ અનુકૂળ કરવા યોગ્ય વિચારો પસંદ કર્યા છે. પ્રસન્ન

ગવસાત્ પ્રમુખની ઈચ્છાથી આ ' ગુર્જર શાહાણુ ' ના તંત્રીએ પણ સભાજનોના આનંદોદગાર વચ્ચે નીચે પ્રમાણે પોતાના વિચારો જણાવ્યા હતા.

૧ સભા ચારે વર્ષે ને આશ્રમના હિતને માટે દસ વર્ષથી ઉદય કરે છે, તેના આગેવાનો વિદ્વાન, ધનવાન, ઉદાર અને પ્રમાણીક છે. તે ઉત્કર્ષનાં અને આનંદનાં ચિન્હ છે.

૨ ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહાર વડે આપણા દેશની ઉન્નતિ હતી, તેમાંથી કુચુંપ, ઈર્ષ્યા, વગેરેને લીધે પડતી થઈ છે.

૩ માયાણુ ઇંગ્રેજ મંદારના રાજ્યથી આપણને અનેક લાભ અને મુખ મળે છે. પણ કેળવણીનું કામ સરકારના હાથમાં હોવાથી ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહારમાં તેને સર્વને અનુકૂલ ધર્મનાં તત્તજ કેળવણીમાં રીકારવા પડ્યાં છે. આપણામાં જ અનેક ધર્મ છે. કેળવણીનું કામ આપણે જાતે કરવું અથવા બાહ્યકોને ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહાર આપણે શીખવવા.

૪ ધર્મ, વ્યવહાર અને નીતિ વતી આપણી ઉન્નતિ ધાય તેવા ઉપાય કરવા.

૧ ગુર્જર શાહાણુ એક મહા મંદળ રચાપણું કે જે તન, મન, અને ધનથી આપણા આર્યોનું હિત થવા નીચેનાં ત્રણ કામ કરે.

(૧) " ગુર્જર શાહાણુ " માસિક દ્વારા સુવિચારનું બળ લોકોમાં (ચારે વર્ષમાં) ફેલાવે.

(૨) ઇંગ્રેજ અભ્યાસ કરનારા વિદ્યાર્થીઓને માટે મોર્ટિંગ દાઉસો રચાવી મંદળની દબરેખ નીચે જુવાનોને ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહારનું બાન કરાવે અને તેમને કુર્ષ અને દુર્ગમનથી બચાવે.

(૩) નાનાં ખાળકોને માટે ઠેકાણે ઠેકાણે આશ્રમો ઉઘાડી તેમાં યુજવતી, ઇંગ્રેજી, સંસ્કૃત અને હિંદી ભાષા સાથે ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહારનું જ્ઞાન આપે.

ખીજો દિવસે મેળાવડાનું કામ સર્વેના સંતોષ વચ્ચે પરિપૂર્ણ કરવામાં આવ્યું હતું. ધર્મ, નીતિ, વ્યવહાર અને કેળવણીની ખાખતો ઉપર આજ દશ વર્ષ થયાં સમાજ મોટા ઉત્સાહ ભેર જે કાર્ય કરે છે તે ધન્યવાદને યોગ્ય જ છે. ટાળક સમાજના નેતાઓ ધનવાન તેમ જ વિદ્વાન છે અને જો આવા જ ઉત્સાહથી કાર્ય ચાલુ રહેશે તો આપણે પ્રતિવર્ષ તેમને વધુ અને વધુ ધન્યવાદ દેવાને જ મનઃકર્મ યથું.

જુદી જુદી જ્ઞાતિઓનાં મંડળો અને સમાજો જુદાં જુદાં કાર્ય કરે તેમ છતાં તે બધા-માંથી એક મોટા એકીકરણનો માર્ગ તૈયાર થવાની જરૂર પડે છે. જ્ઞાતિનાં મંડળોમાં બધાઈ રહેવું એ હાલના દેશકાળને ઉપયોગી હોય એમ લાગતું નથી. આગળ ખાણસો બહાર દેશાવર-પાંચ પચીસ ગાઉ પણ ભાગ્યે જ જતા હતા. હાલ લોકો પાંચ અને પાંચ હજાર ગાઉ દૂર ચાલ્યાં જાય છે અને પોતાની જ્ઞાતિને લીધે તેમને ત્યાં જન્મારો કાઢવો પડે છે. આવા દેશકાળમાં ભોજન વ્યવહાર, આચાર વિચાર, કેળવણી અને યોજી વગેરેથી એક જ્ઞાતિથી અલગ રહી પોતાની ચામુક નામકામવાળી જ્ઞાતિને જ ચોંટી રહેવાની રીતિ ચાલી શકે એમ લાગતું નથી. આપણા સંવ્યવહારનું ક્ષેત્ર જે પૂર્વે બહાર નહિ નિકળવાને લીધે નાતું હતું તે હાલ બહોળું કરવાની જરૂર છે. પડિત વ્યવહારવાળા બ્રાહ્મણો ધીરે ધીરે એકત્ર થવાના કાર્ય ઉપર જાય એવો ઉપક્રમ ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞાતિનાં કહેવાતાં મંડળોએ લોક ઉશ્કેરાઈ જાય નહિ તેવી રીતે ધીરજ અને સમજની સાથે શરૂ કરવો ધટે છે. આવા મંડળોમાં પડિતવાળા વિદ્વાન અને બ્રાહ્મણનું એક અંતઃકરણમાં ધન્યવાદ તમામ બંધુઓને દરેક મંડળ નેતાવાની રૂઢિ પાડી પરિચયમાં જુદા કરવા ૩૫ પહેલ પગલું બસતું અને વખતના પહેલા સાથે તેને ખીલવતાં જતું. હવે પછી મળનારાં કોઈ પણ જ્ઞાતિના મંડળને ચામે બક્ષામણુ કરીશું કે તેણે સ્વજ્ઞાતિની સાથે પોતાની પડિતએ જન્મનાર ખીજી જ્ઞાતિના વિદ્વાનોને પણ પોતાની સાથે વિચાર કરવાને આમંત્રવા.

મહિલાલ છપ્પારામ,

બ્રાહ્મણોને વિનંતિ.

બંધુઓ! સંસારનો સડો ટાળવો હોય તો વૈવાહિક નીતિમાં સુધારો કરો!

અનિન્દિતૈઃ સ્ત્રીવિવાહૈર્નિંદ્યા મન્વતિ પ્રજા.

અનિન્દિત વિવાહોમાંથી જ અનિંદ્ય પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે. (મતું)

પ્રજાના સુખરૂપ જીવનના વિનિમયની સુખ્ય સંસ્થા શુદ્ધરૂપ છે અને ધર્મશાસ્ત્રકારો કહે છે કે, ત્રણ આશ્રમોને તેજ ઉપકારક આશ્રમ છે. પૂર્વના મહર્ષિઓએ આ આશ્રમની

સુખવસ્થા માટે બહુજ સારી જોડવણી કરેલી છે પરંતુ દુર્ભાગ્યે તે પગાતી નહિ રહેવાને લીધે અત્યારે ગૃહસ્થાશ્રમ-સંસાર ક્લેશમય થઈ ગયો છે. સંસાર વ્યવહારમાં ઉપવિષ્ઠ થયેલો ક્લેશ દૂર થાય નહિ ત્યાં સુધી ઉચ્ચ જીવનની આશા રાખવી એ નિરર્થક છે. ગમે તેવું સારું રાજ્ય હો, ગમે તેટલી કેળવણી વધે, જગતનો વ્યાપાર ખેડાવ અને મોટામાં મોટા સંપત્તિવાળા બનો પરંતુ જ્યાં સુધી સંસાર સુખરૂપ થયો નથી ત્યાં સુધી પ્રજા જીવન સુખમય થવાનું નથીજ. સંસારની અધિષ્ઠાત્રી સ્ત્રી હોવાથી જ્યારે સ્ત્રીઓ સુધરીને ગૃહસ્થાશ્રમને સુધારશે ત્યારેજ તે આનંદમય બની પ્રજાજીવનને સુખરૂપ આશ્રમ બની શકશે. પૂર્વના તેમજ હાલના અને પૂર્વના તેમજ પશ્ચિમના સદ્ વિદ્વાનો એકે અવાજે એમજ કહેતા રહેલા છે કે સ્ત્રીઓથીજ સંસાર સુધરશે અને સંસાર સુધરશે ત્યારેજ ઉત્તર જીવન ઉપજશે. સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી સાદિત્વમાંનાં સ્ત્રી સુધારણાથી સંસાર સુધારવાનાં મુખ્યપિતૉ આજ એક જ-માનો થયાં વર્તમાનપત્રોમાં અને લેખોમાં અવતર્યો તરીકે આપાયા કરે છે એટલે તેવું પિઠપેશણ નહિ કરતાં આપણે અત્રે એકદમ એમજ કહી દઈશું કે સ્ત્રી વધ સંસાર છે અને સ્ત્રીની ઉત્તતિ એજ સંસારની ઉત્તતિ છે તથા સંસારની ઉત્તતિ એજ પ્રજા જીવનની આનંદમય મુગ્ધતા છે માટે જેમને પ્રજા જીવનના આનંદમયની અભિલાષા હોય તેમને મર્વેને એજ વિનતિ છે કે તેમણે સ્ત્રી-અને-વિવાહ વગેરે ગૃહસ્થાશ્રમનાં મુખ્ય પગથીયાં સુધારવાના ઉપક્રમનો ઉદ્યોગ કરવો એટલે મર્વેનિસત પ્રાપ્ત થશે.

એક જમાનો થયાં સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવાને બહુ મહેનત લેવામાં આવે છે તો પણ હજી આપણા સ્ત્રી મંડળમાં જેવું ને તેવુંજ અધ્યાત્મ ધોર ગ્રહેલું છે. ભોક્ષ પહેલાં ખીલકુલ બચુતા નહિ તે હાલ લખવા વાંચવા જેટલું બજે છે પરંતુ તેથી અતિ ઘાટ અધારમાં ઉત્તેજ થાય એમ લાગતું નથી. લખવું વાંચવું એ કંઈ કેળવણી નથી અને તેમાંથી મોટી આશા રાખવામાં આતી હોય તો તે જોડીજ છે. અજવાળુ પાડવાને માટે જેમ પ્રકાશિત દીવાની જરૂર છે તેમ આપણા ઘરમાં અજવાળું પાડવાને માટે પણ લખી વાંચી જાણનારી સ્ત્રીઓની નહિ પરંતુ બહુ ઉચ્ચ પ્રકારની કેળવણી પામેલી સ્ત્રીઓની જરૂર છે. આ દેશના અને પરદેશના રીત રિવાજોને વાંચી તેના ગુણગુણ તપાસે અને દેશકાળને યોગ્ય આપણને કેવું ધોરણ લાભપ્રદ થઈ પડશે તે વિચારી કાઢી તેને અમલમાં મુકવાનો ચત્ત ચલાવે એવા જ્ઞાનવાળી સ્ત્રીઓ જ્યારે આપણા ઓરડાઓમાં દાખલ થશે ત્યારે તેમાંનું જમાનાઓથી જડ થઈ ગઈરૂં રહેલું અધાર દૂર કરી શકાશે. આવી સ્ત્રીઓ ઉત્પન્ન કરવાને માટે આપણે હાલની શાળાઓ અને હાલનાં ધોરણોમાં બહુ સુધારો વધારો કરવો જોઈએ. શાળાઓ અને ધોરણોમાં સુધારો થવાને વખત જોઈશે તે દરમિયાન વિદ્વાન સ્ત્રીઓ અને વૃદ્ધ પુરુષોએ પરિણીત સ્ત્રીઓને તેમને ઘેર ખેડાં વાંચન અને શિક્ષણ આપીને એ કામ બજાવવું જોઈએ છીએ. જ્યાં સુધી કેળવણીનો બહેળો ફાલેલો થયો નથી ત્યાં સુધી કોઈ પણ જાતનો સુધારો થઈ શકવાનો નથી, કારણ કે જેમનામાં સુધારો કરવાનો છે તેઓજ સુધારાથી તેની સામે થશે. પુરુષોમાં કેળવણી વધવાથી હાલ પણ સુધારાઓ પુરુષોના મનમાં દસ્યા છે અને પુરુષો તે કરવાને તત્પર પણ છે છતાં સ્ત્રીઓ અજ્ઞાનને લીધે તેમની માથે થાય છે તેથી તે અમલમાં મુકી શકાતા નથી. જ્યારે સ્ત્રીઓ સુધરશે અને તેઓ પોતે તે સુધારા કરવાને તત્પર થશે ત્યારે તેમને કોઈ જાતનો

અટકાવ લાગશે નહિ. સસાં સુધારાને માટે સ્ત્રીઓની મદદની ખાસ જરૂર છે માટે સ્ત્રીઓને કેળવી સુધારા માટે વિચાર કરે એવી બનવાની પહેલી જરૂર છે. જ્ઞાતિઓવાળાને પોતા પોતાનામાં સ્ત્રી કેળવણી વધાવાના યત્ન કરે તો તે મપાટાબધ ચાલી શકે અને એક જામીને પિતતા પહેલા અમુક જ્ઞાતિ અમુક સપાટીની ઉપર તરી આવ્યા વગર રહેજ નહિ.

ગૃહસ્થાશ્રમને ઉત્પત્ત કન્યા વિધિ તે વિવાહ છે અને વિવાહો અસલના ધોરણ ઉપરથી છેડ નીચે પડી ગયા છે. આમળના વખતમાં વેદાભ્યાસ કરી ગુરુને ત્યાંથી ઘેર આવેલો બ્રાહ્મણ જે ઓછામાં ઓછો પચ્ચીસ વર્ષ ઉપરની વયનો હોતો તે અગિયાર બાર વર્ષની પોતાને અનુદૂળ કન્યા સાથે પનથુતો હાલ તો દસ બાર વર્ષના વડેને તેટલીજ ઉંમરની કન્યાની સાથે પનથાવી દેવામાં આવે છે. અણસમજીત વડકન્યા એક બીજાને ઓળખતા હતા નથી એટલુજ નહિ પરંતુ એક બીજાની સાથે રૂપ શુષ્ક વ્યવહારમાં મામ્યવાળા પણ હોતા નથી યોગ્ય ઉંમર થયા પહેલા તેમને એક બીજાના મેળાપમાં મુન્વામાં આવે છે, ન્યા સાસુ, નણદ અને બીજા બધા મામરીઆ કન્યા જે કહેવા માત્ર વહુપણને ખામી હોય છે તેને અનેક જાતના વાધા વચકાથી તાન્યા કરે છે અણસમજીત જ્ઞેડાને એક બીજાની સાથે પ્રેમથી રહેવાની નહિ પરંતુ કેમ કુરતી ઉડાવવી એવીજ આગે તરફથી સવાહ મળતી ગહે છે રાત દિવમ વાધા, વટવાડ, ગાળામાળી અને મારામારી થયા કરે છે અને તેમાંથી દૈવ વશાત્ પ્રજા ઉત્પત્ત થાય છે એ પ્રજા વળી માખાપની દુરતી જ્ઞેતી જ્ઞેતી ઉઠે છે આવી પ્રજામાં સૌજન્ય અને ઉંચા વિચાર જ્યાંથી હોય ? મરતા તજાવમાંથી દુર્ગંધજ નીડળે તેમ આવા કલેશમય મંસા માથી ડુખી અને કલેશી પ્રજા ઉત્પત્ત થાય એમાં શી નવાઈ ! !

ધર્મશાસ્ત્રમરોએ વિવાહ વિધિમાં બહુ સાન નિયમે આપેલા છે તેમ છતાં આપણી વૈવાહિક નીતિ તો તદ્દન ઉવગર્ધ ગઈ છે કન્યાને સાટે કન્યા મેળવવાનો વિવાહ વિધિ જે હાલ ઘણી નાતોમાં ચાલે છે તે એટલો તો ચરમ ઉપગ્રવનારો છે કે જ્ઞેતી વિગતો મામળતા પણ શિષ્ટજનોને કંપારીજ આવે. ખેનને સાટે ભાઈ પન્થો એ જ્ઞેતી કે ત્રાસ જનક છે તેમ છતાં એટલુ બધુ સહજ થઈ ગયું છે કે કાઢને તેની અસરજ થતી નથી. સા । બ્રાહ્મણ ગણાતી એવી કેટલીક નાતોમાં દોકરીને સાટે બાપ પગધ્યાના દાખવા પણ જાણવામાં છે પુત્રીને માટે બાપ પરલો એ વિવાહ કેવો ? આમાં બ્રાહ્મણપણુ તો શુ પ દુ મનુષ્યપણુ પણ છે એમ કોણ કહે ? વગી કન્યા વિક્રયના વિવાદો તો પશુ વિક્રમ જેવાજ થઈ પડેલા છે ઘણી સારી ગણાતી નાતોમાં છોકરીનો જન્મ એક મોટી સમૃદ્ધિની પામિ જેવો ગણાય છે છોકરી બીચારી હજી તો પોતે કોણ તે સમજવા પણ લાગી નથી હોતી તે પહેલા લોકો તેનું મૂલ કન્વા માટે છે અને માખાપો જ્યાંથી ભરપટે નાણા મળે ત્યા તેને વેચી દે છે, પશુપતિ ગોવળનો ધધો લઈ એકેના આવા માખાપો તો આપણી વચ્ચે સંખ્યાબધ છે કન્યા વિક્રમ દરનાગ માખાપોવરની યોગ્યતા તરફ નહિ પણ નાણાની નાની મોટી રકમ તરફ લત નાખે છે જેમને દુધિઆ દાત પણ પુરા આવી રહેલા હોતા નથી એવી હજારો કન્યાઓ વા વર્ષ જેમના ઘરડા દાત પરી ગયેલાને પણ દશકો યઈ

ગયો હોય એવા બોખા ડોસાએને દેવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે સોનાની તુલાએ તોવાળસી કન્યા એકાદ બે વર્ષ સૌભાગ્યની ગાદી ભોગવી પછી વિધવા થઈ બધી મીલકતની વાલી બને છે અને તેનાં માખાપ સગા વગેરે તેની ઉપર તાગડધિનાં કરે છે. શહેરે શહેર આવી વિધવાઓના ટોળા વધી ગયેલાં છે. જો આ નીતિને સુધારવામાં નહિ આવે તો કેવો અનર્થ થશે તે કદી પશુ શકાતું નથી.

આવા નિંદા અતિ અધમ વિવાહો ન્યા નિત્ય પ્રતિ થયાજ કરે ત્યાં પછી અનિંદ્ય પ્રજા કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય ? આપણો ગૃહસ્થાશ્રમ જે આવા વિવાહોથી કલેશરૂપ થઈ પડેલો છે અને જેમાં પતિ પત્નિને ગત્રિ દિવસ કલેશ થયા કરે છે તેમાંથી દેશનો ઉદય કરનારા પુત્રોની આશા ગમ્ભીર એ ફેગટજ છે. બધુઓ ! આપણા સસારને કોઈ રીતે વખાણી શકાય તેમ નથી માટે આપણે તેને સુધારવાને તત્પર થવું ધટે છે. આપણામાં એ સારાગણ્ય હોય એવો છે કે આપણે આપણી બાબતોને ખોટી અને કુખપ્રદ જાણતા હોવા છતાં પણ તેવું પ્રતિપાદન કર્યા કરીએ છીએ અને વારંવાર જે માર્ગમાં ગાડું ચાલ્યું જતું હોય તે માર્ગ અવ્યવસ્થાને આનારાની બતાવીએ છીએ કંઈક નવું કરવું અને કંઈક નવો સુધારો આણવો એવા વિચાર આપણા મગજમાં સ્ફુરજતા નથી તો પછી આપણી સ્ત્રીઓમાં તેવા વિચારો ક્યાથી સ્ફુરે ? ગૃહસ્થાશ્રમ સુધાન્વાતુ કામ સ્ત્રીઓનું છે તે જ્યારે પોતાનું યેમ શામાં તે પણ સમજતી નથી ત્યારે આપણો સસાર આપણે હમણા સુધારી શકીએ એમ બનવાનું નથી સ્ત્રી સ્વચ્છતાને આશ્રય લઈ આપણે આપણા સસારને ઉદ્ધારવાનો યત્ન કરવાનો છે.

વૈવાહિક નીતિ રીતિનું કશું પણ દર ઠેકાણે ગૂંથું નથી તો પછી સંસાર ક્યાથી સારો હોય ? જન કન્યાની શારીરિક, માનસિક, બાવહારિક કે સયોગજનક કોઈ પણ જાતની યોગ્યતાનો વિચાર લાવના વિવાહોમાં કન્યામાં આવતો નથી આમ જોડામાંથી ઉત્પન્ન થયેલી પ્રજા અધમ અને અધમ ગતિને પામતી જાય છે. બધુઓ ! પ્રજાના ઉદ્ધાર માટે એક બહુજ મોટા બાબતી જરૂર છે અને તે એ બાબ છે કે તેમના વિચારો સપૂર્ણ જ્ઞાનથી ફેરવવા. ન્યા સુધી મનુષ્યના વિચારોમાં ફેરફાર થાય નહિ ત્યાં સુધી તેને કર્તવ્યની દિશા મુજે નહિ એ સ્વાભાવિક છે. આપણા લોકોની ઉપર આપણી પોતાની ઉત્તમતાની એક જખ્ખર અને મહા અભિમાન ભરી છાપ પડી ગઈ છે કે જેથી આપણે આપણાથી દરેક પ્રજાને હલકી ગણીએ છીએ અને આપણા આચાર વ્યવહાર અને નીતિને સર્વાત્ર માની તેમાંથી રંજ પણ અસવા માગતા નથી. સાગ સારા બણેલા અને હિન્દુ પહેલેલા અનુભવીઓની ઉપર પણ આ સ્વાભિમાનનું એવું જોર જામી ગયેલું જણાય છે કે તેઓ પોતાના એકંદીઆના દીવા આગળ વિજયીના દીવાને પણ પુચ્છ ગપ્પાન કરે છે. આ એક સદજ દાખલો છે પરંતુ એવી જાતના વાદવિવાદ આપણે વારંવાર આપણા લોકોમાં થતા જોઈએ છીએ આવી જાતના નિઃશાભિમાનથી તો અવધીન છે ? પોતાની મોટાઇમાં અધક થઈ ગયેલા માણસની મદસદવિશેષ પુદ્ધિ પણ બહેર ભરી જાય એ વાત ધણે સ્થળે જોવામાં આવે છે. આવા એક પક્ષી અભિમાનથી નહિ પરંતુ નિજાનસ મનથી બેઠે આજુની પરીક્ષા કરી જે સારું હોય તેને મદણ કરવાની રત્તિએ જો આપણા સસારમાં સુધારો કરવામાં આવે તો આપણો ઉદય થાય એમ છે માટે બધુઓ તે પ્રતિ નિધા પહોંચાડો.

૫૪ એટલે વ્યક્તિ સમષ્ટિનું હિત.

લોકો બોલે છે અને લખનારાઓ લખે છે કે, 'દેશ પડી ગયો' પરંતુ કોઈ પડતીની ચડતી થાય એવા વિચારોને લોકના મન ઉપર દૃઢ કરતું નથી. આપણા દેશની પડતીનું કારણ તો જ્ઞાનનો વિલય જ છે. દેશમાંથી જ્ઞાનનો સાદ જ જતો રહેલો છે, માટે હરેક રીતે દેશમાં જ્ઞાનનો સાદ-રસ ઉત્પન્ન કરવો જોઈએ છીએ. મનુષ્યના મન ઉપર જે જાતના સંસ્કાર હોય છે. એક ઉપર ઉપરના અને ખીજા ઉડા. આ ઉડા સંસ્કારને આપણે પ્રસંગવશાત્ એક જાતની ભાવના કે સાદ કહીશું. મનુષ્યને જેમ સંસારમાંની અનેક જાતની ભાવનાઓમાંની અમુક અમુક ભાવનાઓ પોતાને અનુકૂળ પ્રસંગે યદ્યપિ આવે છે તેમ જેમના મનમાં જ્ઞાનની ઉડી લાગણી હોય તેને પોતાને અનુકૂળ પ્રસંગે જ્ઞાનની પણ સાદના યદ્યપિ આવે છે. યુરોપ અને અમેરિકા તરફ કે જ્યાં જ્ઞાનને લીધે અત્યારે લીલાલહેરો યદ્યપિ રહેલી છે ત્યાં મોટા મોટા ધનાઢ્યોને અને વિદ્વાન મનુષ્યોને પણ જ્ઞાનની સાદનાઓ યદ્યપિ આવે છે. આપણા દેશમાં પણ બહુ પ્રાચીન કાળમાં આવું હતું પરંતુ હાલ તેનું નામ નિશાન રહેલું નથી. આપણા મન ઉપર ધર્મની દાનતી, કીર્તિ મેળવવાની અને ખીજી રીતે સ્વમાનનાં અભિમાન ભેવાની છાપો એવી મજબૂત પડી ગયેલી છે કે આપણે જ્યારે પણ અનુકૂળ પ્રસંગ આવે ત્યારે ઉડા સંસ્કારને અનુસરતી ભાવનાઓ કરીએ છીએ. જ્ઞાન મેળવવાની કે જ્ઞાન પ્રસારવાની ભાવના કરતા નથી. સર્વ દાનમાં વિદ્યા દાન મોટું દાન છે એવું સુભાષિત આપણા લોકોને કંઠે છે પણ હૃદયમાં તેની ભાવના નથી. ભાવના હોય તો જ તે વસ્તુ બને છે નહિ તો બનતી નથી, માટે લોકોના મનમાં જ્ઞાનની સાદનાની ઉડી છાપ પાડવાની આપણા દેશમાં બહુ બારે-મોટી અગત્ય છે.

આપણે વર્તમાન ૫૪ વાંચનારાઓ વારંવાર યુરોપ અને અમેરિકા તરફના સમાચારોમાં વાંચીએ છીએ કે, "અમુક ધનાઢ્યે પોતાની આટલી મીલકત જ્ઞાનના પ્રસાર માટે આપી દીધી. અમુક માણસે અમુક જાતની શોધને માટે આટલી મોટી રકમ પોતાના મીલકમાં દુરાવી. અમુક વિદ્વાનોએ અમુક જ્ઞાનની સામા માટે મોટાંતું સર્જન આપી દીધું. અમુક વિદ્વાને અમુક જ્ઞાનને પ્રસારવા કે ખીલવવા પોતાનું જીવન તેના અભ્યાસને અર્પણ કરી દીધું. અમુક ગૃહસ્થે અમુક વિદ્વાનને અમુક જાતના જ્ઞાનના અભ્યાસ માટે આજીવન પર્યંત પાળવાનું માથે લઈ લીધું. અમુક ગરીબ વિદ્વાને અમુક શાસ્ત્ર તૈયાર કરી આપ્યું. અમુક માણસોએ અમુક જ્ઞાનની શોધ કિંવા ખીલવણી પાછળ પોતાનાં ધન અને જીવન આપી દીધાં. યુરોપ તરફનાં વર્તમાનોમાં આપણે જ્યારે વારંવાર આવી જાન ભાવનાઓને પ્રકટ થતી જોઈએ છીએ ત્યારે આણી તરફ આપણા દેશમાં કેવી ભાવનાઓને પ્રકટ થતી જોઈએ છીએ તે જોઈએ.

આપણાં દેશીપત્રોમાં આપણે વારંવાર વાંચીએ છીએ કે ફલાણા ગૃહસ્થે ધર્મશાળાઓ બંધાવી, ફલાણાએ નવાણું કગડાયા; ફલાણાએ ધર્મઆર્પણે આટલી મોટી રકમ અર્પણ કરી, ફલાણાએ દાખ ખાહણ જમાડ્યા; ફલાણાએ સદાવર્ત બાંધ્યાં. ફલાણાએ મોટા યજ્ઞો ને

પુન પાત્રીઓ કરી; દલાણા વિદ્યાને સંન્યાસ લીધો, દલાણાએ લલાણા લલાયાં ઇલાદિ.” કોઈએ જ્ઞાનને માટે આમ કયું એવું આપણે વાંચતાં નથી, ને કદાપિ હમણાં હમણાંમાં કંઈક તેવું થાય છે તો તે પશ્ચિમ તરફના લોકોની ભાવનાના અનુકરણ રૂપે જ થાય છે, પોતાના મનની ઊંડી લાગણીવાળી ભાવનાથી નહિ. અર્થાત્ આપણામાંથી જ્ઞાનની કિંમત જળતી રહી છે ને આપણને જ્ઞાનના પ્રસારની કે ખીલવણીની ભાવના થતી જ નથી. જે વાત લોકમાં બહુજ કિંમતી અને શ્રેયષ્કર ગણાતી હોય અને સર્વ કોઈ તેની તુલના કરતું હોય તે વસ્તુનું માહાત્મ્ય મનુષ્યના મનમાં ઊંડું ઊંડું રમ્યા કરે અને જ્યારે પણ અનુકૂળ પ્રસંગ આવે ત્યારે તે પ્રમાણે તેને વર્તવે આપણને જ્ઞાનની ઝાઝી તુલના નથી, ત્યાં સંન્યાસમાં આપણા જ્ઞાનની પ્રતિભામિતિ માનેલી ભાવના આપણમાં છે એટલે કે વ્યાવહારિક અને લોકોપકારક જ્ઞાનની આખી બાબતુજ આપણી દૃષ્ટિની બહાર રહેલી છે એટલે આપણને જ્ઞાનાભિવૃદ્ધિની ભાવના છે જ નહિ અને તેથી જ લોકો પોતાનાં ધન જીવન તેને અર્પણ કરતા નથી. આપણા લોકો આપણામાંની ભાવનાઓથી જ પ્રેરણા છે ગયા મહિતામાં વડોદરા પાસે કાવતી ગામમાં મિ. મનસુખરામ નામના ગરીબ મહેતાજીએ લોકોના કહેવા પ્રમાણે એક લાખ રૂપિયા સતમખ યજ્ઞની પાછળ ખર્ચ્યા છે, મહેતાજી પાસે સાઠ પાંચ રૂપિયાની મુંડી હતી તેમથી આવું મોઢું ખર્ચ થયું એમ કહેવામાં આવે છે કે શ્રી રણછોડજી તેમને મદદ કરે છે. તૃસિંહ મહેતાને જોમ શ્રી કૃષ્ણ મદદ કરી હતી તેમ આમને પણ મદદ મળી આવે છે. શ્રી રણછોડરામ મહેતાજીને આવી મોટી મદદ કે તો હોય તો મહેતાજીએ યજ્ઞ કરતાં ગરીબતાં છોકરાં જે આજ પાણી નહિ મળવાથી પર ધર્મમાં વટલી જાય છે તેમને સ્વધર્મમાં રાખવાનો યજ્ઞ કરવો વધારે યોગ્ય છે. હાકોર આણંદની આસપાસ પરદેશીઓએ ઘણા ગરીબ લોકોને પોતાના ધર્મમાં લઈ સંસ્થાન વસાવ્યાં છે અને તેમને ફા તથા કેળવણી મળે એવાં સાધન ઉભાં કર્યાં છે. મહેતાજી મનસુખરામને શ્રી રણછોડરામ જેવો ચિંતામણિહાય આવ્યો હોય તો આર્થ પ્રજ્ઞતાં બાળકોને સ્વધર્મમાં રાખવાનો મહાત્મ મહાત્મ મોટો યજ્ઞ તેમણે કર્યો એના જેવું મહત્કાર્ય બીજું કોઈ નહિ કહેવાય.

અરજ, શાસ્ત્રીય રીતિએ જોતાં પણ આ યજ્ઞ બરાબર થયેલો કહેવાશે નહિ. મહેતાજી પોતે કર્મક નહિ પરંતુ બક્ષત છે. બક્ષતને બક્ષિત અને કર્મકને યજ્ઞાદિ કરવાનાં છે. જે યજ્ઞો યથા-વિધિ ન થાય તે ફળ આપતા નથી અને યજ્ઞ કરવાનું જે વિધાન છે તે પણ સ્વર્ગ પ્રાપ્તિને માટે છે મોક્ષને માટે નથી. શું મહેતાજી સ્વર્ગની ઇચ્છાથી યજ્ઞ કરે છે ? મહેતાજીની મનિષ્ટા ઉપર બહુ મોટા માનની સાથે આપણે ઇચ્છીશું કે તેઓ યજ્ઞ યાગના કાર્યમાં લોકોને પ્રવર્તાવી પેસાતું પાણી કરાવે છે તેના કરતાં દેશનો ઉદય થાય એવી કેળવણીમાં જ્ઞાનાભિવૃદ્ધિમાં કે ધર્મતા સંગ્રહણમાં પોતાના ચિંતામણિની કૃપાનો સદુપયોગ કરશે તો તેમને પોતાને તેમ જ લોકોને વધારે ઉપકારક યજ્ઞ પડ્યા વગર રહેશે નહિ. યોગાંક વર્ષો થયાં લોકોને યજ્ઞ કરવાનું જોર આવ્યું છે તે જોર જો જ્ઞાનાભિવૃદ્ધિ તરફ વલણ લે તો વધારે સાર એ જ હેતુથી આ ટીકા કરવામાં આવી છે. કર્મથી અને યજ્ઞ યાગથી નહિ પરંતુ જ્ઞાનથી જ મોક્ષ મેળવી શકાય છે, એ નાત મોટા મોટા તત્ત્વજ્ઞોએ સિદ્ધ કરેલી છે તો પછી શા માટે પોતાના અને પ્રજાના જ્ઞાનના વધારા માટે યજ્ઞ ન કરવો ?

આપણા લોકમાં હરેક રીતે જ્ઞાનને ખીલવવાની અને વધારવાની ભાવના ઝાંછી છે. જ્યારે આગળ જણાવ્યું તેમ કીર્તિની, સ્વર્ગની અને ખીજી ઇચ્છાઓની ભાવનાઓ વધારે છે, એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ લોકો પોતાની ભાવના-સ્વભાવ પ્રમાણે પોતાને અતુક પ્રસંગે વર્તે છે. કવીશ્વર દસપતરામે સ્વભાવનું વર્ણન કરતાં, બ્રહ્મણને રાજ મળે તો તે શું કરે, તેની ઉપર ખેડુ મજ્જના વિચાર જણાવેલા છે. બ્રહ્મણને નાતો જમાડયાની અને લહાણાં લહાવાની ભાવના જ તેને રાજ મળતાં થતી જણાવી છે. આપણી પોતાની એવણાઓને લગતી ભાવનાઓ જો દેશ અને સમષ્ટિ પ્રતિ પ્રવર્તાય તો તેમાંથી ખડુ મોડું શ્રેય થાય એમાં જરા પણ શંકા નથી. લોક સમૂહ ગાંડું છે માટે વિદ્વાનોએ તેના નેતા થઈ તેને સન્માન પ્રવર્તાવવા જોઈએ. આ વસ્તુ ઉપર આટલો ઉદાગોહ કરવાની આગત જણાઈ તેનું ખીજું કારણ એ છે કે બવિષ્યમાં કેટલાક માણસો યજ્ઞ કરવાની ભાવનામાં ખેંચાય તો તેમને વિદ્વાનોનો અભિપ્રાય લેવાનું સૂઝે કે કયો યજ્ઞ વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ મર્વેને હિતકર છે ? જ્ઞાન યજ્ઞ કે દ્રવ્ય યજ્ઞ !

વિવિધ વર્તમાન.

કાગણુ શુદ્ધ ૧૪ ગુરુવારે વડોદરા પાસે આવેલા ડેપુટી ગામમાં થયેલા શતમુખ યજ્ઞના મેળાવડામાં જનાર અનુભવી શૂદ્રસ્થ જણાવે છે કે, ‘બ્રહ્મણ ગામવાળા મનઃસુખલાલ દરિવદ્ધજ નામના એક ગેહેતાજીએ શતમુખ નામનો યજ્ઞ, સ્વર્ગસત્ર શતમુખ યજ્ઞ. નામનો યજ્ઞ, ઐતયજ્ઞ ગદાર્દ્ર, અતિર્દ્ર, સદ્ભ્ય ચંડી, ગાગત્રી પુશ્ચણ, વેદપરાયણ, અરાદ પુરાણપારાયણ વગેરે યજ્ઞોનો આરંભ કાગણુ શુદ્ધ ૨ થી શરૂ કર્યો હતો. આ મનઃસુખલાલને કોઈ દાલતા નરસિંહ મહેતા અને કોઈ મહાત્માના નામે ઓળખાવે છે. આવો મોટો યજ્ઞ હમણાંજ થતો હોવાથી ગુજરાત અને ખીજા પ્રાંતોમાંથી પંદર દિવસમાં લાખથી વધારે માણસો આવ્યાં હશે.—આ યજ્ઞનાં દર્શન કરવા કેટલાક ઠાકોરો, દરબારો, શૂદ્રસ્થો ઉપરાંત નામદાર ગાયકવાડ સરકાર, મહારાષ્ટ્રી સાહેબ, યુવરાણીશ્રી ચંદ્રાવતી કુંવર સાથે પધાર્યાં હતાં. ધોળકાવાળા શ્રી ચંદ્રસ્વામી પણ પધાર્યાં હતાં.

યજ્ઞના દર્શનમાં સુમારે ૭૦૦ બ્રાહ્મણો હતા. તેમાં પ્રમુખ આચાર્ય વેદશાસ્ત્રસંપન્ન મહાશંકર સંતોકરામ શુક્લ વડોદરાવાળા તથા શિવશંકર પ્રભુરામ શાસ્ત્રી અંકલેશ્વરના, તર્કવાચસ્પતિ બદ્રીનાથ શાસ્ત્રી, કાશીવાળા ગોપીનાથ વગેરે પ્રમુખ બ્રાહ્મણો હતા. તે અને ખીજા જે આવે તે બ્રાહ્મણોને ભોજન આપવામાં આવતું હતું.

હોમ કંરવા માટે ૧૦૦ કુંડ બનાવ્યા હતા અને તે ઉપર એક વિશાળ મંડપ બાંધ્યો હતો, પુનઃ પૂર્ણાલોકિ હોવાથી બહુજી લીડ ચર્ચ હતી.

શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર તરફથી મંડપ-તથા તંત્ર વગેરેની ગોઠવણ, પોલીસનો બંદોબસ્ત અને નાણાંની રકમો ભેટ કરવામાં આવી હતી.

મનઃસુખલાલપર, શ્રી ડાકરજી પ્રસન્ન છે, તથા ચમત્કારો બતાવે છે, એમ લોકોની માન્યતા છે. તે ગમે તેમ હો, પણ એક સાધારણ મેહેતાજી આવું મહાભારત કામ ઉપાડે અને તે તિર્વિધે પાર પડે, એ ધ્વજરૂપાવિના બને જ નહિ એમ કહ્યાવિના ચાલતું જ નથી.

આ સંતતું ચારિત્ર પણ ઉત્તમ છે, એમની શ્રી રણજોડજીની ભક્તિ જોઈએ તો હતા પ્રત્યે સૌ લોકની શ્રદ્ધા બેઠી છે, ને લોકો શુભ અને ઝાહેર રીતે તેમને ધન ધાન્યાદિક અનેક ભેટો મોકલે છે.

આવા મહાત્માઓ લોક કલ્યાણનાં બીજાં કામો હાથમાં લે તો તેમાં પણ વિનય મળે. અમે એ મહાત્મા ભક્તરાજને બલામણુ કરીએ છીએ કે તેમણે આ સમયમાં વિદ્યાર્થી આશ્રમો, વિદ્યાર્થીઓ માટે વીથીઓ, અનાથ આશ્રમો, વનિતા વિશ્રામો વગેરેનાં કામોમાં પણ પોતાની શક્તિ અને ઇષ્ટ રૂપાનો ઉપયોગ કરી દેશ સેવાનાં અને લોક સેવાનાં કામો કરવાં જોઈએ. એ કામો એવાં છે કે લાખો સતપુષ્પ યજ્ઞથી પણ અધિક ફળ આવે.

આ મહાપુરુષમાં આપણા જુદેવાને દક્ષિણ અને મિથાન મળવા છતાં તેઓનું ચારિત્ર દયાળનક જોવામાં આવ્યું. તે એ કે વરણીમાં પરલા બ્રાહ્મણો પોતાના જાત વગેરે કાર્યમાં ધ્યાન આપવાને બદલે લોકો પામેથી દક્ષિણ મેળવવા દોગદોડ કરતા હતા તથા વાતોમાં વખત ગાળતા હતા. વળી ભોજન વખતે લાડ, દાળ, ભાત, શાકને માટે પણ એટલી ધમાધમ કરતા હતા કે બધાં બંડાર છતાં, સંખ્યાબંધ માણસો દાળ, ભાત કે લાડમાંની એકાદ વસ્તુ વિનાજ ભોજન કરી રવાને થતાં. અને કેટલાંકને બાણે તે ઓળેના દગલા પડ્યા રહેતા હતા. કહે છે કે બ્રાહ્મણોનાં આવાં ચારિત્ર જોઈ મહાત્માનું મન પણ દુખાયું હતું.

આવા વગેરેમાં હજારો પૈસા ખર્ચાય છે, ધણો શ્રમ પડે છે, અને અનેક વિધેનું બંધ રહે છે, તોપણ તેથી ધર્મ સચવાય છે, ઇષ્ટ ચિંતન થાય છે, હવા શુદ્ધ થાય છે, ચેષી રોગ જાય છે, વૃદ્ધિ સારી થાય છે, બ્રાહ્મણોને મિથાન અને દક્ષિણ મળે છે, સંત અને મહાપુરુષોનો સમાગમ થાય છે.

મનઃસુખલાલ જેવા એક મેહેતાજીએ પોતાનાં બક્તિભાવ અને ઉત્તમ ચારિત્રવડે મહા યજ્ઞ કરી ઉત્તર-ધર્મ-મેળવી છે. આવા ચારિત્રવાન થવાને અમારા બ્રાહ્મણ જાણીએ દાખલો મળશે તો અમે ખુશી થઈશું.

હાટ મોરા હાટ નાગરા. એ કહેવત પ્રમાણે મોડ બ્રાહ્મણોના છ પેરા વિભાગ છે.

તેમાંનો એક બાગધીણાજી મોઢ કહેવાય છે. તેઓ મોઢેશ બાગ્યા પછી ધીણાજીમાં રહ્યા તેથી ધીણાજી મોઢ કહેવાયા હશે. ધીણાજી એ ગામ ગાયકવાડીમાં મોઢ ધીણાજીની આવેલું છે. તેની વસ્તી ૧૦૦૦ ઘરની છે. આ ગામમાં તેમની હાલ હકીકત. વસ્તી ઘટી ગઈ છે. આ સિવાય તેમની વસ્તી વડનગરમાં છે. તે બધા જમીનદાર છે અને કહે છે કે તેમની પટલાઈ શ્રીરામચંદ્રના વખતથી ચાલી ગયે છે. આમાંના કેટલાક મુખ્યમાં વહેપાર કરે છે. તેઓ ધર્મમાં રાખા નુસ્ત પંથના અનાય છે. તેમનામાં કેટલાક બારદાજી ગોત્રના છે અને કેટલાક અગીરસ, કોસિક, કૃષ્ણાત્રીગેરે ગોત્રના છે. આમાંનાં જોઈમણ જેવાં પુનર્લભ વ્યક્તિ નથી. કેટલાક કન્યાવિક્રય કરે અને જમને કન્યાની તાણ પડે તેઓ પૈસા બરીને કાઢીયાવાડમાંથી ચાતુર્વેદી મોઢની નાઓ લાવે છે. બ્રાહ્મણો કેળવણીમાં ધણાજ પછાત છે. તેમજ આમાંનાં પણ છે એ ખરે ખેદકારક છે.

સંવત ૧૧ ની સાલના જુના ચોપણ જોતાં તે સમયમાં દેર, રમકસ અને અ. જા વગેરેના બાવ નીચે પ્રમાણે હતા. ગોળ મણુ ૧ ના ૩. ૨ થી ૨૫, મોંઘવારી. ૧ મણુ ૧ ના ૩. ૭ થી ૮, બાજરી ૩. ૦૫, ઘઉં ૩. ૦૫, એરંડીયું ૨. ૨૫, તેલ ૩. ૩૫, ડાંગર ૩. ૦૫ થી ૦. ૫૫, તુવર દાળ ૩. ૦૫, ચુવાર ૩. ૦૫, અગાજી, જુવાર ૩. ૦૫, મક ૩. ૦૫, જવ ૩. ૦૫, મીઠું ૩. ૦૫, ૩. ૩) બેંસ ૨૦ થી ૨૫, ગાય ૩. ૧૦ થી ૧૫, બગદ ૩. ૧૨ થી ૧૫, સુતર ૩. ૧ નું શે. ૫૫, લીનો ભોર ૩. ૦૫ થી ૦. ૫૫ જુવારના પુળા ૧૦૦ ના ૩. ૧૫.

ઉપર જ રસકસ, દેર વગેરેના બાવ આજથી ૬૫ વર્ષપર હતા તે સાથે સરખાવતાં હાલનાવ એવડા રેવડાને ચોગણા વધી ગયા છે. તેનું કારણ શું? એ પ્રશ્ન થાય છે. તેનામાંનાં જમીનમાં કસ નથી. વરસાદ જોઈએ તેવા ચતા નથી, ખેડતો ધરી ગયા હો જમીનનું મહેસુલ વધી ગયું છે એટલી બાબતો લક્ષમાં આવે છે. જો કેટલાક ભોડે ઉત્પન્ન કરે છે, ઉમદા વસ્તો તથા અલંકારો પહેરે છે, સારાં સારાં મકાનો બનાવેરતું જ શરીરના પોષણ અને રક્ષણના પદાર્થો છે તે કેટલા બધા મોંઘા થઈ ગયા છેરીરની દૃઢતાને માટે જ પદાર્થો આપણા દેશમાં ગરીબમાં ગરીબ ભોડો પણ ઇચ્છાવાપરી શક્તા હતા તેને જદે હાલ તે પદાર્થો વચલા વાંધાના મતુષ્યોને પણ વાપરવાંસા પડે છે એ જોતાં કેટલી બધી ખેડ થાય છે; અને આ સ્થિતિ કેમ આવી અનેમ દૂર થાય એ પ્રશ્ન ધણાજ કઠણ લાગે છે. આગળ મૃદરથનું ઘર, જમીન, ધનાં, પશુ અને પુત્રવડે સોમલું હતું; પણ હવે પશુ ધણું મોંઘાં થઈ ગયાં છે; અને તેણુ પોષણ કરવાની પીડા કેટલી બધી વધી પડી છે કે કોઈ ઉત્તમ વર્ણનાં કુટુંબો ગામપણ ગાય કે બેંસ રાખી શક્તા નથી; કારણ કે પશુઓની કીંમત ચાર ગણી તેમાંકો તરૂની અને હામાં પુરાવા વગેરેની અનેક અડચણો, ધાસ ધણુંજ મોંઘું અને મેવા તથા સામવણુ કરવાની કરવાના અવકાશની ખામીને લીધે તેમજ દ્રવ્યના સંલક્ષિ જો દરેક બ્રાહ્મણને ત્યાં ગાય રહેતી હતી તે રાખી શકાય એમ નથી. આજેઓને ત્યાં ધણી ગાયો રહેતી હતી તે વડે બ્રાહ્મણ બાળકો અને વિદ્યા

થઈઓને દુધ ધી, દહી, છાશ, માંખણ વગેરે મળતું તેથી તેઓ નિશ્ચિત થઈ અભ્યાસમાંજ મંડ્યા રહી હૃદયુષ્ય યતા અને બળ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમમાં પ્રખ્યાત થતા. હાલના બાલણો ગમે તેટલા મિષ્ટાન્ન પામતા હોય પણ તેમનામા બળ કે પરાક્રમ કશું જ નહોતું નથી અને કોઈ એક ગાય પણ ઘેર રાખી રાકતા નથી તેથી મલાઈ કાઢી લીધેલું પાણી જેવું દુધ, અને દુધત ચુકા ઘાસ ઉપર રહેતાં ઢોરનાં પાણી પાઈ દોહેલાં દુધ તેનાં બનેલા શીકાં દહીં વગેરે વસ્તુઓથી બાલણો પોતાનાં બાળતુ પોપણુ કરે છે તેથી તેઓ નબળાં, રોગી, ફીણુ, વીર્યવાળા અને નબળા મગજનાં થાય છે. ધર્મમાં ગાયનું આટલું બધું માહાત્મ્ય શા માટે છે? તેનો વિચાર કરીએ તો દુધ, દહીં, છાશ, માંખણ, ગૈયત્ર અને ગોમય એટલી ઘણી જ હવનને ઉપયોગી વસ્તુઓ ગાયતામાંથી મળે છે અને તે વડે શુદ્ધરથોએ એ શ્રમ વેઠીને પણ ધર આગળ ગાય માતાને મવા મળ કરવો જોઈએ. દશવીમ ધર વચ્ચે પણ હાલ ગાય નથી હેતી તેથી ગરીબ કુટુંબે છાશના પણ માંસા પડે છે. હરિ! હરિ!

ઘણા વખતથી ધરિ સ્ટેટમાં રહેતા આગેવાન બ્રાહ્મણોએ બાવન પંચરથાપના દરેલી અને તેને મુચ્ચવસ્થિત રાખવાને મન્યુષ્યત પ્રખ્યાતિલા આથી દુર સ્ટેટ અંદરની ગરીબ અને અમીર સર્વે બ્રાહ્મણો સુખી હતા. આશમાંના એક બાવન પંચ જ્ઞા- બ્રાહ્મણ બંધુ જણાવે છે કે, આ પંચ બાધના આગેવાન વંશજોમાં તિમાં થયેલા કેટલીક અનીતિ ભરેલી વર્તણૂકો દાખલ થવાથી બાવન એ નામ દે દેરફાર. હુબવાના સમય પર આજુ. તે ઉપરથી જ્ઞાતિ ખતી હી અને તેમને સમજવા માંડ્યા પણ તેનું કાઈ પરિણામ ન થયું ત્યારે બાવન પંચ અંદરનાં જીસ પાદના બ્રાહ્મણોએ તેમની આગેવાની કાઢી નાંખી એવા ચોચતા વાળા આગેવાનો નીમ્યા. આ પ્રમાણે બાકીના સત્તાવીસ ગમે વાળા આ પણ કરશે અને જ્ઞાતિમા સુધારો થશે.

બ્રાહ્મણ બંધુઓ આ શું બતાવે છે? સમયની બદલતી, વિચારનું નવું વર્ણુ અને સુધરવાની ઉચ્ચ થવાની શુભેચ્છાનું જ આ પશ્ચાત્ત છે. હવે આપણે પંચ સુધરીયું નહિ તો અન્ય કાઈ વર્ણુ આપણને ગણશે નહિ.

બ્રાહ્મણોત્કર્ષ.

(સંવાદ ૩૫.)

(અનુમધાન ગયા આંકથી)

વાર્તા ૨ છ.

કાશ્યપના બ્રાહ્મણ સુલતાન ગજનવીએ આરે સોરડી સોમનાથપર સવારી કરી ત્યારે તેના સામા' રજપૂત રાજાઓ વગેરે લશ્કર લેઈ લઈવા આવ્યા તે સમય એવો બારીક હતો કે મહામંદની ફોજનાં માણસો લગાધથી કંટાળી હાથ હારી ગયા હતાં અને પોતે હારવાની તૈયારીમાં હતા. તે જોઈ મહામંદે પોતાના તમામ લશ્કરી અમલદારોને તથા લશ્કરને એક વિચારના કરવાને બોધ આપ્યો તેથી જાએ એકજ વિચાર કર્યો કે “ મરવું કે મારવું ” પણ લડવું તથા એ કામમાં “ ખુદાની મદદ માગવી ” આ વિચાર બધા લોકોને ગમ્યો ને તેમણે ધર્મરત્ની ખરા અંત કરણથી પ્રાર્થના કરી મદદ માગી. આ વિચાર બળ એટલું વધ્યું કે એકદમ લશ્કર હાંમતમાં આવ્યું અને જોસભેર લગાધ કરીને છેવટે પોતાનાથી સામા પક્ષમાં બમણાં માણસો હતાં તેમને હારી છત મેળવી સોમનાથનું દેવલ હાથ કર્યું. આ પણ એકજ વિચારના બળનો મહીમા છે.

વાર્તા ૩ છ.

આરે જાપાનને રૂપિઆની મોટી લઘઈ યઈ ત્યારે રૂપિઆએ સમુદ્રમાં એક બળવાન કાલો મોકલ્યો તે જોઈ જાપાનના દરીઆઈ લશ્કરે એકજ યઈ એક વિચાર કર્યો કે હવે આણે શું કવું ? છેવટે એ વિચારના બળવડે એક એવી યુક્તિ તેમને સૂઝી આવી કે તે વડે તેમણે પોતાના કરતા બળવાન ચોક્કસ તથા આગમોટાનો એક સપાટે જ જાળમા દુબાડી નાશ કર્યો તેમજ જાપાનની લગાઈમા પણ તેઓ એક વિચારના બળવડેજ હતા છે.

વાર્તા ૪ થી.

જેન કરીને એક ગજન હતો તે રૈયતને ખીલવા લાગ્યો તથા બમ્બિચારાદિ અનેક પાપ કવવા લાગ્યો. આ વાત તે સમયના રૂપિમંડળના જાણુવામાં આવતાં તેમણે બ્રાહ્મણોનું એક મહામંજળ બોલાવી વિચાર કર્યો કે આ રાજાથી ચારે વર્ષેને દુઃખ છે, રાજા - પોતાના ધર્મનું જાન બૂલી ગયો છે. માટે આપણે એકજ વિચારવડે એને પદબદ્ધ કરી કાઈ ધર્માત્મા તથા નીતિવાળા સુચારિત્રવાળા રાજાને અભિષેક કરવો. આ વિચાર બળ વધતાં સૌ રાજધાનીમાં ગયા. ત્યાં જઈ રાજાને બોધ આપ્યો પણ તે ઉલટો બ્રાહ્મણોને મારવાતૈયાર થયો, તેથી બધાએ એક વિચાર કરી તેને પદ બદલ કર્યો તથા 'મારી નાંખ્યો. અને ધર્માત્મા ગજાને ગાદીપર બેસાડ્યો.

વાર્તા ૫ મી.

એક દીકરાને દીકરા સમુદ્ર કાંઠે વસતાં હતાં તે સમયમાં દીકરાને ગર્ભ રહેતા, પ્રસ-

ચીંચોને દુધ વી, દહી, છાશ, માખણ વગેરે ૨
 મંડ્યા રહી હાથપુટ થતા અને બળ, બુદ્ધિ આ
 હણે ગમે તેટલા મિષ્ટાન્ન પામતા હોય ૨
 છાતું નથી અને કોઈ એક ગાય પણ ઘેર
 લીધેલું પાણી જેવું દુધ, અને રક્ત સુખ ધાસ
 દુધ તેના બનેલા શીકા રહી વગેરે વસ્તુઓથી
 તેથી તેઓ નબળા, રોગી, ફીણ, વીર્યવળા અને
 આટલું બધું માહાત્મ્ય શા માટે છે ? તેનો વિચાર
 ગૌમુન અને ગોમય એટલી ઘણી જ જીવનને ઉપ
 અને તે વડે ગૃહસ્થોએ એ શ્રમ વેઠીને પણ ધર આગળ
 જોઈએ. દસ વીસ ધર વચ્ચે પણ હાથ ગાય નથી હેતી તેથી ગર
 માસા ખડે છે હરિ! હરિ!

ઘણા વખતથી હિંદુ રહેતા ગેરતા આગેવાન બ્રાહ્મણોએ બાવન પંચગાથના -
 અને તેને સુવ્યવસ્થિત રાખવાને મજબુત પ્રયત્ન કરાવેલા આ
 હરિરહેતા અંદરની ગરીબ અને અમીર સર્વે બ્રાહ્મણો સુખી હતા અપમાના એક
 બાવન પંચગાથ બ્રાહ્મણ બધું જાણીએ છે કે, આ પંચગાથના આગેવાન વંશજોના
 તિમાં થયેલો કેટલોક અનીતિ ભરેલી વર્તણૂકો હાખ્ય થવાથી બાખ્ય એ નામ
 દેરશર. હુબવાના સમય પર આવ્યું તે ઉપરથી માતિ ખાતી ઉઠી અને
 તેમને સમજના માળ્યા પણ તેવું કાંઈ પશ્ચિમન ને ત્યારે બાવન
 પંચ અંદરના હિંદુ પાદના બ્રાહ્મણોએ તેમની આગેવાની ઢાઢી નાખી આવા ચોગ્યતા
 વાળા આગેવાનો નીચા આ પ્રમાણે બાકીના સત્તાવીસ ગામો વાળા આ પણ કંશે
 અને માતિમાં સુધારો થશે

બ્રાહ્મણ બધુઓ આ શું બનાવે છે ? સમયની જામતી, વિચારનું નવું વસ્તુ અને
 સુધરવાની ઉચ્ચ થવાની શુભેચ્છાનું જ આ પશ્ચિમ છે. હવે આપણે પંચ સુધરીશું
 નહિ તો અન્ય કોઈ વર્ણ આપણને ગણશે નહિ.

૮૭૮	”	પ્રભાશંકર ત્રિભોવનદાસ ત્રવાડી.	મુંબાઈ	”
૯૧૬	”	ગમપ્રભાદ મગનવાલ મહેતા.	જોતપસર	”
૯૨૨	”	ચીપુલ દુર્ગાશંકર ઉમયાશંકર મુરેડીકર.	મુંબાઈ	”
૯૪૪	”	હીમતરામ ડેચરગમ મહેતા.	”	”
૯૬૬	”	પ્રાણશંકર ભવાનીશંકર દવે.	નડીયાદ	”
૯૭૨	”	પેલાભાઈ રામશંકર શુક્લ.	સુરત	”
૯૯૯	”	ગીરજાચકર મણીશંકર ભટ્ટ.	મુંબાઈ	”
૧૦૨૭	”	ડો. દરિગમ બાલચકર	ગદિર	”
૧૦૨૮	”	કોટનીસગમચંદ્ર ધોરદેવ બી. એ.	ચંદા	”
૧૦૪૦	”	જાડાશંકર રેવાશંકર દીવાન.	જામનગર	”
૧૦૭૩	”	મહા ગમચંદ દરિવંકર.	ચીચન	”
૧૦૮૬	”	ડો. વી-સી ઝીજા.	જામનગર	”
૧૦૯૫	”	ન.ભેશંકર પેલાભાઈ.	મુંબાઈ	”
૧૦૯૭	”	નરભેશંકર કેસવજી અધિકારી.	દલકાતા	”
૧૧૦૦	”	દવે પ્રાણ મુળશંકર.	મુંબાઈ	”
૧૧૦૬	”	દામોદર જગજીવનદાસ.	”	”
૧૧૦૭	”	નાજીજી દયાજીજી ઉપાધ્યાય.	સુત્રાપાલ	”
૧૧૧૦	”	મુંદરાલ વી.ખા.	નગરકુટી	”
૧૧૦૮	”	દયાજીજી અંબ.રામ.	કુતીઆણા	”
૧૧૧૬	”	પોપટલાલ કાનજી રાજ્યચૂર.	મુંબાઈ	”
૧૧૧૭	”	ઉમપાલશંકર ભેચર ત્રિપાઠી.	ગોંડલ	”
૧૧૨૯	”	વીરજી વસનજી દવે.	પેરાબંદર	”
૧૧૪૩	”	ગોત્રા વજેશંકર દયાજીજી.	અંજાર	”
૧૧૪૪	”	ત્રવાડી જીવદાસ દેવશંકર.	”	”
૧૧૪૫	”	શ્રી અંજાર લાણચેરી.	”	”
૧૨૦૭	”	ગંગાધરજી હામુખગમજી ગજરેષ.	જામપુર	”
૧૧૦૫	”	પ્રાણજીવન કલ્યાણજી દવે.	રાણપુર	”
૧૦૬૮	”	વ્યાસ દેવરામ ઝીજા.	દોલબેટ	”
૯૧૮	”	રવિશંકર મણીશંકર.	મુંબાઈ	”
૯૧૭	”	અર્જુનલાલ નવવરામ.	વડોદરા	”
૯૭૧	”	મણિશંકર પીતાંબરદાસ.	ખાવનગર	”
૯૬૬	”	શ્રી અગીલાસજી ગોંડ શુભેશંકર મરડા.	પીંપળાવ	”
૯૫૭	”	ચક્રબાઈ દુર્લભરામ ભટ્ટ.	રીમર	”
૯૬૭	”	કામેશ્વર શિવશંકર વૈદ્યાસ.	ખાવનગર	”
૯૫૮	”	નર્મદાશંકર પ્રભાશંકર ભટ્ટ.	કર્ગચી	”
૧૧૧૧	”	મુળશંકર ઝીજાભાઈ.	ધોગજી	”
૧૩૭૮	”	તંબકલાલ દેવશંકર રાવળ.	કેરાંચી	”
૧૧૫૪	”	ઉત્તમલાલ પ્રેમલાલ વડીલ.	રાગડોટ	”

બાળલગ્નના તમામ ચુકસાનનો ઉપસંહાર.

હાં નામ બાળલગ્નનું તો બાળો ।

બાળો કે ખાડમાં ધાલોરે । નામ બાળો ।

બાળલગ્નનું નામનું સુણતાં, આવે મને કંઠાળો રે । નામનું

બાળલગ્નનાં દુખ, દેખીને, દેશ ચર્ચ ગયો કાળો રે । નામનું

બાળ જિઝારું યું સમજે એમાં । હાડ શો માંડ્યો કાસો રે । નામનું

દેવ ઉપર શિક્ષે દોષ સુઝો છો । પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ ચાલો રે । નામનું

બાળલગ્નની ભૂડી રૂઢી, આંખ ઉઘાડી બાળો રે । નામનું

ભૂડિ તરણે સુકવી નાંખ્યો, સુદર દેશ રસાળો રે । નામનું

બાળલગ્નને તો બાળકમળનો, પાયો પ્રણ પ્રગટ્યો રે । નામનું

કુદમ હોંસ પ્રકાશ આદિક, સહેજે બેળા ગર્ધ ડાળો રે । નામનું

બાળલગ્નને તો વિદ્યાદક્ષિણ, મારગ મૂળધિ ખાદ્યો રે । નામનું

ભડ બપેશ તો કે પરણા છંછલે ધતેમાં આ જાંભિ ધારો રે । નામનું

બાળલગ્નને બેળ સુદ્ધિ દરીને, સુખનો રાંભવ ટાલ્યો રે । નામનું

હુનર કળામાં પાળ્યા પાડી, પેસો વિલાસે વાળ્યો રે । નામનું

બાળ લગ્નની દોષ કળેશ, દુખ દુખ જેમાં કળેરો રે । નામનું

બાળરાંડ બહુ એયિજ ચાએ, હામ એયિજ અભિચારો રે । નામનું

બાળલગ્નને દડદડતો આંખે, કળિતુમ કાળ કમળો રે । નામનું

બાળલગ્નનાં માખાપ બને છે, ગાર વરસનાં બાળો રે । નામનું

બાળલગ્નને તો દીંગણ દીંગણી મરખાં બન્યાં ને નારો રે । નામનું

બરખેબનમાં ઘડપણ આપ્યું, આપ્યો મરણનો પારો રે । નામનું

બાળલગ્નને બ-યો બગદિશુ, બીકણ, આપણો સંધ્યા રસાળો રે । નામનું

બાળલગ્નને અરે બાપસો કીમો, અરતનો ખંડ પચાળો રે । નામનું

બાળલગ્ન દુખ સંકળનું મૂળજી ! કળિતુમ એ જ વિચારો રે । નામનું

બાળલગ્ન તરિ, નવલ સ્વગત, સો દેશને દુખતો તારો રે । નામનું

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

સર્ગચ્છદ્યં સંવંદસ્ય સચો મનાસિજ્ઞાનવાસ । સમાનો મધુસ્સમિતિ સ્સમાનો
 સમાનં મનસ્મુહ ચિત્તમેપામ ॥ સમાન મર્નગ્નિ મંનયેવ । સમાનોઽ આકૃતિ
 સ્સમાના હૃદયાનિઽ ॥ સમાનર્મસ્તુ યો મનોવર્ષાઘ્નસ્તુ હાસતિ ॥ કૃત્વેદ

ભાવાર્થ:—જુઓ! એક વાઓ, વાણીમા, વિચારમા અને કર્મમા એકતા નાએ
 તમારા સમાનનુ કર્તવ્ય અને કાર્ય સમાન હો, તમારો ઉદ્દેશ સમાન હો, તમાગ વિચાર
 સમાન હો તમાગી ગૂઢ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ મારી શિક્ષા છે તમારી કૃત્તાઓ
 સમાન હો, તમાના હૃદયો એક વાઓ, તમારા મન એક વાઓ કે જેથી કરીને તમારામાં
 માત્ર એકતા થાય. હો! આશિદેવ અમાગી આ હૃદય તૃપ્ત કરો. ૩૦૬૬

વર્ષ ૧, આક ૧૨

[માર્ગિક,]

વૈશાખ. સંવત ૧૮૮૩.

તન્મી—દરશન ત્રિભુવન ત્રિપાઠી. સરખેજ

મ નસી તેનની પૂર્વે મહત્ત પ્રાપ્ત કરે એના સમય છે કે ?	૧૭૭
આજણ (૧ ન પુત્રોત્તમ હરિકૃષ્ણ પુણી બી એ)	૧૮૦
દાનની આજણગાતિ મળ્યો કેટલા છે (૧ નાનાવાવ દેવલકે-ચાત્રિક)	૧૮૪
આજણોને વિનંતિ (૧ ન આજણ)	૧૮૯
ગણેજમા નવી વ્યગ્નિ	૧૯૧

.....૨૪૫૪ ' ગુર્જર સાજણ ' ની ઓદિસ પખાલીની પોગ—અમદાવાદ
 વાર્ષિક લવાજમ ટપાલ ખર્ચ સુદાત ૩ ૧ અગાઉથી.

પ્રિયંત પ્રિટમ પ્રેમ કર્પની લિમિટેડ—અમદાવાદ

I

१	गंगाशङ्क जीष्वा गङ्गा	रघुन
२	मथुनाल क्षीमत्तल	दाहोद
३	भोगीवान जयशङ्क ओषा	पडोद-न
४	रत्नराम अभूतम	भर्य
५	नाताल भाकिशङ्क	अभदावाह
६	माधवराज क्षीमत्तम	भर्य
७	नाथुभाषि अभूतम ओषा	भर्य
८	नाथेश्वर मथुनाल शङ्क	सुरत
९	भगवानलक्ष जमीयतम	
१०	नाथेश्वर भवानीशङ्क	भ य
११	छिन्नाल प्राथुशङ्क भूदेवा	धाटोप
१२	अभूतलक्ष नावन्धु भूदे	विभूदे
१३	इषाधर लक्ष्मी भूदे	वरा
१४	त्रिभोवनदास गोपदास दवे	पाटीताष्टा
१५	गणतम नाताभाषि	पौरम द
१६	सुहास प्रदीप	दाहोद
१७	अभूतम गोपाधर	मथुनाल
१८	मथुनाल क्षीमत्तम	पाटीताष्टा
१९	मथुनाल जलवगव	क्षयवगव
२०	जयशङ्क दन्तप्रगम	वीरभगम
२१	भनसुभ भूदे	प्राथुशङ्क
२२	माधवनाल क्षीमत्तम	पेटल
२३	वर्णकम दन्तप्रगम	धर्म
२४	देवदत्त जीश्वरनाल	दाहोद
२५	क्षीमत्तम लक्ष्मीभाषि	धाटोप
२६	दाहोद वसन्त	भर्य
२७	जीवदान जलवगव	जलवगव
२८	११ भगदन्त देसा	मुभाषि
२९	नगेश भूदे भूदे	जलवगव
३०	नारायण गोपधन	
३१	नमोदत्त शङ्क क्षीमत्तम	दाहोद
३२	पुष्पेन्द्रदास क्षीमत्तम	प्राथुशङ्क
३३	दक्षप्रगम भगवानलक्ष	दाहोद
३४	आत्मानलक्ष जलवगव	जलवगव

॥	उपनाम नो.	नेतनसर
॥	भयुदाव रामभूषु	उमरेह
॥	अपनास भापुछ भद.	सोछना
॥	रेवाशंक लाधा	भुन.
	नायछलाभं त्रिभुवनदास	गोधना
॥	दुर्गाराम गधुपत भ	भइय
॥	भगभूषु देनाभाभं भ	नवसारी
	विद्यागम अनालाध	भारतधो
	रतनराम सद्गोशिव भद	धाटकोपर
॥	नानादाव दयपततम दवि	
	अभ ओ	रानकोट
॥	शिवछ पावछ नेशी	भुन
॥	छगनदाव सांकेभर त्रिपाठी	सु त
॥	हरिभूषु नगसिंह भ दामर	पालनपुर
॥	नराशंक नमनाशंक	पेटलाह
॥	देवशंकर अभ	अमनसाह
॥	भगनराय शशीदास	भरेभेदावाह
॥	दगिराय भगनदाव,	भइय
॥	गधुपत भ ओ	आगेहि
॥	दनुभराम दरगोविंद	सीमा
॥	पेनराय उधवछ उपाध्याय	सुभार्थ
॥	पद्मनाथ लक्ष्मीधर	भामरा
॥	नाननभ छगनदान	पालनपुर
॥	प्रापुछवन मनसुभराम	भुन
॥	गीगलाशंकर	सुभार्थ
॥	नेशी नभीपत भ भमेभू	भुन
॥	सुरारछ नारपुछ	भइय
॥	प्रापुशंक कइलुग क	भइय
॥	अभामान विशनाथ	पडोहर
॥	अभूतदाव भदासुभरान	सुरत
॥	नाथोभाभं छभाभं	भइय
॥	छपुनाथ मोहनदाय	वीभुसाम
॥	गधुपन भ ह्रीमतराम	भ व
॥	उगभाशंक गभाशंकर	प्रीक्षीगो

ગુર્જર બ્રાહ્મણ.

ૐ । સદનાવવતુ । સદનોમનકુ । સદવીર્ય કરવાવહૈ । તેજસ્વિનાવધીતમસ્તુ
માવિદ્વિપાવહૈ ॥ ય ઉપનિષત્સુ ધર્માસ્તે મયિસન્તુ તે મયિસન્તુ ॥

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

ઉપનિષદ

અર્થ—(તે બ્રહ્મ) અમારુ બનેતુ માથે ક્ષણ એ અમારુ બનેતુ સાથે પોપણ
કુળે અમે બને માથે આગર્ય અપાદન પ્રીએ અમારુ અધ્યયન કરેલુ તેજસ્વી થાઓ અને
અમે બને દેવ ન દરીએ ઉપનિષદમા જે ધર્મ લા છે તે મા આ હો તે મા આ હો

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

વર્ષ ૧, અક ૧૨.

[માસિક,]

વૈશાખ, સવત ૧૯૬૬.

બ્રાહ્મણો તેમની પૂર્વની મહત્તા પ્રાપ્ત કરે એવો સંભવ છે કે ?

પ્રિય બ્રાહ્મણ બધુઓ ! ઉપરનો પ્રશ્ન આપણને કેટલા બધા વિચારમા નાખી દે એવો
છે આપણે એ પ્રશ્નનો પૂરેપૂરો વિચાર કરી આપણી પૂર્વની મહત્તા કેવી હતી તે જોઈએ
આપણા ધર્મ તથા ઇતિહાસના ત્રયો ઉપરથી યુ ના થાય છે કે, બ્રાહ્મણોની મહત્તા ત્રાચીન
નમયમાં વહીજ હતી ત્યાગથી આર્ય સોડો આવી આર્યવર્તમા વસ્યા અને વહીજમા ધર્મની
સ્થાપના કરી ત્યાગથી બ્રાહ્મણવર્ગને અધીન રાવં અન્ય વર્ણો મહેવા લાગી અને બ્રાહ્મણોને
ઉત્તમ પદ આપનામાં આશુ આ પદ બ્રાહ્મણોએ ઉત્તમ રીતે માચવી રાખ્યુ, અને પો
તાના જ્ઞાનથી, કર્તવ્ય પગલજ્ઞતાથી અને પરાપકાર બુદ્ધિથી તેઓ પોતાની શ્રેષ્ઠતા
પ્રતિપાદન કરતા અને દાવી -હેતા આને તીથેજ વર્ણના બ્રાહ્મણો ગુરુ આદિ ભાવનાઓ
અન્ય વર્ણમા પ્રચલિત થઈ અને કાશિય નાળઓ પણ બ્રાહ્મણોને મહાન પદ અને સન્માન
આપતા થાયા

જેમ ઉદય અને અસ્ત એ મટિનો નિયમ છે તેજ પ્રમાણે આ ઉદયના શિખ પડે

ચઢેલા બ્રાહ્મણોનો અસ્ત થવા લાગ્યો. તેમનામાં સ્વાર્થ પેઠો તેમના લોહીમાં ફેરફાર થવા માંડ્યો અને છેવટે સુમત્રાના રાજ્યના સમયમાં અને તે પછી અત્યાર સુધીના સમયમાં તેઓ એટલા બધા અજ્ઞાનમાં પડી ગયા કે, તેમની સ્થિતિ જે હાલ અધમ જ્ઞેવામાં આવે છે તેવી થઈ રહી. ધર્મ એ તેમનામાં પ્રધાન વસ્તુ હતી અને તેમનું જીવનજી ધાર્મિક હતું; તેને ઠેકાણે અજ્ઞાનતાને લીધે અમુક પ્રકારનું બંધનયુક્ત જીવન તેજ ધર્મ જીવન એવી એવી અસંખ્ય અજ્ઞાન મૂલક બાવનાઓ તેમનામાં એવી જડ ધાલી બેસી ગઈ કે તે બાવનાઓ ખસવી પણ ધણીજ કઠિન છે; અને જ્યાં સુધી તે ખરે નહિ ત્યાં સુધી કોઈ પ્રકારની સંગીન ઉત્તતિ થવી સંભવેજ નહિ. હિંદુસ્તાનનું બાગ્યેજ કોઈ એવું ગામ હશે કે જ્યાં એક પણ ધર બ્રાહ્મણનું ન હોય. આ બ્રાહ્મણોમાં જે ગામડામાં રહેનારા છે અને જેમનો ઉદરપોષણનો ધંધો થડો જેવો બીજા માંગવાનો કે ખેતીવા વગેરે જેવો તેમજ વાણિજ્યનો ધંધો જેવો કે કૃષિ (ખેતીનો) તેમજ અન્ય પ્રકારના ક્રમવિક્રમનો છે, તે લોકોમાં જ્ઞાન તો લવ લેશ પણ નથી. રૂકત શહેરમાં રહેનારોમાંના ડેટલાકમાં મરફૂત આદિ શાહિજોનો ઉદરપોષણ આદિમાં ઉપયોગ આવે એટલો અવયામ જણાય છે. આમાં પણ જે પ્રકાર છે: એક પ્રકારના લોકો હાલમાં રાજ્ય તરફથી અપાતી ફજવણી લઈ ફજવણી ખાતામાં, ડોક્ટરી ખાતામાં રેવીન્યુ ન્યાય આદિ ખાતાઓમાં મુખ્ય થા ગોણુ નોકરીઓ લઈ પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે; અને બીજા પ્રકારના લોકો માનિકી, પૈગણિક આદિ ધર્મક્રિયાઓમાં અને કયા વાર્તાઓમાં જોઈતી વિદ્યા મંખાદન કરે છે અને તે હારાએ પોતાનો ઉદ્યમ ચલાવે છે. પરંતુ દરેક અવસોકત કરનારને જણાયા વિના નહિજ રહે કે બીજા પ્રકારના લોકોની સંખ્યા ઓછી થતી જાય છે; કારણ કે લોકોમાં અધ્યક્ષ જેમ જેમ પશ્ચિમની ફજવણી વધારે ફેલાતી જાય છે તેમ તેમ ઓછી થતી જાય છે, જેથી ચાલી આવતી પરપગમાં જોઈએ તેવું સન્માન તથા નિર્વાહ ઉપયોગી ડન્ધ મળતું નથી આથી જૂતી પરપગ વાળા લોકો પણ પોતાના બાગકોને નવી પ્રકારની ફજવણી આપી નવા ઉદ્યોગોમાં યોજવા પ્રયત્ન કરે છે. આમ થવાનાં અનેક કારણો છે. પરંતુ વસ્તુતઃ આવી હોવાને લીધે હવે આપણે વિચારીએ કે શું તારે બ્રાહ્મણો પોતાની અસમ મહત્તા માટે જેમ નથીજ આતા ઉત્તરમાં ગયે છે એમ આદયા કરે તો તો અવખર કહેવુંજ ને કે એવો અન્ય નથીજ. જૂનું બધું જવા માંડ્યું છે અને તેમાં ઘણું તો જવા છે; કારણ કે જૂનું અને નવું એ વચ્ચે શો શો ભેદ છે આપણે કોને જૂનું કહીએ તેમાં શું રાખવા જેવું છે તથા શું કાઢી નાંખવા જેવું છે તેમજ નવામાંથી શું કાઢી કરવા જેવું છે આ વિષે વિચારજ કાણુ કરે છે? કેટલા બ્રાહ્મણોને આપણી મહત્તા માંડી છે તે કેમ પ્રાપ્ત થાય એનો વિચાર આવે છે? તથા આવા વિચારવાળામાંથી કેટલા કર્તવ્ય પરાયણ થાય છે કે આવાં કામ આદતાં હોય તેમાં સહાય આપે છે?

આટલો વિચારે કરી હવે આપણે જોઈએ કે જે બ્રાહ્મણોએ પોતાની જાળવણી હોય તો શું શું કરવું જોઈએ? આ પ્રશ્નનો વિચાર કરતા પહેલાં રવું જોઈએ કે જ્યાં કર્તવ્ય પરાયણ અને યાનવાન પુરુષો દંડ અદ્યાથી મરે છે ત્યાંને કોઈ સિદ્ધ થવું એ કોઈ પણ પ્રકારે અસંભવિત રહેતું.

આદ્ય મહાન પુરુષોનો પ્રયાસ અને તેનાં ફળો આપણી સમક્ષ રજુ કરે છે, અને આપણા કરતાં પણ અધમ સ્થિતિમાંથી ઘણી પ્રજાઓ ઉત્તમ પ્રકારની ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થયેલી જણાઈ છે; પણ એટલું તો કહેવું જ નોંધ્યું કે, આ તે પ્રજાઓમાંના ઉત્સાહી કર્તવ્ય પરાયણ નર વીરોના પ્રયાસથી જ થયેલું છે. આથી આપણે કોઈ પણ રીતે નિરૂત્સાહી થવાની જરૂર નથી. દરેક પ્રકારના પ્રયાસની કષ્ટદનો અધાર તથા વસ્તુઓ ઉપર હોય છે: સાધ્ય સાધક અને સાધન. આ ત્રણેનો જ્યાં યોગ થાય ત્યાં સાધ્ય વસ્તુ સિદ્ધ કરવી સહેલ થઈ પડે છે. હવે આમાં આપણા સમાજની સાધ્ય વસ્તુ શી છે ? અલખત આપણે કષુલ કરવું જ પડશે કે આપણા સમાજની ઘણી વ્યક્તિઓને સાધ્ય વસ્તુનું ભાન જ નથી. તેમણે પોતે કોણ છે અને પોતાની શી સ્થિતિ છે તેનો પણ ભાગ્યે જ વિચાર કર્યો હોય એમ જણાય છે, તો પછી આપણને સિદ્ધિ સત્વર ક્યાંથી મળે માટે પહેલાં તો આપણે આપણા સમાજને સાધ્ય વસ્તુનો આદેશ આપી જાણત કરવો જોઈએ, અને તેમાં પણ આંખો સમાજ તૈયાર થાય તેમ છે જ નહિ. પંચતુ સમાજમાંની કેટલીક સરકારી વ્યક્તિઓ સાધ્ય વસ્તુનો વિચાર કરી કર્તવ્યપરાયણ થાય તો નિઃસંદેહ સાધ્ય વસ્તુ સત્વર જ સિદ્ધ થાય. આટલો વિચાર કરી હવે આપણે આપણી સાધ્ય વસ્તુ શી છે તેનો વિચાર કરીએ: આ વિષય ઉપર ઘણા મત હોય એ મંભવિત છે. કેટલાક બધુઓનું એમ પણ માનવું હશે જ કે આપણો સમાજ ઘણો જ દુઃખી છે તેવું કારણ એ જ છે કે આપણે દ્રવ્ય વિનાના છીએ માટે આપણે આપણો સમાજ કેમ દ્રવ્યવાન થાય તે વિચારી તેને માટે પ્રયાસ આદરવા જોઈએ. કેટલાક બધુઓનું વળી એમ પણ માનવું થશે કે આપણે રાજ્ય કારભારમાં અગ્ર ભાગ લેનારા થઈએ અને તે સાધ્ય કરવા તરફ આપણા બધા પ્રયાસો યોજવા જોઈએ. વળી કોઈ બધુ એમ પણ કહેશે કે આપણે બળિષ્ઠ થવું જોઈએ: કારણ કે તે સાધન હોય તો આપણી પાસે અન્ય સાધનો મુખે આવી શકે. આ પ્રમાણે વિવિધ વસ્તુઓ સાધ્ય વસ્તુઓ લાગે એ સંભવિત છે; પરંતુ માફ તો એવું માનવું છે કે, આપણી સાધ્ય વસ્તુ તો જ્ઞાન એ જ હોવું જોઈએ.

જ્ઞાન છે એ જ જગતમાં શ્રેષ્ઠ વસ્તુ ગણાતી આવી છે અને ગણાતી આવશે. આપણા ઋષિ મુનિઓની શ્રેષ્ઠતા તેમના જ્ઞાનને લીધે જ હતી અને અત્યારે પણ જે પુરુષો, સમાજો, જાતિઓ કે પ્રજાઓ જ્ઞાનમાં શ્રેષ્ઠતા મેળવી છે તે જ ઉત્તમ ગણાય છે. માટે જ આપણે આપણી સમસ્ત જગતમાં પ્રાચીન ભાવનાઓ જાગ્રત કરવી હોય તો તો આપણે જ્ઞાનનો આશ્રય લેવો જોઈએ. આપણા જે સમાજ અધિકારમાં રખાયા કરે છે તેવું અજ્ઞાન તમસ એકદમ દુર ફેંકી દઈ વિષય વાસનાઓનો ત્યાગ કરી એકદમ કમ્બર કસીને જ્ઞાન મેળવવામાં પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ. જે પાતકામિ વા અર્થ સાધકામિ આવી કર્તવ્ય બુદ્ધિથી કર્મો દૂર થઈએ તો જ આપણી સાધ્ય વસ્તુ સિદ્ધ થાય, અને આ એક જ માર્ગ આપણે માટે ખુલ્લો છે કે જે માર્ગ જતાં આપણે આપણી પ્રાચીન વર્ણનાં માહિતો મુઠ્ઠામાં આદિ ભાવનાઓ જગતમાં જાગ્રત કરાવી શકીએ. હવે આપણે જ્ઞાન એ શી વસ્તુ છે અને કેવા પ્રકારનું જ્ઞાન આપણે જરૂરનું છે તે જોઈએ: જ્ઞાન એ ઘણો જ વિશાળ અર્થવાળો શબ્દ છે અને તેના પ્રકાર પણ ઘણા જ પડી શકે એમ છે. આપણે ક્રમતઃ એના બે જ પ્રકાર પાડીશું: અધ્યાત્મિક અને વ્યાવહારિક. આપણા સમાજને આ બન્ને પ્રકારના જ્ઞાનની ઘણી જ જરૂર છે, પણ તેમજ

અપરા બન્ને પ્રકારના જ્ઞાનની ઘણીજ જરૂર છે. પરા તેમજ અપરા બન્ને પ્રકારની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરે તેજ ગુરૂપણું કરી શકે. સંકર ભગવાને ઇન્દ્રિયોને શાંત કરે તેનેજ જ્ઞાન ગણ્યું છે.† અને આ ઇન્દ્રિયો પરા અને અપરા બે પ્રકારની વિદ્યા હોય તોજ શાંત થઈ શકે, માટે તે બન્ને પ્રકારના જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. જગતમાં બાહ્ય અને આંતર જે જે પ્રવૃત્તિઓ થાય છે તે બધી પ્રવૃત્તિઓ જ્ઞેને આધારે થાય છે તે સમસ્ત પ્રકારનું વિવિધ જ્ઞાન આપણા સમાજની વ્યક્તિઓને હોલુંજ નોંધીએ. અને જ્ઞે આ ન હોય તો તો અલભ્યત્ર શ્રેષ્ઠતા પ્રાપ્ત નજ થાય. આપણી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની જે જૂની પરંપરા છે તે દેશ કાળ જોતાં હાલ ઇષ્ટ નથીજ. સવારમાં ઉઠી માથું ધુણાવી રામ શબ્દના રૂપ ગોખવામાં વર્ષનાં વર્ષ ગાળવામાં તથા એ શબ્દ કેમ થયો તેનો વિચાર પણ કયાં વિના અમુક વર્ષ ગાળ્યા કરવાં એ રીતે કાંઈ દિવસ પણ આપણી સાધ્ય વસ્તુ સિદ્ધ હવે થઈ શકવાની નથી. ઉક્ત ચાલતી પરંપરા આપણું વિચાર બળ ખીસવતી નથી, આપણી દષ્ટિ વિશ્વમાં ફેલાવતી નથી; અંધ પરંપરા માફક આપણે અને આપણુંજ ખરું એવી સંકુચિત યુદ્ધિ કરી દે છે; અને હૃદયને કે યુદ્ધિબળને સંશોધક અને વિચારક સત્ય શોધક રીતિએ ખીસવવાનો અવકાશ પણ ન મળે એવી પ્રકારની કેળવણીની વ્યવસ્થા શું કદી આપણી સાધ્ય વસ્તુ સિદ્ધ કરી આપી શકશે? કદીજ નહિ. માટે હવે તો આપણે જુદા પ્રકારના જ્ઞાનની જરૂર છે. આ જ્ઞાન કેમ આપણું અને તેની યોજના કેવી રીતે કરવી જોઈએ તે આપણે કાંઈ અન્ય પ્રસંગે વિચારીશું. આ પ્રસંગે તો એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે આપણી સાધ્ય વસ્તુ બ્રાહ્મણો જગત્પુરુષ કેમ પ્રાપ્ત કરી શકે એજ છે અને તેમાં આપણે આપણા ઋષિ મુનિઓ પ્રમાણે જ્ઞાનનોજ આશ્રય લેવો જોઈએ અને તે જ્ઞાન પણ ખુલાખાં ખેંસી ઇન્દ્રિયોને જડ બનાવી દેવાતું નહિ, પણ આંતર નથા બાહ્ય જગતના સમસ્ત વિષયોનું જ્ઞાન અને તેથી ઉદભવતી કર્તવ્ય પરાયણ નિષ્ઠા, એજ છે.

આપણી સાધ્ય વસ્તુનો એટલો વિચાર કરી હવે આપણે આવા સાધકનો વિચાર કરીએ. સાધ્ય વસ્તુની સિદ્ધિનો ઘણો આધાર સાધક અને સાધન ઉપર છે; તેમાં પણ સાધક એ સાધન પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિ હોતાં બધો આધાર સાધક ઉપરજ છે એમ કહીએ તો તેમાં જરા પણ ખોટું નથી. આવી સાધ્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયાસમાં કેવા ઉત્તમ સાધકો જોઈએ તે સહજજ સમજાય એવું છે. ઉપર જણાવેલી સાધ્ય વસ્તુ જેના અંત કરણમાં બરોબર ઠસી ગઈ છે અને જે જ્ઞાનવાન અને કર્તવ્ય પરાયણ નિષ્ઠાવાળો છે તેજ સાધક આવી ઉત્તમ સાધ્ય વસ્તુ સિદ્ધ કરી શકે અને જે આવો ઉત્તમ સાત્વિક સાધક ન હોય તો આવી સાધ્ય વસ્તુ સિદ્ધ નજ થઈ શકે. આ કામનો કર્તા સાત્વિક હોવો જોઈએ. તેનામાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં શ્રી ભગવાને જતાવેલાં લક્ષણો સ્વતઃ સિદ્ધ હોવાં જોઈએ.†

† ધન્યાટક. તજ્ઞાનં પ્રથમ કરંયદિંદ્રિયાણાં.

‡ મુક્તસંગોઽનર્હવાદી યત્યુસ્તાહસમન્વિતઃ । સિદ્ધયસિદ્ધયોર્નિર્વિકારઃ કર્તા સાત્વિક સચ્યતે. ॥ ૧૮ ॥ ૨૬

શબ્દાર્થઃ—આસક્તિથી મુક્ત, અહંકાર વિનાનો, ધીરજ અને વિશ્વાસવાળો, અને કાર્ય સિદ્ધિ સાધના નથાય તો પણ જે વિકાર વિનાનો રહે તે કર્તા સાત્વિક કહેવાય છે.

આવા સાત્વિક માધ્યકો તૈયાર થઈ કર્તવ્ય પદ્મથી થવા લેઈએ, અને સાધ્ય વસ્તુ સિદ્ધ કરવામાં તેમણે જીવન અર્પણ કરવું જોઈએ તો જ કાર્ય પાર પડે. તેમજ હાલમાં દેખાતી અનેક પ્રકારની વ્યાવહારિક ઉપાધિઓથી તેમજ જીવન-મુક્તિ હોવું જોઈએ, અને તેઓ વ્યાવહારિક ક્રમોપાર્જનાત્મિક અનેક ઉપાધિઓથી મુક્ત હોય તો જ તેઓ આત્મ કાર્ય પૂર્ણ ઉત્પાદ અને કર્તવ્ય પ્રુદ્ધિથી કરી શકે. આવા સાધકો તૈયાર થવા જોઈએ તેને માટે પણ પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

હવે માધનનો વિચાર કરીએ ધણીજી એમ માનવું છે કે, આપણે સાધન વિનાના છીએ. આપણી પાસે કોઈ પ્રકારનું સાધન નથી. આપણને ગભ્ય તરફથી મદદ મળે તેમ નથી અને આપણે ધણી નિર્ધન છીએ માટે આવા કામ તો મોઈ શ્રીમાન શેરીયાઓ અથવા રાજાઓ કરી શકે. આપણા જેવા મામાન્ય માણસોની શક્તિથી આ વસ્તુઓ બહાની છે, માટે જ્યાં સુધી આવી સહાય મળે નહિ ત્યાં સુધી આપણે આપણુ શ્રેય કરવું, અને બને એટલે પરાપકાર કરવો તથા એક કથ્થાણના સાન માન વિચારોનું કાર્ય કરવા. હમ્મિ આપણને અનુદાતા આપે તો જ આવા કામ થાય, માટે આવા પ્રયાસ કરવાથી ધણી યુવકો કે પૂ-ગો પોતાનું જીવન બગાડે છે અને કાર્મ વસ્તુ માધ્ય કરતા નથી. નથી તેમનો વ્યવહાર મુશ્કેલી અને નથી પરાપકારની વસ્તુ માધ્ય કરી શકતા આવા આશ્લેષેત્મા કેટલાકે મત દોષ છે કોઈ નાજસી સારક શાવતો નથી એ અત્ય છે, અને આના ઉદ્દગારો પણ નાજસી દુષ્કર્મ દુષ્કર્મવાળા સાધકનાજ દોષ છે કારણ કે સાત્વિક વૃત્તિ નહિ હોવાથી કાર્મ વિધિ આવે અથવા કાર્મ સત્વર કૃપ મિદ ન લખાય એટલે તેણ કર્મ પોતાના કાર્યમાં નિરતમાદ થઈ આગળ પ્રવળ કરવો મુની દે છે અને આરંભ શુન થઈ પછી આગળેથી કામ પડતું મુકે છે. મહાન કાર્યોમાં ધણીવાર અગ્રજો આવે છે, તેથી ધણી વાર આનંદ કામ મદ પડી જતું આપણને જણાય છે પરંતુ ઉત્તમ સાત્વિક સાધકો ઉત્પાદી અને ધીરજવાન જ્ઞી આવા કામને વાનવાં ઉત્તરતા ને છે અને આ પ્રકારે કાર્યમંદ અને તવિત એવી રીતે આધ્યાત્મ કરે કે. મામન્નિકકાર્ય એ સમાજની સહાય વિના નથી થતું. આપણો સમાજ સિદ્ધિ નથી માટે આવા ઉત્તમ કાર્યવા જોઈએ તેની મદાય મળતી નથી તેથી કેટલાકે ગભ્ય સાધકો આગેલાં કાપા મુકી દે છે અને તેથીજ ઉપના ઉદ્દગારો નીકળે છે. પરંતુ આમ મુકી દીધે ફક્ત સિદ્ધિ થાય નહિ. કર્મનો એવો નિયમ છે કે કોઈ દિવસ પણ તેનું ફળ થવા વિના મહેતુજ નથી. અને આવા ઉત્તમ કામમાં કલપીને સિદ્ધિ ન થઈ તો પણ આપણે ઉત્સાહ મુકી દેવા ન જોઈએ. આ પ્રશ્ન અર્જુનની સહાન જેવોજ છે. અર્જુન શ્રીકૃષ્ણ પદ્મમાત્માને પ્રશ્ન કરે છે કે, મહાનગ્નિ યોગ કરનારો સિદ્ધિ ન પામ્યો અને અધવચથી યોનામટ થયો તો તેનું શું થાય ? આ પ્રશ્નનું આપણે ઉત્તર આપણા પ્રશ્નમાં આપીશ કે નહિ વન્ગાવૃત્ત્વાધિનુગતિ તાતમચ્છતિ કલ્યાણ કરનારની કદી દુર્ગતિ થતી નથી તેમજ આપણે એક પ્રયામ ન કર્યો તો બીજો શ્રમજો, બીજો નહિ તો ત્રીજો શ્રમજો મને ત્યારે પણ પ્રયાસ જ્યાં વિના મહેવાનો નથી. આટલાજ માટે આપણે આગળ સાધકના વિચારમાં જોયું કે સાધક સાત્વિક જોઈએ. સિદ્ધિ મળે કે ન મળે પણ જે પ્રયામમાં નિરતમાદ ન થાય તેજ ઉત્તમ સાત્વિક સાધક જાણવો. આટલો વિચાર કરી હવે આપણે જોઈએ કે આપણી પાસે માધન છે કે નહિ ? આપણો સમાજ

ધણા વિસ્તારવાળો છે; તેમાં ધણા જ્ઞાનવાન છે, ધણા દ્રવ્યવાન છે તેમજ ધણા વિવિધ વિવિધ શક્તિઓવાળો છે. તેમજ અન્ય પ્રજાની સમૃદ્ધિ તે પણ બ્રાહ્મણોમાં યોગ્ય હોય તેને માટેજ છે. આપણે આપણી આવી અધમ દશામાં પણ હોંદુ પ્રભુનું શુરત્વ ક્યાંજ કરીએ છીએ. અને જો આપણે આપણી દશા ઉત્તમ કરવાના પ્રયાસ તરફ વળીએ તો સમગ્ર હોંદુ પ્રજા આપણને સાહાય્ય કરે એ નિઃસંદેહ છે. વળી આપણા સમાજમાંજ સાધનોની ખોટ નથી. કોઈ કહે કે, આપણે સાધન વિનાના છીએ; તો હું કહું છું કે, તેમાં કાંઈ પણ સત્ય નથી. આપણે શું જાતિઓજનાદિમાં ઓછો ખર્ચ કરીએ છીએ? મમત્વમાં ખેંચાઈને કેટલીકવાર સરકારની ન્યાય કોર્ટમાં ફટકું બધું દ્રવ્ય વેરીએ છીએ? આ વિગેરે આપણા જીવનનું સફળ અવસોદન કરીએ તો આપણને જણાયા વિના રહે નહિ કે આપણી પાસે સાધનની ખોટ હોવીજ ન જોઈએ. આ સાધનને કેવા ઉપયોગમાં વાળવાં તથા સાધનો ઉત્તમ ઉપયોગમાં આવે એવા જ્ઞાનની આપણને જરૂર છે. ઉત્તમ સાધક અને આપણામાં એક, એક વિચાર અને જરૂરની સમજ તેમજ આમાનિક હૃદયની લાગણી આટલી વસ્તુઓની આપણામાં ખરી ખોટ છે, તેમાં પણ આમાનિક દુઃખાણની, જનકદુઃખાણની લાગણી આપણામાં મૂત ઘર્ષ ગર્ષ છે તે જો જામત થાય તો આપણને કોઈ પણ બાહ્ય સાધનની જરૂર રહે નહિ. પાંચ લાખ બ્રાહ્મણો એક લાગણીના અને એક વિચાર ના થાય તો તેમનામાં મહેલી વિષ્ણુશક્તિ શું આપું બ્રહ્માંડ ડોલાવી ન શકે? અને શું આની આપણને અત્યારે જરૂર નથી? ધણીજ જરૂર છે. અને જ્યારે આ સમાજ એક વિચારનો થાય ત્યારે તેમની પાસે સાધન ન હોય તો પણ સાધન ગમે ત્યાંથી મળી શકે એ નિઃસંદેહ છે. પરંતુ અત્યારે તો આનું વિચારનું અને લાગણીનું એક એજ સાધન ઉત્પન્ન કરવો જોઈએ. બ્રાહ્મણ માત્રમાં સમાન સાય બંધુતાની લાગણી અને આપણા શ્રેયની ઇચ્છા આ જામત કરવાની આપણને અત્યારે ધણીજ જરૂર છે.

ઉપર પ્રમાણે આપણે સાધ્યવસ્તુનો નિર્ણય કરી તેમાં જોઈતા સાધક અને સાધનનો વિચાર કરી જોઈએ કે ઉપરાંત સાધ્ય વસ્તુ ગ્રાહ્ય થાય અને તેનાં સાધન તથા તેના સાધકો તૈયાર થાય તો નિ સંદેહ આપણે આપણી પ્રાચીન મહત્તા પ્રાપ્ત કરી શકીએ. આ સિવાય એક પણ માર્ગ તેને માટે જણાતો નથી. સામાનિક દુઃખાણની લાગણી સમસ્ત બ્રાહ્મણોમાં ઉત્પન્ન થશે અને આ લેખમાં બતાવેલા વિચારો ઉપર વિચાર કરી તે વિચારોમાં ઉમેરો કરવા અન્યવિવિધ વિચારો અન્ય બધુઓ પણ જણાવશે એવી ઇચ્છા રાખી આ લેખ આપણે મુખાંત કરીશું.

રામશંકર હરજીવન ત્રિપાઠી.

બ્રાહ્મણ.

દરેક દેશમાં તે સમગ્ર દેશનો આધાર ભૂત એક વર્ગ હોય છે. જોને સુશિક્ષિત વર્ગ કહેવામાં આવે છે. આવો વર્ગ બહુધા ઉત્તમ કેળવણી તથા સંસ્કારથી બંધાય છે. આપણા આર્યવર્તમાં વેદપરંપરાથી ઉત્તમ સંસ્કાર તથા ઉત્તમ કેળવણી મેળવી પોતાની મહત્તા જાળવી

શાખી આગળ પડેલો વર્ગ પોતાની જાતને બ્રાહ્મણ વર્ણ કહેવડાવવા મંડયો. બ્રાહ્મણોએ ઉત્તમ જ્ઞાન સંપાદન કરી પોતાના ઉત્તમ ચારિત્ર્યથી પોતાને ચારે વર્ણોમાં શ્રેષ્ઠ ગણાવ્યા.

વર્ણવ્યવસ્થા જગત્તની હયાતિ સાથેજ જોડાયેલી છે. અને તે બધા સુવક્રોમાં નજરે પડે છે. તે વર્ણ વ્યવસ્થાના બે મુખ્ય પાસા છે. શુણ્ણ અને કર્મ વ્યક્તિઓના ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના શુણ્ણ તથા કર્મ હોય છે અને તેથી તેઓ પોતાને અનુકૂળ પડતા વિભાગોમાં વહેંચાઈ જાય છે અને કુદરતી નિયમને અનુસરતા ચાર વિભાગો દરેકે સ્વેચ્છા-ગોચર થાય છે. ૧ બ્રાહ્મણ વર્ણ-બુદ્ધિ પ્રાધાન્ય, ૨ ક્ષત્રિય વર્ણ-શક્તિ પ્રાધાન્ય, ૩ વૈશ્ય વર્ણ-વ્યવહાર-નીતિ તથા કયાકૌશલ્ય પ્રાધાન્ય અને ૪ શૂદ્ર વર્ણ-શુશ્રૂષા પ્રાધાન્ય.

પ્રત્યેક દેશમાં સંસારતી તુચ્છ વસ્તુઓને તાબે નહિ રહેનાર પણ પ-મતત્વ, સત્યની શોધમાં તથા તેના ધ્યાનમાં હમેશાં મગ્ન રહેનાર, દેહની ખોટી ઇચ્છાઓને તથા મનની વાસનાઓ આત્માને ખોટું રસ્તે દોરી જવા ન દેનાર, પણ તેમને પોતાને તાબે ગંખી-નિયમમાં ગંખી-આત્મોત્તરિતા માર્ગમાં આગળ વધનાર, પોતાના પરિત્ર પૂર્વજોના મર્યોને અધ્યયન દ્વારા અમર કરનાર તથા સૃષ્ટિના જ્ઞાન બદ્ધમાં નિરીક્ષણ, પ્રયોગ, વાદ, ચિંતન, વિચાર તથા ઉત્તમ પ્રીતિભાવથી હમેશાં કરનાર, અને જગત્તના માર્ગ દર્શક તથા તેના શુદ્ધશબ્દને પાત્ર પુરૂષો ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓનો બુદ્ધિપ્રાધાન્ય વર્ગમાં સમાવેશ થાય છે તેઓ ખરેખર બ્રાહ્મણ છે. જે દેશમાં આવા પુરૂષો નથી તે દેશ મરતક વિનાના શરીર જેવો છે.

આપણા બાંતવર્ણની અદ્ય પૂર્વે આવા બ્રાહ્મણો હતા, પરંતુ કાલક્રમથી વર્ણ વ્યવસ્થા કરતા જ્ઞાતિબંધન વધારે પ્રબળ થયા. વર્ણવ્યવસ્થા કાર્ય વિભાગનો ઉત્તમ ઉદ્દેશ સાધે છે અને દરેક માણસ પોતાના શુણ્ણ, કર્મ અને શક્તિને યોગ્ય વર્ણનો સમાસદ ધર્મ શકે છે. પણ જ્ઞાતિબંધન તો ઉલટી મગજુન બેડીથી નાખે છે. જ્ઞાતિબંધનથી બારતવર્ણની પ્રજા જૂઠા જૂઠા ન્દાના વર્ણોમાં વહેંચાઈ ગઈ તથા અન્યોઅન્ય પ્રતિ ભિન્નભાવ દિપ્ત થયો. બ્રાહ્મણોએ બીજા જોડે બોળત વ્યવહાર બંધ કર્યો અને જન્મથીજ બ્રાહ્મણ જન્મે છે એના આશ્રહને પકડી બેઠા.

જ્યાં સુધી બ્રાહ્મણોને પોતાના કર્તવ્યનુબાન હતું, જ્યાં સુધી સંસ્કારોમાં તેમની પ્રીતિ તથા આત્મા હતાં તથા શાસ્ત્રોક્ત રીતિએ તે મસ્કારો કરવામાં આવતા હતા, જ્યાં સુધી વિધામાં તેમને અભિરૂચિ હતી અને જ્યાં સુધી સર્વ બ્રાહ્મણો સ્વધર્મનું બરોબર પાલન કરતા હતા ત્યાં સુધી તો જ્ઞાતિ-બંધનની બેડી નાખવાથી પણ કંઈ વિશેષ નુકશાન દેખાતું નહિ. બીજી જ્ઞાતિઓના પુરૂષોને તેઓએ બ્રાહ્મણ-પદ મેળવતા અટકાવ્યા પણ જ્યાં સુધી તેઓ પોતે બ્રાહ્મણ રહ્યા ત્યાં સુધી તો સર્વ દાંક ચાલ્યું.

પણ મધ્યકાળની મર્વ પ્રકાગ્ની અવ્યવસ્થાને લીધે તથા તેમના પોતાના આવસ્થા અને પ્રમાદને લીધે બ્રાહ્મણો પોતાનું બ્રાહ્મણત્વ ખોઈ બેઠા છે. બ્રાહ્મણોના સદ્ગુણોમાંના ઘણાખરા તેઓમાં નષ્ટપ્રાય થયેલા છે. તેઓ પોતાના સ્વકર્મમાંથી બદ્ધ થયેલા છે. સાપ્રતકાળમાં બ્રાહ્મણોની સ્થિતિ ઘણી ખારીક છે, જે કોમો હાલ બ્રાહ્મણનામ ધરાવે છે તેઓ પોતાનો ખરો ધર્મ સમજી કર્તવ્ય પગલું નહીં થાય તો આવીવર્તે બ્રાહ્મણ નામજ નષ્ટ થશે અથવા તો અત્યંત અધોગતિને પામશે. વતન ક્યાં આગળ અટકશે તેની કંઈ સીમા નથી.

એકાઠ્ઠારેણ સંતુષ્ટઃ પદ્કર્મનિરતઃ સદા ॥

ઋતુકાલાભિગામિ ચ સ વિપ્રો દ્વિજ ઉચ્યતે ॥ ૬ ॥

એક અઠાત્રવડે રહીને મંત્રોપ આનતારો, પદ કર્મ એટલે સ્નાન-સંધ્યા-જપ-દેવપૂજન-તપશ્ચ-અને વૈશ્વદેવ વિગેરે સત્કર્મો કરનારો અને ઋતુ મમથેજ પોતાની સ્ત્રિ સાથેજ મંગ કરનારો આલમ્બુ દ્વિજ બાલ્યવો. ૬.

અકૃપકલ મૂલ્લાનો વનવાસરતઃ સદા ॥

કુરુતેઽહરદઃ શ્રાદ્ધં કૃપિવિપ્રઃ સ ઉચ્યતે ॥ ૭ ॥

પોતાની મેજે (કૃપી વિના) પાંચમાં દૂધ, મૂળ આનારો, વનવાસ કરનારો, નિત્ય શ્રાદ્ધ કરનારો, એવી ગતિ વાગાને કૃપિ આલમ્બુ બાલ્યવો. ૭.

સાવિત્ર્યા વાઽપિ ગાયત્ર્યા સંધ્યોપામનર્જિત. ॥

અજ્ઞાનો હિરુર્કર્માણો બ્રાહ્મણો નામધરકઃ ॥ ૮ ॥

વિદ્યા વગરનો, ગાયત્રિ જપ તદિ કરનારો, મંથ્યાદિ ક્રિયાનો ત્યાગ કરનારો, ઉશ્વર મંથથી જ્ઞાન વિનાનો નિર્દિત કર્મ કરનારો, તે માત્ર નામ દારક આલમ્બુ છે

ધર્મધરનાઃ સદાલુલ્લયઃ ઇલાદિકો લોકદમ્ભકઃ ॥

ઈલાલુલ્લયો જ્ઞેયો દિલ્લઃ સર્શઽપિ સારકઃ ॥ ૯ ॥

જોખને માટે ધર્મ કરનારો, જગકરનારો, જોરો રોગ લોકમા દેખાડનારો, અને પાતકી દમ્ભ કરનારો એવાને નિવાસલુલ્લયો આલમ્બુ બાલ્યવો. ૯.

અધોદૃષ્ટિર્નૈવકૃતિકઃ સ્વાર્થમાધનતત્પરઃ ॥

શઙ્કો મિથ્યાચિન્તિતથ ચક્રચ્ચિત્તરો દ્વિજઃ ॥ ૧૦ ॥

નીચુ જોડને નિરિત શંગ કરનારો, પોતાનો અર્થ સાધનારો, મર્જ, ભૂમી નમતા બતાવનારો, તે અગાળ ચિત્તો આલમ્બુ બાલ્યવો. ૧૦.

આ વર્ણન આલમ્બુનાં કર્મ પ્રમાણ ૧૦ વર્ણનો અવકૃતિ પ્રમાણ છે. તે સાથે આલમ્બુનાં મુખ પ્રમાણે નામ પાડ્યાં દોષ એમ જણાય છે.

વળી ખસ પ્રમાણમાં સોથી એક આલમ્બુ-ને અલ્પચર્મ તપ પાગનારો છે તેને ઉત્તમ ગણ્યો છે.

બ્રહ્મચર્યાદિ બ્રાહ્મણસ્ય બ્રાહ્મત્વં વિધિયતે ॥

પવમાહુઃ પરેલોકે બ્રહ્મચર્યં વિદ્યોનનાઃ ? ॥

બ્રહ્મચર્યં સ્થિતં ચૈર્વ બ્રહ્મચર્યં સ્થિતં તપઃ ॥

યેસ્મિન્ના બ્રહ્મચર્યેનુ બ્રાહ્મણા દિવિ સંશ્ચિતાઃ ॥ ૨ ॥

બ્રહ્મજુને અલ્પચર્મ પાત્રું એવે બ્રહ્મજુવતાનો મૂખ્ય નિયમ છે, એનું પાલિયોનું વચન છે બ્રહ્મચર્યમાં જેનું પર્વ છે એવે જેને બ્રહ્મચર્યનું તપ કરે છે એવા બ્રહ્મજુ આ વિષયમાં સદા યત્ન મર્મને વિશેષ સ્વાચ્છુક ૨.

નાડસ્તિયોગ વિના સિદ્ધિર્ન વા સિદ્ધિ વિના યશઃ ॥

નાસ્તિ લોકે યશો મૂલં બ્રહ્મ ચર્યાત્પરં તપઃ ॥ ૩ ॥

યોગાભ્યાસ કર્યા સિવાય સિદ્ધિઓ મળતી નથી, (યોગ એટલે યમ-નિયમ-આસન પ્રાણાયામ—પ્રત્યાહાર—ધારણા—ધ્યાન અને સમર્પણ મળીને અષ્ટાંગ યોગ છે.) તેથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી યશ મળે છે એટલે યશનું મૂળ બ્રહ્મચર્ય વગર ખીલ્યું નથી, માટે બ્રહ્મચર્ય છે તેજ તપ છે.

એ રીતે બ્રાહ્મણોમાં રહેતા શુભો અને કર્મ તથા બ્રહ્મચર્ય વડે આવતી સિદ્ધિ જણાવી તેથી સદૃશત્વ તરફ લક્ષ ગંभी યશ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવી તેજ પોતાનું બ્રાહ્મણત્વપર્ણું છે.

બ્રાહ્મણોની ઉત્પત્તિ વિશે જૂઠ્ઠા જૂઠ્ઠા મતો છે. કોઈ પ્રથમ સાત ઋષિઓ ઉત્પન્ન થયા અને કોઈ આઠ થયા કહે છે.

જમદગ્નિર્વસિષ્ઠોઽત્રિ, વિશ્વામિત્રોઽથ ગૌતમઃ ॥

ભારદ્વાજઃ કશ્યપાંન્યોઽગસ્ત્યશ્ચગોત્રિણ સ્મૃતાઃ ॥

૧ જમદગ્નિ, ૨ વસિષ્ઠ, ૩ અત્રિ, ૪ વિશ્વામિત્ર, ૫ ગૌતમ ૬ ભારદ્વાજ, ૭ કશ્યપ, અને છેત્રા આઠમા અગસ્ત્ય મુનિ થયા એ મૂળ પુરૂષો બ્રહ્મામાંથી બ્રાહ્મણુ રૂપે થયા.

ખીન્ને મત એવો છે કે મૂળ પુરૂષ બ્રહ્મા-તેમના પ્રથમ ૧૦ માનસ પુત્ર ઉપન્ન થયા તે નીચે પ્રમાણે:—

૧ નારદ, ૩ વસિષ્ઠ, ૫ કલ્પ, ૭ પુલસ્ત્ય, ૯ અત્રિ,

૨ દક્ષ, ૪ ભૃગુ ૬ પુલહ, ૮ અગિમિ, ૧૦ મરીચિ.

બ્રહ્માના વિવાહિત પુરૂષો ૭ થયા તેની વીગત. —

૧ વિશ્વામિત્ર, ૨ જમદગ્નિ, ૩ ભરદ્વાજ, ૪ ગૌતમ, ૫ કશ્યપ, ૬ અગસ્ત્ય, એ રીતે બ્રહ્માના ૧૬ પુત્રો થયા. તેમનો વંશ વધ્યો. તે મધેના નીચેના સાત પુત્રોના સાત ગણ બંધાયા છે.—

જમદગ્નિ, ભરદ્વાજ, ગૌતમ, વિશ્વામિત્ર, અત્રિ, વસિષ્ઠ, કશ્યપ.

ખીન્ન અનેક ગોત્રો થયાં છે પરંતુ સમર્પિના સમુદાયમાં ૪૯ ગોત્ર મુખ્ય છે; દરણુ કે પ્રવર ભેદ વધતા જોવામાં આવતા નથી.

ઉપર લખેલા સમર્પિ મંહેના ૪૯ ગોત્રો મધે જમદગ્નિ અથવા ભૃગુનાં, ગોત્ર, વસિષ્ઠનાં ૪, અત્રિનાં ૫, વિશ્વામિત્રનાં ૫, ગૌતમનાં ૧૦, ભારદ્વાજનાં ૪, કશ્યપનાં ૪, અને અગસ્ત્યનાં ૧૦ મળી ૪૯ ગોત્ર થયાં છે.

એ ૪૯ ગોત્ર સમસ્તકર્મિમાંથી થયાં છે, અને વળી ગોત્રમાં જે નામકૃતિ મહાત્મા પુરૂષો થયા તેમની ગણુતા પ્રવર તરીકે ગણુવામાં આવી છે એથી એક એક ગોત્રમાં ખીન્ને પ્રવરો વધારે થયાં છે. એવા મળતા સપ્રવર કેસ ગોત્રવાળા બ્રાહ્મણોમાં પરસ્પર લગ્ન બહેવાર થતો નથી સખળ તે એકજ કુટુંબના છે એમ ગણુાય છે.

આ પ્રવરો વિશે ખીન્ને પ્રમંગે નોંધ આપીશું.

બ્રહ્માના ૧૬ પુત્રો સિવાયનાં ખીન્ન ગોત્રો જોવામાં આવે છે તે—(૧) આંગિરસ, (૨) ઉપમન્યુ, (૩) કૃત્સ (૪) કૌશિક, (૫) કૌડિણ્ય, (૬) ગાગર્ગ્ય, (૭) નેમ્બુવ, (૮) પાર્થિવ, (૯) બાદરાયણ, (૧૦) મુદ્ગલ, (૧૧) શોદિતાક્ષ, (૧૨) શ્રાંડિણ્ય, (૧૩) શાલાક્ષ, ઇત્યાદિ.

વાચનથી મનુષ્યનું મન કેવું ઉન્નત થાય છે અને તેની લાગણીઓમાં કેવું બળ આવે છે તે આણી તરફના લોકો જાણતાજ નથી. નહું નહું જાણવું અને કંઈક નહું કંઈક એવી હોંશજ આપણામાં રહેલી નથી. અમુક જાતનાં એક માર્ગો કર્મો અને એકના એક પુરત-કની પારાયણ કર્યા કરવી એ આપણી જુની રીત છે. શહેરોમાં તેમજ ગામડાઓમાં લોકની પ્રવૃત્તિ જ્યાં ત્યાં મંદ છે આમંદી આજ કાલની નહિ પણ જમાનાઓની ઓધે ઉતરેલી છે. દિવસમાં એકાદ બે કલાક મહિનામાં પાંચ સાત દિવસ અને વર્ષમાં એકાદ બે મહિના જેટલુંજ કામ કરી આખું વરસ તડાકા મારવા, કૂચલીઓ કરવી કે, નાત જાતમાં ઉધાં ખણવાં એજ આપણા લોકની નવરાધનો ઉપયોગ જણાય છે. આપણા લોકમાં ચાલતા વ્યવસાયોનું નિરીક્ષણ કરતાં જણાય છે કે તેમાંનો એકે વ્યવસાય એવો નથી કે જે મનુષ્યને ઉન્નતિને માર્ગે લઈ જાય. દરેક વ્યવસાય કંઈને કંઈ અપલક્ષણ શીખવાડે અથવા કલેશ કરાવે એવો છે, સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો ઉભય આપણા લોકમાં એટલાં બધાં નવર્ગ રહે છે કે જે તેમને એક બીજાની કુચલી કરવાનું કે પંચાતો કરવાનું ના હોય તો તેમનો વખત તેમને કંટાળો આપી ગભરાવી દે. મનુષ્ય મનુષ્યને ગુણ કરતાં અવગણ વધારે શીખવે છે જ્યારે પુરતક ગુણવાન-મનુષ્યના શિક્ષક કે ઉપદેશક થવાને યોગ્ય એવા બુદ્ધિશાળી મનુષ્યે બનાવેલું હોય છે અને ગમે તેટલું અક્ષમ વિચારોવાળું હોય છે તેમ છતાં વાંચનારને પોતાની નિર્દાપતાથી નિર્દોષી રાખી ગુણનોજ ઉપદેશ કરે છે, માટેજ વિદ્વાનોએ કહેલું છે કે. પુસ્તકના જેવો કોઈ મિત્ર નથી. પુસ્તક, ચોપાનીઉ કે વર્તમાન પત્ર આપણી સાથે લડતું નથી, વધી પાડતુ નથી અને જોને ત્યજ દહએ અથવા એના વિચારોથી ઉસ્કેરાઈ તેની ઉપર ગુસ્સો કરીએ તો પણ સામું થતું નથી એટલે આપણને તે વિચારનો અવકાશ આપે છે અને જ્યાં આપણે તેની ઉપર વિચાર કરવા માંડીએ છીએ એટલે નવી નવી બાબતો આપણને સૂઝી આવે છે. આ પ્રમાણે વાંચન પોતાના વિચારો આપણી આગળ મુકી આપણને તેની ઉપર વિચાર ચલાવવાનો વખત આપે છે. મનુષ્યની સાથે વાદવિવાદ કરતાં એક જાતનો કસ ઉત્પન્ન થાય છે તે કદાપિ તેના વિચાર બદલે કે જુદું બોલે તો તેની ઉપર ગુસ્સો આવે છે અને ગુસ્સાની સામે ગુસ્સો થવાથી લડાઈ થાય છે અને તેમાંથી એક જાતનો કલેશનો ફીટો ઉત્પન્ન થાય છે. વાંચન વિચાર પ્રરી જઈ શકતું નથી, જુદું બોલી શકતું નથી ને આપણે ગુસ્સે થઈએ તોપણ તે ગુસ્સે થતું નથી એટલે શાંત રીતે આપણને પોતાની ઉપર વિચાર કરવાને પ્રેરે છે. મનુષ્યની સાથે મોંઝામોંઝ વાતચિત કરવા કરતાં વાંચનની વાતચિત નિર્દોષ છે.

વિવિધ જ્ઞાનનાં લખાણો વાંચનાર મનુષ્ય, સંસ્કૃતમાં જેને બહુ શ્રુત કહેવામા આવે છે તેવો સાર્વ દેશિક જ્ઞાનવાળો થાય છે અને તેની બુદ્ધિ પછી જે વિષયમાં પ્રયોજાઈ હોય તેમાં આરપાર ચાલી જાય છે. વર્તમાનપત્રો, અને ચોપાનીઓએ કેળવણી ખાતા કરતાં પણ વધારે જ્ઞાનનો વિસ્તાર કર્યો છે. કેળવણી ખાતું અમુક મુદત સુધી અમુક અમુક ચોપડીઓમાંજ મનુષ્યને કેળવે છે જ્યારે વર્તમાનપત્રો અને ચોપાનીઓ તો દરેક વિષયમાં મનુષ્યને તેની ઉમ્મરજર કેળવ્યાજ કરે છે. વર્તમાનપત્રોના વાંચનથીજ આપણે અને પંજાબીઓ તથા મદ્રાસીઓ એક બીજાને બાધઓ ગણવા લાગ્યા છીએ. વર્તમાનપત્રો વગેરેના જ્ઞાનથીજ આપણે આપણી રહેણી કરણી અને બીજું પ્રજાઓની રહેણી કરણીનું સામ્ય :

કરવા લાગ્યા છીએ. દૈનિક, સાપ્તાહિક, પાક્ષિક અને માસિકોના વાચનેજ આપણા ઘરમાં જુની જુની જાતના વિચારો ઉત્પન્ન કર્યા છે અને આપણે ‘કોણ ?’ તે સમજવાની શક્તિ પણ ઉક્ત વાચનેજ આપણને આપી છે માટે બધુઓ ! જે તમારો અને તમારાં કુટુંબોનો શ્રેય ઇચ્છતા હોતો તેમનાં વાચનમાં વધારો કરતા રહો, એક માણસની સાથે આખો દિવસ કુચલી કર્યાથી વખત એવે જાય છે અને દુર્ગુણ આવે છે જ્યારે ગમે તેવી ખગળ એક કાગળની કાપડી પણ જે તેની ઉપરની બે લીટીઓ વાંચી હોય છે તો બહુ મોટો લાભ કરે છે માટે વાંચનની અભિવૃદ્ધિ કરો અને પછી જુઓ કે તમારી અવસ્થા સુધરે છે કે નહિ ?

લીંઝ બ્રાહ્મણ.

સરખેજમાં નવી જાગૃતિ.

હાલમાં આપણા સમાજને ઘણીજ જરૂર જ્ઞાનનીજ છે. આપણમાં કેળવણીનો અભાવ છે અને ધર્મની અને નીતિની કેળવણી ન હોવાથી તથા કેળવણી આપનારા ઉત્તમ શિક્ષકો ન હોવાથી આપણી ભાવી પ્રજાના ભવિષ્ય વિશે ગુબ્બેચ્છાને ઘણા દુઃખદ વિચારો આવે છે. આવા સમયમાં ભવિષ્યની પ્રજાનું કલ્યાણ કરવાને જે કેળવણી નિશાળોમાં આપવામાં આવતી નથી તેવી ધાર્મિક અને નૈતિક કેળવણી ઘરમાં પુરી પાડવી જોઈએ. અને તેનો લાભ બન્ને જાતીનાં બાળકોને મળવો જોઈએ. બાળાઓને પણ ધર્મ અને નીતિનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ અને બાળકોને પણ કર્મકાંડ ઉપર શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય અને તે દાગએ આગળ ઉપર ધર્મમાં વધારે પ્રવૃત્તિ કરે એટલા માટે એવું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. આવા ઉદ્દેશથી હાલમાં સરખેજમાં એક સંઘ્યા કલાસ ઉપાડવામાં આવ્યો છે જેમાં આશરે પચીસેક બાળકો ગાયત્રી મંથ્યા સ્તોત્ર પાઠ તથા સૂર્યને નમસ્કાર શીખે છે. આની સાથેજ પગેલી બાળકીઓને માટે તેમજ વિધવાઓને માટે પણ એવીજ યોજના કરવામાં આવી છે. કન્યાઓને કાસરે કેમ વર્તવું ઉદોગી કેમ થવું નીતિમાન કેમ થવું ઘનના કામકાજમાં સ્વચ્છતા, પવિત્રતા આદિ કેમ ગ્રાપવાં, સગાં સબંધી સાથે કલહન કરતાં સારી રીતે કેમ વર્તવું આદિ વિષયનું જ્ઞાન આપવા માંડ્યું છે. તેમજ વિધવાઓએ પોતાના ધર્મમાં કેમ રહેવું, તથા પોતાનું કલ્યાણ કરી પોતાનું જીવન પરાપકારમાં કેમ ગાળવું આદિ જ્ઞાન વિધવાઓને પણ આપવા માંડ્યું છે અલગજ આમાં સહાયકોની ખામીને લીધે અડચણો ઘણી હોય છે તેમજ આપણા ભોકોને સામાજિક કાર્યમાં સહાય આપવાની ટેવ ન હોવાથી કાર્યની ગતિ મંદ ચાલે છે. પરંતુ આગ્રહથી કામ કરવામાં આવે તો કોઈ કાર્ય ક્ષણ વિનાનું રહેતુંજ નથી તે પ્રમાણે ઉપરના કાર્યની શરૂઆત કરી છે. આવા સામાજિક કામો જરૂર પેન્શનરો તથા ગણિના વૃદ્ધા યુવાન સાધન યુક્ત પટેલોએ કરવાં જોઈએ અથવા તેવા કામ ચતાં હોય તેમાં તન મન અને ધનથી સહાય આપવી જોઈએ. સરખેજ ગામના સ્વર્ગસ્થ મારતર દામોદરદાસના પુત્ર મણી-લાયના લગ્ન પ્રસંગે તેમના મમળ રા. ઉમયાસંકર તરફથી અમને મહેમકાવાદથી સંખ્યા

ગુજરાત પ્રાક્ષણ.

સંગચ્છદ્યં સંઘંદયું સદ્યો મંતાસેજાનતામ । સમ્માનો મંત્રસ્સમિતિ સ્સમ્માની
સ્વમાનં મનસ્સદ્ધિ નિત્તમૈયામ ॥ સમ્માનં મન્ત્રમ્મભિ મન્ત્રયંવઃ । સમ્માનીય આર્કુતિ
સ્સમ્માના હંદયાનિવ ॥ સ્સમાનમસ્તુ ધોમનોયધોવસ્સુ હાસતિ ॥ કમ્મદે

ભાવાર્થ:—બહુઓ! એકત્ર થાઓ, વાણીમા, વિચારમા અને કર્મમા એકતા રાખો
તમારા સમાજનું કર્તવ્ય અને કાર્ય મગ્ન હો, તમારો ઉદ્દેશ સમાન હો, તમારા વિચાર
સમાન હો તમારી ગૃહ કાર્ય દક્ષતા સમાન હો, એમ મારી શિક્ષા છે. તમારી કૃત્યઓ
મગ્ન હો, તમારા હૃદયો એકત્ર થાઓ, તમારા મન એકત્ર થાઓ કે જેથી કરીને તમારામાં
શાંત એકતા થાય. હૈ! અમિદેવ અમારી આ પ્રવૃત્તિ કરો.

વર્ષ ૧, એક ૧૩.

[માસિક.]

જ્યેષ્ઠ, સંવત ૧૯૬૬.

તન્ત્રી—હરજીવન ત્રિભુવન ત્રિપાઠી. સરખેજ.

							૫૪
માધન ચતુ'ટય...	...	...	...	...	...	...	૧૮૩
ચોથી વૈષ્ણવપંચિક...	...	...	...	...	...	...	૧૮૮
આપણા સમાજનું સ્ત્રીઅંગ...	...	...	...	...	...	...	૨૦૨

રચાયક 'ગુજરાત પ્રાક્ષણ' ની એડિટિંગ પંખાવીની યોગ—અમદાવાદ.

વાષિક લવાજમ ટપાલ ખર્ચ સુદ્ધાત રૂ ૧ અગાઉથી.

પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની નિમિટ્સ—અમદાવાદ.

નિયમો.

૧ વગર સહીના અને તન્નીની સહીના લેખો ગાટે તન્ની લખાવદાર છે, સહીવાળા લેખોને ગાટે તે લેખકને લખાવદાર છે.

૨ માસિક ગાટે મોકલેલું લખાણ કાગળની એક જ બાજુ સારા અક્ષરથી લખી મોકલવા કૃપા કરવી. અને આ લખાણ જે માસિકમાં લેવામાં નહીં આવે તો, અંગે તે પાતું મોકલવા બંધાતા નથી.

૩ માસિકનો આ ઉદ્દેશો અંક આવેથી લવાગમ મનીઓરફથી મોકલવા વિનંતિ છે. જેથી અમારું વ્યવહાર કામ સરળ થઈ પડે. જે આદક અંક વિ. પિ. થી મળાવે છે તેમને મોકલવામાં આવે છે. જેમણે આદક નજ થતું હોય તેમણે કૃપા કરીને, પત્રથી જ જાણવું અગર પાતું મોકલવું આદક થઈ અંકો નખ્યા પછી લવાગમ ન મોકલવું, અને આવજણના ધર્મોદા કાર્યમાં નુકસાન પહોંચાડવું એ ધર્મ કાર્યથી ઉપરું ગણાય ગાટે તે ઉપર ફરેક બંધુ ખ્યાન આપશે એવી આશા છે. માસિકનું લવાગમ મોકલવામાં તેમજ અન્ય સર્વ પત્રવ્યવહારમાં અમિત ઉપર લખાતો નજર લખવાની કૃપા કરી જેથી અમને સીધામાંથી તામ ખાગવામાં હસ્ત નડે નહીં. એક જે મહીના વાટ જોનાં જેના લવાગમની માસિકમાં પડેલ ન આતા દેલ તેણે લખી જણાવવું. વ્યવસ્થાપક—સુનંદ આદિજી આદિસ,

સરખેજ—અમદાવાદ પાસે.

સરખેજ તથા અમદાવાદના આડકોને વિનંતિ.

સરખેજ તથા અમદાવાદના આડકોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે હવે વર્ષ પૂર્ણ થયા આવતું દેવાથી તેમણે કૃપા કરીને તેમનું લવાગમ પડેલાંનું જેથી વર્ષ આખર પડેલાં આમને દિસાલ જોખો થઈ જાય, અને અમારી સગવા સચવાય. અમિત પડેલાંને પડેલ લઈ લવાગમ આપવી કૃપા કરીશ.

શુદ્ધિપત્ર.

અંક ૬૮.

૨૨ મે ૧૯૧૫ના પુર્વે

૨૩૬.

૨૨ મે ૧૯૧૫ના પુર્વે
૨૩ મે ૧૯૧૫ના પુર્વે

ગુર્જર વ્રાહ્મણ.

ૐ । સહનાવચતુ । સહનોમનુકુ । સહવીર્ય કરવાવૈ । તેજસ્વિનાવધીતમસ્તુ
માવિદિપાવૈ ॥ ય ઉપનિષત્સુ ધર્માસ્તે મયિસન્તુ તે મયિસન્તુ ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિ.

ઉપનિષદ્.

અર્થઃ—(તે બ્રહ્મ) અમારું બનેતુ સાથે રક્ષણ કરે. અમારું બનેતુ સાથે પોષણ
કરે. અમે બને માથે સામર્થ્ય મંપાદન કરીએ. અમાર અધ્યયન કરેલું તે જ્ઞાતી થાએ અને
અમે બને દેવ ન કરીએ. ઉપનિષદ્માં જે ધર્મ કહ્યા છે તે મારામાં હો, તે મારામાં હો.

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

વર્ષ ૩, અંક ૧૪.

[માર્ચિક.]

૧૯૫૬, સંવત્ ૧૯૬૬.

સાધન ચતુષ્ટય.

મનુષ્ય જીવનના આગે પ્રાપ્તિય પદાર્થોમાંનો જીજ્ઞા મોહ પદાર્થ પ્રાપ્ત કરવાના આર
માધન થી ગંકરે બગવાને બતાવ્યા છે તે વેદાન્તમાહિત્યમાં સાધન ચતુષ્ટયના નામથી
પ્રસિદ્ધ છે. આ આગે માનવના બતાવેલા ગુણો જ્ઞાને મનુષ્ય પ્રાપ્ત કરે છે ત્યાંજ તે આત્મ-
ઓધને માટે યોગ્ય થાય છે. અમલના મમયમા ગુણો તથા આત્માનો મોટા તત્ત્વનો હતા,
અને તેઓ જીવંતના અધિકાર તપાસી તે પ્રમાણે ઉપદેશ આપતા હતા. મોક્ષના માર્ગ માર્ગ
જે આપણા ધર્મ શાસ્ત્રમાં ઓધ્યા તે તેમાના જે માર્ગને યોગ્ય અધિકારી જણાય તે મા-
નવા તેને પ્રવર્તીને એવા વિવેક તે મમયમા હતો. અને આવા દ્રષ્ટાંતોથી આપણુ ધર્મ
માહિત્ય બરપર છે. આ પ્રમાણે અધિકારી જોઈ યોગ્ય જ્ઞાન આપવાનો આપણો પ્રાચીન
રિવાજ જોઈને ઉત્તમ હતો, કારણ કે હાલના તેથી ઉત્તમ મમયમા આપણે જે કેટલીક
વાર વેદાન્તના જ્ઞાનનો ઉધો ઉપયોગ થતો ને એ છીએ તે થવાનો તેમા મંબવન ગહેતો
નહિ. હાલમાં પુનઃકે વિગેરના દેલાવથી નવા છાપવાની કળાનો વિજ્ઞાન થવાથી પુસ્ત-
કાલુ જ્ઞાન સહેલુ થઈ પડ્યું છે. અને આથી કોઈકે પુસ્તક વાંચી તેમાલુ થોડુ આમથી,
થોડું તેમથી એમ લઈને મિત્રા વેદાન્તી થયેલા હાલમાં ઘણા નેવામાં આવે છે તેમજ
ગીતાનાં કેલા પ્રમાણે તત્ત્વજ્ઞાન જોઈને જ્ઞાનમા ધૂણુ થયેલા છે તેમની પામેથી ઉપ-
દેશકારાએ જ્ઞાન લીધેલુ નરી હોવાથી તે જ્ઞાન અનુભવ વગરલુ અર્પણુ લેઈ છે, અને
તેથી કરીને અણીવાર અર્ધનો અર્ધ કરવામાં આવે છે, અને કેટલીક વારે તે આખી-

વસ્તુ જ ઉપી સમન્નઈ જાય છે, જેથી જીવનનો માર્ગ જ કંઈ વિચિત્ર થયેલો આપણા જોવામાં આવે છે. હવે જ્ઞાન માન અમુક પુરોષોના હાથમાં રાખવું તે જન મનાવને મારે ઇષ્ટ છે કે તેને સ્વતંત્ર રીતે વહેવું મુકી દેવું એ ઇષ્ટ છે તે પ્રશ્ન આ વિષયમાં ન ગઈતાં પ્રકૃત આપણે આધકાર વિષયમાં આટલો વિવેક કરી હવે માધન ચતુષ્ઠય એટલે શું અને તે સાધન ક્યાં ક્યાં બતાવ્યાં છે તેનો વિચાર કરીએ.

આ ચાર માધનોનો વિવેક કરતા પહેલાં આપણે માધન એ શબ્દનો અર્થ અને એ શબ્દનો અર્થ કયા અર્થમાં ઉપયોગ થયો છે તે જોઈએ. માધન શબ્દ મંદુક સાધુ ક્રિયા-પદ પરથી થયેલો છે. સાધ એટલે પ્રાપ્ત કરવું અથવા પુરૂ કરવું. અને તેથી માધન એટલે પ્રાપ્ત પ્રાપ્ત કરેલી વસ્તુ. જે વસ્તુ મારી રીતે પૂર્ણ રીતે પ્રાપ્ત થઈ હોય તે માધ્યવસ્તુ કહેવાય અને તે જ સાધન કહેવાય. તે પ્રમાણે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાને સર્વત્ર આત્મ દૃષ્ટિ થવાને ચાર માધન (વસ્તુ) પ્રાપ્ત કરવાની ખામ જરૂર છે. જેમ મૂર્તિ ચંદ્રની ગતિ જાણવાને તે તે વસ્તુઓનું અને તત્ત્વજ્ઞની શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરવું પડે છે, તેમજ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા હોય તેવા પુરૂષ અધિકારી થતા પહેલાં ચાર માધન પ્રાપ્ત કરવા જ જોઈએ. આ ચાર માધનો જેણે પ્રાપ્ત કર્યા ન હોય તેનાથી મોક્ષ મેળવવાના પ્રયોગ પ્રણીત થવાય જ નહિ. જેમ રમાયનશાસ્ત્રમાં દ્રોણ શોધકને અમુક ધન કે પ્રવાહી વસ્તુ બનાવવી હોય અથવા દ્રોણ પણ પદાર્થમાંથી પ્રાણવાયુ અલગ કરવો હોય તો અગ્નિ તેમાં જોઈતી વસ્તુઓ આદિ માધનો તેમજ તે માધનો વાપરવાનું જ્ઞાન હોવું જ જોઈએ. ન હોય તો તે વસ્તુઓ પ્રાપ્ત ન જ થાય, તેવી રીતે મોક્ષ મેળવવાની જે જીવાત્માને ઇચ્છા હોય તેણે આ ચાર માધનો પ્રાપ્ત કરવા જ જોઈએ. જે તે પ્રાપ્ત ન કરે અને ત્યાં મુધી તે બરોબર માધ્ય ન કરે ત્યાં મુધી તે મોક્ષ મેળવવાનો અધિકારી થઈ શકે નહિ. હવે આપણે આ ચાર માધનો ક્યાં ક્યાં છે તે જોઈએ. (૧) સત્વાસત્ય નિર્યાનિત્ય વસ્તુવિવેક (૨) વિરામ (૩) રમદમાદિ વૃક્ષગતિ (૪) મુમુક્ષુતા.

(૧) મત્યામત્ય વસ્તુવિવેક. એટલે જગતમાં આપણે સ્પષ્ટ અને મહત્ત્વપૂર્ણ દારા જેટલી વસ્તુઓનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ તે બધી વસ્તુઓનો તેઓ નિત્ય છે કે અનિત્ય છે એવો વિચાર કરવો. જે વસ્તુ નિત્ય છે તે ત્રણે કાળમાં તેમજ ત્રણે ત્રિ-નિમાં એકજ રહે છે, જેમાં દ્રોણ પણ પ્રકારની વિક્રિયા નથી થતી તે વસ્તુને આપણા તત્ત્વનું પુરોષેએ સત્ત એવું નામ આપ્યું છે. અને તે શિવાયની સમન્ત જેટલી વસ્તુઓ છે તે બધી અસત્ત કહેવાય છે. તે પ્રમાણે ઇન્દ્રિયો દ્વારા મન વ્યાપે જગતની દ્રોણ વસ્તુ તરફ ખેંચાય ત્યારે તેની આંતરગતિ કરીને તેની સાથે તે તે વસ્તુઓ અનિત્ય છે કે નિત્ય છે, સત્ય છે કે અમત્ય છે તેનો વિચાર કરવો. આ પ્રથમ સાધન છે. આ સાધન પ્રાપ્ત કરવા જેવું ઉપર ઉપરથી જાણાય છે તેવું મહેલું નથી. કારણ કે વસ્તુની અનિત્યતાનું જ્ઞાન થવાને વિક્રિયાવાન પ્રકૃતિનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, અને ભૌતિકવસ્તુઓનું પ્રયત્નરણુ કરી શકવાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. ત્યારે આ પ્રયત્નરણુ બરોબર કરી શકાય ત્યારે જ આ સાધન પ્રાપ્ત થાય. પશ્ચિમ તરફના ભૌતિક વૈજ્ઞાનિકો આ વિષય તરફ વળ્યા છે અને તેમને પણ હવે જાણવા લાગ્યું છે કે, જે રૂપ આપણે ચક્ષુદ્વારા દેખીએ છીએ તેમજ બીજા ઇન્દ્રિયો દ્વારા અનુભવીએ છીએ તે તે, તે વસ્તુનું ખરું સ્વરૂપ નથી. તેમજ દરેક વસ્તુમાં

સમાન એવું એક કોઈક છે જે મર્વ વસ્તુમાં જણાય છે અને જેને આધારે બીજી સમસ્ત વસ્તુઓ રહેલી હોય એમ જણાય છે. આવો વિવેક હવે ત્યાંના વૈજ્ઞાનિકો કરવા લાગેલા છે. તેા ઉપરનો નિત્યાનિત્ય વસ્તુવિવેક થવાને પશ્ચિમ તરફના વિજ્ઞાનિકોના જેટલું જાન જોઈએ ત્યારેજ ખરેખરે અનુભવ મિદ્ધ વિવેક થઈ શકે, નહિ તો યકત વિચારથીજ આવા વિવેક થઈ શકે, જે આપણે હાલ કરીએ છીએ. આપણે હાલ એક વસ્તુ સત્ય છે તે વસ્તુ ઈન્દ્રિયોથી અગમ્ય છે એમ માની લઈએ છીએ, અને વસ્તુ શિવામતી બંધી વસ્તુઓ જે છે, ભાસે છે અને વિક્રિયાવાત છે તે અનિત્ય છે આ પ્રમાણે આપણે વિવેક કરીએ છીએ. પરંતુ ખરે અનુભવ મિદ્ધ વિવેક તો વ્યારે આપણે ઉપર જણાવ્યું તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તેના ઉપર પ્રયોગો કરી વિચારી કાઢીએ ત્યારેજ યથા કહેવાય. આ પ્રમાણે એક લાકડાનો કડો લઈએ. તેનો સ્પર્શ કરીએ, તેને સુંધી જોઈએ, તેનું વજન તપાસીએ. પછી તેમાં મૂળ તત્ત્વો કેટલાં છે તે પ્રયત્નરણ દ્વારા જાણીએ અને પછી છેવટે એમ જણાય કે આનું નામ, રૂપ ખરી વસ્તુથી જુદું જ છે અને આ એક કકડો પણ એક કોઈ અગમ્ય વસ્તુને આધારેજ અસ્તિ ધરાવે છે, ત્યારે આપણને તે વસ્તુ મંગધી નિત્યાનિત્ય વસ્તુવિવેક થયો કહેવાય. આ પ્રમાણે એક વસ્તુ ઉપરથી મમત જડ વસ્તુઓનો વિવેક આપણને થઈ શકે છે અને આ વિચાર જેમ જેમ આપણે દરેક વસ્તુમાં કરીએ તેમ તેમ આપણને નિ-અપજ થતો જાય કે આ જગત બધું અનિત્ય છે, અને તે એક અગમ્ય એવી મત વસ્તુને આધારે રહેલું છે. તેજ પ્રમાણે પોતે એ શી વસ્તુ છે તેનો વિચાર કરતાં પણ આપણને જણાય કે આપણા જે વિભાગ થઈ શકે છે: એક અનિત્ય વસ્તુઓનું બનેલું શરીર અને તેના આધારરૂપ એક નિત્યઆત્મા. આમાં અનિત્ય એટલે વિક્રિયાવાત ફેરફાર યોગ્ય અને નિત્ય એટલે એકજ સ્થિતિમાં રહે એવી વસ્તુ આ પ્રમાણે આપણને આ પહેલું સાધન લભ્ય થાય છે.

(૨) આ માધન પ્રાપ્ત થયા પછી આપણને એ પ્રશ્ન થાય છે કે, ત્યારે આ નિત્ય વસ્તુ મત્ય છે તે શી વસ્તુ છે? અને તેને જાણવાને આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અન્યાર સુધી આપણે જે જે વસ્તુઓને મત્ય ગણતા હતા અને તે જ વસ્તુઓ છે એમ ગણતા હતા તે, તેા વસ્તુતઃ અમત્ય જણાય છે. એવા બાજુ અત્યણને અમત્ય અમત્ય વિષે આપણે એટલે તે વસ્તુઓમાંથી આપણા પ્રેમ અને આપણી શ્રદ્ધા ઓછાં થતાં જાય છે અને તે વધતાં વધતાં એટલે સુધી વધે છે કે છેવટે આપણી એવી સ્થિતિ થાય છે કે વ્યારે આપણને કોઈ પણ અનિત્ય વસ્તુઓમાં મોહ રાખવો ગમેજ નહિ, અને તેમના તરફ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિમાં પણ આપણને હ્રામીનતા જ જણાય. આવી સ્થિતિને વિરામઃ નામ આપવામાં આવ્યું છે. આજ કાલ ધણું વર્ષોથી આપણામાં આ શબ્દનો એવો ઉધો અર્થ થઈ ગયો છે કે વિરામ પ્રાપ્ત થાય તેણે તો જંગલમાં નામી જવું જોઈએ. તેનાથી સંસારમાં રહેવાપજ નહિ, અને ધર્મમાં આવી જોઈ સમજ દેવાઈ ગઈ તેને લીધે આપણે કેટલા બધા ધર્મવ્રટ વૈરાગીયોનાં ટોળેટોળાં આપણા દેશમાં જોઈએ છીએ. જેઓ હસમનું ખાઈ પડ્યા રહે છે અને દેશના કોઈ પણ કામમાં આવતા નથી એટલું જ નહિ પણ તેઓ ગૃહસ્થોનાં ઉપર આવા નિર્વૈતાવસ્થાના સમયમાં પણ જોગ જ રૂપ જ છે. અજગ્યા આ ટોળામાં કોઈક જાનિ અને પૃથ્વિય પુરૂષ આપણે જોળીએ તો નીકળી આવે છે

પણ તેમની મધ્યા ડેટલી હોય છે ? આક્રીનાં યોગાં તો બધાં નકામાં જ હોય છે અને તે તો બીજારી જેવાજ હોય છે. વસ્તુ વિવેક થયા વિના ખરો વિરાગ થાય જ નહિ. પણ આમની મધ્યા વધવાનાં અનેક કારણો છે. જેને અભ્યાસ કરવા ગમે નહિ, ઉદ્યોગ કરવો ગમે નહિ. આગમથી પડી રહી હરામતુ માફ માફ ખાવું હોય એવા લોકો ટોચક એવું માંસારિક કારણ મળ્યું કે વૈરાગી બાવા થઇને નારી છૂટયા. આવા આવા અગાનીઓથી આ વર્ગ પોપાયેલોજ રહે છે. તે વર્ગ બધાં સુધી જનસમાજ તેમને આશ્રય આપવો બંધ કરશે નહિ ત્યાં સુધી વધ્યો જ જશે. એક ગૃહસ્થે આમની મધ્યા અને તેથી ગૃહસ્થો ઉપર પડતા ખર્ચના બોજનો હિમાબ કાટ્યો હતો, તો વાર્ષિક કરોડો રૂપયાનુ નુકમાન દેશને પહોંચે છે, અને તે ઉપરાંત તેમની વિવિધ શક્તિઓનો નિરૂપયોગ થાય છે તેથી થતાં નુકસાનો અમાપ છે. આ પ્રમાણે ધર્મશાસ્ત્રના વિષયોનુ પ્રેરૂટ જ્ઞાન થયા વિના આપણામાં ખોટું જ્ઞાન ડેટલુ બહુ પેરી ગયું છે તેનુ આપણને જ્ઞાન થાય છે અને વિરાગ એ તો મમાર તરફ મનની સ્થિતિ છે, અને વિવેકથી મનનો આમ નિભાવ કરવાનો છે અને તે પ્રમાણે આપણે મંમારમાં વર્તવાનુ છે, એજ વિરાગનુ ખરું રહસ્ય છે. સંસારની વસ્તુઓમાં બહુ માયા કે મમતા ન રાખવી કારણ કે વિવેક આપણને બોધે છે કે તે વસ્તુઓ અનિત્ય છે. એક જ સત્ય વસ્તુ છે અને તે જ પ્રેમ કરવા યોગ્ય, પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય વસ્તુ છે. આ પ્રમાણેનુ વૈરાગ્યનુ ખરું સ્વરૂપ છે. આ સાધન પ્રાપ્ત કર્યા પછી હવે આત્મજ્ઞાન થવાનાં બાજનું ઉપયોગી માધનો આવે છે તેથી આપણું હૃદય નિર્મળ થઈ પરમાત્માનો પ્રકાશ મેળવવાને યોગ્ય થાય છે.

(૩) આ માધનોને શમદમાદિ પદ સંપત્તિ કહેવામાં આવે છે. આ છ મંપત્તિ શી શી છે અને તે દેમ પ્રાપ્ત કરવી તે આપણે હવે જોઈએ, આ છ મંપત્તિઓમાં પહેલી (૧) શમ નામની સપત્તિ આવે છે. શમ એટલે શાન્તિ. મંમાર ચક્રમાં ગમે તેવી ઉપાધી આવે. ઉદ્યોગમાં, વ્યવહારમાં જન મંધાત માથેના આપણા સંમર્ગમાં આપણી ઇર્ષ્યાઓથી પ્રતિઠૂળ એવા ધણા પ્રમગો આવે તે છતાં પણ ચિત્તને શાંત રાખવાની ટેવ પાડવી, જરાએ વિશિષ્ઠ થવા ન દેવું, તેનું નામ શમ કહેવાય. આ કરવા કરતાં કંઈવું મહેલ છે પણ વ્યવહારના પ્રમગો વખતે આવી શાન્તિ જાળવવી એ મહેલું નથી. તે મેળવવાને ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ અર્જુનને બોધેલો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. માટે શમ મેળવવાને હમેશાં મનના ઉપર સ્વાર થઇને જ એમનું સ્વાધ્યમાંથી મન જરા પણ ખમ્મું કે તરતજ તેને પાછું ખેંચી શાંત બનાવી દેવું. આવા સતત પ્રયામમાં જ રહેવું, તો ધીમે ધીમે એની ટેવ પડી જાય એવો અભ્યાસ થઈ જાય કે મન ગમે એવા પ્રમગો આવે પણ શાન્ત જ રહે. (૨) આ પછી બીજી સપત્તિ દમઃ છે. મન અને સ્થૂળચક્ષુ ઇન્દ્રિયો અચોગ્ય પથમાં દોડે કે તરત જ તેમને રોકી જુદે જુદે પથે દોરવાં તે દમ કહેવાય છે. ઇન્દ્રિયો વિષયો તરત દોરાય છે એની સ્વતંત્ર ઇચ્છિર બનાવી છે- અને તેમનું ઉત્તમ માર્ગમાં દનન કર્યું છે.^૧ આથી તેઓ વિષયો તરત દોડે છે.^૨ આ વિષયો તરતથી વાળવાનો પ્રયામ પણ અભ્યાસ

૧ જુઓ કાઈકાપનિપદ અધ્યાય ૨ વક્ષા ૧. કાઈકાપનિપદમાં ઇન્દ્રિયો, શરીર તથા આત્માને રચનું રૂપક આપ્યું છે તે ધણું સુદર છે. તેને આવી ઇચ્છાસા હોય તેજે તે ત્યાં જોઈ લેવું. રથગ મંદાયને લીધે તેનો વિસ્તાર થયો નથી.

યોગ આગળ ખતાવ્યો તેમ કરવાથી થાય છે અને સતત પ્રયાસ કર્યાથી મનની એવી સ્થિતિ થાય છે કે, તે હન્દ્રિયો દ્વારા ઉંઘે રસ્તે જાય જ નહિ. અને આમાં તેને પહેલું વિવેકનું સાધન ઘણી સહાય આપે છે.

(૩) આ પછી ત્રીજી સંપત્તિ તિતિક્ષા છે. એટલે સુખદુઃખ, ઠાઠતરછી આદિ સહન કરવાની શક્તિ. સંસારનાં દુઃખ છે તેનાથી મનની શાન્તિ હો નહિ તેમજ તે દુઃખો મહન કરવાની શક્તિ આવે માટે તિતિક્ષાનો ઉપયોગ કરવો. પ્રકૃતિયા જેટલાં દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે તે બધાં અનિત્ય છે. આવે અને જાય એવાં છે માટે તેના આવવાથી તથા જવાથી શોક અને હર્ષ ન કરવો પણ મનને બન્નેમાં શાન્ત રાખવાનો પ્રયાસ કરવો એજ તિતિક્ષા છે. અને આવી તિતિક્ષા કરવાનો યોગ શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ ગીતા-છમાં તેમના પરમપ્રિય શિષ્ય અર્જુનને કર્યો હતો.^૧

(૪) ચોથી સંપત્તિ ડગલિ: છે. સંભારમાં હન્દ્રિયો દ્વારા જે અનિત્ય આનંદો ઉત્પન્ન થાય છે તે આનંદોનો અભાવ તેમના તરફ અપ્રીતિ તેનું નામ ઉપરતિ છે. આ આનંદો અનિત્ય છે અને તેઓ અંતમાં દુઃખ આપનારા છે માટે તેમાં પ્રીતિ ન રાખવી એવા વિવેક પ્રમાણે વર્તવું તે ઉપરતિ. હન્દ્રિયોના ખાવાના પીવાના, માંભળવાના, સ્પર્શના જોવાના એવા એવા જે આનંદો છે તે અનિત્ય છે અને તે પ્રમાણથી વધારે લેવાય તો મહાન દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે માટે તેમાં આનંદ ન જ લેવો જોઈએ. આ સંપત્તિ પણ અભ્યાસ યોગથીજ પ્રાપ્ત થાય છે માટે મનને તેવું કરવા મનત ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

(૫) આ પછી પાંચમી સંપત્તિ શ્રદ્ધા છે. શ્રદ્ધા વિના કોઈ પણ કામ થતું નથી. આ પાંચે સંભારનાં વ્યાવહારિક કામોમાં પણ શ્રદ્ધાની ફેટલી બધી જરૂર જોઈએ છીએ તો આવા ગહન અને મહાન પ્રયત્નમાં શ્રદ્ધાની ફેટલી બધી જરૂર હોવી જોઈએ એ મમ-જનું મહન છે. આ શ્રદ્ધા શુદ્ધ અને વેદાન્ત શાસ્ત્રનાં વાક્યોમાં રાખવાની છે. આગસા તત્વજ્ઞોનાં અનુભવી વચ્ચે તે શાસ્ત્ર અને હાલના તત્વજ્ઞ શુદ્ધ એ બન્નેનાં વચ્ચેનાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખવી અને પોતાના માર્ગમાં આગળ વધતા જવું.

(૬) આ પછી છેકી સંપત્તિ સમાધાન ની છે. અનેક શંકાઓ શિયના અંતરમાં ઉઠે, વાંચે, માંભજે, વિચારે તેથી અનેક શંકાઓ થાય તે મર્વેતું વિચારથી શ્રદ્ધા પૂર્વક પોતે જ મમાધાન કરતાં શિખવું અને પોતાના શુદ્ધ એ જે ઉપદેશ આપ્યો હોય તથા શાસ્ત્રમાં જેનું માર્ગ અધ્યયન કર્યું હોય તેનું રૂટે પ્રકારે ધારણ કરવું, શ્રદ્ધા કરવું, માન્યવતું અને તેનો ઉપયોગ કરવો. આ પ્રકારે કરવામાં આવે ત્યારે જ એ સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત કરી કહેવાય. આ જ સંપત્તિઓ અભ્યાસ યોગથીજ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે અને તેમને પ્રાપ્ત કરવાથી 'સ્કત ચોથું' સાધન (૪) સુમુક્તતા નું રહે છે. સુમુક્તતા એટલે મોક્ષની ઇચ્છા જેની મંભારિક ઇચ્છાઓ કીણ થઈ ગઈ હોય છે અને જેને મોક્ષની જ ઇચ્છા હોય તે સુમુક્ત કહેવાય છે. આ મોક્ષ એ પરમ શાન્તિ સ્થિતિ છે. તેનું પરમ શાન્ત થવા માટે તેવી સ્થિતિની તીવ્ર ઇચ્છા થવી જોઈએ અને ઉપરનાં સાધનો પ્રાપ્ત કર્યા હોય ત્યારેજ શુદ્ધ તેને જ્ઞાનનો પરમ તત્વનો મોક્ષનો ઉપદેશ કરે છે. શુદ્ધ જીવે કે ચારે સાધનયુક્ત શિષ્ય થયો છે અને તે ઉત્તમ અ-

ધિગમી છે. તેણે પ્રપન્નધા, અધ્યાનધી ક્ષત્ત અધિષ્ઠા પ્રાપ્તિ એ છે ત્યારે તેને આત્મ-
બોધનો તત્ત્વ જ્ઞાનનો બોધ આપે છે અને ત્યાર પછી શિવેન્દ્ર વ્રજોદ્ધ એવાં મૂર્તિનુધ્યાન
દરેતો પ્રાગ્મ્ય ક્ષીણ થયે દેહ પંચ વ પામતા મોક્ષ પામે છે. તત્ત્વમાં તત્ત્વ બગી જાય છે.

આ માધન ચતુષ્પ એ મોક્ષ માર્ગનો પરમ અને મરજ માર્ગ છે અને તેનો બોધ
શ્રી શંકર જગજ્ઞાને દરેતો છે. મુમુક્ષુને માટે આ માર્ગ ધરોજ ક્ષત્ત છે. તે માર્ગે જતાં
ઉપગમ પમાય છે. બધુઓ આ માર્ગે વિચિત્રતા આજણો ત્યા ગયા ? અને તેમને મોક્ષની
દિગ્ધા એ ત્યા છે. તેમને તો મિત્રજ્ઞાન નિદા ધ્યલી આદિ પ્રિય લાગે છે અને વિપ
વામનાઓ વધારતા જાય છે અને તેની નૃમિતા માધનો મેગવવા શંકાં માટે છે અને તે
પ્રાપ્ત ન થતા અમતોગિ મ્હી ઉચ્ચ પૂર્ણ દુઃખ છે. મ્યાં શાન્તિનો પથ અને મ્યાં દાપતા
આજણો ' ' ઓ શિવન ' શિવમ '.

ધર્મપથ પ્રવામી.

ચોથી વૈષ્ણવપરિષદ્.

પશ્ચિમ દિ'દુસ્થાનના શંકરાચાર્ય શ્રી માધવતીર્થ સામે પરિપદે તિરંકાર કરાવનારો દરાવ પસાર કર્યો હતો.

પરિપદના ત્રણે દિવસના વાતાવરણમાં શંકરધર્મ સામે બહુ મોટા ઘોંઘાટ થયા કર્યો હતો અને કમ્બર કરી કરીને એમ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પૃથ્વીના પડ ઉપર જે કોઈ પણ વેદાનુકૂલ ધર્મ હોય તો તે—પુષ્ટિમાર્ગ 'નો ધર્મ જ છે.

મુંબાઈનાં દૈનિક પત્રોએ ત્રણ દિવસના પરિપદના રિપોર્ટોથી પોતાનાં કોલમનાં કોલમ ભરી દેતાં અને મોટાં મોટાં ખેંચાણકારક હેડિંગ કર્યા હતાં તેમ છતાં પ્રસિદ્ધ 'ચુન્નરાતી' પત્રનો પરિપદમાં થતું બધું કામકાજ નજરોનજર જોનાર પ્રેક્ષક તો લખે છે કે—

“વર્તમાન” પત્રોએ રિપોર્ટો લઈ વૈષ્ણવપરિપદના લાકોડ ફીક પરા ફીધા છે, પણ ત્યારે અંદર કિતીને નજર કડછુ ત્યારે ખુરે ખુસ્તું જણાય છે કે, “કમ્બોસ માંહે પોત, ઉપર વાધા ને મહો નાગા” એવી વૈષ્ણવપરિપદ બની છે.” ગદાગત્તે—વૈષ્ણવ મહારાજોનાં બાપ્પાનોને માટે એજ વિદ્વાન પ્રેક્ષક જણાવે છે કે—“એક મહારાજના મુખ કમળમાંથી ખરતી અસ્લીસ વાણીમાંભળી હુ તો દોડી મારજ ધઈ ગયો હતો! દશ મિનિટના બાપણમાં ૩૯ અસ્લીસ શબ્દોની પધરામણી ધઈ હતી.” પરિપદના શાસ્ત્રીઓ—પંડિતોનાં બાપણો કે જેને માટે પત્રોમાં બહુ મોટાં મોટાં બજામાં પ્રકાશ છે તેને માટે એ આગળ માનનાં લખે છે કે—“અમારા પંતિહઓ પણ જેવું દોસ વાગે છે તેવો રાગ કાઢે છે. વિદ્યાની મહત્તા જી છે? તે વૈષ્ણવ સમજતા નથી તે પંડિતહઓ પણ મનજતા નથી.” વૈષ્ણવ ધર્મના વાવડા લઈને બહાર આવેલા એન્ડ્રુએટો મંબધે જણાવવામાં આવે છે કે—“એન્ડ્રુએટ લાસોને મુખેથી મેં માંભળ્યું તેનો સારાંશ એજ છે કે વક્તવ્યપ્રદાયના જેવો એક મપ્રદાય દુનિયાંના પડ પર નથી.” આગળ આલનાં પ્રેક્ષક લખે છે કે—“શારીરિક ભાવ, અને શીભાવતું તામ તો બાળુએ રહ્યું પણ જેને આજુ બાપ્યતુ પણ બાન નથી અને શીમાન વજભાચાર્યના સત્સિદ્ધાંતોનો પાસ પણ લાગ્યો નથી તેવા પરિપદમાં બકી ગયા છે અને વક્તવી વૈષ્ણવ મપ્રદાયને મોટી હાનિ પહોંચાડી છે. જેઓનામાં પોતાનામાં મલ મત્વ નથી તેઓ પરાતકર્પ સહન કરી શકતા નથી. પરાતકર્પને નિંદી પોતાનો ઉત્કર્ષ વંતણાવનારાઓને હુ અધમ અમજું છુ. સ્વગળે પ્રકાશ ચવામાં જેની શક્તિ નથી તેઓ બીજાની નિંદા કરી પોતાને પ્રકાશિત બતાવે છે, અને હુ નિષેડકપણે કહી શકું છું કે, ભગવાન શંકર સ્વામીના ઉપમાના લેશને પહોંચવાને માટે આ જુમરજમાં એક પણ વ્યક્તિ જન્મી નથી અને ભટ્ટ મેક્ષમ્બુસર કહે છે તે મલજ છે કે, જે જ્ઞાનતત્વ ભગવાન શંકર સ્વામીએ જગતને આપ્યું છે તેને પહોંચવાને જે આજ્યા પ્રવત્ન કરીએ તો એ હજાર વર્ષ લેઈએ.” વૈષ્ણવધર્મનો ઉદ્ધાર કરવાને મળતી પરિપદમાં જ્ઞાનની સામે કેવી વિરોધતા રહે છે તે એજ પ્રેક્ષકનાં વચનોમાં આ પ્રમાણે જણાવાયલી છે—“પરિપદમાં જ્ઞાનની સામા પોતાનું ખુરે ખુસ્તું વૈર પ્રકટ કીધું છે. x x x શીમાન વક્તવ્યમાર્ચ પછીના તેમના અનુયાયીઓ જ્ઞાનના મોટા દુરમત હતા અને તેમની જ આજ્ઞાનુસાર ૮૪ અને ૨૫૨ વૈષ્ણવોની વાતોમાં તેમનાં જ્ઞાન અને આનંદ મપાયલાં છે.” પરિપદનું આખું વાતાવરણ શંકરમત સામેના દેવોદ્ગારથી ભરાઈ ગયેલું હતું અને તેની ઉપર—મધ્ય મબાજનોને ન શોભે તેવાજ તેમાં ટીકા થયા કર્યા હતા એમ અન્ય બોલાયું અને દહેવાયું છે તથા

પરિપરે વમન કરેલા ઝેરમાંથી જ સુરત ખાતે તેની સામે શંકરમતના વિચારો જાહેર કરવાની હિમચાલ પાછળથી ઉત્પન્ન થવા પામી હતી એમ ખુદ્દુ બોલાય છે.

આ પ્રમાણે પરિપદનો હેવાલ, તેમાં થયેલું કામકાજ અને લોકાભિપ્રાય અસાર મુખીમાં બહાર આવેલ છે. હવે આપણે તેની ઉપર દષ્ટિ નાંખી જોઈએ. વૈષ્ણવોએ ‘પોતાની’ પરિપદ બરવાનું કંઈ ખાસ કારણ નથી કારણ કે, શ્રુતિ-સ્મૃતિ-અને પુરાણોના ધર્મને માનનારી અંધીએ હિંદુ પ્રજા વિષય અને શંકર બેઠને વગર તકાવતે ભગવાની, પૂજનારી અને માતાનારી પ્રજા છે. વિષય અને સિવ એક એકજ દેવ છે અને સનાતન ધર્મનાં પુસ્તકોમાં તેમને માટે બિજાનાં કે બેદ ક્યાંલી બતાવવામાં કે રાખવામાં આવેલો જ નથી. કૃષ્ણ વિષ્ણુનો અવતાર છે. તેમને પણ અંધી પ્રજા ક્ષિર રૂપે જુલે છે અને માને છે, બેદ માત્ર સ્વાર્થને લીધે વાડો વાળનારાઓએ જીવો કરેલો છે. વેદનો હિંદુ ધર્મ પ્રજા ક્રીય ધોરણનો ધર્મ છે અને તેમાં જ્ઞાનને લઈ યોગે પ્રણો આધકાર બેદ રાખ્યા સિવાય બીજો કશો પણ બેદભાવ રાખવામાં આવેલો છે જ નહિ. હિંદુસ્તાનમાં ગામે ગામ અને જંગમે જંગમ ત્યાં ને ત્યાં શંકરનાં દેવેડાં છે અને એ દેવેડાંમાં બારણાં રાખવા જેટલો ચણ સેદ રખાયો નથી. પરંતુ નિરાકાર જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ પરમેશ્વરની અજ્ઞાનોને ધ્યેય મિંદુ આપવાને કષ્ટેશી મર્તિ નાનાં સ્વરૂપે, પ્રાકૃત મુખ વૈભવમાં રૂમે અને દ્વિદોષોએ ઉપર મુસે અને માણસોને દર્શન આપે ન આપે અને તેનાં કાર બધ યઈ જાય એવું ધર્મી ધર્મમાં ક્યાંલી બતાવેલું નથી, પરંતુ સ્વાર્થને લઈ ‘પોતાનું’ મંડળ આંધવાને માટે પાછળથી એવું પ્રાકૃત ચરિત્ર દેવને આપી લોકના અજ્ઞાનનો લાભ લઈ તેમને જ્ઞાનથી દૂર રાખી એક ધર્મમાં બેજ પડાવવારૂપ પ્રતિ યજ્ઞવાલ્કી છે, જેને હાસના જ્ઞાનદાતામાં તાછ કરવી ને લોકને વધારે અને વધારે ચેત્તા કરવા જેવી કૃત્રિને નામે એક જુલો જ જાતની પ્રતિ યજ્ઞવાલ્કી એ હાલને મમયે બંધકૂત કૃત્ર પ્રતિ નથી. વૈષ્ણવો કોઈ જુલો નથી, બેડનાં શાસ્ત્ર એક છે બેડની રહેણી કદણી આસાર વિચાર અને ધર્મ પ્રતિ એક છે, તો શા માટે તેમની વચ્ચે બેડ કે દેવ હોવા જોઈએ તે અને સમજ સકતા નથી.

જમાના થયા વૈષ્ણવો અને શૈવો માથે રહે છે અને સંયુક્ત પ્રતિ કરે છે, તેઓમાં જ બેડ છે ને એજ છે કે વૈષ્ણવોમાં શાસ્ત્ર પરંપરા નથી ને શૈવોમાં શાસ્ત્ર પરંપરા અને જ્ઞાનગોચર છે. શૈવોમાં બાહ્યજોને તેમના ગુરુ શંકરાચાર્ય છે અને વૈષ્ણવોમાં વાણીઆ અને તેમના ગુરુ વજ્રનીય મહારાજને છે. બાહ્યજો અને તેના ગુરુ શંકરાચાર્યમાં ધર્મને લગતું જ્ઞાન અઘાપિ રહેતું આવેલું છે તેટલું બધકે તેથી પણ થલું ઝોણું જ્ઞાન વાણીઆ કે તેમના ગુરુઓમાં રહેતું આવેલું નથી અને તેથી શૈવ મત વાળાઓ જ વખતો વખત વૈષ્ણવોને તેમના કાર્યમાં સૂચના કરતા રહેલા છે. હાલ પણ શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય વૈષ્ણવોને તેવી સૂચના કરી હતી જેની સામે તેમણે કદાચ ગણી વાંધો લીધો છે અને એ વાંધાને લઈ જે ક્યારે ઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યો છે તેમાંથી એક બાજુએ તલુખાઓ ફડી રહ્યા છે.

કર્મ અને ભક્તિના આચાર્યો છે, પરંતુ જ્ઞાનથી જ મોક્ષ મેળવાય છે એ ખુદ્દુ મર્વ કાષ્ટએ સ્વીકારેલી અને અસારે પજુ શુદ્ધિ સ્વીકારે એવું સત્ય મિલ્લન છે. જ્ઞાનને તિલાંજલી આપી કર્મથી કે ભક્તિથી મોક્ષ મેળવાય એવી દલીલ કરવા જરૂર ને કેવી પાન

આલી નથી ને આલવાની પણ નથી કોઈ પણ ધર્મવાળો એ દલીલ નીકારશે નહિ. તેમ જ્ઞાનને સ્વયં બીજે માગે મોક્ષ મેળવવાનું કોઈ કહી કે ઉપદેશી પણ શક્ય નહિ. લોકિક કે ધાર્મિક બધી બાબતમાં જ્ઞાન છે એજ મુક્તિ કે મોક્ષનું સાધન છે, તો પછી બીજાં આજીવનવાળો શા માટે ઉપદેશ કરવો અને તેમને શા માટે આશ્રય કરી કરીને આગળ ધરવાં તે નિચારવા જેવું છે.

જમાનાઓ થયાં જ્ઞાનના ભંડારરૂપ જણાવયાં ચોગવાશિષ્ટ, પચાશ્વી અને આરમ પગણને 'એ આપણા મંથદાયનાં પુત્રને નથી' એમ ગાળને જાહેર કર્યું એ શુ અજાનની પરિચીત્તા નથી? એકાદ વ્યક્તિ એમ બોલે તો તેને હજી કામ પણ એક આખી ને આખી પરિપક્વ ને પોતાનામાં મોટા વિદ્યાને સામેવ છે એમ માનનારી પરિપક્વ આવાં જ્ઞાનમય પુત્રકોને તિથાજલી આપવાને તત્પર થાય એ કેમ કરીને હશી કદાચ? એને માટે તો ક્યાંય દેખાડી પડે!'

'પુત્રિમાર્ગ દરિપત છે' એવું એક મોષાનીક શાંકરમત વાળાઓ તરફથી પ્રકટ થયું છે તેની મલાઓ ભગીને તિગ્મકાં બનાવ્યા છે તેથી મનુષ્ય નહિ થતા નિ. સુંદરદાસ મોઝીમીકાં પંચાંગમાં શ્રીમન્નાથવર્તીએ મામે તિગ્મકાં બતાવવાનો હેતુ બાધ્યા હતા અને પરિપક્વ તે પમાર ક્યો હતો માધવતીર્થની મામે ગમે તેવા વિગ્રહ વિચાર હો પરતુ એટલું તો હજી વગર મામે એમ નથી જ, એજ એકવે આણી તરફના આચાર્યોમાં એવો આચાર્ય છે કે જે પોતાની ગાદી ઉપરથી ગળનાં ટીને ધાર્મિકવાદ વિવાદ કરવાને કોઈને પણ આમંત્રી શકે છે, વૈષ્ણવોમા મોઈ એવો આચાર્ય નથી > જે તેની મામે જઈ ધર્મને લગતી બાબતમાં વાદ કરી શકે. માધવતીર્થમા ગમે તેટલું મોઢું જ્ઞાન હોય તે ગમે તેટલા ખટપટી હોય તોપણ તે શુનરાતમા એક એવા આચાર્ય છે કે જેના જ્ઞાનની મામે માય એવો બીજો આચાર્ય નથી એ આચાર્ય-જ્ઞાનીની મામે તિરન્કારનો હંગામ પમાર કરવો એ ધાર્મિક કે મધ્ય મલામદોનું ભૂખલું કહેવાય નહિ. અજ્ઞાનમા અજ્ઞાન મનુષ્યની મામે પણ તિગ્મકાં દર્શાવનારો મનુષ્ય ગમે તેવો જ્ઞાની હોય તો પણ અજ્ઞાની છે એમ ક્ષર્મ અને નિવરણ એક મોઢી આપણે જાણ અને અનુદાનિતી જેવાં જાણી નથી તે ધર્મો કે મધ્ય છે એમ કહેવાય જ નહિ.

વૈષ્ણવ પંચાંગે આવશ્યકિક દર્શિ પણ દેખાડી નથી, કારણ > તેણે પરદેશગમન જેવા અગત્યના પ્રશ્નને સર્વજ્ઞાની પોતાનામા હિમ્મત બતાવી નથી. સ્ત્રીઓ જે પુરુષોનું અરધુ અંગ છે તેમને પંચાંગે પોતાની મલાધા નહિ દાખા કરી પોતાની મકુચિતતા બતાવી આપી છે. વૈષ્ણવ પરિપક્વ ને નઈ પણ કાર્ય માફ કહ્યું હોય તો તે એજ છે કે તેણે જુનાં નન્દુત પુત્રને પ્રમ્ત કરનારો હાવ ક્યો છે અને વૈષ્ણવો જાણા પોતે પોતાના હોક-ગઓને ન કત ભણાવનારો આશ્રય દર્શાવ્યો છે. પ્રજામાં ધર્મને લઈ > વ્યવહારને લઈ કે બીજાં મોઈ પણ રીતે નિભેદ ઉત્પન્ન થાય એવી મોઈ પણ પ્રકૃતિને આમે તુચ્છકાં કાઢીએ છીએ, જેમ અને તેમ પ્રજામાં ધર્મનું, નવહાનું અને અમેયનનું એક વરે તેમ કરવાનો હાનનો વખત છે તે મોઈ પણ નતની રિવચાન કરનાગઓએ ભૂલનો ઘટિત નથી.

લી. આલણ.

આપણા સમાજનું સ્ત્રી અંગ.

(અનુસન્ધાન પૃષ્ઠ ૧૧૮)

જયા અંકમાં આપણે સ્ત્રીને ધર્મરે શાને માટે ઉત્પન્ન કરી છે તે ધર્મ શાસ્ત્રને આધારે જોઈ જયા, તેમજ પુરૂષ અને સ્ત્રીનો અન્યો અન્ય મંબધ કેવો ધર્મશાસ્ત્ર બતાવે છે તે પણ જોયુ. અને પ્રાચીન મમયમાં આપણા સમાજમાં સ્ત્રીઓના મંબધમાં ટેની ભાવતાઓ પ્રચલિત હતી તે પણ જોઈ હવે આપણે હાલમાં આપણા સમાજમાં સ્ત્રીઓની શી મિથિ છે અને તે સુધારવાને કેવા ઉપાયો લેવા જોઈએ એ વિષય વિચારીશું. હાલમાં આપણા સમાજમાં સમાનતા નથી. જેની સમાનતા ખીજી ડેટલીક કેળવાયેલી દ્રવ્યવાન અને માન નોકરીયાતો વાળા સ્થિતિઓમાં જોવામાં આવે છે તેની મર્વેની મિથિ લગભગ મરખી હોય, તેવું પ્રારબ્ધ મમન્ત બ્રાહ્મણ સ્થિતિઓમાં જવલેજ જોવામાં આવે છે, બંદે નથી જ એમ કહીએ તોપણ તે ખોટું નથી. ડેટલીક વ્યક્તિઓ પોતાના અનેક વિધ વિદ્યાસને લીધે બ્રાહ્મણ શમા રમતી હોય છે, બ્યારે સમાજની ઘણી વ્યક્તિઓ તો નીચે કાલમાં જ આતંદ બેનારી હોય છે અને તેમને અન્ય ઉચ્ચ મિથિયોનુ ભાન પણ હોતું નથી. આથી કરીને અન્યો અન્ય મહાયનો લાભ લઈ શકાતો નથી જેથી સ્થિતિ આપી વ્યક્તિઓનો વિદેવજ કર્ધા કૃષ્ટ છે અને આની વ્યક્તિઓ સાધન મપત્ત હોતાં નિરાશાને લીધે પોતાના માધનોનો લાભ સ્થિતિને આપી શકતી નથી. આ પ્રમાણે હોતાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિના પણ આવાજ વિવિધ વિભાગ પાડી શકાય. ડેટલીક સ્ત્રીઓ એકદમ ઉચ્ચ સ્થિતિમાં હોય ત્યારે જેમના મહવામમાં તેમને પોતાનુ ઉચ્ચ ગાળવાનુ હોય અને પોતાનો વ્યવહાર પણ જેમના ઉપર આધાર રાખે એમ હોય તેમની મિથિ આપણે ઉપર કહી જયા તેની નાહાતા બાળક પેટે કાલમાં રમવા જેવી હોય છે. આ પ્રમાણે હોતાં મામાન્ય સ્થિતિનુ અવલોકન કરતાં આપણે આવી આવી વિવિધ મિથિયોનુ દિગ્દશન કરીશું અને તે ઉપરથી મામાન્ય એકંદર મિથિ મમ મુધરે તેના ઉપાયો મિથે વિચાર કરીશું. પહેલા આપણે એક નવી જગૃતિથી અજાન પણ જૂના ધર્મ વિચારવાળુ તથા ધર્મ કર્તવ્યમાં આડક એવા કુટુંબનો કાખનો લઈએ. આ કુટુંબ જૂના ધર્મ પ્રમાણે વર્તતુ હોવાથી અગ્નિહોત વૈશ્વદેવાદિ કર્મ ઘરમાં હમેશાં થતા હોવાથી તથા દેવપૂજન અતિથિ સન્કાર આદિથી યુક્ત હોતાં સ્ત્રીઓ આવા શુદ્ધ મામાન્ય મીને ધર્મજગૃતવાળા હોય છે તેઓ પ્રભતમાં ઉડી શુદ્ધકર્મથી પરાવાગી સ્નાન કરી તરતજ પૂજનાદિમાં જોઈતી મામથી તૈયાર કરવામાં પોતાનો મમય જાળે છે અને તે ખડી બોલનાદિ કર્મમાં યુધાઈ તે ખડીના પ્રદરનો મમય પણ એવા શુદ્ધકર્મમાં વ્યતીત કરે છે. મામકાળનો મમય પણ એવાજ પૂજનાદિ કર્મમાં જાય છે અને દેવને પોતાડવા આદિનુ જેટલુ કર્મ હોય તેમાં પોતાના પતિને મદદ કરે છે અને આ પ્રમાણે પોતાનુ ઉચ્ચ જાળે છે. બાનિકાઓ તેમજ વધુઓને આ પ્રકારનો જ અભ્યાસ પડે છે અને તેઓ પણ ધર્મક્રિયામાં સન્નરિત થઈ પોતાનુ જીવન મારી રીતે જાળે છે. આવા કુટુંબમાં આખી સ્થિતિ આથી જુદાજ જીવનવાળા હોતા ક્ષત્રિય ને કઈ વિવિધ મન્કાગવાળી વધુ આની પડી (જેનો ઘણો મંબવ હોય છે) તો તેમના અત મુખમાં ક્યદ થાય છે.

પણ શુદ્ધમાં નેતા તથા બાલકો ધર્મસંસ્કારવાળાં ટોતાં કક્ષકને આતુર્યથી નાચ કરવામાં આવે છે. પણ આવાં કુટુંબોને પણ જ્ઞાતિમાં સમાન કુટુંબોના અભાવને લીધે આવાં કંટકો ધણીવાર સહન કરવાં પડે છે. આ પછી આપણે એક નવા પ્રકારના કેળવણીના કુટુંબ તરફ દૃષ્ટિ ફેરવીએ. આ કુટુંબમાં પુરુષો સારા બહેલા ગણેલા ઉત્તમ કીર્તિઓ પ્રાપ્ત કરી સારા હોદ્દાઓ ધરાવે છે. તેઓ પોતાના સંતાનને પણ ભણાવી ગણાવી પોતાના જેવાં કરવા પ્રયાસ કરે છે. તેમના વિચારો પશ્ચિમની કેળવણીને લીધે સ્ત્રીઓને કેળવવામાં તેમને પણ નવા વિચારોમાં પ્રવૃત્ત કરવામાં તથા પોતાના જેવી સમાન થાય એવાં એવાં હોય છે અને તે પ્રમાણે થવાને તેઓ પ્રયાસ આદરે છે. આ કુટુંબમાં આપણે પહેલાં જોઈએ તે કુટુંબમાં સ્ત્રીઓનો જે મધ્ય પૂજનાદિની સામગ્રીમાં જતો તેને બદલે ન્યુનપેરરે વાંચવામાં તેમજ અન્ય પ્રકારનાં આવાં કાર્યો કરવામાં બંધીત થાય છે. પણ આ કુટુંબમાં આપણે સમાજ તેમના જેવો સમાન ન હોતાં તેઓના વિચારો સારા પોતાના જેવા અન્ય જ્ઞાતિઓનાં કુટુંબોના મહત્ત્વને લીધે ફેરવાઈ ગયેલા પણ પોતાની આખી વિશાળ જ્ઞાતિમાં જુએ તો પોતે તેમજ પોતાના જેવાં એ જણ કુટુંબમાંજ માલુમ પડે અને બાકી બધાં કુટુંબો તદ્દન અલગ જેવાં લાગે. આ કુટુંબને જ્ઞાતિ બંધન ધણુંજ દુઃસહ લાગે પરંતુ ઉપાય ન હોવાથી પેલા કીચડમાં રમનાર કુટુંબમાંથી પોતાને કન્યાઓ લાવવી પડે, તેવજ રથજે પોતાના કેળવણી પામેલી બાળાનો વિવાહ કર્યો પડે અને તેથી અન્યો અન્ય જીવન ક્ષણ તથા નિરાશાથી પોપાયજી ગાળવું પડે. આવા કામકા આપણે આપણાં ઘણાં કુટુંબોમાં જોઈએ છીએ. આવા સ્થિતિ આપણા સમાજમાં સ્ત્રીઓની છે. આ એ કામકા તો આપણે સારી સ્થિતિના બ્રાહ્મણોની લીધી પરંતુ હવે આપણે આ શિવાયના મહોટા ભાગના અજ્ઞાન ગ્રામવાસી તેમજ શહેરોમાં વસનારા પણ ખેતી કરનારા, બીજા ભાગનારા પાણી પાનાંશ, દેવાશયોમાં રહી પૂજનાદિ કરનારા, પર જાતિઓમાં રસોઈ કરી, પેટ ભરનારા. તેમજ પોતાનો નિર્વાહ માતા દાદી, ટેક નાંખી, કે આવી વિવિધ રીતે કરનારાઓના શુદ્ધમાં સ્ત્રીઓની શી સ્થિતિ હોય છે તેનું આપણે અવલોકન કરીએ. બ્રાહ્મણોનો ઘણો ખર્ચ મહોટા ભાગ આ સ્થિતિનો છે. અવહાર ચલાવવાને તેમને ઘણીજ મુશ્કેલી પડે છે, અને તેઓ પોતાની અજ્ઞાન અને પશુવત જીવન ગાળનારી સ્ત્રીઓને પોતાના કરતાં શી સારી વર્તણૂક બતાવી શકે ? આમનું જીવન ખરે ધણુંજ દુઃખાન્યાદક છે. તેમને જીવન એટલે શું તેનું બાન પણ નથી હોતું, અને તેઓ ફક્ત બ્રાહ્મણ છીએ માટે બીજા ભાગની ગમે તે રીતે પેટ ભરાય એટલે અનાજ લાવવું. જમવા જવું ગમે તેવા અપમાનથી પણ મિથ્યાજી મારવાં અને અને તો પોતે પોતાની જ્ઞાતિમાં દ્રવ્ય મેળવી વાવરવું જેથી જ્ઞાતિમાં છોકરાંને કન્યા મળવાને વાંધો ન આવે. આવા આવા વિચારોથી ઉચ્ચ વિચારો આપણે તેમનામાં જોઈ શકતા નથી. આવા કુટુંબોમાં સ્ત્રીઓ સુદ જીવન ગાળે છે. તેમને જીવનની ઉચ્ચતાનો મંત્ર ક્યાંથી મળી શકે ? પુરુષોનાં જીવન જેવાં હોય તેવાં જીવન સ્ત્રીઓનાં હોઈ શકે. આ સ્ત્રીઓ પોતાના શુદ્ધ કાર્ય ઉપરાંતનો સમય, પરની નિંદા, કૃષ્ણીમાં, કુટવા આદિ અવહારિક કાર્યોમાં (જ્યાં પણ બીજા વિષયનું બાન ન હોતાં નિંદા તથા કૃષ્ણીના કાર્યો કરે) જવામાં તથા કલહ કરવામાં તથા અન્યના શુદ્ધમાં ફસલ કિપ્ત કરાવવામાં ગાળે છે. સાસુ, વડુ, નણંદ, દેરાણી, જેઠાણી એક બીજાનાં દુસ્મન

હોય એવી રીતે વર્તે છે. કેટલાં બધાં જીવન દુઃખમય બને છે, અને કોઈ પણ પ્રકારનો વિકાસ થઈ શકતો નથી. આવાં કુટુંબોમાં ભાગ્યેજ ક્યાંય પણ ક્ષણ ન થતો હોય. આપણા સાધારણ વર્ગના લોકોના ગૃહમાં આપણે કેટલા બધા ક્ષણ થતા જોઈએ છીએ ? બંધુઓ, ભાઈઓ સગાંઓ અન્યો અન્ય સહાય કરવાને બદલે વિદેશમાં, ક્ષણમાં કેટલી બધી શક્તિઓનો વ્યય કરે છે એ જોઈ ખરેખર વિચારવાનું જીવનને ખેદ થયા વિના રહે જ નહિ. ભાગ્યેજ કોઈ બ્રાહ્મણ કુટુંબ એવું હશે કે જ્યાં મર્વ પ્રકારની શાન્તિ હોય અને સુખ હોય. ચોટું ધણુ પણ સુખ અને કંઈક આનંદ ધર્મવાન કુટુંબોમાં જોવામાં આવે છે બાકી ખરે તો ક્ષણ અને વિદેશમાં નિરૂપી પુરુષો તથા સ્ત્રીઓ રમ્યા કરે છે. ભિક્ષાદેહિ કરનારા બ્રાહ્મણો પોતાનો નિર્વાહ થયો એટલે બાકીનો અડવો ભાગ આવા સ્ત્રીઓ ના જોવા કાંચોમાં જ ગાળે છે અને પોતાના જીવનને કોઈ પણ પ્રકારની ઉત્તતના પથ પર લાવવા પ્રયામ કરતા નથી. આવા કુટુંબોમાં સ્ત્રીઓને ઉત્તત બનાવવાની તેમનું જીવન સુખી બનાવવાની તેમને જ્ઞાન રૂપી પ્રકાશ આપી દેશોત્કર્ષ, મંગલોત્કર્ષ આદિમાં તેમનું જીવન ગાળે એની બનાવવાની તેઓ બાળનેને ઉત્તમ પ્રકારે દેખાવે એની થવાની તથા ગૃહમાં ઉત્તમ ગૃહિણી અને આનંદ મંગલસ્વરૂપ બને એવી બનાવવાનો પ્રયામ થાય એવા મતલબ છે ? હવે આપણે ગામડાઓમાં ગહેતા બ્રાહ્મણો, વાણિજ્ય, ખેતી આદિ કરતા બ્રાહ્મણોના ધરમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ નિરીક્ષવાની રતી. ગામડાઓમાં પણ જોઈએ કર્મકાંડ આદિ કરનારા હોય છે તેમના ધરમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ આપણે પ્રથમ જોઈ જયા તેની જ હોય છે પુરોહિત પણ કરનારાની પણ તે જ સ્થિતિ હોય છે. સ્ત્રીઓ ગૃહકાર્ય ઉપરાંત પતિને યજ્ઞમાન વૃત્તિમાં પણ સહાય આપે છે. પરંતુ ગામડાઓમાં ખેતી કરનાર (જેમની સંખ્યા ઘણી મહોટી છે) બ્રાહ્મણો તેમજ દુકાનોમાં ક્યવિક્ય કરનાર તથા ધીરધારનો ધંધો કરનારાઓના ગૃહમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ કંઈક જુદાજ પ્રકારની હોય છે આ ધંધો કરનારા બ્રાહ્મણોમાં વિદ્યા, વિદ્યાનો પ્રેમ જવદેજ જોવામાં હોય છે. તેમનામાં કેટલાકમાં ધર્મની શ્રદ્ધા હોય છે તથા શ્રેયસ્ક નિત્યકર્મ કરનારા પણ હોય છે. પરંતુ આમની મંખ્યા ઓછી હોય છે અને તેઓના મન એટલા બરા મદુચિત્ત હોય છે કે તેઓ આટલોજ ધર્મ માને છે અને તે પ્રમાણે કર્મચારી ન હોય તેમને નિદે છે અને પોતે ધણુ શ્રેષ્ઠ છે એવું મિથ્યા અભિમાન ધરાવે છે. દુકાના આમતામાં જ્ઞાનનો લવ લેશ હોતો નથી બીજાઓ કરતા તેમનામાં આતિથ્યનો અને અભ્યાગત પોષણનો ગુણ મારો હોય છે, તેમજ તેઓ મત માધુ આદિનો સમાનમ કરવામાં ઉત્સુક હોય છે કારણ કે તેમના અતરંગીમાં ધર્મવૃત્તિ હોય છે. પરંતુ આ ધર્મ વૃત્તિને લીધે તેઓ ઘણીવાર વેપારી ધુતારા માધુઓથી ક્રોધ છે અને તેમની ધર્મવૃત્તિ તેમને હેતરાવવામાં મહાય છે. તેઓ પોતાના નિર્વાહ ઉપગત દેવાલયો આદિ સાચવવામાં, સમરાવવામાં ન્યાતોની વ્યવસ્થાઓમાં તેમજ સદાવ્રત આદિ જુના ધર્મ છોડીની વ્યવસ્થામાં તેમજ નવાણા આદિના ખોદણ વગેરેમાં ઉત્તમ સહાય આપે છે અને તેમાં પોતે ઉદ્યોગી પણ રહે છે અને દ્રવ્યાદિનો યત્ન પણ કરે છે. પરંતુ તેમના મા જ્ઞાનના અભાવને લીધે બીજા આથી જીવનના ઉચ્ચથ્થો તેમને સુઝતા નથી અને તેઓની દષ્ટિ વિશાળ હોતી નથી. આ વારજોને લીધે તેઓની સ્ત્રીઓને વિષે માન્યતા જુદા જ પ્રકારની હોય છે. તેઓ સ્ત્રીઓએ તો મેવાને માટે જ ધૃષ્ટિરે ઉત્પન્ન કરી છે એમ

માને છે, અને તેથી તેના કુટુંબોમા સ્ત્રીઓનું ક્ષેત્ર ગૃહ એટલે હોય છે. પ્રાતઃકાળમા ઉઠી બગીચાનું ચાટ આદિ લાવવા, દળવા ખાટવા આદિ ધંધાઓમા તેમજ ગૃહ કાર્યમા તથા વ્યવહારમા લગનાદિ પ્રમગોમા તેઓ ધણજ ઉત્સાહથી ભાગ લે છે અને તેઓ પણ નિંદા કુચલી આશ્રિત ઉદ્યોગી બચતા વખતનો ઉપયોગ કરે છે. તેમનામા પણ ટેટલીક ધર્મ વૃત્તિવાળી હોવાથી કેટલોક મમય ધૃષ્ટિરતા ભજન કીર્તનોમા ગાળે છે અને તેઓના ગૃહોમા શાન્તિ હોય છે. આ બધા ગૃહોમા પણ આપણે આગળ જોઈ ગયા તેવી રીતે વલદ ચાલનાર છે છે જીવનના ઉચત પગાનું જ્ઞાન તહોતા પ્રકત વ્યાવહારિક જીવનમા સમયન થનાથી ભાગ્યે કોઈક જ કુટુંબ એવું હોય છે કે જ્યાં નેતા કુશળ અને ચતુર હોતા વ્યવહાર વલદ વિનાનો આવે તો તે તેમા પણ જીવનની ઉચ્ચતા તો હોતીજ નથી. /કત વ્યવહાર મારા ચાલે અને લોકમા કુટુંબની વ્યવસ્થા મારી ગણાય. બાકીના કુટુંબોમા તો ટેટલેક ટેકોણે સ્ત્રીઓના અપણુને લીધે અને સ્ત્રીઓ તદન આશ્રાન હોવાને લીધે એટલે બધા કમલ અને કલમ જોવામા આવે છે કે ટોઈ ઉચત જીવનવાળાને તો આ લેલિ પોતાનું જીવન કેમ ગાળતા હશે એ આશ્ચર્ય જેનું જ લાગે આ ગામડામા સ્ત્રીઓ ઉદ્યોગી વણી હોય છે. ગામડાની અવન હવા અને અંગ સ્પર્શતને લીધે તેઓ મુદક અને તન્દુરન પણ હોય છે તેમજ શરેરની સ્ત્રીઓ કરતા તેમનું નૈતિક બગ પણ ઉચ્ચ હોય છે પરંતુ જ્ઞાનના અભાવને લીધે તેમને તેમના ઈર્તન્યનું અને જીવનનું ભાન ન હોવાથી તેઓ તેમના મતાનોનું ઉચ્ચ જીવન બનાવી શકતી નથી તેમ જ ગૃહમા પણ મુખ શાન્તિ અને આનંદ ફનારી શકતા નથી. ટેટલાકને ચોકડુ ભાષા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય તો તેનો પણ દુરુપયોગ થતો જોઈ આ સ્ત્રીઓ ભણવાને ઉતરી ગયેલા તથા નીતિ વિનાના મણે છે. આની વિવિધ નિયતિઓ આપણા સમાજમા સ્ત્રીઓની છે. તેમની સ્થિતિ ગભીર નિચાર ઉપજા કરે એવી છે અને હરેક વિચારવાન બધુએ તેનો નિચાર કરી ટોઈ નિર્ણય કરાવી તે સુધારના પ્રયત્નવાન થવું જ જોઈએ એમ આપણે ધર્મ આપણુને મૂકવે છે. જ્યાં જ્યાં હાથની સ્ત્રીઓની જ આ દશા છે ત્યાં અન્ય વર્ણની સ્ત્રીઓની તો વાતજ શી કરવી અને તેમનું જીવન ઉચત કરવાના પ્રયાનનો તો વિચાર પણ કોણ કરે ?

આપણા સમાજમા સ્ત્રીઓની વિવિધ સ્થિતિઓનું દિગ્દર્શન કરું. હવે આપણે આપણા સમાજમા માધ્યમ વર્ગમા (આ વર્ગ જ સમાજ છે. કારણ કે મારે વર્ગ પ્રમાણમા ઘણો જ ધોળ છે અને તે પણ છુટો છાંય છે. જેમ એક બગીચામા નહાના વર્તુલોમા છોડ અને છૂલ વાવેલા હોય અને તે વર્તુલોમા ઘણા નહાના નહાના છોડોની વચ્ચે જે ત્રણ વૃક્ષો ઉચ્ચ ગયેના હોય તેવી સ્થિતિ આપણા સમાજની છે. આ ઉચ્ચ ગયેલા વૃક્ષો આકાશમા હોયે જુદા જુદા વર્ણમા હોવા છતાં એક ખીમને જોઈ આનંદ પામે અને એક જ થવાની ઈચ્છા કરે પણ નિષ્ણાય હોય તેવી જ સ્થિતિ હાલ આપણોની પેટા જાતિઓની છે.) સ્ત્રીઓ સ બધમા જે ભાવનાઓ આવે છે તે ભાવનાઓને આપણે આપણી તે મનઘટી પ્રાચીન ભાવનાઓ માથે મરખાનીએ આપણે આપણી પ્રાચીન ભાવનાઓ આગળ જોઈ ગયા છીએ હવે હાનમા પ્રચલિત ભાવનાઓ જોઈએ. હાલમા મા આપણાવરને પરણાવવામા તો ઘણાજ ઉત્સુક હોય છે. મા માથે મોડ વાલી હાથમા રામણુ દીને કઈ આનંદમા આમથી તેમ ઘૂમે છે અને પુત્રને પરણાવવાનો જીવનનો વ્યાવહારિક

મહોટો લલાવો માને છે, પરંતુ ચોરા દહાડ થાય એટલે વધુ વૈરિણી થઈ પડે છે. પુત્ર અને પુત્રવધુ આનંદથી એક બીજા માથે ચાલે, વિનોદ કરે, વધુની વ્યાવહારિક ધૃષ્ટિઓ પૂર્ણ કરવા પુત્ર પ્રયાત્ન કરે એટલે અજ્ઞાન માસુથી ખમાય નહિ; અને ગૃહ ગાન્યમાં વિગ્રહ ઉત્પન્ન થાય. આ વિગ્રહના ગૃહમાં બે પક્ષ જામે છે. એક પક્ષમાં વધુ અને તેના પીયેરનાં કે બીજાં મલાહકારો અને બીજા પક્ષમાં માસુ નણુદદીએર હોય છે. અને બે પક્ષની વચ્ચે ખીચારો વિધાર્થી પુત્ર. આ બંધા પક્ષકારોને એક મમયનો વિષય મળી આવે છે અને તેમાં જ બધા રચ્યા પચ્યા ગ્રહે છે અને કુટુમ્બમાં હમેશા મહાન ક્ષેષ થયા કરે છે. આ ક્ષેરોના કેવા પરિણામ આવે છે તે આપણે જોઈએ છીએ. પરંતુ આવા ક્ષેરોની નોંધ રાખી હોય તો ખબર પડે કે આવા ક્ષેરો મેકડે નેવું ટકા જટલા હુડખોમાં હોય છે. આવા ક્ષેરો વધારવામાં આપણામાં ચાલતી આપ લેની રીતો પણ હોય છે. આ પછી આપણે જોઈએ કે વધુના જ્ઞાનનો વિકાસ થવાનો કેટલો મંભવ છે. ધરમાં વધુએ વડેલા ઉકલું જોઈએ. તેણે ગૃહનુ મધણુ કામ કરવુંજ જોઈએ. જોઈ બીજા બધાં બેમી રહે કારણ કે તે વધુ છે. તેનાથી કાંઈ પણ ધરમાં બોલાય નહિ. તેને બેમવાનુ મ્થળ પણ ન મળે. આવા પીવામાં પણ જે સાડ માડ હોય તે અન્ય બધા લે અને તેથી વધતું ટાળણુ ટાળણુ હોય તે વધને મળે. આવા પીવામાં પણ ધરમાં હમેશા ઠાડું રહતું હોય તે વધુને જ આવાનુ મળે. આ પ્રમાણેનું વર્તન વડ તરફ ચક્ષાવવામાં આવે છે તો તે સ્થિતિમાં તે વ્યક્તિનો વિકાસ કેરી ગતિ થાય તેનુ આશ્રયમ્થાન ધરમાં પતિ હોય છે. અને આ પતિ પણ જો અજ્ઞાન, કમાઈ શકે નહિ એની સ્થિતિનો કે વિધાર્થી અવરથાનાં હોય છે તો તે વધુને શ્વસુર ગૃહમાં ડોઈ આશ્રયસ્થાન મળતું નથી. વધુએ તો બધી રીતે તપસ્વિન રહેવું. જોઈએ અને મોક્ષ માર્ગની વટમંપતિઓ પ્રાપ્ત કરી જોઈએ. આવી રીતનું યતન વધુઓનુ ધણુ કુટુમ્બમાં હોય છે. આની સ્થિતિઓના પરિણામે જ સહેવતો આવી છે કે “આરે બઈછ મરે ને આરે માડ ધર થાય.” આની ધૃષ્ટિઓ વધુઓ કરે છે. આ પ્રમાણે આપણા બ્રાહ્મણ કુટુમ્બમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ છે. આ બધાં અજ્ઞાનનાં પરિણામ છે. આ પ્રમાણેનું વર્તન જઈ દરેક ટેન્કણે હોતું નથી. પણ આનુ ન હોય એવાં ક્ષેષ વિનાના શાન્તિ. ભોગવતા. કુટુમ્બ. બાહુ જ ગા.પ. હોય છે.

ઉપર પ્રમાણે આપણા મમાજમાં સ્ત્રીઓની વિવિધ સ્થિતિઓનુ અવલોકન કર્યા પછી હવે આપણે આપણી ઉન્નતિમાં સ્ત્રીઓની કેવા મહાવતી જરૂર છે તથા તેમનો ઉદ્ધાર કર્યા વિના આપણા મમાજનો ઉદ્ધાર કદી પણ થવાનોજ નથી એ મિહાત વિષે વિચાર કરીએ. ઉન્નત સ્થિતિમાં આવવું મનુષ્ય માત્રને જામે છે, અને તેને માટે જ્ઞાન અને ઉદ્યોગ બન્નેની ધણીજ જરૂર હોય છે. જ્ઞાન પુર સર બ્યાગે ઉદ્યોગ કરવામાં આવે તો મિહિ ૦/૩૦ મળે છે. તો તે પ્રમાણે આપણા મમાજ પણ આપણે ઉન્નત બનાવવો જોઈએ અને એને માટે આપણે ઉદ્યોગ કરવા જોઈએ. આગળ અંકમાં આપણે જોઈ ગયા થીએ કે ‘પુરૂષ અને સ્ત્રીએ બન્ને એકજ રીતના ચક્ર છે, એકજ પક્ષીની બે પાખો છે, એકજ માર્ગના સહયમવારી પચિકા છે.” તો મમાજની ઉન્નતિ એકજ બન્ને અંગના ઉત્કર્ષ વિના થરી કેમ સંભવે ? એક પૈડાવી રથ ચાલી જ ન શકે તેમજ એક પાખથી પક્ષી ઉડી જ ન શકે, તેમજ આપણે પુરૂષ વર્ગ પણ સ્ત્રી વર્ગથી માથે માથે ઉન્નતિ કર્યા વિના આગળ વધી

શકાયે એવા મંબવ જ નથી. બધાં સુધી સ્ત્રીઓ અજ્ઞાન દશામાં રહેશે બધાં સુધી તેમને દ્રાઈ પણ પ્રકારનો છવનતા ઉત્તમ આદર્શ અને હેતુનો મોઢ તેમને આપવામાં નહિ આવે, અને તેમના હૃદય તે લાગણીથી અનેક કરવામાં નહિ આવે ત્યાં મૂંઝી આપણી ઉન્નતિ કદી પણ થવાની નથી અને આપણા બધા પ્રયાસો નિષ્ફળ જશે. આપણાં ઘરોમાં કહાલ અને કંકારને બદલે આનંદ અને પ્રેમની મરિતાઓ વહેવડાવવી હોય, આપણા છવનતા સમસ્ત પ્રદેશોમાં નવીન બળ રેલું હોય આપણા કર્તવ્યોમાં હિમાલ અને વજ્ર સમાન બળ ઉમેરવું હોય, તો સ્ત્રીઓની ઉત્તમ પ્રકારે ઉન્નતિ થાય એવા પ્રયાસ આપણે કરવા જ ને-હય. આપણે વ્યવહાર મારો ચલાવવો હોય તેમાં પણ સ્ત્રીઓની બધારે આદર્શ બધી જરૂર પડે છે ત્યારે સ્ત્રીઓની અધમતાની અમર નવિન પ્રગ્ન ઉપર કેટલી બધી થતી હશે તેનો વિચારતો બહુ થોડજ કરતા જણાય છે. બાળકને ટેમ કહેરવું, તેની માથે ટેમ વર્તવું, તેને ગમ્મત તથા આનંદ માથે શરૂઆતમાં જ્ઞાન ટેમ આપવું, આવા વિવર્ગો ઉપર બધાં ધર્મી સ્ત્રીઓ વિચાર કરી શકે એવી તેઓ ન થાય ત્યાં વગી આપણે આપણી મંતનિમાં બધી અવિધની ઉત્તમ આશાઓ રાખીએ એ આકાશ કુમુદવત જ મગજની. માતા છે તેજ શુર છે; અને જેટલી શુરમાં ખામી તેથી વધતી ખામી સિધ્ધતા આવ્યા વિના રહેજ નહિ. માટે આપણે આપણી પ્રગ્નને ઉન્નત બનાવવી હોય તેને સુખ પ્રાપ્ત થાય એવા મા-ગોમાં યોગ્ય હોય, કર્તવ્ય પરાક્ષુ જમતવુ ગુરુપણ પ્રાપ્ત કરે એવી બનાવવી હોય તો પહેલાં આપણું શુદ્ધ ઉત્તમ બનાવવું જોઈએ, અને શુદ્ધ ઉત્તમ બનાવવું હોય તો સ્ત્રીઓને ઉત્તમ બનાવવી જોઈએ. આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો અથગે અથગે આવા ઉપદેશો આપે છે અને કેવી ઉત્તમ સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રો આપણી મમક્ષ રચુ કરે છે, પણ આપણે બધાં પોતાને જ ભૂલી ગયા છીએ ત્યાં સ્ત્રીઓની તો વાત જ મી કરવી.

આટલો વિચાર કયા પછી પ્રજ ઘરે કે બધા સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવી સુધારવી એમ કહે છે પણ કેમ સુધારવી તેમજ તે પ્રમાણે સુધારવા પ્રયત્ન કરનારાઓ દ્રાઈ બતાવે છે કે અવબત્ત વિચાર અને પ્રયત્ન વિના દ્રાઈ કામ બનતું નથી, તો આવું મહાન કામ પણ કેમ બને? આ વિષય ધણો જ ગહન છે, પણ આપણે તે વિષે યોગ્ય વિચાર કરીએ-આપણી સ્ત્રીઓ ઉત્તમ થાય તેને માટે કેવા પ્રયાસો થવા જોઈએ તે આપણે જોઈએ. દરેક ઉન્નતિના કાર્યમાં આપણે જોઈશુ તો જ્ઞાનનો જ આશ્રય લેવો પડે. જ્ઞાન વિના આપ-ણથી એક ટાવું પણ ભરાવાનું નથી, અને બધાં બક્ષિત, જ્ઞાન અને કર્મ ત્રણેની એકતા થઈ ત્યાં ધૃષ્ટરના ત્રિશુષુ મતાના બળે મિદ્ધિ મનવરજ થાય છે. માટે સ્ત્રીઓને જ્ઞાન આપવાના પયો બનાવવા જોઈએ. જ્ઞાન આપવાની જે ત્રણ પ્રકારની યોગ્યતા કરવી જોઈએ. એક નવી પ્રગ્નને આપવાના જ્ઞાનની યોગ્યતા કરવી જોઈએ, અને બીજી શુદ્ધચેતની સ્ત્રી-ઓને આપવાના જ્ઞાનની યોગ્યતા કરવી જોઈએ અને ત્રીજી આ સિવાયની વિધવા તથા સાધન વિનાની સ્ત્રીઓ માટે ત્રીજી પ્રકારની યોગ્યતા થવી જોઈએ. જ્ઞાન શું આપવું, કેમ આપવું, આપનાર સ્વાર્થી લાવવા, અને તે આપવા માટે જોઈતાં સાધનો શાં શાં જોઈએ અને તે સ્વાર્થી લાવવાં, આટલા વિચારનો નિર્ણય કરી કાર્ય શરૂ કરવું જોઈએ. પહેલાં આપણે સ્ત્રીઓને સામાન્ય રીતે કેવું જ્ઞાન આપવું જોઈએ તેનો વિચાર કરીએ. આ પ્રજ આપણી સમક્ષ ઘણા મમયથી ઉપરિગત થયેલા છે, અને તેમાં ત્રણા ઘણા મનબેદ છે.

આ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતા પહેલાં આપણે નમ્મી કરવું જોઈએ કે આપણે સ્ત્રીઓને કેની બનાવવાની જરૂર છે. આપણુ સ્ત્રીઓ સબધી દ્રષ્ટિ મિદુ ગુ છે તે બાબતું જોઈએ અને તે પછી તે કેમ મિદુ થાય તે વિચારી તેવી કેળવણી યોગ્યની જોઈએ. આપણા દેશની આપણા ઉવનની ગિથિતિ અને આપણા ધર્મશાસ્ત્રોની આજ્ઞાઓ વગેરે વિચારતાં આપણા સમાજ માટે તો એજ ઇલ છે કે સ્ત્રીઓ પુરુષોને તેમના ઉવનમા તથા કર્તવ્યમા બધા આપે એની યની જોઈએ અને તેની થાય તેવી કેળવણી તેમને આપની જોઈએ. પુરુષોમાં બુદ્ધિ (Intelligence) બળવત્તર હોય છે. સ્ત્રીઓનુ હૃદય (Emotions) બળવત્તર હોય છે. એકમા બુદ્ધિની ખીલવણી થવી જોઈએ. તેમજ સ્ત્રીઓમા હૃદયની ખીલવણી થવા જોઈએ. આને માટે તેમનામા ધર્મના મત્ત્વા તથા ઉવનના ઉત્તમ ભાગોનું જ્ઞાન દદ થવું જોઈએ. આને માટે સામાન્ય નિગાળમાં એક વ્યાવહારિકપયોગી શિક્ષણ પ્રગમાં આપવું જોઈએ. ગૃહસ્થ વગેરેનુ ઉપયોગી શિક્ષણ થેઝ મજે અને માતૃભાષા તથા ધર્મભાષાના મળતારોનુ તથા તેની માયે જણિત વગેરે ઉપયોગી નિપયોનુ શિક્ષણ શાળામા મળવું જોઈએ. શાળાઓમા તેમને ઉપયોગી ન હોય એવા નિપયો શિખવવામાં કાળ ક્ષેપ થવા ન જોઈએ અને તેમને ધર્મ અને નીતિનુ શિક્ષણ તથા શારિરિક બળ પ્રાપ્ત થાય એવું શિક્ષણ શાળાઓમાં આપવું જોઈએ. આવા શિક્ષણનો અનુક કાળ નિર્ણય કરવો જોઈએ અને તે પછી ઉવનને ઉપયોગી એવુ અર્થશાસ્ત્ર, નીતિશાસ્ત્ર, બાળ સ્વભાવ શાસ્ત્ર, મ્પ શાસ્ત્ર, કેળવણી શાસ્ત્ર, મ્મ શાસ્ત્ર આદિ વિષયોનુ હૃદય જ્ઞાન તેમને મમારમા પડતા પડકાર પ્રાપ્ત થવું જોઈએ. આને માટે લગ્ન કાળના મમમમા દરશાર કરેલા જ જોઈએ. હુકામા સ્ત્રીઓ તો તેઓ—

कार्येषु मंत्री करणेषु दासी । भोज्येषु माता शयनेषु रमा ।

मनोतु कुला क्षमया धरित्रि । गुणांश्च भार्या कुल मुद्धरन्ति ॥

એ જોઈએ કે આ પ્રમાણે ઉત્તમ ગૃહીણી થાય તેવું શિક્ષણ તેમને આપવું જોઈએ. આ શિક્ષણ બાળાઓને તેમજ ગૃહીણીઓને આપવું જોઈએ વિધેવાઓ તથા અન્ય નિરાધાર સ્ત્રીઓને ઉવન પગપદારમા કેમ જાળવું અને આ બાળાઓને શિક્ષણ આપવામા કેમ તૈયાર થવું એવા એવા વિષયોનુ જ્ઞાન આપી તેવા તેવા કામમા યોગ્યઈ શકે એની વ્યવસ્થાઓ કરી આપની જોઈએ. આને માટે ત્યાજ્ય શિક્ષકોની આપણા દેશમા યોગ્ય સમય પહેલાં જોડા હતી પરતુ હવે આવી આની ઘણી મન્થાઓ ચાને છે તેથી તેની યોગ્ય સ્ત્રીઓ પણ મેળવવામા કોઈ જાતનાં મુશ્કેલી નડે એવું જણાવું નથી. આ મરથાઓ પ્રવનની રમે ગમા અસર કરે, પ્રજાની દરેક વ્યક્તિને જાત્રત કરે એની સર્વ માન્ય અને મખ્યાબલ થવી જોઈએ. અને તેને માટે માધનો તયાર કરનારા તથા તે કામમા ઉવન આપણુ કરનારા સાત્વિક પુરુષો તૈયાન થવા જોઈએ. વ્યા સુધી આવા પ્રયાસ આપણે કરીશુ નહિ ત્યા સુધી હદી પણ આપણા મમાજનુ સ્ત્રીઓન દદ અને ઉત્તમ બનશે નહિ અને બધાં સુધી તે અગ શક્તિહીન પદ્ધતિનુ થયેલું હશે ત્યાં સુધી આપણો ઉત્કર્ષ કદી પણ થવાનો નથી જ. આવા કાર્યમાં કોઈ વયો વૃદ્ધ, જ્ઞાનવાન, સાધન સુક્ત આદરો યોગ્ય એવું ઇચ્છી આપણે આ વિચાર પાલું કરીશુ.

શ્રામશાંકર હરહરન ત્રિપાઠી

લવાજમની પહોંચ.

૧	૧	૭ ગવાન નારાયણ જોશી	મણુદેવી.	રૂ. ૧.
"	"	જેઠાલાલ પ્રાગજી.	ભાવનગર	
"	"	ગૌરીશંકર કેન્ડેડગ.	રંગુન.	
"	"	પ્રાણુશંકર કૃપાશંકર	ભુજ	
"	"	વૈકુઠનાથ છગનલાલ.	ખનારસ	
"	"	બીખાભાઈ જે. વ્યાસ,	વીરમગામ	"
"	"	વાલજીભાઈ કુબેરદાસ	મીટપાલન	"
"	"	હરિદાસ દયારામ દવે.	કલકત્તા.	"
"	"	રેવાસંકર નરભેરામ.	ખરેડી.	"
"	"	વજ્રેશંકર ગૌરીશંકર	ભાવનગર.	"
"	"	ભાઈશંકર મુળજી.	સરખેજ.	"
"	"	હરિનારાયણ નાયજી જાની	ભાળજ.	"
"	"	વલ્લભરામ હરખજી	ચરાવડા.	"
"	"	મળકલાન જેઠાભાઈ	વડોદરા	"
"	"	મળકરાયજી.	નયપૂર.	૩ ૨ વર્ષ ખેના.
"	"	મોહનલાલ લક્ષ્મીરામ	સરખેજ.	રૂ. ૧-૦-૦
"	"	મોહનલાલ પરભુરામ	"	"
"	"	અમૃતલાલ નાયજી ઠાકર.	નીકોલ	"
"	"	મહારાણી શ્રી ગંગાબા સાહેબ	ભુજ.	"
"	"	બાપી કૃષ્ણકુવરબા સાહેબ	શીરોદી.	"
"	"	મહારાણી શ્રી મોટાબા સાહેબ.	ભુજ.	"
"	"	રણુકોડભાઈ ઉદયરામ.	ઉમરેદ.	"
"	"	રેવાસંકર ખગુરામ ત્રિપાઠી.	વડોદરા.	"
"	"	રણુજીલાલ વાવાભાઈ બી. એ.	ભાવનગર.	"

આ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતા

વવાની જરૂર છે.

પછી તે કેમ

કહેશે મોહોલે પધારો—એ સાગ.

પણા ઇશ્વરનાં નર છે નાર, સંજન, સંજન સંસારનું નર છે નાર; સ્ત્રી સુધરે સંજન સુખ સાર.

સંજન, સ્ત્રી સુધરે સંજન સુખ સાર, ધૂળધાણી બધું નિધાર, એ વણુ, ધૂળનું ટકાર.

સુંદર સ્ત્રીનું સુખંદુ, સુંદર સ્ત્રીનું તન;

સુંદર સ્ત્રીનાં મોલકા, સુંદર સુંદર સ્ત્રીનું મન.

સંજન સં ૦ ૧

સુંદર સેવા સ્ત્રી કરે, સુંદર ધરેજ રનેદ;

સુંદરતા સંસારમાં, બરનારી નારિજ છેવ.

સંજન સં ૦ ૨

આપે જન્મજ જગતને, ખાજે પુરણ પ્રીત.

એનોજ નામ આધારથી, કહાવે ઇશ્વરી આખા ખચીત.

સંજન સં ૦ ૩

મીઠું મોહી મન હરે, દાળે તન પરિતાપ;

આપતમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે એ નરનેજ આપ.

સંજન સં ૦ ૪

મરણી ધરનો થંભ છે, ધરનું મરણિજ આન;

ધરણી ધરનું ધરણું છે, ધર ધરણિ: વિનાનું સમશાન.

સંજન સં ૦ ૫

ધરપણમાં ધરણી સમી, સેવા કાચી ન હોય;

સ્વર્ગે પણ સંગે ગઈ, તેતો નારિજ નર નહિ કાચી.

સંજન સં ૦ ૬

ધન ધન નારિ નાગતે, પ્રેમી પરમ અપાર.

ખાજે ખાજે સર્વને, એતો આગ સક્તિ અવતાર.

સંજન સં ૦ ૭

નિંદા એની ને કરે, તે પાપી અણુચાર.

દુરુણને દરિયે હુખી, તોએ દિવડે દયાનુંજ બેર.

સંજન સં ૦ ૮

ગોરી વૃક્ષ ગુલાબનું સફે, કે કરમાય;

કે કોહે વણુ કાગજ, તોએ જાતિ સુમધિ ન જામ.

સંજન સં ૦ ૯

શાસ્ત્રી, પુરાણ, પ્રહિતો, શાણા સંજન સર્વ.

સાચે સાચુંજ હું કહું; તમે માનો છુપા મન ગર્વ.

સંજન સં ૦ ૧૦

દીસે દુરુણિ આજ અણુ, નથી એની કાંઈ નોજ;

પણ એ દુરુણિ અર્પ કે ને છે તે તમારાંજ કાજ.

સંજન સં ૦ ૧૧

આદિ કમપતિ, સીતા, દ્રૌપદિ; આદિ અપાર;

અર્ધ ગઈ બહુ ગુણવંતિયો, તે દિવડે નારિ નિધાર.

સંજન સં ૦ ૧૨

ધર્મે કર્મે ન કેળવો, નાપો કાંઈ પણ જાન;

રાજો ને હેવાન તો, ક્યમ હોય ન એ હેવાન.

સંજન સં ૦ ૧૩

હા! અમળાઓ હાપરે, હાલ છેજ હેવાન.

ખાતું પીતું ખેલવું, એ ત્રણનુંજ જેને જાન.

સંજન સં ૦ ૧૪

ત્યાં હેવાનજ હારનો, સપળો સુધરે સાય;

ત્યાં છાયાથી તો બહુ, ખરે ખરણું નવલના એ નાય.

સંજન સં ૦ ૧૫